1267.1
U200108

كەتمەن چاپقان گۈنا ھمۇ

تۈزگۈچى: توختى باقى ئارتىشى

5000001219

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

种田赎罪?:托乎提·巴克编译.—乌鲁木齐:新疆人民出版社,2001.8
ISBN 7—228—06650—2

Ⅰ.种… Ⅱ.托… Ⅲ.①杂文—作品集—中国—当代—维吾尔语(中国少数民族语言) ② 随笔—作品集—中国—当代—维吾尔语(中国少数民族语言)IV.1267.1

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2001)第 058069 号

责任编辑:帕提古丽·米吉提
封面设计:艾克白尔·萨力
责任校对:祖莱哈·艾孜则

新疆人民出版社出版
(乌鲁木齐市解放南路 348 号　邮政编码 830001)
新疆新华书店发行
新疆工人时报印刷厂印刷
850×1168 毫米　32 开本 13.625 印张 3 插页
2001 年 8 月第 1 版　2001 年 8 月第 1 次印刷
印数:1—5000

ISBN7—228—06650—2/I·2441　定价:19.80 元

تۇز گۈچىدىن

2001 ـ يىل كىرىپ قالدى ، يەنە كونا ئەسىر ئاخىرلىشىپ ، يېڭى ئەسىرنىڭ يېڭى يىلىدا ياشىماقتىمىز . يىلنىڭ قولى بولمايدىكەن ، قولى بولغان بولسا ئۆتكەن يىل بىلەن قول ئېلىشىپ خوشلاشقان بولاتتۇق ، يېڭى يىل ئۈچۈن ئامان ـ ئېسەنلىك ، بەخت ـ سائادەت ۋە يېڭى ئۈتۈق تىلىگەن بولاتتۇق . خەيرىيەت ، مانا شۇ ئۆتۈپ كەتكەن بىر يىلنىڭ ئەسلىسەم ، شەخسەن ئۆزۈمنى ئېلىپ ئېيتقاندا ، ھاياتىمنىڭ خېلىلا مەنىلىك ئۆتكەنلىكىنى ھېس قىلىمەن ، ئۆتكەن شۇ بىر يىلدەك ۋاقىت ئىچىدە ۋە ئۇنىڭ ئالدى ـ كەينىدىكى قىسقىغىنە ۋاقىت ئىچىدە قىلغان ئىشلىرىمغا قاراپ ئۆزۈمۇ قۇۋنىپ ، راھەتلىنىپ قالىمەن ؛ شۇ ئىشلىرىمنى كۆرگەن ، بىلگەن قەدىردانلىرىمنىڭ ئېغىزدىن ـ قۇلاقتىن ـ قۇلاققا ھېكايە قىلغاندەك مەمنۇنىيەت بىلەن تەرىپلىگەن سۆزلىرىنى ئاڭلىغان چاغلىرىمدا ، خۇددى شۇ ئىشلىرىمنىڭ ئەجرىسىگە بىباھا مۇكاپات ئالغاندەك پەخىرلىنىپ قالىمەن .

مېنى قۇۋندۇرغان ئىش «كەتمەن چاپقان گۈناھمۇ ؟» سەرلەۋھىلىك توپلامنىڭ ۋۇجۇدقا كېلىشىدۇر .

بەزى ئىشلار تاسادىپىي ئوخشىدىن كېلىپ قالسا ، شۇ تاسادىپىيلىق بەزىدە ئويلىمىغان نەتىجىلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىغا سەۋەب بولۇپ قالىدىكەن . ئەسلىدە يېزىدا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن دېھقان ئوغلى بولساممۇ ، ئەقىل توختىتىش يېشىغا يەتكەندىن كېيىن تەقدىر ـ ئىرادە بىلەن شەھەر تۇرمۇشىغا كۆچۈپ ، جەمئىيەت خىزمىتىگە قەدەم قويۇپ قالدىم . بالا ۋاقتىمدا تونۇش

بولۇپ قالغان ئېتىز - ئېرىق ، ھويلا - ئارام ئىشى تامامەن ئوقۇش ئادىتىم پېنسىيىگە چىققاندىن كېيىن تېخىمۇ ئىرمەك دېگۈدەك ئۆزگىرىپ كەتتى ، قەغەزنى زىرائەت ئېتىزى ، بولۇپ جانلىنىپ قالدى . رادىئو ، تېلېۋىزورلاردىن بىلىم سىياھنى ئۆستەك سۈيى ، قەلەمنى كەتمەن قىلىپ ئىشلەيدىغان ئېلىشتىن تاشقىرى ، تۇرلۇك گېزىت - ژۇرناللارنىمۇ كۆرۈپ «دېھقان» چىلىق ئاساسىي كەسىپ بولۇپ قالدى ،، تاكى پېنسىيە تۇرىدىغان بولدۇم ، چۈنكى پېنسىيە تۇرمۇشىدا ، قانداقلا يېشىغا يەتكەنگە قەدەر شۇ كەسىپ بىلەن شۇغۇللاندىم . شۇنداق ، بولسۇن ، ۋاقىت كەڭتاشادۇر . ئانا تىلىمدىكى گېزىت - كەسىپىي ھاياتىمنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى «پىلانلىق ئىگىلىك» ژۇرناللارنى كۆرۈش بىلەن قانائەتلەنمەي خەنزۇ تىلىدىكى دەۋرىگە خاس پىلان ، ۋەزىپە زورى بىلەن ئىشلەپ ئۆتكەچكە ، گېزىت - ژۇرناللارنىمۇ ھەۋەس بىلەن ئوقۇپ تۇردۇم . ئادەم شۇنداق ئىش شارائىتىدا ئىش بىلەن ئىشلىگۈچىنىڭ ئىشتىياقى ئۆز ئۆمرىنىڭ مەلۇم بىر قىسمىنى بېسىپ ئۆتۈپ ، قېرىلىق بىرلىشەلمىگەچكە ، ئېھتىمال شۇنداق روھىي تەڭپۇڭسىزلىقنىڭ يېشىغا يەتكەن چاغدىمۇ داۋاملىق ئۇنى - بۇنى ئوقۇپ تۇرسا سەۋەبى بىلەن بولسا كېرەك ، كەسىپىي ئىشلار ئېغىر تۇيۇلىدىغان تەبىئەت ، جەمئىيەت ۋە ئادەملەر ئارا مۇناسىۋەت جەھەتتە بولدى ، ھاردۇق يەتكەنلىكىنى ھېس قىلىدىغان بولدۇم . شۇنىڭ ئۈچۈن پېنسىيىگە چىقىش بىلەنلا قەغەز - قەلەمنى ، مەنىۋى ئىلگىرىدىن ھاسىل قىلغان بىلىملىرى تېخىمۇ «كەتمەن» نى بىر چەتكە يىغىشتۇرۇپ قويۇشقا مەجبۇر بولدۇم . چوڭقۇرلاشتۇرۇلغان ئىشلەپچىقىرىش ئاساس قىلغان ھالدا تېخىمۇ كېڭەيتىلگەن . گەپ توغرا كېلىپ قالغاچقا شۇنى قىستۇرۇپ ئېيتىۋالغۇم كەلدى ، ياخشى نىيەتلىك بىر ناتونۇش ئوقۇرمەن يېقىنقى چاغلاردا ئېلان قىلغان قىسقا بىرنەچچە پارچە ئەسەرلىرىمنى ئوقۇغاندىن كېيىن ، خۇددى «تومۇزدا راخاب ئىچكەندەك» راھەتلەنگەنلىكىنى ئىزھار قىلىپ ، بۇ «چال» پېنسىيىگە چىققاندىن كېيىنكى ئون نەچچە يىلدىن بۇيان ئۇخلاپ يانقان بولغىيمىدى ، ئىسىت ! دەپ قۇۋنىش بىلەن ھەسرەت قىپتۇ .

شۇنداق ، غەيرىي تەبىئىي «ھارغىنلىق» نى باھانە قىلىپ بىكار ئۆتكۈزۈۋەتكەن ئۆمرۈمگە ئۆكۈنمەن . قېرىلىق يەتتى ، تەييار «لەك»نى يەپ كۈن ئۆتكۈزەيچۇ ، دەيدىغان نادانلارچە قاراشنىڭ ئاسارىتىگە چۈشۈپ قالغانلىقىمغىمۇ نادامەت قىلىمەن . بەزىلەر كېيىنكى پۈشايمان جانغا دۇشمەن دەيدىكەن ، بۇمۇ راست گەپتۇ ، لېكىن پۈشايماننىڭ جانغا ئەسقاتىدىغان چاغلىرىمۇ بولىدىكەن . مېنىڭ تۇرمۇش تەجرىبىلىرىم بۇنى ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ . ئەزەلدىن سىكىپ قالغان ئۇنى - بۇنى ھەۋەس بىلەن

ئوقۇش ئادىتىم پېنسىيىگە چىققاندىن كېيىن تېخىمۇ ئىرمەك ئېلىشتىن تاشقىرى ، تۇرلۇك گېزىت - ژۇرناللارنىمۇ كۆرۈپ تۇرىدىغان بولدۇم ، چۈنكى پېنسىيە تۇرمۇشىدا ، قانداقلا بولسۇن ، ۋاقىت كەڭتاشادۇر . ئانا تىلىمدىكى گېزىت - ژۇرناللارنى كۆرۈش بىلەن قانائەتلەنمەي خەنزۇ تىلىدىكى گېزىت - ژۇرناللارنىمۇ ھەۋەس بىلەن ئوقۇپ تۇردۇم . ئادەم ئۆز ئۆمرىنىڭ مەلۇم بىر قىسمىنى بېسىپ ئۆتۈپ ، قېرىلىق يېشىغا يەتكەن چاغدىمۇ داۋاملىق ئۇنى - بۇنى ئوقۇپ تۇرسا تەبىئەت ، جەمئىيەت ۋە ئادەملەر ئارا مۇناسىۋەت جەھەتتە ئىلگىرىدىن ھاسىل قىلغان بىلىملىرى تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇلغان ؛ ھەۋەس دائىرىسىمۇ ئىلگىرىكى تۇرمۇش تەجرىبىلىرىنى ئاساس قىلغان ھالدا تېخىمۇ كېڭەيتىلگەن .

ئېھتىمال ، بېشىمدىن كەچۈرگەن ئىسسىق - سوغۇق سەرگۈزەشتىلىرىم بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولسا كېرەك ، كېڭىيىۋاتقان ھەۋەسلىرىمنىڭ دائىرىسى ئارا - ئارا قېلىپەتون تەرەپكە كۆپرەك مايىل بولۇپ قالدى . مېنىڭ چۈشىنىشىمچە ، قېلىپەتوننىڭ سۆزى ئاز ، لېكىن مېغىزى توق ؛ گويا بىرنەچچە ئون ۋاراق كېلىدىغان ئۇزۇن ھېكايىنى بەش ۋاراققىلا سىغدۇرىدىغان ئىخچاملاپ بايان قىلىدۇ ، كىشىنى زېرىكتۈرىدىغان پۈچەك گەپلەر يوق دېيەرلىك بولىدۇ . سۆزلىرى ئىخچام ، چاققان ، يەڭگىل ھەم مەنىسى چوڭقۇر دېگەن سۈپەتلەرنى ھەممىدىن ئاۋۋال قېلىپەتونغا بېرىش مۇمكىن . قېلىپەتوننىڭ يەنە بىر خۇسۇسىيىتى شۇكى ، ئۇنىڭدا بايان قىلىنىۋاتقان گەپ - سۆزلەرنىڭ ھۆر پىكىرلىكلىكى ، مەنتىق كۈچىنىڭ تولۇقلۇقى ، تەپەككۇردىكى پەلسەپىۋى ، نەزەرىيىۋى قىممەتنىڭ يۇكسەكلىكى كىشىنى لال قىلىدۇ ؛ يەنە ئۇنىڭدىن ۋەقەلىك دەمدۇق ، گۈزەللىك دەمدۇق ، ئوخشىتىش ، ئوبرازلىق تەپەككۇر دەمدۇق ،

كىنايە ، ئىستىئارە دەمدۇق ياكى ئاتەش زۇۋان ، ئۆتكۈر نەشتەر دەمدۇق ، ئىشقىلىپ ئەدەبىياتتىكى ئۇستۇن تىل ماھارەتلىرىنىڭ ئىزدىگەن خىللىرىغا قانائەتلەنگۈدەك مىسال تېپىش مۇمكىن . ئەدەبىيات دۇنياسىدىكى فېلىيەتون دېگەن ژانىرنى مەشھۇر فېلىيەتونچى لۇشۇن ئەپەندىنىڭ : «غەزەپ بىلەن ھومىيىمەن نائەھلى ـ لەنىتىلەرگە ، كالا بولۇپ مىننەتسىز ئىشلەيمەن سەبىي بالىلارغا» دېگەن ئەقىدىسى بىلەن تەبىرلەش مۇمكىن . فېلىيەتوندا ئەينى زامانىدىكى ئىجتىمائىي تۈرمۇشنىڭ مۇھىم تەرەپلىرى ، يەنى دىققەتنى تارتىپ تۇرغان ئېغىر مەسىلىلىرى ، بولۇپمۇ جەمئىيەتتىكى تۈرلۈك ساھە ۋە قاتلاملىرىدىكى قارغىش تەگكۈر رېئاللىقلار ، كىشىنى ھۇزۇرلاندۇرىدىغان گۈزەل مەنزىرىلەر سۈرەتلەپ بېرىلىدۇ ؛ ئادالەت ، ئىنسانپەرۋەرلىك ، ۋەتەنپەرۋەرلىك ، ۋاپا ، مېھىر ـ مۇھەببەت ، گۈزەل ئەخلاق ـ پەزىلەت مەدھىيىلىنىدۇ ۋە تەرغىب قىلىنىدۇ ؛ جاھالەت ، خىيانەت ، يالغانچىلىق ، ساختىپەزلىك ، ئالدامچىلىق ، ئاچ كۆزلۈك ، نائەھلىلىك ، ئۆكتەملىك ۋە زوراۋانلىق ، زالىملىق ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش رەزىللىكلەر ھەجۋىي ، ئىستىئارە ، كىنايە ئۇسۇلى بىلەن ، ھەتتا ئوك گەپنى تەتۈر قىلىش ، تەتۈر گەپنى ئوك قىلىش يوللىرى بىلەن بايان قىلىنىدۇ . ئەسلى فرانسۇز تىلىدىن كېلىپ چىققان «فېلىيەتون» سۆزى بەزى چاغلاردا خەنزۇ تىلىدا زاۋېن ، ئىنگلىز تىلىدا ئېسسەي ، ئەرەب تىلىدا ئىستىئارە ، ھەجۋىي ، گرېك تىلىدا مېتافورا ۋەھاكازا دېگەندەك ھەر خىل ئېيتىلىسىمۇ ، ئەمەلىيەتتە يەنىلا «فېلىيەتون» ئاتالغۇسى ئومۇملاشقان . بۇ ئاتالغۇ بىزنىڭ ئۇيغۇر تىلىمىزدىمۇ ئورتاق سۆزگە ئايلىنىپ بارماقتا . فېلىيەتون ئۆزىنىڭ قىسقىلىقى بىلەن بەزىدە پارچە تەسىرات ، قىسقا مۇلاھىزە دېگەندەك شەرھلەر بىلەنمۇ ئاتالماقتا . فېلىيەتوننىڭ يەنە بىر مۇھىم ئالاھىدىلىكى شۇكى ، ئۇنىڭدىكى بايانلار

ۋەقەلىكنى كۆزەتكۈچىلەرنىڭ ۋەقەلىك توغرىسىدا يازغان دوكلاتلىرىغا ئوخشىمايدۇ ، كۆرگەزمىخانىدىكى كۆرگەزمىنى چۈشەندۈرگۈچىلەرنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىگىمۇ ئوخشىمايدۇ ، مەجلىس ياكى يىغىن ۋە ياكى سۆھبەت ئۇستىدىكى كاتىپلارنىڭ خاتىرىسىگە تېخىمۇ ئوخشىمايدۇ . فېلىيەتوندا ئەكس ئېتىپ تۇرىدىغىنى تولاراق شۇ قەلەم ئىگىلىرىنىڭ ئىجتىمائىي ھاياتتا ئۆزگىچە نەزەر بىلەن كۆزەتكەن ، بىلگەن ھادىسە ، ۋەقەلىكلەرنى ھەققانىيەت زېمىنىدا تۇرۇپ ئۆزىگە خاس زېرەكلىك ۋە ماھارەت بىلەن تەھلىل قىلىپ ، ھېچنېمىنىڭ چەكلىمىسىگە قارىماي ، ئەركىن پىكىر يۈرگۈزۈپ ، جەسۇرانە ھالدا ۋىجدانەن ئوتتۇرىغا قويغان يۈرەك سۆزىدۇر . ئىككىنچى تۈرلۈك قىلىپ ئېيتقاندا ، فېلىيەتون مەنتىقىي تەپەككۇر بىلەن جۇشقۇنلۇق ھاياجاننىڭ قوشۇلۇشىدىن ھاسىل بولغان ھەم شېرىن ، ھەم چۈچۈك مېۋىدۇر .

فېلىيەتون كىشىلەرنى ئۆزىنىڭ ئەنە شۇنداق ھەم شېرىن ، ھەم چۈچۈك بەدىئىي خۇسۇسىيىتى بىلەن ئۆزىگە خۇشتار قىلسا كېرەك . ئۆز تەجرىبەمدىن پەيدا بولغان چىن ھېسسىياتمىنى بايان قىلسام ، مەن ھەقىقەتەن فېلىيەتوننى ئىشتىياق بىلەن زوقلىنىپ ئوقۇيمەن . بەزى ئەسەرلەر قايتا ـ قايتا ئوقۇشقا ئەرزىيدۇ . بەزى ئەسەرلەرنى بىر قېتىم ئوقۇپ چىققاندىن كېيىن ، بىرئاز قىزىقىپ قالغان ۋە لېكىن تولۇق چۈشەنمىگەن بولسىڭىز ، يەنە بىر قېتىم قايتا ئوقۇسىڭىز ، ئۇنىڭدىن تېخىمۇ كۆپ ۋە يېڭى لەززەتلەرنى ئالالايسىز . بىرەر مەشھۇر ئەسەرنى ئوقۇپ قىزىقىپ قالغان بولسىڭىز ، ئۇنداق بولسا يەنە بىر قېتىم ئوقۇپ كۆرۈڭ ، ئۇ چاغدا شۇ ئەسەر بىرمۇنچە يېڭى ئەسلىمىلەرنى كۆز ئالدىڭىزغا كەلتۈرۈشى ، سىزگە بىرمۇنچە

يېڭى نەرسىلەرنى ئېيتىپ بېرىشى مۇمكىن ، ئىلگىرى ئوقۇپ ئەسەرلەرنى قايتا ئوقۇش ئارزۇسى بىلەن ، «توپلام قىلىپ هاسىل قىلغان تەسىراتلىرىڭىزغا ئىشەنگۈدەك كەلمىگۈدەك چىقىرىلسا ئىكەن ، تېپىپ ئوقۇشقا ئاسان بولاتتى» دېگەندەك دەرىجىدە يېڭى پىكىرلەرگە كېلىشىڭىز مۇمكىن . فېلىيەتونىي ۋاستە - بىۋاستە ئارزۇلىرىغا مۇۋاپىق تاللاپ توپلام قىلىپ شۇنداق زوق بىلەن ، شۇنداق «زىغىر تەشتى» لىك بىلەن ئېزىپ تۇرۇلدى .

ئىچكەندەك ئوقۇغاندا ، ئەگەر توغرا كېلىپ قالسا ، مېڭىڭىزدىكى بەزى چىگىش پىكىرلەر ، يېشىلمىگەن مەسىلىلەر بىردىنلا يېشىلىپ ، كۆز ئالدىڭىز يورۇپ قالىدۇ ؛ ئاپتورنىڭ جەمئىيەتنى ، ئادەملەر ئارا مۇناسىۋەتلەرنى ، هادىسىلەرنى كۆزىتىش ، هادىسىلەردىكى توقۇناق بولۇپ قالغان چىگىشلەرنى يېشىش ئىقتىدارىغا هەيران بولۇپ ئاپىرىن ئوقۇيسىز . ئەنە شۇ چاغدا ئاپتور خۇددى ئۆزىڭىزنىڭ مۇهىتىدىن ، ئۆزىڭىزنىڭ ئىشلىرىدىن ، هاياتىڭىزدىن يېزىۋاتقاندەك چۈشەنچىگە كېلىپ قالىسىز - دە ، ئەسەرنىڭ ئىچىگە چۆكەلەيسىز .

بۇ كىتابقا خەنزۇ يازغۇچىلارنىڭ يېقىنقى بىرەر يىل ئىچىدە يازغان ، گېزىتتىن ژۇرنالغا ، ژۇرنالدىن گېزىتكە قايتا - قايتا كۆچۈرۈپ بېسىلغان ئەڭ يېڭى فېلىيەتونلىرى تاللاپ تەرجىمە قىلىنىپ كىرگۈزۈلدى ، شۇنداقلا كەمىنە قەلەم ئىگىسى خەنزۇچە ئەسلى فىلىيەتونلارنى ئوقۇغاندىن كېيىن ئىلهاملىنىپ يازغان بەزى ئەسەرلەرمۇ كىرگۈزۈلدى (تەرجىمە قىلىنغان ئەسەرلەرنىڭ ئاخىرىدىكى ئىزاهاتلارغا قارالا) . بۇ فېلىيەتونلار ئوقۇرمەن قېرىنداشلىرىمنىڭ ، شۇ جۈملىدىن ئاشپەز ، دېهقان ، ئىشچى ، ئوقۇغۇچى ، مۇهەررىر ، يازغۇچى ، ئوقۇتقۇچى ، مۇخبىر بۇرادەرلەرنىڭ ، بەزى كىتابپۇرۇش قەدىردانلارنىڭ بىر پارچە گېزىتتىكى فېلىيەتونىنى نۆۋەتلىشىپ ئوقۇغان بەزى ئەر - خوتۇن ، ئاتا - بالىلارنىڭ ئۆزلىرىگە تەسىر قىلغان شۇ

مانا بۇ توپلامنى — «كەتمەن چاپقان گۈناهمۇ؟» نى كىتابخانلارنىڭ هۆزۈرىغا سۇنالىغانلىقىمدىن پەخىرلىنىمەن .

توختى باقى ئارتىشى

2001 - يىل 10 - ئاپرىل ، ئۈرۈمچى

مۇندەرىجە

ماۋزۇسى ئامانەت قالدۇرۇلغان ھېكايە (1) 1
تەرجىمىدىن تارىخقا نەزەر..... 4
«كۆپ»تىن ئۆرگىلەي 13
«توقلۇقتىن چىققان شوخلۇق» مۇ 14
ماۋزۇسى ئامانەت قالدۇرۇلغان ھېكايە (2)..... 19
يېمەك - ئىچمەك مەدەنىيىتى» دىكى بەدەۋىلىك ... 22
ئىشىق ھېچقاچان سېمىزلىكنىڭ بەلگىسى بولالمايدۇ ...27
چاغلايدىكەن..... 31
ھىمات ئەسقاتامدۇ 32
كىنو - تېلېۋىزور كۆرگەندە..... 36
راستچىللىق ۋە شەرمەندىلىك..... 37
تەرىپلەر 41
بۇنى ئادىللىق دېگىلى بولارمۇ 51
كۆز كېسىلى 53
چېچەن بولماق تەس 55
گۇمان..... 59
ھەيران بولماك 62
سۆيگىن ۋە برېژنېف 64
قىسقا پاراڭدىن چىققان ئەھمىيەتلىك گەپ 73
جۇڭگو خەلقى ئەجدىھاغا «ئاشىق» مۇ 79
ھەممە ئادەمدىن تارىخ قالىدۇ..... 85
پۇتكۇل ئەل كېسەلمۇ..... 94
ئاتام ئېيتقان بايىقى گەپ 96

«تەرەتكە چىقىش هوقۇقى» توغرىسىدا پاراڭ 101
زامان تەقەززا بولۇپ تۇرغان پىكىر..... 105
هالقا..... 110
بۇنىمۇ ئوقۇپ قويۇڭ 112
غەربىي رايونىنىڭ رەھبەرلىرى «ئۇزەڭگىدىن چۈش»
سە ئىكەن..... 113
مەمۇرىي دەرىجە ئىلمىي دەرىجىگە باراۋەرمۇ 117
بەھرامنىڭ ئېشىكى 127
تەرمىلەر 131
ئەدەپ - ئەخلاق ئادەم ئۆلتۈرەمدۇ 133
جۇڭگودا مەدەنىيەت بارمۇ..... 135
بېلەتپەرەسلىك يىللىرىدىن خاتىرە 138
ئامېرىكىدىمۇ «بىر دۆلەتتە ئىككى تۈزۈم» بار
ئىكەن 142
يېغىن ھەققىدە..... 144
«جامائەت ئەخلاقى» توغرىسىدا..... 149
ساختىپەز — يېڭى چىققان كونا ھېكايە- 153
ساختا مەنسەپ مىراسى..... 157
سىياسىي پاھىشىلەرنى سۈپۈرۈپ تاشلايلى 162
خان - پادىشاھلار ئەزەلدىن ناكەسلەرنى خىزمىتىگە
سالىدۇ 171
جۇڭگولۇقلارغا نوبېل مۇكاپاتى بەرگۈدەك»مىش ... 178
جۇڭگو يازغۇچىلىرى ۋە نوبېل مۇكاپاتى..... 181
ئۇنۇڭ باھالايدىغان ئىش ئاخىرقى چېكىگە بېرىپ
قالغاندەك قىلىدۇ..... 186
100 كويچەنلىك بىر ژاراق قەغەز پۇلنىڭ سەرگۈ-
زەشتىسى 197
چاغان توغرىسىدا قىسسەلەر 203

مائاش ۋە پاكلىق توغرىسىدا 222
غەربىي رايون ھەممىدىن بەك نېمىگە موھتاج..... 232
شەكىلۇازلىق توغرىسىدا پاراڭ..... 237
ناھايىتى «قورقۇنچلۇق» ئادەملەر..... 240
بۇنىڭغا كىمنىڭ قورسىقى كۆپمىسۇن 244
خەلقىمىز نېمىدېگەن ئوبدان خەلق 249
ھايۋانلىقنىڭ پاجىئەسى..... 253
مەستلىكتە ئۆلگەن «ياخشى» جۇيجاڭ 258
ھايۋانلىقنىڭ دەللىلى..... 262
«تېەن لۇشۇن» 265
ئۇنتۇپ قالمايلى 269
تارىخ بۇ يەردە چوڭقۇر خىيال سۈرمەكتە 274
تېەنئەنمېن مەيدانىدىكى قىزىل تەلۇلىك 284
ئەرەب لېشى..... 301
كەتمەن چاپقان گۇناھىمۇ 305
جاھالەتلىك «پوجاڭزا مەدەنىيىتى» توغرىسىدا
مۇھاكىمە 310
ماۋزۇسىز..... 315
ئۆزۈڭنى كەم سۇندۇرما 316
قىزىق پاراڭ..... 318
ئوقۇپ قويۇڭ 322
«دېھقانلارغا ئىچ ئاغرىتىش» ھارامزادىلىكى..... 328
كىم بەكرەك ساختىپەز 332
«پېشانەڭنى سىلىۋېتىپ گەپ قىل»مىساڭ بولماس ...336
لېۋىنى چىشلەپ قالغان تەمەخور پارىچى 342
بەرگەن پارىنى قايتۇرۇۋېلىش توغرىسىدا پاراڭ ... 347
ئىدارە باشلىقىغا بېغىشلانغان تەزىيەنامە 350
قاراڭلار ، بۇ جىن قوغلاش پائالىيەتلىرىنى..... 355

4000 نەپەر گۇمانلىق جىنايەتچىنى كىم قاچۇرۇپ قويدى؟ 360
«خىيانەتچى ئەمەلدارلارنى قاچۇرۇپ قويۇش» نامىك سەۋەبلىرى توغرىسىدا 364
لەتىپلەردىن تەرمىلەر 367
ئوقۇرمەنلەرنى جەلپ قىلىدىغان بىر مۇنازىرە 370
ئالما تەقسىماتى 379
مايمۇنجان سۇن ۋۇكۇڭنىڭ ئىش ئورنىدىن قالدۇرۇ-لۇشى توغرىسىدا قىسسە 383
پەرھىزكار چوشقىباينىڭ مەنسەپكە كۆتۈرۈلۈشى توغ-رىسىدا قىسسە 390
يېڭى يېزىلغان كونا تەسىرات 395

ماۋزۇسى ئامانەت قالدۇرۇلغان ھېكايە (1)

يېقىندا، خەنزۇچە «گېزىت - ژۇرناللاردىن تەرجىمە» نامىلىق ھەپتىلىك گېزىتتە، «بىلىمنىڭ شەنىگە داغ چۈشۈرىدىغان خۇشامەتچى بولما» دېگەن مەزمۇندا يېڭى چىققان بىر كونا گەپ دىققىتىمنى تارتتى. بىزدە «ھۇنەرلىك بىرنى يەڭسە، ئىلىملىك مىڭنى يېڭەر» دەيدىغان ماقال بار. ئىلىم-بىلىم ئادەمنىڭ شان - شەرىپى، ئىززەت - ھۆرمىتى، مۇشۇنداق گۈھەرگە داغ چۈشسە، ئۇنىڭ قىممىتى قانچىلىك بولىدۇ؟ ئىلىم - بىلىملىك ئادەم خۇشامەتگۇي بولسا، ئۇنىڭ قەدرى قانچىلىك بولىدۇ؟ بۇ مېنىڭ شۇ گېزىتنى ئوقۇغان چاغدىكى تەسىراتىم. ئەسلى ماقالىدىن ئېسىمدە قالغان چالا خاتىرە مۇنداق:

ستالىن ئۆز ۋاقتىدا ماكسىم گوركىنىڭ «قىز ۋە ئەزرائىل» سەرلەۋھىلىك بىر پارچە ھېكايىسىنى ئوقۇپ، شۇ ھېكايە توغرىسىدا تەستىق يازغانىكەن، «پراۋدا» گېزىتى تەستىق سۆزىنى ئېلان قىلماقچى بوپتۇ. لېكىن تەستىق سۆزىدە «لىيۇبىت» دېگەن سۆزنىڭ بىر ھەرپى كەم ئىكەن، تەھرىر بۆلۈمىدىكىلەر قانداق قىلىشنى بىلەلمەي بېشى قېتىپ تۇرغاندا، ئىلىم - بىلىمدە ھەر جەھەتتىن يېتىشكەن، ئالىي مەلۇماتلىق ئالىم دەپ ھېسابلانغان بىرى ئوتتۇرىغا چىقىپ، بىرمۇنچە نەزەرىيە سۆزلەپ، ستالىننىڭ ئىنشا - ئىملاسىنىڭ چوڭقۇر ماھىيىتىنى ئىسپاتلاپتۇ، پرولېتارىياتچە لىيۇبىت (يەنى مۇھەببەت) چىرىپ كەتكەن بۇرژۇئازىيىچە لىيۇبىتكە

ئوخشمايدۇ ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى ئىنشادىمۇ ، يەنى ئىملادىمۇ پەرقلەندۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ ، ئەلۋەتتە ! دەپتۇ ۋە بۇ مۇھاكىمىسىنى نەزەريىۋى ماقالە قىلىپ يېزىپتۇ .

تەستىقنامە ۋە ئالىمنىڭ نەزەريىۋى ماقالىسى ئورۇنلاشتۇرۇلغان گېزىتنىڭ سىگنال نۇسخىسى ستالىننىڭ كۆزىدىن كەچۈرۈشىگە سۇنۇلغانىكەن ، ستالىن : «قاپاق باش كالۋا ! بۇ ئىملا خاتالىقى ئى . ستالىن» دەپ تەستىق ساپتۇ . كېيىنكى كۈنلەردە شۇ ئالىمنىڭ ئاقىۋىتى قانداق بولغانلىقى بىزگە مەلۇم ئەمەس . ھەرھالدا «چاپان ياپمەن» دەپ ئارقىسىدىن پالاقلاپ يۈرۈپ ، ئاخىر «تېپىك يەپ قالغان» لىقىدا شەك بولمىسا كېرەك .

قارىسىڭىز ئوقۇغان ، مەلۇماتلىق ئادەم ، لېكىن ئوقۇغانلىرىنى خان - پادىشاھلارغا ، ئاكابىر - ئەشرەپلەرگە خۇشامەت قىلىشقا ئىشلەتسە ، بۇنداق قىلىق خەنزۇلاردا قەدىمكى زامانلاردا «بىلىمنىڭ شەنگە داغ چۈشۈرمەك» دېيىلىدىكەن . بۇ سۆز دەسلەپتە «تارىخنامە رايىش موللىلار تەزكىرىسى» دىن چىققان ؛ رىۋايەت قىلىنىشچە ، خەن سۇلالىسىنىڭ باشلىرىدا يەن گۈسىڭ ، گۈڭ سۇنخۇڭ ئاتلىق ئىككى مۆتىۋەر موللا پايتەختكە مەنسەپكە چاقىرتىلىپتۇ . شۇ چاغدا مويسىپىت يەن موللام ياشراق گۈڭ سۇنخۇڭ موللامغا مەسلىھەت بېرىپ : «يىگىت ، ئوقۇغان - بىلگەنلىرىڭگە ئەمەل قىل ، بىلىمنىڭ شەنگە داغ چۈشۈرىدىغان خۇشامەتتىن ھەزەر ئەيلە !» دەپتۇ . لېكىن پەند - نەسىھەتلىك مەسلىھەت كار قىلماپتۇ ، گۈڭ سۇنخۇڭ كېيىنكى كۈنلەردە ئىلىم - بىلىمنى خۇشامەتچىلىككە سەرپ قىلىپ ، قەدەممۇقەدەم كاتتا مەنسەپلەرگە ئېرىشىپتۇ . ئۇ مەنسەپ دەرىجىسىنى ئۆستۈرۈشتە مۇنداق يول تۇتۇپتۇ : ئۇ ھەر جايدا ، ھەر ئىشتا ئوقۇغان - بىلگەن نەزەريىلىرىنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىكەن ، ئاكابىر - ئەشرەپلەرنىڭ ئىرادىسىگە ئىلىم -

بىلىمنى پەرداز قىلىپ تۇرۇپ ماسلىشىدىكەن ، يەنى «رايىش موللىلار ھېكمىتى» بىلەن مۇئامىلە قىلىدىكەن . «موللا» لىق «ھېكمەت» بىلەن بىرلەشتى ، دېگەن سۆز بىلىمنىڭ ماھىيىتى ئۆزگەردى ، بىلىم قۇۋلۇققا ئايلاندى دېگەن سۆز . جۇڭگودا قەدىمكى زامانىدا ھېكمەت ئۆگەنگەن موللىلار ناھايىتى كۆپ ئىكەن . ھېكمەتسىز موللىلار «كىتاب سارىڭى» ، قولىدىن ئىش كەلمەيدۇ ، دەپ قارىلىدىكەن . «قورسىقىدا ئوممىچى يوق» دەپ كەمسىتىلىدىكەن . ماھىيەتتە ، شۇنداق «ئوماچ» نىڭ بولغىنىدىن بولمىغىنى ياخشى بولسا كېرەك .

لۇشۇن ئەپەندى ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدا «رايىشلىقنىڭ ھېكمىتى» سەرلەۋھىلىك بىر پارچە فېلىيەتون يېزىپ ، جۇڭگونىڭ كونا تارىخىي دەۋرلىرىدىكى رايىش موللىلارنىڭ سۆز - ھەرىكەتلىرىنى ، روھىي ھالەتلىرىنى تەھلىل قىلىپ ، بىلىمنىڭ شەنگە داغ چۈشۈرىدىغان ، خۇشامەتگۈيلۇق قىلىدىغان قەبىھ - يامان ئەنئەنىلەرنى قانتىق ئەدەپلىگەن...

(بۇ ھەقتە : توختى باقى تەرجىمە قىلغان ، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1990 - يىل 7 - ئايدا نەشر قىلغان «لۇشۇن . كېيىنكى ئەسەرلەردىن تاللانما» نىڭ 27 - ، 34 - بەتلىرىگە قارالا .)

تەرجىمىدىن تارىخقا تەزەر

(بىر تەرجىمانىڭ تەرجىمانلىق خاتىرىسىدىن پارچە)

«شاھ كاسىلار پەيزى سۈردى جىرىڭلاپ ،
لىق تولغان ئۇ جان ئارامى باده بىلەن ؛
قاندۇرماي ئۇ بادىگە ئالدىراتتى ،
چەۋەندازلار دۇلدۇلدا باربت بىلەن . »

بۇ شېئىر ئەسلى 60 - يىللارنىڭ ئاخىرى ۋە 70 - يىللارنىڭ باشلىرىدىكى «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» مەزگىلىدە سىياسىي تەقىپ ئاستىدا سەرسان بولۇپ يۈرگەن چاغلاردا ئوقۇغان كىتابلاردىن مەنىۋى ئەرمەك سۈپىتىدە تەرجىمە قىلىنغانىدى . مۇشۇ قىسقا شېئىرنى تەرجىمە قىلىش ئۈچۈن قىلىنغان ئەجىر شۇنچە كۆپ ، تارتقان جاپا شۇنچە ئېغىر بولسىمۇ ، لېكىن بۇ ئەسەرنىڭ مەزمۇنىدىن چىقىپ تۇرغان ، كىشىگە زوق بېغىشلايدىغان مەلۇماتلار ، مېنىڭچە ، ھەرقاچان ئەستە تۇتۇشقا ئەرزىسە كېرەك . ئۆزۈڭ ياخشى كۆرگىنىڭنى دوستلىرىڭدىن ئايىما دېگەن گەپ بار ، ئورتاق بەھرلىنىش ئارزۇسى بىلەن ئۆز ۋاقتىدىكى بۇ خاتىرىنى رەتسىز بولسىمۇ ئوقۇرمەنلەرگە سۇنغۇم كەلدى .

بۇ ئەسلى مىلادىيە 687 ـــ 735 - يىللىرىدا ياشىغان ئاتاقلىق خەنزۇ شائىر ۋاڭ خەننىڭ شېئىرى بولۇپ ، غەربىي دىيار مەدھىيىلەپ يېزىلغان شېئىرلارنىڭ مەشھۇر نامايەندىسى . ئەسلى شېئىردىكى بايانغا قارىغاندا ، كىشىنىڭ كۆز ئالدىغا

غەربىي دىيارنىڭ مۇندىق گۈزەل ھاياتىمەخش ، جۇشقۇن ، بايىاشات مەنزىرىسى كېلىدۇ . سەيلە - تاماشا (ئېھتىمال ئوۋ) غا چىقىش ئالدىدا تۇزۇلگەن كاتتا زىياپەت سورۇنى ؛ سورۇندا ئېسىل رومكىلار ھاراق - شاراب بىلەن تولدۇرۇلغان ؛ زىياپەت ئەھلى خۇشال كەيپ سۈرمەكتە ؛ شۇ ھالەتتە ، پەيزى ئۇستىگە پەيزى قىلىپ يەنە بىر تۇركۈم چەۋەندازلار زىياپەت سورۇنىغا كېلىپ ئاتلىرىنى ئوينىتىپ ، قوللىرىدىكى سازلىرىنى شوخ پەدىلەرگە چالغان ھالدا ھەممىنى سەپەرگە ئالدىراتماقتا . . .

بۇ شېئىر خەنزۇ شېئىرىنىڭ كونا ئۇسلۇبىدا تولىمۇ ئىخچام ، مەزمۇنى مول ھەم چوڭقۇر يېزىلغان ؛ شېئىردا پەقەت رومكا ، ھاراق ، ئات ، چالغۇ (ساز) دېگەندەك ئاتالغۇلار پۈتۈن شېئىر مەزمۇنىنىڭ مېغىزى بولۇپ ھېسابلانسىمۇ ، لېكىن شۇ ئاتالغۇلار ۋە شۇ ئاتالغۇلاردىن تەركىب تاپقان ئىبارىلەر پاساھەتلىك تىل ياردىمى بىلەن مۇئەييەن تارىخىي زامانىنى ، مۇئەييەن تارىخىي مۇھىتنى ، مۇئەييەن تۇرمۇش مەئىشىتىنى تولىمۇ ئېنىق ، روشەن ئەكس ئەتتۈرۈپ تۇرۇپتۇ . ئەگەر بۇ يەردە بىرنەچچە ئاتالغۇ ، سۆز ، ئىبارىنى كونكرېت گەپ خۇرۇچى دەپ قارىساق ، بۇنداق كونكرېت ماتېرىياللارنى تەرجىمىدە بىرگە بىر توغرىلاش قىيىن ئىش ئەمەس . تەرجىمان ئۇچۇن قىيىنى گەپ تەركىبىدىكى كونكرېت سۆز ماتېرىياللىرىغا سىڭىپ كەتكەن ئىچكى روھنى توغرا ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىش . «رومكا» دېگەن سۆز بىلەن «كاسا» دېگەن سۆز ، «ھاراق» دېگەن سۆز بىلەن «باده» دېگەن سۆز مەنە جەھەتتىن بىر - بىرىگە ئوخشاش ئۇقۇمنى چۈشەندۈرسىمۇ ، لېكىن بۇ ئۇقۇملارنىڭ تېگىدىن جىقىپ تۇرغان ماھىيەتلەر ھەم زامان جەھەتتىنمۇ ، ماكان جەھەتتىنمۇ پەرقلىنىپ تۇرىدۇ . تەرجىمىشۇناسلىق ئىلمىدە ھېسسىي ئالامەت دەپ ئاتالىدىغان بۇ ماھىيەتلىك مەسىلىنى توغرا ھەل قىلىپ ، تەرجىمىدە گەپ - سۆزلەرنى جايىغا

كەلتۇرۇش ، مەننى ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئېنىق ئىپادىلەش، ھېسسىياتسىز سۆزلەر تىزمىسى بولۇپ قېلىشىدىن ساقلىنىپ ، تەرجىمان ئىنكاسىنى ئۇنىڭ چوڭقۇر ھەم جەلپكار مەنىگە ئىگە قىلغىلى بولىدۇ .

شائىر ئەمەسمەن ، مۇنتىزىم تەربىيە كۆرگەن تەرجىمانمۇ ئەمەسمەن ، شۇڭا يۇقىرىقىدەك تەرجىمە مەنە ، ۋەزىن ، قاپىيە ۋەھاكازا دېگەندەك شېئىرىي تەلەپلەرگە ئۇيغۇنمۇ ، بۇ ھەقتە بىرنەرسە دېيەلمەيمەن . بۇ ھەقتە توغرا باھانى تەرجىمە تەتقىقاتچىلىرىدىن ، بولۇپمۇ شائىرلىرىمىزدىن كۈتىمەن .

شۇنداق تۇرۇقلۇق ، تۆت مىسرالىق بىر شېئىرنى تەرجىمە قىلىش مۇناسىۋىتى بىلەن «تەرجىمىدىن تارىخقا نەزەر» دېگەن يوغان تېما بىلەن ئەسلىمە يېزىشنىڭ سەۋەبى نېمە ؟

تەرجىمە ئۇچۇن ئىزدىنىپ ماڭغان يولۇمدىن چىققان نەتىجىنىڭ تېخىمۇ ئەھمىيەتلىكى كىشىنى زوقلاندۇرىدىغان تارىخىي مەلۇمات ۋە ساۋات بولدى . بۇنى كىشىنى سۆيۈندۇرىدىغان «ئارامبەخش» مەلۇمات سۆپىتىدە تونۇشتۇرۇش ئەھمىيەتلىك بىر ئىش بولسا كېرەك ، دەپ ئىشىنىمەن .

ۋاڭ خەننىڭ بۇ شېئىرى توغرىسىدا ، «تاڭ دەۋرى شېئىرلىرىنىڭ ئارامبەخش ئىزاھلىق لۇغىتى» (خەنزۇچە) دىكى ئىزاھاتلارغا قارىغاندا ، «شاھ كاسا» (夜光杯) ، جان ئارامى بادە» (葡萄美酒) ، «دۇلدۇل» (天马) ، «باربىت» (琵琶) لار «تامامەن غەربىي دىيارنىڭ ئۆزىگە خاس

ھېسسىياتسىز سۆزلەر تىزمىسى بولۇپ قېلىشىدىن ساقلىنىپ ، ئۇنى چوڭقۇر ھەم جەلپكار مەنىگە ئىگە قىلغىلى بولىدۇ .

شائىر ئەمەسمەن ، مۇنتىزىم تەربىيە كۆرگەن تەرجىمانمۇ ئەمەسمەن ، شۇڭا يۇقىرىقىدەك تەرجىمە مەنە ، ۋەزىن ، قاپىيە ۋەھاكازا دېگەندەك شېئىرىي تەلەپلەرگە ئۇيغۇنمۇ ، بۇ ھەقتە بىرنەرسە دېيەلمەيمەن . بۇ ھەقتە توغرا باھانى تەرجىمە تەتقىقاتچىلىرىدىن ، بولۇپمۇ شائىرلىرىمىزدىن كۈتىمەن .

شۇنداق تۇرۇقلۇق ، تۆت مىسرالىق بىر شېئىرنى تەرجىمە قىلىش مۇناسىۋىتى بىلەن «تەرجىمىدىن تارىخقا نەزەر» دېگەن يوغان تېما بىلەن ئەسلىمە يېزىشنىڭ سەۋەبى نېمە ؟

تەرجىمە ئۇچۇن ئىزدىنىپ ماڭغان يولۇمدىن چىققان نەتىجىنىڭ تېخىمۇ ئەھمىيەتلىكى كىشىنى زوقلاندۇرىدىغان تارىخىي مەلۇمات ۋە ساۋات بولدى . بۇنى كىشىنى سۆيۈندۇرىدىغان «ئارامبەخش» مەلۇمات سۆپىتىدە تونۇشتۇرۇش ئەھمىيەتلىك بىر ئىش بولسا كېرەك ، دەپ ئىشىنىمەن .

ۋاڭ خەننىڭ بۇ شېئىرى توغرىسىدا ، «تاڭ دەۋرى شېئىرلىرىنىڭ ئارامبەخش ئىزاھلىق لۇغىتى» (خەنزۇچە) دىكى ئىزاھاتلارغا قارىغاندا ، «شاھ كاسا» (夜光杯) ، جان ئارامى بادە» (葡萄美酒) ، «دۇلدۇل» (天马) ، «باربىت» (琵琶) لار «تامامەن غەربىي دىيارنىڭ ئۆزىگە خاس

ھېسسىياتسىز سۆزلەر تىزمىسى بولۇپ قېلىشىدىن ساقلىنىپ ، ئۇنى چوڭقۇر ھەم جەلپكار مەنىگە ئىگە قىلغىلى بولىدۇ .

شائىر ئەمەسمەن ، مۇنتىزىم تەربىيە كۆرگەن تەرجىمانمۇ ئەمەسمەن ، شۇڭا يۇقىرىقىدەك تەرجىمە مەنە ، ۋەزىن ، قاپىيە ۋەھاكازا دېگەندەك شېئىرىي تەلەپلەرگە ئۇيغۇنمۇ ، بۇ ھەقتە (تولىمۇ نۇرغۇن دېگەن مەنىدە) بولىدىكەن . ئۇلارنىڭ ھازىرقى بىرنەرسە دېيەلمەيمەن . بۇ ھەقتە توغرا باھانى تەرجىمە تەتقىقاتچىلىرىدىن ، بولۇپمۇ شائىرلىرىمىزدىن كۈتىمەن .

شۇنداق تۇرۇقلۇق ، تۆت مىسرالىق بىر شېئىرنى تەرجىمە قىلىش مۇناسىۋىتى بىلەن «تەرجىمىدىن تارىخقا نەزەر» دېگەن يوغان تېما بىلەن ئەسلىمە يېزىشنىڭ سەۋەبى نېمە ؟

تەرجىمە ئۇچۇن ئىزدىنىپ ماڭغان يولۇمدىن چىققان نەتىجىنىڭ تېخىمۇ ئەھمىيەتلىكى كىشىنى زوقلاندۇرىدىغان تارىخىي مەلۇمات ۋە ساۋات بولدى . بۇنى كىشىنى سۆيۈندۇرىدىغان «ئارامبەخش» مەلۇمات سۆپىتىدە تونۇشتۇرۇش ئەھمىيەتلىك بىر ئىش بولسا كېرەك ، دەپ ئىشىنىمەن .

ۋاڭ خەننىڭ بۇ شېئىرى توغرىسىدا ، «تاڭ دەۋرى شېئىرلىرىنىڭ ئارامبەخش ئىزاھلىق لۇغىتى» (خەنزۇچە) دىكى ئىزاھاتلارغا قارىغاندا ، «شاھ كاسا» (夜光杯) ، جان ئارامى بادە» (葡萄美酒) ، «دۇلدۇل» (天马) ، «باربىت» (琵琶) لار «تامامەن غەربىي دىيارنىڭ ئۆزىگە خاس

ھېسسىياتسىز سۆزلەر تىزمىسى بولۇپ قېلىشىدىن ساقلىنىپ ، ئۇنى چوڭقۇر ھەم جەلپكار مەنىگە ئىگە قىلغىلى بولىدۇ .

شائىر ئەمەسمەن ، مۇنتىزىم تەربىيە كۆرگەن تەرجىمانمۇ ئەمەسمەن ، شۇڭا يۇقىرىقىدەك تەرجىمە مەنە ، ۋەزىن ، قاپىيە ۋەھاكازا دېگەندەك شېئىرىي تەلەپلەرگە ئۇيغۇنمۇ ، بۇ ھەقتە (تولىمۇ نۇرغۇن دېگەن مەنىدە) بولىدىكەن . ئۇلارنىڭ ھازىرقى بىرنەرسە دېيەلمەيمەن . بۇ ھەقتە توغرا باھانى تەرجىمە تەتقىقاتچىلىرىدىن ، بولۇپمۇ شائىرلىرىمىزدىن كۈتىمەن .

شۇنداق تۇرۇقلۇق ، تۆت مىسرالىق بىر شېئىرنى تەرجىمە قىلىش مۇناسىۋىتى بىلەن «تەرجىمىدىن تارىخقا نەزەر» دېگەن يوغان تېما بىلەن ئەسلىمە يېزىشنىڭ سەۋەبى نېمە ؟

تەرجىمە ئۇچۇن ئىزدىنىپ ماڭغان يولۇمدىن چىققان نەتىجىنىڭ تېخىمۇ ئەھمىيەتلىكى كىشىنى زوقلاندۇرىدىغان تارىخىي مەلۇمات ۋە ساۋات بولدى . بۇنى كىشىنى سۆيۈندۇرىدىغان «ئارامبەخش» مەلۇمات سۆپىتىدە تونۇشتۇرۇش ئەھمىيەتلىك بىر ئىش بولسا كېرەك ، دەپ ئىشىنىمەن .

ۋاڭ خەننىڭ بۇ شېئىرى توغرىسىدا ، «تاڭ دەۋرى شېئىرلىرىنىڭ ئارامبەخش ئىزاھلىق لۇغىتى» (خەنزۇچە) دىكى ئىزاھاتلارغا قارىغاندا ، «شاھ كاسا» (夜光杯) ، جان ئارامى بادە» (葡萄美酒) ، «دۇلدۇل» (天马) ، «باربىت» (琵琶) لار «تامامەن غەربىي دىيارنىڭ ئۆزىگە خاس

خانىڭ 100 تاقا دۆردۈن ئىلتىپاتىغا مۇيەسسەر بولدى دېگەن سۆز ئۇزۇم هارىقىنىڭ نەقەدەر قەدىرلىك ، ئەتىۋار مۆجىزە ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ . «ئۇزۇم هارىقى» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدىغان خەنزۇچە هەرپلەر ئەسلىدە تۇرلۇك شەكىلدە يېزىلغان ، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ تەرجىمىزدە ئۇزۇم هارىقى ، ئۇزۇم شارابى دەپ تۇرلەندۈرۈپ ئىشلىندى ؛ بۇ يەردە بايان قىلىنىۋاتقان «ئۇزۇم هارىقى» دېگەن سۆز خەنزۇ تىلىدا غەربىي دىيار مەھسۇلاتىغا خاس تارىخىي چۈشەنچىنى ئۆز ئىچىگە ئالغانلىقتىن ، كلاسسىك ئەدەبىياتىمىزدىكى ئەنئەنىۋى ئاتالغۇ «بادە» نىمۇ قوللىنىشقا توغرا كەلدى . «بادە» دېگەن سۆز بىر ئۇيغۇرلار ئۈچۈن زامانىۋى بولغان «ۋىنو» دېگەن سۆزنىڭ ئەينەن ئۆزىدۇر . خەنزۇچە «ئەسىن دۇنيا خاتىرىلىرى» (ئەسلى : تەيپىڭ خۇەنيۇجى) دېگەن كىتابتا مۇنداق بايان قىلىنغان : «ئۇزۇم شارابى غەربىي دىيار مۆجىزىسىدۇر ئىلگىرىكى زامانلاردا سوۋغات قىلىپ كەلتۈرۈلىدىكەن جەڭگۈەن يىللىرىدا (مىلادىيە 627 ــ 649 ـ يىللىرىدا) قىمىز ، رەڭلىك ئۇزۇم (مۇناقى ئۇزۇم دېمەكچى) نىڭ ئۇرۇقى كەلتۈرۈلۈپ ، چارباغقا تېرىلدى . پادىشاه ئالىيلىرى بىۋاستە ئىشلىدى . دەسلەپ ئۇنمىدى ، كېيىن ئۇندى ، ئوخشىدى ، ئېچىتىلدى ، هاراق چىقتى . هاراق سەككىز خىل رەڭدە چىقىرىلدى ، هىدىمۇ ، تەمىمۇ كۈچلۈك ، پادىشاه ئاكابىر ـ ئەشرەپلەرگە ئىلتىپات قىلىپ ، ئۇلارنى ئېغىز تەگدۈردى ، بادەنىڭ تەمى شۇنداق قىلىپ پايتەختكە تونۇلۇپ كەتتى» . ئىچكى ئۆلكىدىكىلەر ئۇزۇمدىن هاراق چىقىرىش ئۈسۈلىنى ئۆزلەشتۈرۈۋالغان بولسىمۇ ، لېكىن سۈپىتى تۇرپاننىڭ ئۇزۇم هاراقلىرىدەك ياخشى بولمىغان . شۇنىڭ ئۈچۈن «ئوزۇق ـ ئوقەت دەستۇرى» (خەنزۇچە) دە : «هاراق بىرقانچە دەرىجىلىك بولىدۇ ، قارىغۇجىدىن چىقىدىغان هاراق هەممىدىن كۈچلۈك

بولىدۇ» دەپ خاتىرىلەنگەن .

شاه كاسا ــ ئەسلى خەنزۇ تىلىدا «قاراڭغۇدىمۇ نۇرلىنىپ تۇرىدىغان رومكا ، قەدەھ ياكى كاسا» دېگەن مەنىنى ئوقتۇرىدىغان سۆز بولۇپ ، خوتەن قاشتېشىدىن بىلەن مۇناسىۋەتلىكتۇر . غەربىي خەن دەۋرىدە ياشىغان ئەدىب دۇڭ فاڭشۇ «دىيارىمىزدىكى ئون قىتئە خاتىرىسى» ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق يازغان : «جۇمۇ ژاڭ زامانىسىدا پادىشاهقا غەربىي دىياردىن قاشتېشى تىغى (تىغ ، پىچاق ، قەلەم دەپمۇ ئېيىتىلىدۇ) ، كېچىدە نۇرلىنىپ تۇرىدىغان قەدەھ . . . سوۋغات كەلگەنىكەن . قەدەھ ئاق تاشنىڭ جەۋھىرىدىن ياسالغان ، كېچىدە نۇر چېچىپ تۇرىدىكەن . قاراڭغۇدا هويلىدا ئاسمانغا قارىتىپ قويسا ئەتراپنى يورۇتۇپ تۇرىدىكەن ، قەدەھنىڭ ئىچى شەبنەم بىلەن تولۇپ قالىدىكەن . شەبنەم سۈيى ئاجايىپ شىرىن بولىدىكەن . ئۇ قەدەھ ئەمەلىيەتتە كارامەتچىلەرنىڭ مۆجىزىسى ئىكەن» . بۇ يەردە تىلغا ئېلىنغان «كېچىدە نۇرلىنىپ تۇرىدىغان قەدەھ» هازىرقى «شاه كاسا» دېگىنىمىزنىڭ ئۆزى ؛ غەربىي دىيارلىق «كارامەتچىلەرنىڭ بۇ مۆجىزىسى» خوتەن قاشتېشىدىن ياسالغان . غەربىي جۇ سۇلالىسى دەۋرىدە (مىلادىيەدىن تەخمىنەن 1100 ــ 771 ـ يىل ئىلگىرىكى زامانلاردا) تاشنى خۇددى لاينى كەسكەندەك ئاسان كېسىدىغان تىغ (پىچاق) ، قاشتېشىدىن ياسالغان نەپىس كاسا ئەمەلىي تۇرمۇشتا ئىشلىتىلگەنلىكى ، خان ـ پادىشاهلار ئارا سوۋغا ـ سالام ياكى تارتۇق قىلىنغانلىقى ئۆز دەۋرىدە غەربىي دىيار مەدەنىيىتىنىڭ يۈكسەك دەرىجىدە تەرەققىي قىلغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ . بەزىبىر رىۋايەتلەرگە قارىغاندا ، چىڭ سۇلالىسى پادىشاهى كاڭشىنىڭ توققۇز ئەجدىهانىڭ سۈرىتى نەقىش قىلىنغان «جيۇلۇڭبېي» ناملىق شاهانە كاسىسىمۇ خوتەن قاشتېشىدىن ياسالغانىكەن .

تارىخىي خاتىرىلەرگە قارىغاندا ، خەن سۇلالىسى دەۋرىدە

(مىلادىيەدىن 206 يىل ئىلگىرىكى زامانلاردىن مىلادىيە 220 -يىلىپ چالىدىغان ساز» دەپ ئاتالغان. بۇنداق ئىلىپ يىللارغىچە ئۆتكەن زامانلاردا) غەربىي دىيارىدىن ئوتتۇرا ئاسىدىغان ساز بىرنەچچە تۈرلۈك بولسىمۇ، بەشىنىڭ تۈزلەشلىككە بارغان ئاتالار تولىمۇ ئېسىل بولغانلىقى ئۈچۈن مىلادىيە 2-ئەسىرلەردە ئورتاق «تىەنما» دەپ ئاتالغانىكەن. «تارىخنامە: پەرغانە ،تەزكىرىسى» بۇ سۆزنىڭ مەنىسىدە ئىكەن. بۇنداق ساز 5 ـ ۋە 6ـ ئەسىرلەردە تېخىمۇ ده بايان قىلىنىشىچە، خەن پادىشاھى غەربىي دىيارىدىن بارغان ئومۇملاشقانىكەن. ئۇ، كۈسەن پىپاسى، بەشتار (بەش ئاتلارنى تىەنما ـــ ساماۋى ئات دەپ ئاتىغان. تىەنما دېمەك ئارلىق)، خورى ۋە باشقا ئىسىملار بىلەن ئاتالىدىغان پىپا ئىلاھىي ئات دېمەكتۇر. يەنە مەغرىب ئېتى دەپمۇ ئاتىغان. بۇ ئۆپكەن، بۇلار شەكىل جەھەتتە بىر ـ بىرىدىن ئاز ـ تولا ئاتلار قاۋۇل، نوچى ھەم يورغا، يۈگۈرۈك بولغانلىقى بىلەن ئەرقلەنسىمۇ، يەنىلا ھەممىسى ئومۇمەن غەربىي دىيار سازى دەپ داڭق چىقارغان. بۇنداق ئېسىل نەسىلنىك ئات بىز ئۇيغۇرلاردا ئاتالغان. تاڭ، سۇڭ سۇلالىلىرى (مىلادىيە 618 ـــ 1279) دۇلدۇل، تۇلپار، ئارغىماق دېگەندەك ئىسىملار بىلەن ئاتىلىدىن كېيىن ئىزچىل ئىلاھ قىلىنىپ ھازىرقى ھالەتكە كەلگەنلىكىنى ۋە ئاتىلىدىغانلىقىنى تارىخىي خاتىرىلەردە، خەلقىمىزنىڭ ئەڭ قاپلانغان، دەستىسىنىڭ ئۇچى ئارقىسىغا ئېگىلگەن، ئېغىز ئەدەبىياتىدا، جانلىق تىلدا ئۇچرىتىش مۇمكىن.

باربىت ھەم ئوتتۇرا تۈزلەشلىكىگە غەربىي دىيارىدىن دەستىسىنىڭ ئۇچىغا قۇلاق بېكىتىلگەن، پەدىلىرى دەستىسىگە كىرگەن؛ شەرقىي خەن دەۋرىدە ياشىغان لىيۇشىنىڭ «ئىسىملار بېكىتىلگەن، تارى تۆت. ئىلگىرى قۇچاقتا توغرىسىغا يانقۇزۇپ شەرھى» ناملىق ئەسىرىنىڭ «چالغۇلار شەرھى» بابىدا زەخمەك بىلەن چېلىناتتى، كېيىنچە تىك تۇرغۇزۇپ يېزىلىشچە، «پىپا ئەسلى غەربىي دىيارىدىن چىققان، ئات چېلىنىدىغان بولدى؛ كېيىنچە بارماق بىلەن ئىلىپ چېكىپ ئۇستىدە چالىدىغان» ساز ئىكەن. تاڭ دەۋرىنىڭ ئاتاقلىق چېلىنىدىغان بولدى؛ ھازىرقى كۈندە يالغۇز چالسىمۇ شائىرى لى چېيا ۋ (644 ـــ 713) «پىپا» سەرلەۋھىلىك بولدىغان، تەڭكەش قىلىپ چالسىمۇ بولىدىغان مۇھىم مىللىي شېئىرىدىكى «ئەسلى غەربىي دىيار سازى بۇ، مەرھەمەت، ئات ساز بولۇپ قالدى. «پىپا» دېگەن سۆزمۇ ئەنە شۇنداق ئىلىپ ئۇستىدە چېلىڭلارچۇ!» دېگەن مىسرالىرىدىمۇ پىپانىڭ ئەسلى چالىدىغان سازنىڭ خاس ئىسمىغا ئايلىنىپ قالدى.

غەربىي يۇرتتىن چىققانلىقىنى، كۆپ ھاللاردا ئات ـ ئۇلاغ يۇقىرىدىكى تەزكىرىلەردىن مەلۇم بولۇشىچە، قاراڭغۇدىمۇ ئۇستىدە كېتىۋېتىپ چالىدىغانلىقىنى بايان قىلغان. خەنزۇلىنىپ تۇرىدىغان ئېسىل رومكا، تەنگە ھۇزۇر ۋە جانغا ئارام تىلىنىڭ «سىخەي» (سۆز دېگىزى) ناملىق مۇكەممەل بېرىدىغان مەززىلىك شاراب، ئاتلارنىڭ نوچىسى بولغان ئىلاھىي ئىزاھلىق لۇغىتىدىكى «پىپا» ھەققىدىكى ئىزاھ ۋە شەرھلەرگە ئات، ئىلىپ چالىدىغان ساز. بۇلار ئەجدادلىرىمىزنىڭ قارىغاندا، «پىپا» چىن، خەن دەۋرلىرىدە، يەنى مىلادىيەدىن ئىنسانىيەت مەدەنىيەت خەزىنىسىگە قوشقان پارلاق تۆھپىسى، 200 قانچە يىللار ئىلگىرىلا ئىچكى ئۆلكىلەرگە تارقىلىپ قېرىنداش خەنزۇ خەلقى بۇ تۆھپىلەرنى ئۆز دەۋرىدىلا قىزغىن بارغان. ئۇ چاغدا بۇ ساز شەكىل جەھەتتىن دەستىسى ئۇزۇن، مۇھەببەت بىلەن قوبۇل قىلغان، ئۆزلەشتۇرگەن.

بېشى يۇمىلاق، يۈزى تېرە بىلەن قاپلانغان، ئادەتتە بارماق شۇ مەدەنىيەت جەۋھەرلىرىنىڭ ئىسمى قاچاندا، بىلەن ئىلىپ چېلىنىدىغان بولغاچقا، «پىك ـ پاك» قىلىپ قەيەردە، قايسى كىتاب ياكى لۇغەتتە كۆرۈگەن تاشلانسا،

قۇلىقىڭىزغا ئاڭلانسا ، ئۇلارنىڭ «غەربىي دىيار مەھسۇلى
دېگەن ئىچكى مەنىسى ئۆز - ئۆزىدىن نامايان بولۇپ تۇرىدۇ
«پىپا» دېگەن ئىسىمنى «باربۇت» ، «باربىت» د
قوللىنىۋاتىمىز . ھالبۇكى ، خەنزۇ تىلىدا قول بىلەن س
چالغاندا ، تارنى بارماق ياكى زەخمەك بىلەن ئارقىغا قارىتى
ئۇرۇشنى «پى» دېسە ، ئالدىغا قارىتىپ ئۇرۇشنى «با» (پا
دەيدۇ . «پىپا» دېگەن ئىسىم ئەنە شۇنداق ئىملىق سۆزىدى
ھاسىل بولغان . دېمەك ، ئەسلى شېئىرنىڭ تەرجىمىسىدە «پىپا»
مۇناسىۋەتلىك تەڭداش ئاتالغۇ «باربۇت» قانداقلا بولسۇن
ھەرھالدا ئىشەنچلىك مەنبەلەرگە ئاساسەن قوللىنىلغانلىقىنى
ھېسابقا ئالمىغاندا ، «شاھ كاسا» ، «ئارامى جان بادە»
«دۇلدۇل» دېگەن ئاتالغۇلار شۇ ئەسلى شەيئىلەرنىڭ ئەسلى
تارىخىي نامى ئەمەس ، تەرجىمىدە ياسالغان ئىسىملاردۇر
تەرجىمان ئەسلى ئىسمىنى ئىزدەپ تاپالمىغان چېغىدا ، بى
تەرەپتىن ، ئۆزىنىڭ ئىلىم گادايلىقىدىن ئۆكۈنسە ، يەنە بى
تەرەپتىن ، كونىراق ، چوڭقۇرراق ۋە تەپسىلىيرەك ھۆججەتلى
يادنامىلىرىمىزنىڭ كەمچىللىكىدىن ھەسرەتلەنمەي تۇرالمايدۇ
تارىخىي ئەسەرلەر تەرجىمىسىدىكى ئىسىم ياسىمچىلىقى ئە
شۇنداق كەمچىللىكلەر تۇپەيلىدىن يۈز بەرمەكتە . لېكىن بۇندا
ئەھۋالنى تارىخىي ئەسەرلەرنى تەرجىمە قىلىشقا توسقۇ
بولىدىغان ئامىلغا ئايلاندۇرۇۋالماسلىقىمىز كېرەك ، دە
ئويلايمەن . ئەجىر يەردە قالمايدۇ . تۇرلۇك قېيىنچىلىقلارنى
يېڭىپ ، تارىخىي ئوقۇشلۇقلىرىمىزنى كۆپەيتىش ، تارىخى
بىلىملىرىمىزنى بېيىتىش يولىدا تىرىشىشىمىز لازىم .

بىز بۇ تارىخنى ئوقۇغىنىمىزدا ، ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئە
قىل - پاراسىتىگە ، مەدەنىي تۆھپىلىرىگە قاراپ پەخىرلىنىش
بىلەن بىللە ، تارىخنى ئەينەك قىلىپ ، ئۆزىمىزنىڭ ھازىرقى
ھالىغا ئۆكۈنمەي ، مەدەنىي تەرەققىيات سەۋىيىمىزنى
ئۆستۈرۈشكە غەيرەت قىلمايمىز .

«كۆپ»تىن ئۆرگىلەي !

ژۇرناللارنى ۋاراقلىسام نازىنىن گۈزەل كۆپ .
تېلېۋىزورنى ئاچسام ئېلان كۆپ .
گېزىتنى قولۇمغا ئالسام بىر قېلىپتىكى ئىبارە كۆپ .
يېڭى كىتاب ئىكەن دەپ سېتىۋالسام ئىملا خاتالىقى كۆپ .
ئىلتىماس بىلەن بىرەر ئورۇنغا بارسام تۆلەيدىغان ھەق
كۆپ .
باشقىلار خىزمەت تەكشۈرۈشكە ماڭسا غۇر - غۇر ماشىنا
سودا - سېتىق يولىغا كىرگەنلەر ئىچىدە ئالدامچى كۆپ .
جان - دىلى بىلەن ئىشلەيدىغانلاردىن كۆرە ، گەپ
ساتىدىغان مۇغەمبەر كۆپ .

«توقلۇقتىن چققان شوخلۇق» مۇ

ئىنسانىنىڭ هايات ئاجايىپ بىر دۇنيا ئىكەن . بۇ دۇنيادا مەۋجۇت بولغان ، مەۋجۇت بولۇۋاتقان بەزى هادىسىلەرنى ئىنچىكىلەپ ئويلاپ كۆرسەڭىز ، ئۇلارنىڭ بەزىسىنى نەزەرگە ئىلىشقا ئەرزىمەيدىكەن ، بەزىسىگە نەزەر ئاغدۇرماسلىق بولمايدىكەن . نەزەر - ئېتىبارنى جەلپ قىلغان بەزى ئىشلار سىزنى ئۇنىڭدىن ئۆزىڭىزلا ۋاقىپ بولۇپ قېلىش بىلەنلا قالماستىن ، يار - بۇرادەرلىرىڭىزنىمۇ ، ئەل - جامائەتنىمۇ خەۋەردار قىلىپ ، دەرد - هەسرىتىنى تەڭ تارتىشقا ، شادلىقتىن جەھەتتە تەڭ بەهرلىنىشكە تەقەززا قىلىدىكەن . نەزەر ئاغدۇرمايلا بولمايدىغان بەزى ئىشلار تارىخىي تەرەققىياتنىڭ تەشكىل قىلىدىغان پۈتۈن بىر جەريانىنىڭ هەممە ئۇجۇر - بۇجۇر ئامىللىرىدىن ئىبارەت بولۇشى ناتايىن ، لېكىن ئۇنىڭ تارىخنى ئالغا سىلجىتىشتا ياكى ئارقىغا ياندۇرۇشتا مەلۇم تەسىر كۆرسىتىدىغان هادىسە ئىكەنلىكىدە شەك بولمىسا كېرەك .

يېقىندا گېزىت كۆرۈپ ئولتۇرۇپ ، يېڭى چققان بىر كونا هادىسىنى ئۇچرىتىپ قالدىم . خېنىمدىن ئۆلكىسىنىڭ خەندەن شەھىرىدە چىقىدىغان «يەنجاۋ شەھەر گېزىتى» نىڭ 1988 - يىلى 12 - ئاينىڭ 28 - كۈنىدىكى سانىغا بېسىلغان «توغاچ پۈتقا مەرسىيە» سەرلەۋھىلىك تەپسىلىي خەۋەرنى قىسقىچە تەرجىمە قىلىپ ، «توقلۇقتىن چققان شوخلۇق» مۇ ؟ دېگەن سەرلەۋھە بىلەن ئوقۇرمەنلەرگە سۇندۇم . ئوقۇپ قويۇڭ ، ئاڭلىق ياشاش ئۈچۈن پىكىرنى ئېچىشقا يارىدىمى تېگەر .

مەملىكىتىمىزنىڭ بوستانلىقى دەپ تەرىپلىنىدىغان

ياڭنەن ۋادىسىدا ، بولۇپمۇ يۇننەن ئۆلكىسىنىڭ تۇڭخەي هىيىسىدە ئاياللارنىڭ تەبىئىي پۈتنى «لەيلىگۈلنىڭ غۇنچىسى» يا ئوخشىتىپ تۇگۇپ ، كىچىككىنە «توغاچ پۈت» قا ايلاندۇرىدىغان يامان ئادەت هازىرقى كۈندە مەۋجۇت بولۇپلا الماستىن ، بەلكى خېلى چوڭ «توغاچ پۈت» لار جامائەسى التىدە راۋاجلانماقتا . ستاتىستىكىلىق مەلۇماتلارغا قارىغاندا ، تۇڭخەي ناهىيىسىدە ئىلگىرى پۈتنى تۇققان - بوغقان ئاياللاردىن هازىرمۇ هايات بارلىرى 1000 دىن ئاشىدىكەن . ناهىيىلىك ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىدىكى بىرەيلەننىڭ تەكشۈرۈپ ئىسپاتلىشىغا قارىغاندا ، تۇڭخەي ناهىيىسىدە ئاياللارنىڭ پۈتنى بوغۇش ئادىتىنىڭ ئەۋج ئېلىشىنىڭ سەۋەبلىرى مۇنداق ئىكەن : ئۇ يەر «ئىقتىسادي جەھەتتە تەرەققي قىلىپ ، ئىككىنچى كۈنمىڭ شەھىرىگە ئەمگىكى بىلەنلا تەمىن قىلىشقا يېتىشىپ كېتەلەيدىكەن ؛ شۇنىڭ ئۈچۈن «ئاياللىرىنى كۆڭۈل ئارزۇسىنى قاندۇرىدىغان سەنەم قىلىپ ياساش شارائىتى هازىرلانغان» مىش . پۈتنى بوغۇش ئادىتىنىڭ ئەۋج ئېلىشىنىڭ ئىجتىمائىي يىلتىزى ئەنە شۇنداق كۆكلىگەنىكەن . دېمەك ، بۇ گەپچە گۇس - گۇس دەسسەپ ماڭىدىغان چوڭ پۇت ئاياللار پەقەت ئارقىدا قالغان جايلارنىڭ بەندىلىرى ئىكەن - دە !

تۇڭخەي ناهىيىسىنىڭ توققۇز كوچا يېزىسى 1 - ئىيۇن كەنتىدىكى توغاچ پۇت خوتۇنلار سان جەھەتتە كۆپ ئىكەن ، جىسمانىي جەھەتتە زەئىپ بولسىمۇ ، غەيرەتلىك ئىكەن . ئۇلارنىڭ «توغاچ پۇت دېسكوچىلار ئەترىتى» ، «توغاچ پۇت تارىشا توپچىلار ئەترىتى» بار ئىكەن ، ئۇلار بىرنەچچە يىلدىن بۇيان ئۇ يەر - بۇ يەرگە بېرىپ توپ ئويناپ مۇسابىقە قىلىپ ، كۆزگە كۆرۈنگۈدەك نەتىجىلەرنى قازىنىپتۇ ؛ ياشانغانلارنىڭ

0000065990

يۇننەن ئۆلكىلىك بەدئىي سەنئەت كۆرىكىدە كاتتا مۇكاپاتقا ئېرىشىپلا قالماستىن ، ياشانغانلارنىڭ مەملىكەتلىك تەنھەرىكەت يىغىنىدىمۇ شاڭخەيلىكلەر ئەترىتى ، سىچۈەنلىكلەر ئەترىتى قاتارلىق كۆچلۈك ئەترەتلەرنىمۇ يېڭىۋاپتۇ . 'ئۇلار ئۆزلىرىچە «كىچىك توغاچ پۇتلار چوڭ توم ئاياغلارنى مەغلۇپ قىلدى يېزىلار شەھەرلەرنى مۇھاسىرىگە ئالدى» دەپ ماختىنىدىكەن ئۇلارنىڭ ئەلپازىدىن «ئاسىيادىن بۆسۈپ چىقىپ ، دۇنياغا ئاتلىنىدۇ» غان ھالەت چىقىپ تۇرىدىكەن . دەرۋەقە ، ئۇمۇمۇزادىغا يەتسە . . . بۇنداق گۈزەللىك كۆزقارىشى ئېيتىلمىغان يەردە قالمايدىكەن ، بىراۋ «1 ـ ئىيۇن كەنتىدىكى كىچىك پۇتلۇق ئاياللارنىڭ پائالىيەتلىرىنىڭ جانلىق خاتىرىسى» ئۇچۇن «توغا پۇتقا مەرسىيە» ناملىق مەخسۇس تېلېۋىزىيە فىلىمى ئىشلەپتۇ . بۇ فىلىم ئىتالىيەنىڭ تورىنو شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن 48 قېتىملىق خەلقئارا تەنھەرىكەت كىنو پېستىۋالىدا «بىرمونىڭ ئالىي مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن» . شۇنداق قىلىپ ، كىچىك پۇتلۇق مومايلار ئۆزلىرىنىڭ زەئىپ بولسىمۇ ، ئادەتتىكى ئادەملەرگە ئوخشاش ياشىيالايدىغانلىقىنى ، ئوينىيالايدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ «ھاياجانغا سالىدىغان پائالىيەتلەر» بىلەن پۈتۈن دۇنيا خەلقى ئالدىدا ئىسپاتلاپ بېرىپتۇ . ئۇلارنىڭ قارىشىچە بۇنى كىممۇ «نومۇس قىلىدىغان ئىش» دېيەلەيدىكەن ؟ ! ئۇنداق بولمىسا ، قېنى ، 80 ياشلىق يوغان پۇت پەرەڭ مومايلارنى ئەكىلىپ مۇسابىقىلەشتۇرۇپ كۆرۈڭلا ، دەيدىكەن . «مەن كېيىن توغۇلغان ئىكەنمەن» دەپ يازىدۇ ۋۇ جاۋمىن مۇلاھىزە يۈرگۈزۈپ ، ئاياللار پۇتىنى بوغىدىغان دەۋرنى كۆرمىدىم ، «پۇت بوغۇش ئادىتىنىڭ ئەۋج ئېلىشىنىڭ ئىجتىمائىي يىلتىزى» نى تەتقىق قىلىپمۇ كۆرمىدىم . لېكىن مۇنداق ئىككى مەسىلە ماڭا ئايدىڭ : بىرى ، ئاياللارنىڭ پۇتىنى بوغۇش بىزنىڭ بىر ئۇلۇغ كەشپىياتىمىز ، بۇ مىڭلارچە يىللاردىن بۇيان «تۆت چوڭ كەشپىيات» تىن قېلىشماي داڭق چىقىرىپ كەلگەنىكەن ،

ئەمدى بىلدىمكى ، ئۇنىڭ پۇتۇن دۇنياغا «تۆت چوڭ كەشپىيات» قا ئوخشاش تارقالماسلىقى دۇنيادىكى باشقا مىللەتلەرنىڭ قېيىنىدىمۇ ئاللىق ئىقتىسادى يېتەرلىك تەرەققىي قىلمىغانلىقتىن بولغان ئىكەن ـ دە ؟ ! يەنە بىرى ، ئاياللار جەھەتتىن ئېيتقاندا ، پۇتنى بوغۇشنىڭ ئۆزى تولىمۇ بەدەۋىلىك ، تولىمۇ زالىملىق ، ساپ ـ ساق پۇتنى بوغسا ، سۆڭەكلىرىنى يىگىلىتىپ ، گۆشلىرىنى چىرىتىپ ، ئادەمنى زەئىپلەشتۈرگەندىن كېيىن ئاندىن ئۇنى ھالەت چىقىپ تۇرىدىكەن . دەرۋەقە ، ئۇمۇمۇزادىغا يەتسە بولماس ، ئۇ شۇنداق بەدەۋى بىر ئىش بولغانلىقى ئۈچۈن ، ئاياللارنىڭ پۇتىنى بوغۇشنىڭ دۆلەت ئۈچۈن نومۇس دەپ قارىمايدىغان ئادەم تېپىلمايدۇ دەپ ئېيتالايمىز . 30 ـ يىللاردا ياڭ مەنخۇا ئىسملىك بىر خانىم ياۋروپادا سىياھەتتە بولغانىكەن ، بىلگىيىگە بارغىنىدا بىرقانچە ئايال ئۇنىڭ ئەتراپىغا توپلىشىپ ، بوغقان كىچىك پۇتىنى كۆرۈپ ياقاسىنى ، دەپ تۇرۇۋاپتۇ . ئۇ خانىم ئۆزىنىڭ تەبىئىي پۇتىنى كۆرسىتىپتۇ . شۇنىڭ بىلەن ، جۇڭگودا ئاياللار پۇتىنى بوغۇدىكەن ، دېگەن سۆز ـ چۆچەك ئايدىڭلىشىپتۇ . ياڭ خانىمنىڭ قاقاچىنى پەردىلىگەنلىكىگە لۇشۇن ئەپەندى «دۆلەتكە پۇتى بىلەن خىزمەت كۆرسىتىپتۇ» دەپ تەنە قىلغانىكەن . ھالبۇكى ، ياڭ خانىمنىڭ شۇ چاغلاردا جۇڭگودا ئىرغاڭلاپ ، دەلدەڭلەپ ماڭىدىغان ئاياللارنىڭ مىڭلاپ ـ تۇمەنلەپ تېپىلىدىغانلىقىنى ، ئەمەلىي پاكىتنى ئۆزىنىڭ ئىككى پۇتى بىلەن پەردىلىشى ھارامزادىلىك ، خۇپسەنلىك ، بۇنىڭدا گەپ يوق . ئەگەر ھازىرقى مودا بولۇپ قالغان گەپ بىلەن ئېيتساق ، بۇنى دۆلەتنىڭ «ئۇمۇمىي ئوبرازى» نى قوغداپ قاپتۇ دېيىشكە بولارمىكەن ـ تاڭ ؟ ! شۇ چاغلاردا «ئوبراز قۇرۇلۇشى» دېگەندەك مودا ئىبارىلەر بولسا كاشكى . بولغان بولسا ، بىرەر ئورۇن ئۇنى تەقدىرلەپ شەرەپ

گۈژاهنامىسى بەرگەن بولاتتى .

قاقاچنى پەردازلاش ئالQ روھىنىڭ بىر تەرەپتىكى ئىپادىسى . قوتۇر ، قاقاچ ئىكەنلىكى مانا مەن دەپ تۇرسا ، ئۇنىڭ تۇرمۇشتىكى بايلىقىنىڭ ئالامىتى دەپ داملاش كەمبەغەللىكتىن پىت پەيدا بولسا ، بايلىقتىن يارا پەيدا بولىدىغانلىقىنى دېيىش ، بۇ يەنە بىر خىل ئالQ روھى بولماي نېمە ؟ ! كىچىك پۇت ئاياللارنىڭ دېسكو ئويناپدىغانلىقىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرسەم ، «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» دا «قىزىل ئانىلار تەشۋىقات دۇيى» نىڭ «ساداقەت ئۈسۈلى» غا دەسسىگەنلىكىنى ئېسىمگە كېلىپ قالدى . شۇڭا تىلەيمەن : سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى تەرەققىي قىلىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە ، ئاياللارنى توغا پۇت سەنەم قىلىپ ياسايدىغان ئادەم قالمىسۇن !

كېسەل ۋە دورا باھاسى

ماۋزۇسى ئامانەت قالدۇرۇلغان ھېكايە (2)

بۇ ئەسلى «خېنىي كۈندىلىك گېزىتى» نىڭ رىياسەتچىلىكىدە چىقىدىغان «قىلىيتون گېزىتى» نىڭ 1999 - يىل 19 - يانۋار سانىغا بېسىلغان يەن لىمەن تەرجىمىدىكى ماقالە . ئەسلى ماۋزۇسى «يېزىدىكى پاراڭلاردىن ئىككى تەرمە» . ئونىڭ ئاخىرىنى قالدۇرۇپ يەنە بىرىنى تەرجىمە قىلىپ ، گوقۇرمەنلەرگە سۇندۇم . ئەسلى ماقالە تەرجىمىدە قىسقارتىلغانلىقى ئۈچۈن ماۋزۇسىنى چالا قالدۇردۇم .

شىمالىي جۇڭگو يېزىلىرىدا مۇنداق بىر پاراڭ بار ئىكەن : بىر دېھقان ئېتىزدىن چىققان مەھسۇلاتلىرىنى ئېشەككە ارتىپ ، شەھەرگە ئاپىرىپ سېتىپتىكەن ، جەمئىي 40 كوي پۇل بوپتۇ . ئۇ بۇنىڭدىن تولىمۇ خۇشال بوپتۇ ، ئۇنىڭ تەرىتى نىستاپ قالغاچقا ، شەھەرنىڭ بىر چېتىگە چىقىپ تەرەت سۇندۇرۇش بىلەن بولۇپ قاپتۇ . شۇ ئەسنادا ئۇنىڭ ئېشىكى چۆلۈرىنى سۆرەپ بېرىپ ، يول بويىدىكى زىرائەتنى يېگىلى تۇرغانىكەن ، بىلىكىگە قىزىل لاتا تاقۇالغان بىرەيلەن كۆرۈپ قېلىپ ، 50 كوي جەريمانە تۆلەيسەن دەپ ، دېھقانغا ئېسىلۋاپتۇ .

— ئەستاغپۇرۇللا ، ئەتىگەندىن بۇيان ھېرىپ - ئېچىپ تارتقان جاپالىرىمنىڭ ئۈستىگە يەنە 10 كويلۇق قەغەزدىن بىرنى ئۈستەك بېرىدىكەنمەن - دە ؟ !

قاتتىق ئاچچىقى كەلگەن دېھقان قولىدىكى قامچىسى بىلەن ئېشەكنى تازا ساۋىداپتۇ ۋە : «سەن قانچىلىك بىرنېمىتىك ؟ سەن تېخى ئۆزۈڭچە مەن ئۆلكە مەركىزىدىن كەلگەن كادىرمەن ، نەگە بارسام شۇ يەردە يەيدىغىنىم تەييار دەپ ئويلامسەن ؟ !» دەپ

تللاپتۇ .

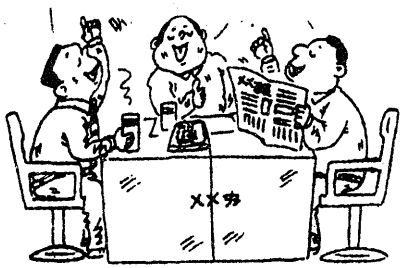
ئبشەك قامچىنىڭ دەردىگە چىدىماي ئۆزىنى يەرگە تاشلا
ئبغىناپتۇ . دېھقان يەنە : «سەن ئۆزۈڭنى مەن ج خ
ئىشلەيمەن ، ئۆزۈم خالىغان يەردە ياتىمەن ، دەپ ئويلا
سەن ؟ !» دەپ قامچىلاپتۇ .

قامچىغا چىداشلىق بېرەلمىگەن ئبشەك ئبغناپ ياتقا
يېرىدىن سەكرەپ قوپۇپ ، ئۆزىنى بىر ئۇيان ، بىر بۇ
قاچۇرۇپتۇ . دېھقان : «سەن قانداق سەكرىگۈم كەلسە شۇندا
سەكرەيمەن ، چېچىلىمەن ، مەن دېگەن ناھىيىنىڭ ئامبىل
دەۋاتامسەن ؟ !» دەپ يەنە بىرنەچچە قامچا ئۇرۇپتۇ .

ئبشەك زەربىگە چىدىماي ھاڭراپتىكەن ، دېھقان : «سە
ئۆزۈڭنى بازار باشلىقى چاغلاۋاتامسەن ؟ ! قاچان ۋارقىرىغۇ
كەلسە شۇ چاغدا ۋارقىرايمەن دەۋاتامسەن ؟ !» دەپ يەنە بىر قام
ساپتۇ .

ئەگەر ئۇ دېھقانىنىڭ تىللىغىنى ئومۇمەن رەھبەرلەرگە ۋ
باشقۇرۇش خادىملىرىغا قارىتىلغان بولسا ، ئۇ ناھايىتى چوڭ
خاتالاشقان بولىدۇ ؛ ئەگەر ئۇ رەھبەرلەر ۋە باشقۇرۇش
خادىملىرى ئىچىدىكى ئاينىغانلارنى نەزەردە تۇتقان بولسا ، ئۇنداق
ھاقارەتلىرى يامانغا ئۆرۈلۈش بۇياقتا تۇرسۇن ، ئەكسىچە ئازلىق
قىلىدۇ . خەندەن شەھىرىدە جامائەت خەۋپسىزلىكى قوشۇنىدىن
چىققان ئىككى نەپەر مۇئاۋىن ج خ ئىدارە باشلىقىنىڭ قىلغان
ئەتكەنلىرىنى دېمەمسىز تېخى ، بۇ ئاينىغان رەھبەرلەرنىڭ يامان
نىيەتلىك ئادەملەر بىلەن تىل بىرىكتۇرۇپ قىلغان
ئەسكىلىكلىرىنى بىر دېمەك . ئۇلارنىڭ «قوغداش ھەققى»
ئالغىنىچۇ ، تېخى ! لەنجۇ شەھىرىدە ئەمگەك نازارىتىنىڭ

ماشىنىسازلىق نازارىتىنىڭ ، مائارىپ كومىتېتىنىڭ بىرنەچچە
رەھبىرىنىڭ قىز ئوقۇغۇچىلار بىلەن ئىچپەش تارتىشىپ
ئالغانلىقى ، نومۇس قىلماي تېخى رەسىدە بولمىغان شۇ
نومۇسچان ، پاك قىزلارنى زورلۇق بىلەن قۇچاقلىغانلىقى ، ئۇ
ھەر - بۇ يېرىنى ھاياسىزلارچە سىلاپ چىمدىغانلىقى ھەممىگە
مۇر كەتكەن ! مانا مۇشۇنداقلارنى ھارغىنىنى ، تالغىنىنى بىلمەي
ئىشلەيدىغان ھايۋانغا ئوخشاتسا ، بىچارە ھايۋانغا ئۇۋال قىلغانلىق
بولماسمۇ ؟ !

ئىشخانىدىكى «قىزغىن مۇزاكىرە» لەر :

— ئاڭلىسام پالانى يەرنىڭ خورازلىرى كۆلدە
ئۇردەكتەك ئۇزەلەيدىكەن . . .

— ھامىلىدار بىر چوكان كەينى - كەينىدىن بىراقلا
سەككىز بالا تۇغۇۋېتىپتۇ . . .

— مۇنداقمۇ ئىش بار ئىكەن ، پوكۇنى يەردە چاشقانلار
مۇشۇكنى تۇنۇپ يەيدىكەن . . .

«يېمەك - ئىچمەك مەدەنىيىتى» دىكى بەدەۋىلىك

گىلاۋە : بۇ ماقالە پېقىر قەلەم ئىگىسى ئارتىشىنىڭ ئىجادىي ئەمىرى ۋە مەبلىغى بىلەن دۆلەت ئىچىدىكى بىرتۇتاش نەشر نومۇرى CN13—0034 ، پوچتا نومۇرى 10 - 7 چەت ئەللەرگە تارقىتىش نومۇرى WTCN13—0034 بولغان ، خېبېي ئۇلۇكسىن شىجياجۇاڭ شەھىرىدە چىقىدىغان «زاۋنباۋ» («فېلىيەتون گېزىتى») نىڭ 1999 - يىل 23 - فېۋرالدىكى سانىدىن تەرجىمە قىلىنغان ئەسەر . ئەسلى ئاپتورى لۈيۈنشۇ . بۇ قېتىم مەزكۇر ماقالە چەكلىك دەرىجىدە قىسقارتىلىپ ، ئۆزلەشتۈرۈپ تەرجىمە قىلىندى . لېكىن ئەسلى پىكىر ، مەنىگە قىلچە تەسىر يەتكۈزۈلمىدى . ئوقۇغۇچىلارنىڭ ياشاش ئۇچۇن پىكىرنى ئېچىشقا ياردىمى تېگەر .

* * *

بۇنىڭدىن بىرقانچە كۇن ئىلگىرى ئىككى خىزمەتدىشىم بىلەن يېمەك - ئىچمەك توغرىسىدا پاراڭلىشىپ قالدۇق . نېمە ئۈچۈندۇر ، پاراڭ بېرىپ - بېرىپ مۇشۇك ئۈستىدە توختىلىپ قالدى . نەنجىڭدا مۇشۇك گۆشىدە تاماق ئېتىپ ساتىدىغان رېستوران بار ئىكەن ، تاپاۋىتى ناھايىتى ياخشى ئىكەن . بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ شۇركۇنۇپ كەتتىم . مەن ئەزەلدىن مۇشۇككە ئامراق ئىدىم . باققان مۇشۇكۇمنى خۇددى ئارزۇلۇق بالامدەك ياخشى كۆرەتتىم ؛ قەيەرگە باراي ، مۇشۇكنى كۆرۈپ قالسام گويا بالام بار يەسلىدىكى ئوماق بالىلارنى كۆرگەندەك بولاتتىم . مۇشۇك باقمىغان ئادەمدە بۇنداق ھېسسىيات بولماسلىقى مۇمكىن . قانداقلا بولسۇن ، مۇشۇك ھەرھالدا بىز ئىنسانلارغا

ىدىلىق . قورساقنى بىر ۋاخ مەززە قىلىپ تويغۇزۇش ئۈچۈن ىدىلىق ئەرمەكنىڭ جېنىغا زامىن بولۇپ ، ئۇنى بوغۇزلىسا لمۇ رەھىمسىزلىك ، ئىنساپسىزلىق بولماسمۇ ؟ ! مۇھىتنى سرايلى ، جان - جانۋارلارنى ئاسرايلى ، دەپ ئەتىدىن - ەچكىچە توۋلايمىزيۇ ، ئۆز ئۆيىمىزدە بېقىلىۋاتقان مۇشۇكنىمۇ ام قىلىپ يەۋەتسەك ، مېھرىمىز چۈشمىگەن ، ئەرمەك بولمىغان ەخلۇقلارنى ئاسرايلى دېگىنىمىز قۇرۇق گەپ ئەمەسمۇ ؟ ۆزىنىڭ ئېجىل - ئىرمەك بولۇپ تۇرغان دوستىغا زىيانكەشلىك لىغان ئادەمدىن يات ئادەمگە ياردەم بېرىدۇ دەپ ئۇمىد كۈتكىلى ولارمۇ ؟

يىلان گۆشىنى يېيىش ئادەت بولۇپ كەتكەنگە ئوخشاش ، ۇشۇك گۆشىنى يەيدىغان قەبىھ ئادەتمۇ يېقىنقى بىرنەچچە لدىن بۇيان گۈاڭدۇڭدا كەڭ ئومۇملىشىۋاتقان «يېمەك - ئىچمەك مەدەنىيىتى» بولۇپ قالدى . گەپ توغرا كېلىپ ئالغاچقا ، بۇ يەردە مۇنداق بىر ئىشنى قىستۇرۇپ ئۆتكۈم كەلدى . بۇنىڭدىن تەخمىنەن يېرىم يىل ئىلگىرى مەركىزىي تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ «دىققەت مەركىزى توغرىسىدا سۆھبەت» پروگراممىسىدا گۈاڭجۇدا يۈز بەرگەن چاشقان دورىسىنى يەپ سېلىش بىلەن ئادەم ئۆلگەنلىكى توغرىسىدا خەۋەر بېرىلدى . گۈاڭجۇدا چاشقان مىغلىداپ كېتىپتۇ ، ئادەتتىكى چاشقان دورىلىرى ھەرقانداق زەھەردىن قورقماس بولۇپ كەتكەن چاشقانغا كار قىلماپتۇ ، شۇنىڭ ئۈچۈن چاشقان دورىسى ياسايدىغان بەزى زاۋۇتلار زەھەرى كۈچلۈكرەك چاشقان دورىسى ياساپتۇ . ئۇلار چاشقان تادانلىق قىلىپ يېمەي قويارمىكەن ، دەپ چاشقان دورىسىنى قەنت - گېزەككە ئوخشاش ناھايىتى تاتلىق قىلىپ ياساپتۇ ، نەتىجىدە چاشقانلار ئۇۋلىشىپ يېگۈچە ، كىچىك بالىلار تاتلىق كەمپۇت ئىكەن ، دەپ يەپتۇ . تېلېۋىزور ئېكرانىدا

ئارزۇلۇق پەرزەنتىدىن ئايرىلىپ قالغان ئەر - خوتۇن ئۇلارنىڭ داستىخاندىكى مەززىلىك تائامىغا ئايلىنىپ كېتىمكەن .
ئاغرىقىدا يىغلاپ تۇگىشىپ كەتتى . تېلېۋىزوردىن كۆرۈۋاتقان ئۇلتۇرۇپ ، ئېكراندىكى پروگراممىدا مەسئۇلى گەپنى چالا قىلدۇ
دەپ ئويلاپ قالدىم . گۇاڭدۇڭدىكى چاشقان، ئاپىتىنىڭ زاۋاللىقىنى بىلمەيمەن ، ئۇ يەرگە بېرىپ كۆرگىنىم يوق .
تېلېۋىزوردىكى كۆرۈنۈشلەردىن قارىغاندا ، «يامراپ مىڭلداپ» كەتتى دېگەن سۆز بىلەن تەسۋىرلىمەي بولمايدىغان
دەرىجىگە يەتكەندەك تۇرىدۇ . ئۇنداق بولمىسا ، ئادەتتىكى تاختىمۇشۇك ياكى ئادەتتىكى چاشقان دورىسى كارغا كەلگەن
بولاتتى . شۇنچە ئاۋارە بولۇپ باش قاتۇرۇپ ، تاتلىق چاشقان دورىسى ياساشقا ھاجەت قالماس ئىدى .
گەپ شۇ يەردە : چاشقان نېمە ئۈچۈن شۇنچە يامراپ كېتىدۇ ؟ نېمە ئۈچۈن شۇنچە نەسىللەپ ئاۋۇپ كېتىدۇ ؟ مېنىڭچە ، بۇنىڭ سەۋەبى مۇنداق بولسا كېرەك : گۇاڭجۇ
ئېكولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇق بۇزۇلغان ، ئۇ يەردە چاشقانلار كۆشەندىسى قالمىغان ، شۇڭا چاشقانلار غەم - ئەندىشىسىز
ياشىغان ھەمدە پۈشتىنى بەخىرامان كۆپەيتكەن . چاشقانلار كۆشەندىسى نېمە ؟ بۇ سوئالغا جاۋاب بېرەلمەيدىغان ئادەم بولمىسا
كېرەك : مۇشۇك ، يىلان ، قۇش (ئاساسەن ھۇۋقۇش) . قۇشلار تاغدا ، ئورمانلىقتا ياشايدۇ . گۇاڭدۇڭدا ئورمان ئانچە زىچ
بولماسلىقى مۇمكىن ، شۇنىڭ ئۈچۈن قۇش كۆپ بولمىسا كېرەك ، لېكىن مۇشۇك ۋە يىلان كۆپ ئىكەن . ئۇنداق بولسا ،
چاشقانلىقى بۇ ئىككى خىل كۆشەندىسى نېمە ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ تەبىئىي بۇرچىنى ئادا قىلمايدۇ ؟ ھەقىقەتەن ئۇلارنىڭ ئۆز
بۇرچىنى ئادا قىلغۇسى بار ، بىراق ئۇلار چاشقاننى تۇتقۇچە ئۆزلىرى گۇاڭدۇڭلۇقلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ ئۆلتۈرۈلۈپ

ئۇلارنىڭ داستىخاندىكى مەززىلىك تائامىغا ئايلىنىپ كېتىمكەن .
گۇاڭدۇڭلۇقلار يەپ ئۆتۈاتسا ، گۇاڭدۇڭنىڭ مۇشۇكلىرىنى ، يىلانلىرىنى گۇاڭدۇڭلۇقلار يەپ
يىلانچە زىيان سالماي قالارمۇ ؟ گۇاڭدۇڭلۇقلار چاشقانلار
شۇنىڭ زورىيىشىغا پاناھ بولغانىكەن ، ئۆزلىرى چاشقان
يىتىنىڭ دەردىنى تارتىشى تەبىئىي . شۇنىڭ ئۈچۈن چاشقان
ورىسى ئۇستىدە باش قاتۇرۇپ ، قىلمىغانلىرى قالمىغان . ئاخىر
شكەللىك يۇز بەرگەن . يېڭى دۇنياغا ئەمدىلا قەدەم باسقان
غۇبار نارەسىدە بالا چاشقان دورىسىدا ئەجەلسىز ئۆلگەن .
سىت ! لېكىن گۇاڭدۇڭلۇقلار شۇنداق پىشكەللىكلەرگە
ۇچرايمۇ (تېلېۋىزوردىكى پروگراممىغا قارىغاندا بۇنداق ھادىسە
مىرقانچە قېتىم يۇز بەرگەن . تېلېۋىزوردىكى پاجىئەلىك ئۆلگەن
الا شۇنداق ئۆلگەنلەرنىڭ بىرىنچىسى ئەمەس ئىكەن .) ھوشىنى
پىش ، يامان ئادەتنى ئۆزگەرتىش بۇياقتا تۇرسۇن ،
«مۇشۇك ، يىلان يېيىش مەدەنىيىتى» نى داۋاملاق
ۇرلاندۇرماقتا ، ئۇمۇملاشتۇرماقتا . جەنۇب تەرەپ بۇ
«مەدەنىيەت» نى مەملىكەت سىرتىغا كېڭەيتمەكتە . ۋەيتنامدا
چاشقان ئاپىتى خەلق ئىگىلىكىگە ئېغىر زىيان سالغان ، بۇنىڭ
مۇھىم سەۋەبلىرىدىن بىرى ، ئۇ يەردىكى مۇشۇك ۋە يىلانلارنى
شۇ يەردىكى گۇاڭدۇڭلۇق جۇڭگو مۇھاجىرلىرى يەپ كەتكەن
ياكى ئۇلار تۇتۇپ گۇاڭدۇڭغا ئەكېلىپ گۇاڭدۇڭلۇقلارغا يېمەك
قىلىپ سانقان . گۇاڭدۇڭلۇقلارنىڭ بۇ «مەدەنىيەت» نى
قەيەرلەرگىچە كېڭەيتكەنلىكى پېقىرغا نامەلۇم ، لېكىن يۇرتىمىز
نەنجىڭدا مۇشۇك گۆشى رېستورانلىرى پەيدا بولۇپ قالدى .
نەنجىڭلىقلارمۇ پات ئاردا گۇاڭدۇڭلۇقلارغا ئوخشاش

كۈنگە قالارمۇ ؟ ئەتىدىن - كەچكىچە چاشقان بىلەن ھەم
بولۇپ ، غەم - قايغۇغا چۆكەرمۇ ؟ ئېھتىيات قىلمىسا ئۇلار
پەرزەنتلىرى شېكەردەك تاتلىق چاشقان دورىسىنى ئاغ
سېلىۋالارمۇ ؟ ئۇنداق كۈنگە قېلىشنى خالىمىسا ، شۇنداق بەد
«يېمەك - ئىچمەك مەدەنىيىتى» نى نېمىشقا قەتئىي توسۇمايد
نېمىشقا ئېجىل - ئىرمەك دوستىمىزنى قىرىپ تاشلايدى
مۇشۇك گۆشى رېستورانلىرىنى پاتراق تاقاتقۇزمايدۇ ؟ !

سۈتتەك ئايدەك كېچە . چاشقانلار پىرقىرىشىپ يۈرۈپتۇ .
— بۇ يەرنى سىز باشقۇرامسىز ؟ — دەپ سورىدى خوراز بىچە
كېتىۋاتقان مۇشۇكتىن .
— ياق ، ياق ! — دېدى مۇشۇك .

ئىششىق ھېچقاچان سېمىزلىكنىڭ بەلگىسى بولالمايدۇ

مەلۇم بىر گېزىتنىڭ خەۋىرىگە قارىغاندا ، ياپونىيىنىڭ
ېۋىزىيە فىلىمى ئىشلەيدىغان بىر ئورگىنى ھەجۋىي تېلفىلىم
ېلىۋىزىيە فىلىمى) ئىشلىمەكچى بولۇپ ، شاڭخەي تىياتىر
ىستىتۇتىدىن ئۇچ نەپەر ئوقۇغۇچىنى رول ئېلىش ئۈچۈن
ەدەم بېرىشكە رۇخسەت قىلىشنى ئۆتۈنگەنىكەن . «تېلفىلىمغا
لىنىدىغان مەزمۇن جۇڭگولۇقلارنىڭ ئوبرازىغا زىيان
تكۈزىدىغانلىقى مەلۇم بولغاندىن كېيىن ، ھېلىقى ئۈچ نەپەر
ۇقۇغۇچى قاتتىق گەپلەر بىلەن رەت قىپتۇ . كۆپلەپ
رلىدىغان رول ھەققىگەمۇ پىسەنت قىلماي ، شۇنداق
زمۇندىكى تېلفىلىمنى ئىشلەشكە ئېتىراز بىلدۈرۈپ ،
اڭخەيلىك ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىغا مۇناسىپ
ەنەپەرۋەرلىك روھىنى نامايان قىپتۇ . » مەزمۇنى نېمە ئىكەن ؟
ېلفىلىمنىڭ بىر قىسمىدا مۇنداق مەزمۇن بايان قىلىنىدىكەن :
62 ياشلىق بىر باي بوۋاي ئۆزىگە لايىق ئىزدەپ گېزىتكە ئېلان
ېرىدىكەن ، لېكىن ئۇنىڭغا ھېچقانداق جاۋاب سادا
ېقمايدىكەن . كېيىن كومپيۇتېردىن چاتاق چىقىپ ، ئېلاندىكى
62 ياش بىردىنلا 32 ياشقا ئۆزگىرىپ قالىدىكەن . شۇنىڭ بىلەن
ۇ چالغا خەت يازىدىغان ، ئۆيىگە ئىزدەپ كېلىدىغان قىزلارنىڭ
ايىغى ئۈزۈلمەيدىكەن ، ھەتتا ئۇلار قاتار تىزىلىپ نۆۋەت كۈتۈپ
ۇرۇشىدىكەن . يەنە بىر قىسمىدا ، كوچا ئاپتوبۇسىدا بىر
انچۇقچى تۇتۇلۇپ قالغانلىقى ، گۇناھىغا تەن بەرمەي ئۆكتەملىك
قىلغانلىقى بايان قىلىنىدىكەن . »

گەپنىتتە ئەنە شۇ خەۋەرنىڭ مەزمۇنى ھەققىدە يېزىلغان پارچە قىسقا تەقرىزدە : «ھازىر شۇنداق بىر خاھىش بولۇۋاتىدۇكى ، قانچىكى قالاق ، نادان ، جاھالەتلىك ، ر شەيئىلەر كىنو - تېلېۋىزور فىلىمى ئىشلەشكە ش ياراملىش . . . ھەق راست ، ھەجۋىي ئۇسۇل بىلەن تەسۋىرلە ياراپدىغان تىپىك شەيئىلەر بىزنىڭ يېنىمىزدا ھەق ئەپسۇسلىنارلىق ھالدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرماقتا . لېكىن ھەرگىزمۇ بىزنىڭ جەمئىيىتىمىزدىكى ئاساسىي ئېقىم ئەمە دېگەن گەپلەر بار ئىكەن . شۇ تەقرىزنىڭ ئاخىرىدا : «ئەگەر خەلقىمىز شۇنداق مەزمۇندا فىلىم ئىشلەشكە تەكلىپ قىل ئۇنى ئىشلەشتىن ئوخشاشلا نام چىقارغىلى ، نەپ ئالغىلى بولىدىغان بولسا ، قىزىقچى - ھەجۋىي ئارتىسلىرىمىز ، س ئۇنىڭغا نېمە دەيسىلەر ؟ » دېگەن سوئالمۇ بار ئىكەن .

مېنىڭ جاۋابىم مۇنداق : ئەگەر «ھەجۋىي ئۇسۇل بىل تەسۋىرلەشكە ياراپدىغان تىپىك شەيئىلەر بىزنىڭ ئۆپچۆرىمىز ھەقىقەتەن ئەپسۇسلىنارلىق ھالدا مەۋجۇت» بولۇپ تۇرىدىغ بولسا ، شۇنداق شەيئىلەرنى فىلىمغا ئېلىشىپ بېرىشكە تەكلى قىلىپ كەلگەنلەر مەيلى جۇڭگولۇق بولسۇن ، مەيلى چ ئەللىك بولسۇن ، مەن ئۇلارنىڭ ھەممىسگە ماقۇل دەيمەن لېكىن كۆزلەيدىغىنىم «نام چىقىرىش ، نەپ ئېلىش» ئەمەس

مال - دۇنياغا تەقلىپ كەتكەن قېرى - چاللارنى قىزلارنى جەلپ قىلالىشى — بۇ راست پاكىت . كو ئاپتوبۇسلىرىدا يانچۇقچىلارغا يولۇقۇپ قېلىش — بۇمۇ پاكىت يانچۇقچى تۇتۇلۇپ قالسا ، ئۆزىنىڭ يانچۇقچىلىق قىلغانلىقىن تەن ئالماسلىقى ھەتتا ئۆكتەملىك قىلىشى — بۇمۇ پاكىت مېنىڭ بىلىشىمچە ، تۇتۇلۇپ قالغاندىن كېيىن ھەتتا پىچا كۆتۈرىدىغانلىرىمۇ يوق ئەمەس .

«ھەق راست» ، بۇنداق ئەھۋاللار «ھەرگىزمۇ بىزنى

ئىيىتىمىزدىكى ئاساسىي ئېقىم ئەمەس» ، بۇنىڭدىن باشقا نەرسە دېيىشكە ھەققىمىز يوق . ئاساسىي ئېقىم ئەمەس سىمۇ ، لېكىن قانداقلا بولسۇن تارماق ئېقىمدۇر . مۇشۇنداق ماق ئېقىمنى ھەجۋىي ئەسەرگە ئايلاندۇرۇپ كىنايە قىلساق ، سخىرە قىلساق ، لەنەت - نەپرەت قىلساق ، ئۇ ھالدا ھەددىدىن شۇرۇۋەتكەن بولمايمىز . ئاساسىي ئېقىم بىلەن تارماق ئېقىمنى رقىلەندۇرمەكچى بولساق ، شۇنداق تارماق ئېقىمغا كىنايە لىش ، نەپرەت ياغدۇرۇش — مۇشۇنداق قىلىش جامائەت كرى ئۇچۇن زۆرۇر شەرتتۇر .

بۇ گەپلەر ياپونلارنىڭ جۇڭگولۇقلارنىڭ «قالاق ، نادان ، ھالەتلىك ، رەزىل شەيئى» لىرىدىن فىلىم ئىشلىمەكچى لغانلىقىدىن ، شۇنىڭ ئۇچۇن بۇ ئىش «مىللىي ئىززەت - روي» غا چېتىلغانلىقىدىن چىقىۋاتىدۇ . «قىسقا تەقرىز» كى سۆزلەرنىڭ ئورانىغا قارىغاندا ، ھەممىدىن ياخشىسى ، نداق مەزمۇندىكى فىلىمنى ياپونلارغىمۇ ئىشلەتمەسلىك رەك ، ھەتتا جۇڭگولۇقلارنىڭمۇ ئىشلىمىگىنى تۈزۈكمىش ، ۇنداق قىلغاندا ئىززەت - ئابرۇيىنى تېخىمۇ ئوبدان ساقلىغىلى ولارمىش . بۇ گەپتىن بۇنىڭدىن ئىلگىرى گەپتە خەۋەر لىنغان ، ياپونىيە بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان ، يەنە تېخى ۇڭگو مۇخبىرلىرى يازغان ئىككى ئەھۋال خىيالىمغا كەچتى : ۇنىڭ بىرىدە ، شاڭخەيدىن ياپونىيەگە كەتكەن قىزلارنىڭ ولىسى ئوقۇش دەۋرىدە پاھىشە بولۇپ كەتكەنلىكى بايان لىنغان ؛ يەنە بىرىدە ، تەۋەككۇلچىلىك بىلەن ياپون ئەرلىرىگە ياتلىق بولۇپ كەتكەن جۇڭگولۇق قىز - چوكانلارنىڭ ئەرلىرى ھاراقكەش ، قاپىقى يامان زالىم چىقىپ قالغانلىقى بايان لىنغان . دېمەك ، شۇ قىز - چوكانلار جۇڭگولۇق باي - قېرىلارغا ياكى كوچا ئاپتوبۇسلىرىدا يولۇققان جۇڭگولۇق ئۆكتەم ياپچۇقچىلارغا ياتلىق بولغاندىنمۇ بەكرەك ئىززەت - ئابرۇيىنى

تۆككەن ! بۇ ئەھۋاللارمۇ تارماق ئېقىمغا مەنسۇپ بولسىم
لېكىن قانداقلا بولسۇن «ئەپسۇسلىنارلىق ھالدا مەۋجۇ
بولۇپ تۇرماقتا . شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ئەھۋاللار كەينى - كەينىد
فىلىم قىلىپ ئىشلەنگەن . ئاقىۋىتى نېمە بولدى؟ ياپونىيەد
قېرىنداشلىرىمىز ئېچىدە «بەختسىزلىكىگە ئېچىنىش» تە
باشقا ، «شىجائەتسىزلىكىگە غەزەپلىنىش» توغرا كېلىدىغان ب
تۇرىكۈم ئادەم بار ئىكەنلىكىنى بىلىپ قويدۇق . مەن شۇند
ئويلايمەنكى ، ئادەم نومۇسنى ، ئىزا تارتىشنى بىلگەندىلا غەيرە
جاسارەت پەيدا قىلالايدۇ ، شۇنداق تۇرتكە بولغاندا ئاند
«ۋەتەنپەرۋەرلىك روھى» ئويغىنىپ جۇش ئۇرالايدۇ .

لۇشۇن مۇنداق بىر تەمسىلنى كەلتۈرگەن : ئىششى
كېسىلىگە مۇپتىلا بولغان بىر ئادەم كېسىلى توغرىسىدا گەپ
سۆز چىقىپ قېلىشىدىن خۇدۇكسىرەپ ، خەق مېنى سەمرى
قاپتۇ دېسىكەن دەپ ئارزۇ قىلمىدىكەن . شۇنداق قىلى
كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن كېسىلىنىى ئۇنتۇپ قاپتۇ .
ۋۇجۇدىدىكى «قالاق ، نادان ، جاھىل ، رەزىل نەرسىلەر» د
قۇتۇلماقچى بولغان مىللەت ھېلىقىدەك ئىششىغان ئادەمنى
تۇنقان يولىنىڭ تەتۈرىگە مېڭىشى ، ئۆزىدىكى نۇقسانلارنى ئاۋۇ
ئۆزى ئېتىراپ قىلىشى لازىم ، باشقىلارنىڭ شۇنداق نۇقسان
توغرىسىدا گەپ قىلىشىدىنمۇ قورقماسلىقى كېرەك .

(بۇ ئىمزاسىز ماقالىنىڭ خەنزۇچىسى «جۇڭگو ئايالىرى» گېزىتىنى
1997 - يىل 20 - نويابىر سانىغا بېسىلغان ، «فېلىيەتونلاردىن تاللانما
ژۇرنىلىنىڭ 1999 - يىل 8 - ئايلىق سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان .)

چاغلايدىكەن

- ھازىرقى كۈندە يالغانچىلىق ئاقمايدۇ ، ساختىپەزلىكىڭ بازىرى كاسات دەيمىز ، لېكىن بەزىلەر ساختىپەزلىكنى گەپ سالەن پەردازلايدۇ .
- يېشى 60 تىن ئاشقان بولسىمۇ ئۆزىنى ياش چاغلايدۇ .
- ئۇچ ئايلىق كۈرستا ئوقۇپلا ، ئالىي تېخنىكومنى ئوتتۇردۇم دەيدۇ .
- خىزمەت ئىستاژىنى ئەپلەپ تولدۇرۇپ ، ئۆزىنى پروفېسسور چاغلايدۇ .
- ئۇنىڭدىن - بۇنىڭدىن كۆچۈرۈپ ئىمتىھاندىن ئەلا ئوتتۇم دەيدۇ .
- كوچا سۈپۈرۈشكە بىر قېتىم چىقىپ قويۇپلا ، ئۆزىنى ئېلىي فېكىر چاغلايدۇ .
- ئارتۇق ئىگىلىۋالغان ئۆيىنى قايتۇرۇپلا ئۆزىنى ئىنسانەتسىز ، پاك ھېسابلايدۇ .
- بىر - ئىككى پارچە ماقالە يېزىپلا ، ئۆزىنى يازغۇچى دەۋالىدۇ .
- بىرەر پارچە كىتابى نەشر قىلىنغان بولسا ، كلاسسىك ئەسىرىم بار دەپ ماختىنىدۇ .

ساختا ، ناچار مەھسۇلاتنى خىل ، ئېسىل مەھسۇلات دەپ ئوتكۈزىدۇ .

- ئادەتتىكى مەھسۇلاتنىڭ قاپ - قاچىسىنى ئۆگۈشلىۋېتىپلا ، كەم تېپىلىدىغان ئالاھىدە مەھسۇلات دەپ بازارغا سالىدۇ .

ھىمات ئەسقاتامدۇ

ئىلاۋە: بۇ ئەسەرنىڭ خەنزۇچىسى «جۇڭگو ئىقتىساد دەۋرى گېزىتى» نىڭ 2000 - يىل 9 - ئاپرىل سانىغا بېسىلغان، «ئىپلىيەتونلاردىن تالالانما» ژۇرنىلىنىڭ 2000 - يىلى 7 - ئايلىق سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان؛ ئەسلى ئاپتورى: لىن مىڭ ئەسلى ماۋزۇسى: «مېنىڭ دادامنىڭ مېنىڭ دادامغىنى پۈتۈلگە سېتىۋالغۇچىلىكى جۇمۇ!» قىسقارتىپ تەرجىمە قىلغانلىقىم ئۈچۈن يېڭى ماۋزۇ قويدۇم.

دۇنيادا ئېغىزغا ئالسىڭىز سەت بولىدىغان، لېكىن يۈرەكتىن ياخشى كۆرىدىغان بىر سۆز بار، ئۇ بولسىمۇ «قارامىلىق قىلىش».

يېڭى ئىقتىساد دەۋرىدە ئاجايىپ غەلىتە ئىشلار كەينى كەينىدىن يۈز بەرمەكتە. قارامىلىق بىلەن بىر كۈننىڭ ئىچىدە بېيىپ كېتىدىغان ئەھۋاللار ھېچ گەپ ئەمەس بولۇپ قالدى. مەلۇماتلارغا قارىغاندا، ئامېرىكىنىڭ سىلتسىي جىلغىسىدا ھەر كۈنى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن يېڭىدىن 60 مىليونېر (ئامېرىكا دوللىرى ھېسابىدا) پەيدا بولۇپ تۇرىدىكەن. جۇڭگونىڭ ئۇ شۇ «سىلتسىي جىلغىسى» غا ئوخشايدىغان «جۇڭگوەنسۇلۇ كەنتى» مۇ بوش كەلمەيدىكەن، ئۇ يەردىكى مەشھۇر بىر شىركەت بىر يىلدا 100 گە يېقىن مىليونېر (خەلق پۇلى ھېسابىدا) نى تۇغۇمدىن چوجە چىقارغاندەك چىقىرىپ تۇرىدىكەن. «ئۇچۇ ئېراسى» نىڭ دەسلەپكى دەۋرىدە پەيدا بولغان بۇ دۆكار بايلا دىنوزاۋرلارغا ئوخشاش سەپ تارتىپ، يۇقىرى سۈرئەتلىك يوللاردا گۈسۈلدەپ ماڭىدىغان بولسا، ئادەمنىڭ يۈرە پەردىلىرى دىرىلدەپ كېتىدۇ.

قارامىلىق بىلەن باي بولۇشنىڭ ئۆزى، ئادەملەر خۇددى

راكېتاغا چۈشۈپ ئاسمانغا كۆتۈرۈلگەن چاغدا ئېغىرلىقسىز يوقىتىپ لەيلەپ قالغاندەك بىر ھېسسىياتنى پەيدا قىلسا كېرەك، راكېتا بىلەن ئاسمانغا «غۇي...» قىلىپ ئۆرلىگەندە، ئەگەر خەۋپسىزلىك تاسمىسىنى باغلىۋالمىسا چىداشلىق بەرگىلى بولمىسا كېرەك. پۇل دېگەن سۆز ئامېرىكىلىق باي دادا، باي ئانىلارنىڭ نەزىرىدە جۇڭگولۇق ئاتا-ئانىلارغا ئوخشىمىغان ھالدا نەپرەتلىنىدىغان سۆز. ئۇلار بۇ سۆزنى قانداق چۈشەندۈرسە بولىدىغانلىقىنى بىلەلمەي قاقشايدىكەن، بالىلىرىنىڭ روھىي ھالىتىگە سەلبىي تەسىر بېرىپ قويۇشتىن ئەنسىرەيدىكەن. ھەتتا پېنسىيىگە چىققاندىن كېيىن پەرزەنتلىرىنى توغرا يولغا باشلاش مەقسىتىدە، جەمئىيەتكە خالىس خىزمەت قىلىش بىلەن كۆپرەك بەند بولۇشقا تىرىشكەن. بىزنىڭ بايلىرىمىز بولسا، بەللى شۇمۇ ئىش بولدىمۇ؟ ئۇلاردا پۇلدار بايلارغا خاس سالاپەت بولمايدىكەنغۇ؟ دەيدىكەن. مانا قاراڭلار، بىزدىكى دوكار بايلارنىڭ نوچىلىقىنى! ئۇلار 10 مىڭ يۈەن پۇل تاپسا، 20 مىڭ يۈەنلىك نوچىلىق قىلمىسا كۆڭلى تىنمايدۇ. پەرەڭ ھارىقى، پەرەڭ تاماكىسى، پەرەڭ ماشىنىسى، پەرەڭ چوكانلىرى دېگەنلەردىن قۇرۇق قالمايدۇ. ئۆي - جاي سېتىۋالمىدۇ. يەر - زېمىن ئالمىدۇ، پار مۇنچىلىرىدا كەيپ سۈرىدۇ، دېمەك، چەللىدە ئات چاپتۇرىدۇ. كېيىن بارا - بارا بايۇەچچە يىگىت، شاھزادە خېنىملارنىڭ دادىسىغا ئايلانغاندا، بۇ بالىلىرىم ئادەتتىكى ئادەملەرنىڭ بالىلىرى بىلەن بىر يەردە ئوقۇسا قەدىرسىز بولۇپ قالمىدۇ، دەيدۇ. بۇنىڭغا يارىشا مەخسۇس مەكتەپلەرمۇ ئېچىلىدۇ. لېكىن بۇ مەكتەپلەرنى قارامىلىق بىلەن بېيىغانلارنىڭ مەكتىپى دېمەي، ئېسىلزادە ئاقسۆڭەكلەر مەكتىپى دەپ ئاتىشىدۇ. بالىلار مەكتەپتىن شەنبە، يەكشەنبىلىك قويۇپ بېرىلمىغان چاغلاردا قارىسىڭىز، ئاقسۆڭەكلەر مەكتىپىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا تىقىلىشىپ تۇرغان ئېسىل پىكاپلار باشقىچە

بىر كۆرۈنۈشنى پەيدا قىلىدۇ . مەلۇم بىر دوكار باي ئەتىۋارلىق قىزنىنى ئېلىپ كېتىش ئۈچۈن «ئەبگارراق» بىر ماشىنىسىغا ھەيدەپ كەلگەنكەن ، بۇ ئەتىۋارلىق قىز نوچى دادىسىغا «ماشىناڭنى ھەيدەپ كوچىنىڭ نېرىقى دوقمۇشىدا كۈتۈپ تۇر» دەپ ھومىيىپتۇ . دادىسى تېخى قىزىدىن مەنۇن بولغان ھالدا شۇ ئەھۋالنى ماڭا : «قىزىمنىڭ ئىززەت - نەپسىگە ئازار يەتمىسۇن دېدىم» دەپ سۆزلەپ بەردى .

ئامېرىكىدىكى جەمئىيەتشۇناس ئالىملارنىڭ ئېيتىشىچە ، ئىلگىرىكى چاغلاردا بالىلار سوقۇشۇپ قېلىپ ، قايسىمىزنىڭ دادىسى يامان دەپ تالىشىپ قالغاندا : «مېنىڭ دادام سېنىڭ دادامغا تېتىيالايدۇ !» دەيدىكەن . ھازىر بولسا : «مېنىڭ دادام سېنىڭ دادامنى پۈلغا سېتىۋالالايدۇ جۇمۇ !» دەيدىغان بوپتۇ . شۇنىڭغا ئوخشاش ئەھۋال مېنىڭمۇ بېشىمدىن ئۆتكەن : كىچىك ۋاقتىمدا ھەربىي تاۋابىئاتلار قورۇسىدا ئولتۇرغىنىمىزدا بىرقانچە شوخ بالا قاتار بولۇپ ئوينىغاندا ، ئۆزلۇكىمىزدىنلا دادىلىرىمىزنىڭ مەنسەپ دەرىجىسى بويىچە رەتكە تىزىلاتتۇق . بىر كۈنى دۈنيە كوماندىرىنىڭ ئوغلى ئۇرۇشۇشتا مۇشت يېگەندىن كېيىن ، دادىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ يىغلاپ : «پولك كوماندىرىنىڭ ئوغلىنى ‹تۇز تۇر ! › دېسەم ، ماڭا يېنىپ مۇشت ئاتتى !» دەپ دادلاپتۇ . بۇنىڭدىن بىر نەچچە يىل ئىلگىرى ، بىر ئىدارىدە بىللە ئىشلەيدىغان ، چەت ئەلدە ئۇرۇق - تۇغقىنى بار بىر خانىم بىر ئوغۇل تۇغقاندىن كېيىن ، ئۆزىگە ناھايىتى تەمەننا قويۇپ ، كۆرگەنلا ئادەمگە : «بىز بالىمىزنى پېچىتى بۇزۇلمىغان ئامېرىكا سۈت تالقىنى بىلەن باقىمىز !» دەپ داملاپ يۈردى . راست ، شۇ چاغلاردا ھەممە ئادەم كىچىك بالىلىرىنى بىر خالتىسى ئۇچ موچەنلىك سۈت بىلەن باقاتتى . ھېلىقى خانىمنىڭ گەپلىرىدىن قۇلىقىم يادىاپ كەتتى ، ئاخىر ئىچىمگە پاتقۇزالماي : «ئامېرىكا سۈت تالقىنىنى چالىدىغان سۈيىكىز جۇڭگونىڭ كىدۇ ؟ !» دەۋەتتىم .

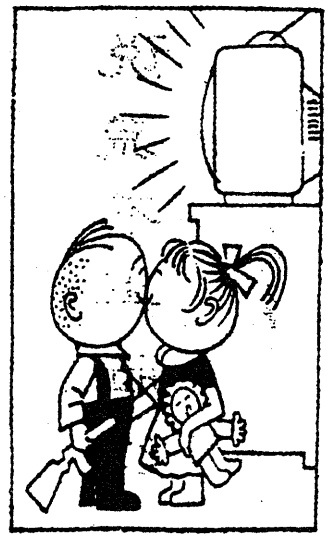
ھەرقانداق ئادەم باشقىلارنىڭ ياشاش ئۇسۇلىغا تەمەخورلۇق قىلسا ياكى «مېنىڭ دادام سېنىڭ دادامنى پۈلغا سېتىۋالالايدۇ !» دېگەندەك ئارتۇقچە ھىماقتا باغلىنىپ قالسا ، كېيىپ ئېيتىش مۇمكىنكى ، ھەرگىزمۇ شاد - خۇرام ياشىيالمايدۇ . ئەڭرى ئۇنىڭغا ئاسماندىن بىر خالتا پۇل تاشلاپ بەرگەن تەقدىردىمۇ ، ھوشىنى تاپالمىسا ، ئاخىر خاكسار بولۇپ قالىدۇ . ئىككى ئىشنى قىلماي بولمايدۇ : بىرى ، ھاياتتىن مىننەتدار بولۇپ ، جامائەتنىڭ مەنپەئىتىگە جان كۆيدۈرۈش لازىم . جاھاندا سەنچىلىكمۇ ياشىيالمايۋاتقان يەنە ئۇچتىن ئىككىسى ئادەم بارلىقىنى ئېسىڭدىن چىقارماسلىقىڭ كېرەك ؛ يەنە بىرى ، شۇنى بىلىپ قويۇش لازىمكى ، ئادەمنىڭ مۇھىت بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى خۇددى بېلىقنىڭ سۇ بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىگە ئوخشايدۇ . پاراۋان تۇرمۇش زامانىنىڭ تەرەققىياتىغا ، ئىجتىمائىي يۈكسەكلىككە مۇناسىۋەتلىك .

بەگزادە ۋە بايۋەچچىلەر

كىنو - تېلېۋىزور كۆرگەندە

- بەزى كىنو ياكى تېلېۋىزورنى كۆرگەندە ، ياشانغانلا
چىرايىنى پۈرۈشتۈرىدۇ .
- ئوتتۇرا ياشتىكىلەرنىڭ يۈزى قىزىرىدۇ .
- ياشلارنىڭ گۈلقەلبلىرى ئېچىلىپ كېتىدۇ .
- بالىلار بولسا ھاڭ - تاڭ بولۇپ تۇرۇپ قالىدۇ .

تېلېۋىزور تەربىيىسى

راستچىللىق ۋە شەرمەندىلىك

«چۈڭچىڭ كەچلىك گېزىتى» نىڭ 11 - فېۋرالدىكى سانىغا
سلغان بىر خەۋەرگە قارىغاندا ، مۇخبىر سىچۈەن ئۆلكىسىنىڭ
بى دېگەن يېرىدە مۇنداق بىر ئەھۋالنى كۆرگەنلىكىنى يازغان :
بىر توپ ئادەم «چېن» فامىلىلىك بىر ئادەمنىڭ
پرىسىنى يوقلاپ بېرىپتۇ ، قەبرە ئالدىغا ئاخىرەتلىك قەغەز
ل ، قەغەزدىن ياسالغان رەڭلىك تېلېۋىزور ۋە پىكاپلارنى
رغاندىن باشقا ، يەنە يالىڭاچ دېگۈدەك نېپىز كىيىمۈرۈلگەن ،
اش - كۆزلىرىنى شەھۋانىيلىق بىلەن ئوينىتىپ تۇرغان ،
ۇڭ- كىچىكلىكى چاي ئىستاكانىدەك كېلىدىغان 10 نەچچە
غەز قىز - چوكانىمۇ قاتار تىزىپ قويۇپتۇ . ئوتتۇرا ياشلىق
ر ئەركىشى بۇ قەغەز «قىز - چوكان» لارنى ئوت يېقىپ
ۆيدۈرۈۋېتىپ : «بوۋا ، بىز نەۋرىلىرىڭىز سىزگە ئاتاپ مانا بۇ
ۆللارنى ، قىز - چوكانلارنى كۆيدۈردۇق ، ئۇ دۇنيادا ئوبدان
ەھرلىنىڭ !» دەپ دۇئا ئوقۇپتۇ . مۇسىبەتدارلارنىڭ
يىتىشچە ، ئۇلار بۇ «قىز - چوكان» لارنى شۇنىڭدىن بىرنەچچە
ۈن ئىلگىرى ببىي بازىردا بۇيرۇتۇپ تەييارلاتقانىكەن .

بۇ خەۋەرنىڭ چىنلىقىدىن ھەرگىز گۇمانلانمايمەن .
ارىسىڭىز ھەتتا ناھايىتى مۆمىن ، سالاپەتلىك ھەم دىيانەتلىك
كۆرۈنىدىغان بەزى چىرىك ئۇنسۇرلارنىڭ ، «ئىنسانلارنىڭ
روھىي ئىنژېنېرى» دەپ ئاتالمىش بەزى «بىلىمدان» لارنىڭ ،
ھەلقىنىڭ «باشپاناھى» دەپ ئاتالمىش بەزى ئەمەلدارلارنىڭ
ۇزۇقچىلىق يولىغا كىرىپ كەتكەنلىكى توغرىسىدىكى گەپ -
ۆزلەر پات- پات ئاڭلىنىپ تۇرۇۋاتقان بۇگۈنكى كۈندە ، ببىگە

ئوخشاش شەھەرگە يېقىن يېزىلاردىكى بېيىغان دېھقانلارنۇن ؟ بۇلارنىڭ ھەممىسى ئەركەكلەر قانچىكى كۆپ ئايالالارنى تولىمۇ غەلىتە «ماتەم تۇتۇش» لىرى ئەجەبلىنىپ كەتكۈدەك ا چۈشۈرسە شۇنچە ياخشى ، لېكىن ئايالالار بىر مېنىڭلا ئىش بولماي قېلىۋاتىدۇ . يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان ئوتتۇمنى تۇتسۇن دەۋاتامدۇ ؟

ياشلىق ئەركىشىنىڭ قەبرە ئالدىدىكى قىلمىشلىرىنى ئۇنىڭ بۇ گەپلەرنى تەگەپ ئولتۇرۇشتىن مەقسەت ، توقلۇقتىن چاقىلىرى (شۇ قاتاردا ، ئېھتىمال ، خوتۇنمۇ ، قىزلىرىلۇق چىقىدۇ دېگەندەك ، «قولىغا پۇل كىرسە بېقىنىغا باردۇر) ئەيىبلەش ياكى توسۇش بۇ ياقتا تۇرسۇن ، بەلكىم ماقىق ئولىشىدۇ »غان ياكى «يىگىتلىك قىلىدۇ» غان كۆرگەن . دېمەك ، شۇ ئوتتۇرا ياشلىق ئەركىشى ۋە ئۇنىڭ بىللەرنى مۇھاكىمە قىلىش ئەمەس . گېزىت خەۋەرلىرىگە چاقىلىرىمۇ ئەركەكلەرنىڭ «قىز - چوكانلار» غا «قاغاندا ، بەزى بىلىملىك مودا ئايالالار ئىچىدە بىر - بىرى بىلەن قېقىشى» نى ئىنسانىي ھاياتتىكى «زۆرۈرىيەت» دەپ قارىغان رىشىپ كۆرۈشكەندە «تاماق يېدىڭىزمۇ ؟» ياكى شۇنىڭ ئۈچۈن بوۋىسىنىڭ شۇنداق «زۆرۈرىيەت» نى خشىمۇسىز ؟» دەپ سالاملىشىش ئورنىغا «ئىنتېرنېتقا قاندۇرالماي ئالەمدىن ئۆتۈپ كەتكەنلىكىگە ئۆكۈنۈپ ، قازاستىڭىزمۇ ؟» ياكى «يىگىتىڭىزنى يەڭگۈشلىدىڭىزمۇ ؟» دەپ ئۇ ئالەمدە تولدۇرۇۋېلىشىغا «قىز - چوكان» لارنى سەلىملىشىدىغانلارمۇ بار ئىكەن .

قىلىپ بەرگەن . فېئودالىزم جەمئىيىتىدە باي - غوجىلار بۇ ماقالىنىڭ سەرلەۋھىسىدە يېزىلغىنىدەك ، مېنىڭ بۇ بىرقانچە خوتۇن ئۇستىگە يەنە بىرقانچە كىچىك خوتۇن — تونۇش مۇلاھىزە قىلىۋاتقىنىم مۇنداق بىر مەسىلە : ئالىدىغان ئادەت بار ئىكەن ؛ لېكىن ئۇنداق ئىشلارغا بالىلىرى راستچىللىق دېگەن نېمە ؟ رەسۋاچىلىق ياكى شەرمەندىلىك نەۋرىلىرى بىۋاستە ئارىلاشماپتىكەن . ھازىرچۇ ؟ ھازىر ھېلىمۇ ئوتتۇرا ياشلىق ئەركەك بوۋىسىغا تۇنۇقان ماتەمنى تولىمۇ راستچىللىق بىلەن شەرمەندىچىلىك — بۇ ئىكىكى سۆز ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەن . ھېلىمۇ ياخشى ، ئۇنىڭ قىلمىقلىرى - بىرىدىن ئاسمان - زېمىن پەرق قىلىدۇ . بۇ پەرق خۇددى ئېغىزدا بار ، ئەمەلدە يوق بولۇپ ، پەقەت روھ - ئەرۋاھلارنى كۆڭۈللۈك بىلەن بىزەڭلىك ئوتتۇرىسىدىكى پەرقكە ئالدايدىغان قىلمىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس .

ئەگەر مۇشۇنداق قىلمىقلارغا «كونا دېھقان» لارچە نادانلىق خشاش ، مۇلاھىزە قىلغۇچىلارنىڭ تۇنۇقان مەيدانىغا باغلىق قالاقلىق ، ئەخمەقلىق دەپ تەنە قىلساق ، ئۇ ھالدا ھازىرقى بوۋىسىغا «قىز - چوكان» لارنى سەدىقە قىلىپ بەرگەن كۇندىكى ئەڭ مودا بولۇپ تۇرۇۋاتقان كومپيۇتېر «ئىنتېرنېتچىلىقى ئوتتۇرا ياشلىق ئەركىشى ، گۈزەللەرنى تاللاشقا مەستانىلىرىنىڭ يەتتە خوتۇنلۇق «بايۋەچچە» گە زوقلىنىشتىياق باغلاپ قالغان ھېلىقى «ئىنتېرنېت» مەستانىلىرى شۆلگەيلىرىنى ئاقتۇرغانلىقىغا ، خىيالىدىكى ساھىبجامالىنى پادىلىگەن ئەيش - ئىشرەتلىك كۆڭۈللەر ، شەكسىزكى ، گۈزەللەرنى كومپيۇتېردا تاللاشلىرىغا ، ۋەھاكازالارغا نېستچىللىقنىڭ ئىپادىسى . لېكىن گەپ شۇ يەردىكى ، راست دېگۈلۈك ؟ ! قاراڭلار ، بۇ مەستخۇشلارنىڭ ئايالالار ھەققىدىكى قىلىش («راستچىللىق») ھەرقاچان ، ھەممىلا يەردە كۆزقاراشلىرىنىڭ «كونا دېھقان» لارنىڭكىدىن نېمە پەرقىشى ئىشمۇ ؟ ھەركىم ئۆزىنىڭ تەبىئىي مىجەزىنى ۋە تۇغما

خاهىشلىرىنى قىپيالىڭاچ ، توغرىدىن - توغرا ئىپادىلى
رىياكارلىق بىلەن ، يەنى ساختىلىق بىلەن پەردازلىغىنى
ياخشى بولىدۇ دېيىلىدىغان بولسا ، بۇنداق گەپكە ماقۇل بولۇ
مۇمكىن ئەمەس . ئۇنداق قىپيالىڭاچ ئىپادىلەشنى ئادە
«راستچىللىق» ئەمەس ، بەلكى رەسۋاچىلىق ، شەرمەندىلى
دەيمىز .

ئاخىردا شۇنى دېگۈم كەلدىكى ، يېقىنقى يىللاردىن بۇيا
ئەمەلىي تۇرمۇشتىكى ساختا نىقابلار ، ساختىپەزلىك
كىشىلەرنى ھېچقانچە ئالدىيالمايدىغان بولدى ، بۇ ياخشى
ئەھۋال . لېكىن ساختىپەزلىكنىڭ ئورنىدا يۇز بېرىۋاتقان
نومۇسسىزلىق ، ھاياسىزلىقلاردىن ھوشيار بولمىسا
بولمايدۇ .

(بۇ ئىمزاسىز ماقالىنىڭ خەتنۇسخىسى «ئازادلىق گېزىتى» نىڭ 2000 - 16 - ئاپرېل سانىغا بېسىلغان ، كېيىن «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ناملىق ژۇرنال 2000 - يىل 6 - ئايلىق سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان ، قىسقارتىپ تەرجى قىلىندى .)

تەرمىلەر

پاچاقچى

بىر خادىم ئۆز ئىدارىسىدىكى بەزى ئادەملەرنىڭ خىيانەت
قىلىشىدىن ، بەزى ئادەملەرنىڭ پارە بېرىش - ئېلىش بىلەن
شۇغۇللىنىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئىچى تىت - تىت
بولۇپ ، ئىدارە باشلىقىغا پاش قىلىپ خەت يازغانىكەن ، ئىدارە
باشلىقى ئۇنىڭ بىلەن ئايرىم سۆھبەتلىشىپ مۇنداق دەپتۇ :

«تىل - يېزىق جەھەتتىكى ساۋاتىڭىز تولىمۇ تۆۋەن
ئىكەن . بۇ جەھەتتە ئوبدان ئۆگىنىڭ . بۇنداق گەپتە سۆزلىرى
چاغلاشمىغان ، پەش - چېكىتلىرى توغرا جايىغا قويۇلمىغان بىر
تېمىلەرنى يېزىپ ، رەھبەرلىكنىڭ ۋاقتىنى ھارام قىلماڭ . مانا
قاراڭ ، مانا بۇ ئۇچ ۋاراق خېتىڭىزدە بەش - ئالتە يەردە گەپ
باغلاشماپتۇ ، ئىملا توغرا ئەمەس ، تىنىش بەلگىلىرىمۇ جايىغا
قويۇلمىغان . »

چىقىشالمايدىكەن

يەلپۇگۈچ توك شامالدۇرغۇچ ، ھاۋا تەڭشىگۈچ بىلەن
چىقىشالمايدىكەن ، چۈنكى بۇ توك سايمانلار ئۇنىڭ ئىش
ئورنىدىن ئايرىلىپ قېلىشىغا زامىن بوپتۇمىش .

شام ئېلېكتر لامپۇچكىسىنىڭ مېڭىسىنى چۈۋۈۋېتىمەن
دەپ قەسەم ئىچىپتۇ ، چۈنكى ئېلېكتر لامپۇچكىسى ئۇنىڭ
يەڭاتقان ئىشىغا توپا چېچىپتۇ .

هېساب چوتى كومپيۇتېرغا زادىلا قايىل ئەمەس ئىكەنى، ئۇ توك توختىغاندا ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشماي قويمايمەن دەپ خېلى يۇرىدىكەن.

بۇ تەقدىردىنمۇ؟

بىر سەتەڭ قىزنىڭ يىگىتى:

— دادامنىڭ بىرنەچچە مىليون پۇلى بار. ۋاقتى كېلىپ ئۆلۈپ كەتسە، شۇ پۇل ماڭا قالىدۇ، — دەپ قىزغا سۆزلەپ بېرىپتۇ.

— دادىڭىز بۇ يىل نەچچە ياشقا كىرگەندۇ؟ — دەپ سوراپتۇ قىز.

— بۇ يىل 49 ياش، — دەپتۇ يىگىت.

قىز مىيىقىدا كۈلۈپ كېتىپ قاپتۇ.

شۇ قىز بىر ئاي ئۆتمەيلا ھېلىقى يىگىتكە ئۆگەي ئانا بولۇپ قاپتۇ.

سەنئەتنى ياخشى كۆرسە...

ل ئەپەندى گېزىتنىڭ ئېلان بەتلىرىگە كۆز يۈگۈرتۈپ چىققاندىن كېيىن، غاچچىدە بېشىنى كۆتۈرۈپ، يېنىدا ئولتۇرغان سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ رەئىسىگە:

— سىلەر سەنئەتچىلەرنىڭ نەتىجەڭلار قالتىس ئىكەنغۇ! — دەپتۇ.

— يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان دوكلات ئويۇنى قويمىز، ناخشا مۇسابىقىسى ئۆتكۈزىمىز، ئۇسسۇل مۇسابىقىسى ئۇيۇشتۇرىمىز، كونسېرت كېچىلىكى ئۆتكۈزىمىز، يەنە تېخى گۈزەل سەنئەت كۆرگەزمىسى ئاچىمىز دەپ ھالىمىز قالمىدى، — دەپ سۆزلەپ كېتىپتۇ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ رەئىسى كەمتەرلىك بىلەن ھالىنى ئېيتىپ، — نەتىجىمىز بار يىگىلى بولماس، لېكىن جاپا چەكمەي قالمىدۇق.

— ياق، مەن ماۋۇ گەپنى قىلىۋاتىمەن، — دەپتۇ ئەپەندى گېزىتتىكى ئېلانلارنى كۆرسىتىپ، — مانا قاراڭ، يىگىت قىزلارنىڭ ئۆزىگە لايىق ئىزدەپ چىقارغان ئېلانلىرىدا ھەممىسى «سەنئەتكە ھەۋەس قىلىدىغان بولسۇن» دېگەن شەرتنى قويۇپتۇ.

قەدىرىگە يەتمىسە...

بەزى ئادەم بىرەر نەرسىنى قولغا كەلتۈرۈشنى ئارزۇ قىلسا، ھەرقانداق چارە - تەدبىرلەر بىلەن تىرىشىدۇ؛ لېكىن قولغا كەلتۈرگەندىن كېيىن ئانچە قەدىرلەپ كەتمەيدۇ. ئەگەر «ئىنقىلابچى» شۇنداق قىلىدىغان بولسا، پۇقرا دەرد تارتىدۇ.

بىلسە كاشكى!

قوللىرىنى شىلتىپ، بولۇپمۇ بىگىز بارمىقىنى تەڭلەپ - شىلتىپ، باشقىلارنى ئەيىبلەيدىغان ئادەم قالغان ئوچ بارمىقىنىڭ باشقىلارغا ئەمەس، دەل ئۆزىگە قاراپ تۇرغانلىقىنى بىلسە كاشكى! يەنە تېخى، خۇددى قوللىرىڭنى كۆپ شىلتىمىا، ھەددىڭدىن ئېشىۋەرسەڭ، يەرگە تىك موللاق چۈشىسەن دېگەندەك قىلىپ، باش بارمىقىنىڭ يەرنى كۆرسىتىپ تۇرغانلىقىنى بىلسە ئىدى!

بالا بولسا شوخ بولسۇن

يولۋاس ئېتىلىپ - ئۆرىدەپ تۇرمىسا كېسەل تەگكەن

مۇشۇككه ئوخشاپ قالىدۇ . ئۆي مۇشۇكى يولۇاسقا ئوخشا
ئېتىلىپ تۇرمىسا ، تۇنقۇر بولمىسا ، كىممۇ ئۇنى ئارزۇ
باقسۇن ؟ !

ئۆزۈڭگه ئۆزۈك زامىن بولما

ھەرقاچان يېڭىلىپ قالساڭ ، بۇنىڭ سەۋەبىنى ئۆزۈڭدە
كۆر ، ئۆزۈڭنى ئۆزۈك يېڭىلدۇرىسەن ، ئۆزۈك زامى
بولىسەن . باشقىلار سېنى پۇتلىسا ، بوزەك قىلسا ، ئۇنى
ئۇستىگە ئۆزۈڭدىن ئۆزۈڭگە تېرىكىپ خاپا بولساڭ ، چېچىل
سەكرىسەڭ ، تاپا ـ تەنە قىلساڭ ، ئۆزۈڭنى ئۆزۈك سۇندۇرغا
بولمامسەن ؟ !

(بۇ ئەسەرلەرنىڭ خەنزۇچىسى «خەلق سىياسىي كېڭىشى گېزىتى» نىڭ 1999
يىل 6 ـ ئاي سانلىرىغا بېسىلغان .)

باشقا كەلگەندە باتۇر

شۇنداق بىر ھەجۈي رەسىمنى كۆردۇم : رەسىمدە بى
كۇچتۇڭگۇر (ئېغىرلىق كۆتۈرگۈچى) بارلىق كۈچى بىلە
شۇنچە كۈچەپمۇ ئېغىر بالداقنى كۆتۈرەلمەپتۇ ، ئۇنىڭ كال
ئىشتىنى غىر قىلىپ سىيرىلىپ چۈشۈۋېتىپتۇ . دەل شۇ ھالەتتە
ئۇ بالداقنى كۆتۈرۈپ تۇرغان قولىنىڭ بىرىنى بالداقتى
بوشىتىپ ، سىيرىلىپ چۈشۈۋاتقان كالتە ئىشتىنىنى
كۆتۈرۈپتۇ . ئەنە شۇ چاغدا كارامەت بىر ئىش بوپتۇ : ئۇنىڭ يە
بىر قولى ھېلىقى ئېغىر بالداقنى بېشىدىن ھالقىتىپ ئېگى
كۆتۈرۈپتۇ .

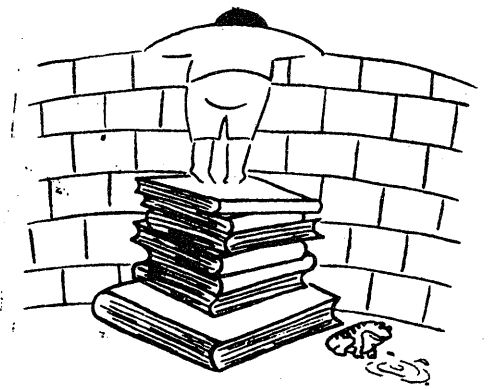
بۇ بىر ھەجۈي رەسىم . بۇ ئەھۋال ئادەمنىڭ زېھنىنى

شۇنداق ئاچىدۈكى ، بىزگە ئوخشاش ئادەتتىكى ئادەملەرمۇ
مەلىيەتتە ۋاقتى كەلگەندە كىشىلەرنى ھەيران قالدۇرىدىغان ،
ادەتتىن تاشقىرى بولغان ئىشلارنىمۇ قىلالايدۇ . بىرمۇنچە
ادەمنىڭ لايغەزەل بولۇپ ئۆتۈشىگە ، جامائەت ئالدىدا ئىشتىنى
سېلىنىپ كەتكەندەك ئىشلارغا دۇچ كەلمىگەنلىكى سەۋەب
ولىدۇ .

بۇت ۋە ئادەم

ياغاچ قونچاق بەدەشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇپتۇ ، تىرىك ئادەم
قونچاققا باش ئۇرۇپ ئولتۇرۇپتۇ ؛
ئولتۇرغىنى باش ئۇرغىنىنىڭ يۈرىكىنى ئېلىۋاپتۇ ؛
باش ئۇرغىنى ئولتۇرغىنىدىن روھ ئاپتۇ .

(بۇ ئەسەرلەرنىڭ خەنزۇچىسى «ئېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2000 ـ
يىل 7 ـ ئايلىق سانىغا بېسىلغان .)

بەزى ئادەم ئۆزىنى ئۆزى رەنجىتىشكە سەۋەب بولىدىغان ئەرسىلەرنى —
مەسىلەن ، باشقىلارنىڭ ئۆزى ئۇستىدە نېمىلەرنى دەيدىغانلىقىنى —
مارىلاپ ، تىڭشىلاپ ، تەتقىق قىلىپ بىلىۋېلىشقا ئامراق بولىدىكەن .

ئەركىنلىك

مەنسەپنى ئاساس قىلغان جەمئىيەتتە ، جان پىدالىق بىلە
بىرەر مەنسەپكە ئېرىشەلمىسىڭىز ، شۇ چاغدا ئاز - پ
ئەركىنلىككە ئېرىشەلەيسىز ؛
پۇل ئاساس قىلىنغان جەمئىيەتتە ، جان تىكىپ پۇل - ما
يىغىپ ، ئۇنى خېلى كۆپەيتەلمىسىڭىز ، ئەنە شۇ چاغدا ئاز - پ
ئەركىن ياشىيالايسىز ؛
قاچانكى ئادەم ئاساس قىلىنغان جەمئىيەتكە قەدەم قويۇپ
ئىنسان سۈپەتتە ياشايدىكەنسىز ، ئەنە شۇ چاغدا ھەقىق
ئەركىنلىككە ئېرىشەلەيسىز .

بىلگەن بولسا

خۇدا ئەگەر ئادەم ئادەملەرنىڭ بېشىغا چىقىۋالمىغا
لمىقىنى ، ئادەم ئادەم يەيدىغانلىقىنى بىلگەن بولسا ، ئېھتىما
ئادەمنى يارىتقانلىقىغا پۇشايمان قىلغان بولاتتى .

ئادالەت چۈشەنچىسى نېمە؟

جۇڭگو ئادەملىرى ئادىل رىقابەت چۈشەنچىسى كەم ، بىر
يەنە بىرىنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈۋەتمىگۈچە گىلىدىن تاماق ئۆتمەيدۇ
كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمەيدۇ ، يەنە بىرى رەقىبىنى قۇچاقلىغان پېت
ئۆزىنى قۇدۇققا بىللە تاشلاشقا رازىكى ، رەقىبىنىڭ رونا
تېپىشىنى خالىمايدۇ .
غەلىبە قىلىپ قالسا ، رەقىبىنى يوقىتىپ ، مەڭگۈ ئۆز
بەگ - ئۆزىخان بولۇشقا ئۇرۇنىدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن جەنۇبىي سۇ

ۇلالىسىنىڭ پادىشاھىدىن باشلاپ بويسۇندۇرۇلغان
دىشاھلارنىڭ بىرىمۇ ھايات قالغان ئەمەس .

ئارزۇ

ئادەم ئۆزىنىڭ شېرىن ئارزۇلىرىغا يېتىش مەقسىتىدە
ەيرەت قىلغاندا ، شۇ ئارزۇسىدىن خىجىل بولۇپ ئولتۇرۇشنىڭ
ياجىتى يوق .
ئادەمدە ئارزۇ بولماسلىق — بۇ تولىمۇ ئېچىنىشلىق
ھۋال .

ئادەمىيلىك

«ياق !» دېيەلىگەنلىكىنىڭ ئۆزى ئادەم سۈپەتتە ياشاشنىڭ
ساسىي شەرتىدۇر .
ئادەمزاتنىڭ يەر يۈزىدە دەس تۇرۇشى ئادەمنىڭ تەبىئەت
الدىدا «ياق !» دېيەلىگەنلىكىنىڭ خاسىيىتىدۇر .
لېكىن ئادەملەرنىڭ جەمئىيەت ئالدىدا «ياق» دېيەلىشى
ىخى يېتەرلىك ئەمەس . ھازىرمۇ نۇرغۇن ئادەم يەنىلا تۆت
ۇتلۇق بولۇپ ، خوش - خوش دەپ تۇرماقتا ، دەس تۇرالمايۋاتە-
ۇ .
«ياق !» دەيدىغان غەيرەت بولمىغان يەردە تەرەققىياتنىڭ
بولۇشى ناتايىن .

سۈنى سىڭگەن يەرگە سەپ

گەپنىڭ تولىسىدىن ئېزى ياخشى ؛
گەپنىڭ تۈز - تەمىنى تېتىيالمايدىغان ئادەمگە ، گەپ

قىلىپ ئاۋارە بولمىغان ياخشى .

(يۇقىرىقى ئالتە پارچە ئەقلىيە سۆزلىرىنىڭ ئەسلى لى گوۋىن ئىمزاسى بى
«قىلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2000 - يىل 7 - ئايلىق سانىدا ئ
قىلىنغان .)

زوقلاندۇرىدىغان گەپ

ئۆيگە مېھمان كەلمەكچىكەن . ئانىسى ئوماق قىزىغا :
— بالام ، ھېلى بىرەمدىن كېيىن مېھمان ئاكىلىرىڭ
مېھمان ھەدىلىرىڭىز كەلسە ، ئۇلارغا زوقلاندۇرىدىغان چىرايل
گەپلەرنى قىلىڭ ، جۇمۇ ! ئۇنتۇماڭ ، ئۇلار ئو
سۆزلىرىڭىزنى ئاڭلاپ سۆيۈنۈپ قالسۇن ، — دەپ جېكىلەپتۇ
قىز ئانىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ، ئوماققىنە كۈلۈپ
بېشىنى لىڭشىتىپتۇ .
مېھمانلار بوسۇغىدىن ئاتلاپ كىرمەي تۇرغاند
قىز ئويناقلاپ ئالدىغا بېرىپ ئەركىلەپتۇ :
— دەرستىن قايتىڭلار ، بۈگۈن ئۆي تاپشۇرۇقى
بېرىلمەيدۇ ، ئەتە باغچىغا بارىسىلەر !

نادامەت

ئوقۇغۇچىلىق دەۋرىڭىزدە ئىلىم - بىلىمنىڭ مەلۇم بۇستۇنلۇكى ، ئىلىم - بىلىمنىڭ چوڭقۇرلۇقى ، ھۈنەر - ساھەسىگە ھەۋەسلەندۇرىدىغان بىرەر ئوقۇنقۇچىنىڭ قەدىناھارەتتىكى ئۇستىلىق ۋەھاكازالار ھەرقانداق ئادەمنى يەتمىسىڭىز ياكى شۇنداق بىرەر ئوقۇنقۇچىنى تاپالماي ئۆتۈ
كەتسىڭىز ، بىلىپ قېلىڭكى ، پۈتۈن ئۆمرىڭىزدە ئورنى
كەلمەيدىغان مەلۇم بىر ھەسرەت - نادامەتتىن قۇتۇلالمايسىز

پۇرسەت غەنىيمەتتۇر

نادان ئادەم پۇرسەتنى كەتتۇرۇپ قويىدۇ .
قابىل ئادەم كەلگەن پۇرسەتنى چىڭ تۇتىدۇ .
ئەقىللىق ئادەم كەلگەن پۇرسەتنى چىڭ تۇتقاندىن تاشقىرى
رسەت يارىتىدۇ .

كەمتەرلىك ۋە مەغرۇرلۇق

كەمتەرلىكمۇ ئادەمنىڭ كەينىگە كېتىشىگە زامىن بولىدۇ ،
گەر شۇ ئادەم كەمتەرلىك قىلىشقا ئەرزىگۈدەك بىرنەرسىسى
ق ئەھۋالدىمۇ كەمتەرلىك قىلىۋەرسە .
مەغرۇرلۇقمۇ ئادەمنىڭ روناق تېپىشىغا سەۋەبچى بولىدۇ ،
گەر شۇ ئادەمنىڭ مەغرۇرلىنىشقا ئەرزىيدىغان يەنە باشقا
رمۇنچە بىرنېمىلىرى بار بولسا .

ئىززەت - ئابرۇي

قەددى - قامەتنىڭ ياخشىلىقى ، پەم - پاراسەتنىڭ

هەممىدىن ياخشى جاۋاب

△ خەۋىدارنى هەممىدىن بەك جەلپ قىلىدىغان تىجارەت نېمە ؟

جاۋاب : «پەۋقۇلئاددە مۇلازىمەت» .

△ نەغمە ـ ناۋانىڭ هەممىدىن ياخشىسى قايسى ؟

جاۋاب : مۇڭلۇق ، يېنىك ، پەس ئاۋازلىقى .

△ پۇلنىڭ ئەڭ ياخشى تەبىرى نېمە ؟

جاۋاب : پۇل كىشىلەرنى ئۆزىگە هەممىدىن بەك جەلپ قىلىدىغان نەرسە .

ئاقىبەت ـ خارابەت

بۇنى ئادىللىق دېگىلى بولارمۇ

تېلېۋىزىيە خەۋەرلىرىدە مۇنداق كۆرۈنۈشلەر پات ـ پات
ۈنۈپ قالىدىغان بولدى : جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىلىرى
ۇم تاماشىخانىلاردا ياكى باشقا كۆڭۈل ئېچىش ئورۇنلىرىدا
ۇۋاتقان ئىشرەتۋازلىقلارنى تۇتۇۋالىدۇ ، شۇنىڭ بىلەن ئادەتتە
ەيش ـ ئىشرەت خانىملىرى» دەپ ئاتىلىۋاتقان بىرقانچە
ز ـ چوكان ئوتتۇرىغا چىقىپ قالىدۇ . ئۇلارنى بەزىدە
رىسىغا ياكى ئۇزۇنىسىغا قاتار تىزىلغان هالدا قەيەرگىدۇر بىر
رگە هەيدەپ ماڭىدۇ . شۇ چاغدا ئۇ قىز ـ چوكانلارنىڭ تولىسى
ىنى تۆۋەن قىلىپ يەرگە قارىۋالغان ، بەزىسى باشقىلار
ۇۋالمىسۇن دەپ يۈزىنى قولى بىلەن توسۇۋالغان .

بۇنداق كۆرۈنۈشلەرنى تولا كۆرگەنلىكتىن بەزى سوئاللار
لىپ چىقىدىكەن ، سوئاللارنىڭ بىرىنچىسى ـــ ئەيش ـ
شرەت هەرقاچان ئىككى جىنسنىڭ بىرلىشىشى بىلەن يۈز
رىدۇ . شۇنداق ئىكەن ، تېلېۋىزوردا نېمە ئۈچۈن باشقىلارغا
خىزمەت» قىلغان ئاياللارلا كۆرسىتىلىپ ، ئۇلارنى
خىزمەت» قىلدۇرغان ئەركەكلەر كۆرۈنمەيدۇ ؟ بەزى
ەۋەرلەردە «نەق مەيداندا قولغا چۈشۈرۈلدى» دەپ ئېنىق
يتىلغانلىقى هەممىگە مەلۇم . ئىككىنچىسى ـــ شۇنداق كەيپ-
اپا ، ئەيش ـ ئىشرەت ئورۇنلىرىنىڭ ئىگىلىرى ياكى
وجايىنلىرى يوق ئەمەستۇ ، قولغا چۈشۈرۈلگەنلەر ئىچىدە
ۇنداق ئادەملەرنىڭ قارىسى نېمىشقا ئاز كۆرۈنىدۇ ؟ هەق گەپنى
لساق ، «خىزمەت» قىلدۇرغان ئەركەكلەرنىڭ ، شۇنداق
رۇن ئىگىلىرىنىڭ ، خوجايىنلىرىنىڭ جامائەت ئالدىدىكى

جاۋابكارلىقى شۇ قىز - چوكانلارنىڭكىدىن ئاز بولمىسا كېر
ئۇلار نېمىشقا پاناھ ئاستىغا ئېلىنىدۇ ؟

مەسلىنىڭ تېگى - تەكتى بىزگە ئايان بولمىغا
كېسىپ بىرنەرسە دېمىكىمىز تەس . لېكىن پەرەز بى
قارىساق ، بۇنىڭدا مۇناق ئىككى سەۋەب بولسا كېرەك :
بولسا ، يەنىلا خوتۇن خەق «سۈيۈق» بولىدۇ ، ئۇلارنى
تۇتقانلىقىنىڭ ۋە قاتتىق جازالىنغانلىقىنىڭ بەلگىسى بولسۇن
ئوچۇق ئاشكارىلاش كېرەك ، دەيدىغان قاراش مەۋجۇت ؛
بولسا ، قىز - چوكانلارنى «خىزمەت» كە سالغان ھوقۇقلۇ
پۇلدار ، ئابرۇيلۇق ئەركەكلەرگە ۋە ئەيش - ئىش
ئورۇنلىرىنىڭ ئىگىلىرىگە قارىغاندا ، ھېلىقى قىز - چوكا
بوزەك كېلىدۇ دەيدىغان قاراش مەۋجۇت بولسا كېرەك . ب
ئادەملەرنىڭ مېڭىسىدە شۇ قاراشلارنىڭ ھەر ئىككىسى مەۋ
بولۇشى مۇمكىن .

شۇنداق ئوچۇق ئاشكارىلاشقا قانۇن ، ئىجتىمائىي رو
ھالەت ئىلمى ۋە ئىنسانپەرۋەرلىك نۇقتىسىدىن قانداق
بېرىلىدىغانلىقىنى بىلمەيمەن . مېنىڭ ئېنىق بىلىدىغىنى
قىز- چوكانلارنىلا ئوچۇق ئاشكارىلاپ ، باشقا ئىككى خى
ئادەمنى دالدىغا ئېلىپ قويۇشنىڭ ئۆزى بىر خى
ئادالەتسىزلىكتۇر .

(شىي يۇن ئىمزاسىدىكى بۇ ئەسەرنىڭ خەنزۇچىسى «بۇگۈن ئاخشام گېز
نىڭ 2000 - يىل 14 - ئاپرېل سانىدا ئېلان قىلىنغان ، «فېلىيەتونلاردىن تالل
ژۇرنىلىنىڭ 2000 - يىل 6 - ئايلىق سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان .)

كۆز كېسىلى

بەزى كۆزلەر مەسىلە دۈچ كەلگەندە يۇمۇلۇپ قالىدۇ ؛
بەزى كۆزلەر قىينىچىلىق توغرا كەلگەندە ئالىيىپ
لىدۇ ؛
بەزى كۆزلەر يۇل - دوللارنى كۆرگەندە قىزىرىپ كېتىدۇ ؛
بەزى كۆزلەر سوۋغا - سالامنى كۆرگەندە ئويناپ كېتىدۇ ؛
بەزى كۆزلەر باشلىقنى كۆرگەندە يېلىنىپ ، ياشلىنىپ
لىدۇ ؛
بەزى كۆزلەر ئاممىنى كۆرگەندە پاختىسىنى چىقىرىپ
لىيىدۇ ؛
بەزى كۆزلەر ۋاقتى كەلگەندە ياش تۆكىدۇ ؛
بەزى كۆزلەر ۋاقتى كەلگەندە چەكچىيىدۇ .

ئامراق

ئىش ئۈستىدە تۇرغاندا تېلېفوندا سۆزلىشىشكە ئامراق ؛
ئۆگىنىش ۋاقتىدا مۇگدەشكە ئامراق ؛
سۆھبەتلەشكەندە دىمىقىدا گەپ قىلىشقا ئامراق ؛
ھۆججەت - ماتېرىيال كۆرگەندە قۇرلارنىڭ ئاستىغا
سىزىشقا ئامراق ؛
ئىمتىھان بەرگەندە بېشىنى قاشلاشقا ياكى چالا تاشلاشقا
ئامراق ؛
دەرىجە ئۆستۈرىدىغان چاغدا خىزمەت نەتىجىسىنى

هېسابلاشقا ئامراق ؛

خىزمەتتىن هېساب بېرىشتە ئۇستاتلىق قىلىشقا ئامراق

زىياپەتتە ئولتۇرغاندا تويۇندۇم دېگەندەك كېكىرىش

ئامراق ؛

بىكار بولغان چاغلىردا قاتار ياكى قارتا ئويناشقا ئامراق

ئۆيدە بولغان چاغلىردا بالا ئۇرۇشقا ئامراق .

سۈخەنچى

چېچەن بولماق تەس

مەن ئۆزۈم چېچەن ئادەم ئەمەس ، بىراق قارىماققا ناھايىتى چەن كۆرۈنىدىغان چىرايىم جېنىمغا جازا بولۇۋاتىدۇ ، قىلار ئۆزئارا مۇناسىۋەتتە مېنى چېچەنلىك قىلىدىغان ئادەم ، مەندىن قاچىدۇ . «ئېھتىيات» قىلىپ نېرى قاچسىمۇ لى ، ھېچكىمگە زىيىنىم تەگمەيدۇ ، لېكىن «ئېھتىيات» سىپ تۇرۇپ «ئەدەپ» لەشكىرى ماڭا ئەلەم قىلىدۇ . چۈنكى ەت چىرايىملا چېچەندەك كۆرۈنگىنى بىلەن ياكى بىراۋلارغا جۇم قىلالمايمەن ، ياكى ھۇجۇم قىلغانلارغا تەڭ لەلمەيمەن . شۇنداق بولسىمۇ باشقىلار ماڭا پەشۋا بېرىش ەن كۆڭلىنى خۇش قىلىدىكەن ، بۇنىڭ سەۋەبى ، مېنىڭ چەن ئادەم بولۇپ قالغانلىقىم ئىكەن . چۈنكى كىممۇ دۆت - لۇا ئادەم بىلەن ئېلىشىپ ئاۋارە بولاتتى ؟ ! شۇنىڭ ئۈچۈن ئىم ھەسرەت چېكىمەن .

— ھەسرەت چەككەندىن نېمە پايدا چىقىدۇ ؟ — دەيدۇ خوتۇنۇم ، — چېچەنلىكنى ئۆگىنىڭ !

توغرا ، چېچەنلىكنى ئۆگەنسەم بولىدىكەن .

پەند - نەسىھەتكە دەۋەت قىلىدىغان كونا كىتابلارنىڭ قۇپ ، ئۆزۈمگە سېلىشتۇرۇپ قارىسام ، ھەممىدىن ئاۋۋال گەپ لماي بىخۇد بولۇۋېلىشنى ئۆگىنىشىم كېرەك ئىكەن . «ئېغىز گۈرۈكى باشقا ، پۇت يۈگۈرۈكى ئاشقا» دېگەن گەپ بار ، گەپ لماي بىخۇد بولۇۋېلىشنىڭ ئۆزى ئالتۇنغا تەڭ بولىدىكەن . دارىمىزدىكى مەلۇم بىر خىزمەتچى ئىدارە باشلىقىنى مەلۇم بىر

غەرەز بىلەن چايغا چاقىرغانىدى . بۇ ئەھۋالنى ھەممىمىز
كۆزىمىز بىلەن كۆرگەنىدۇق . لېكىن بىر كۈن ئۆتكەن
كېيىن باشقىلار :

— ئاڭلىشىمىزچە ، پالانى رەھبەر پوكۇلىنىڭ ئۆيىدە
مېھمان بولۇپ يەپ - ئىچىپتۇ ، — دېيىشتى .

— ئاڭلىشىمىزچە ، دېگىنىڭ نېمىسى ؟ سەن كۆرمەمسەن
بىلەن كۆردۇڭغۇ ! — دېدىم ۋە ، — سىزمۇ كۆردىڭىزغۇ
دېدىم يەنە بىرەيلەننى كۆرسىتىپ تۇرۇپ .

ئەتراپىمىزدا تۇرغانلارنىڭ ھەممىسى قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ
نەتىجىدە ، ھېلىقى رەھبەر ئەتىسى مېنى سۆھبەتكە
چاقىرىپ : بىرەر قېتىم داستىخاندا چايدا ئولتۇرۇش يولدا
ئارا نورمال مۇناسىۋەت . بىرەر چىرىكلىكنى كۆردىڭىزمۇ
دەپ دەشنام بەردى . بىخۇد بولۇۋالمىغانلىقىمغا ناھايىتى
پۇشايمان قىلدىم .

ئىدارىمىزدە ئۆي تەقسىم قىلىنىدىغان چاغدا بىرەم
ئادەم ئەھۋالنى بىلىپ بېقىش مەقسىتى بىلەن بىرنەچچە
بۇرۇنلا رەھبەرلەرنىڭ ئالدىغا بېرىپ ، ئۆيدە قىستىلىپ
تارتىۋاتقانلىقىنى داد ئېيتىشقا باشلاپتۇ . مەن بولسام ،
بويىچە مېنىڭ ئولتۇرۇۋاتقان ئۆيۈم ھەممىدىن ناچار ، ھەممە
بەك تارچىلىق ، بۇ ئەھۋالنى دەپ يۈرمىسەممۇ ھەممە
ئوبدان بىلىدۇ دەپ ئويلاپ ، بىخۇدلۇق بىلەن يۈردۈم . تەقسىم
نەتىجىسى ئېلان قىلىنغاندا قارىسام ماڭا يوق ! شۇڭا رەھبەر
ئىزدىدىم .

— ھېچقانداق ئۆي تەلەپ قىلمىغان ئىدىڭىزغۇ ؟ ! ھە
ھەممە ئادەم ئۆيلەرنىڭ ئاچقۇچلىرىنى قولىغا ئېلىپ بولۇپ
ئەمدى بىزگە نېمە ئامال بار ؟ قانداق ئۆزگەرتىمىز ؟ يەنە بىر
ۋاقىت سەۋرى قىلىڭ ، — دېدى باشلىق .

دەردىمنى ئىچىمگە يۇتۇپ ، بىخۇد بولۇۋېلىشقا مەج

ۇم .
ئىدارىمىز دوختۇر ، تېخنىك ۋە ھەمشىرە دېگەندەك بىر
كۈم تېببىي خادىمنى ئاجرىتىپ شەھەر ئىچىدە كېسەل
يدىغان ئامبۇلاتورىيە ئاچماقچى بولۇپ قالدى . بۇ يېزىدىن
ۇلۇپ شەھەرگە كېتىشنىڭ ياخشى پۇرسىتى ئىدى .

— يول ماڭغاندا بېشىڭنى كۆتۈرۈپ ماڭ ، كۆۋرۈكتىن
ۇشتە يەرگە قاراپ ماڭ ، دېگەن گەپ بار ، — دېدى خوتۇ-
م ، — سىزمۇ سوۋغات - پوۋغات سۇڭگۈتۇپ بېقىڭ ، بۇ
يىمەت پۇرسەتتىمۇ قولدىن كەتكۈزۈپ قويمايلى .

مەن ئۆز خىيالىمدا : بۇنىڭغا سوۋغات سۇڭگۈتۇشنىڭ نېمە
مىتى بار ، دوختۇرخانا ئېچىشقا ھەممە جەھەتتىن بولسۇن ،
لى يەتكۈزگەن تۆھپە جەھەتتىن بولسۇن ، ئەلۋەتتە مەن
شقا تېگىشلىك ، دەپ ئويلىدىم .

— تېگىشلىك بولۇشىڭ ناتايىن ، — دېدى خوتۇ-
م ، — شۇنچە يىل بۆلۈم مەسئۇلى بولۇپ ئىشلىۋىدىڭىز ،
لقى نائۇستا مۇغەمبەر ئۇنداق - مۇنداق قىلىپلا ئورنىڭىزنى
تۇالمىدىمۇ ؟ ! بۇ ئاي - بۇ كۈنلەردە كىملەر نېمە ئىشلارنى
لمايدۇ ، دەيسىز ؟ !

خوتۇنۇمنىڭ گەپلىرى سەل ئېشىپ كەتكەن بولسىمۇ ،
كىن ئورۇنسىزمۇ ئەمەس ئىدى . لېكىن سوۋغاتنى قانداق
ڭگۈتۈش كېرەك ؟ سوۋغاتنى كۆتۈرۈپ ، كەچقۇرۇندا
ھەبەرنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا تەمتىرەپ يۈردۈم ، دەرۋازىنى
ئاي دېسەم تېخى ، باشقىلار كۆرۈپ قالمىغىيدى دەپ ئەندىشە
ۇاتقان . بۇ چىدىغۇسىز ئازاب ئەمەسمۇ ؟ . . . مۇشۇنداق
يلارنى ئويلاپ ، بىرىنچى قېتىم شۇنى چۈشەندىمكى ، سوۋغات
ۇڭگۈتكەن ، سۇڭگۈتىدىغان ئادەملەرنىڭ ھەممىسىنىڭ
لامچى ، تەخسىچى ، خۇشامەتگۈي بولۇشى ناتايىن ئىكەن .
لار ھەقىقەتەن تۇرمۇش ، جاھاندارچىلىق دەردىدە نائىلاجلىقتا

چۇشۇپ قالغان . كۆڭلۈمدىكى بۇ دەردىمنى خوتۇنۇمغا سۆزلە
بەردىم .

— بولدى ، — دېدى خوتۇنۇم دېمىنى ئىچىگە يۇتۇپ ، سۇ
سۆگۈتسىزمۇ باشقىلارغا ئوخشاش قاملاشتۇرالمايۋ چاندۇر
قويىسىز ، «چاپىنىنى ئالمەن دەپ قارىغۇ قىپتۇ» دېگەندەك
ئىشنى بۇزىسىز

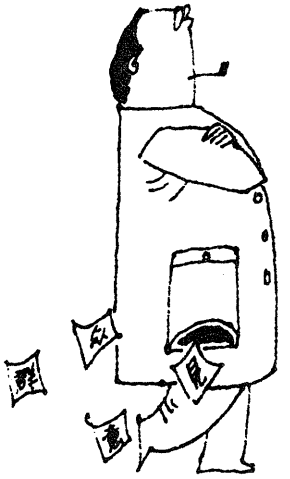
— مەن شۇنچە دۆتمۇ ؟ — دەپ سوردىم خوتۇنۇمنى
كۆزىگە قاراپ تۇرۇپ .

— دۆت !

— مەن تۇرمۇشتا شۇنداق بوشاڭمۇ ؟

— ياق ! — دېدى خوتۇنۇم قولۇمنى مېھرى بىلەن سىقىپ
تۇرۇپ ، — گەپ پەقەت چېچەنلىكىنى ئۆگىنەلمەيدىغا
قانلىقىڭىزدا !

(جىڭ يى ئىمزاسىدىكى بۇ ئەسەر «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 00
- يىل 8 - ئايلىق سانىدىن تەرجىمە قىلىندى .)

يانچۇقتىن تۆكۈلۈۋاتقىنى ئاممىنىڭ پىكىر - تەلەپلىرى

گۇمان

شەھەر باشلىقى ۋاڭ مېھمانخانىنىڭ ئىشىكىنى يېپىپ
يۇپ گېزىت ئوقۇپ ئولتۇراتتى ، خوتۇنى بىلەن قىزى بولسا
زان بېشىدا ئالدىراپ يۇرەتتى . ئەتراپنى گۇگۇم پەردىسى
رىغاندا ، تاماقخانىدىن ئورۇندۇقلارنى نېرى - بېرى يۆتكىگەن
ۋازلار چىقتى . دېمەك ، تاماق ۋاقتى بولۇپ قالغانىدى . شەھەر
شلىقى ۋاڭنى ھېچكىم تاماققا چاقىرمىدى ، ۋاڭ ئۆزى
ھمانخانىدىن چىقتى .

— ھە ، مېھمانخانىدا بارمىدىڭىز ؟ — سورىدى خوتۇنى
ھەبلىنىپ .

— ھەئە ، بار ئىدىم ، — دېدى شەھەر باشلىقى ۋاڭ .
باشقىلار قاچىلىرىغا گاڭىچەن ئۈسۈشتى . شەھەر باشلىقى
ڭمۇ قاچىسىغا گاڭىچەن ئۈسماقچى بولۇپ تەمشىلىۋىدى ، ئوغلى
وراپ قالدى :

— دادا ، سىزمۇ ئۆيدە تاماق يەيدىكەنسىز - ھە ؟

— ئەلۋەتتە ، يېمىسەم بولامتى ؟ — دېدى دادىسى مىمىقىدا
ولۇپ قويۇپ .

ھەممەيلەن جىم . چوكىلار قورۇمىلارنى قىسىپ ئېلىپ
اچىلارغا سالاتتى ۋە ئارقىدىنلا ئېغىزلارغا ئىتتىرەتتى .
ماقتىن كېيىن ئۇلار يۇيۇنۇشقا تەرەددۇت قىلىشتى . شەھەر
شلىقى ۋاڭمۇ يۇيۇنماقچى بولۇپ لۆڭگىنى قولىغا ئالدى .

— دادا ، — دېدى قىزى ، — سىزمۇ يۇيۇنامسىز ؟

— ھەئە ، يۇيۇنۇۋالاي .

ھەممەيلەن يۇيۇنۇپ بولغاندىن كېيىن ، مېھمانخانا
تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇرۇشتى . شەھەر باشلىقى ۋ
تېلېۋىزور كۆرۈش ئۈچۈن ساپاغا كېلىپ ئولتۇرۇشىغا ، ئ
سوراپ قالدى :

— دادا ، بۈگۈن كەچتە سىرتقا چىقمامسىز ؟

— چىقمايمەن ، — دېدى شەھەر باشلىقى .

— دادا ، — قىزى يەنە سورىدى ، — نېمىش
چىقمايدىغان بولۇپ قالدىڭىز ؟

— چىققۇم يوق ، — دېدى شەھەر باشلىقى ، — س
بىلەن بىللە ئولتۇرسام ياخشى ئەمەسمۇ ؟

— ياخشى ، — دېدى قىزى ، — سىزنىڭ بىرەر ئا
بىز بىلەن ئولتۇرۇپ باقمىغىنىڭىزغا خېلى كۈنلەر بولغان

ئادەتتە ئۇلار جەم بولۇپ تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇر
كۈلكە ـ پاراڭ بولۇپ تۇراتتى ، بۈگۈن كەچ ئۇنداق بولمى
ھەممەيلەننىڭ كۆزى تېلېۋىزوردا بولغىنى بىلەن ، خىيالى
يەردە پالاس قېقىپ يۈرەتتى . خوتۇنى ئېرىگە كۆزىنى
قۇيرۇقىدا قاراپ قويدى . ئوغلى بىلەن قىزىمۇ دادىسىغا پا
پات قاراپ قوياتتى . ئۇلارنىڭ قاراشلىرىدىن قانداقتۇر ب
بالايىئاپەت يۈز بېرىدىغاندەك غەلىتە بىر خىل ئالامەت چ
تۇراتتى .

— نېمە بولدۇڭلار ؟ — سورىدى شەھەر باشلى
خۇدۇكسىرەپ ، — ھەممەيلەننىڭ روھىي ھالىتى باش
تۇرىدىغۇ ؟

— دادا ، — دېدى ئوغلى ، — سىزنىڭمۇ روھ
ھالىتىڭىز باشقىچە تۇرىدۇغۇ ؟ !

— ئۆزۈڭلارنىڭ روھىي ھالىتىڭلار باشقىچە تۇرۇ
مېنىڭ روھىي ھالىتىڭىز باشقىچە تۇرىدۇ ، دېگىنىڭلار نېمى
— دادا ، — دېدى قىزى ، — سىز شەھەر باش

غاندىن بۇيان ھەر كۈنى كەچتە تاماقنى سىرتتا يەپ ، ئۆيگە
م كېچىدە قايتىپ كېلەتتىڭىز . بۈگۈن كەچتە تاماقنى ئۆيدە
ڭىز ، تاماقتىن كېيىن سىرتقىمۇ چىقمىدىڭىز ، شۇڭا . . .

— بىرەر چاتاق چىقىپ قالمىغاندۇ ـ ھە ؟ — دېدى
ۈنى ئەنسىرىگەن تەلەپپۇزدا ، — دادىسى ، بىرەر چاتاق
قان بولسا ، بىزدىن يوشۇرۇپ يۈرمەڭ جۇمۇ .

— مەندىن نېمە چاتاق چىقار ، ئەمدى ؟ — دېدى شەھەر
لىقى پەرۋاسىزلا .

— بىز سىزنى ئەمىلىدىن قالدىمىكىن دەپ ئەنسىرەپ
الدۇق ، — دېدى ئوغلى پوسۇققىدە .

(خۇاكەي ئىمزاسىدىكى بۇ ھېكايە «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2000ـ 5 ـ ئاۋغۇستتىكى سانىدىن تەرجىمە قىلىندى .)

ئادەمنىڭ ئەپلەپ ـ سەپلەپ باي بولۇشى ھەر ھالدا ئاسان ؛
ئەقىل تېپىپ ئادەم بولۇشى تولىمۇ تەس .

ھەيران بولماق

△ مەلۇم كاتتا ئەمەلدارنىڭ مېھمانخانىدا تاماق يېگەندىن كېيىن ئۆز يانچۇقىدىن پۇل چىقىرىپ ، تاماق پۇلىنى تۆلىگەنلىكىگە ھەيران بولدۇم .

△ خالىي كوچىدىكى يېڭى ئېچىلغان «ھۆسن ئاشخانىسى» دا ھەقىقەتەن ساتىراشلىق سايمانلىرىنىڭ بارلىقىنى كۆرۈپ ھەيران بولدۇم .

△ باج ئىدارىسى باشلىقىنىڭ جىمىنى «باج ئوغرىلىقى ئۈچۈن جازالانغانلىقىغا ھەيران بولدۇم .

△ ئۆي - جاي شىركىتىنىڭ ئېلانىدا «قۇرۇلۇشى پۈتۈپ ئولتۇراق بىنايىمىزنىڭ شەھەر مەركىزى بىلەن ئاسانلىقى ئۈچ كىلومېتىر كېلىدۇ» دېگەن سۆزنىڭ ھەقىقەتەن چىققانلىقىغا ھەيران بولدۇم .

△ شۇنچە كاتتا ئەمەلدارنىڭ 10 مىڭ كويغىمۇ يەتمەيدىغان خىيانەتى ئۈچۈن قانۇن جازاسىغا تارتىلغانلىقىغا ھەيران بولدۇم .

△ ھەقدارنىڭ دەۋادا سوتچىنى «يوقلىماي» تۇرۇپمۇ ئۈتۈپ چىققانلىقىغا ھەيران بولدۇم .

△ شەھەرلىك پارتكوم شۇجىسىنىڭ قىزىنىڭ سۈپۈرۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران بولدۇم .

△ پالانچى - پوكۇنچىلارنىڭ دېپلوملىرىنىڭ راست چىققانلىقىغا ھەيران بولدۇم .

△ مەلۇم ئوقۇغۇچىنىڭ سىنىپ مۇدىرىغا سۆگىگۈتمەي تۇرۇپمۇ «ئۈچتە ياخشى ئوقۇغۇچى» باھالانغانلىقىغا ھەيران بولدۇم .

△ قاتناش ساقچىسى ئالدىدا توسۇلۇپ قالغان شوپۇرنىڭ ماشىنىدىن ئامان قالغانلىقىغا ھەيران بولدۇم .

△ ھەمىشە ۋېلىسىپىت بىلەن ئىشقا بارىدىغان ھېلىقى پىنسىيەنىڭ ئىدارە باشلىقى ئىكەنلىكىنى بىلىپ ھەيران بولدۇم .

△ سودا - سانائەت ئىدارىسىنىڭ بۇ قېتىم يەككە رەتچىلەردىن «مەبلەغ توپلاشى» ھەقىقەتەن يەككە رەتچىلەرنىڭ ئۆز ئىختىيارى بويىچە بولغانلىقىدىن ھەيران بولدۇم .

△ ج خ ئىدارىسىنى باشپاناھ قىلغان «ھىجران» ناملىق ئاشخانىدا «ئۈچ خىل كۈتكۈچى قىز» يوقلۇقىدىن ھەيران بولدۇم .

△ جۇڭگو پۈتبولچىلىرى مۇسابىقىدە ئۈتتۈرۈپ قويغاندىن كېيىن ، ئەيىبنى مەيداندا ، ھاۋادا ، رېپىردا ياكى توپ تۇتقانلىرىدا قويمىغانلىقىغا ھەيران بولدۇم .

△ ئۇزۇن يوللۇق پويىزدا ھەقىقەتەن قانات سۇ تەييار قىلىنىلكىگە ھەيران بولدۇم .

△ پالانى چولپاننىڭ كىتابى ھەقىقەتەن ئۇنىڭ ئۆز قەلىمى ئەمەس ئېزىلغانلىقىغا ھەيران بولدۇم .

△ پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسىنىڭ تىجارەت بۆلۈمىدىكى خىزمەتچىلىرىنىڭ خېرىدارلارغا چىراي ئېچىپ مۇئامىلە قىلىشىغا ھەيران بولدۇم .

△ تەكشۈرۈلىدىغان ئىدارە تەكشۈرۈش ئۆمىكى يېتىپ كەلگىچە ئىشتىن ئىلگىرى ئۇقتۇرۇش تاپشۇرۇۋالماپتۇ ، بۇنىڭغا ھەيران بولدۇم .

△ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 3 - يىللىقىدا ئوقۇيدىغان ئوغۇچى ئۆي تاپشۇرۇقلىرىنى كەچ سائەت توققۇزدىن بۇرۇن قىلىپ بولالايدىكەن ، بۇنىڭغا ھەيران بولدۇم .

سۆيگىن ۋە بىرىژنېف

سۆيگىن ـــ جۇڭگو تارىخىدا تاڭ سۇلالىسىنىڭ گۈللەپ-يېتىلگەن بىلدۈرىدىغان «فامىلە» نى ئىپادىلىسە ، قالغان دەۋرىدە بىر مەزگىل ئالتۇن تەختتە ئولتۇرغان پادىشاھلىرى ئارزۇ ـ ئۈمىد ، مىجەز ـ خاراكتېر ، بەلگە ـ ئىشارەت بىرىژنېف بولسا سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ باش سېكرېتارى . ياشىغان دەۋرلىرىنىڭ ئىسمىنىڭ باش ھەرپى ، رى ـ كېيىنلىكى 12 ئەسىر پەرق قىلىدىغان بۇ ئىككى تارىخىنىڭ ئەجدادى تۈرك ـ ئۇيغۇر ئىكەنلىكىنىڭ بەلگىسى شەخسنى بۇگۈنكى كۈندە بىر يەردە قويۇپ تىلغا ئېلىشكەنلىكىدە شەك بولمىسا كېرەك . خەنزۇ تىلىنىڭ «سىخەي» ماھىيىتى نېمە ؟ ماقالىنىڭ ماۋزۇسىغا كۆزى چۈشكەن «سۆز دېڭىزى» دە قەيت قىلىنىشىچە ، قەدىمكى زامانادا ھەرقانداق ئوقۇرمەن بۇنىڭدىن نېمە مەنە چىقىدىغانلىقىنى 史国 يەنى شى دۆلىتىدىن جۇڭگوغا كېلىپ تۇرۇپ قالغان ھەمىلەرنىڭ بەزىسى ئۆزىگە 史 ھەرپىنى فامىلە قىلىۋالغان» قىزىقمايى قالمىسا كېرەك .

گەپنى ئاۋۋال سۆيگىندىن باشلايلى : 1950 ـ يىللارغىچە خاتىرىلەر بار . «شى دۆلىتى ھازىرقى ئۆزبېكىستان ئوتتۇرىلىرى بولسا كېرەك ، بېيجىڭ مىللەتلەر نەشرىياتىمۇزېيتىگە قاراشلىق سەمەرقەنت ۋىلايىتىنىڭ جەنۇبىدا ئىشلەپ يۈرگەن كۈنلىرىمنىڭ بىرىدە ، جۇڭگو تارىخىغا ئائىت بولۇپ ئۆتكەن قەدىمكى دۆلەتتۇر» (خەنزۇچە بىر ئەسەرنىڭ تەرجىمىسىنى تەھرىرلەش مۇناسىۋىتى بىلەن «سىخەي» ناملىق ئىزاھلىق قامۇسنىڭ مۇناسىۋەتلىك ئاتالغۇ «شى سىمىك ، نىڭجۇلۇق تۈرك ـ ئۇيغۇر» دېگەن تارىخاتلىرىغا قاراڭ) . يەنە « 石国 شى دۆلىتى غەربىي دىيار ئىسىملارنى شەرھلەشكە توغرا كەلدى . بولۇپمۇ «شى سىملىتى . جۇڭگو بىلەن باردى ـ كەلدى مۇناسىۋىتى بار دېگەن ئىسىم فامىلىنى تېگى ـ تەكتىدىن ئايدىڭلاشتۇرۇ . . . ھازىرقى ئوتتۇرا ئاسىيادىكى تاشكەنت شۇ دۆلەتنىڭ ئۇچۇن ، ئۇدا بىرنەچچە كۈن قىرائەتخانا ، كۈتۈپخانا ۋە ئىزدۇنۇش» (خەنزۇچە «سىيۇەن» ـ «سۆز ـ ئارىلاپ ، مۇناسىۋەتلىك تارىخشۇناس تەتقىقاتچىلاردىن ياغلۇلارنىڭ تارىخىي مەنبەسى» گە قاراڭ) . خەنزۇ يېزىقىدا ئېلىپ ، بۇ يولدا چەككەن جاپايىم ۋە شۇ جاپانىڭ ئەجرى بىلەن 石 ھەرپى شەكلى جەھەتتىن ئوخشاش ھاسىل قىلغان ئازغىنە ـ ئۇزغىنە تارىخىي ساۋات ھازىرمۇ ، ئوقۇلۇشى جەھەتتىن بىر ئاھاڭدا بولغانلىقى ، خۇددى تۇنۇگۈنكىدەكلا خاتىرەمدە تۇرۇپتۇ . بۇ خاتىرە مۇنىڭ ئۈستىگە شۇ ھەرپلەردە كۆزدە تۇتۇلغان يەرنىڭ ئوخشاشلا سۆيگىن ، تۈرك ـ ئۇيغۇر نەسەبىدىن ، تاڭ دەۋرى ئىكەنلىكىنى ئاساس قىلىپ تۇرۇپ ، خەنزۇچە تارىخىي

ئۈجۇ (ھازىرقى گەنسۇ) تەۋەسىدە ياشىغان . ئۇرۇش ـ ئەگىلەردە خىزمەت كۆرسەتكەنلىكى ئۈچۈن تاڭ سۇلالىسىنىڭ دىشاھى شۇەنزۇڭ ئۇنىڭغا «شى سىمىك» (史思明) دەپ ئۆرمەتلىك نام ئىنئام قىلغان . خەنزۇ خەلقىنىڭ تنوگرافىيىلىك ئادىتى ۋە مەدەنىيەت ئەنئەنىسى بويىچە ئادەم سىمىنىڭ باش ھەرپى شۇ ئادەمنىڭ نەسىل ـ نەسەبىنى ھەتتا

كىتابلاردا ، تارىخقا دائىر خاتىرىلەردە «شى سىمىسىڭ» ئاتالغان ، خاتىرىلەنگەن تارىخىي شەخسىنىڭ ئەسلى غەربىي يۇرتلۇق بولۇپ ، نىڭجۇ تەۋەسىگە يەرلىشىپ قالغان 明思 ئەسلىدە پىكرى ئۆتكۇر ، ئۆزى چېچەن ، زېھنى ئوچۇق سۆيۈ ئىكەنلىكىگە ھۆكۈم قىلالىشىمىز تولۇق ئاساسقا ئىگە بىر كىشى . سۆيگىن ئېھتىمال ئەسلى نەسەبى ، يارتىلىشى جەھەتتىن ئەنە شۇنداق خۇسۇسىيەتكە ئىگە ئادەم بولغانلىقى پادىشاھ ھۇزۇرىدا ئالىي ئىنئاملارغا مۇناسىپ خىزمەت كۆرسەتكەنلىكى ئۈچۈن بولسا كىشىك ، فەنياڭ (ھازىرقى بېيجىڭ شەھىرى ۋە سەھرالىرىنى مەركەز قىلغان شىمالىي رايون) ھېراۋۇلى بولۇپ تەينىلىنىپ ، خۇاڭخي دەرياسى شىمالىي قىسمىدىكى 13 ۋىلايەتنىڭ ھەربىي ، مۇلكىي ۋە مائارىش ئىشلىرىغا رەھبەرلىك قىلغان ؛ تاڭ خاندانلىقى ئۇنىڭ ئىسىم كۆتۈرۈشىدىن ئەنسىرەپ ، ئۇنى يوقىتىش كويىغا چۈشكەن ئىسيان كۆتۈرۈپ ، ۋۇجۇ (ھازىرقى خېبېي ئۆلكىسىنىڭ دائىرىسى دېگەن يېرى) دە ئۆزىنى «ئۇلۇغ يەن دىيارىنىڭ شاھى» ئېلان قىلغان ، كېيىن يەنە فەنياڭغا قايتىپ بېرىپ ، ئۆزىنى «ئۇلۇغ يەن دىيارىنىڭ پادىشاھى» دەپ ئېلان قىلغان . دىيارى ھازىرقى بېيجىڭ شەھىرىنىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى يەنى دېگەن يەرنى مەركەز قىلغان شىمالىي رايونلارغا قارىتىلغان چىڭگىزخان دەۋرىدە قۇبلايخانمۇ يەنجىڭنى مەركەز قىلغان سۆيگىن ئۆزىنى پادىشاھ دەپ ئېلان قىلغاندىن كېيىن لەشكەر تارتىپ خۇاڭخي دەرياسىنىڭ جەنۇبىدىكى مەركىزىي شەھەر لوياڭنى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ۋىلايەت ، ناھىيىلەرنى ئىشغال قىلغان . ئاخىر مىلادىيە 761- يىلى تەخت تالىشىش مۇجادىلىسى بىلەن ئۆزىنىڭ چوڭ ئوغلىنىڭ قولىدا ئۆلگەن .

بۇلار سۆيگىننىڭ قىسقىچە نامى - ئەمالى . بۇ قىسقا تەزكىرە ، ئومۇمەن ئالغاندا ، تەرجىمە - تەھرىرلىك خىزمىتى

ىن ئىسىملارنى ئېنىق بىلىش ئارزۇسىنىڭ ۋە تەرجىمە ىمتىدە ئالدى بىلەن تولۇق ۋە توغرا چۈشىنىپ ئاندىن ادىلەشنى ئالدىنقى شەرت قىلغان تەرجىمە قائىدىسىنىڭ تكىسى بىلەنلا خاتىرەمگە ئورناپ كەتكەنكەن . مىلادىيە 750- لارنىڭ ئالدى - كەينىدە ياشىغان سۆيگىننىڭ بۇنىڭدىن 40 چە يىل ئىلگىرى خاتىرەمگە ئورناپ كەتكەن بۇ قىسقىغىنە جىملىھالى يېقىندا — بۇ يىل 1 - فېۋرالدا چىققان خەنزۇچە ئۇيغۇرچە » (فېلىيەتون گېزىتى) نى كۆرۈش بىلەن يەنە كۆز دىمدا نامايان بولدى . لې پىكى ئىمزاسىدىكى «سۆيگىننىڭ ت توقۇشى ۋە «بېرېزنېفنىڭ كىتاب يېزىشى» سەرلەۋھىلىك فېلىيەتون ئەسلىدە خېبېي خەلق نەشرىياتىدىن چىقىرىلغان ەسىپەرلەر» نامىلىق خەنزۇچە ژۇرنالنىڭ 1999 - يىل ابىر سانىدىن كۆچۈرۈپ بېسىلغان .

ئوقۇرمەنلىرىمىزنىڭ مەنىۋى تۇرمۇشىنى بېيىتىشقا ئاز - ياردىمى بولۇپ قالسا ئەجەب ئەمەس ، دېگەن ئىشەنچ بىلەن ماقالىنى قىسقىچە تەرجىمە قىلدىم .

«گەپنى ئاۋۋال سۆيگىندىن باشلايمەن ، — دەپ يازىدۇ تۇر ، — سۆيگىن ئەسلىدە تۈرك - ئۇيغۇر ئەۋلادى . ئۇ ، لىپنىڭ سۇنۇقىنى بىلمەيدىغان ساۋاتسىز - قاراتۇرۇك ئىكەن . زىنى ،ئۇلۇغ شاھ ، دەپ ئېلان قىلىپ ، پادىشاھ بولۇش ئار- - ئارمىنىغا يەتكەن چاغدا ئىلھامى قوزغىلىپ ، بېيىت ۇشقا ھەۋەس باغلاپتۇ . قاچانكى بىر بېيىت توقۇسا ، توقۇغان يگى بېيىتلىرىم ، دىن خەلقىمىزنىڭ ۋاقىپ بولماي قالمىسۇن ، پ تەرەپ - تەرەپكە ئادەم ئەۋەتىپ ، دوقمۇش - دوقمۇشقا لاتقۇزىدىكەن .

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ، جىجۇ (ھازىرقى خېبېي ئۆلكىسى ك ،شەپقەتلىك بېگى ، ، ئۆزىنىڭ چوڭ ئوغلى شى چاۋيى ەن ئۆزىنىڭ قول ئاستىدىكى لەشكەر بېشى جۇ جىغا بىر

سېۋەت گىلاسنى ئەجىر ئەزىم (مۇكاپات) قىلىپ ئەۋەتىپ
بەرمەكچى بولۇپ ، مەخسۇس بېيىت پۈتۈشكە ئاتاپ تەييارلا
چىرايلىق قەغەزنى مىرزىسىغا تۇنقۇزۇپ ، توقۇغان مۇ
بېيىتنىڭ يازغۇزۇپتۇ :

ئىبەردىم بىر سېۋەت گىلاس ،
يېرىمى قىزارغان ، يېرىمى ئالا ؛
يېرىمى شەپقەتلىك بەگكە تەئەللۇق ،
يېرىمىنى ئاتىدىم جۇجىغا .

مىرزا سۆيگىنىنىڭ ئاغزاكى توقۇپ بەرگەن بۇ بېيىتلىرى
پۈتۈپ بولغاندىن كېيىن ، تەكلىپ بېرىپ : ‹يېرىمى شەپقەتلىك
بەگكە تەئەللۇق ، يېرىمىنى ئاتىدىم جۇجىغا › دېگەن ئىكى
مىسرانى ‹يېرىمىنى ئاتىدىم جۇجىغا ، يېرىمى شەپقەتلىك بەگكە
تەئەللۇق › دەپ ئۆزگەرتسەك قانداق بولار ، جايىغا چۈشىدىكەن » دەپ
سۆيگەن بۇ تەكلىپكە «قانداق ـ قانداق دېگەن نىمە ئۇ ؟ ئوغلۇم
جۇجىنىڭ ئاستىغا چۈشۈرۈپ قويسام قانداق بولغىنى ! » دەپ
جاۋاب بېرىپتۇ . شۇنداق قىلىپ «ئولۇغ يەن دىيارى پادىشاھ
نىڭ يېڭى بېيىتى ئەينەن كۆچۈرۈلۈپ ، پۈتكۈل بەگلىك
دۆلەتنىڭ ھەممە يېرىگە ، ھۆكۈمەت يامۇللىرىدىن تارتىپ
ئۆتەڭلەرگىچە كەڭ تارقىتىلىپتۇ .

قانىنىڭ نىمە ئىكەنلىكىنى بىلمەيدىغان قارا تۇرنە
ئادەمنىڭ بېيىت ـ شېئىر توقۇشقا خۇشتار بولۇشى ، يەنە كېلى
توقۇغان بېيىتلىرىنى ھەممە يەرگە يېيىشى خۇددى قاغىز
توزنى دوراپ قۇيرۇقىنى يايغىنىغا ئوخشايدۇ .

ئەمدى گەپنى بېرىنىفقا يۆتكەيلى . بېرىنىفنىڭ تېگى
پېيىنى بىلىدىغان ئادەملەرنىڭ ئاشكارىلىشىچە ، بېرى
«ھېچقانداق ئوقۇمىغان ، مەلۇماتى ناھايىتى تۆۋەن

چقانچە بىلىمى يوق» ئادەم ئىكەن ، ئۇنىڭ ئۇستىگە كىتاب
ۇمايدىغان ، قولىغا قەلەم ئالمايدىغان ئادەم ئىكەن . ھۆكۈمەت
رۇنلىرىدا كۆز بويىاپ يۈرگەن شۇنداق بىر ئادەم «بىرىنچى
كرىتار» بولغاندىن كېيىنكى بىرنەچچە يىل ئىچىدە كەينى ـ
ىندىن «كىچىك زېمىن» ، «بوز يەر ئېچىش» ، قايتا
للىنىش» دېگەن سەرلەۋھىلەردە ئۇچ تۇم پوۋېست ، رومان
غان . ژۇرناللاردا داۋاملىق بېسىلغان ، ئايرىم كىتاب
خسىدا نەشر قىلدۇرغان بۇ كىتابلار پارتىيە ئەزالىرى ۋە
دىرلار ئۇچۇن زۆرۈر ئوقۇشلۇق قىلىپ بېكىتىلگەن . بۇ
تابلار كارامەت چىرايلىق سۆزلەر بىلەن تەرىپلىنىپ
الانغاندىن تاشقىرى ، سوۋېت ئەدەبىياتى بويىچە ھەممىدىن
مۇكاپات «لېنىن مۇكاپاتى» بېرىلگەن . شۇنداق قىلىپ
ۆزنېۋ بىر ئېغىناپلا پۈتكۈل سوۋېت ئىتتىپاقى بويىچە
مىنىڭ ئالدىدا تۇرىدىغان «رومانىست» (رومان يازغۇچى)
ۇپ قالغان .

سوۋېت ئىتتىپاقى پارچىلانغاندىن كېيىن بېرىزنېفنىڭ
ومانىست» لىقىنىڭمۇ مېزى چۈۋۈلدى . مەشھۇر ئالىم
ياتوپنىڭ بايان قىلىشچە ، بېرىزنېفنىڭ ھالى چاغلىق ئىكەن :
ۋال بېرىزنېۋ ئۆزىنىڭ بېشىدىن كەچۈرگەنلىرىنى تاغدىن ـ
دىن سۆزلەپ بېرىدىكەن ، ستىنوگرافىست (سۆزنى مەخسۇس
گىلەر بويىچە تېز يېزىۋالغۇچى) خانىم يېزىۋالغان خاتىرىنى
نەچچە «قەلەمكەش» كە تاپشۇرۇپ بېرىدىكەن ، ئۇلار ئەپ ـ
ـ سەپلەپ ، بېرىزنېفنىڭ لاپ ئۈرۈپ سۆزلەپ بەرگەنلىرىدىن
رامەت ھېكايە توقۇيدىكەن . شۇ ئۇچ «ئەدەبىي ئىجادىيەت»
ئەدناسى بىر ۋاقىتلىمۇ بېرىزنېفنىڭ ئۆز قولى ، ئۆز
مى بىلەن يېزىلمىغانلىقىنى ھەتتا ئەڭ دۆت ، ئەڭ كالۋا
ۆز كۆڭلىدە بىلىدىكەن . شۇنىسى كىشىنى ھەيران
دۇكى ، يوچۇقلارغا يەملەنگەن شۇ قەغەزلەرنى تېشىپ

تاشلاشنى ، يەنى شۇ سىرلارنى ئاشكارىلاشنى ھېچكىم خالىم
ياكى ئاشكارىلاشقا پېتىنالمىغانىكەن .

جاھاندا غەلىتە ـ غەلىتە ئىشلار بولۇپ تۇرىدىكەن ، ل
بىرىنچىفقا ئوخشاش بىرەر ھەرپنىمۇ ئۆز قولى ، ئۆز ق
بىلەن يازمىغان «قەدىرلىك رومانىست» كۆرۈلۈپ باقماپتى
لېكىن ئۇنىڭ بىمەنىلىكى سۆيگىنىڭ بېيىت توقۇش
ئوخشىشىپ كېتىدىكەن .

شۇنداقمۇ غەلىتە ھادىسىلەر بولىدىكەن ، بەزى ئادە
مەرتۇسىنىڭ ئۆسۈشى ، ھوقۇقىنىڭ چوڭىيىشى بىلەن ئە
زاكاۋىتىمۇ راكېتا بىلەن پەلەككە چىقىدىكەن ، شۇنىڭ
ئاجايىپ دانا ، ھەممىگە قادىر ھەتتا ھەممە ئىش قولى
كېلىدىغان تەڭداشسىز تالانت ئىگىسىگە ئايلىنىپ قالىدىكەن
قانداق گەپ ؟ بۇ سوئالغا سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ «بىر
سېكرېتارى» خرۇشچېفتىن جاۋاب تاپتىم . خرۇشچېف
كۈنى ئابستراكتچى رەسساملارنىڭ ئابستراكت رەسى
كۆرگەزمىسىنى كۆرۈشكە بېرىپتۇ ، رەسسامەرنى كۆرۈ
بىردىنلا ئاغزىنى بۇزۇپتۇ : «قانداق رەسىم بۇ ؟ ئېشەكنى ق
بەرسەڭ ئۇنىڭ قۇيرۇقىمۇ ئۇنىڭدىن ئوبدان سىزىشى
كىن !» ئۇ ، كۆرگەزمىگە مەسئۇل بولۇپ تۇرغان ئىن
ئالدىغا چاقىرتىپ كېلىپ بىرمۇنچە سېپسىق گەپ قىپتۇ . ل
ئىنستىمۇ بوش كەلمەپتۇ . ئۇ : «سىز تەسۋىرىي س
تەنقىدچىسى ئەمەس ، گۈزەللىك ئىلمىنىمۇ ئوقۇماپتىكەن
شۇڭا تەسۋىرىي سەنئەتنىڭ ھېچنېمىسىنى بىلمەيدىكەنسى
دەپ گەپ ياندۇرۇپتۇ . خرۇشچېفنىڭ بۇ گەپلەرنى پىسە
ئالماسلىقى تۇرغان گەپ . ئۇ ، ئەكسىچە مۇنداق بىر راست
قىپتۇ :

«مەن كان ئىشچىسى بولغان چاغلىرىمدا بىلمەيتتى
پارتىيىنىڭ تۆۋەن دەرىجىلىك ئەمەلدارى بولۇپ تۇ

رىمدا بىلمەيتتىم ؛ يۇقىرى ئۆرلەپ چىقىۋاتقان شوتىنىڭ
لىرىدا تۇرغان چاغلىرىمدىمۇ بىلمەيتتىم . لېكىن مەن
كى كۈندە پرېمىر مىنىستىر (باش مىنىستىر) مەن ،
ىنىڭ داھىيىسىمەن ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئەمدى ئەلۋەتتە
ەن ، شۇنداق ئەمەسمۇ ؟»

مانا بۇ راست گەپ ! خرۇشچېفقا باركاللا ! بۇ ئۆزىنىڭ
مدە نۇرغۇن نەرسىلەرنى بىلمەيدىغانلىقىنى دادىل ئېتىراپ
ش بىلەنلا قالماستىن ، بەلكى داھىي بولۇش بىلەنلا ھەممىنى
دىغان بولۇپ قالدىم ، دەپ لاپ ئۇرۇشقىمۇ پېتىنغان .
ن ئەمەلىيەت ئۇنداق ئەمەس . ئادەمنىڭ قابىلىيىتى
يەت داۋامىدا كامالەت تاپىدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلماسلىق
لكتۇر ، لېكىن ھەممىگە قادىر «نەجادچى»
يدىغانلىقىنىمۇ ئېتىراپ قىلىش كېرەك . شەخسنى ئېلىپ
ساق ، شەخسنىڭ كۈچ ـ قۇۋىتى ، ئەقىل ـ پاراسىتى ،
يىتى ھامان چەكلىك بولىدۇ . ئىنسان يارالغاندىن بۇيان ،
ادىكى ئىلىم ـ بىلىملەرنىڭ ھەممىسىنى بىلىپ بولغان ئادەم
قان ئەمەس ، ھاياتلىقتىكى ھۇنەر ـ كەسىپلەرنىڭ
سىنى كامالىتىگە يەتكۈزگەن ئادەم بولغان ئەمەس . دانا
اسىيونلارنىڭ دۆلەتنى باشقۇرۇش ، ئەلنى ئامان قىلىشقىلا
ر بولۇپ ، باشقا ئىشلارغا ئانچە ئۇرۇنماسلىقى ئادەتتىكى بىر
ۇال . سۆيگىن ، خرۇشچېف ، بېرىژنېف ئۇنداق بولمىغان ،
تەختكە چىقىش بىلەنلا خورىكى ئۆسۈپ ، جاھاندىكى
قانداق ئىشتا بىلەرمەن بولۇۋالغان . ئۇلار ئۆز خىيالىدا
يە ، ھۆكۈمەت ، ھەربىي ، مۇلكىي ، مەدەنىيەت ، تارىخ ،
پە ، ئىلىم ـ پەن ھەتتا رەسساملىق ، خەتتاتلىق ، مۇزىكا ،
ۇچىلىق ، شائىرلىق دېگەندەك ساھەلەرنىڭ ھەممىسىگە
مش ، ھەممىسىگە «يولىورۇق» بېرەلەرمىش . دېمەك ،
ر «ھاكىملار دانا بولىدۇ ، مەھكۇملار نادان بولىدۇ»

دەيدىغان ئىدىيىۋى پانتاققا پېتىپ قالغان . ئۇلارنىڭ مېڭ
ئادەمنىڭ مەنسىپى ، ھوقۇقى قانچە چوڭ بولسا ، ئۇنىڭ ئا
شۇنچە ئۇستۇن ، قابىلىيىتى شۇنچە زور بولىدۇ ، دې
ساختا ھەقىقەت بىلەن چىرمىلىپ قالغان . بۇنداق ھەۋەسنى
بولمەن ، دەپ تۇمشۇقىغا يىڭ قىستۇرۇۋالغان مۇشۇك
ئوبرازى بىلەن شەرھلىسەك مۇبالىغە بولماس .

سۆيگىنىڭ بېيىت توقۇغىنىغا ، بېرىزنېغىنىڭ كى
يازغانلىقىغا ئوخشاپ كېتىدىغان ئەھۋاللار ھازىرقى كۇنىد
مۇ - يوق ؟ جاھاندىكى ھەممە شەيئىلەرنى خرۇشچېغقا ئو
«ئەلۋەتتە بىلمەن» دەيدىغان مەنتىقلەر ھازىرمۇ بارمۇ -
ئوبدان ئويلاپ كۆرۈشمىزگە ئەرزىيدۇ .

ئادەمدە ئەسلىدە قۇيرۇق بولمايدۇ ، لېكىن خۇشامەت قىلى
چاغدا ئىتتىنمۇ ئاشۇرۇۋېتىدۇ .

قىسقا پاراڭدىن چىققان ئەھمىيەتلىك گەپ

ـــ گېزىت ئوقۇش تەسىراتىمدىن تەرجىمە خاتىرە

*ـنمۇ ئەپەندىنىڭ خەنزۇچە «زاۋېنباۋ» (قىلىەتون گېزىتى) نىڭ 2000 - يىل
ـارت سانىغا بېسىلغان «خۇاڭدى مازىرى ، چىن سىخۇاڭ مازىرى ، سەددىچىن
ـلى» سەرلەۋھىلىك قىلىەتوننىڭ ئوقۇپ چوڭقۇر تەسىرلەندىم . گېلىمىزنىڭ
ـيەت تارىخىغا كۆڭۈل بۆلىدىغان قېرىنداشلىرىمىزنىڭ مەنپەئىتى ئۈزۈكسىز
ـشى قانداق بولۇشىغا يارىدەمى بولار ، دېگەن ئۈمىد بىلەن قىسقىچە تەرجىمە قىلىپ
ـۇم . ئەسەرنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مۇنداق :*

2000 - يىلىنىڭ باھار پەسلى يېتىپ كېلىشى بىلەن ما-
- قەبرىستانلارغا تاۋاب قىلىدىغان كۈنمۇ يېقىنلاپ كەلدى .
مۇناسىۋەت بىلەن خۇاڭدى مازىرىنى تاۋاپ قىلىش توغرىسىدا
ەدىلىرىم بىلەن پاراڭلىشىپ قالدۇق ، شۇنىڭ بىلەن بىللە
ن سىخۇاڭ مازىرى ، ئەسكەر ۋە ئات دەپنىلىرى ، سەددىچىن
ىلى توغرىسىدىمۇ پاراڭلاشتۇق .
جۇڭگو قەدىمىي مەدەنىيەتلىك دۆلەت ، ئاسارئەتىقىلىرى
يىتى كۆپ . خۇاڭدى مازىرى ، چىن سىخۇاڭ مازىرى ۋە
ڭدىكى ئەسكەر ، ئاتلىق ئەسكەرلەر ھەيكىلى ، سەددىچىن
ىلى دۆلەت ئىچىدىمۇ ناھايىتى ئەتىۋارلىق
لىدىغان ئوچ مەشھۇر ئاسارئەتىقە بولسا كېرەك .
ئاسارئەتىقىنىڭ ئىككى تۈرلۈك قىممىتى بار : بىرى ،
خي جەھەتتىكى قىممىتى ۋە مەدەنىيەت جەھەتتىكى
ىتى ؛ يەنە بىرى ، سەيلە - ساياھەت ۋە كۆرۈپ تاماشا قىلىش

جەھەتتىكى قىممىتى .

سەيلە قىلىش ۋە كۆرۈش جەھەتتىن ئېيتساق ، دۆلەتلىرىمىزنىڭ ھەرقايسىسىدە ۋە ئۆلكە دەرىجىسىدە مۇھاپىزەت قىلىنىدىغان ھەرقانداق ئاسارئەتتىقە ئورۇنلىرى سەيلە - ساياھەت قىلىش كۆرۈپ تاماشا قىلىش قىممىتىگە ئىگە ، ئۇنداق يەرلەرنى تولۇق گۈللەندۈرۈش ۋە ئۇلاردىن پايدىلىنىش كېرەك .

تارىخ ۋە مەدەنىي قىممىتى جەھەتتىن ئېيتقاندا ، ئاساسەن ئەتىقىلەرنى قەدىرلىگەندە ۋە تەشۋىق قىلغاندا راستچىل بولۇش كېرەك ، ئىجابىي قىممىتى بىلەن سەلبىي قىممىتىنى ، كاللىسىنى ياراش دائىرىسىنى ئېنىق ئايرىش لازىم ، تارىخىي قىممىتى مۇبالىغە قىلىش يارىمايدۇ ، تارىخىي ھەق - ناھەقلىقىنى مۇبالىغە قىلىش تېخىمۇ يارىمايدۇ .

خۇاڭدى ، مەيلى ئۇ بىر شەخس بولسۇن ياكى بىر مىللەت بولسۇن ، تارىخىي رېئالىيەتلەرگە قارىغاندا ، كەيىم - كېچىم تىكىپ كەيىشىنى ، پىلە بېقىپ يىپ چىقىرىشنى ، ئۆي - جاي كېمە - قېيىق ۋە ھارۋىنى ئاپىرىدە قىلىپ ئۆز دەۋرلىرىدىكى يەندى - خۇاڭدى ئەۋلادىغا ، كېيىنكى خەنزۇ خەلقىگە كۆپ ياخشىلىقلارنى قىلغانلىقى ، ھەرقانداق خەنزۇ ئەۋلادى ئۈچۈن ئىززەت - ھۆرمەتتىنى قىلىشى ۋە ئۇنىڭغا نەزرە - نۇزرەت بىلەن تاۋاپ قىلىشى پەرز .

لېكىن خۇاڭدى پەقەت جۇڭگودىكى 56 مىللەت ئىچىدىكى نوپۇسى ھەممىدىن كۆپ بولغان خەنزۇ مىللىتىنىڭلا ئاتىسى ئۇ پۈتكۈل جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ئاتىسى ئەمەس . جۇڭگونىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى مياۋ ، يى قاتارلىق ئاز سانلىق مىللەتلەر چىۋىنى قەبىلىسىنىڭ ئەۋلادى بولسا كېرەك . (خەنزۇ تىلىنىڭ قامۇسى «سىخەي» دە شەرھىلىنىشچە ، چىۋى ئەسلى شەرقتىكى بىر قەبىلىنىڭ باشلىقى بولۇپ ، ئاكا - ئۇكا 81 قېرىندىشى ئىكەن ، ئۇلار مېتالدىن قورال - ياراغ ياساپ ، سېھىرگەرلىك

ئۇسۇللىرىنى ئىشلىتىپ ، خۇاڭدى بىلەن جولۇدا ، يەنى ھازىرقى شىبېي ئۆلكىسىنىڭ شەرقىي جەنۇبىدا سوقۇشۇپ مەغلۇپ بولغانىكەن .) ئۇ خۇاڭدى قەبىلىسى بىلەن يەندى قەبىلىسىنىڭ سەرلەشمە لەشكەرلىرى تەرىپىدىن غەربىي جەنۇبتىكى تاغ ئىچىگە قوغلانغانىكەن . دېمەك ، يەندىمۇ ، خۇاڭدىمۇ غەربىي جەنۇبتىكى مياۋ ، يى قاتارلىق ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئاتىسى ئەمەس ، ئۇلاردا يەندىگىمۇ ، خۇاڭدىغىمۇ مىللىي مۇھەببەت يوق . خۇاڭدۇڭ ، گۇاڭشى ۋە يۈننەندىكى بەيىۋ قەبىلىسى (تارىختا ئۇلار ، خەن دەۋرلىرىدىن بۇرۇن چاڭجىياڭ دەرياسىنىڭ ئوتتۇرا ۋە ئاياغ ژادىلىرىدا ياشىغان ، كېيىنكى زامانلاردا قىسمەن ئەنزۇلارغا قوشۇلۇپ كەتكەن ، قىسمەن ھازىرقى جۇاڭ ، لى ، مياۋ مىللەتلىرى بىلەن ئەسلىداشلىق مۇناسىۋىتى بولغان خەلق) ، شىمالدىكى موڭغۇل مىللىتى ، تىبەت ، تۇڭگان ، ئۇيغۇر ، قازاق قاتارلىق مىللەتلەر ئۇ زامانلاردا تېخى ئەكىللەنمىگەن ؛ شۇنىڭ ئۈچۈن يەندىمۇ ، خۇاڭدىمۇ ئۇلارنىڭ ئاتىسى ئەمەس ، ئۇلاردا يەندىگىمۇ ، خۇاڭدىغىمۇ مىللىي مۇھەببەت بولمايدۇ . شۇ سەۋەبتىن ، بىز خۇاڭدىنى پۈتكۈل جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ئورتاق ئاتىسى ، دەپ قارىيالمايمىز ، يەندى ، خۇاڭدى ئەۋلادى » دېگەن سۆزنى جۇڭخۇا پەرزەنتلىرىنىڭ ئورتاق نامى قىلىۋېلىش يارىمايدۇ ، يەندى ، خۇاڭدى مەدەنىيىتىنىمۇ جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ئورتاق مەدەنىيىتى دەپ ياراش يارىمايدۇ . ئۇنداق بولمايدىكەن ، مەنمەنچىلىك تەرغىب قىلىنغان بولىدۇ - دە ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ كۆڭلى ئازار يەيدۇ .

ئەمدى چىن سىخۇاڭ مازىرىغا ۋە ئۇ يەردىكى لەشكەر ، ئات پىنسىگە كېلەيلى .

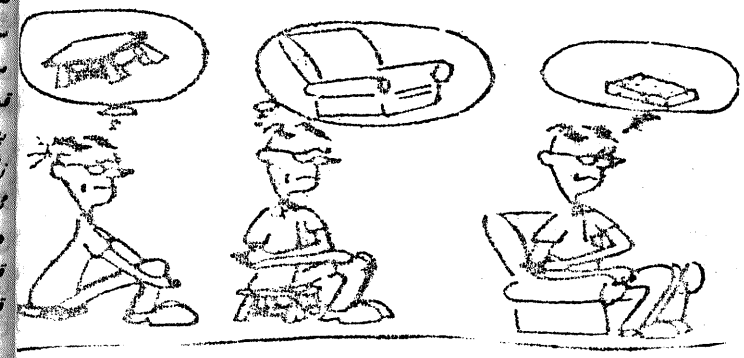
چىن سىخۇاڭنى خۇاڭدىغا زالىلا ئوخشاتقىلى بولمايدۇ . چىن سىخۇاڭ جۇڭگودا قەدىمكى ئەڭ زالىم پادىشاھ بولۇپ ، 20

مىليون ئادەمنى قۇل قىلىپ ئىشلەتكەن ، مىليونلىغان ئادەمنى قىرىپ تاشلىغان ، نۇرغۇن قەدىمىي مەدەنىيەت نامايەندىلىرىنى نابۇت قىلغان ؛ چوڭ بىر پۈتۈنلۈككە رىئايە قىلىش ، بىر ئوققا چېتىش ، ھوقۇقنى يوكسەك دەرىجىدە مەركەزلەشتۈرۈش ، پادىشاھ ئىستىبداتچىلىقىنى يولغا قويۇش تۈزۈملىرىنىڭ ئىككى مىڭ يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت دەۋر سۈرۈشىگە ئاساسچى بولۇپ ، جۇڭگونىڭ ئىلگىرى بېسىشىغا توسقۇن بولغان . ئۇ ، جۇڭگونىڭ يەنە بىر قېتىم (بىرىنچى قېتىم ئەمەس) بىرلىككە كېلىشىدە يارامليق خىزمەت كۆرسەتكەن بولسىمۇ ، لېكىن ئۇنىڭ كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى چوڭ - چوڭ جىنايەتلىرىنى ياپالمايدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن بىز چىن سىخۇاڭ مازىرى ، لەشكەر ۋە ئات دەپنىلىرى دېگەندەك ساياھەت - تاماشا بايلىقلىرىمىزدىن تولۇق پايدىلىنىشتا چىن سىخۇاڭنىڭ زالىملىقىغىمۇ تەلىل تەگكۈزۈشىمىز ، ئۇنى تولىمۇ ئاشۇرۇپ پەردازلىماسلىقىمىز ، جۇڭگو ۋە چەت ئەل ساياھەتچىلىرىنى ، بولۇپمۇ ياشلار ۋە ئوسمۇرلەرنى چىن سىخۇاڭنىڭ ھەددىدىن ئاشقان زالىملىقىغا ۋە چېكىدىن ئاشقان نەپسانىيەتچىلىكىگە زوقلىنىدىغان قىلىپ قويماسلىقىمىز لازىم .

سەددىچىن سېپىلى تارىخىي مەدەنىيەتلىك قىممىتى جەھەتتىن ئىككى يۈزلۈك خۇسۇسىيەتكە ئىگە . قەدىمكى ئادەملەر سەددىچىن سېپىلىنىڭ باشلىنىدىغان ئاغزى بولغان شەنخەيگۇەن تۇمشۇقىدا بىر تەرەپتىن ، ھەمله قىلىپ تۇرغان يەتته باشلىق يالماۋۇزدەك ھەيۋەت ئوتكەل قۇرغان بولسا ، شۇنىڭ بىلەن تەڭ پەلەكتىن ئاشقان ئاھ - زارى بىلەن سەددىچىنىنى ئوراپ تاشلىغان مېڭ جياڭنۇ خانىمغا مازار سالغان (خەنزۇ تىلىنىڭ قامۇسى «سىخەي» دىكى شەرھكە قارىغاندا ، مېڭ جياڭنۇ خانىم چىن سىخۇاڭ دەۋرىدە ياشىغان ئايال . ئۇ ، ئېرى سېپىل سوقۇش ئالۋىنىغا تۇتۇلۇپ كەتكەندىن كېيىن ، قىشلىق يېپىنچا

ئاپىرىپ بېرىش ئۈچۈن ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ ، ئېرىنىڭ ئىزدەپ كېتىۋېتىپ ، يول ئوستىدە پىغان بىلەن ئاھ ئۇرۇپ زار يىغلىغان . سېپىل ئاھ - زارغا بەۋا كېلەلمەي ئوراۋلۇپ چۈشكەن ، شۇنىڭ بىلەن ئېرىنىڭ جەسىتى سېپىلىنىڭ تېگىدىن ئاشكارىلىنىپ چىققان . مېڭ جياڭنۇ خانىم ئېرىنىڭ ئىشقىدا ، پادىشاھنىڭ زۇلمى دەستىدە ئۆزىنى دەرياغا تاشلاپ ئۆلگەن) . بۇ ئەھۋال جۇڭگو خەلقىنىڭ سەددىچىن سېپىلىگە مۇھەببىتىمۇ ، لەنەت - نەپرىتىمۇ بارلىقىنى بىلدۈرىدۇ . يەنى سېپىلىنىڭ ھەشەمەتلىك ، ھەيۋەتلىك كۆرۈنۈشىگە ، ئۇنىڭ دۇنيا بويىچە تەڭدىشى يوق قۇرۇلۇش ئىكەنلىكىگە ، جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ شۇ سېپىل بىلەن نامايان بولغان ۋەتەننى قوغداش ، تاشقى تاجاۋۇزغا قارشى تۇرۇش روھىغا ۋە جاسارىتىگە مۇھەببەت باغلاش بىلەن بىرگە ، ئۇنىڭ چىن دەۋرىدە ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن نەچچە يۈزمىڭ ھەتتا مىليونلىغان جۇڭخۇا پەرزەنتلىرىنىڭ بېشىغا چىقىپ ، بالىسىدىن ، ئېرىدىن ، ئاتىسىدىن ئايرىلىپ قېلىش دەردىنى تارتقان بىچارە بوۋاي ، مومای ، تۇل خوتۇن ۋە يېتىم ئوغۇللارنىڭ كۆپىيىشىگە زامىن بولغانلىقىغا نەپرىتىمۇ بار . ھالبۇكى ، جۇڭگو خەلقى شۇنداق نۇرغۇن بەدەل تۆلەش ھېسابىغا سېلىنغان سەددىچىن سېپىلى ھونلارنىڭ چىن خەلقىگە ، خەنزۇ خەلقىگە كەينى - كەينىدىن قىلغان ھۇجۇملىرىنى توسۇيالمىغان ؛ شەرقىي جىن سۇلالىسىدىن كېيىن «بەش يات خەلقنىڭ خەنزۇلار دىيارىغا سالغان پاراكەندىچىلىكى» نىمۇ توسۇيالمىغان ؛ لياۋ ، جىن خەلقىنىڭ ، چىڭگىزخان ئەۋلادىنىڭ جۇڭگوغا ھۆكۈمرانلىق قىلىشىنى توسۇيالمىغان ؛ ياپون فاشىستلىرى مىلىتارىستلىرىنىڭ جۇڭگوغا باستۇرۇپ كىرىپ 30 نەچچە مىليون خەلقنى قىرىپ تاشلىشىنىمۇ توسۇيالمىغان . شەنخەيگۇەن ئۆتكىلدىكى مېڭ جياڭنۇ خانىم مازىرىدا كاڭشى پادىشاھ يازغان لەۋھەدە

«سەددىچىن سېپىلى ئاھ ـ زاردىن بىنا بولغان» دېگەن ئىبا
بار . «ئاھ ـ زاردىن بىنا بولغان» دېگەن سۆز تولىمۇ چوڭقۇر
تولىمۇ جايىدا ئېيتىلغان ! ھازىرقى ۋاقىتتا سەددىچى
سېپىلىنىڭ ئىجابىي قىممىتىنىلا كۆككە كۆتۈرۈۋاتقان ز
خۇاڭدىغا ، چىن سىخۇاڭغا ، سەددىچىن سېپىلىغا توغرىلىغان ب
تەرەپلىمە باھالىرىنى تارىخقا ، تولۇقسىز ۋە تولۇق ئوتتۇ
مەكتەپ دەرسلىكلىرىگە كىرگۈزۈۋاتقان ئىلىم ـ بىلى
ئەھلىلىرىنىڭ تارىخشۇناسلىق جەھەتتىكى بىلىملىرى بۇنىڭدى
300 نەچچە يىل ئىلگىرىكى كاڭشى پادىشاھقىمۇ يەتمەيۋاتا
بۇنىڭغا قانداقمۇ ھەسرەتلەنمەي تۇرغۇلۇق ؟ !

قانائەتسىز ئادەمنىڭ قوڭى ئارام تاپقىنى بىلەن
مېڭىسى ئارام تاپالمايدۇ .

جۇڭگو خەلقى ئەجدىھاغا «ئاشىق»مۇ

بەزى ئادەملەرنىڭ تەسەۋۋۇرىدا ، شۇ قاتاردا كەمىنە قەلەم ئىگىسىنىڭ تەسەۋۋۇرىدىمۇ ئەجدىھا دەپ ئاتىلىدىغان بىر مەخلۇق مەۋجۇت . لېكىن بۇ تەبىئەت دۇنياسىدا مەۋجۇتمۇ ياكى ئادەمزات دۇنياسىدا مەۋجۇتمۇ ، بۇنىڭ جاۋابى مەجھۇل . رىۋايەتلەرگە قارىغاندا ، ئۇنىڭ بويى ئۇزۇنمىش ، تېنىدە يالتىراپ تۇرىدىغان قاسراقلىرى ، بېشىدا مۈڭگۈزى ، بېقىندا پۇتلىرى بارمىش ؛ ئۇ ھەم يەردە ماڭالايدىغان ، سۇدا ئۈزەلەيدىغان ، ئاسماندا ئۇچالايدىغان ، ئۇچىرغانىنى ھام قىلىپ يۇتۇۋېتەلەيدىغان ، ۋاقتى كەلسە بۇلۇت پەيدا قىلىپ يامغۇر ياغدۇرالايدىغان ، جۇ-دۇن ـ چاپقۇن پەيدا قىلالايدىغان ئاجايىپ سۈرلۈك ھەم سىرلىق مەخلۇقمىش . بۇ كارامەت مەخلۇق تونۇلىرىغىمۇ ، ھەر ئادەمنىڭ چۈشەنچىسى ئوخشاش ئەمەس . خەنزۇ خەلقىنىڭ قارىشىچە ، ئەجدىھا ھېمۇدالىنزم دەۋرىدە خان ـ پادىشاھلارنىڭ سىمۋولى ئىكەن ، ئۇنى ئەزىزلەش يۈزىسىدىن خان ـ پادىشاھلارنىڭ لازىمەتلىكلىرىگە ، مەسىلەن ، شاھانە تونلىرىغىمۇ ، كارىۋات ، تۆشەكلىرىگىمۇ كەشتە ـ نەقىش بىلەن قوندۇرۇپ قويىدىكەن ، يەنى خەنزۇچە «ئەجدىھا» دېگەن سۆزنى چاپلاپ قويىدىكەن ؛ يەزىلەر خەنزۇچە «ئەجدىھا» دېگەن سۆزنى فامىلە قىلىپ قوللىنىدىكەن («ھازىرقى زامان خەنزۇ تىلىنىڭ ئىزاھلىق لۇغىتى» گە قارالسۇن) . بىز ئۇيغۇر خەلقى ئەجدىھانى ئەپسانىۋى چوڭ يىلان ، دەپ چۈشىنىمىز . بۇ چۈشەنچە بويىچە ئەجدىھا ئەپسانىلەردىكى ھەر خىل قىياپەتكە ئۆزگىرەلەيدىغان ، باشقىلارنى سېھرىي كۈچى بىلەن ھەر خىل قىياپەتكە كەلتۈرەلەيدىغان ھەمدە ئالدىغا كەلگەن نەرسىنى يالماپ يەپ توگىتىدىغان قانغۇر ، ياۋۇز ، زالىم مەخلۇقتۇر . ئەجدىھا يەتتە باشلىق يالماۋۇز ، دەپمۇ ئاتىلىدۇ («ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئىزاھلىق لۇغىتى» I تۇم 237ـ بەتكە ، VI تۇم 490 ـ بەتكە قارالسۇن) . خەنزۇچە «خېببي گېزىتى» ئىگىدارچىلىقىدا چىقىدىغان «زاۋېنبىاۋ» («فېلىيەتون گېزىتى») نىڭ 2000 ـ يىل 23 ـ ماي سانىدا ۋېن لىياڭچىن ئىمزاسى بىلەن ئېلان قىلىنغان «جۇڭگو خەلقى ئەجدىھاغا ئاشىقمۇ؟» دېگەن سەرلەۋھىدىكى ماقالىنى تۆۋەندىكىچە تەرجىمە قىلىپ ، ئوقۇرمەنلىرىمىزنىڭ بەھرىگە سۇندۇم ، ئوقۇپ بېقىشىڭلارغا ئەرزىيدۇ قالار .

ماقالىدە مۇنداق يېزىلغان :

ۋاقىت تولىمۇ يۇگۇرۈك ئىكەن ، ئەجدىھا يىلى كىرگەندىن

كېيىن كۆزنى يۇمۇپ ، ئاچقۇچە بىرنەچچە ئاي ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىنكى زامانلاردا ئەجدىھانىڭ پۈشتى ئىزچىل نەسىل سۈرۈپ ئەمدى پاراڭ قىلىپ بەرسەم ، «مودا قوغلىشىپتۇ» دەيدىغانلىقى ، ھەتتا ھازىرقى كۈندىمۇ ئەجدىھانىڭ جەسىمى ، گەپ - سۆزگە قالمايدىغاندەك تۇرىمەن . ئۆلەڭگىسى كۆز ئالدىمىزدا ئۇچراپ ، نامايان بولۇپ تۇرماقتا .

ئېسىمدە تۇرۇپتۇ ، يېڭى ئەجدىھا يىلى ئەمدىلا باشلانغاندا ئۇكا ئىدىيە جەھەتتە پىكرى خىلىلا ئوچۇق ھەم يېڭى بولۇپ كۈنلەرنىڭ بىرىدە ، ئوقۇرمەنلەر ھەپتىلىك مەجمۇئىلىرىدىن بىرنى ئولغان شۇ ئوقۇرمەنلەر مەجمۇئەسىدىكى «مۇھەررىرىنىڭ بىرى قاتاردىن قالماي ، بىر پارچە ئەجدىھا رەسىمىنى ئوتتۇرىغا» دېمۇ : «ئەجدىھا — جۇڭگو خەلقى تولىمۇ ياخشى چىقىرىپتۇ ، شۇ رەسىمنىڭ يېنىغا «ئەجدىھا يىلى خەيرلىك بولسۇن» دېگەن سۆزلەرمۇ بېسىلىپتۇ . بۇ ، ئەلۋەتتە ، ئارزۇ ، ئەجدىھانىڭ پۈشتى » دېگەن ناخشىدا قەدىمىي تارىخقا ئىگە ئۇمىدنى بىلدۇرىدىغان سۆز . بىراق ، ئەپسۇسكى ، ئەجدىھا يۇقتۇرمىزنىڭ ئەجدىھا بىلەن دەرد - ئەلەمنى تەڭ تارتىدىغان ، بايرىمى ئەمدىلا ئاياغلاشقانىدى ، خەيرلىك بولمىغان شۇھەت - پاراغەتنى تەڭ كۆرىدىغان ئايرىلماس مۇناسىۋىتى خەۋەرلەر كەينى - كەينىدىن كەلگىلى تۇردى : جياۋزۇ شەھىرىدىكى بايان قىلىنىدۇ» دەپ يېزىلغانلىقىدىن ئەجەبلىنىش 70 نەچچە تىرىك جان ئوتتا كۆيۈپ ئۆلۈپتۇ ؛ ئۇچ نەپەر ئۆسمىگە ئاجەتسىز بولسا كېرەك .

بالا ئىككى يېرىم كوي پۇلنىڭ كاساپىتى بىلەن جېنىدىن ئۇنداق گەپلەرنى قىلىپ قويۇپ ئادەمنى گالۋاڭلاشتۇرغاندا- ئايرىلىپتۇ . دېمەك ، ئەجدىھا يىلى ئۇ قەدەر خەيرلىك بولمىغان كۆرە قىلمىغان تۇرۇك .

ئەمەسكەن . بۇ يەردە ئۇنداق خەيرلىك بولمىغان پاراڭلارنى شۇ ئەپسانىۋى مەخلۇققا زادى قانچىلىك «جۇڭگو خەلقى» قويۇپ تۇرايلى ، بەزى ئادەملەرنىڭ زېتىغا تېگىپ كەتمىگەيدىكىن ، ئاشىق؟ بۇنى بىلمەيمەن . چۈنكى ئۇنىڭ راست پاراڭنى باشقا ياقتىن باشلايلى . ھېلىقى مەجمۇئەدىكى ئىسپاتلاش مۇمكىن ئەمەس ، يوق ئەجدىھانىڭ رەسمى يېنىدىكى ئىزاھتىن قارىغاندا ، جۇڭگەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بېرىشمۇ مۇمكىن ئەمەس . قانداق بولسا ئادەملىرى ئەجدىھادىن ئايرىلالمايدىكەن . بۇنىڭدىن 6000 يىلچە بولسۇن ، «جۇڭگو خەلقى» جۇملىسىدىن بولغان پېقىر (ئاپتور ئىلگىرىكى «ياڭشاڭ مەدەنىيىتى» (خۇاڭخې ۋادىسىدىكى يېڭىدىن لياڭچىن — تەرجىمان ئىزاھى) ئۇنداق ياۋۇز زالىم بىر تاش دەۋرىدە ۋۇجۇدقا كەلگەن ، گۇللۇك ساپال قاچىلار بىلەنرسىنى ياخشى كۆرمەيمەن ، پالانى - پوكۇنىلار ئەجدىھاغا مەشھۇر بولغان ، گۇللۇك ساپال مەدەنىيىتى دەپمۇ ئاتىلىدىغىنىغا قارىغاندا ، ئاشىق ئىكەن ، دەپ ئاڭلىغىنىنىمۇ يوق . بۇنىڭدىن مەدەنىيەت — تەرجىمان ئىزاھى) نىڭ دەسلەپكى دەۋرىدىكى يىل ئىلگىرى «دېھقانلارغا كىم ۋەكىللىك قىلالايدۇ ؟» قالغان خارابىلىرىدىن قۇلۇلە قاپلىرى بىلەن تىزىپ ياسالغان ئەرلەۋھىلىك ماقالەمدە : «بىزدە شۇنداق ئالاھىدە ئەجدىھا شەكلىدىكى نەرسىلەر تېپىلغان ؛ ئەنە شۇ نەرسىلەرنىڭ خۇسۇسىيەت ، لىك ، ئۆزىمىزگە خاس ، ھادىسە بارىكى ، بەزىلەر ھازىرغا قەدەر ھەممىدىن بۇرۇن تېپىلغان ئەجدىھا ئىسكىلىتىغا ئاغزى ئېچىلسىلا ئانچە مىڭ ، مانچە تۇمەن خەلقە ھەتتا پۈتكۈل ئىكەن . شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ «تۇنجى جۇڭخۇا ئەجدىھاسى» دېگەن جۇڭگو خەلقىگە ئاكالىتەن ، ۋەكىلىيەتتە ئۇنى تەرىپلىنىپ كېلىۋېتىپتۇ . ياڭشاڭ مەدەنىيىتى دەۋرىدىكىم ئەكىل ، قىپتۇ ؟» دەپ تەنقىد قىلغانىدىم . ھازىر ئىككى

یىل ئۆتتى ، خەلقنىڭ ئىرادىسىگە زورلۇق قىلىدىغان ھادىسە
يەنىلا ئىلگىرىكىدەك مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇپتۇ ، بۇنىڭغا نې
دېگۈلۈك ؟ !

ئەجدىھا زادى قانداق نەرسە ؟ «مۇھەررىرنىڭ سۆزى» قا
قارىغاندا ، «بۇ مەسىلىنى بۇرۇندىن تارتىپ تاكى ھازىرغى
سان- ساناقسىز مەلۇماتلىق ئادەملەر ، ئالىملار تەتقىق قىلى
تەھقىقلەپ ، ئاخىر خېلىلا بىرلىككە كەلگەن مۇنداق بى
خۇلاسىنى چىقارغان : سېھرىي كۈچى بىلەن ئالەمنى
قىلالايدىغان شۇنداق كارامەت سىرلىق ئوبراز ئىپتىدائى
ئۇرۇقداشلىق جەمئىيىتىدە توتېمىزمدىن پەيدا بولغان ؛
تۇرلۇك ھايۋانلاتقا بولغان توتېم (چوقۇنۇشتىن شەكىللەنگ
مەبۇد) لارنىڭ يۇغۇرۇلۇشى بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىرىل
خىيالىي مەخلۇقتۇر» . دېمەك ، دۇنيادا ئەجدىھا دېگەن نە
مەۋجۇت ئەمەس ، بىزنىڭ قەدىمدىن تارتىپ ھازىرغىچە چوقۇ
كېلىۋاتقىنىمىز يوق نەرسىدۇر .

يوق نەرسە ئىكەن ، «جۇڭگو خەلقى» شۇ نەرسە
ھەقىقەتەن ھېرىس ئىكەن ، خەير ، بۇنىڭغىمۇ مەيلى . گەپ
يەردىكى ، مېنىڭ بىلىشىمچە ، ئەجدىھا دېگەن بۇ ئويدۇ
نەرسىگە بۇرۇندىن تارتىپ ھازىرغىچە ئاشىق بولۇپ كەلگە
ۋە كېلىۋاتقانلار «جۇڭگو خەلقى» ئەمەس ، بەلكى «جۇ
خەلقى» نىڭ خان - پادىشاھلىرىدۇر . ئەجدىھانى «جۇ
مىللەتلىرىنىڭ ئۇزۇندىن بۇيانقى ئەنئەنىۋى بەلگىسى» دېگەن
كۆرە ، جۇڭگونىڭ بىرنەچچە مىڭ يىللىق فېئو
ئىستىبداتچىلىقىنىڭ بەلگىسى ، جۇڭگودا ئۆتكەن خا
پادىشاھلارنىڭ بەلگىسى ، دېگەن تۇزۇك ؛ ئۇنى بىر خى
سۆرلۈكلۈك ، زالىملىقنىڭ بەلگىسى ، رەھىمسىزلى
ياۋۇزلۇقنىڭ سىمۋولى ، دېگەن تۇزۇك . «ئەجدىھا سۆپەتلى
پادىشاھنىڭ قەھر - غەزىپى ئۆرلەپ» كەتسە ، ئا

تۇرۇشىدە ، ئادەم ئۆلتۈرگەندىن كېيىن «سۆرەپ چىقىپ
قا تاشلاپ بېرىلسۇن» دەپ پەرمان بېرىشىدە شەك يوق . بۇنى
داقمۇ «ياخشى ، ئارزۇلۇق ئوبراز» دېگىلى بولسۇن ؟ !
ۇھەررىرنىڭ سۆزى» دە : ئەجدىھا «فېئودالىزم جەمئىيىتىدە
- پادىشاھلارنىڭ دەخلى يەتكۈزگىلى بولمايدىغان مۇقەددەس
رازىدۇر» دەپ ئېتىراپ قىلىنغان . بۇ گەپچە ، ئەجدىھا دې-
ك — خان - پادىشاھ دېمەكتۇر ، خان - پادىشاھ دېمەك —
جدىھا دېمەكتۇر ياكى ئەجدىھا سۆپەتلىك پادىشاھ دېمەكتۇر .
داق ئىكەن ، «جۇڭگو خەلقى» ئۇنى قانداقمۇ ياخشى
رسۇن؟ ئۇلار ئەجدىھاغا ھېرىس بولسا ، خان - پادىشاھقا
رىس بولغان بولىدۇ . لېكىن بىزدە تارىختا پادىشاھ بارلىققا
لگەندىن بۇيان ، «جۇڭگو خەلقى» نىڭ پادىشاھنى ياخشى
رمەيدىغانلىقى ، پەقەت پادىشاھتىن ھېيىقىپلا يۈرىدىغانلىقى ،
لقىنىڭ ياخشى كۆرىدىغىنى پەقەت پادىشاھنىڭ تەختى - تاجىسى
كەنلىكى ئىسپاتلىنىپ كەلدى ، خالاس . بەزى دېھقانلار
غلاڭلىرى داھىيلىرىنىڭ ھەتتا بەزى تۆرە - خوجىلارنىڭ
قىتىمۇ بىر قېتىم پادىشاھ بولۇپ باقسام ئىكەن ، دېگەن
زۇ - ئارماندىن باشقا نەرسە بولمىسا كېرەك ؛ بەزى
ەملەرنىڭ يۈرىكىنى قاپتەك قىلىپ ، «پادىشاھلىقنىڭ نۆۋىتى
، كېلەر يىلى نۆۋەت پېقىرغا كېلىدۇ» دەپ «كەچۈرگۈسىز
ناھ» لىق گەپلەرنى قىلىشقا جۈرئەت قىلىشىدىكى مۇددىئامۇ
ۇنىڭدىن باشقا نەرسە بولمىسا كېرەك . ئۇنداق ئەھۋاللار شۇ
ەملەرنىڭ «ئەجدىھا سۆپەت پادىشاھ» قا ئامراق ئىكەنلىكىنى
دۇرمەيدۇ . بۇنى شىنخەي ئىنقىلابىدا پادىشاھلىق تۈزۈم بىكار
لىنغاندىن كېيىن ، يۈەن شىكەي پادىشاھلىق تۈزۈمنى ئەسلىگە
لتۇرۇشكە ئۇرۇنغىنىدا پۈتكۈل مەملىكەت خەلقىنىڭ يەتتە
تىن 70 ياشقىچە ھەممىسىنىڭ لەنەت - نەپرەت ياغدۇرغانلىقى
ئايىتى ئوبدان چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ . خۇددى بەزىلەرنىڭ

دېگىنىدەك : «شىنخەي ئىنقىلابى مانجۇ پادىشاھلارنىلا قوغلاپ قالماستىن ، ھەرقانداق ئادەمنىڭ ھەرقانداق يول بىلەن پادىشاھلىق قىلىشىغىمۇ قارشى تۇردى» . دېمەك ، «جۇڭگو خەلقى» ئەجدىھاغا ــ ئەسلىدە بىرنېمە دەپ، ئېيغىزغا ئالغۇچىلىكىمۇ يوق بىرنېمىگە ــ خۇشتار ئەمەس .

«جۇڭگو خەلقى» ئەجدىھاغا ئامراق ، ئەجدىھادىمۇ «زامانىۋى نەپەس يوق ئەمەس» دەيدىغان كاجىلىقلارغا كەلسەك ، ئۇنداق كاجىلىقلار شۇ ئادەملەرنىڭ ئۆزلىرىدە «ئەجدىھا ئىشقى» بارلىقىنى بىلدۇرگەندىن باشقا ، خۇددى «جۇڭگو خەلقى» باشقىلارنىڭ زۇلۇم قىلىشىنى ئارزۇ قىلىدۇ ، دېگەنگە ئوخشاش تەلۈلۈك ئەمەسمۇ ؟ !

بەزىلەرنىڭ ئۆزلىرىنى ئەخمەق قىلغاندىن تاشقىرى باشقىلارنىمۇ ئەخمەق قىلىشىدىن ھەزەر ئەيلەيلى .

دەرسخانىدىكى غەم

ھەممە ئادەمدىن تارىخ قالىدۇ

ئۆتۈپ كەتكەن ئاشۇ بىر چاغنىڭ تارىخى «سىرلىق ئوردا» لقتىن ئاللىقاچان قالغان بولسىمۇ ، بىرمۇنچە ئادەم ئۇ يەرنى يەنىلا سىرلىق قىلىپ تۇرماقتا . مەن ھەرقاچان شۇ «سىرلىق ئوردا» ئالدىدىن تاسادىپىي ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ ، گۈڭگا كۆرۈنۈپ تۇرغان دېرىزىسىدىن ئىچىگە قاراپ ، نۇرسىز ، زەي پۇراپ تۇرغان ھالىتىگە كۆزۈم چۈشكەندە ، ئۇزاققىچە ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي قالىمەن ، ئىچىم سىقىلىپ ، يۇرەكلىرىم لەختە بولغاندەك بولىمەن . نەن يەنىنىڭ «ئەۋلادلىرىمىزنىڭ ئاھ ـ زارى» سەرلەۋھىلىك ئەسلىمىسىنى ئوقۇغىنىمدا ، ئۆتكەن ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئاھ ـ زارى بۇياقتا قېلىپ ، ئۆزىمىز ئۈچۈن ئاھ ئۇرۇپ قالدىم ، ئىنسانىيلىق دەردلىرى ئۈچۈن پىغان چەكتىم !

1958 ـ يىلى ئارمىيە ئىچىدە «دوگماتىزمغا قارشى كۈرەش» قوزغىلىپ ، مۇداپىئە مىنىستىرلىقىنىڭ مۇئاۋىن مىنىستىرى ھەم قوشۇمچە تەلىم ـ تەربىيە تەپتىشلىك بۆلۈمىنىڭ باشلىقى گېنېرال پولكوۋنىك شياكېنى باش قوماندان قىلغان ، تەلىم ـ تەربىيە تەپتىشلىك بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى گېنېرال پولكوۋنىك لى دانى مۇئاۋىن قوماندان قىلغان ئاتالمىش «پارتىيىگە قارشى مەزھەپچىلىك گۈرۇھى» تارتىپ چىقىرىلدى . بىر تۈركۈم ئالىي دەرىجىلىك گېنېرالالار ۋە يۇقىرى ، ئوتتۇرا دەرىجىلىك كادىرلارنى «پارتىيىگە قارشى ئونسۇر» قىلىپ قويۇشتى . شۇ كۈرەشتە مارشال لىيۇ بوچىڭغىمۇ «ئوق تەگدى» ، پەشۋا بېرىلدى . شۇ كۈرەشكە كونكرېت

قوماندانلىق قىلغان ئادەم ئۆز ۋاقتىدا ج ك پ مەركىزىي ھەربىي كومىتېتىنىڭ خىزمىتىگە رىياسەتچىلىك قىلىپ تۇرغان دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرى ، مارشال پېڭ دېخۇەي ئىدى . شياۋكېنىڭ ئوخشاشمىغان پىكىرلىرىمىزنى ئالماشتۇرۇپ باقايلى دەپ يېزىپ ئۇنىڭغا بەرگەن خېتى مارشال پېڭ دېخۇەيگە «ھۇجۇم قىلغان» لىقىنىڭ جىنايى دەلىلى بولۇپ قاپتۇ ، شۇڭا ئۇنى «دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقىدىن قۇسۇر ئىزدەپتۇ» دېيىشتى . ياندۇرقى يىلى يەنى 1959 ـ يىلىدىكى مەشھۇر لۇشەن يىغىنىدا پېڭ دېخۇەينىڭ بېشىغا ئېغىر كۇن چۈشتى ، ئۇنىڭ ماۋ زېدۇڭغا سۇنغان «10 مىڭ سۆزلۈك خەت» نىمۇ ماۋ جۇشىغا «ھۇجۇم قىلغان» لىقىنىڭ جىنايى دەلىلى بولۇپ قالدى .

شۇ كۇنلەردە جامائەت خەۋپسىزلىكى مىنىستىرلىقىنىڭ مىنىستىرى بولۇپ تۇرغان ، ئۆزىنى «ماۋ زېدۇڭنىڭ باش مۇھاپىزەتچىسى» دەپ يۇرىدىغان لو رۇيچىڭ «ئىنقىلابىي ھوشيارلىقى ئۇستۇن» ، «كۇرەشتە قەتئىي» بولغانلىقىنىڭ مۇكاپاتى ئۇچۇن ، «پارتىيىگە قارشى پېڭ دېخۇەي ، خۇاڭ كېچىڭ ، جاڭ ۋىنتيەن ، جۇ شياۋجۇلار گۇرۇھىنىڭ 2 ـ كاتتىۋېشى خۇاڭ كېچىڭنىڭ ئورنىغا ج ك پ مەركىزىي ھەربىي كومىتېتىنىڭ باش كاتىبلىق ، باش شتاب باشلىقى (زۇڭسەنمۇجاڭ) لىق ۋەزىپىسىگە ئېرىشتى ھەمدە گوۋۇيۇەنگ مۇئاۋىن زۇڭلى ، دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقىغا مۇئاۋىن مىنىستىر قىلىپ تەينىلەندى . ئۇنىڭ تەختىكى ئورنى تېخى ئەمدىلا ئىسىۋاتقاندا ، يۇقىرىدىكىلەرنىڭكىگە ئوخشاش تەقدىر ئۇنىڭمۇ بېشىغا كەلدى : لىن بياۋ ، يې چۇن تەرىپىدىن «سىياسەتنى گەۋدىلەندۇرۇشكە قارشى چىققان» ، «ئارمىيىنى چاڭگىلىغا كىرگۇزۇۋېلىپ پارتىيىگە قارشى تۇرغان» قارا نىيەت دەپ قارىلىنىپ ، جىسمانىي ئەركىنلىكىدىن مەھرۇم بولدى . ئاخىر ئۇ يۇقىرى قەۋەتلىك بىنادىن ئۆزىنى تاشلاپ ئۆلمەي ،

پۇتىنى سۇندۇرۇۋالدى ؛ يەنە تېخى «مەدەنىيەت ئىنقىلابىي» جەريانىدا «پارتىيىگە قارشى پېڭ دېخۇەي ، لو رۇيچىڭ ، لو دىڭيى ، ياڭ شاڭكۇن گۇرۇھى» نىڭ ئەزاسى ، ھەم 2 ـ كاتتىۋېشى ، «ئالتوپىلاڭچى» دەپ قارىلاندى . تارىخ گويا ئەنە شۇنداق بىر قېلىپ ئىكەن !

1964 ـ يىلى خې لۇڭ ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىغا «ۋۇزىلىنىڭ پارتىيىگە قارشى مەسىلىلىرى توغرىسىدا دوكلات» سۇنغانىدى ، نەتىجىدە ، گۇاڭجۇ ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى بولغان ۋۇزىلى ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلىنىپ سوراققا تاپشۇرۇلدى . شۇنىڭدىن ئىككى يىل ئۆتكەندىن كېيىن ، خې لۇڭنىڭ ئۆزىمۇ «فېۋرال ھەربىي ئۆزگىرىش» نى قوزغاشقا قۇتراتىش قەستىگە كىرىشكەن «ئۇچكە قارشى ئۇنسۇر» دەپ قارىلىنىپ نەزەربەند قىلىنىپ ، سوراققا تارتىلدى ، ئاخىر تەقسىر ئاستىدا ئۆلدى .

1962 ـ يىلى يۇننەن ئۆلكىلىك پارتكومىنىڭ سېكرېتارى يەن خۇڭيەن «لىيۇجىدەن» ناملىق ھېكايىدە «ئېغىر سىياسىي مەسىلە» بار ئىكەن دەپ پاش قىلغاندا ، ماۋ زېدۇڭ : «ھېكايىدىن پايدىلىنىپ پارتىيىگە قارشى تۇرۇش بىر چوڭ كەشپىيات ئىكەن» دەپ تەستىق يازغان . يەن خۇڭيەن شۇ پاش قىلىشىدا ھەتتا گوۋۇيۇەننىڭ مۇئاۋىن زۇڭلىسى شى جۇڭشۇننىمۇ چېتىۋالغان . شۇنىڭدىن تۆت يىل ئۆتۈپ ، «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» باشلانغاندا ، كالتەك ھەممىدىن ئاۋۋال ئۆزىنىڭ بېشىغا تەگدى : تارتىپ چىقىرىلىپ ، كۇرەشكە تارتىلدى ، «مەدەنىيەت ئىنقىلابى مەركىزىي گۇرۇپپىسى» نىڭ باشلىقى چېن بودانىڭ قېيىن ـ قىستاقلىرى ئاستىدا ئۆلۈپ تۇگەشتى . ئەدەبىيات ـ سەنئەت ساھەسىدىكىلەرنىڭ ئەھۋالىمۇ ئۇلاردىن قېلىشمايدۇ . مەسىلەن : فېڭ شۆفېڭنى «ئوڭچى ئۇنسۇر» قىلىپ قويۇشتا جۇياڭنىڭ باش رول ئوينىغانلىقىدا

شەك يوق ، شيايەنمۇ بۇ جەھەتتە رەسۋالارچە رول ئويناغان «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن جۇياك شيايەنلەرنىڭ كۆرگەن كۆرگۈلۈكلىرىمۇ فېك شۆفېڭنىڭكىدىن قېلىشمىدى . . .

بۇ شۇنداق تولىمۇ ۋەھىمىلىك غەلىتە بىر چاقپەلەككى گويا ھەربىر ئادەم قولىغا ئۆتكۈر خەنجەرنى ئېلىپ ، ئۇنىڭ ئۆچىنى باشقا ئادەمنىڭ بېقىنىغا تەڭلىگەن ؛ ئۆزىنىڭ بېقىنى بولسا باشقىلارنىڭ خەنجىرى تەڭلىنىپ تۇرغان ؛ ھېچقايسىسى قولىدىكى جاللاتلىق خەنجىرىنى تاشلاپ قويۇشنى ماقۇل كۆرمىگەن . كىم قولىدىكى خەنجەرنى چۆرۈپ تاشلىسا شۇ تەقۋادار مۆمىن بولۇپ قېلىشى مۇمكىن بولسىمۇ ، شۇنداق مۆمىن بوپقالغان تەقدىردىمۇ يەنە تەتۈر پېشانىلىكتىن خالىي بولالىشى ناتايىن بولسىمۇ ، لېكىن شۇنداق باھانە - سەۋەبلەر ئارقىسىدا بەزى ئادەملەر پېشكەللىكلەردىن قۇتۇلۇپ قېلىشى مۇمكىن . قولىدىكى خەنجەرنى ھېچكىم تاشلاشقا ئۇنىمىسا ئۇنىڭ ئاقىۋىتى پەقەتلا شۇنداق بولىدۇ . ھېچقايسىسى ئامان قالمايدۇ !

لى رۇي «لۇشەن يىغىنىدىن ئەملىي خاتىرە» دېگەن ئەسىرىدە زەردە بىلەن مۇنداق پىغان چېكىدۇ : «گەپنىڭ راستىنى ئېيتسام ، شۇ ئون نەچچە كۈنلۈك يىغىندا روھىي ھالىتىم ناھايىتى مۇرەككەپ بولدى ، تولىمۇ پەرىشان بولدۇم ، بۇ مەركىزىي كومىتېتنىڭ يىغىنى تۇرسا ، پارتىيىمىزنىڭ ئالىي رەھبەرلىك قاتلىمىنىڭ يىغىنى تۇرسا ، ئەجەبا ، بىرەر ئېغىز لىللا گەپ قىلىدىغان بىرەر ئادەمۇ چىقمىدى يا ؟ ! دەپ ئويلاپ قالدىم . . .» تەنقىدلەنگەنلەرنىڭ ھەتتا ئۆزىنى ئاقلاش ھوقۇقىمۇ مۇستەبىتلىك بىلەن تارتىۋېلىندى . ياندىكى ئادەملەرغۇ لىللا گەپ قىلالمىسۇن ، ۋىجدانى كۆتۈرمىسىمۇ ھەدەپ پوزىتسىيە بىلدۇرىدىغان گەپلەرنى سۆزلىمەيلا قويسا

بولماسمىدى ؟ ! سۇكۇتنىڭ ئۆزى رازى بولغانلىق ئەمەس ، لېكىن شۇنداق چاغلاردا سۇكۇت قىلىشنىڭ ئۆزى ئەڭ ئاخىرقى ياخشى نىيەتتۇر ۋە ئىنساپتۇر . بېشىغا ئېغىر كۇن چۈشكەن ئادەمگە ۋاپا قىلالمىساڭ ، ئۇنىڭغا خەيرىيەت ؛ ئۆلگەننىڭ ئۇستىگە تەپمىسەڭ بولمامدىكەن ؟

مۇنداق بىر مەسىلىگە ئەجەللىنىپلا ، ئىچىم پۇشۇپلا يۇردۇم : نېمىشقا داھىي بولغان ئادەم بىر بارمىقىنى شىلتىپ قويسىلا ئۇنىڭ ئەتراپىدا قۇيۇن كۆتۈرۈلىدۇ ؟ بوران مەنبەسى (يەنى قۇيۇننىڭ مەركىزى) بولغان يەرنىڭ ئامان تۇرغانلىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، شامال تەگمىگەن يەر ، ئۇچۇق تەگمىگەن ئادەم قالمىدى . ھەممە ئادەم گۈپپاڭچىلىق قىلدى ، ھەممە ئادەم بالايىئاپەت پەيدا قىلغۇچى بولدى ، ھەممە ئادەم يەنە شۇ بالايىئاپەتنىڭ دەردىنىمۇ تارتتى . ئەسلىدە باشقىچە خىيالدا بولۇپ ، نىشانىمۇ ئوخشاشمايدىغان ئادەملەرمۇ زوردىن - زورغا بىر نىشانغا تارتىلدى ، شۇنداق قىلىپ تارىخ بىپايان قاينام ھاسىل قىلىپ ، ھەممىنى ئۆزىنىڭ گىردابىغا كىرگۈزدى ، ھەممىنى يالماپ يۇتتى ، ھەممىنى ھالاك قىلدى . بوران چىققاندا بىرەر تۇپ دەرەخ ئۇنىڭ سۇرىگە بەرھەم بەرمىسە ، شۇ بوران بارغانسېرى كۈچىيىپ ، بارغانسېرى شىددەتلىك سوقۇپ ، ھەممىنى قاپلاپ ۋەيران قىلىشى مۇمكىن . گەرچە ئاخىرىدا باش بالاخور ، تەبىئىيكى ، مالىمانچىلىقنى قوزغىغۇچىلارنىڭ ئۆزى ۋە بۇاستە پەيدا قىلغۇچىلار بولۇپ چىقسىمۇ ، لېكىن شۇنىڭغا قاتناشقان شېپەتچىلىكى بار ئادەملەر ئۆزلىرىگە لايىق جاۋابكارلىقنى ئۇستىگە ئېلىشى لازىم ئەمەسمىكەن ؟ قاتناشقانلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭمۇ باشقا بىر مالىمانچىلىقتا پەشۋا يەپ قالغانلىقى سەۋەبى بىلەن سەۋەنلىكىنى سەل چاغلاشقا بولمايدۇ ، جاۋابكارلىققا تارتماسلىققا تېخىمۇ بولمايدۇ .

ئۇزۇن ۋاقىتتىن بۇيان شۇنى چۈشىنەلمەي كېلىۋاتىمەن :

ئادەملەر نېمە ئۈچۈن مەلۇم شەخسكە تەلۈلەرچە ئىخلاس قىلىدۇ (يەنى سادىق بولىدۇ) ؟ ئەجەبا ، ئۇنىڭ ھەققانىيەت ، ئادالەت ، ئۇلۇغلۇق ۋە غايىنىڭ سىمۋولى بولۇپ تۇرۇۋاتقانلىقى ياكى ئىلگىرى شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن ئىخلاس قىلامەۋ ؟ شۇنداق بولسا ، نېمىشقا ھەققانىيەت ، ئادالەت ، ئۇلۇغلۇق ۋە غايىنىڭ ئۆزىگە بۇياستە ئىخلاس قىلمايدۇ ؟ ئۇ ، تەڭداشسىز يۇقىرى ھوقۇقنىڭ سىمۋولى بوپقالغاچقا شۇنداقمۇ ؟ لېكىن ھېچبولمىغاندا ئادەملەرنىڭ يېرىمى نادان مۇخلىس بولۇپ يۈرمىگەن بولسا ، ئۇ ھالدا ئەھۋال باشقىچە بولغان بولاتتى ، ئەپسۇسكى ئۇنداق بولمىدى . يىراق ئۆتمۈشنى ئەسلىسەم ، قەدىمكى زامانلىرىمۇ ، ھازىرقى كۈندىمۇ بۇرۇتى خەت تارتقان تالاي يىگىتلەرنى داغدا قالدۇرغان ، قالدۇرۇۋاتقان نازىنىن پادىشاھ ۋۇزىتىيەن شۇنچە قۇدرەت تاپقان قەھرلىك مۇستەبىت بولۇپ تۇرۇپمۇ خالىغىنىنى قىلىشقا جۈرئەت قىلالىغان ئەمەس . ھەتتا ئىلگىرى ئۆتكەن پادىشاھلارنىڭ نەزىرىدە ھەممىدىن مۇھىم ۋە چوڭ ئىش دەپ قارالغان ، پادىشاھقا تەخت ۋارىسى تەيىن قىلىدىغان ئىش توغرا كەلگەندە ئۆزىنىڭ ئەۋلادىنى تەينىلەشكە پېتىنالمىغان . تېگى - تەكتىدىن ئېيتقاندا ، بۇنىڭغا ئوردىدىكى ئاكابىر - ئەشرەپلەرنىڭ ئۇنىڭ پېشىنى قاتتىق تارتقانلىقى سەۋەبچى بولغان ! ماۋ زېدۇڭ تاكى قېرىلىق يېتىپ ، «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» دەك جىددىي خاتالىقلارنى سادىر قىلغۇچە ئەس - ھوشى جايىدا ئىدى . نېمىشقا بىر ئادەم شۇنچە ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن قاپ يۈرەكلىك قىلسا ، باشقىلار : خوش تەقسىر ، دەپ قول باغلاپ تۇرىدۇ ؟ نېمىشقا يالغۇز بىر ئادەملا ھوشيار تۇرىدۇ ، قالغان ئادەملەرنى ، بولۇپمۇ يۇقىرى قاتلامدىكى ئادەملەرنى غەپلەت باسىدۇ ؟ «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» نىڭ پۈتكۈل جۇڭگو ۋە چەت ئەللەر تارىخىدا «تارىختا مىسلى كۆرۈلمىگەن» ، شۇنىڭ بىلەن «مەڭگۈ تەكرارلانماس» بولۇپ

قالغان چوڭ بالايىئاپەتكە ئايلىنىپ كېتىشىگە زامىن بولغان ئىشتىراكچىلارنىڭ ھېچقايسىسى جاۋابكارلىقىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ . بىر ئادەمنىڭ ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن يوغان باشلىق قىلىشى كۆپچىلىكنىڭ تىلى تۇتۇلۇپ قېلىشقا سەۋەبچى بولامدۇ ؟ ياكى كۆپچىلىكنىڭ تىلى تۇتۇلۇپ ، ئاغزىنى ئۆمەللەپ ، گەپ قىلالماي تۇرۇشى بىر ئادەمنىڭ ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن يوغان باشلىق قىلىشىغا سەۋەبچى بولامدۇ ؟ ناھايىتى روشەنكى ، ئەھۋالنىڭ كېيىنكىدەك بولۇش ئېھتىماللىقى ناھايىتى چوڭ . بۇ يەردە تېخىمۇ مۇھىم مەسىلە شۇكى ، بىر ئادەم تەنھا يوغان باشلىق قىلغانكەن ، ئۇنىڭ ئارقىسىدا ماڭىمۇ نەپ تېگىدىكەن دەپ ئويلايدىغان قولچوماقلار ياكى گۇڭپاڭچىلار يوق ئەمەس ، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ شۇنداق توغرا كېلىپ قالغاچقا ۋاقىتلىق لازىم بولۇپ قالغانلىقىنى ، ئىشى تۈگىگەندە خۇددى جۇلىقى چىقىپ كەتكەن ئەسكى كەشنى تاشلىۋەتكەندەك مۇستەسناسىز تاشلىنىپ كېتىدىغانلىقىنى بىلسە كاشكى ! ئۆتمۈشتىكى بولمىش - قىلمىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئەيۇ قىلىش مۇمكىن ، لېكىن تارىخنى ئۇنتۇش يارىمايدۇ . ئۇنى ئەينەن ، راستچىللىق بىلەن ئەسلەپ ، كۆرمىگە دەرد - ئەلەم بەدىلىگە كەلگەن ساۋاقنى ئەۋلادىمىزغا قالدۇرۇشىمىز لازىم .

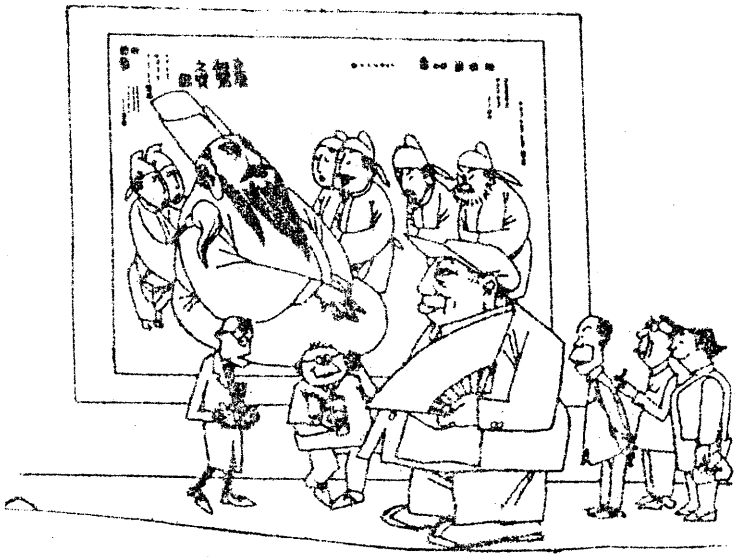
تارىخنى زادى كىم يازىدۇ ؟ 1959 - يىلى لۇشەندە يىغىن ئۆتكۈزۈلگەندە ماۋ زېدۇڭ جياڭ جېيشى بىلەن سۆڭ مېيلىڭ بىرقانچە قېتىم قونغان «گۈزەل لۇشەن» ناملىق باغ ھويلا (داچا)دا تۇردى . ماۋ زېدۇڭ بۇ يەرگە بوسۇغا ئاتلاپ كىرگىنىدە ھەممىدىن ئاۋۋال : «جياڭ ۋېيۋەنجاڭ ، مەن كەلدىم !» دەپتىكەن . مەلۇم بولۇشچە ، ماۋ زېدۇڭ يېنىدىكى خادىملارغا : «تارىخنى غالىبلار يازىدۇ» دېگەنكەن . دېمەك ، بۇ گەپتىن غالىبلارچە غۇرۇر ۋە تەمەننا چىقىپ تۇرۇپتۇ . دۆلەت رەئىسى لىيۇ شاۋچى فاشىستلارچە زىيانكەشلىككە ئۇچراپ تۇرغان

كۆنلىرىدە تولىمۇ ھەسرەت بىلەن : «ھېلىمۇ ياخشى ، تارىخنى خەلق يازىدۇ . . .» دېگەن سۆزنى قىلغانىكەن . ئاقىۋىتىنى ئېلىپ ئېيتساق ، پەلەكنىڭ چاقى چۆرگىلەپ تۇرىدۇ ، سۈرگۈن دەۋرانلار بوران ـ چاپقۇنلاردا توزۇپ كېتىدۇ ، بۈگۈنكى غالىب كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ئەتە مەغلۇپقا ئايلىنىشى مۇمكىن . مەيلى مەرد ـ مەردانە بولايلى ، مەيلى كەمتەرىن ئادەم بولايلى ، تارىخنى ئاخىر ئۆزىمىز يازىمىز . بىز ھەممىمىز ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ئامانەت ۋاقىتتىكى يولۇچى بىز ؛ ھەممىمىز ئۆزىمىزنىڭ تارىخنى قالدۇرۇۋاتىمىز ؛ ھەربىرىمىز ئۆزىمىزگە خاس يېگانە ، شەخسىي تارىخلىرىمىز توپلىنىپ ، بىر پۈتۈن ئىنسانىيەت تارىخنى ھاسىل قىلىدۇ .

بىز ھەربىرىمىز ھەم تارىخنىڭ يارالغۇچىسى ، ھەم تارىخنىڭ ياراتقۇچىسى . مېنىڭ ئەقىدەم ھەرقاچان شۇنداقكى ، قائىدە ـ تۈزۈم مۇھىتىنى ساغلاملاشتۇرۇش ھەرقاچان ئەخلاق ، ۋىجدان مۇھىتىنى تاكامۇللاشتۇرۇشتىن مۇھىم . دېموكراتىيە ، ۋە قانۇن ـ تۈزۈم تەدبىرلىرى نۆۋەتتىكى زۆرۈر ئىشلارنىڭ زۆرۈرى ، ئەلۋەتتە . شۇنداق بولسىمۇ مەن يەنىلا ئېلىيا ئېبرىنى بورگىنىڭ : «ئادەملەر مەنىۋى جەھەتتىن ساغلام بولمىسا ، كامال تاپالمىسا ، ھەرقانداق ئىجتىمائىي ئىسلاھات ، ئىلمىي كەشپىيات ، ئىنسانىيەتكە ھەقىقىي تۆھپە يەتكۈزەلمەيدۇ» دېگەن سۆزنى ئىشىنىمەن . قالۇن كېرەكسىز قىلىنغان يەردە قازان ـ قومۇچ «سازى جاراڭلاپ باشقىلارنى مەپتۇن قىلىۋالمىدۇ جۇمۇ !» (يەنى ئۆيدە ئەركىشى بولمىسا ئۆچكىنىڭ ئېتى ئابدۇراخمان دېگەن مەنىدە ـــ مۇھەررىردىن) قەدىمكى ئۆلمىما جۇاڭزى : «دەرد ـ ئەلەم بولار ، روھىي جەھەتتە ئۆلگەندىن ئارتۇق دەرد بولماس !» دەپتىكەن . زاماندىن ئاغرىنىش ، جەمئىيەتتىن رەنجىش ، تۈزۈم ياكى مۇھىتتىن كايىش ـــ بۇنداق قىلىش مېنىڭچە كۆپايە قىلمايدۇ . جەمئىيەت ھەربىر كونكرېت ئادەمدىن

تەركىب تاپىدۇ ، ناچار تۈزۈملەرنى كۆچىلىكىنىڭ كۈچى بىلەن ئۆزگەرتىش مۇمكىن . ھەرقانچە ياخشى تۈزۈمنىمۇ ئادەمنىڭ ئوبدان ئىجرا قىلىشىغا موھتاج . شۇنداق ئىكەن ، جاۋابكارلىقنى قانداقمۇ جەمئىيەتكە ، زامانغا ، تۈزۈمگە دۆڭگىلى بولسۇن ؟ بۇنداق قىلىشنىڭ ئۆزى ئۆزىگە ، جەمئىيەتكە ئىگە بولماسلىقنىڭ ئىپادىسى . ئاھ ، ئۆلىسەن ، تۈگەيسەن ، روھىڭ قالىدۇ . ۋاللاھۇ ئەئلەم بىسساۋاب !

(تۈرك داخۇەن ئىمزالىقىدىكى بۇ ماقالە «فېلىيەتون گېزىتى» نىڭ 2000 ـ يىل 2 ـ ئاپرىل سانىغا بېسىلغان .)

شاھ بىلەن ناكەسلەر

پۈتكۈل ئەل كېسەلمۇ .

دورا ئېلانلىرى جاھاننى قاپلىماقتا .
گېزىت - ژۇرنال ، رادىئو - تېلېۋىزىيەمۇ دور
ئېلانلىرىدىن قۇرۇق قالمىدى ، دورا ئېلانلىرى ھەر يەر
تارقالماقتا ، ياڭرىماقتا .
ئەرلەرمۇ ، ئاياللارمۇ ، قېرىلارمۇ ، ياشلارمۇ دور
يېمەيدىغىنى يوقتەك ، پۈتكۈل ئەلنىڭ ھەممە يېرى دور
دۇكىنىدىن ، ئاپتىكىدىن خالي ئەمەس ئىكەن .

دورا سۇ ، دورا چاي ، دورا ئۇسسۇلۇق ،
دورا كۆرپە ، دورا يوتقان ، دورا ياستۇق ؛
دورا تاماكا ، دورا ھاراق ، دورا ئوزۇقلۇق ،
يەنە تېخى دورا ئاياغ ، دورا پايپاق بار تولۇق .

چوڭ رەستە ، تار كوچىلارنى ئارىلىسىڭىز ، قاتار كەتكەن
دورا دۇكانلىرى ، دورا بوتكىلىرى ؛
كۆرىسىز دائىم ئايىغى ئۈزۈلمەي كىرىپ - چىقى
تۇرغانلارنى ، ئۇلار شەكسىز شۇ دورا دۇكانلىرىنىڭ خېرىدارى
دورىنىڭ ئېلان قەغەزلىرى ، تەشۋىق ۋەرەقلىرى ئۈچۈن
يۇرىدۇ ، كوچىلاردا ، دوقمۇش - دوقمۇشتا ، يوللاردا .
ھەتتا شۇنداق ئېلان ، ۋەرەقلىرى ،
قىستۇرۇقلۇق ئىشىك ، بوسۇغا ئاراشلىرىغا .
ساقايتارمىش گاسنى ، ساقايتارمىش گاچىنى ،
ساقايتارمىش قارىغۇنى ، تاز ھەم چوقۇرنى .

تۇغدۇرارمىش تۇغماسنى ،
ساقايتارمىش پەرزەنت كۆرەلمەس ئەركەكنى .
دورا ئىسسىق - سوغۇق مىجەزنى تەڭشەرمىش ،
ئەڭگىزنى ياخشىلاپ قېرىلىقنىڭ ئالدىنى ئالارمىش .
تال ، جىگەر ۋە بۆرەككە قۇۋۋەت بېرىپ ،
دەردكە داۋا ، رەنجىگە شىپا بولارمىش .
بوۋاق - كىچىك بالىلارغا كالتسي دورا ئىكەن ،
ئۆسمۈرلەرنى ئۆستۈرىدىغان دورا كوبالت ئىكەن .
ياشلارغا ئىمتىھان ئالدىدا قۇمۇلاق دورا زۆرۈر ئىكەن ،
مېڭىسىنى قۇۋۋەتلەندۈرۈپ ، ئېسىنى ياخشىلايدىكەن .
ياشانغانلار دورا بىلەن ياشلىقىغا قايتارمىش ،
قورۇقلىرى توگەپ ، چىشلىرى چىقارمىش .
ئاقارغان چاچلىرى قۇندۇزدەك قارىداپ ،
پۇت - قولىغا باشقىدىن ماغدۇر كىرەرمىش .
پاپا ئادەم پۈتىغا كىيسە دورىلانغان ئاياغنى ،
ئۆستۈرەرمىش دارازا قىپ بوي - بەستىنى .
سەمرىتەرمىش دورا ھەرقانداق جىن - ئاۋاقنى ،
ئورۇقلىتارمىش دورا تۇلۇمدەك سېمىز ئادەمنى .
ھەيرانمەن ، پۈتكۈل ئەل كېسەلمىدۇر ؟ !
دورا يېمىسە بولمايدىغان ئاغرىقمىدۇر !

(خې ۋىنيۇ ئىمزاسىدىكى بۇ ئەسەرنىڭ خەنزۇچىسى «ھەجۋي ۋە يۇمۇر» ژۇرنىلىنىڭ 1999 - يىل 5 - ئىيۇن سانىدا ئېلان قىلىنغان .)

ئاتام ئېيتقان بايىقى گەپ

ئەگەر بىرەرسى سىزگە «چايخانىدا» دېگەن تېياتىرنى 20 قېتىم ، «لياڭشەنبو بىلەن جۇيىڭتەي» دېگەن تېياتىرنى 30 قېتىم كۆرۈپ بېقىڭ ، دەپ دەۋەت قىلسا ياكى بىر ئاي ئىچىدە ھەر قېتىملىق تاماقتا پەقەت ئۆردەك كاۋېپى بىلەنلا مېھمان قىلسا ، دېمەك ، بىر خىل ئىشنى قايتا - قايتا تەكرارلاتتۇرۇۋەرسە ، چىشىڭىزنى چىشلەپ زورمۇزور بەرداشلىق بەرسىڭىز ، لېكىن ئاخىرىدا ھەپسلىڭىز «يۇر» بولماي قالمايدۇ .

چۈنكى ، ھەرقانچە مۇڭلۇق ساز بولسىمۇ ئۇنى تەكرار - تەكرار چېلىۋەرسىڭىز ، ئۇ ساز خۇددى ياغسىراپ قالغان ھارۋا چاقىنىڭ غىچىرلىشىغا ئوخشاش قۇلاققا ياقماسلىقى مۇمكىن .

لېكىن ، ئادەملەر ئۆز تۇرمۇشىدا ئايىغى چىقماس تەكرارلىقلارغا ، مەسىلەن ، «ئاتام ئېيتقان بايىقى گەپ» لەرگە بەرداشلىق كېلىدىكەن . «تارىختا مىسلى كۆرۈلمىگەن زامانلار» دېگى «بايىقى» ئەھۋاللارنى بېشىدىن كەچۈرگەن ئادەملەر ھەرقاچان ئېچىلغان يېڭىلاردىكى كۆلكىلىك ئەھۋاللارنى ئۇنتۇمىغان بولسا كېرەك : مۇنبەرگە چىقىپ سۆزلىگۈچىلەر سۆزىنىڭ بېشىدىلا : «ياشىسۇن ! تۇمەن مىڭ يىل ياشا- سۇن ! » ، «مەڭگۈ سالامەتلىك تىلەيمىز ! » دەپ تىلەك - ئارزۇسىنى بىلدۈرەتتى ؛ ئاندىن كېيىن : «باغۇبوستان گۈللىمەكتە باھار شامىلىدا ، ئالتە يى خەلق (جۇڭگونىڭ شۇ چاغلاردىكى نوپۇسى — مۇھەررىردىن) ياشىماقتا مۇقەددەس

ئەلدە - جەننەتتە» ، «ھازىر ئېلىمىزنىڭ ۋەزىيىتى چوڭ ياخشى ، كىچىك بولمىغان دەرىجىدە ياخشى . . .» دەپ ئۇندەپ توۋلايتتى . نەچچە «يى» ، يەنى نەچچە يۈز مىليون ئادەمنىڭ ئاۋاز چىقىرىدىغان كانىيى گويا پەقەت بىر بولسا ، ئۇلارنىڭ پىكىر - خىيالى ۋە تىل - زۇۋانى گويا مەتبۇئاتتىن چىققاندەك بىر تەكشى بولسا ، كاشكى !

شۇ زاماندىن تارتىپ جۇڭگو ئادەملىرىنىڭ بايان قىلىش ئۇسۇلىغا كېسەل چاپلاشقاندى ، شۇ كېسەل بىرقانچە يىل ھەرەج قىلدى . بۈگۈنكى كۈندە «ئاتام ئېيتقان بايىقى گەپ» لەرنىڭ زامانىۋى نۇسخىلىرىمۇ پەيدا بولماقتا . خۇددى ئېغىزغا ئالمىسا خەلقنىڭ تاپا - تەنىسىدىن قۇتۇلالمايدىغاندەك ، ھە دېسىلا ۋەزىيەتنى ، ھۇ دېسىلا ئەھمىيىتىنى سۆزلەپ كېتىشىدۇ . بىر ئەمەلدارىدىن نېمىشقا «ئاتام ئېيتقان بايىقى گەپ» لەرنى چاقپەلەكنىڭ چۆرگىلىشىگە ئوخشاش تەكرارلاپ سۆزلەشنى ياخشى كۆرۈسىلەر ؟ دەپ سورىسام ، ئۇ : شۇنداق سۆز بىخەتەر بولىدۇ . ئويلاپ كۆرۈڭ ، يوغان گەپ قىلسىڭىز ، ئۇنىڭغا رەددىيە بېرىدىغان ئادەم چىقمايدۇ ؛ يوقىلاڭ گەپلەرنى قىلسىڭىز ، ئۇنى ھەقىقەتلەيدىغان ئادەم يوق ؛ يېڭ باسمايدىغان قۇرۇق گەپلەرنى قىلسىڭىز ، ھېچبولمىغاندا ئاڭلاپ ئولتۇرغانلارنى مۇگدەك باستۇرىدۇ . ھەممىدىن ياخشىسى ئاتام ئېيتقان بايىقى گەپ . ئۇنداق گەپلەرنى قىلىشقا باش قاتۇرۇپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق ، ئۇنىڭ ئۇستىگە «خىزمەت» نى ئادا قىلغان بولىسىز ، دەپ جاۋاب بەردى . تېگى - تەكتىدىن ئالغاندا ، بۇ جاۋابتا تىل - يېزىقتىن كېلىدىغان بالا - قازادىن ئۆزىنى چەتكە ئېلىشنىڭ ، ھۇرۇنلۇقنىڭ ئالامەتلىرى يوق ئەمەس . لېكىن جۇڭگو جەمئىيىتى كۈندىن - كۈنگە مەرىپەتكە ، دېموكراتىيىگە قاراپ ماڭماقتا ، 21 - ئەسىرنىڭ پارلاق نۇرىدا

ياشاۋاتقانكەنسىز ، نېمىگە گۈدرەت قىلىسىز ؟ ! مۇنبەردىكى بىرەر نۇقتىنىزدا نۆۋەتتىكى ۋەزىيەتنى تىلغا ئالماي قويسىڭىز ، رەھبەرلىك سىزنى ئېڭى تۆۋەن ، ساپاسى ناچار ئىكەن دەپ تەنقىد قىلارمۇ ؟ دوكلاتىڭىزدا ئىسلاھاتنىڭ ئەھمىيىتى توغرىسىدا بىرئاز گەپ يورغىلاتمىسىڭىز ، دوكلاتىڭىزنى ئاڭلىغۇچىلار مەنچىڭ خاندانلىقىنىڭ ئاخىرقى دەۋرىدە ياشاۋاتامدۇق ، نېمە ؟ دېگەن ھېسسىياتقا كېلىپ قالارمۇ ؟

ئەتراپىمىز يوغان گەپلەر ، پۇچەك گەپلەر ، بايىقى گەپلەر بىلەن تولۇپ تۇرۇپتۇ ، سۆزلىگىنى بىكار بولۇپ چىقىدىغان ، سۆزلىگەن بولسىمۇ سۆزلىمىگەنگە ئوخشاش بولىدىغان سۆزلەر تېقىلىپ تۇرۇپتۇ . شۇنداق سۆزلەر يۇقىرى سەۋىيەتلىك ئۇچۇر يوللىرىنىڭ دوقمۇشلىرىغا كەپلىشۋالسا ، ئادەمنىڭ ئىلھام مەنبەلىرىنى توسۇۋالىدۇ ، ئۇچقاندەك تېز ئىلگىرىلەش قەدەملىرىنى چۈشەپ قويىدۇ . ئەپسۇسكى ، «ئاتام ئېيتقان بايىقى گەپ» لەرنى تەكرارلاۋېرىدىغان يامان ئادەت ھاكىمىيەت دائىرىسىدىن ئاخبارات ، ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسىگىمۇ ۋە ئاۋام - پۇقرانىڭ تۇرمۇشىغىمۇ يامراپ بارماقتا . خەۋەر - ئاخباراتنى ھۆكۈمەتنىڭ دوكلاتىغا ئايلاندۇرۇپ يېزىش مۇخبىرلارغا ھۇنەر بوپقالماقتا . ھۆكۈمەت دوكلاتىنى ئىلمان قىلىپ يازمىسا ، كىمدۇر بىراۋلار ئالدىدا يەرگە قاراپ قالارمىش . ئەمدىلا دەم ئېلىشقا چىققان بىر پېشقەدەم كادىر بازارغا چىقىپ كۆكتات غالتىكى ئالدىغا بارغىنىدا ، قېنىغا سىڭىپ كەتكەن ئادىتى بويىچە بارماقلىرىنى پۈكۈپ ساناپ : «بىزدەك ياشانغانلارنىڭ بازارغا چىقمىقىمىز ئاسان ئەمەس ، بۇ بىر ؛ سېنىڭ كۆكتاتلىرىڭ ئانچە يېڭى ئەمەس ئىكەن ، بۇ ئىككى ؛ سەنچۇ ، سېنىڭ پۇل تاپمىقىڭمۇ ئاسان ئەمەس ، بۇ ئۈچ . . . » دەپتۇ . غالتەكچىنىڭ بۇ ئەزمىلىككە تاقىتى تاق

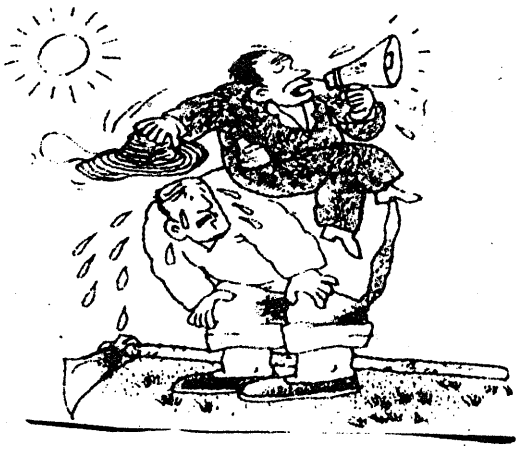
بولۇپ : «بوۋا ، سىز زادى نېمە ئالماقچى ؟ ! » دەپتۇ . شۇ پېشقەدەم يولداش ھېلىقى كۆكتاتچىدىن «تەربىيە» ئالغاندىن كېيىن ، يەنە ھەرقاچان بازارغا كۆكتات ئالغىلى چىقسا ، كۆكتات سالىدىغان سېۋەتتىنى ئالدىغا ئېگىز كۆتۈرۈپ ، نەق گەپنىلا قىلىپ : «ئوتياش ، يېڭىسىدىن ! » دەيدىغان بوپتۇ .

ئامېرىكىلىقلار بىزگە قارىغاندا چاقچاقچى ئەمەس ، لېكىن شەيتانراق . ئۇلارنىڭ تولىسى يېغىنلاردا نۇتۇق سۆزلەشنى ئۆزىنىڭ ماھارەت ۋە قابىلىيىتىنى نامايىش قىلىشنىڭ ياخشى پۇرسىتى دەپ قاراپ ، كۈلكىلىك چاقچاقلارنى قىستۇرىدۇ . نۇتۇقنىڭ يازما ئورىگىنالىدا بەزىدە «نۇتۇقنى ئاڭلىغۇچىلارنىڭ كۈلۈۋېلىشىغا يېتەرلىك ئورۇن قالدۇرۇلدى» دەپ ئىسكوپكا بىلەن ئىزاھاتمۇ بېرىدۇ . ئۇلار ھېچبولمىغاندا قاينىغان داغ سۇغا كوكاكولا ئارىلاشتۇرۇشنى بىلىدۇ . سۇئال سۇلالىسى دەۋرىدە بىر قاتناش ھادىسىسى يۈز بېرىپتۇ . نۇقتىسىنى ئۆزۈپ قاچقان توسۇن ئات بازارغا چاپچىپ كىرىپ ، پاتىپازاقچىلىقتا بىر ئىتنى دەسسەپ ئۆلتۈرۈپ قويۇپتۇ . شۇ چاغدا ئەدىلەر بۇ ۋەقە توغرىسىدا نەزمە - بەيىت توقۇشۇپتۇ ، يەنە تېخى بۇ ھەقتە بىرنەچچە پارچە ئەسەر يازساق قانداق ؟ دەپ مەسلىھەتمۇ قىلىشىپتۇ . لېكىن ئۇۋ ياڭشىيۇ (سۇئال دەۋرىدە ياشىغان مەشھۇر ئەدىپ — تەرجىمان ئىزاھى) مويى قەلەمنى بىر تەۋرىتىپ ، شۇ داۋراڭنى پەقەت «سالتاڭ ئات كوچىدا ئىتنى ئۆلتۈرۈپ قويدى» دېگەن قىسقىغىنە سۆز بىلەنلا چۈشەندۈرگەن . ئۇ ، گەپتە سۆزنى قىسقارتىشنىڭ مۇناسىپ ئۇستازىدۇر .

«راۋىلەر رىۋايەت قىلىدۇرلەركى» دېگەندەك گەپلەر بۈگۈنكى كۈندە يوق بولسىمۇ ، لېكىن كىممۇ يۇقىرى سۇرئەتلىك يولدا ئۇچۇر «ئەخلەت ھارۋىلىرى» تېقىلىشىپ قالمايدۇ دەپ ۋەدە قىلالىسۇن . مەيلى ئالغۇ - بەرگۈ قىلىشتا

ياكى هۆكۈمەت خىزمىتىدە بولسۇن ، مەقسەتنى ئېنىق ئېيتسىڭىز ، باشقىلار سۆزىڭىزنى چۈشەنسە ، شۇنىڭ بىلەن ئىش پۈتسە كۇپايە قىلاتتى . ئەدناسى ، تاشقىرىغا ئاچچىقسۇ سېتىۋېلىش ئۈچۈن چىقىدىغان چاغلىق بىر ئىشتىمۇ گەپكە ئوسما قويۇپ ، پوسما كىيدۈرۈپ ، يۈيۈپ - تاراپ ، سۈرلۈك قىلىپ ياساپ ئاۋارە بولۇشنىڭ نېمە ھاجىتى ؟

(لىن مىڭبو ئىمزاسىدىكى بۇ مۇھاكىمە ئەسلى «جۇڭگو سۈپەت گېزىتى» (خەنزۇچە) نىڭ 2000 - يىل 30 - مارت سانىغا بېسىلغان .)

«قېرىنداشلار ، مەن سىلەرگە ئەمەلىي ئىش قىلىپ بەرگىلى كەلدىم . . . »

«تەرەتكە چىقىش ھوقۇقى» توغرىسىدا پاراڭ

مەلۇم بىر ئەپەندى بىر پارچە ماقالىسىدە مۇنداق ھەسرەتلىنىپتۇ : ئۇنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 2 - يىللىقىدا ئوقۇيدىغان ئوغلى ئەتىگەنلىك تامىقىغا پەقەت «قۇرۇق تائام» لا يەيدىكەن ، دوختۇرلار «سۈيۇق تائام» دەيدىغان چاي ، شوۋگۇرۇچ ، سۈت دېگەندەك نەرسىلەرنى زادىلا ئىچمەيدىكەن . ئۇنىڭ شۇنداق «قاتتىقىنى كۆزگە ئىلماي ، يۇمشاقتىن قورقىدۇ» غانلىقىنىڭ سەۋەبى — ئۇ سىنىپتا دەرس ئوقۇۋاتقاندا تەرتىي قىستاپ قالسا تەرەتخانىغا چىقىشتىن قورقىدىكەن .

تەرەتخانىغا چىقىش ئوتقا دەسسەشكە ، سۇغا كىرىشكە ئوخشىمايدۇ ، ئۇنىڭ نېمە قورقۇچلۇكى بار ؟

جانابلار ، بىخۇدلۇق قىلمىشلار ، ئەگەر راستتىنلا لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقان ئوتقا دەسسەيدىغان ، شاۋقۇنلۇق دېگىزغا سەكرەيدىغان ئەھۋال توغرا كەلسە ، 10 ياشلىق گۆدەك ، تەنتەك بالىلار قارامىلىق بىلەن ئۆزىنى ئاتىدۇ ، ئۇلار قورقمىسا كېرەك . لېكىن دەرسخانىدا تەرەتخانىغا چىقمەن دەپ قولىنى كۆتۈرۈپ ئىلتىماس قىلغاندا ، مۇئەللىمنىڭ ئىككى كۆزىنى مىختەك تىكىپ قارىشى ، گويا ئۆتكۈر خەنجەردەك قادىلىپ تۇرۇشى كىچىك بالىنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق ئىززەت - ئابرۇيىنى پۈتۈنلەي تۆكۈۋېتىشى ، غۇرۇرىنى يەرگە ئۇرۇشى مۇمكىن .

شۇ ئەپەندىنىڭ گەپلىرىگە قارىغاندا ، بىر كۈنى ئۇنىڭ ئوغلىنىڭ تەرتىي قىستاپ قالغانىكەن ، قولىنى كۆتۈرگۈسى كەلمەپتۇ ، ئېھتىمال قولۇمنى كۆتۈرۈپ رۇخسەت سورىسامۇ

تەلىپىمنى رەت قىلىشى مۇمكىن ، دەپ ئويلىغان بولسا كېرەك . ئۇنداق ئويلاپ ، بۇنداق ئويلاپ ، ئاخىر قولىنى كۆتۈرمەپتۇ - دە ، دەرسخانىدىلا «كىچىك تەرتىنىشى تۇتالماي» قاپتۇ ، ساۋاقداشلىرىنىڭ مازاق قىلىشىغا چىدىماي ، پەرىشانلىقتا پالاقلاپ يۇگۈرۈپ ئۆيىگە بېرىپ ئىشتىنىنى يەڭگۈشلىۋاپتۇ . دېمەك ، شۇنداق كۆلكىلىك ئەھۋاللار يۈز بەرگەنىكەن .

شۇنىڭ ئۈچۈن بالىنىڭ ئاتىسى تەرەتخانىغا چىقىش ھوقۇقىنى قولغا كەلتۈرۈش توغرىسىدا ئۆز بالىسىنىڭ ۋە باشقا بالىلارنىڭ نامىدىن بىر پارچە تەلەپنامە يېزىش نىيىتىگە كەپتۇ . ئالدىغا قەغەزنى قويۇپ ، قەلەمنى قولغا ئالغاندىن كېيىن خىيال سۈرۈپ قاپتۇ . تەلەپنامىنىڭ بېشىنى قانداق يازسام بولار ؟ «ھۆرمەتلىك مۇئەللىمگە» دەيمۇ ؟ ياق ، بولمايدىغاندەك قىلىدۇ . مۇئەللىم نېمىشقا بالىلارنىڭ تەرەتخانىغا چىقىش ھوقۇقىنى تارتىۋالىدىغاندۇ ؟ ئېھتىمال ، مۇئەللىملەر ، ئوقۇغۇچىلار تەرەتكە چىقىمەن دەپ ، ئىمتىھان نومۇرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك مۇھىم گەپلەرنى ئاڭلىماي قالسا ، شۇنىڭ بىلەن ئىمتىھان ۋاقتىدا ئىمتىھان بېرەلمىسە قانداق بولىدۇ ، دەپ ئەندىشە قىلىدىغاندۇ . ئوقۇغۇچىلار ئىمتىھان بېرەلمىسە ، شۇنىڭ بىلەن مۇئەللىمنىڭ مۇكاپات ئېلىشىغا ، دەرىجىسىنىڭ ئۆستۈرۈلۈشىگە ، نام - ئابرۇيىغا دەخلى يەتمەمدۇ ؟ مۇئەللىملەر بۇنىڭغا پەرۋا قىلمايدۇ ، لېكىن بالىلارنىڭ ئىستىقبالىغا زامىن بولۇپ قالسا ، بۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقماق ئاسانمۇ ؟ ئۇنداق بولسا ، «ئىززەتلىك مەكتەپ مۇدىرىغا» دەپ يازاي ، دەپ ئويلىدى بالىنىڭ دادىسى . ياق ، بۇنداق يازسام تېخىمۇ بولمايدىكەن . مەكتەپ مۇدىرى ئوقۇغۇچىلارنىڭ دەرس ۋاقتىدا تەرەتخانىغا خۇددى باپكانىڭ موكىسىدەك كىرىپ - چىقىپ ، مەكتەپ ئىنتىزامىغا ، مەكتەپ تەرتىپىگە ، مەكتەپنىڭ قىياپىتىگە تەسىر يەتكۈزۈشىنى ياخشى كۆرمەيدىكەن . لېكىن ئۇ ، ئىشتىنىڭلارغا چىقىرىۋەتسەڭلارمۇ

چىقىرىۋېتىڭلار ، دەرستىن قالماڭلار ، تاپشۇرۇقلارنى تۈگىتىڭلار دەپتىكەن . شۇنىڭ ئۈچۈن توپتوغرا «ھاكىمغا» ياكى «ئۆلكە باشلىقىغا» يازسام قانداق بولار ؟ بىراق خەلقنىڭ ھاياتى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان شۇنچە چوڭ ئىشلار شۇنچە كۆپ تۇرسا ، ئۇلارنىڭ بىر قولىنى ئون قىلالايدىغان قابىلىيىتى بولسىمۇ چولىسى تەگمەيدۇ . «خوجايىن» بولۇپ قالغان پۇقرانىڭ كىچىك بالىلارنىڭ سۈيدۈكى چاغلىق ئۇششاق - چۈششەك ئىشلارغا شۇنچە ئالدىراش «خەلق چاكىرى» لارنى ئاۋارە قىلىشقا قانداقمۇ كۆڭلى ئۇنايدۇ ؟

تەلەپنامىنىڭ بېشىنى يازالماسلىق بۇياقتا تۇرسۇن ، تېخىمۇ چاتاق يېرى تېخى ئالدىمىزدا تۇرۇپتۇ . ئويلاپ بېقىڭلار ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ تەرەتكە چىقىش ئەركىنلىكىنى تەلەپنامە سۈنۈش يولى بىلەن قولغا كەلتۈرۈشكە توغرا كەلسە ، ئۇ چاغدا دەرس ۋاقتىدا شۇك ئولتۇرسا ، دەرستىن چىققاندىن كېيىن ۋاراڭ - چۇرۇك قىلسا ، مۇئەللىملەر كاچىتىغا ئۇرمىسىكەن ، قۇلىقىنى سوزمىسىكەن دەپ ئىلتىماس يېزىش كېرەكمىكەن ؟ ئەگەر ئىشنىڭ يولىنى بىلمەيدىغان نادان ئاتا - ئانىلار ھەددىدىن ئېشىپ ، مۇئەللىمنى ئۆزىمىزنىڭ تاللىۋېلىشىمىزغا رۇخسەت قىلىڭلار ، «ئۆز ئىختىيارىڭلار بىلەن ياردەم بېرىڭلار» دەپ تۇرۇۋالىدىغان ئۇنداق - مۇنداق سېلىقنى كۆتۈرۈۋېتىڭلار . . . دەپ تەلەپ قىلسا ، «خەلقنىڭ . . . نى خەلق باشقۇرىدۇ» دەيدىغان چوڭ ئىشلارغا چاتاق بولمامدۇ ؟ !

ئوقۇغۇچىلارنىڭ مەكتەپتە ۋاراڭ - چۇرۇك قىلىشى چاغلىق ئىش . مۇبادا شۇنداق يامان ئادەت جەمئىيەتكە تارقىلىپ كەتسە ئىش چاتاق : دېھقانلار تاماكا تېرىمايمىز ، قوناق تېرىشقا ئەركىنلىك بېرىلىسكەن دەپ دوكلات يازسا ، تەلىپى ئىجابەت بولمىغاندا ، مەلۇم بىر جايدىكى بىر دېھقان ئايالغا ئوخشاش كەنت سېكرېتارىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ زەھەرلىك دورا ئىچىۋالسا ؛

شۇنداق بولۇۋەرسە ، ئۇ هالدا «قول شىلتىش» نى ئادەت قىلمۇالغان تۆرىلەر «خەلقنى زورلۇق بىلەن بېيىتىش قۇرۇلۇشى» نى قانداق ئەمەلگە ئاشۇرالايدۇ ؟

ئويلىمىسىڭىز ، سۆزلىمىسىڭىز بىلگىلى بولمايدىكەن ، ئويلاپ قارىسىڭىز ، ئېغىزغا ئالسىڭىز چۆچۈگىدەك ئەھۋاللار بار ئىكەن .

(يۇخۇا ئىمزاسىدىكى بۇ ئېسەرنىڭ خەنزۇچىسى «دېموكراتىيە ۋە قانۇن - تۇزۇم» رەسىملىك گېزىتىنىڭ 2000 - يىل 3 - ئۆكتەبىردىكى سانىغا بېسىلغان .)

بالىغا كۆيۈنۈش

زامان تەقەززا بولۇپ تۇرغان پىكىر

ماكسىم گوركي : «زامانغا ماس كەلمىگەن پىكىرلەر» دەپ ئومۇمىي سەرلەۋهە بەرگەن نەچچە ئون پارچە سىياسىي مۇلاهىزىسىدە سوۋېت رۇسىيە جەمئىيىتىدە ئۆكتەبىر ئىنقىلابىنىڭ ئالدى - كەينىدە يۈز بەرگەن تولىمۇ جىددىي مەسىلىلەرنى ئەستايىدىل تىلغا ئېلىپ ، بولشېۋىكلار هۆكۈمىتىنىڭ سىياسەت ۋە خىزمەت جەهەتتىكى نۇقسانلىرىنى ، سەۋەنلىكلىرىنى تاكى تەقدىرگىچە مۇناسىۋەتلىك بوپقالغان چوڭ - چوڭ خاتالىقلىرىنى توغرىدىن - توغرا تەنقىد قىلغان هەتتا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئاخىر سۆكۈلۈپ - پارچىلىنىپ كېتىدىغانلىقىغا كۆز يەتكۈزگەن .

بىز «مەدەنىيەت قىزىتمىسى» نى بېشىمىزدىن ئۆتكۈزگەن بولغاچقا ، گورکىينىڭ مەدەنىيەت قارىشى دىققەت - ئېتىبارىمىزغا تولىمۇ ئەرزىيدۇ . گورکىينىڭ قارىشىچە ، مەدەنىيەتنىڭ هەقىقىي مەنىسى ئادەمنى «تېخىمۇ ئادەمىيلىككە ئىگە قىلىش» تۇر . «مەدەنىيەتنىڭ هەقىقىي نېگىزى ۋە ماهىيىتى شۇ يەردىكى ، مەدەنىيەت بارلىق ئىپلاس ، پەس ، ساختا نەرسىلەردىن ، قوپاللىقتىن يىرگىنىدۇ ، ئادەمنىڭ قەدىر - قىممىتىنى چۈشۈرىدىغان ۋە ئادەمگە دەرد كەلتۈرىدىغان نەرسىلەردىن نەپرەتلىنىدۇ ! » . گوركي مانا مۇشۇ پىكىر - ئىدىيىنى مەدەنىيەتنىڭ مېغىزى سۈپىتىدە تەرىپلەپ ، شۇ مەركەزدىن چەتنەپ كېتىدىغان پۇچەك مەدەنىيەت هادىسىلىرىنى ئۆتكۈر تەنقىدلىگەن : «ئەتراپىمىزدا بىرمۇنچە ئاتالمىش

‹مەدەنىيەت ئەربابى › لىرى بار . ئۇلار سىياسىي جەھەتتە تولىمۇ پىشىپ كەتكەن ، ئۇلارنىڭ ھەر خىل ، ھەر قىسما بىلىملىرى ناھايىتى مول . لېكىن ئۇلارنىڭ تۇرمۇش تەجرىبىلىرى ، ئىلىم-بىلىملىرى يەھۇدىيلارغا ، دېموكراتىزمغا قارشى ھەرىكەت قىلىشىغا ھەتتا خەلق ئاممىسىغا زۇلۇم ، ئىنسانىي ئەركىنلىككە جەبىر سالىدىغان دۆلەت تۇزۇملىرىنىڭ ھامىيسى بولۇپ ھەرىكەت قىلىشىغا دەخلى قىلمايدۇ . ئۇلار . . . ئىجتىمائىي پائالىيەتلەردە ناتوغرا ئۇسۇللارنى تەپتارتماستىن ، دىلىغۇل بولۇپمۇ تۇرماستىن قوللىنىۋېرىدۇ . . . ھەتتا قاقشاتقۇچ چارىلەرنىمۇ قوللىنىۋېرىدۇ . . . بۇ قىلمىشلىرى ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىنى بىز ‹مەدەنىيەت › ئەربابى دەپ قارىشىغىمۇ دەخلى يەتكۈزەلمەيدۇ » . گوركىي : «مەدەنىيەت خەۋپ ئىچىدە قېلىۋاتىدۇ » دەپ قاراپ ، خەۋپ ھەقىقىي مەدەنىيەتنىڭ كەم بولۇۋاتقانلىقىدىلا ئەمەس ، ساختا مەدەنىيەت ئەربابىلىرىنىڭ يالغان مەدەنىيەتلەرنى بازارغا سېلىۋاتقانلىقىدا نامايان بولماقتا ، دەپ ئاھ ئۇرغان .

گوركىي مەدەنىيەتنى قايتا بەرپا قىلىشتىكى مەقسەتنى ، يەنى ئىنسانىي ئاڭ ، ئىنسان قەدىر - قىممىتى ۋە تەپەككۇر قىلىشتا ئۇيغىنىش ، مەنىۋى يېڭىلىق يارىتىش يولىدا تىرىشىش زۆرۈرلۈكىنى مېڭىدە ئايدىڭلاشتۇرۇش شەرت ، دەپ قايتا - قايتا تەكىتلىگەن . ئۇ ، مەدەنىيەتنى ئادەمنى پاك ۋە ساپ قىلىپ تاۋلايدىغان «ئوچاقنىڭ ئوتى » غا ئوخشاتقان . ئۇنىڭ قارىشىچە ، ئادەمدىكى ئۇزۇندىن بۇيان پەيدا بولۇپ كېلىۋاتقان «قۇل » لۇق مىجەزنى مەدەنىيەتنىڭ ئوتىدا ئاستا - ئاستا تاۋلىغاندىلا بىر - بىرلەپ يوقاتقىلى ، جاھالەتتىن مەدەنىيەتكە كۆچكىلى ، غەپلەتتىن ئويغانغىلى ، رەھىمسىزلىكنى تۈگىتىپ ، مېھىر - شەپقەت يولىدا ماڭغىلى بولىدۇ . «ئىنقىلابنىڭ ئۆزىدە ، — دەپ يازىدۇ ماكسىم گوركىي ، — ئادەمنى روھلاندۇرىدىغان بىرىر

ئالامەتنىڭ يوقلۇقى ، ئادەمنى تېخىمۇ سەمىمىي ، راستچىل قىلالمىغانلىقى » ، «پارا ئېلىشتا ئىلگىرىكى ئەمەلدارلاردىن قېلىشمايدىغانلىقى ، يەنە تېخى ئادەملەرنى تۇرمىلەرگە خۇددى ھايۋانلارنى قوغلىغاندەك قوغلاۋاتقانلىقى مېنى ھەممىدىن بەك چۆچۈتمەكتە ، ھەممىدىن بەك ۋەھىمىگە سالماقتا » . بۇ شۇنداق بىر شۇملۇقنىڭ بېشارىتىكى ، بۇ بېشارەت رۇسىيىدە پەقەت ماددىي كۈچ - قۇۋۋەت جەھەتتىلا بۇرژۇلۇش ۋۇجۇدقا چىققانلىقىنى ، لېكىن بۇنداق بۇرژۇلۇش مەنىۋى كۈچ - قۇدرەتنىڭ ئۆسۈشىنى تېزلىتەلمىگەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ . گوركىينىڭ قارىشىچە ، ئىنساپى بار زىيالىيلار ئىدىيە جەھەتتە ئويغىتىش ۋە مەنىۋى جەھەتتە يېڭىلىق يارىتىش ۋەزىپىسىنى زىممىسىگە ئېلىشى ۋە بۇ يولدا ئۆزىنىڭ ئەركىنلىكىنى ، جېنىنى ئايىماسلىقى لازىم . «رۇسىيە زېمىنىنى ئەڭ پاك ئىسسىق قېنىمىز ، ئەڭ ياخشى نېرۋا سۈيۇقلۇقىمىز بىلەن سۇغىرىپ تۇرۇقلۇق ئۇندۇرگىنىمىز ئانچە راۋاج تاپالمىغان ، يىگىلەپ قالغان كۆچەت - نوتا بولغان » تەقدىردىمۇ «يەنىلا تىرىشىشىمىز كېرەك » ، «بۇ ، زىيالىيلارنىڭ قىلىدىغان ئىشى » ، چۈنكى «بىزدە ئۇلاردىن باشقا ئەقلىي كۈچ يوق » .

زىيالىيلارنىڭ يەنە بىر بۇرچى ، گوركىينىڭ قارىشىچە ، تەقدىلەش . ئۇ شۇنداق ئاشكارا جاكارلىغانكى : «مەيلى ھاكىمىيەت كىمنىڭ قولىدا بولسا بولۇۋەرسۇن ، ئۇنىڭ ئادەمگە تۇتقان پوزىتسىيىسىگە تەنقىدىي مۇئامىلە قىلىش ھوقۇقىمدىن ۋاز كەچمەيمەن » . «تەنقىدىي رېئالىزم » دېگەن تېرمىن - سۆزنى گوركىينىڭ ئىجاد قىلغانلىقى كىشىلەرنىڭ ئېسىدە بولسا كېرەك . ئۇ شۇنداق تەشەببۇس قىلغان : «زىيالىيلار سىياسىيدىن ئۈستۈن تۇرۇشى كېرەك ، ئۆزىنىڭ سىياسىي ھېس - تۇيغۇسىنى چەكلەشنى بىلىۋېلىشى ۋە چەكلەشكە ماھىر بولۇشى لازىم » ، چۈنكى «سىياسىي — مەيلى كىمنىڭ

سىياسىسى بولسا بولسۇن ـــ ھەرقاچان ، ھەر زامان ئادەمنى بىزار قىلىدۇ ، چۈنكى ئۇ يالغانچىلىقتىن ، تۆھمەت ـ بوھتاندىن ۋە زوراۋانلىقتىن خالىي بولالمايدۇ ، ئۇ مۇقەررەر » . لېكىن سىياسىيدىن خالىي بولۇپ تۇرغانلىق سىياسىيدىن ئۆزىنى چەتكە تارتىپ ، سىدام ئىلىم ياكى سىدام سەنئەت خالتا كوچىسىغا كىرىپ كەتكەنلىك بولمايدۇ ، بەلكى سىياسىي قاينامنىڭ سىرتىدا تۇرۇپ ، سىياسىي ۋە ئىجتىمائىي تۇرمۇشتىكى قۇسۇرلار ۋە خۇنۇكلۇكلەرنى غەيرەت بىلەن پاش قىلىشقا ، تەنقىدلەشكە توغرا كېلىدۇ .

گورکىي مۇشۇنداق تەنقىد زىيالىيلار بىلەن ھاكىمىيەت بېشىدا تۇرغان پارتىيە رەھبەرلىرى ئوتتۇرىسىدا ئۆزئارا تۇرتكە بولىدىغان ياخشى مۇناسىۋەت بەرپا قىلىپ بېرەر ، دەپ چىن كۆڭلىدىن ئۈمىد كۈتكەن . ئۇ بىر تەرەپتىن ، ئۆزىنىڭ مۇستەقىل پىكىر ـ ئىدىيىلىرىگە سادىق بولۇپ ، زىيالىيلارغا خاس تەنقىدلەش ھوقۇقىنى قولدىن بەرمىگەن بولسا ، يەنە بىر تەرەپتىن ، سوۋېتلىك سارىيىدىكى داھىي مۇشۇ چىن يۈرىكىمنى چۈشەنسىكەن ، سەممىي ۋە ئۆتكۈر تەنقىدلىرىمگە كەڭ قورساقلىق قىلسىكەن ، زامانىغا باب كەلمەيدۇ دېيىشىۋاتقان ئىدىيە ۋە پىكىرلىرىمنى نەزەر ـ ئېتىبارىغا ئالسىكەن ، قىلىۋاتقان ـ ئېتىۋاتقانلىرىمنىڭ ھەممىسىدە كولاش ئەمەس ، يۆلەش مەقسەت قىلىنغانلىقىنى ، كولاپ ئاغدۇرۇش ئەمەس ، يۆلەپ تۇرغۇزۇش ، گۈللەندۈرۈش مەقسەت قىلىنغانلىقىنى ، شەخسىي مەنپەئەت ئەمەس ، دۆلەت ۋە مىللەت نەزەردە تۇتۇلغانلىقىنى چۈشەنسىكەن ، دەپ ئىنتىزار بولغان . ئېھتىمال شۇ سەۋەبتىن بولسا كېرەك ، لېنىن گورکىينىڭ ئاتاپ تۇرۇپ قىلىۋاتقان تەنقىدلىرىگە 14 يېرىم ئاي سەۋر قىلغان ؛ «يېڭى ھايات» گېزىتىنى پېچەتلەش توغرىسىدا چۈشۈرگەن بۇيرۇقىدىمۇ «گورکىي ئۆز ئادىمىمىز» دەپ كېسىپ ئېيتقان .

گورکىينىڭ پىكىر ـ ئىدىيىلىرى سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ يۆنىلىش ـ سىياسىي تەدبىرلىرىگە ئايلانمىغان بولسىمۇ ، ئۇنىڭ رۇسىيە كالېندارى بويىچە 1917 ـ يىلى 19 ـ دېكابىردا قىلغان ئاگاھلاندۇرۇش خاراكتېرلىك بېشارەت سۆزى ھەقىقىي رېئاللىققا ئايلاندى !

گورکىينىڭ يىراقنى كۆرەرلىكىگە ئاپىرىن ئوقۇيمىز ، ئۇنىڭ يۈكسەك نەزىرىنى تېخىمۇ قەدىرلەيمىز .

(بۇ ئەسەرنىڭ خەنزۇچىسى ژاڭ نو تەخەللۇسى بىلەن «كىتاب ئوقۇش» ژۇرنىلىنىڭ 1999 ـ يىل 1 ـ سانىدا ئېلان قىلىنغان .)

ـــ بۇ كىتابنى ئوقۇسىڭىز ، ئاسمانغا چىقىپ كەڭ ئالەمنى كۆرگەندەك بولىسىز .

هالقا

كۆزەينەك تاقۇالغان بىر زات بىر كۈنى ئاپتوبۇسقا چىقىپ ئولتۇرۇپلا ، دېرىزىدىن تاشقىرىغا قارىغىلى تۇرۇپتۇ . بىلەت سانتۇچى چوكان ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ :

— ھەي كۆزەينەك ، بىلەت ئېلىڭ ، — دەپتۇ .

ھېلىقى زات تاشقىرىغا قاراش بىلەن بەند بولۇپ قالغاچقا ، بىلەتچىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىماپتۇ . بىلەتچى تېرىكىپ :

— كۆزەينەك ، قۇلىقىڭىز پاڭمۇ ؟ بىلەت ئېلىڭ ! — دەپ توۋلاپتۇ .

ھېلىقى زات چۆچۈپ ئېسىگە كەپتۇ ـ دە ، بىر ئازئاچچىقى كەپتۇ ، لېكىن ئۆزىنى بېسۋېلىپ ، يانچۇقىدىن پۇل چىقىرىپ بىلەتچىگە بېرىپتۇ .

بىلەتچى پۇلنى قولىغا ئالغاندىن كېيىن ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ ماڭاي دەپ تۇرغاندا ، ھېلىقى زات ئۇنىڭ ياسىنىش سىياقىنى كۆرۈپ ئىلھامى كەپتۇ ـ دە :

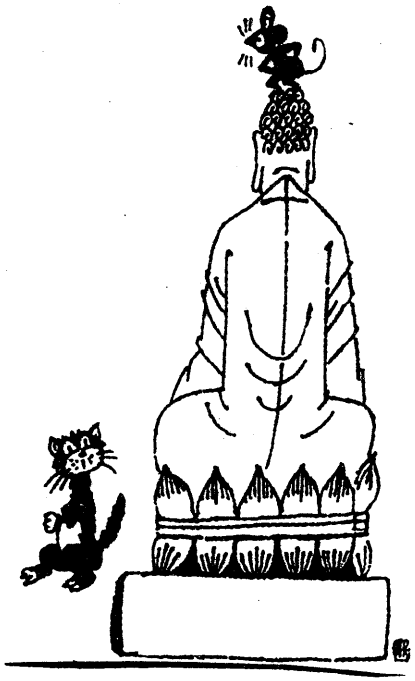
— ھەي ھالقا ، بىلەتنى تېخى بەرمىدىڭىزغۇ ! — دەپتۇ .

— كىمنىڭ ھالقىكەن ؟ ! — بىلەتچى ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپلا ئىككى قولىنى بېلىگە ئېلىپ ، ئۇرۇشىدىغاندەك ئەلپاز بىلەن ھېلىقى زاتقا چەكچىيىپتۇ .

— سەن مېنى «كۆزەينەك» دەپ چاقىرساڭ بولىدىكەن ، مەن سېنى «ھالقا» دەپ چاقىرسام نېمىشقا بولمايدىكەن ؟ —

دەپتۇ ھېلىقى زات بىلەتچىنىڭ قۇلىقىدىكى يوغان چەمبىرەك ھالقىنى ئىشارەت قىلىپ ، — مەن تېخى سېنى غېپىلداپ ماڭىدىغان «ناياق» دېسەم بوپتىكەن !

(جۇڭ ژېن ئىمزاسىدىكى بۇ ئەسەرنىڭ خەنزۇچىسى چۈڭچېڭ نەشرىياتى تەرىپىدىن چىقىرىلغان «بىزنى كىم مەنمۇن قىلىدۇ ؟» ناملىق كىتابتا ئېلان قىلىنغان .)

بۇ يەردە چاشقانلار مۇشۇكتىن قورقمايدىغان بولۇپ قالدى .

بۇنىمۇ ئوقۇپ قويۇڭ

غەربىي رايونىنى كەڭ كۆلەمدە گۈللەندۈرەيلى ، دېگەن داغدۇغىلىق شوئار ياڭراشقا باشلىغاندىن بۇيان ، بۇ ئۇلۇغ ئەھمىيەتلىك ئىش ھەممە تەرەپنىڭ دىققەت ـ ئېتىبارىنى قوزغىماقتا . ئېلىمىزنىڭ بۇ ئۇلۇغ ئىشقا ھەقدار بولغان غەربىي رايوندىكى ، بولۇپمۇ شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى بۇ بۈيۈك گۈللىنىش دەۋرىنى خۇشاللىق ۋە جاسارەت بىلەن كۈتۈۋېلىۋاتقان ھازىرقى كۈندە ، پۈتكۈل مەملىكەت خەلقىنىڭ ھەتتا دۇنيا ئەللىرىنىڭ قىزغىن قوللاش سادالىرىنى ۋە ئەمەلىي ھەرىكەتلىرىنى تۇرلۈك ئاخباراتلار ۋاستىلىرىدىن بىۋاستە ئاڭلاپ ، كۆرۈپ تۇرماقتىمىز . بۇ خەۋەرلەر ئىجتىماتلىق ئادەملەرگە زور خۇشاللىق ۋە غەيرەت بېغىشلىماي قالمايدۇ . ئىجتىمائىي ۋەزىيەتنى توختاپ ، پىنسىيەدە دەم ئېلىۋاتقىنىمغا بىرقانچە يىل بولغان بولسىمۇ ، خالىس ئىجتىمائىي خىزمەتلەرنى توختىتاي پىداكارلىق كۆرسىتىشىمگە غەيرەت بېرىۋاتقان مۇھىم ئامىللارنىڭ بىرىمۇ ئەنە شۇ گۈللەندۈرۈش تەنتەنىسىنىڭ تۇرتكىسىدۇر . گۈللەندۈرۈشنىڭ مېۋىلىرىدىن ئاز ـ تولا بەھرىمەن بولۇشقا ئۈمرۈم يار بەرسىكەن ، دېگەن ئارزۇنىڭ ئۈزىمۇ مەندەك ياشانغان ئادەم ئۈچۈن زور غەيرەت مەنبەسىدۇر .

ئەنە شۇنداق غەيرەتنىڭ تۇرتكىسى بىلەن ئوقۇغان ئېنىرت ـ ژۇرناللاردىن ئالغان ئۇچۇرلاردىن مەلۇم قىسمىنى ئوقۇرمەنلىرىمىزگە ـــ بولۇپمۇ خەنزۇ تىل ـ يېزىقىدىن بىۋاستە پايدىلىنالمايدىغان ، پايدىلىنالىسىمۇ بۇ تىلدىكى ئېنىرت ـ ژۇرناللارنى بىۋاستە ـ ئەترايلىق ئوقۇشقا ۋاقتى يەتمەيدىغان قېرىندىشىمىزغا تەرجىمە قىلىپ سۇنۇشقا مۇۋاپىق بولالىغانلىقىم بىلەن ھۇزۇرلىنىمەن .

غەربنى ، بولۇپمۇ شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈشكە داغدار ئادەتتىكى خەۋەر ۋە خۇش خەۋەرلەردىن باشقا ، مەسلىھەت مەنسىدىكى مۇلاھىزىلەرمۇ ئېنىرت ـ ژۇرناللاردا كۆپلەپ ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ ، دىققەت ـ ئېتىبارنى تارتماقتا . بېقىنقى بىرنەچچە ئايدىن بۇيان ئىچكى ئۇلكىلەردە چىقىدىغان «ۋۇبىخۇيباۋ» ، «جۇڭگو ياشلىرى» دېگەندەك مەشھۇر ، نوپۇزلۇق ئېنىرتلەردە ئارقا ـ ئارقىدىن ئېلان قىلىنغان بىرقانچە پارچە تەقرىزنى مەخسۇس توپلاپ يېغىپ ، ئېنىرت ـ ژۇرنال سەھىپىلىرىنىڭ چەكلىك بولۇش خۇسۇسىيىتىگە مۇۋاپىق يېغىنچاقلاپ تەرجىمە قىلىپ ، بۇلاردىن «غەربىي رايونىنىڭ رەھبەرلىرى ئۈزۈەتكىدىن چۈشسە ، ئىكەن» ۋە «مەمۇرىي دەرىجە ئىلمىي دەرىجىگە باراۋەرمۇ؟» دېگەن سەرلەۋھىدىكى ئىككى پارچە تەقرىزنى ئوقۇرمەن قېرىندىشىمىزغا

سۇنۇدۇم . «ياخشىدىن ئۈلگە ئال ، ياماندىن ئىبرەت» دېگەندەك ، ئوقۇغۇرمەنلەرنىڭ پايدىلىنىشىغا ئەرزىپ قالسا ئەجەب ئەمەس .

ـــ تۇزگۈچىدىن

غەربىي رايونىنىڭ رەھبەرلىرى «ئۈزەتكىدىن چۈشسە» ئىكەن

بۇ ماقالىنىڭ ئاپتورى ۋاڭ جىنيۇ مۇنداق يازىدۇ :

«غەربىي رايونىنى كەڭ كۆلەمدە گۈللەندۈرۈش» شوئارى چىققاندىن كېيىن ، غەربىي رايون ئادەملىرىگە ئائىت خەۋەرلەرنى ناھايىتى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلايدىغان ، ئۇلارنىڭ كۆلەتكىلىرىنى تېلېۋىزورلاردىن كۆرىدىغان ، ئۇلارنىڭ ئىش ـ ئەمەلىنى گېزىتلەردىن ئوقۇپ بىلىدىغان بولدۇم . شۇلاردىن مەندە ھەممىدىن بەك چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغىنى ئىككى ئىش بولدى ، بۇنىڭ بىرى ، غەربىي رايونىنىڭ دېھقانلىرى شەرقىي رايونىنىڭ دېھقانلىرىغا قارىغاندا ھەقىقەتەن ناھايىتى كەمبەغەل ئىكەن ، ھەتتا بەزىلىرى ھازىر يىرتىق ـ ياماق كىيىم كىيىدىكەن ، يەيدىغان ـ ئىچىدىغىنى ئۇماچ ، يوبدان ئىكەن . يەنە بىرى ، غەربىي رايونىنىڭ كادىرلىرى شەرقىي رايونىنىڭ كادىرلىرىدىن قېلىشمايدىكەن ، ئۇلارغا ئوخشاش گەپ ـ سۆز قىلىدىكەن ، ئوخشاش كىيىنىدىكەن ، ئوخشاش پىكاپلاردا يۈرىدىكەن ، ئوخشاش ياسداق بىنالاردا ئولتۇرىدىكەن .

مۇشۇنداق سېلىشتۇرغاندا ، ئادەمدە شۇنداق تەسىرات پەيدا بولىدىكەنكى ، غەربىي رايوندىكى كەمبەغەللىك پەقەت دېھقانلارنىڭلا كەمبەغەللىكىدىن ئىبارەت ئىكەن . شۇنىڭ ئۈچۈن غەربىي رايوندىكى ئۇلكە ، شەھەر ، ناھىيە ۋە يېزا رەھبەرلىرىگە شۇنداق بىر تەكلىپ بەرگۈم كەلدى : غەربىي رايونىنى گۈللەندۈرۈشنى ئاۋۋال ئۆزۈڭلارنى گۈللەندۈرۈشتىن باشلىماي ،

ئۆزۈڭلارنىڭ تۇرمۇش ئۆلچىمىڭلارنىڭ «ئۇزەڭگە» سىدىن چۈشسەڭلار قانداق ؟

كىيىنىش «ئۇزەڭگە» سىدىن چۈشسەڭلار ئىكەن . بىلىمەن ، ئاپئاق كۆڭلەكلىرىڭلارنى ، قاتۇرۇپ دەزمالالانغان شىم ـ كاستۇملىرىڭلارنى ، ماركىسى داڭلىق گالستۇكلىرىڭلارنى ، ژالىلداپ تۇرغان بەتىنكىلىرىڭلارنى ئۆزۈڭلارنىڭ ئايلىق مائاشىڭلارغا سېتىۋالغاندۇرسىلەر . لېكىن بىر ياقلىقى 100 يۈەنگە باردىغان كۆڭلەكنى ، بىر قۇرى 1000 يۈەنگە توختايدىغان شىم ـ كاستۇمنى كىيىۋېلىپ ، بىرنەچچە يۈەنلىك ، بىرنەچچە ئون يۈەنلىك ئۇستۇاش بىلەن تۇرغان پۇقرانىڭ ئالدىغا بارسىڭىز ، ئۇلار ئەيمىنىپ قالار ؟

يېيىش ـ ئىچىش «ئۇزەڭگە» سىدىن چۈشسەڭلار ئىكەن . «غەربىي رايون يىگىتلىرى» دىن بىرسى ئۆزىنىڭ بىر ماقالىسىدە : «هازىر غەربىي رايوننىڭ بەزى جايلىرى يەپ ـ ئىچىشتە ئارقىدا قېلىشنى خالىمايدۇ ، غەربىي رايون ئادەملىرىنىڭ شۇنداق ئادىتى بار ، هەرقانچە كەمبەغەل بولسىمۇ ، مېهمانغا كەمبەغەللىك قىلمايدۇ» دەيدۇ . لېكىن زادى «مېهمانغا كەمبەغەللىك» قىلمامدۇ ياكى ئۆزىگىمۇ ؟ بۇ يەردە گۇمان بار .

ئۇي ـ جايدا «ئۇزەڭگە» دىن چۈشسە ئىكەن . بۇلتۇر جازاسىنى تارتقان گۇاڭشى ئۆلكىسىنىڭ خېپۇ ناهىيىسىدىكى «چىرىك كوچا» دا ئولتۇرۇشلۇق كادىرلارنىڭ هەربىرىنىڭ ياسداق ئۇي ـ جايى ئوتتۇرا هېسابىلەن 166.8 كۋادرات مېتىر كېلىدىكەن ، ئۇلارغا 347 مىڭ يۈەندىن پۇل خەجلىشىپتۇ (بۇ پۇلدىن 183 مىڭ يۈەننى هۆكۈمەتتىن چىقىم قىلدۇرۇشۇپتۇ) . بۇ ئەهۋاللارنى كۆرگەن ـ بىلگەن پۇقرالار تىللاپ ، قارغىماي تۇرالارمۇ ؟ ئوبدانراق ئۆيدە ئولتۇرسىڭىز هېچكىم هېچنېمە دېمەس ، لېكىن پەرق تولىمۇ چوڭ بولۇپ

كەتسە ئىش چاتاق .

يۇرۇش «ئۇزەڭگە» سىدىن چۈشسە ئىكەن . غەربىي رايوندىكى بەزى كادىرلارنىڭ شەرقىي رايوندىكى كادىرلار بىلەن «ئۇزەڭگە» سوقۇشتۇرغۇسى باردۇر . بىراق ئېهتىمال ئۇلار خىزمەتتە ، تۇهپىدە سوقۇشتۇرماستىن ، تەمىنات جەهەتتە «ئۇزەڭگە» سوقۇشتۇرسا ، سەن هاكىم بولساڭ مەنمۇ هاكىم ، سەن سېكرېتار بولساڭ مەنمۇ سېكرېتار ، سەن «ئوۋدى» دا ماڭساڭ مەن «سانتانا» دا يۈرەلمەيدىكەنمەن ، سەن بىر يەرگە بېرىشتا پويىزدا ئولتۇرۇشنى خالىمايدىكەنسەن ، مەنمۇ ئايروپىلاندا ئولتۇرىمەن ، دېسە بولمىغىنى .

خەجلەش «ئۇزەڭگە» سىدىن چۈشسە ئىكەن . غەربىي رايوننىڭ رەهبەرلىرى «پۇل يوق» دېگەن سۆزنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىكەن ، يۇقىرىغا تەلەپ قويغاندا دەيدىغان سۆزىمۇ «پۇل يوق» ئىكەن . «پۇل يوق» دېگەن سۆز غەربىي رايوندىكى تەرەققىياتنىڭ ئاستا بولۇۋاتقانلىقىنىڭ تولىمۇ مۇهىم سەۋەبى بوپقالغاندەك تۇرىدۇ . لېكىن غەربىي رايوندىكى رەهبەرلەر پۇلنى قەدىرلەمدۇ ؟ بىر پۇلنى ئىككى يېرىم پۇل ئورنىدا خەجلىيەلەمدۇ ؟ نۇرغۇن گېزىتلەرنىڭ يېقىندا بەرگەن خەۋەرلىرىدىن مەلۇم بولۇشىچە ، ئۇرۇمچى شەهىرى زېمىن باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ باشلىقى شۇ زۇڭشيۇنىڭ : «يارىم بىر كۇلۇپ باقسا ماڭا ، بار ـ يوقۇمنى سەدىقە قىلىمەن ئاڭا» دېگەندەك چىرىكلىكلىرى بار ئىكەن . ئۇ «ئەي» فامىلىلىك بىر چوكانغا ئاشىق بولۇپ ، ئىككى قېتىمدىلا بىر مىليون يۈەن بېرىپتۇ ، بۇنىڭغا هەتتا «ئۆزىنىمۇ ئايىماي بېرىۋەتكەن» شۇ چوكانمۇ هەيران قاپتۇ . شۇ زۇڭشيۇ كۆڭلى چۈشۈپ قالغان يەنە باشقا ئىككى ئايالىنىڭ بىرىگە 500 مىڭ يۈەن ، يەنە بىرىگە 420 مىڭ يۈەن بېرىپتۇ . بۇ باشلىق قىسقىغىنە بىرنەچچە يىل ئىچىدە دۆلەتنىڭ 31 مىليون 430 مىڭ يۈەن زېمىن پۇلىنى ئۆزىنىڭ

ئاشىلىرىغا ، دوستلىرىغا «قەرز» بەرگەن ، ئاخىر بۇ پۇلدىن 21 مىليون 640 مىڭ يۈەننى قايتۇرۇۋېلىشقا ئامال بولمىغان .

بۇ بىر ئالاھىدە دېلو بولسىمۇ ، غەربىي رايوندىكى بەزى كادىرلارنىڭ خيانەت قىلىشتا ، پاھىشە ئويناشتا ۋە خەزىنىنى قۇرۇتۇشتا يۈرىكىنىڭ نەقەدەر چوڭ ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرىدۇ ؛ شۇنداقلا غەربىي رايوننىڭ بەزى جايلىرىدا ئەمەلىيەتتە پۇل يوق ئەمەسلىكىنى ، پەقەت «كەمبەغەللەرگە يار - يۆلەك بولۇش» ۋە «گۈللەندۈرۈش» ۋاقتىدىلا «پۇل يوق» بوپقالىدىغانلىقىنى ، بەزى كادىرلارنىڭ يېپ - ئىچىپ ، ئويناپ - كۈلگۈسى كەلگەن ۋە خيانەت قىلغۇسى كەلگەن چاغلاردا بولسا پۇل «ئۆكسىمەي كېلىدۇ» غانلىقىنى ، باشقىلارغا تەلەپنى قاتتىق قويۇپ ، ئۆزلىرىنى بوش قويۇۋېتىدىغانلىقىنىمۇ چۈشەندۈرىدۇ .

غەربىي رايوندا رەھبەرلىك قىلىش شەرەپلىك ئىش ، شەرەپنىڭ مۇھىم بىر بەلگىسى جاپا چېكىپ ئىشلەشتۇر . جاپا چېكىپ ئىشلىگەندە ئىشتا مۇۋەپپەقىيەت قازانغىلى ، بەخت يارىتىلى بولىدۇ ؛ جاپا چېكىپ ئىشلىگەندە ئەلنى رازى قىلغىلى بولىدۇ ، ۋاقتىنچە «ئۇزەڭگە» دىن چۈشكەندە كەلگۈسىدە «ئۇزەڭگە بىلەن ئاتقا مىنگىلى» ، خەلق ئاممىسى بىلەن بىللە ئاتلانغىلى بولىدۇ . غەربىي رايون ئۇچۇن كۈچ فەنسىنگە ، ۋۇ دېگىۋىنگە ئوخشاش جاپا چەككەن ، كۈرەش قىلغان ھەربىر مەرد يېگىت - قىزنى غەربىي رايون ئادەملىرىلا ئەمەس ، شەرقىي رايون ئادەملىرىمۇ ، پۈتكۈل مەملىكەت خەلقىمۇ ئۇنتۇمايدۇ .

مەمۇرىي دەرىجە ئىلمىي دەرىجىگە باراۋەرمۇ

ئاپتور ۋۇ جىشۇن 2000 - يىل 12 - ماي «فېلىيەتون» گېزىتىدە ئېلان قىلغان «ئاكادېمىك مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقى دەرىجىسىگە تەڭمۇ ؟» سەرلەۋھىلىك مۇھاكىمىسىدە مۇنداق يازىدۇ :

شىنجاڭدا شۇنداق بىر ئالاھىدە سىياسەت ئېلان قىلىنىپتۇ ، شۇ يەردىكى ئاكادېمىكلەر مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقى دەرىجىسىگە باراۋەر تەمىناتتىن بەھرىمەن بولىدىكەن ، تۇرالغۇ ، داۋالىنىش جەھەتلەردە مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقى دەرىجىلىك كادىرلار بىلەن ئوخشاش بولىدىكەن .

بۇ خەۋەر تارقالغاندىن كېيىن ، بۇ سىياسەتنى ئىلىم - بىلىمنى قەدىرلەيدىغان ، قابىل ئادەملەرنى ئەزىزلەيدىغان ئاقىلانە تەدبىر بوپتۇ ، دەپ مەدھىيىلىدۇق . لېكىن چوڭقۇر ئويلاپ كۆرگەندىن كېيىن ، ئىلىم - بىلىمنى قەدىرلىگەندە ئۇنىڭ «مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقى دەرىجىسى» گە توغرىلاشنىڭ نېمە زۆرۈرىيىتى باردۇ ؟ دېگەن گۇمان پەيدا بولدى .

ئاكادېمىك دېمەك — ئىلىم - پەننى تەتقىق قىلىدىغان ئورگاننىڭ ھەقىقىي ئەزاسى ، يەنى ئالىي تەتقىقاتچى ، ئالىم دېمەكتۇر . ئۇلار بۇ ھۆرمەتكە ئۆزلىرىنىڭ چوڭقۇر ئىلىم - بىلىمى ۋە شۇ جەھەتتىكى پىداكارلىقى بىلەن ، شۇنداقلا جەمئىيەتكە يەتكۈزگەن تۆھپىسى بىلەن نائىل بولغان . فرانسۇز مۇتەپەككۇر ساينت سىموننىڭ مۇنداق بىر مەشھۇر سۆزى بار : «ئەگەر فرانسىيەدە 50 نەپەر مۇنەۋۋەر فىزىكا ئالىمى ، 50 نەپەر

مۇنەۋۋەر خىمىيە ئالىمى ، 50 نەپەر مۇنەۋۋەر ماتېماتىكا ئالىمى ، 50 نەپەر مۇنەۋۋەر شائىر ، 50 نەپەر مۇنەۋۋەر يازغۇچى ، 50 نەپەر مۇنەۋۋەر ئىنژېنېر بىردىنلا يوقىلىپ كەتسە ، فرانسىيە شۇئان جانسىز مۇردىغا ئايلىنىپ قالىدۇ . » (شۇ جۇملىدىن كۆپ مىللەتلىك بىر دۆلەتتە ئەگەر مەلۇم ساندا يېتىشكەن مۇنەۋۋەر تەرجىمە مۇتەخەسسىسى بولمىسا ، شۇ دۆلەتنىڭ ماددىي ، مەنىۋى تەرەققىياتىنىڭ مۇھىم ئامىللىرىدىن بىرى بولغان ھەتتا شۇ تەرەققىياتنىڭ ئۈلى بولغان ئىتتىپاقلىق ، مۇقىملىق يولىدا مىللەتلەر ئارا مەنىۋى «كۆۋرۈك» بولمىسا پىكىر بىرلىكى نەدىن كېلەر ؟ بۇ ، تەرجىمانىنىڭ قوشۇمچە تەسىراتى) . ئىلىم ـ بىلىمنىڭ كۈچ ـ قۇدرىتى ، قىممىتىنى چاغلىق مەرتىۋە ، دەرىجە ، مەنسەپ بىلەن تەڭلەشتۈرگىلى بولارمۇ ؟ ئىلىم ـ پەننىڭ خۇسۇسىيىتىنى دەرىجە بىلەن ئۆلچەش مۇمكىن ئەمەس . ئىلىم ـ بىلىمگە ھەقىقىي رەۋىشتە ئۆمۈرلۈك ئىشتىياق باغلىغان ئالىم ـ مۇتەخەسسىسلەر دەرىجە ، مەنسەپنىڭ يۇقىرى ـ تۆۋەنلىكىگە پەرۋا قىلمايدۇ . ماتېماتىكا ئالىمى چېن جىڭرۇڭ دۇنيانى ھاڭ ـ تاڭ قالدۇرغان «گولدباخ قىياسى» نىڭ سىرىنى بار ـ يوقى ئالتە كۈادرات مېتىر كېلىدىغان ئۆيدە ئولتۇرۇپ يەشكەن . ئۇ ، مۇئاۋىن پىروفېسسور يەنىي دوتسېنت ـــ مۇئاۋىن ھاكىم دەرىجىسىگە تەڭ ئىكەن ، ئۆيى تۆت ھۇجرىلىق بولىدىكەن ، دەپ ھېسابلاپ يۇرگەنمىكەن ؟

مەمۇرىي مەنسەپنى نېمىشقا ئىلمىي دەرىجىنىڭ ھۆرمىتىگە توغرىلاپ باھالىشىدىغاندۇ ؟ بۇنىڭ سەۋەبلىرىنى ئەتراپىمىزدىكى قويۇق «مەنسەپ ھاۋاسى» غا قارىساقلا چۈشىنىۋېلىش مۇمكىن . مەيلى ھەرقانداق كەسىپ ، ساھە ياكى ئورۇن ـ ئىدارە بولسۇن ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى مەمۇرىي دەرىجە قېلىپىغا چۈشۈرۈلمەكتە ؛ نازارەت دەرىجىلىك مەكتەپ ، ناھىيە دەرىجىلىك گېزىتخانا ، بۆلۈم دەرىجىلىك كارخانا ۋەھاكازا . بىرمۇنچە دۆلەت

كارخانىلىرىنىڭ لىدېرلىرى ، باش دىرېكتورلىرى تىرناق ئىچىدە ئۈزۈلرىنىڭ مەمۇرىي دەرىجىلىرىنى ئىزاھلاشتىن زېرىكمەيدۇ . بەزى يەككە ـ خۇسۇسىي كارخانىلارمۇ «مەنسەپ» دائىرىسىگە كىرىپ ، «تۇمار» ئېسىۋېلىشقا تۇرلۇك ئامال ـ چارىلەر بىلەن ئۇرۇنىدۇ . بۇنىڭ سەۋەبى نېمە ؟ سەۋەبى شۇ «مەنسەپ ئاساس» ئىدىيىسى چوڭقۇر يىلتىز تارتىپ ، كىشىلەرنىڭ قەممەت قارىشىغا ھاكىم بوپقالغان ؛ ئادەمگە ئۇنىڭ مەنسىپىگە قاراپ مۇئامىلە قىلىدىغان ، ئىش توغرا كەلگەندە مەنسەپدارنىڭ قاش ـ قاپىقىغا قاراپ ئىشلەيدىغان ئادەت پەيدا بوپقالغان . ئەنە شۇنداق مەنسەپ قەدىرلىك ، قابىلىيەت قەدىرسىز بوپقالغان شارائىتتا ئىلىم ـ بىلىم ئەھلىلىرىنىڭ قانچىلىك قەدىر ـ قىممىتى بولسۇن ؟

مەنسەپ قارىشى كۈچلۈك ، ماھارەت قارىشى كۈچسىز ، مەنسەپدار ئەزىز ، ماھارەت ئىگىسى قەدىرسىز بولسا ، مەنسەپدارلىق كەيپىياتى كۈچەيىپ كېتىدۇ ، مەنسەپپەرەسلىك ـــ بيۇروكراتىزم ۋە بۇنىڭدىن كېلىپ چىقىدىغان ئەيىبلەر ئۇچ ئېلىپ كېتىدۇ . . . ماھارەت ئىگىلىرىنى ئەزىزلەيدىغان مىللەت راۋاج تاپالايدۇ . . . مېڭىمىزدە ساقلىندى بوپقالغان مەنسەپنى ئاساس قىلىدىغان يامان ئادەتنى ئۈزۈل ـ كېسىل تۈگىتىپ ، ماھارەت ئىگىلىرىنى قەدىرلەپ ئىشلىتىدىغان ئىلىم ـ پەن تۈزۈمىنى ھەقىقىي بەرپا قىلىش ـــ مانا بۇ تۇپ ـــ نېگىزلىك تەدبىردۇر .

* * *

ئاپتور گاۋ شيا «جۇڭگو ياشلىرى» گېزىتىدە ئېلان قىلغان «ئاكادېمىك ـ ئاكادېمىكتۇر» سەرلەۋھىلىك مۇھاكىمىسىدە مۇنداق دەيدۇ :

ئاكادېمىك دېمەك ـــ ئىلىم ئەھلى دېمەكتۇر ، مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقى دېمەك ـــ مەمۇرىي مەنسەپدار دېمەكتۇر ، بۇلارنى تەڭلەشتۇرۇش تەس . بىرىنچىدىن ، بۇلارنى پەيدا قىلغان «تۇپراق» ئوخشاش ئەمەس . ئىلىم ئەھلى مەدەنىيەت ، ئىقتىساد جەھەتتىكى تەرەققىيات ، ئالاقە ـ پىكىر جەھەتتىكى يۇكسىلىشتىن بارلىققا كېلىدۇ . بۇنداق تەرەققىيات ، يۇكسىلىش بولمىغان يەردە بىرەرمۇ ئالىم چىقماسلىقى مۇمكىن ، لېكىن سانسىز مۇئاۋىن ئۆلكە دەرىجىلىك مەنسەپدار ھەتتا رەئىس جۇمھۇر چىقىشى مۇمكىن . ئىككىنچىدىن ، ئۇلارنىڭ پەيدا بولۇش ئۇسۇلى ئوخشاش ئەمەس . ئالىم دېگەن ئۇنۋان ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ چوڭقۇر ئىلىم ـ بىلىمى ، ئىلىم ـ بىلىمى بىلەن كۆرسەتكەن پىداكارلىقى ، تۆھپىسى ۋە جامائەتنىڭ ئېتىراپى بىلەن ھاسىل بولىدۇ ، ئۇنى بۇيرۇق بىلەن تەيىنلەش ياكى سايلام يولى بىلەن سايلاش ئارقىلىق ۋۇجۇدقا چىقىرىش مۇمكىن ئەمەس . مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقى دەرىجىسىدىكى مەمۇرىي مەنسەپدار قانچىلىك كېرەك بولسا شۇنچىلىك تەيىنلەش ياكى ياسۇبلىش مۇمكىن ، ھەتتا شتاتقا سىغمىسىمۇ ياكى دەرىجىسى مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقى دەرىجىسىگە يەتمىسىمۇ تىرناق ئىچىگە مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقى دەرىجىسى بويىچە تەمىنات بېرىلىدۇ ، دەپ يېزىپ قويۇش مۇمكىن . بەزى نىيىتى يامان ، خۇشامەتچى ئادەملەرمۇ مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقى دەرىجىسىنى ئەپلەپ ـ سەپلەپ قولغا كەلتۈرۈۋېلىشى مۇمكىن . ئۆلۈم جازاسىغا مەھكۇم بولغان خۇچاڭچىك جىياڭشى ئۆلكىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى دەرىجىسىگە پارا بېرىش يولى بىلەن تىرمىشىپ چىقىۋاپتىكەنغۇ . ئەگەر بىراۋ ئەنە شۇنداق ھىيلە ـ نەيرەڭ بىلەن ئالىم بولۇۋالاي دەپ خىيال قىلسا ، بۇ ئۇنىڭ ئوخلىماي كۆرگەن چوشى ! مۇتلەق مۇمكىن ئەمەس . ئالىملارنىڭ ئۆزىگە خاس ئاجايىپ خىزمەتلىرى بار ، ئۇلار ئازادلىققا ، ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا

ئۆزىگە خاس تۈرتكە بولغان ، ئۇلارنىڭ تۆھپىلىرىدە روشەن ئىجادىيلىك ، ئىنقىلابىيلىق ۋە ئومۇمىيلىق بار . مەمۇرىي ئەمەلدارلارنىڭ ھەممىسىنىڭ تۆھپىسى بولۇشى ناتايىن ، بولغان تەقدىردىمۇ مەلۇم دائىرىدە بولۇشى ، كەڭ ـ ئومۇمىي دائىرىدە بولماسلىقى مۇمكىن . ئەتىدىن ـ كەچكىچە قورساق تۇيغۇزۇشنىلا بىلىدىغان ، ئومۇم ئىشىغا باش قاتۇرمايدىغان ، شۇنچە يىل مەنسەپ تۇتقان بولسىمۇ ئومۇمغا نەپ يەتكۈدەك ئىش قىلمىغان مەنسەپدارمۇ يوق ئەمەس . چېن شىتۇك (جۇڭگو كومپارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى سىياسىي بيۇروسىنىڭ سابىق ئەزاسى ، بېيجىڭ شەھەرلىك پارتكومىنىڭ سابىق شۇجىسى ـــ مۇھەررىردىن) ، ژاڭ باۋسەن (بېيجىڭ شەھەرلىنىڭ سابىق مۇئاۋىن باشلىقى ـــ مۇھەررىردىن) قاتارلىق بىر-نېمىلەر ئەلگە ئاپەت كەلتۈرگەن ھەم كەلتۈرىدىغان بەتنىيەتلەردۇر . تۆتىنچىدىن ، ئۇلاردىن مەلۇم بولغان قىممەت ئوخشاش ئەمەس . ئالىمنىڭ كۆپ بولۇشى مەدەنىيەت تەرەققىي قىلغانلىقىنىڭ ، ئىقتىسادتىكى باياشاتچىلىقنىڭ ، ئىدىيىدىكى يۇكسىلىشنىڭ ۋە جامائەتنىڭ ئالغا قەدەم تاشلاپ كېتىۋاتقانلىقىنىڭ ئالامىتىدۇر ، ئالىم قانچىكى كۆپ بولسا شۇنچە ياخشى . مەمۇرىي ئەمەلدار كۆپ بولسا ئىدارە توقاملىشىدۇ . ئىشتىن ئادەم كۆپ بوپقالىدۇ ، ئىش ئۇنۇمى تۆۋەن بولىدۇ . چىرىكلىكنى پەيدا قىلىدىغان سەگەنچۇك قانچىكى كۆپەيسە ، ئىش شۇنچە چاتاق بولىدۇ . بەشىنچىدىن ، ئۇلارغا بېرىلىدىغان باھا ئوخشاش بولمايدۇ . ئالىملارنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىرى تارىخنىڭ سىناقلىرىغا بەرداشلىق بېرەلەيدۇ ، خەلق چىن يۈرىكىدىن دائىم مەدھىيىلەيدۇ . مەمۇرىي ئەمەلدارلارغا بېرىلىدىغان باھا ئادەمگە قاراپ پەرقلىق بولىدۇ ، بەزىسگە مەڭگۈ تاش تىكلەش مۇمكىن ، بەزىسى سەھنىدە مەدھىيىلىنىپ ، سەھنىدىن چۈشكەندە ئەيىبلىنىشى ، تەنىگە

قېلىشى مۇمكىن ، بەزىسى بۇگۈن ئالاھىدە تۆھپىسى بار ، دەپ باھالانسا ئەتە يەنە شۇنداق بولۇشى ناتايىن . مەسىلەن ، ھەر قېتىملىق سىياسىي ھەرىكەتلەردە «خىزمەت كۆرسەتكەن» دەپ قارالغانلارنى ھازىرقى كۈندىمۇ شۇنداق دەپ قارىغىلى بولارمۇ ؟

دېمەك ، مەمۇرىي ئەمەلدار چېقىمچى ئاسان ، ئالىمنىڭ چېقىمچى ناھايىتى قىيىن . ئېلىمىزدە تا ھازىرغىچە ئالىملىقى ئۈچۈن نوبېل مۇكاپاتى ئالغان بىرمۇ ئادەم چېقىمدى ، لېكىن مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقى دەرىجىسىدىكىلەرنى ۋاگونلاپ تېپىش مۇمكىن . بىرى قىيىن ، بىرى ئاسان . ئەسلىدە قىيىن بولغانلىرىنىڭ تەمىناتى ئاسان بولغانلىرىنىڭكىدىن كۆپرەك بولسا ئەقىلگە ئۇيغۇن بولاتتى . ئالىمنىڭ تەمىناتىنى مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقى دەرىجىسىدە چەكلەپ قويسا ۋە تېخى مۇشۇنداق قىلىشنى «قەدىرلەش» دەپ قارىسا ، كىشىنى قايىل قىلارمۇ ؟ تەرەققىي تاپقان دۆلەتلەردە ئالىملارنىڭ تەمىناتى مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقى دەرىجىسىدىن يۇقىرى بولۇش تۇرماق ، رەئىس جۇمھۇرلاردىنمۇ نەچچە ھەسسە ئېشىپ چۈشىدىغان ئادەملەر ئاز ئەمەس .

بەزىلەر «مەنسەپ» نى ئىلىم ـ بىلىم ئەھلىدىن يۇقىرى كۆرىدۇ ، ھاياتنىڭ قىممىتىنى «مەنسەپ» بىلەن ئۆلچەيدۇ . ئازادلىقتىن بۇيان مەيلى مۇخبىر ، ئوقۇنقۇچى ، يازغۇچى ، ئارتىس ، تەنقىداتچى ، تەنھەرىكەتچى . . . بولسۇن ، ھەممىسىگە مەمۇرىي دەرىجە بېرىلدى ، ھەتتا پانىي دۇنيادىن بېزىپ ئىبادەتخانىغا كىرىۋالغان ، شەيخ ـ بۇۋىلەرگىمۇ بۆلۈم باشلىقى ناھىيە ھاكىمى دەرىجىلىرىگە توغرىلاپ دەرىجە بېرىلگەن . كەسپىي خادىملارغا ئۇنۋان بېرىلگەنلىكى ئەسلىدە «مەنسەپ ئاساس» دەيدىغان قاراشنىڭ ئىنكار قىلىنغانلىقى ئىدى . شۇنداق بولسىمۇ ، يۇقىرى دەرىجىلىك ئۇنۋان «پالانى دەرىجە» گە تەڭ ، دەيدىغان سۆزلەر قۇلىقىمىزغا كىرىپ تۇرىدۇ . دېمەك ،

«مەنسەپ ئاساس» دەيدىغان فېئودالىلىق قىممەت قارىشىنىڭ نەقەدەر جاھىللىق ئىكەنلىكى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇرىدۇ . .

* * *

ئاپتور ۋۇفېي «ۋېنخۇيباۋ» گېزىتىنىڭ 2000 ـ يىل 27ـ مارت سانىدا ئېلان قىلغان « ‹تەمىنات› تىن تۇغۇلغان ئويلىرىم» سەرلەۋھىلىك ماقالىسىدە مۇنداق دەيدۇ :

. . . مەلۇم بىر يەر بىلمىنى قەدىرلەيدىغانلىقىنى بىلدۇرۇش ئۈچۈن يېقىندا مۇھىم بىر سىياسىي تەدبىرنى ئېلان قىلىپ ، ئاكادېمىكقا «مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقى دەرىجىسىگە تەڭ تەمىنات» بېرىدىغان بوپتۇ ۋە «مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقى دەرىجىسىگە تەڭ تەمىنات» نىڭ كونكرېت مەزمۇنلىرىنىمۇ بايان قىپتۇ . بۇ مەندەك پۇقرانىڭ كۆزىنى ناھايىتى چوڭ ئېچىپ قويدى . شۇ «تەمىنات» نىڭ ئادەمنى زوقلاندۇرىدىغانلىقى ماڭا «ئادەملەرنىڭ ئۇستىدە تۇرىدىغان تاغ بېشىدىكى ئادەم» نىڭ ھىمىتىنى چۈشەندۈرۈپ قويدى ، نېمە ئۈچۈن «ئادەملەرنىڭ يۇقىرىغا يامىشىدۇ» غانلىقىنىمۇ بىلىپ قويدۇم .

«مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقى دەرىجىسىگە تەڭ تەمىنات» تەگمىسىمۇ ئاكادېمىك ئەمەلىيەتتە يەنىلا ئاكادېمىكتۇر . جۇڭگو خەلقىگە بىۋاستە نەپ يەتكۈزۈۋاتقان ئاكادېمىكلارنىڭ تۆھپىسى جەھەتتىن ئېيتقاندا ، ئۇلارغا ھېلىغۇ بىر «مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقىغا تەڭ تەمىنات» ئىكەن ، ھەرقانداق كاتتا شان ـ شەرەپ ۋە تەمىنات بېرىلسە ئارتۇقلۇق قىلارمۇ ؟ مەسىلىنىڭ يەنە بىر تەرىپىنى ، يەنى ھازىرقى «مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقى دەرىجىلىك تەمىنات» ئالىدىغان بەزى ئادەملەرنىڭ نامى ـ ئەمالىنى ئالساق ، ئۇلار ئاكادېمىكلارغا ئوخشاش تەمىنات ۋە شان ـ شەرەپكە

مۇناسىپ كېلەرمۇ؟ پېقىرنىڭ قارىشىچە، ئۇلارنىڭ بەزىسى ئايروپىلاندا، مەخسۇس پىكاپتا ئولتۇرۇشقا مۇناسىپ ئەمەس؛ بەزىسىگە ماشىنىنىڭ سىرتىدا ياردەم پۇلى بېرىش ھاجەتسىز، چۈنكى ئۇلار ئاللىقاچانلا پۇل تېپىشقا ئۇستا بوپقالغان؛ بەزىسىگە ئۆيىنىڭ كۆلىمىنى چوڭايتىپ بېرىشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق، چۈنكى ئۇلار نەۋرە - چەۋرىلىرىگىمۇ ئۆي - جاي تەييارلاپ قويغان... ئۇلارغا يەنە نېمە كەم، دەيسىز؟ ئۇلار ئاكادېمىك دېگەن ئۇنۋانغا تەلمۇرۈپ شۆلگەيلىرىنى ئاقتۇرۇشى مۇمكىن. چاتاق ئەنە شۇ يەردە: قولىغا كەلگىنىنى قەدىرلىمەيدۇ، قولىغا كەلمىگىنىگە تەلمۈرىدۇ. جىاڭشى ئۆلكىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى خۇ چاڭچىڭ يېقىندىلا ئۆلۈم جازاسىغا مەھكۇم بولدىغۇ!

ئاكادېمىكنىڭ ئاكادېمىكقا خاس ئىشى بار، ئۇ ئەگەر «مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقى دەرىجىسىگە تەڭ تەمىنات» نىلا كۆزلەيدىغان بولسا، كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ جان پىدالىق بىلەن ئىشلىمىگەن بولاتتى. خىزمەت مۇناسىۋىتى بىلەن يېقىندا يەتتە - سەككىز نەپەر ئاكادېمىكنى زىيارەت قىلدىم. شۇ زىيارەتلەردىن چۈشىنىشىمچە، ئۇلارغا ھەممىدىن بەك كەملىك قىلىدىغىنى ۋاقىت ئىكەن. بەزىلەر ئۆزىنىڭ ئىشىنى دەپ ئۇلارنى بىكار ئاۋارە قىلىدىكەن، ۋاقتىنى زايە قىلدۇرىدىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن، مېنىڭچە ئۇلارغا ئاۋۇال «ئەڭ تۆۋەن تەمىنات» بېرىش — يەنى، ئۇلارنى بىكار ئاۋارە قىلماسلىق، ئۇلارنىڭ قىممەتلىك ۋاقتىنى ئىسراپ قىلدۇرماسلىق كېرەك.

* * *

ئاپتور يېن جاۋپىڭ «فېلىيەتون گېزىتى» نىڭ 2000 - يىل 26 - سانىغا بېسىلغان «مەنسەپ ۋە يوغان گەپ» سەرلەۋھىلىك تەقرىزىدە مۇنداق دەيدۇ:

شۇنجاڭدا، بۇ يەردىكى ئاكادېمىكلەر مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقى دەرىجىسىگە تەڭ تەمىنات ئالىدۇ، دەيدىغان ئالاھىدە سىياسەت ئېلان قىلىنغانىكەن. ۋۇ جىشۇن ئەپەندى ئاكادېمىكقا بېرىلگەن بۇ مەنسەپ تاجىسىدىن گۈمانلىنىپ: «ئىلىم - بىلىمنى قەدىرلىگەندە ئۇنى ‹مۇئاۋىن ئۆلكە باشلىقى دەرىجىسى گە توغرىلاشنىڭ نېمە زۆرۈرىيىتى بار؟› دەپتۇ. چۈنكى ئۇنىڭ قارىشىچە، «ئىلىم - بىلىمگە ھەقىقىي رەۋىشتە ئۆمۈرلۈك ئىشتىياق باغلىغان ئالىم - مۇتەخەسسىسلەر دەرىجە، مەنسەپنىڭ يۇقىرى - تۆۋەنلىكىگە پەرۋا قىلمايدۇ» مىش.

مەن ۋۇ جىشۇن ئەپەندىنىڭ تەقرىزىگە قۇشۇلالمايمەن. بىرىنچىدىن، ئىلىم - پەننىڭ خۇسۇسىيىتىنى دەرىجە بىلەن ئۆلچەش مۇمكىن ئەمەسلىكى ئىلىم - پەن ئەھلىنىڭ تۇرمۇش تەمىناتىنى دەرىجە بىلەن ئۆلچىگىلى بولمايدۇ، دېگەن گەپ ئەمەس. چۈنكى رېئال تۇرمۇشتا سىز قەدىردان ئاكادېمىك بولسىڭىزمۇ ئادەمزات ھاياتىنى كەچۈرىسىز، شۇنداق ئىكەن، سىز ئادەمزاتسىز، ئادەتتىكى ئىنسانسىز، ئىنسانغا خاس ئارزۇ - ئارمىنىڭىز بولىدۇ، يەيسىز، ئىچىسىز، چىقىرىسىز، ئەگەر دەرىجىڭىز بولمىسا ئىشىڭىز تەس: ئۆي تەقسىم قىلىنغاندا كۆڭلىڭىزدىكىدەك ئۆي تەگمەي قېلىشى مۇمكىن، پىكىر بايان قىلغاندا ئېتىبارغا ئېلىنماي قېلىشىڭىز مۇمكىن، بىرەر يەرگە مەجلىس ياكى يىغىنغا بارىدىغان چاغدا ئاپتوبۇستا قىستىلىپ يۇرۇشىڭىز مۇمكىن، ئاغرىپ قېلىپ دوختۇرخانىغا بارىدىغان بولسىڭىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە بالا - چاقىڭىز ھەمراھ بولۇپ ئاۋايلاپ ئېلىپ بېرىش توغرا كېلىپ، خوجىلىق بۆلۈمىنىڭ پالانى باشلىقىغا ياكى پوكۇنى كادىرغا ماشىنا چىقىرىپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلىشىڭىز مۇمكىن، يەنە تېخى ئۇلارنىڭ ماشىنا چىقىرىپ بېرىشىمۇ ناتايىن؛ بەزىدە: «ماشىنىلار بەك ئالدىراش، بېرەلمەيمەن» دېگەن بىر ئېغىز

گەپ بىلەنلا سىزنى يولغا سېلىۋېتىشى مۇمكىن . . . ئىنسانىي هاياتتىكى مۇشۇنداق ئاددىي ئىشلاردىن چەتنىگەن هالدا ئىلىم-بىلىمنى قەدىرلەش ، ئىلىم - بىلىم ئەھلىنىڭ قەدىر - قىممىتىگە يېتىش توغرىسىدا پاراڭ قىلىشنىڭ ئۆزى يوغان گەپ بىلەن قۇرۇق لاپ ئۇرغانلىق بولماسمۇ ؟

ۋۇ جىشۇن ئەپەندى ماقالىسىنىڭ ئاخىرىدا «مەنسەپ قارىشى كۆچلۈك ، ماهارەت قارىشى كۆچسىز ، مەنسەپدار ئەزىز ، ماهارەت ئىگىسى قەدىرسىز بولسا ، مەنسەپدارلىق كەيپىياتى كۆچەيمەپ كېتىدۇ ، مەنسەپپەرەسلىك ـــ بيۇروكراتىزم ۋە بۇنىڭدىن كېلىپ چىقىدىغان ئەيىبلەر ئەۋج ئېلىپ كېتىدۇ . ماهارەت ئىگىلىرىنى ئەزىزلەيدىغان مىللەت راۋاج تاپالايدۇ . . . مېڭىمىزدە ساقلىندى بوپقالغان مەنسەپنى ئاساس قىلىدىغان يامان ئادەتنى ئۆزۈل - كېسىل تۈگىتىپ ، ماهارەت ئىگىلىرىنى قەدىرلەپ ئىشلىتىدىغان ئىلىم - پەن تۈزۈمىنى هەقىقىي بەرپا قىلىش ـــ مانا بۇ تۈپ - نېگىزلىك تەدبىردۇر» دەپ تەكىتلەپتۇ . بۇ سۆز ئەلۋەتتە توغرا ، دېمىسىمۇ هەممىمىز بىلىمىز . لېكىن ئاكادېمىكقا مەنسەپ تاجىسىنى كىيگۈزۈپ قويۇشنىڭ ئۆزى مەنسەپنى ئەزىزلەپ ، ماهارەتنى قەدىرسىز بىلگەنلىك ئەمەس ، بەلكى «مەنسەپ قەدىرلىك ، ماهارەت قەدىرسىز» بولۇپ تۇرغان دەۋردە نائىلاج قوللىنىلغان چارىدۇر . «مېڭىمىزدە ساقلىندى بوپقالغان مەنسەپنى ئاساس قىلىدىغان يامان ئادەتنى ئۆزۈل - كېسىل تۈگىتىپ ، ماهارەت ئىگىلىرىنى قەدىرلەپ ئىشلىتىدىغان ئىلىم - پەن تۈزۈمى هەقىقىي بەرپا» بولغۇچە يوغان گەپلەرنى قىلىپ يۈرمىگىنىمىز ياخشى . يوغان گەپلەرنى قىلىپ لاپ ئۇرۇپ كېلىۋاتقىنىمىزغا خېلى كۆپ يىل بوپقالدى . ماهارەت ئىگىلىرى نېمىشقا هازىرغىچە قەدىرلىنەلمەيۋاتىدۇ ؟ قىلغان ، قىلىۋاتقان «يوغان گەپ» لىرىمىز توغرىسىدا ئويلىنىپ باقساقمىكىن ؟ !

بەهرامنىڭ ئېشىكى

(ئىنجىلدىكى قىسسە)

سۇلتان نۇرغۇن سوۋغا ـ سالاملار بىلەن بەهرامنىڭ ئالدىغا ئادەم ئەۋەتىپ : «يەهۇدىيلەرنى دۇئايى بەند قىلىپ قارىغۇتسىكەن» دەپ ئۆتۈنۈپتۇ . بەهرام كامالەتكە يەتكەن ئەپسۇنچى جادۇگەر ئىكەن ، ئۇ ئاق كۆڭۈل ئادەم بولسىمۇ ، لېكىن پۇلنى كۆرۈپ نەپسى تاقىلداپ ، سۇلتانىنىڭ ئەمرىگە بويسۇنۇپ ، ئېشىكىگە مىنىپتۇ ـ ده ، يولغا راۋان بوپتۇ .

ئاللاتائالا بەهرامنى «يەهۇدىيلەرگە زىيانلىق بىرەر ئىش قىلىپ قويمىغىيدى» دەپ ئەندىشە قىلىپ ، مالائىكىلەردىن بىرىنى قىنىدىن چىقىرىلغان زۇلپىقارنى كۆتۈرۈپ بېرىپ ، بەهرامنى يېرىم يولدا توسۇۋېلىشقا ئەۋەتىپتۇ .

بەهرام ئۆز يولىدا بەهۇزۇر كېتىۋېرىپتۇ ، مالائىكىنى كۆرمەپتۇ ، لېكىن ئۇنىڭ ئېشىكى كۆرۈپتۇ ۋە بۇ هايۋان بىر ئاز قورقۇپ ، ئالدى پۇتىنى كۆتۈرۈپتۇ ـ ده ، ئارقىسىغا بۇرۇلۇپلا بەدەر قېچىپتۇ . بەهرام نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلەلمەي دەرغەزەپ بولۇپ ، قولىدىكى قامچىسى بىلەن ئۇنى راسا قامچىلاپتۇ . ئېشەكمۇ كاج ئىكەن ، شۇنچە قامچىلىسىمۇ زادىلا ئارقىسىغا يانماپتۇ .

بەهرامنىڭ پۇتى ئاغرىپتۇ ، تىزى قانداقتۇر بىر نەرسىگە ئۇرۇلۇپ كەتكەن بولسا كېرەك ، ئاغرىقنىڭ دەردىدە ۋايجانلاپ تۇرۇپ ئېشەكنى قامچىلاۋەرگەنىكەن ، ئېشەك تاياقنىڭ دەردىدە بىردىنلا زۇۋانغا كېلىپ :

— مېنى نېمانچە ئۇرىسىز؟ — دەپتۇ.

— بېشىڭ چۆرگىلەپ قاپتۇ، مېنى ئەخمەق قىلىپ ئويناۋاتسەن، شۇڭا ئۇرۇۋاتىمەن، — دەپتۇ. ئېشەك بولسا:

— سىز بولسىڭىز مېنىڭ ئىگەم، ھېچقاچان بويۇنتاۋلىق قىلغىنىم يوق، سىزنىڭ خاھىشىڭىزغا خىلاپلىق قىلىشقا قانداقمۇ پېتىنىاي! — دەپتۇ.

دەل شۇ چاغدا مالائىكىگە بەھرامنىڭمۇ كۆزى چۈشۈپتۇ - دە، دەرھال ئېشەكتىن چۈشۈپ، تەزىم بەجا كەلتۈرۈپتۇ. مالائىكە:

— ئېشەكنى نېمىشقا ئۇرىسەن؟! ئېشەكتىنمۇ دۆت ئىكەنسەن! — دەپتۇ كايىپ، — ئەگەر ئېشىكىڭ كېتىۋاتقان يولىنى ئۆزگەرتمىگەن بولسا، ئاللىقاچان جېنىڭدىن جۇدا بولغان بولاتتىڭ!

. . .

ئېسىمدە تۇرۇپتۇ، بۇنىڭدىن 10 يىل ئىلگىرى تەلىيىم ئۇڭدىن كېلىپ، ھەشەمەتلىك ساياھەت كېمىسىگە بىرىنچى قېتىم چۈشۈپ، سەنشيا بوغۇزىغا ساياھەتكە باردىم. بىر كۈنى كەچقۇرۇندا قارتا ئويناپ ئولتۇرۇپ قورسىقىمىز ئېچىپ قالدى، بىر يازغۇچى ھەمراھىم بىلەن بىللە خالتىلىق «تەييار چۆپ» يېمەكچى بولدۇق، ئۇ چاغلاردا بىزدە تاۋاقلىق «تەييار چۆپ» تېخى بازارغا چىقمىغانىدى. قارىساق، كېمىدە ھەمسەپەر بولۇپ كەلگەن تەيۋەنلىك چوكانلاردا تاۋاقلىق «تەييار چۆپ» كۆپ ئىكەن، ئۇلارمۇ يەپ ئولتۇرۇپتۇ؛ بۇنى كۆرۈپ كۆزىمىز قىزارىدى - دە، يۈزىمىزنى قېلىن قىلىپ، ئۇلار بىلەن ئالماشتۇرۇپ يېيىش ئارزۇسى بىلەن «كاك شىفۇ» ماركىلىق خالتىلىق «تەييار چۆپ» تىن بىر قۇچاق كۆتۈرۈپ ئالدىغا باردۇق. نەدىن بىلەيلى، ئۇلار «ياق» دەپلا رەت قىلدى، يەنى تېخى بىزگە ئالىيىپمۇ ئولگۈردى. يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن

بۇيان ئىگىلىكىمىز تېز سۈرئەت بىلەن راۋاجلىنىپ، كۈندىن-كۈنگە يېڭى ئۆزگىرىشلەر بارلىققا كېلىۋاتىدۇ، نېمە كېرەك بولسا شۇ تېپىلىۋاتىدۇ، لېكىن پويىزدا كېتىۋېتىپ سىرتقا كۆز تاشلايدىغان بولساق، تۆمۈرىولىنى بويلاپ تاشلانغان «تەييار تائام» قاچىلىرىنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيدۇ. دېمەك، ئاق رەڭلىك بۇلغىنىش ناھايىتى ئېغىر دەرىجىگە بېرىپ قالدى. «تەييار تائام» لارنى ئىشلەپ چىقارغۇچى زاۋۇتلار بېيىپ كەتتىيۇ، ئەمما 100 يىلدىمۇ ھەل قىلىپ تۈگەتكىلى بولمايدىغان بۇلغىنىشنى قالدۇرۇپ قويدى. بىز جۇڭگولۇقلار پەرەڭلەرنىڭ ئاپتوماشىنىلىرىغا زوقلىنىپ كەلمەكتىمىز، ئەمەلدارلارنىڭ ئولتۇرىدىغان ھۆكۈمەت ماشىنىسى بار؛ پۇقرا بولسا خۇسۇسىي ماشىنىلىق بولساق ئىدۇق، دەپ تەقەززالىق بىلەن تەلمۈرىدۇ. بىرنەچچە يىلدىن بۇيان، خەلقئارا سودا تەشكىلاتىغا كىرىمىز دەپ ئالدىراۋاتىمىز، بىردەم ئامېرىكىلىقلار پۇتلىكاشاك بولسا، بىردەم ئۇنداق ياكى بۇنداق ئىشلار چىقىپ تۇردى، مانا ئەمدى شۇ تەشكىلاتقا كىرىشىمىز كۆزگە كۆرۈنۈپ تۇرماقتا. كىچىك ماشىنىلارنىڭ «تاۋاقلىق تەييار چۆپ» تەك ئەرزان بولۇشى ناتايىن، لېكىن ماشىنىغا چىقىشنىڭ ئۆزى گەپ كەتمەيدىغان پاكىتقا ئايلانغۇسى. بۇگۈنكىسى كۈندە ھەتتا كالۇا ئادەممۇ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە مەنمۇ بىرەر خۇسۇسىي ماشىنىلىق بولۇپ قالارمەن، دەپ ئارزۇ قىلىدىغان بولۇپ قالدى. جۇڭگودا ئادەم شۇنچە كۆپ، ھەممە ئادەم ئەمەس، تۆت ياكى بەش ئادەمگە بىر ماشىنا توغرا كەلسە، مۇشۇ بىپايان بازار نۇرغۇن كارخانىنى جانلاندۇرماسمۇ؟! ئىش ئورنىدىن ئايرىلىپ قالغان نۇرغۇن ئىشچىنىڭ ئىستىقبالى دەرھال نۇرلىنىپ كېتىشى تەبىئىي.

بىز كېچىكىمىزدىن تارتىپلا، «جۇڭگولۇقلارمۇ ئادەم، باشقىلار قىلالىغان ئىشلارنى بىزمۇ چوقۇم قىلالايمىز» دەپ پىكىر يۈرگۈزۈشكە ئادەتلىنىپ قالغان. «دۇنيانىڭ ئىلغار

سەۋىيىسىگە يېتىشۇالمىز ۋە ئۇنىڭدىن ئېشىپ كېتىمىز !» بۇ بىزگە بالىلىق دەۋرىمىزدىلا مېڭىمىزگە سىڭدۈرۈلگەن خىيال ئىدى ؛ بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە ، بىزنىڭ ئىززەت - نەپسىمىز پولاتتەك پاكىتلار ئالدىدا خېلى كۆپ پەشۋا يېدى ؛ يېتىشۇالمىز ، ئېشىپ كېتىمىز دەيدىغان قاراشلىرىمىز ئاقمايدىغان بولدى . يېقىندىن بۇيان «تەرەققىي قىلدۇرۇش» دەيدىغان سۆز - ئاتالغۇ ئومۇملىشىپ قالدى . ئەمدى «بىز تەرەققىي قىلىۋاتقان دۆلەت ؛ ياۋروپا ۋە ئامېرىكىدىن ئېشىپ كېتەلمىگەن ، ياپونىيە ۋە كورىيەگە يېتىشەلمىگەنىكەنمىز ، تەرەققىي قىلغان دۆلەتلەرنىڭ ياغ تولۇپ كەتكەن قۇيرۇقى كەينىدىن تەرەققىي قىلىپ ماڭساق بولار» دەيدىغان بولدۇق . فىزىكا ئىلمىدە نوبېل مۇكاپاتى ئالغان خەنزۇ قان سىستېمىسىدىكى بىر ئالىم قېرىشقاندەك مۇنداق جار سالىتۇ : «جۇڭگونىڭ ئىچكى ئۆلكىلىرىدە ئاپتوماشىنىنىڭ تەرەققىيات ئىستىقبالى ئامېرىكا سەۋىيىسىگە يەتمەك تۇرماق ، تەيۋەن سەۋىيىسىگىمۇ يېتەلمەيدۇ . بۇنىڭ سەۋەبى ناھايىتى ئاددىي ، ئەگەر يېتىپ قالسا ، پۈتۈن دۇنيانىڭ بېنزىنى يالغۇز بىرلا جۇڭگودىكى ئاپتوماشىنىلارنىڭ يېقىشىغا يېتىشمەي قالىدۇ .»

بۇ ھەقىقەتەن تولىمۇ تېتىقسىز پەرەز ئىكەن . تەرەققىياتنىڭ ئىستىقبالى ھەرقاچان ياخشى بولىدۇ ، بىز تۇرمۇش سەۋىيىمىزنى ياخشىلاش يولىدا كۆرەش قىلىۋاتىمىز ، ئەمما كەلگۈسىدە قانداق بولارىكىن تاڭ ؟ !

(بۇ ماقالە ئەسلى خەنزۇچە «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2000 - يىل 12 - سانىغا يېجاۋېن ئىمزاسى بىلەن بېسىلغان .)

تەرمىلەر

△ توزنىڭ دەردى قانىتىنى كېرىشكە مەجبۇر بولۇپ قالغانلىقىدا . چۈنكى ئۇ قانىتىنى كەرمىسە ، ئادەملەرنىڭ قارغىشىغا قالىدۇ .

△ سىزنىڭ ھالال جۇپتىڭىز سىز تونۇشىدىغان ئەركەكلەر ئىچىدە سېجەزى ھەممىدىن يامان ئادەم بولۇشى مۇمكىن .

لېكىن بۇنىڭدىن رەنجىپ يۈرمەڭ ، سىزنىڭ شۇ جۇپتىڭىزنىڭ ئۇي - خىيالى سىزنىڭكىگە تامامەن ئوخشاش بولۇشى مۇمكىن .

△ يالغان گەپ قىلىشقا ئالاھىدە ماھارەت كېرەك ئەمەس ، پەقەت دادىل يۈرەك ۋە قېلىن يۈزلا كېرەك .

△ ئەگەر دۇكانغا كىرگەن خېرىدارنى «خۇدا» دەيدىغان بولساڭىز ، دۇكان خادىملىرىنى «بەندە» دېگىلى بولمايدۇ .

△ ئەنئەنىچى شائىرلار مېھىر - شەپقەتنىڭ ھېسسىياتىنى كۈيلەيدىكەن ؛ يېڭى زامان شائىرلىرى پىتنە - پاساتلارنى سۆكىدىكەن ؛ ھازىرنىڭ شائىرلىرىدا زوقلانغۇدەك ھېسسىياتمۇ تېپىلمايدىكەن .

△ مېڭىسىگە «سودىگەر» چىلىك قىلىش خىيالى كىرىپ قالغان بىر ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇنتۇچىسىنىڭ دەرسكە كىرىشتىن ئىلگىرى نېمىلەرنى سۆزلەيدىغانلىقىنى بىلمەسلىكى ، دەرستىن قايتقاندىن كېيىن دەرسته نېمىلەرنى سۆزلىگەنلىكىنى بىلمەسلىكى ئەجەبلىنەرلىك ئىش ئەمەس .

△ ھۆرمەتكە ئېرىشەلمىگەنلىكىڭىزدىن رەنجىمەڭ ، ئۆزىڭىزنىڭ شۇ ھۆرمەتكە مۇناسىپ ئەمەسلىكىڭىزدىن

ئۆكۈنۈڭ .

△ «تەجرىبەم» دېگەن بىرنېمىگىزگە بازار تېپىشقا ئالدىراپ كەتمەڭ ؛ ئۇ بىرنېمىلىرىگىز باشقىلارنىڭ نەزىرىدە ھېچكىمگە ياراشمايدىغان كونا كىيىم بولۇشى مۇمكىن .

△ ئىشق ئادەمنى ئىجتىھات قىلدۇرىدۇ دەپ ئىشىنىپ قالماڭ ، دەل ئۇنىڭ ئەكسىچە ، ھىجران ئىجتىھات قىلدۇرىدۇ .

△ پۇلنىڭ كارامىتىنى قولىڭىزدا پۇل بار چاغدا بىلەلمەيسىز ، قولىڭىزدىن كەتكەندە تازا ئوبدان بىلىپ قالىسىز .

△ 21 - ئەسىرنىڭ ئادەملىرى ئۆزلىرىنىڭ يار - مەھبۇبىنى ئىلگىرىكىدەك «باغرىم ، يۈرىكىم ياكى قەدىرلىكىم» دەپ ئاتاشنىڭ ئورنىغا «مېنىڭ پاي چېكىم» ، «مېنىڭ دوللىرىم» ۋەھاكازا دەپ ئاتايدىغاندەك قىلىدۇ .

△ «مۇھەببەت» دېگەن سۆز 21 - ئەسىردە تۇغەيدىغان ئوخشايدۇ . ئەر - ئايال ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت بىر بولسا جىنس خۇسۇسىيىتى بىلەن ، بىر بولسا ئىقتىسادىي نەپ بىلەن باغلىنىپ تۇرۇشى ئېھتىمالدىن يىراق ئەمەس . چۈنكى نەپ - ئۇنۇم دەۋرىدە ھەممە نەرسە ۋە ھەرقانداق ئىشتا «كۆپ تەرەپلىمە ئىقتىدار» قەدىرلىك بولىدىكەن .

△ مەنسەپدار بولۇشنىڭ پايدىسى ئەمدى مەلۇم بولۇۋاتىدۇ ، مەنسەپدار بولغاندىن كېيىن ئېيىغا ئالىدىغان نەچچە 100 يۈەن مائاشىغا بىر بوتۇلكىسى نەچچە مىڭ يۈەنلىك پەرەڭ ھارىقى ئىچىلىدىكەن ، ئىش قابىلىيىتى چاغلىق بولسىمۇ ، ئىلىم - بىلىمى چەكلىك بولسىمۇ ، ھال ئېيتىپ كېلىپ «ئىززەت - ھۆرمىتى» نى قىلىدىغانلارنىڭ ئايىغى ئۆزۈلمەيدىكەن .

(بۇ تەرجىمىلەر «كومپىدىيە دۇنياسى» ناملىق ژۇرنالنىڭ 1999 - يىل 2 - ئايلىق سانىدىن تەرجىمە قىلىنغان .)

ئەدەپ - ئەخلاق ئادەم ئۆلتۈرەمدۇ

جىلىن ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ 90 ياشتىن ئاشقان ھۆرمەتلىك پروفېسسورى جىن جىنفاڭ خانىم بۇ يىل نەشر قىلىنىشقا باشلىغان «مەدەنىيەت سېلىشتۇرما تەتقىقاتى» ناملىق ژۇرنالدا ئېلان قىلغان ماقالىسىدە مۇنداق دەيدۇ :

مەدەنىيەت جەھەتتە بىز ئۆزىمىز جۇڭگونىڭ «ئەدەپ - ئەخلاقلىق ، رەسىم - يوسۇنلۇق ئەل» دەپ تەرىپلەيمىز . لېكىن جەمئىيەتتە ھەممىدىن بەك ئالقىشلىنىۋاتقانلار بولسا ناخشا چولپىنى ، كىنو چولپىنى ، ئۈسسۇل چولپىنى دېگەنلەردۇر . بۇنداق چولپانپەرەسلىك ئاساسەن غەربتىن قوبۇل قىلىنماقتا . جۇڭگونىڭ ئەسلى ئەدەپ - ئەخلاقى ئاتا - ئانىغا ۋاپادارلىق ، ئاكا - ئاچىلىرىنى ھۆرمەتلەش ، ئەدەپ ، ئىنساب ، شەرم - ھايا ، ۋەھاكازالار يوقىلىپ تۇگىمىگەن بولسىمۇ ، لېكىن تاختىۋېشىغا ئېلىپ قويۇلۇۋاتىدۇ . بەزىلەر ئاندا - ساندا تىلغا ئالسىمۇ ، قارشى ئېلىنمايدىغان بوپقالدى . بۇنداق ئەھۋاللارنىڭ يۈز بېرىشى ئۆتمۈشتىكى يېڭىلىق تەرەپدارى بولغان ئەربابلارنىڭ «ئەدەپ - ئەخلاق ئادەم ئۆلتۈرىدۇ» دەپ كۆچەپ تەشۋىق قىلغانلىقىنىڭ ئاقىۋىتى بولسا كېرەك . (تارىختا ئۆتكەن مەشھۇر ئۆلىما) گۈمانىزى : «ئەدەپ ، ئىنساپ ، شەرم - ھايا دۆلەتنىڭ تۆت تۈۋرۈكىدۇر . بۇ تۆت تۈۋرۈك يالجىپ تۇرمىسا ، دۆلەت ھالاك بولۇر» دەپتىكەن . بۇ گەپ ئوبدان ئويلاپ كۆرۈشكە

ئەرزىيدۇ . دەرۋەقە ، بىر دۆلەتنىڭ خەلقى ئەدەپ ـ ئەخلاق ، ئىنساپ ـ تەۋپىق دېگەننى بىلمىسە ، شەرمىسار ، نومۇسسىز بولسا ، ئۇ دۆلەت ھالاك بولمىغان تەقدىردىمۇ ، ئۇنى قانداقمۇ «مەدەنىيەتلىك دۆلەت» دېگىلى بولار ؟

(بۇ ئەسەرنىڭ خەنزۇچىسى «لۇشۈن تەتقىقاتى» ناملىق ژۇرنالنىڭ 2000 ـ يىل 5 ـ سانىدا ئېلان قىلىنغان .)

جۇڭگودا مەدەنىيەت بارمۇ

مۇشۇ بىرنەچچە يىلدىن بۇيان كۆڭلۈمدە بارغانسېرى مۇنداق بىر گۇمان پەيدا بولۇۋاتىدۇ :

جۇڭگودا كاتتا مەدەنىيەت سەمەرىسى بارمۇ ـ يوق ؟ مۇشۇ جەھەتتە «نوپۇز ئىگىسى» زادى بارمۇ ـ يوق ؟

ئامېرىكىدا ناھايىتى تۇم بىر كىتاب چىققانىكەن ، ئۇنىڭدا ھەرقايسى ساھەدىكى مۇتەخەسسىسلەرنى تەكلىپ قىلىپ ، ھەرقايسى دۆلەتلەردىكى مىللەتلەرنىڭ دۇنيا مەدەنىيىتىگە قانداق تۆھپىلەرنى قوشقانلىقى ۋە قانداق تەسىرلەرنى بەرگەنلىكى ئۇستىدە قىلىنغان مۇزاكىرىلىرى بايان قىلىنغانىكەن . شۇ كىتابنىڭ خەنزۇچە تەرجىمىسى تەيۋەندە تەيبېيدا نەشر قىلىنىپتۇ . ئۇنىڭ ئىسمى «20 ـ ئەسىر تارىخى» ئىكەن . تەيۋەندىكى يۇيىنسى پروفېسسور ئۇنىڭغا باھا بېرىپ ، شۇ مۇتەخەسسىسلەرنىڭ جۇڭگونىڭ 20 ـ ئەسىردە دۇنياغا تەسىر قىلغان ئىشلىرى ئۇستىدە گەپ بولغاندا پەقەت جۇڭگودىكى ئىنقىلابلارنىلا تىلغا ئېلىپ ، جۇڭگونىڭ مەدەنىيىتى توغرىسىدا ھېچ گەپ قىلمىغانلىقىنى ، بۇ پروفېسسور ئۆزىنىڭ بۇنىڭغا تولىمۇ بىئارام بولغانلىقىنى بايان قىپتۇ . شۇنداق بولسىمۇ ئۇ يەنە : سوغۇققانلىق بىلەن ئېيتسام ، جۇڭگو ئادەملىرىنىڭ 20ـ ئەسىردە مەدەنىيەت جەھەتتە ژۇجۇدقا كەلتۈرگەنلىرى ھەقىقەتەن ۋاھ دېگۈچىلىكى يوق ، دەپ ئېتىراپمۇ قىپتۇ . تەيۋەنلىك يازغۇچى بەي شىيەنيۇڭمۇ ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ بىرئاز بىئارام بوپتۇ ، لېكىن شۇنداقتىمۇ ئۇ يەنە يۇ پروفېسسورغا ئوخشاش ھېسسىياتتا بوپتۇ . بەي شىيەنيۇڭ دەپتۇ : «ئامېرىكىلىق بىر

دوستۇم ماڭا : ئۆزىڭىزنىڭ قارىشىچە ، 20 ـ ئەسىردە جۇڭگودا ئوتتۇرىغا چىققان ، دۇنيا مەدەنىيىتىگە تەسىر كۆرسەتكەن بىرەر كاتتا مەدەنىيەت ئەربابىنى دەپ بېقىڭا ، دېۋىدى ، بىر ھازاغىچە لام ـ جىم دېيەلمەي تۇرۇپ قالدىم ، ئاخىر نائىلاج گەپنىڭ راستىنى قىلىپ ، يوق دېدىم . ئەسلىدە لۇشۇن بار ، دېمەكچى ئىدىم ، كېيىن ئويلاپ قارىسام ، لۇشۇن ئەپەندى پارچە ـ قىسقا ھېكايىلەرنىلا يازغان ، رومان يازمىغان ، شۇڭا ۋەزنى تولمايدىغاندەك تۇردى . شۇنىڭ بىلەن شۇنداق تەسىراتقا كەلدىمكى ، جۇڭگونىڭ 20 ـ ئەسىردىكى مەدەنىيەت مۇۋەپپەقىيەتلىرى يۈكسەك ئەمەس . تارىخنى ئەسلەپ قارىساق ، بۇمۇ تاسادىپىي ئەھۋال بولمىسا كېرەك . 1919 ـ يىلىدىكى 4 ـ ماي ، ھەرىكىتىدىن تارتىپ مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى ، غېچە ئۆتكەن يېرىم ئەسىردىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيان جۇڭگو ئادەملىرى ئۆزىنىڭ مەدەنىيىتىنى شۇنداق ئۇزۇل ـ كېسىل ۋەيران قىلدىكى ، دۇنيادا ئۆزىنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتى بىلەن شۇنداقمۇ قېرىشقان ، يوقاتمىغۇچە كۆڭلى تىنمايدىغان مىللەت بولمىسا كېرەك ! »

بەي ئەپەندىنىڭ سۆزلىرى بىرئاز بىر تەرەپلىمىدۇر ، لېكىن ئەمەلىيەت ھەقىقەتەن شۇنداق . بىز ھەدىگەندىلا جۇڭگونىڭ 5000 يىللىق پارلاق مەدەنىيىتى بار ، دەيمىز ، لېكىن ھازىر نېمىگە ۋارىسلىق قىلدۇق ؟ توپتوغرا 100 يىلدىن بۇيان «تۇزۇككىنە» بىرەر كىتاب ياكى كىنو چىقارغىنىمىز يوق ياكى كېيىنكى ئەۋلادلىرىمىزغا بەرگۈدەك مەدەنىيەتكە دائىر بىرەرسىنى ئوتتۇرىغا چىقارغىنىمىز يوق .

«مەدەنىيەت» قالمىغانلىقى ئۈچۈن ھازىر ھەممىنى يېڭىۋاشتىن بەرپا قىلىشقا كىرىشتۇرۇۋاتىمىز ، پۈتۈن كۆزلەيدىغان ، پۈتۈن كۆزلىمەيدىغان «مەدەنىيەت» پەيدا بولۇۋاتىدۇ ؛ مەنىلىك ، بىمەنە «مەدەنىيەت» لەر ئوتتۇرىغا

چىقىۋاتىدۇ ؛ ھۆكۈمەت قەدىرلەيدىغان ، ئاممىا ئىلىك ئالمايدىغان «مەدەنىيەت» ھۆكۈم سۈرۈۋاتىدۇ ؛ بەزى «مۇتەخەسسىس» لەر ياراتمايدىغان ، لېكىن بازىرى ئىتتىك غەلىتە ـ غەلىتە «مەدەنىيەت» لەر پەيدا بولماقتا .

شۇنىڭ ئۈچۈن ، مېنىڭچە قورسىقىمىز تولمۇ كۆپمىسۇن ، «غەلىتە ـ غەلىتە» مەدەنىيەتلەرگە «غەلىتە ـ غەلىتە» مەدەنىيەتلەر بىلەن قارشى چىقىپ ئاۋارە بولمايلى ، بەزى ئاتالمىش «نوپۇز ئىگىلىرى» نى «ھەزىل» قىلىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلىپمۇ يۈرمەيلى . ھەممىدىن ياخشىسى ، ھەممىمىز كەڭ قورساقراق بولايلى .

(ۋاڭ لى ئىمزالىقىدىكى بۇ ئەسەر «ئىلىم ـ پەن دەۋرى گېزىتى» نىڭ 2000 ـ يىل 19 ـ فېۋرالدىكى سانىدىن تەرجىمە قىلىنغان .)

نەپرەتلىك كۈنلەردىكى ئەسەبىيلىك :

ـــ يوقالسۇن دادام !

ـــ دادامنى يوقىتايلى !

بىلەتپەرەسلىك يىللىرىدىن خاتىرە

پىلانلىق ئىگىلىك دەۋرىدە پەيدا بولغان ھەر خىل بىلەتلەر ئۆز ۋاقتىدا ئالغۇ - بەرگۈ ساھەسىدە «2 - پۇل» ئورنىدا ئىشلەپ يۈردى. شۇ بىلەتلەرگە تارقىتىلغان يىل - ئايلىرىنى، تەمىنلەپ بېرىلىدىغان نەرسىلەرنى، مىقدارىنى ۋە شۇ بىلەتلەرنى ئىشلىتىشكە ئائىت بەلگىلىمىلەرنى ئىزاھلاپ بېسىلغان مەزمۇنلار ۋاقتىنى، نەرسە - كېرەكلەرنى، مىقدار ۋەھاكازالارنى بىلدۈرىدىغان ئاددىي چۈشەنچە، بەلگە ۋە ئىزاھات بولۇپلا تۇرۇپ قالماستىن، بەلكى مەلۇم يىللاردىكى ئىقتىسادىي ئەھۋالنىڭ، تەمىنلەش سىياسىتىنىڭ ۋە خەلق تۇرمۇشىنىڭ تارىخىي پاكىتى بولۇپ قالدى. دۆلىتىمىز قۇرۇلغان 50 يىلدىن بۇيانقى ئىقتىسادىي تەرەققىياتنى خۇلاسىلەپ بېرىدىغان سەھىپىگە ئايلىنىپ قالدى. شۇ بىلەتلەردىن دەۋرنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىنى ۋە خەلق تۇرمۇشىنىڭ قىياپىتىنى قانائەتلىنەرلىك ھالدا بىلگىلى بولىدۇ.

«ئۇچ چوڭ سەرەمجان» بىلىتى

قول سائىتى، ۋېلىسىپىت، كىيىم تىكىش ماشىنىسى 20- ئەسىردىكى 70 - يىللارنىڭ بېشىدىن تاكى 80 - يىللارنىڭ ئاخىرىغىچە مەلۇم ئائىلىلەرنىڭ تۇرمۇش ھال - كۈنىنى ئۆلچەشتە ئومۇمىي ئېتىراپ قىلىنغان مۇھىم بەلگە بولۇپ تۇردى. بىرمۇنچە ئادەملەر توي مۇراسىمىنىڭ تەنتەنىسىنى ۋە

يېڭى تۇتقان روزغارىنىڭ ھەشەمىتىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن، توي قىلىشتىن ئىلگىرى شۇ «ئۇچ چوڭ سەرەمجان» نى تەخ قىلىشقا ھەر خىل ئامالالار بىلەن تىرىشاتتى. لېكىن بازاردا ئۇنداق سەرەمجان تېپىلمايتتى، تېپىلسىمۇ قالسا بىلەتكە سېتىپ بېرىلەتتى. دېمەك، ئىشنى ئازرۇ قىلغاندەك پۇتتۇرۇش ئاسان ئەمەس ئىدى. بازار ئىگىلىكىگە كۆچكەن بۇگۈنكى كۈندە ماگىزىنلاردا پەۋەس تۇرغان توۋارلارغا قاراپ ئۇلگۈرەلمەيمىز. مۇشۇنداق بىر ھالەتتە ھېلىقى «ئۇچ چوڭ سەرەمجان» بىلەتلىرىنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرسەك ھەسرەتلەنمەي قالمايمىز.

ھەممىدىن «ئاز» گۆش بىلىتى

شاڭخەي شەھەرلىك يېمەكلىكلەر شىركىتى 1963 - يىلى شۇ يىلدا ئاقىدىغان «شاڭخەي شەھىرىنىڭ جۇڭگو مۇھاجىرلىرىنى ئالاھىدە تەمىنلەيدىغان گۆش بىلىتى» تارقاتقان. شۇ بىلەتتە «يوقلىپ كەتسە ئورنىغا بېرىلمەيدۇ، ۋاقتى ئۆتۈپ كەتسە كېرەكسىز بولىدۇ» دەپ ئېنىق ئىزاھلانغان ھەمدە «بەلگىلەنگەن ماگىزىنلاردا تەمىنلىنىدۇ»، مىقدارى «ئۇچ مىسقال» بولىدۇ دەپ تەكىتلەنگەن (بىر جىڭ 10 سەر، بىر سەر 10 مىسقال ھېسابىدا.) بىز ھازىر شۇ بىلەتلەرنى كۆرسەك، گۆش دۇكىنىدىكى جىڭ - تارازىلارنىڭ توغرىلىقىغا ۋە قاسساپلارنىڭ «بىر توغراش» بىلەنلا ئۆلچەمگە لايىق كېسىدىغان ھۈنىرىگە قايىل بولماي قالمايمىز. ئەگەر قاسساپلارنىڭ شۇنداق «بىر توغراش» بىلەنلا دەل توغرىلاپ

كېسەلەيدىغان ھۈنىرى بولمىسا ، شۇ ئازغىنە گۆشنى قانداقمۇ دەل كېسەلسۇن ؟ ! شۇنداق دەل توغرا كېسەلمىسە ، «ئۇچ مىسقال» گۆشنى قانداقمۇ توغرىلاپ ساتالىسۇن ؟ !

پەۋقۇلئاددە لازىمەتلىكلەر بېلىتى

1960 ـ يىلىدىن 1963 ـ يىلىغىچە ناھايىتى ئادەتتىكى لازىمەتلىكلەرمۇ بازاردىن تېپىلمايدىغان بىر مەزگىل مەۋجۇت بولۇپ ئۆتتى . ئەنە شۇنداق بىرىنچى دەرىجىلىك قىيىنچىلىق يۈز بېرىپ تۇرغاندا ، جەمئىيەتتە بەزى پەۋقۇلئاددە لازىمەتلىكلەر بېلەتلىرى ئارقا ـ ئارقىدىن ئوتتۇرىغا چىقتى . ھازىر شۇنداق بېلەتلەرنىڭ ساقلىنىپ قالغانلىرى ناھايىتى ئاز بولغاچقا ، ئۇلار خېلىلا قەدىرلىك بولۇپ قالدى . «گۈيياڭ شەھەرلىك بەش خىل مېتال شىركىتى» ئوتتۇرىغا چىقارغان «ئېلېكتر لامپۇچكىسى بېلىتى» نىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا «ئەڭ ئالىي يولىورۇق» بېسىلغان (ئەينى سۈرىتىگە قارىڭ) . شۇ دەۋردىكى ئەھۋالنى بۇنىڭغا قاراپلا بىلىۋالغىلى بولىدۇ .

مىقدارى ئەڭ ئاز ئاشلىق بېلىتى

1960 ـ يىلى دۆلىتىمىزدە ئۇچ يىللىق تەبىئىي ئاپەت يۈز بېرىۋاتقان بىر ۋاقىت بولۇپ ، ئاشلىق ناھايىتى قىس بولۇپ كەتتى . شۇڭا ئۆز ۋاقتىدىكى نەنجىڭ شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسى «بىر مىسقال» ئاشلىق سېتىۋالغىلى بولىدىغان غەلىتە بېلەت چىقاردى . ئاران بەش گرامىلا ئاشلىق ئالغىلى بولىدىغان

شۇ ئاشلىق بېلىتى ھازىرغىچە تېپىلغان ھەممىدىن ئاز مىقداردىكى ئاشلىق بېلىتى بولۇپ ، تولىمۇ غەيرىي ئىكەن . شۇ بېلەت بىلەن پەقەت چىشىنىڭ كاۋىكىنىمۇ تولدۇرغىلى بولمايدىغان تولىمۇ كىچىك بىر توقاچ سېتىۋالغىلى بولىدىكەن ، لېكىن شۇ توقاچنىڭ تەمىنى بىلىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىكەن .

(ۋاڭ يەنباۋ ئىمزاسىدىكى بۇ ماقالە خەنزۇچە «مەتبۇئاتلاردىن ھەپتىلىك تەرجىمىلەر» گېزىتىنىڭ 2000 ـ يىل 16 ـ ئۆكتەبىر سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان نۇسخىسىدىن تاللاپ تەرجىمە قىلىندى .)

بېلەتتىكى سۆزلەرنىڭ تەرجىمىسى : «ئەڭ ئالىي يولىورۇق : ئىنقىلابنى تۇتۇپ ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرەيلى ، خىزمەتلەرنى ئىلگىرى سۈرەيلى ، ئۇرۇش تەييارلىقىنى ئىلگىرى سۈرەيلى . ئېلېكتر لامپۇچكىسى بېلىتى . گۈيياڭ شەھەرلىك بەش خىل مېتال شىركىتىنىڭ ئىنقىلابىي ھەيئىتىدىن تارقىتىلدى . »

ئامېرىكىدىمۇ «بىر دۆلەتتە ئىككى تۈزۈم» بار ئىكەن

ئامېرىكىنىڭ پىلسلۇانىيە شتاتىدا «ئىمسون دۆلىتى» دېگەن بىر دۆلەت بار ، ئۇ رانكىست شەھرىنىڭ غەربىي سەھراسىدا . «ئىمسونلار» ئۆز ۋاقتىدا ياۋروپادىكى دىنىي زۇلۇمدىن قېچىپ ، ئامېرىكىنىڭ رانكىست دەيدىغان يېرىگە بېرىپ ماكانلىشىپ قالغانىكەن ، ئۇلار ئۆزلىرىنى «پىلسلۇانىيىلىك ئىمس» دەپ ئاتايدىكەن .

ئۇنى «ئىمسون يېزىسى» دېمەي ، «ئىمسون دۆلىتى» دەپ ئاتاشنىڭ سەۋەبى ، ئۇلارنىڭ ئانا تىلىنىڭ ئىمس تىلى بولغانلىقىلا ئەمەس ، يەنە باشقا سەۋەبلىرىمۇ بار ئىكەن ، يەنى ئامېرىكىنىڭ بەزى قانۇنلىرى ئۇ «دۆلەت» تەۋەسىدە ئۆتىمەيدىكەن . ئامېرىكا ھۆكۈمىتىمۇ بۇنىڭغا ئائىلاج بولۇپ ، «دىنىي ئېتىقادىنىڭ ھۆرمىتى» دەپ يول قويىدىكەن .

مەسىلەن : ئامېرىكىلىقلارنىڭ قانۇن ئالدىدىكى ھەممىدىن مۇھىم مەجبۇرىيىتى باج تۆلەش ، ئىككىنچى مۇھىم مەجبۇرىيىتى زاسپىداتىللىق قىلىش . لېكىن ، ئىمسونلاردىن قىسمەن باج - سېلىق (ئىجتىمائىي ئامانلىق بېجى) ۋە زاسپىداتىللىق قىلىش مەجبۇرىيىتى كۆتۈرۈۋېتىلگەن . ئىمسونلار بىر چاغلاردا ھەممە باج - سېلىقلارنى تۆلىمەسلىك غەمخورلۇقىنىمۇ قولغا كەلتۈرۈۋالغانىكەن . ئۇلار بۇنىڭدا : بىز ئۆز ئۆيلىرىمىزدە دىنىي پائالىيەت بىلەن شۇغۇللىنىمىز ، ئۆيىمىزنىڭ ئۆزىلا ئىبادەتخانا — چېركاۋ ؛ چېركاۋدىن باج ئالماسلىق كېرەك ، دەپ سەۋەب كۆرسەتكەنكەن . لېكىن «سام

تاغام» (ئامېرىكانلارنىڭ غەيرىي مىللەتلەر تىلىدىكى ئاتىلىشى) پۇلنىڭ مېھرىدىن كېچەلمەيدىغان خەق بولغاچقا ، ئاخىر ئىمسونلارغا يول قويماپتىكەن .

يەنە ، ئىمسونلارنىڭ ئېيتىشىچە ، ئىنجىلدىكى 10 پەرھىزنىڭ بىرى جانلىقلارنى ئۆلتۈرمەسلىك ئىكەن . شۇنىڭ ئۈچۈن ئىمسونلار ھەرگىز ئەسكەر بولمايدىكەن .

لېكىن گەپ شۇ يەردىكى ، ئامېرىكا بىلەن «ئىمسون دۆلىتى» دەك مۇشۇنداق «بىر دۆلەتتە ئىككى تۈزۈم» بولۇشىغا پارىشا ئامېرىكىدا «قانۇن ئالدىدا ھەممە ئادەم باراۋەر» بولالمىشى ناتايىن .

ئىمسونلار ئۆمۈر بويى تېلېۋىزور كۆرمەيدىكەن ، ھەتتا كىنو ، تىياتىر ۋە ھېچقانداق سەھنە سەنئىتىنى كۆرمەيدىكەن . ئۇلار ئۆزلىرىمۇ ساز - پاز چالالمايدىكەن ، ھاراق - شاراب ئىچمەيدىكەن ، تاماكىمۇ چەكمەيدىكەن ، كىينىم - كېچەكلىرى ناھايىتى ئاددىي - سادىدا ئىكەن ، پەرداز قىلمايدىكەن . ھەتتا بەكرەك تەقۋادارلىرى ماگىزىنىنىڭ تۇغمىلىرىنىمۇ ئىشلەتمەيدىكەن . ياش قىزلارمۇ ئۆزىگە پەرداز قىلمايدىكەن . ئۇلار ھاياتلىقىدا ئاددىي ياشايدىكەن ، ئۇلۇمىدىمۇ ئىسراپچىلىق قىلمايدىكەن ، ھەتتا قەبرىسىنىمۇ قوپۇرتقۇزماي ، بىرنەچچە تاشنى بەلگە قىلدۇرۇپ قويىدىكەن . قىسقىسى ، ئىنجىلدا تىلغا ئېلىنمىغان ئىشلارنىڭ ھەرقانداقىنى ھارام دەيدىكەن .

(بۇ ماقالە خەنزۇچە «مەتبۇئاتلاردىن ھەپتىلىك تەرجىلەر» گېزىتىنىڭ 2000-يىل 16 - ئۆكتەبىر سانىدىن تەرجىمە قىلىندى .)

يىغىن ھەققىدە

جۇڭگولۇق بىر ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى جەنۇبتىكى مەلۇم بىر ئۆلكىمىزنىڭ مەركىزىدە ئۆتكۈزۈلگەن دۇنياۋى فىزىكا مائارىپى جەھەتتىكى ناھايىتى يۇقىرى دەرىجىلىك خەلقئارا ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىغا قاتناشقاندا ، چەت ئەللىكلەرنىڭ يىغىن ئېچىشىدىن بىرمۇنچە يېڭىلىقلارنى كۆرۈپ ھەيران بولۇپ قاپتۇ . شۇ يىغىننىڭ ئېچىلىش مۇراسىمىدا ھەيئەت رىياسەتچىلىرى ئولتۇرغان ئورۇنغا قارىسا ، جۇڭگو فىزىكا مائارىپچىلىرىنىڭ ئەللامىسى ، بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورى جاۋ كەيخۇا ، ICPE (خەلقئارا فىزىكا مائارىپچىلىرى كومىتېتى) نىڭ ئىلگىرىكى ، ھازىرقى ۋەكىللىرى ، نۆۋەتتىكى رەئىسلىرى قاتارلىق ئىچكى ـ تاشقى مەشھۇر مۇتەخەسسىسلەر ئولتۇرۇپتۇ ، لېكىن شۇ يەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ بىرەر مۇھىم ئەمەلدارىمۇ يوق ئىكەن . ھېلىقى ئوقۇتقۇچى ھەيران بولۇپ سەۋەبىنى سوراپ باقسا ، ئەھۋالدىن خەۋىرى بار ئادەملەر ئۇنىڭغا : يىغىنغا تەييارلىق كۆرۈش گۇرۇپپىسىدىكىلەر يىغىن ئېچىلىشتىن بۇرۇن كېڭىشىپ ھۆكۈمەت دائىرىسىدىكىلەر بۇ ساپ ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىدا نۇتۇق سۆزلىمەسكەن ، دەپ ئورتاق بىر چۈشەنچىگە كەلگەنىدى ، دەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ .

ھېلىقى ئوقۇتقۇچى كېيىن چەت ئەللىكلەرنىڭ ئۆز ئاغزىدىن ئاڭلاپ چۈشىنىپتۇكى ، بۇ ئەھۋال ئىلمىي يىغىنلارنىڭ ئۇلار بارلىق كۈچى بىلەن تىرىشىپ ئاسرايدىغان «ئىلمىي سالاپەت»ى ئىكەن .

يىغىنلارنىڭ ساپلىقىنى ئاسراش جەھەتتە يەنە باشقا پېڭىلىقلارمۇ بار ئىكەن .

«بىزنىڭ ئۆزىمىزنىڭ ئادىتى بويىچە» جۇڭگو تەرەپتىن مەلۇم بىر جاناب يىغىن قاتناشقۇچىلىرىغا ئامېرىكىلىق بىر ئىلىم ئەھلىنى تونۇشتۇرغاندا ، ئاۋۋال ئۇنىڭ مەنسەپ تاجىنى ئېغىزغا ئېلىپ ، يىغىن ئەھلىگە ئېلان قىلغانىكەن ، ئۇ چەت ئەللىك ئەپەندى دەرھال يۇزى قىزىرىپ ، چىرايلىرى ئېسىلگەن ھالدا : «NO, no, I'm a professor, I'm a professor» (ياق ، ياق ، مەن پروفېسسورمەن ، مەن بولسام پروفېسسور) » دەپ ئىزاھات بېرىپتۇ .

بۇ ئەھۋال ھەقىقەتەن پېڭىلىق ئىكەن . بىزنىڭ نەزىرىمىزدە تەسەۋۋۇرىمىزغا سىغمايدۇ .

يىغىن ئېچىش بىز جۇڭگولۇقلارغا مەشىق بولۇپ قالغان . «ھۆججەت ـــ ماتېرىيال دۆۋىسى ، مەجلىس ـــ يىغىن دېگىزى» دېگەن گەپلەر شۇنىڭغا قارىتىلغان . يىغىن دېگىزىدا تولا ئۇزگەن ئادەملەرنىڭ قايسىبىرى يىغىنغا قاتنىشىشنىڭ «تەرتىپ ـ قائىدە» لىرىنى بىلمەسۇن ؟ ! قايسىبىرى يىغىنىنىڭ «بۇرنىغا چۈلۈك ئۆتكۈزۈش» نى بىلمەسۇن ؟ ! شۇنداق دېيىش مۇمكىنكى ، بىزدە بىرەر يىغىن ئېچىلغاندا ھۆكۈمەت ئەربابلىرى تەكلىپ قىلىنمىسا ، ھېچبولمىغاندا «مۇناسىۋەتلىك رەھبەر» لەر قاتناشمىسا ۋە «مۇھىم سۆز» سۆزلىمىسە ، بۇنداق ئەھۋال ئەقىلگە سىغمايدۇ . ھەتتا ساپ ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنلىرىمىزنى ئاچقاندا شۇ يىغىنلارنى تەشكىللىگۈچىلەر ئالاھىدە باش قاتۇرۇپ ، پارتىيە ، ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرىنى ، ھېچبولمىغاندا ئالاقىدار رەھبەرلەرنى تەكلىپ قىلىپ ، ھەيئەت رىياسەتلەرنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا ئولتۇرغۇزىدۇ ھەمدە «مۇھىم سۆز» سۆزلەتتۇرىدۇ ؛ سۆزلىگۈدەك سۆزى بولمىسا ، ئولتۇرۇپ بەرگىنىمۇ ياخشى ، ئەگەر ئۇنىڭ بارماقچى بولغان يەنە بىر

سورۇنى بولۇپ قالسا ، ئۇ هالدا بەش مىنۇت ئولتۇرۇپ بەرسىمۇ مەيلى ، دەيدۇ . بەزى مەجلىس ـ يىغىنلارنىڭ ۋاقتى قايتا ـ قايتا ئارقىغا سۈرۈلۈپ كېتىدۇ ياكى شۇ يىغىننىڭ ئېچىلىشى ئارىسالدى بولۇپ قالىدۇ ، بۇنىڭغا كۆپىنچە رەھبەرلەرنىڭ ئۆز ۋاقتىنى توغرىلاپ بېرىشنى كۈتۈش ياكى رەھبەرلەرنىڭ چولىسى تەگمەسلىك سەۋەبچى بولۇپ قالىدۇ .

رەھبەرلەر كەلمىسە يىغىننى قانداق ئاچقۇلۇق ؟ چۈنكى رەھبەرلەرنىڭ كېلىش ـ كەلمەسلىكى نۇرغۇن «مۇھىم» ئىشلارغا چېتىلىدۇ . بەزىلەرنىڭ ئېيتىشچە ، رەھبەرلەرنىڭ ئۆزى ئۆلچەم ئىكەن ، قايسى دەرىجىدىكى رەھبەر يىغىندا ھازىر بولسا ، يىغىننىڭ دەرىجىسى شۇنداق دەرىجىلىك يىغىن بولىدىكەن . راست شۇنداق بولىدىكەن ، هېلىقى ئوقۇتقۇچى قاتاشقان خەلقئارا فىزىكا مائارىپچىلىرىنىڭ ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى رەھبەرلەرنىڭ ئىشتىراك قىلمىغانلىقى ئۈچۈن هېچقانداق دەرىجىگە ئۆتەلمەپتۇ ، شۇڭا بىرمۇنچە «ئاخبارات قىممىتى» نى يوقىتىپ ، شۇ يەردىكى ئاخبارات ۋاستىلىرى تەرىپىدىن «تاختىۋېشى» غا ئېلىپ قويۇلۇپتۇ . يەنە ، رەھبەر دېگەن سۆز خىراجەت قىلىدىغان پۇل دېگەن سۆز ئىكەن . بىرەر يىغىننى ئېچىش ئاسان ئەمەس ، بولۇپمۇ ئىلمىي جەمئىيەتلەر ، خەلق تەشكىلاتلىرى يانچۇقى قۇرۇق ئورۇنلاردۇر . ئۇلارنىڭ يىغىن ئاچمىقى تېخىمۇ تەس . يىغىن زالى ئىجارە هەققى ، ۋەكىللەرنىڭ يېمەك ـ ئىچمىكى ۋە ياتىقى ، يەنە تېخى خاتىرە بۇيۇملىرى ـــ بۇلارنىڭ قايسىسىغە پۇل كېرەك ئەمەس؟ شۇنىڭ ئۈچۈن رەھبەرلەرنى يىغىننى يۇزلۇك ـ ئابرۇيلۇق قىلىپ بېرىشكە ، چاۋاك چېلىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلىشقا خېلىلا باش قاتۇرماي بولمايدىكەن .

شۇنىڭ ئۈچۈن ، ئېھتىمال بەزىلەر ، شۇنداق «شارائىت» تا رەھبەرگە يىغىننىڭ «ئىلمىي سالاپىتى» نى ساقلاپ بەرسىگىز

ئىكەن دەپ تەلەپ قويسىڭىز ، تەلىپىڭىز تولىمۇ قاتتىق كەتمەسمۇ ؟ دېيىشى مۇمكىن . شۇنداق ، جۇڭگونىڭ شارائىتى هەقىقەتەن شۇنداق ، شۇنداق قىلىمسا بولمايدىغان شارائىتى بار . يىغىندا ئىلىم ئەهلىلىرىنى تونۇشتۇرغاندا ئاۋۋال ئۇلارنىڭ «مەنسەپ تاجىسى» نى ئېلان قىلمىسىڭىز بولمايدۇ ، مەيلى ئۇنىڭ تاجىسى هەيئەت مۇدىرى ، باش كاتىپ ، مۇئاۋىن رەئىس دېگەندەك قەغەز قالپاق بولسۇن ، ئاندىن كېيىن دوتسېنت ، پروفېسسور ، مۇئاۋىن تەتقىقاتچى ، تەتقىقاتچى ، 1 ـ دەرىجىلىك يازغۇچى ، 2 ـ دەرىجىلىك يازغۇچى دېگەندەك قالپاقلارنى ئېلان قىلمىسىز ، مانا بۇلارمۇ جۇڭگونىڭ دۆلەت شارائىتى ؛ يەنە تېخى ئىلىم ئەهلىلىرىمۇ هەۋەس قىلىدىغان ، زوقلىنىدىغان شارائىتىدۇر . شۇنداق ، ئەگەر تونۇشتۇرۇلغۇچىنىڭ پروفېسسورلىقىنىلا تىلغا ئېلىپ ، مەنسەپ تاجىنى ياكى قەغەز بۆكىنى تىلغا ئالمىسىڭىز ، «مەڭزى ئىسىلىپ ، يۈزى قىزىرىپ» قېلىشى هەتتا پەشنى قېقىپ يىغىندىن چىقىپ كېتىشى مۇمكىن . ئەگەر مانا مۇشۇنداق ئەهۋالنىمۇ بىر خىل «شارائىت» دەيدىغان بولساق ، بۇنداق ئەهۋالنىمۇ يىغىننىڭ ئۈيۇشتۇرغۇچىلىرىنى ، باشقۇرغۇچىلىرىنى نائىلاج قىلىپ قويىدىغان «شارائىت» دەپ قارايدىغان بولساق ، قاتتىق گەپ قىلۇېتەي ، ئۇمۇ ئىلىم ئەهلىلىرى «ئۆزىگە ئۆزى تېپىۋالغان ئەس» لىكتۇر .

ئەلۋەتتە ، ئۆزىگە ئۆزى تېپىۋالغان ئەسلىكنىڭمۇ «يىلتىزى» يوق ئەمەس . ئۇنداق دېسەكمۇ ، بۇنداق دېسەكمۇ ئۇنىڭ يىلتىزى ئاخىر يەنە شۇ «مەنسەپنى ئاساس قىلىش» مەسىلىسىدۇر . «مەنسەپنى ئاساس قىلىش» مەسىلىسى جۇڭگولۇقلارنىڭ ئېڭىدا خۇددى سېسىق ئېچىتقۇ بىلەن يەتتە كېچە ـ كۈندۈز ئېچىتقان ، تەمى قىرتاق ، لېكىن يېيىشكە مەززىلىك دوفۇغا ئوخشايدۇ . شۇنداق يىلتىزى چوڭقۇر ئاڭ

ئورناپ كەتكەن شارائىتتا «مەنسەپنى ئاساس قىلىش» ھادىسىسىنى يېغىنىڭ «ئىلمىي سالاپىتى» نى بۇزماسلىققا كۆندۈرۈش ھەقىقەتەن قىيىن. ھازىر تېخىمۇ كۆپ يۇز بېرىۋاتقان ئەھۋال شۇكى، يېغىنلار مەنسەپنى ئاساس قىلىش ھادىسىلىرى بىلەن ئۆزلۈكىدىن «تېپىشۋالىدۇ»غان، ھەر ئىككى تەرەپنىڭ بىر - بىرىگە «كۆڭلى تارتىدۇ» غان، بىگانە ئادەملەرنى ئېغىز ئاچۇرمايدىغان بولۇپ قالدى.

لېكىن «ئىلمىي سالاپەت» نى ھەرھالدا نەزەردە تۇتمايبولمايدۇ. «ئىگىسىنىڭ ئورنىغا ئۆچكە موللاخۇن بولۇۋالىدۇ» غان يېغىنغا ھەرقاچان «ئادەمنىڭ يۈرىكى سىقىلىدۇ».

(شۇ چۈنخۇا ئىمزالىقىدىكى بۇ ماقالىنىڭ خەنزۇچىسى «ئىتتىپاقلىق» گېزىتىنىڭ 2000 - يىل 23 - سېنتەبىر سانىدا ئېلان قىلىنغان؛ «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2000 - يىل 12 - ئايلىق سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان.)

ئوقۇتقۇچىلار بايرىمىلىق سۆھبەت يېغىنىدا
— مۇدىرىمىز نەۋرىسىنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى قۇتلۇقلايدىكەن، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ سۆھبەت يېغىنىغا قاتنىشالمايدىكەن.

«جامائەت ئەخلاقى» توغرىسىدا

«شىنخۇاشې، تەييۈەن، 15 - ئۆكتەبىر رادىئو خەۋىرى: تەييۈەن شەھىرىدە گۇللەرنى بۇلاڭ - تالاڭ قىلغان قەبىھ ۋەقە يۈز بەردى، تەييۈەن شەھىرىدىكى پويىز ئىستانسىسىنىڭ مەيدانغا تىزىپ قويۇلغان 10 مىڭ تەشتەك گۇلنىڭ 4000 ى يوقالغان، 6000 ى نابۇت بولغان.»

بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ شۇنداق پەرەزگە كەلدىمكى، مۇشۇ ۋەقەدىن كېيىن ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتمەيلا، «بۇ ۋەقەدىن ئۆز جايىدا ناھايىتى قاتتىق سادالار چىقتى، نۇرغۇن ئادەم بۇ ۋەقەگە ناھايىتى غەزەپلەندى»، گۇللەرنى بۇلاپ كەتكەن، نابۇت قىلغان «شۇ ئادەملەرگە كۆپچىلىك ئۇلار بىز تەييۈەنلىكلەرنىڭ شەنىنى بۇلغاپتۇ دەپ لەنەت قىلىشتى»... دېگەندەك خەۋەرلەرنى ئاڭلىشىمىز مۇمكىن، دەپ ئويلاپ قالدىم.

شۇنداق پەرەزلەرنى قىلىشىمنىڭ سەۋەبى نېمە؟ سەۋەبى شۇكى، جەنەن شەھىرىدىمۇ شۇنداق ۋەقە يۈز بەردىغۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر قېتىم يۈز بېرىش بىلەنلا توختاپ قالغان ئەمەس، گۇل بۇلاش ۋەقەسىمۇ، تىنچلىق كەپتەرلىرىنى بۇلاش ۋەقەسىمۇ يۈز بەرگەن. ئەسلىشىمچە، شۇ چاغدا ئاخبارات ۋاستىلىرىدە ئومۇمەن: شۇ چاغدا خېلى كۆپ ئادەمنىڭ «جامائەت ئەخلاقى كۆندىن - كۈنگە بەتتەرلىشىپ كەتتى» دەپ ھەسرەت قىلغانلىقىنى ئاڭلىدۇق، دېگەندەك سۆزلەر چىققانىدى؛ ئېلېۋىزوردىكى كۆرۈنۈشلەردە ياشانغان بىر ئادەمنىڭ بېشىنى چايقاپ ھەسرەتلەنگەنلىكى ھازىرمۇ كۆز ئالدىمدا تۇرۇپتۇ.

«جامائەت ئەخلاقى» مەسىلىسى تىلغا ئېلىنىپ قالدى،

مېنىڭچە ، بۇ مەسىلىنى يېشىش ھەقىقەتەن زۆرۈر ئىكەن : ئاشۇنداق «جامائەت ئەخلاقى» زادى قانداق شەكىللىنىپ قالدى ؟ بۇنىڭ ۋە مومىنىڭدىن تارتىپ ھەتتا بۇنىڭ ، مومىنىڭنىڭ ئەجدادىدىن تارتىپ دائىم قىلىدىغان ھەسرىتى ۋە ھەممىدىن قاتتىق ھەسرىتى ، ئېھتىمال ، «يىلدىن - يىلغا بەتتەرلىشىپ كېتىۋاتىدۇ» ، يەنى «جامائەت ئەخلاقى بارغانسېرى بەتتەرلىشىپ كېتىۋاتىدۇ» دېگەن گەپ بولسا كېرەك .

ھازىرقى ئەھۋال بۇنىڭ ، مومىنىڭنىڭ نەزىرىگە سىڭمىغان ھالەتتىنمۇ بەتتەرلىشىپ كېتىۋاتىدۇ . بەزىلەر ھەتتا «ياخشى توشقان ئۆزىنىڭ ئۇۋىسى ئەتراپىدىكى ئوت - چۆپكە نەزەر- گۈزىرىنى تاشلىمايدۇ» دېگەندەك ئويۇن - تاماشا قائىدىلىرىگە رىئايە قىلمايدىغان بولۇپ قالدى ؛ ئۆزىنىڭ يوشۇرۇشقا ئەمدى ئۇچ يەردىن ئۈچۈ تۈتۈپ ئولتۇرمايدىغان بولدى ؛ ئۇلارنىڭ بەزىسى ئۆزىنىڭ تۈلكىلىكىنى ، ئالدام- چىلىقىنى ئوچۇق - ئاشكارا داۋراڭ سالىدىغان ، شەرمەندە - نومۇسسىزلىقلىرىنى بىھايالىق بىلەن تەپتارتماي كۆز - كۆز قىلىدىغان ، ئۆزىنىڭ پەسلىكىنى ھۇزۇرلانغان ھالدا ئاغزىدىن شالۋاقلىرىنى ئاقتۇرۇپ سۆزلەپ كېتىدىغان بولۇپ قالدى .

لېكىن شۇلارنى سەۋەب قىلىپ تۇرۇپ ھەممە جاۋابكارلىقنى «ساپاسى تۆۋەن خەق» كە دۆڭگەپ قويۇش نىيىتىم يوق .

نېمىشقا ؟ چۈنكى شۇنداق بىر قانۇنىيەت بارلىقى ھەممىمىزگە مەلۇم . ھەر ئىشنىڭ سەۋەبى بار .

بىز نېمە ئۈچۈن : جامائەت ئەخلاقىنىڭ كۈندىن - كۈنگە بەتتەر بولۇپ بۇزۇلۇپ كېتىشىگە كىم ، زادى كىم سەۋەبچى بولۇۋاتىدۇ ؟ دەپ سوئال قويالمايدىكەنمىز ؟

كونىلارنىڭ ، سۇ باشتىن لاي بولسا ئايىغمۇ دوغ بولىدۇ دەيدىغان پەند - نەسىھىتى ئېسىمىزدە بولسا كېرەك . تەربىيىنىڭ كۈچى يەنە «ئۈلگىنىڭ كۈچى» چەكسىز بولىدۇ .

چېكىك كېچە خىيانەت قىلغان 40 مىليون يۈەن پۇل بىلەن ھېلىقى 10 مىڭ تەشتەك گۈلنى سېلىشتۇرۇپ كۆرەيلى ، بىزدىكى «جامائەت ئەخلاقى» نى زادى قايسىسى بەكرەك بۇزۇۋەتتى ؟ شۇنچە كۆپ چوڭ - كىچىك خىيانەتچىلەرنىڭ قايسىبىرى تۈتۈلۈپ قېلىشتىن ئىلگىرى ، «خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلايلى» دەيدىغان سۆزنى ئاغزىدىن چۈشۈرۈپ قويغان ؟ ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ نەپسىگە چوغ تارتقان چىرىك بەنسەپدارلارنىڭ قايسىبىرى بىزنىڭ خەلقىمىزگە ئاتا - ئانىلارچە سۈيەتتە تۇرۇپ تەربىيە بەرمىگەن ؟ ئۇلارنىڭ شەرمەندىلىكلىرى جەمئىيىتىمىزدىكى ئىنساپ - تەۋپىققە كەينىدىن زە- يان - زەخمەت يەتكۈزۈۋاتقاندا ، يەنە خەلققە «جامائەت ئەخلاقىنىڭ كۈندىن - كۈنگە ياخشىلىنىشى» ئۈچۈن ئۆلگە كۆرسىتىڭلار دەپ قانداقمۇ تەلەپ قويىمىز ؟ دېمەك ، «جامائەت ئەخلاقىنىڭ كۈندىن - كۈنگە بەتتەرلىشىپ كېتىشى» نىڭ جاۋابكارلىقىنى ھەدىگەندىلا خەلققە دۆڭگەپ قويماسلىق كېرەك . خەلق دېگەن خەلق ؛ خەلق ئۇلگىگە موھتاج ؛ ئۇنداق بولمىسا ، «داھىي» ، «رەھبەر» ، «قەھرىمان» دېگەن سۆزلەرنى قانداق شەرھلەيمىز ؟ خەقنىڭ ئاچ كۆزلۈكىنى ، نادانلىقىنى تەنقىد قىلماسلىقىمىز كېرەك دەۋاتقىنىمىز يوق . بەلكى «جامائەت ئەخلاقى» نى يېتەكلەپ ماڭىدىغان مۇھىم ۋەزىپىنى بەزىلەرنىڭ گۈلنى بۇلاڭ - تالاڭ قىلغانلىقى سەۋەبى بىلەن خەقنىڭ زىممىسىگە ئارتماسلىق لازىم ، دېمەكچىمىز . چۈنكى جامائەت ئەخلاقىنى يېتەكلەپ ماڭىدىغان مەسئۇلىيەت خەققە (پۇقراغا) تېگىشلىك ئەمەس ، ئۇلار بۇنداق جاۋابكارلىقنى ئۈستىگە ئالالمايدۇ .

ئۇمىدى ئۈزۈلۈپ كەتمىگەن بولسا ، بەزىلەر مۇنداق ئەخلاق مىزانىنى ، يەنى : باشقىلارغا زىيان ئۇرۇپ تۇرۇپ ئۆز پايدىسىنى كۆزلەش ، قولىدىن ئىش كەلگەنلىكتۇر ، ئاجىزلارنىڭ رىزقىنى

تارتىۋېلىش تەرەققىي قىلىشىنىڭ شەرتىدۇر ، قويمىچىلىق مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشتىكى زۆرۈر ھۈنەردۇر ، ئۆزىنىڭ «بەختى» ئۈچۈن ھەرقانداق ئىشنى قىلىشتىن يانماسلىق كېرەك ، كىمكى ئىنساپ ـ تەۋپىق دەيدىكەن ، شۇ ئادەم باشقىلاردىن شەپقەت تىلەيدىغان بىچارىدۇر ، بۇ جەمئىيەتتە ياخشىلىقنىڭ ئورنىنى يامانلىق ئالماقتا ۋەھاكازا دېگەندەك گەپلەرنى قانداقمۇ قوبۇل قىلسۇن ؟ !

ئۇمىدى ئۆزۈلۈپ كەتمىگەن بولسا ، ياخشىلىققا ياخشىلىق ، يامانلىققا يامانلىق بار دەيدىغان ئەخلاققا ئەزەلدىن ئېتىقاد قىلىپ كەلگەن جۆكگولۇقلار مانا ئەمدى نېمە ئۈچۈن ياخشىلىق ۋە يامانلىق دېگەن ئەقىدىلەرگە پىسەنت قىلمايدىغان بولۇپ قالدۇ ؟ نېمىشقا ئەخلاقنى پەزىلەت دەپ بىلمىدىغان جۆكگولۇقلار مانا ئەمدى ئەخلاققا پەرۋا قىلمايدىغان بولۇپ قالدۇ ؟

ئۇمىدى ئۆزۈلۈپ كەتمىگەن بولسا ، جۆكگولۇقلار نېمىشقا يۈزى قېلىن بولۇۋېلىشنى شەرەپ دەپ بىلمىدىغان بولۇپ قالدۇ ؟

دېمەك ، «جامائەت ئەخلاقىنىڭ كۈندىن ـ كۈنگە بەتتەرلىشىپ كېتىۋاتقان» لىقىنى ئەيىبلەش نىيىتى بىلەن ئېغىز ئاچماقچى بولغىنىمىزدا ، «جامائەت ئەخلاقى» غا زادى كىم مەسئۇل بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ كۆرگىنىمىز تۈزۈك .

(مۇياك ئىمزاسىدىكى بۇ ئەسەر «ئىقتىساد يېتەكچىسى» گېزىتىنىڭ 2000 ـ يىل 23 ـ ئۆكتەبىر سانىدا ئېلان قىلىنغان ، «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2000 ـ يىل 12 ـ ئايلىق سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى .)

ساختىپەز

ـــ يېڭى چىققان كونا ھېكايە ـــ

ئاتىسى شاۋازخاندىن خانىدانلىقنى ئۆتكۈزۈۋېلىپ خانلىق تەختىگە ئولتۇرغان مېھمانشاھ خوددى ئاتىسىغا ئوخشاشلا نەغمە ـ ناۋاغا خۇشتار ئىكەن ، بولۇپمۇ نەيگە ئامراق ئىكەن . نەينى يالغۇز چالدۇرۇپ ئاڭلىغاندىلا ئاندىن ئۇنىڭ پەيزىنى سۈرگىلى بولىدۇ ، ئاتامغا ئوخشاش بىرەر نەغمىچىگە تەڭكەش قىلدۇرۇپ چالدۇرسا ، نەغمە ـ ناۋانىڭ غەۋغاسىغا چىداپ تۇرغىلى بولمايدۇ دەيدىكەن .

ـــ خانىدانىمىزدىكى نەي چالىدىغان سازەندىلەر ھەر كۈنى ئوردىدا نەي بىلەن نەغمە قىلىپ بەرسۇن ، ـــ دەپتۇ مېھمانشاھ تەختكە چىققان كۈنى ئەمر چۈشۈرۈپ ، ـــ لېكىن ھەممىسى تەڭكەش قىلىپ چالماي ، بىردىن ـ بىردىن نۆۋەت بىلەن يالغۇز چالسۇن .

مېھمانشاھ يەنە :

ـــ نەيچىلەرنىڭ باشلىقى نەغمىچەگ باشلاپ بەرسۇن ، ـــ دەپ تاپىلاپتۇ .

نەغمىچەگ بۇ ئەمر ـ پەرمانىنى ئاڭلاپ ۋەھىمىگە چۈشكىنىدىن چىرايى سامانەك سارغىيىپ كېتىپتۇ ۋە :

ـــ ئۇلۇغ شاھىم ، بىر قوشۇق قېنىمنى تىلەيمەن ! ـــ دەپ ئىلتىجا قىپتۇ .

ـــ بۇ نېمە گەپ ؟ ـــ دەپتۇ مېھمانشاھ چۈشەنمەي .

ـــ كەمىنە خىزمەتكارلىرى تۇنۇگۈن سوغۇق تەگدۇرۇۋاپتىكەنمەن ، ھازىرغىچە بۇرنۇم پۇتۇپ تۇرۇپتۇ . نەينى

ئوبدان چالالماي ، ئالىيلىرىنىڭ كەيپىگە مالاللىق يەتكۈزۈپ قويارمەنمىكىن دەپ ئەنسىرەۋاتىمەن ، ـــ دەپتۇ نەغەمبەگ دىر-دىر تىترەپ ، تىزلىنىپ تۇرۇپ .

ـــ ھېچ گەپ يوق ، سېنى ئەيىبكە بۇيرۇمايمەن . ئاۋۋال سېنىڭ مۇئاۋىنىڭ باشلاپ بەرسۇن ، سەن ساقايغاندىن كېيىن چال ، ـــ دەپتۇ مېھمانشاھ كۈلۈپ تۇرۇپ .

نەغەمبەگ جېنىنىڭ ئامان قالغانلىقىدىن خۇشال بوپتۇ ، ئۆيىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن خۇرجۇن - قاچىلىرىنى يىغىشتۇرۇپ ، كېچىلەپ قېچىپ كېتىشنىڭ تەييارلىقىنى كۆرۈپتۇ . ئەسلىدە نەغەمبەگ نەي چېلىشنى زادىلا بىلمەيدىكەن ، شۇنداق تۇرۇقلۇق مېھمانشاھنىڭ ئاتىسى مەرھۇم شاۋازخاننىڭ كۆزىنى بىرقانچە يىل بويىاپ كەلگەنىكەن . ئەمدى شاھنىڭ كۆزىنى ساختىپەزلىك بىلەن بويىاپ كەلگەن جىنايىتى ئاشكارلىنىپ قالسا كاللىسى كېتىدىغان گەپتە !

نەغەمبەگ قېچىش تەرەددۇتى بىلەن خۇرجۇنىنى دۇمبىسىگە ئارتىۋېتىپ ، بىردىنلا ئۇنىڭ كاللىسىغا باشقا بىر خىيال كەپتۇدە ، مەيدىسىگە ئۇرۇپ تۇرۇپ ، كۆڭلىدە : «ھەي نەغەمبەگ ، ھەي نەغەمبەگ ، مۇشۇنداقلا قېچىپ كەتسەڭ ، پايدىنى ھېلىقى قېرى قاقۇاش ئالمامدۇ ؟ ئۆز ۋاقتىدا مۇشۇ مەنسەپنى ئېلىش ئۈچۈن ئۇنىڭغا 100 سەر ئالتۇن خەجلىگەنىدىڭغۇ !» دەپتۇ .

قېرى قاقۇاش ئەسلىدە ئوردىنىڭ دۇئانبېگى ئىكەن . كىمنىڭ گېپىنى قىلسا شۇ كەپتۇ دېگەندەك ، دۇئانبېگى غىپىلداپلا ئىشكتىن كىرىپ كېلىپ :

ـــ ۋاي ئاللا ، ـــ دەپتۇ ھۆمۈدەپ تۇرۇپ ، ـــ نېمىشقا دەرھال قاچمايسەن ؟

ـــ گۇناھىمغا توۋا قىلىپ ، ھەممىنى ئىقرار قىلىۋېتەي دېگەن نىيەتكە كېلىپ تۇرۇۋاتىمەن ، ـــ دەپتۇ نەغەمبەگ كۈلۈپ تۇرۇپ .

ـــ ساراڭلىق قىلما ! ـــ دەپتۇ دۇئانبېگى ۋە شۇ گەپ

بىلەن بىللە نەغەمبەگنىڭ تەستىكىگە بىرنى ساپتۇ ، ـــ ھازىر ئەمەلدار تاللاشتا تونۇشتۇرغۇچىنىڭ جاۋابكارلىقىنى سۈرۈشتۈرۈش تۈزۈمى يولغا قويۇلۇۋاتىدۇ . دەسلەپتە سېنى ئوردىغا مەن كىرگۈزۈپ قويغان تۇرسام ، مانا ئەمدى ئۆزلۈكۈڭدىن توۋا قىلىپ ھەممىنى ئىقرار قىلىۋەتسەڭ ، مېنىڭ كاللام جايىدا قالامدۇ ؟ بولدى ، دەسلەپتە سەندىن ئالغان ئالتۇننى قولۇڭغا قايتۇرۇپ بېرەي ، دەرھال بۇ يەردىن قېچىپ كەت !

نەغەمبەگ ئالتۇننى ئاپتۇ ، لېكىن قاچماپتۇ :

ـــ مەن قېچىپ كەتكەندىن كېيىن ، ھەممە ئادەم ئەۋلادىن ـ ئەۋلادقا مېنى نەي چېلىشنى بىلمەي نەغمىچىلەر قاتارىغا كىرىۋالغان ساختىپەز ، ئالدامچى دەپ تىللىماي قويمايدۇ . ئەگەر ئەمەلدارلىقنى پۇلغا ساتىدىغان چىرىكلىكلەر بولمىغان بولسا ، ئوردىدا نەغمىچىلەرگە باشلىق بولۇش مېنىڭ ھەددىمىمىتى ؟ ! نام ـ ئابرۇيۇمنىڭ تۆكۈلۈشىنىڭ ھەققىنى تۆلەپ بېرىسەن ، تۆلەپ بەرمەيدىغان بولساڭ ، ھىم ، ـــ دەپتۇ .

دۇئانبېگى نائىلاج قويىندىن بىر زىنجە ئالتۇننى چىقىرىپ ، ئەمەلدارلىقنى سېتىپ بېرىۋاتقانلار يالغۇز مەنلا ئەمەس ، دەپ پىلىنىپ تەزىم قىپتۇ ۋە :

ـــ بۇنداق ئىش «مەنسەپدارلار ئىچىدە ئادەتتىكى ئەھۋال» بولۇپ قالدى ، نەغەمبەگىم ، ماڭا رەھىم قىلسىلا ! ـــ دەپتۇ .

نەغەمبەگ زىنجە ئالتۇننى ئوبدان جايلاشتۇرۇۋالغاندىن كېيىن ھېچكىمگە تۇيدۇرماي تىكىۋېتىپتۇ .

نەغەمبەگنىڭ ساختىپەزلىكى ئاخىر پۇتۇن جەمئىيەتكە پىيىلىپ كېتىپتۇ . مېھمانشاھ بۇ ئەھۋالنى ئاڭلىغاندىن كېيىن قاتتىق رەنجىپتۇ . لېكىن نەغەمبەگنى ئوردىغا دۇئانبېگى تونۇشتۇرغانلىقىنى بىلمىگەچكە ئۇنى تۇتۇش توغرىسىدا ئومۇمىي يارلىق تارقىتىش ئىشىنى يەنە شۇ دۇئانبېگىگە تاپشۇرۇپتۇ . دۇئانبېگى :

— ئەگەر نەغەمبەگ نەي چېلىشنى بىلمەيدىكەن دېگەن گەپنى ئوتتۇرىغا چىقارساق ، مەرھۇم شاۋازخان ئاتىمىزنىڭ شەنىگە داغ چۈشۈرۈپ ، يۇزىنى قارىلىغان بولماسمىزمۇ ؟ — دەپتۇ .

مېھمانشاھ بۇ گەپنى ئاڭلاپ ، بۇ گەپنىڭمۇ ئورنى بار ، ئاتامنىڭ چاۋسى چىقا يېيىلسا ، ئۆزۈمنىڭ ئابرۇيىغا نۇقسان يېتىدىكەن دەپ ئويلاپ ، نەغەمبەگ مەسلىسىنى سۈرۈشتۈرۈپ قىلمايدىغان بوپتۇ . دۇئانبېگى ئەتىسى مەشھۇر سەنئەتكار ، ئوردا نەغمىچىلىرىنىڭ باشلىقى نەغەمبەگنىڭ ئىز - دېرەكسىز يوقىلىپ كەتكەنلىكى توغرىسىدا ئاخبارات ئېلان قىلىش يىغىنى ئۆتكۈزۈپ ، «نەي چېلىشنى بىلمەي تۇرۇپ نەيچىلەر قاتارىغا كىرىۋالغان» دېگەن ئۆسەك سۆزلەرگە ئىككى خىل تۇزىتىش بېرىپتۇ : بىرى — نەغەمبەگ نەي چېلىشنى بىلمەيدىكەن دەپ جەمئىيەتتە تارقىلىپ يۈرگەن گەپلەر راست ئەمەس ، يالغان ؛ شاۋازخانمۇ ، مېھمانشاھمۇ ۋە دۇئانبېگىمۇ بىرقانچە قېتىم نەغەمبەگنىڭ يالغۇز چالغان نېيىدىن ھۆزۈرلانغان . نەغەمبەگ چەت ئەللىنىڭ يۇقىرى مائاش بىلەن گوللىشىغا ئالدىنىپ قېچىپ كېتىپتۇ ، خاندانلىقىمىز شۇنداق قابىل ئادەملىرىمىزنىڭ چەت ئەللەرگە كېتىپ قېلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن بۇنىڭدىن كېيىن ئاكتىپ تەدبىر قوللانماقچى ؛ يەنە بىرى — مېھمانشاھ يالغۇز كىشىلىك نەغمىگە خۇشتار ئەمەس ، شاھىمىز دۆلەت مالىيىسىدىن كېتىدىغان چىقىمنى ئازايتىش مەقسىتىدە نەغمىچىلەرنىڭ شتاتىنى ئىخچاملىماقچى ، شاھىمىزنىڭ بۇنداق ئاددىي - سادىدا ئىستىلى شاھلىقىمىز تەۋەسىدىكى خەلق ئۆگىنىدىغان شانلىق ئۇلگىدۇر .

(لى يۇنپېڭ ئىمزالىغىدىكى بۇ ماتېرىيال ئەسلى «چۈەنجۇ كەچلىك گېزىتى» نىڭ 2000- يىل 17 - سېنتەبىر سانىدا ئېلان قىلىنغان ، «فېلىيەتونلاردىن تالانما» ژۇرنىلىنىڭ 2000 - يىل 11 - ئايلىق سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان . قىسمەن ئۆزلەشتۈرۈپ تەرجىمە قىلىندى .)

ساختا مەنسەپ مىراسى

مەنسەپنى ئاتا مىراس قىلىپ قالدۇرۇش تۈزۈمى ھۆكۈمدىكى فېئودالىلىق جەمئىيەتنىڭ ئالاھىدە مەھسۇلى . قەدىمكى زامانىدا مەيلى كىم بولسا بولسۇن ، گالۋاڭ ، گومۇش بولسىمۇ ، قوڭىنى تەختكە قويۇپلا ئالسا ، ئۇ يەردىن ھەرگىزمۇ چۈشمەيدىكەن ؛ ھايات ۋاقتىدا چۈشمىگىنى يەتمەي ، ئۆلىدىغان چېغىدا تېخى بالىلىرىغا قالدۇرىدىكەن ، بالىلىرىدىن نەۋرىلىرىگە قالدىكەن . شۇنداق قىلىپ ، ئەجدادىدىن ئەۋلادىغىچە خوجا بولۇپ ئۆتىدىكەن . ھازىرقى كۈندە شۇنداق ئاتا مىراس مەنسەپ تۈزۈمىنىڭ بىكار قىلىنغىنىغا ئازغىنە كەم بىر ئەسىر بوپقالغان بولسىمۇ ، بەزى ئادەملەر تېخىچە ئۇنىڭدىن ئۈمىد ئۈزەلمەي كېلىۋاتىدۇ ، پۈرسەت تاپسىلا «ئۆتكەن مازار - ماشايىخلاردىن ئۇلگە ئېلىپ» تۇرماقتا . ئەلۋەتتە ، ئۇلار ئۆز مەنسىپىنى ئوغۇل ياكى قىزلىرىغا ئاشكارا مىراس قالدۇرۇشقا پېتىنالمايدۇ ياكى ئىلاج قىلالمايدۇ ، بۇ مىراسنى ساختىلىق بىلەن يەنى شەكلىنى ئۆزگەرتىپ قالدۇرىدۇ .

مەلۇم ئادەملەر مەنسەپكە ئولتۇرغاندىن كېيىن ئۆي ، ماشىنا ، پۇل غەملەش يولىدا كېچە - كۈندۈز تىنماي پالاقلىغاندىن باشقا ، يەنە قىلىدىغان ناھايىتى مۇھىم بىر ئىشى بار ، ئۇ بولسىمۇ ئوغۇل - قىزلىرىنىڭ ئىستىقبالى ئۈچۈن پالاقلاش . بولۇپمۇ «چىرىكلىشىش ئىمكانىيىتى» دىن ئايرىلىپ قېلىش ئالدىدا تۇرغان ئادەملەر بۇنى باشقا ھەممە ئىشلىرىدىنمۇ مۇھىم بىلىدۇ . پەرزەنتلىرى خىزمەتلىك بولۇپ بولغان بولسا ، ئۇلارنى مەنسەپدارلىق دەرىجىسىگە كۆتۈرۈشنىڭ ئامالىنى

ئىزدەيدۇ ، ئۆزىنىڭ دەرىجىسى باشقارما باشلىقى بولسا ، پەرزەنتىنى بۆلۈم باشلىقى دەرىجىسىگە كۆتۈرۈشكە تىرىشىدۇ ؛ ئۆزى ئىدارە باشلىقى دەرىجىسىدە بولسا ، پەرزەنتىنى باشقارما باشلىقى دەرىجىسىگە كۆتۈرۈشكە ھەرىكەت قىلىدۇ ، ۋەھاكازا . . . ھەتتا ، ئەگەر ئۆزى بۆلۈم باشلىقى دەرىجىسىدە بولسىمۇ ، پەرزەنتىگە مەنسەپدارلار قاتارىغا ئۆتكۈزىدىغان «يولخېتى» ئېلىپ بېرىشكە تىرىشىدۇ . ئۇلارنىڭ ئۆز پەرزەنتلىرىگە شۇنداق مەنسەپ تاجىنى قانداق جايلاپ بېرىدىغانلىقى ئاللىقاچان ئاشكارىلىنىپ قالغان بىر سىردۇر : قول ئاستىدىكىلەرگە قىلدۇرۇشقا يولىورۇق بېرىدىغانلىرى بار ؛ كادىرلار تارماقلىرىغا ئېيتىپ قويىدىغانلىرى بار ؛ مەنسەپداشلىرىنى يارىدەملەشتۈرىدىغانلىرى بار ؛ باشقىلار بىلەن ئۆزئارا نەپ يەتكۈزىدىغانلىرى بار ؛ بىر - بىرىنىڭ پەرزەنتلىرىنى ئۆزئارا مەنسەپتە ئۆستۈرۈشۈپ قويىدىغانلىرىمۇ بار . . . دېمەك ، ئۇلار «روھى مەڭگۈ ھايات» بولۇشتىن ئىلگىرى پەرزەنتلىرى ئۇلار ئولتۇرغان ئورۇندا ئولتۇرۇشى ھەرھالدا مۇمكىن بولمىسىمۇ ، پەرزەنتلىرىنى ئۆزلىرى شەرەپلىك ھالدا پېنسىيىگە چىققان چاغدىكى دەرىجىسىگە چىقىرىپ قويۇشىمۇ ئېھتىمالدىن يىراق ئەمەس . پەرزەنتىنى ئۆزىنىڭكىگە ئوخشاش دەرىجىگە ئۆتكۈزگەنىكەن ، بۇنىڭ ئۆز مەنسىپىنى ئاتا مىراس قىلىپ قالدۇرۇشتىن نېمە پەرقى قالىدۇ ؟ ئىش شۇ دەرىجىگە يەتسە ، ئۇلار پانىي ئالەم بىلەن خوشلاشقان چاغدىمۇ كۆزى خاتىرجەم يۇمۇلىدۇ !

مەنسەپدارلىق ئورنىغا ئولتۇرغىنىغا ئانچە ئۇزۇن ۋاقىت بولمىغان ، پەرزەنتلىرى تېخى كىچىك ياشلارنىڭمۇ بەزىسىنىڭ «ئوغلۇم يولۋاس بولسۇن» ياكى «قىزىم سۈمۈرغ بولسۇن» دەيدىغان ئارزۇلىرى پىشقەدەم پەدەر - ۋالىدەلىرىنىڭكىگە ئوخشاش كۈچلۈك بولىدۇ . ئۇلارمۇ مەنسەپنى شەكلى

ئۆزگەرگەن ئاتا مىراسى قىلىۋېلىشتا باشقىلاردىن قېلىشمايدۇ . ئۇلار سەككىز - ئون ياشلىق بالىلىرىغا بۆلۈم باشلىقى ، باشقارما باشلىقى دېگەندەك كادىرلىق مەنسىپىنى بىۋاستە توغرىلاپ بېرەلمىسىمۇ ، لېكىن ھوقۇقى ۋە مۇناسىۋەت يوللىرىدىن پايدىلىنىپ ئىشنى بالدۇر توغرىلاپ قويالايدۇ : پەرزەنتىنى ئۆزى باشقۇرۇۋاتقان ئىدارىگە ئاۋۋال «ئىشچىلىققا ئېلىش» ئۇسۇلى بىلەن جايلاشتۇرۇۋالىدۇ ، ئاندىن كېيىن يەنە يول تېپىپ «كادىرغا ئايلاندۇرىدۇ» . ئەنە شۇنداق «جايلاشتۇرۇش» ، «ئايلاندۇرۇش» نەتىجىسىدە كىچىككىنە بالا «لەڭ يەيدۇ» غان ئادەمگە ئايلىنىپ قالىدۇ . خىزمەتكە ھەقسىز قاتناشقان چېغىدا ئون نەچچە يىللىق خىزمەت ئىستاژىغا ئىگە بوپقالىدۇ . كېيىنلىكى قانداق بولىدىغانلىقىنى قويۇپ تۇرايلى ، ئۇلارنىڭ ئاتا - ئانىسى يارىتىپ بەرگەن «ئوردىغا خىزمەتكە كىرمەي تۇرۇپمۇ مائاشلىق ، مەنسەپلىك بولىدۇ» غان ئامەتلىك شەرت-شارائىتى ئادەتتىكىسى پۇقرالار ئۇچۇن ئوخلاپ چۈشىدە كۆرەلمەيدىغان مۆجىزىدۇر . شۇ بالىلار چوڭ بولغاندىن كېيىن ، ئەگەر خاسىيەتلىك دادىسى بىرەر سەۋەنلىك بىلەن ئاغدۇرۇلۇپ كەتمىسە ياكى تۇرمىگە كىرىپ قالمىسا ، مەنسەپ دەرىجىسى تېخىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ قالسا ، ئۇ چاغدا ئۇلارنىڭ ئۆز پەرزەنتلىرىنى بىرەر مەنسەپ - پەنسەپكە ئېرىشتۇرۇپ قويۇشى تېخىمۇ ئاسان گەپ ! دېمەك ، ياشلارمۇ مەنسەپدارلار سورۇنىدا پىشقەدەم بوپقالغاندا ، پەرزەنتلىرىگە مەنسەپنى ئاتا مىراس قىلىپ قالدۇرۇشىغىمۇ يول راسلاپ قويۇشى تەبىئىي .

فېئودالىق ئېڭى قان - قېنىغا سىڭىپ كەتكەن ، نەپسى يوغىناپ كەتكەن بەزى ئادەملەر تۇرلۇك ھىيلە - مىكىرلەرنى قوللىنىپ ، ساختا مەنسەپ مىراسخورلۇقى بىلەن كەڭ شۇغۇللانغاچقا ، بەزى جايلاردا مىسلى كۆرۈلمىگەن غەلىتە ئەھۋاللار يۈز بەرمەكتە : بەزى دۆلەت ئورگانلىرىنى ئائىلە

ئۇرۇقلىرى ـــ نەسەبداشلىرى قاپلاپ كەتمەكتە ، ھەرقايسى تارماق ـ بۆلۈملەرنىڭ مەسئۇللىرى رەھبەرلەرنىڭ ئۇرۇق-تۇغقانلىرى بوپقالماقتا . جىمەنى ياكى كۆيئوغلى بىلەت ياكى گۈۋاھنامە بېرىدىغان ، دادىسى ياكى تاغىسى تەستىقلاپ قول قويۇپ بېرىدىغان ، ئوغلى ياكى قىزى تامغا بېسىپ ، ھەق ئالىدىغان بوپقالدى . خەق بۇنداق ئەھۋالنى : «ئائىلە بىلەن ئىدارە بىر بوپقالدى» دەيدىغان بولدى . بەزى جايلاردا بالا تېخى ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتسا ، مەلۇم مەمۇرىي ياكى كەسپىي ئىدارە رويخەتكە كىرگۈزۈپ مائاش بېرىدىكەن ؛ تېخى ئوقۇش يېشىغا يەتمىگەن تۆت ـ بەش ياشلىق بالىغا خىزمەت ئىستاژى بېرىپ ، ئۇنى كادىرغا ئۆزگەرتىپ ، جۇمھۇرىيەت بويىچە ھەممىدىن ياش «دۆلەت كادىرى» قىلىۋالغان ئىدارىمۇ بار ئىكەن . شۇنداق سەۋەبلەر بىلەن جۇڭگودىكى كادىرلار سېپىدە «ۋەزىپىسى ئامانەت قالدۇرۇلغان كادىر» ، «ئوقۇغۇچى كادىر» ، «بالا كادىر» دېگەندەك بىرمۇنچە «تالانتلىق ئەۋلىيا بالىلار» پەيدا بوپقالدى .

فېئودالىزم جەمئىيىتىدە مەنسەپنى مىراس قالدۇرۇش تۈزۈمى مۇستەبتىلىك سەۋەبىدىن ۋە رىقابەتكە يول قويماسلىق تۈپەيلىدىن بەتتەرلىشىپ كەتكەن ؛ شۇنىڭ ئۈچۈن خان - پادىشاھلىق مەنسىپىگە ۋارىسلىق قىلغانلار بارا ـ بارا يارىماس بوپقالغان . ھەتتا تەلۈلەرمۇ ، ھېچ نەرسىنى بىلمەيدىغان بالىلارمۇ پادىشاھلىق تەختىگە ئولتۇرىدىغان بوپقالغان . شۇنداق قىلىپ ، مەنسەپ مىراسخورلۇقىمۇ سەلتەنەتنىڭ ـــ خانلىق دەۋرىنىڭ خارابلىشىشىدىكى مۇھىم ئامىللارنىڭ بىرى بوپقالغانىدى . ھازىرقى چاغدا شەكلىي ئۆزگەرگەن مەنسەپ مىراسخورلۇقى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان مەنسەپدارلارنىڭ ھوقۇقى ۋە تەسىرىنى قەدىمكى پادىشاھلارنىڭكىگە ئوخشاتقىلى بولمايدۇ ، لېكىن ئۇلار پەرزەنتلىرىگە مەنسەپ غەملەشتە ئۇرۇق -

تۇغقانلىرىغىلا چوغ تارتىدىغان جايلاردا ھەقىقىي ئىلىم ـ بىلىمى ، قابىلىيەت ـ ماھارىتى بار «يات ئادەم» لەر ئۆز قابىلىيىتىنى ئىشقا سېلىش پۇرسىتىدىن مۇقەررەر ھالدا مەھرۇم قالدۇرۇلىدۇ ؛ «ئائىلىنىڭ دۇنياسى» غا ئايلىنىپ قالغان ئورۇنمۇ مۇقەررەر ھالدا نەس باسقان ئازگالغا ئايلىنىپ قالىدۇ ـ دە ، ئاخىر بىر كۈنى گۈمران بولماي قالمايدۇ !

(مى ساڭيۇ ئىمزاسىدىكى بۇ ئەسەر «چۈڭچىڭ كەچلىك گېزىتى» 2000 ـ يىل 29 ـ مارتتىكى سانىدا ئېلان قىلىنغان ، «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2000 ـ يىل ئىيۇن سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى .)

ـــ ھەي ، ئالدىرماڭ ، تېلېكامېرانى ياسۇالغاندىن كېيىن ، (شەپقەت ئۈچۈن ئېلىپ كەلگەن) چاپانىنى كىيدۇرۇپ قويمىز . . .

سىياسىي پاھىشىلەرنى سۈپۈرۈپ تاشلايلى

يېقىندا كىتاب ئوقۇپ ئولتۇرۇپ ، بەي ياڭ ئەپەندىنىڭ ئەسىرىدىن بىر تارىخىي ھېكايىنى ئوقۇپ قالدىم :

مىڭ سۇلالىسىنىڭ پادىشاھى جۇ يۈەنجاڭ خەلقنىڭ ئەھۋالىنى بىۋاستە بىلىپ بېقىش مەقسىتىدە پۇقراچە كىيىنىپ مەھەللىنى ئارىلاپ كېتىۋېتىپ ، بىر دېھقان ئايالنىڭ لاپاس ئاستىدا توڭگۇزغا يەم بېرىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ . بۇنى كۆرگەن پادىشاھ قاراپ تۇرغىنىچە خىيال سۈرۈپ قاپتۇ . پادىشاھنىڭ يېنىدىكى ھەمراھلىرى بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ، كۆڭلىدە بىر ئىشنى چۈشەنگەندەك قىپتۇ . شۇ كۈنى كەچقۇرۇندا ھەرەمئاغىلىرىدىن بىرسى :

— ھېلىقى جۇۋاننى ئوردىغا ئەكىرىپ قويدۇق ، — دەپتۇ پادىشاھقا مەلۇم قىلىپ .

— قايسى جۇۋان ئىكەن ئۇ ؟ — دەپتۇ پادىشاھ ھەيران بولۇپ .

— ئەتىگەندە ئالىيلىرىنىڭ كۆزى چۈشكەن ، ھېلىقى توڭگۇزلارغا يەم بېرىۋاتقان ئايال ، — دەپتۇ ھەرەمئاغىسى جاۋاب بېرىپ .

— ياق ، ياق ! — دەپتۇ پادىشاھ ئاسقىپ .

— ئالىيلىرى ، ياق دەيدىلىغۇ ! ئەتىگەن ئۇنىڭغا كۆزلىرىنى ئۇزمەي قاراپ كەتتىلىغۇ ، تېخى خۇشنۇت بولۇپ تەبەسسۇم قىلدىلىغۇ ، — دەپتۇ ھەرەمئاغىسى دەرگۇمان بولۇپ .

پادىشاھ بىرھازادىن كېيىن چۈشىنىپ دەپتۇ :

— مەن ئۇ جۇۋاننى چىرايلىق ئىكەن ، دەپ تەبەسسۇم قىلمىدىم ، ئۇنىڭ توڭگۇزلارغا يەم بېرىپ بېقىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ، بۇرۇنقى ئادەملەرنىڭ خەت ئىجاد قىلىشىنى ئەسلەپ قالدىم . لاپاسنىڭ ئاستىدا توڭگۇز باقماقنىڭ ئۆزى «ئۆي» دېگەن بولمامدۇ ؟ ! (تەرجىماندىن ئىزاھات : خەنزۇ تىلىدا «ئۆي» دېگەن مەننى بىلدۈرىدىغان 家 ھەرپى ئۇستى يېپىق يەنى ئۆگزىسى بار تاملارنى كۆرسىتىدىغان 宀 دېگەن ئالامەت بىلەن شۇ ئۇستى يېپىق تام ئىچىدىكى توڭگۇزنى كۆرسىتىدىغان 豕 دېگەن ئالامەتتىن تەركىب تاپقان . بۇ يەردە ئەنە شۇ 家 (ئۆي) دېگەن خەتنىڭ ئىجاد قىلىنىشى ئۇستىدە بەھس قىلىنىدۇ .) مانا شۇ چۈشەنچە خىيالىمغا كېچىپ قالدى ، شۇڭا بىئىختىيار كۈلگەنىدىم .

خەلق ئاغزات ـ ھەرەمئاغىلىرىنىڭ ئەنە شۇنداق قەبىھ پىسكەشلىكلىرىگە ئەزەلدىن نەپرەت ۋە لەنەت قىلىپ كەلمەكتە . شۇنىڭ ئۈچۈن نىيەت ـ ئىقبالى يامان ، باشقىلارنىڭ كۆتىنى يالاش بىلەن ئەركە بالا بولۇۋالىدىغان ئادەملەرنى «ناكەس» ، «ھارامزادە» ، «تەخسىكەش» ، «غالچا» دەپ ئاتاپ كەلمەكتە . چەت ئەللەردىمۇ شۇنداق . توغرا ئادەملەر ئۇنداق نامەردلەر بىلەن ھەرگىز باردى ـ كەلدى قىلمايدۇ ، ئۇلارمۇ شۇنداق ناكەسلەرنى «سىياسىي پاھىشە» دەپ پەسلەشتۇرىدۇ .

مەيلى «غالچا» ، «تەخسىكەش» بولسۇن ، مەيلى «ھارامزادە» ، «ناكەس» دېيىلسۇن ۋە مەيلى «سىياسىي پاھىشە» دېيىلسۇن ، بۇ ناملارنىڭ ھەممىسى شۇلارنىڭ روھىي جەھەتتىكى پەس تەبىئىتىگە ، قىلىق ـ ھەرىكەت جەھەتتىكى چاكىنىلىقىغا قىلىنغان تەندۇر . بۇنداق تەنە قىلىشنىڭ سەۋەبى شۇكى ، ئۇلار سىياسىي تۇرمۇشتا پرىنسىپسىز بولىدۇ ، غەرەزلىك خۇشامەت ، تەخسىكەشلىك قىلىدۇ ، ماختاش يولى

بىلەن (تاجدارلارنىڭ) قانىتى ئاستىغا كىرىدۇ، قولتۇقىغا كىرىۋالىدۇ. ئۇنداق ئادەملەرنىڭ ئەقىدىسى شۇكى، ئۇلار ئۆز نەپسىدىن كەچكەندە ئاندىن باشقىلارنىڭ قولتۇقىغا كىرگىلى بولىدۇ، خۇشامەت قىلغاندىلا ئاندىن باشقىلارنىڭ كۆزىگە ياقىدىغان بولىدۇ، «كىم ئېمىتسە ئاناڭ شۇ»، «... كىم بېشىڭنى سىلىسا ماشايىقىڭ شۇ» دەيدىغان مەككارلىق پەلسەپىسىگە ئەقىدە باغلايدۇ. ئۇلار شۇنىڭغا قالتىس ماھىركى، ئۇلار «نەزەرىيىنى ئەملىي پايدا - نەپكە باغلاش، رەھبەرلەر بىلەن قويۇق ئالاقە باغلاش، ئاغزىدىن شال ئاققۇزۇپ ماختاش ۋە ماختىنىش» دېگەندەك چاكىنىلىقلارغا ئۇستا. ئىجتىمائىي تۇرمۇشتا نومۇس، ئىزا - ئەلەم دېگەننى بىلمەيدىغان «كۆتەكۆچى قىز» لار ۋە رەسۋا جالاپلار قاش - كۆزىنى ئوينىتىپ ناز - كەرەشمە قىلىش ۋە ئېپپىتىنى سېتىش يولى بىلەن پۇل تاپسا، سىياسىي تۇرمۇشتىكى قىلچىلىكمۇ سىياسىي ۋىجدانى بولمىغان ناكەسلەر، سىياسىي پاھىشلەر پارتىيەۋى پرىنسىپقا ۋە ئۆزىنىڭ ئادەمىيلىك سۈپىتىگە مۇناپىقلىق قىلىپ، ھوقۇقى ۋە تەسىرى بار ئادەملەرنىڭ قولتۇقى ئاستىغا كىرىۋالىپ، بەرەر - يېرىم مەنسەپ تاپىدۇ. يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان بەزى جايلار، تارماقلار ۋە ئىدارىلەردە چىرىكلىكنىڭ يامراپ كېتىۋاتقانلىقى، ئەمەلدارلارنىڭ خىزمەت ئىستىلىنىڭ بۇلغىنىپ كېتىۋاتقانلىقى، ئەدلىيەدىكى ئادالەتسىزلىك، ھۆكۈمەت سورۇنلىرىدىكى غەپلەت باستىلىق — مانا بۇلار ئەنە شۇ سىياسىي پاھىشلەرنىڭ گۈپپاڭچىلىقى بىلەن ناھايىتى زور مۇناسىۋەتلىكتۇر.

چىرىكلىككە قارشى تۇرۇش جەھەتتە بۇلتۇر بىرمەھەل پۈتكۈل مەملىكەتكە پۇر كەتكەن بىر خەۋەر — سەنشى ئۆلكىسىنىڭ جیاڭشیەن ناھىيىسىدىكى «ساۋاتسىز باشلىق»

(يەنى تىل - يېزىقتا ساۋاتسىز، قانۇن جەھەتتە ساۋاتسىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇزۇق) ياۋ شاۋخۇڭ دېلوسى ھېلىمۇ ئېسىمىزدە تۇرۇپتۇ. ياۋ شاۋخۇڭنىڭ ئۆزى ئاللىقاچان بوينىغا تاقاق سېلىنىپ تۇرمىگە تاشلانغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك يۈز بەرگەن غەلىتە ئىشلار ھازىرمۇ كىشىلەرنى چوڭقۇر ئويغا سالماقتا.

خەۋەردە بايان قىلىنىشچە، ياۋ شاۋخۇڭ خىزمەت ئۈستىدە تۇرغان كۈنلەردە ئىدارىگە ئىشقا بارغان چاغلىرىدا «مەھكىمىدىكى بارلىق ساقچىلار قاتار سەپ بولۇپ تىزلىپ كۈتۈۋالىدۇ» كەن، ھەر كۈنى شۇنداق ئىكەن. ناھىيىلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ بۇ مۇئاۋىن باشلىقى كۈندىلىك خىزمەتكە بارغان چېغىدا، ئۇنى ئالدىغا چىقىپ كۈتۈۋېلىش رەسمىيىتىنىڭ كۆلىمى ئېكسكۇرسىيىگە كەلگەن چەت ئەللىك مېھمانلارنى، خىزمەت تەكشۈرۈپ كەلگەن رەھبەرلەرنى كۈتۈۋېلىش كۆلىمىدىن قېلىشمايدىكەن. بۇنىڭغىمۇ مەيلى دەيلى، ياۋ شاۋخۇڭ دەرۋازىدىن كىرگەندىن كېيىن ھەر تەرەپتىن سىستېمىلىق ھالدا رەسىم - يوسۇنى بىلەن كۈتۈۋېلىنىدىكەن. ئولتۇرغان پىكاپى توختا - توختىمايلا «پىكاپىنىڭ ئىشكىنى ئاچىدىغان ئادەم ھازىر بولىدۇ» كەن، ئۇنىڭ كەينىدىنلا ئەمدىلا 40 ياشقا كىرگەن بۇ باشلىق جانابلىرىنى «قولتۇقىدىن يۆلەپ پىكاپتىن چۈشۈرىدىغان ئادەم تەييار تۇرىدۇ» كەن؛ ئىشخانىسىغا كىرىپ ئورۇندۇقىغا ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن «ئالدىغا چاي ھازىرلاپ قويىدىغان ئادەم ھازىر تۇرىدۇ» كەن؛ رەھبىرىنىڭ بىلىدىكى كەمىرىنى بوشىتىپ، چاپىنىنىڭ تۈگمىلىرىنى يېشىپ، كىيىم ئاسقۇچقا ئېسىپ قويىدىغان، دۇئاندا راھەت ياتقۇزۇپ قويىدىغان ئادەملەرمۇ تەييار ئىكەن؛ «ئىسسىق سۇ ئەكىرىپ پۇتىنى يۇيۇپ قويىدۇ» غان، باشلىق، غوجام دەپ

«ئۇچىسىنى تۆتۈپ راھەتلەندۈرىدىغان» ئادەملەرمۇ بار ئىكەن («شەنشى - گەنسۇ شەھەر گېزىتى» نىڭ 1999 - يىل 3 - ئۆكتەبىر سانىغا قارالسۇن). بۇ خەۋەرنى ئوقۇغاندىن كېيىن ئىختىيارسىزلا ھەيران بوپقالدىم: بۇنىسى قانداقمۇ «خەلق خىزمەتكارى» دەپ تەرىپلىنىدىغان كوممۇنىست كادىرنىڭ خىزمەت ئىستىلى دېگىلى بولسۇن! بۇ بەئەينى قارا جەمئىيەت دەپ ئاتىلىدىغان ئۆكتەملەر جامائىتىنىڭ چوڭ غوجىسى ئۆز تەۋەسىدە ئۆكتەملىك قىلغىنى، خالىغىنىچە زۇلۇم - ستېم قىغانلىقى ئەمەسمۇ؟!

ياۋ شاۋخۇڭ ئەسلى تەبىئىتىدىن بۇزۇق لۇكچەك بولغانلىقى ئۈچۈن شۇنداق قىلغان دېيىش ھەم مۇمكىن. ئۇنداق بولسا، ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئۇنى تۇرىدىغان ئادەملەر نېمە ئىش قىلىدىكەن؟ ياۋ شاۋخۇڭ تېنىم قۇۋۋىتە تاپسۇن، دەپ ئادەم سۈتى ئىچمەكچى بوپقالسا، ئۆزىنىڭ سۈت ئېمىۋاتقان بالىسىنى دەرھال ئەمچەكتىن ئايرىپ، خوتۇنىنىڭ سۈتىنى ئۆزىنىڭ شۇ باشلىقىغا «ھىممەت» قىلىپ ئاپىرىدىغان ئادەم بار ئىكەن؛ ياۋ شاۋخۇڭ قەنت كېسىلى بوپقالدىم، چېكەتكە داۋا بولىدىكەن دېگەندە، 30 نەچچە ئادەم پىدائىي بولۇپ، شاپاشلاپ ئاياغ - پايپاقلىرىنى سېلىۋېتىپ، «ئېتىزلىقلاردا چېكەتكە تۇتقان» ئىكەن؛ ياۋ شاۋخۇڭ جىياڭشەن ناھىيىسىدىكى دېھقانلارنىڭ سوت مەھكىمىسىگە ئەرز - ھال ئېيتىپ كەلگەنلىكىگە خاپا بولۇپ، «بىر تۈركۈم سوت ساقچىسى» نى دەۋرىتىپ چىقىرىپ، بىگۇناھ پۇقرانى كالتەكلەپ، ئۇلارغا قاتتىق جەبىر - زۇلۇم قىلغان؛ ياۋ شاۋخۇڭ يۇقىرى سوت مەھكىمىسىنىڭ سوتچىسى «يولۇمنى توسۇۋالدى» دەپ زارلانغانلار، بىراۋلار ئوتتۇرىغا سەكرەپ چۈشۈپ، شۇ سوتچىنى مۇشتلاپ، قولاق پەردىسىنى تېشىۋەتكەن. تېخى بۇنى ئاز دەپ،

يۇنچىڭ ۋىلايەتلىك سوت مەھكىمىسى شۇ سەۋەب بىلەن ياۋ شاۋخۇڭنى قولغا ئالماقچى بولغاندا، بىراۋلار «شۇ كۈنىلا خەۋەر بەتكۈزۈپ»، ئۇنى كېچىلەپ نۇرغۇن پۇل بىلەن قاچۇرۇۋەتكەن. تېخىمۇ كۈلكىلىك ھەم رەزىل بىر ئەھۋال شۇكى، دەل شۇ چاغدا بىراۋلار سەنشىنىڭ ئۆلكىلىك گېزىتىدە ماقالە ئېلان قىلىپ، ياۋ شاۋخۇڭنى ھەدەپ ماختاپ، ھۆكۈمەت پۇلىغا خىيانەت قىلغان، پۇقراغا زۇلۇم سالغان، كۈننى ئاشنا ئوينىاش بىلەن ئۆتكۈزىدىغان، قىلمىغان ئەسكىلىكى قالمىغان بۇ بۇزۇق شەددانىنى «14 يىلدىن بۇيان ھارماي - تالماي ئىشلىگەن»، «ھەكىمىگە ئۆز ئائىلىسىدەك جان كۆيدۈرگەن»، «ھەق، ھەققانىيەت ئۈچۈن پىداكارلىق كۆرسەتكەن»، «ئاجىز، نامراتلارغا يار - يۆلەك بولغان»، «كارخانا ۋە شەخس ئۈچۈن سەككىز مىليون يۈەندىن ئارتۇق پۇلنىڭ زىيانىدىن ساقلاپ قالغان»، «نەمۇنىچى» دەپ كۆككە كۆتۈرگەن. كىشىنى ئەجەبلەندۈرىدىغىنى شۇكى، ھەتتا مەركىزىي ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ خىزمەت گۇرۇپپىسى يېتىپ كېلىپ، ياۋ شاۋخۇڭغا مەجبۇرىي تەدبىر قوللىنىش قارارىنى چىقارغاندا، يەنە بىراۋلار: «ناھايىتى دەل ۋاقتىدا خەۋەر يەتكۈزۈپ قويغان»، شۇنىڭ بىلەن ياۋ شاۋخۇڭ كارامەت قىلغاندەكلا يەنە بىر قېتىم قېچىپ كەتكەن («خاربىن گېزىتى» نىڭ 1999 - يىل 10 - ئىيۇل سانىغا قارالسۇن). دېمەك، بۇ ئادەملەرنىڭ قىلمىشلىرىنى توغرا ئادەملەرنىڭ ئىش - ئەمىلىگە قىلچىلىكمۇ ئوخشاتقىلى بولمايدۇ، كوممۇنىستلارنىڭ، دۆلەت خادىملىرىنىڭ ئوبرازىغا يېقىن يولاتقىلى تېخىمۇ يارىمايدۇ.

تېگى - تەكتىدىن ئالغاندا، بۇ ئادەملەر ئۆز كۆڭلىدە كوممۇنىستىك پارتىيە تەشكىلاتىنى دەۋىدە (ئەسلى توغرا يېزىلىشى: دەرىدەر — تەرجىمان ئىزاھى) — ساياقلارنىڭ

ئۇيۇشمىسى ، دەپ قارىغان ؛ پارتىيە تەشكىلاتىغا تايىنىش پرىنسىپىنى شەخسنى مازارغوجام قىلىپ چوقۇنىدىغان گېزەندىلەر ئۇيۇشمىسىنىڭ نىزامىغا ئۆزگەرتىۋالغان ، ئەمەلىيەتتىن مەلۇمكى ، كىمكى سىياسىي پاھىشە ئورنىغا چۈشۈپ قالسا ، ئۇنداق ئادەملەرنىڭ نەزىرىدە نە پارتىيەۋىلىك پرىنسىپى ، نە تەشكىلىي ئىنتىزام ۋە ياكى دۆلەت قانۇنى بولسۇن ، خۇددى پاسىق «كۆتكۈچى قىز» لارنىڭ ئىپپىتىنى ساتىدىغان چاغدا نومۇسىنى بىر چەتكە قايرىپ قويغىنىدەك ، ھەممىسى تاغنىڭ ئارقىسىغا چۆرۈپ تاشلىنىدىغان نەرسىگە ئايلىنىپ قالىدىكەن ، قېپقالىدىغىنى پەقەت شەرمەندىلەرچە نەپ - پايدا سودىسى ۋە نەپسى ئاۋارىچىلىقى ئىكەن .

چىرىكلىككە قارشى تۇرۇشتىن ھاسىل قىلىنغان تەجرىبىلەردىن مەلۇمكى ، نامەردلەر يامراپ كەتكەن ، ناكەسلەر نۇسرەت تاپقان ، سىياسىي پاھىشلەر كۆپىيىپ كەتكەن جايلار ، تارماقلار ۋە ئىدارىلەردە تىلغا ئالغۇدەك ئىمان - ئېتىقاد بولۇشى ، رىئايە قىلغۇدەك پرىنسىپ بولۇشى ، ھەق - ناھەقنى ئايرىيدىغان مىزان بولۇشى ناتايىن ، ئۇ يەرلەردە ياخشىنىڭ تەقدىرلىنىشى ، يامانىنىڭ جازالىنىشى ماھال گەپ ؛ خىيانەتچى چىرىك ئۇنسۇرلار خۇددى بېلىق سۇدا ئويىنىغاندەك يايراپ يۈرۈشى ، ناچار ئىستىل ۋە قەبىھ قىلىقلار پەرۋاسىز ئەۋج ئېلىشى مۇقەررەر .

چىرىك ئۇنسۇر خۇ چاڭچىڭ (پارا بېرىش يولى بىلەن جىياڭشى ئۆلكىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىق ئورنىغا چىققان ، پاربخورلۇق جىنايىتى ئۈچۈن ئۆلۈم جازاسى بېرىلگەن - ئۇيغۇرچە نەشر مۇھەررىرىدىن) قولغا ئېلىنغاندىن كېيىن ھەسرەت چېكىپ : «ئىرادىدە بوشاڭلىق قىلىپ ، ئېھتىياتسىزلىقىمغانلىقىمنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، دەسلىپىدىلا چىرىكلىككە

پايدىلىق ئىمكانىيەت يارىتىپ بەرگەن ياخشى شارائىتىمۇ مېنىڭ چىرىكلىشىشىمگە ئاساسىي سەۋەب بولدى» دېگەن . ئۇنىڭ بۇ ئىقرارى ئاساسسىز ئەمەس . ئەگەر ھىممەت بىلەن خۇشامەت قىلىدىغان ، ۋىجدانسىزلىق بىلەن كۆچۈكلىنىدىغان سىياسىي پاھىشلەر بولمىسا ، چىرىكلەشكەن ئۇنسۇرلارنىڭ ئۆز مۇددىئاسىغا شۇنچە ئاسان يېتىشىگە ئۇنچە چوڭ ئىمكانىيەت تۇغۇلمىغان بولاتتى . ئويلاپ باقايلى ، پارتىيەۋىلىكسىز ، ۋىجدانسىز ، پرىنسىپسىز يوقاتقان شۇ سىياسىي پاھىشلەر بولمىسا ، خىيانەتچى چىڭ كېجېي (مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ سابىق مۇئاۋىن باشلىقى ، پارىخورلۇق جىنايىتى ئۈچۈن ئۆلۈم جازاسى بېرىلگەن — ئۇيغۇرچە نەشر مۇھەررىرىدىن) يەر - جايغا رۇخسەت قەغىزى بېرىش ، قۇرۇلۇشلارنى پىلانغا كىرگۈزۈش ، بانكىدىن پۇل قەرز بېرىش ۋە كەم تېپىلىدىغان بازارلىق ئەشيا- بۇيۇملار ئۈچۈن يوللانما بېرىش جەھەتلەردە توسالغۇسىز يېشىل چىراغ يېقىپ بېرەلەرمىدى ؟ ئەگەر شۇنداق غەرەزلىك ھالدا «خوش تەقسىر» دەپ تۇرىدىغان ، ھوقۇقلۇقلارنىڭ تاپىنىنى يالاپ ، يامانغا پانتاياق بولىدىغان سىياسىي پاھىشلەر بولمىسا ، جىيەنجاڭ ، شيامېن شەھەرلىك ھۆكۈمەتلەردىكى يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلار شۇنداق رەسۋايى ئەزىم بولىدىغان ئىشلارنى قىلىشقا پېتىنالارمىدى ؟ قانۇننى ئىجرا قىلىدىغان تاموژنا ، جامائەت خەۋپسىزلىكى ، چېگرا مۇداپىئەسى ، سودا - سانائەت ۋە باج قاتارلىق تارماقلارنى پەسەنتىگە ئالماي ، توسقۇنسىز ئەتكەسچىلىك قىلالارمىدى ؟

چىرىكلىككە قارشى تۇرۇش جەريانىدا دىققەتسىمىز كۆپىنچە چىرىك ئۇنسۇرلاردىلا بوپقېلىپ ، ئۇلارنىڭ ئەتراپىدىكى سىياسىي پاھىشلەردىن ئانچە ھوشيار بولالماي قالمىز .

چىرىكلىككە قارشى تۇرۇشتىن ھەقىقىي ئۇنۇم ھاسىل قىلىش ، چىرىك ئۇنسۇرلارنىڭ «پايدىلىق ياخشى شارائىتلىرى» نى يوقىتىش ئۈچۈن ، ھاپتىغا چاپتى بولىدىغان سىياسىي پاھىشىلەرنى سۈپۈرۈپ تاشلاپ ، سىياسىي تۇرمۇشنىڭ پاك مۇھىت بىلەن كاپالەتلەندۈرۈش لازىم .

(جاۋگاڭ ئىمزاسىدىكى بۇ ئەسەر «قېلىيەتون گېزىتى» نىڭ 2000- يىل 2 - ئىيۇل سانىغا بېسىلغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىنغان .)

بەزى ئادەملەر ھامان ئۆزىنىڭ يامان غەرىزىنى يوشۇرىدۇ ، ئەگەر يوشۇرالمىسا پەيلىنى بۇزىدۇ - دە ، ئۆزىنى ئاشكارىلايدۇ .

خان - پادىشاھلار ئەزەلدىن ناكەسلەرنى خىزمەتكە سالىدۇ

جۇڭگو تارىخىدا ئۆتكەن ياخشى نىيەتلىك ۋەزىر - ۋۇزرالار ۋە دانالار خان - پادىشاھلارنى ئەلنىڭ غېمىنى يېيىشكە ، «دانالارنى خىزمەتكە قويۇپ ، ناكەسلەردىن ھەزەر ئەيلەش» كە دەۋەت قىلىپ كەلگەنكەن ؛ «ياخشى ئادەملەرگە يېقىن بولۇپ ، نامەردلەردىن يىراق تۇرۇش» لازىم دەپ مەسلىھەت بېرىپ كەلگەنىكەن . شۇنداق بولسىمۇ ، تارىختا ئۆتكەن خان - پادىشاھلارنىڭ تولىسى بەزى «چاكىنا - ناكەس» ئادەملەرنى قەدىرلەپ ئىشلەتكەنكەن . شۇنىڭ ئۈچۈن بەزى ياخشى نىيەتلىك ئادەملەر شۇنداق ئەھۋاللارنى كۆرگەن چاغلاردا ، خان - پادىشاھىمىز ناكەسلەرنىڭ ئالىسىنى كۆرمەپتۇ ، ئۇلارغا ئالدىنىپ قاپتۇ ، ئۇلارنى ئىشقا قويۇپ خاتا قىپتۇ ، دەپ خان- پادىشاھلار ئۈچۈن ھەسرەت چەككەن ئەھۋاللارمۇ بار ئىكەن .

ئەمەلىيەتتە ، ئاز - تولا ئىشىنىڭ يولىنى بىلىدىغان خان- پادىشاھلار مەيلى ئادەملىك سۈپىتى بىلەن بولسۇن ياكى خان- پادىشاھلىق سۈپىتى بىلەن بولسۇن ، ئادەملەرنى تونۇشنى ، «دانالارنى خىزمەتكە قويۇپ ، ناكەسلەردىن يىراق تۇرۇش» لازىملىقىنى بىلمەي قالمايدۇ .

ئەمىسە ، قەدىمدىن تارتىپ ھازىرغىچە خان - پادىشاھلار (مەيلى ئۇلار شاھ - سۇلتان ، خان - پادىشاھ ياكى باشقا بىر سۈپەت بىلەن ئاتالسۇن) نېمىشقا بەزى «چاكىنا - ناكەس»

لەرنى قەدىرلەپ ئىشلىتىدۇ؟

بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئۇلار ناكەسلەرنىڭ قەدىرلەپ ئىشلىتىشكە موھتاج.

تارىختا ئۆتكەن فېئودال خان - پادىشاھلاردا دېموكراتىيە ئېڭى بولۇشى مۇمكىن ئەمەس (ياۋروپادىكى ھازىرقى بەزى ئاساسىي قانۇنلۇق خان - پادىشاھلىق تۈزۈمىدىكى دۆلەتلەرنىڭ خان - پادىشاھلىرى بۇ قاتارغا كىرمەيدۇ). ئۇلار تەختتە ئولتۇرغان چاغلىرىدا ئۆزىنىڭ ئۆمۈرلۈك ھۆكۈمرانلىق ھوقۇقىنى ساقلاپ قېلىش يولىدىلا ھەرىكەت قىلىش بىلەن توختاپ قالماستىن، ھوقۇق دەستۇرىنى ئەۋلادلىرىغىمۇ مىراس قالدۇرۇش يولىدا ھەرىكەت قىلغان. بۇ مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن، ئەقلى ئىشلەيدىغانلىرى ئەلنى ئىدارە قىلىش ئىشلىرىغا يارىدەملەشتۇرۇش ئۈچۈن بەزى دىيانەتلىك، ئابرۇيلۇق، قولىدىن ئىش كېلىدىغان زېرەك ئادەملەرنى خىزمەتكە قويغان. شۇنىڭ بىلەن بىللە كۆڭلى قارا، قامچىسىدىن قان تامىدىغان، قولچوماق بولۇپ چاپىدىغان بەزى غالچىلارنى تاللاپ، يېغا ياندىن بولۇپ گۈمان قىلىدىغان چوڭ - كىچىك ئەمەلدارلارغا قارشى قويۇشقىمۇ مەجبۇر بولغان. مەسىلەن، پادىشاھ خەن ژۇدى ئۆز ۋاقتىدا قانخور جاللات دۇجۇنى قەدىرلەپ ئىشلەتكەن. ژۇ زېتىيەن قالتىس زېرەك پادىشاھقۇ! ئۇ خوتۇن شۇنچە زېرەك تۇرۇپ سۇ يوەنلى، لەي جۇنچىڭ، جۇشىڭ قاتارلىق سوراقچى ئەمەلدارلارنىڭ ئەسكىلىكلىرىنى بىلمەي قالامتى؟ سۇ يوەنلى نەچچە مىڭ ئادەمنى ناھەق ئۆلتۈرگەن؛ خەلق ئۇنىڭدىن ھەتتا يىرتقۇچ يولۋاس ۋە بۆرىدىنمۇ بەكرەك قورقىدىكەن. لەي جۇنچىڭ بولسا، يوغان داش كۆپنى ئوتتا چوغدەك قىزىتىپ، گۈماندارنى: «قېنى غوجام، كۆپكە مەرھەمەت» دەپ قىيناپ «ئىقرار» قىلدۇرۇش ئۇسۇلىنى كەشىپ قىلغان جاللاتنىڭ

ئۆزى شۇ. ئۇ مىڭدىن ئارتۇق ئادەمنى ناھەق ئۆلتۈرگەنىكەن. جۇشىڭمۇ بىرنەچچە مىڭ ئادەمگە بوھتان چاپلاپ، ئۇلارنىڭ جېنىغا زامىن بولغانىكەن. ژۇ زېتىيەن شۇنچە زېرەك ئايال، شۇنچە ئەقىللىق پادىشاھ بولۇپ تۇرۇقلۇق ئۇلارنىڭ شۇنداق ئەسكىلىكلىرىنى ئاز - تولا بولسىمۇ بىلمەي قالمىغاندۇ؟ بىرەر دانا ژەنىر - ژۇزرا ئوتتۇرىغا چىقىپ، ئۇنىڭ قۇلىقىغا ئەھۋالنى ئېيتمىغاندىمۇ؟ ئەگەر ئۇ ھېچنېمىنى بىلمىگەن بولسا، نېمىشقا ئاخىرىدا ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلىدۇ؟ خەلقنىڭ غەزىپىنى بېسىپ، ئۆزىگە مايىل قىلىش ئۈچۈن پەيتى كەلگەندە ئۇلارنىڭ كاللىسىنى ئالغان؛ پەيتى كەلمىگەن چاغلاردا بولسا، ئۆزىنىڭ رەقىبلىرىگە ياكى كۆڭلىدە گۇمان قىلىپ تۇرغان رەقىبلىرىگە زەربە بېرىش ئۈچۈن ئۇلاردىن پايدىلانغان.

خان - پادىشاھلار بولۇپمۇ بىرەر چوڭ خاتالىق ياكى سەۋەنلىك سادىر قىلىپ، جەمئىيەتتە يامان تەسىر پەيدا قىلغان ۋە لېكىن ئۆزى جاۋابكارلىقنى ئۈستىگە ئېلىشنى، خاتالىقىغا تەن بېرىشنى خالىمىغان چاغدا، قورسىقى كۆپىدىغان ئادەملەرنىڭ چېقىشىنى بىلمەي قالمايدۇ. شۇنداق چاغلاردا ئۇنىڭ خىيالىغا بىراۋلار مۇشۇ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ بەزى ئادەملەرنى توپلاپ ھۆكۈمرانلىقىمنى ئاغدۇرۇپ تاشلىمىغدى، دەيدىغان ئەندىشە ھەممىدىن ئاۋۋال كېلىشى مۇمكىن. شۇنىڭ ئۈچۈن چاكىنا - ناكەس ئادەملەر ئۇنىڭغا تېخىمۇ ئەسقاتىدۇ. شۇ ناكەسلەر خان - پادىشاھتىن نارازى بولغان ئادەملەرگە ياكى نارازى بولۇش ئېھتىمالى بار، دەپ گۇمان قىلغان ئادەملەرگە بەزى پەسكەش ۋاستىلەر بىلەن تاقابىل تۇرۇشى مۇمكىن. مەيلى ئۇ ئادەملەر ئەلگە نۇرغۇن خىزمەت يەتكۈزگەن بولسۇن، مەيلى يوقىتىشقا ئاساس بولغۇدەك دەلىل - ئىسپات تاپالمىسۇن، ئۇلارنى پەرۋاسىز ئۈجۈقتۇرۇۋېتىشى مۇمكىن. ئۇ ناكەسلەر

خان ـ پادىشاھلارنى غەمدىن خالاس قىلىدىغان چاغدا ، ئۆزلىرىگە پەشۋا بەرگەن رەقىبلىرىنىمۇ ، كۆزىگە سەت كۆرۈنۈپ قالغان ئادەملەرنىمۇ شۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ يوقىتىپ ، ھەم خان ـ پادىشاھلىرىنى خۇرسەن قىلىدۇ ، ھەم قورسىقىغا پۇكۇپ كەلگەن غەرەزلىرىنىمۇ ئىشقا ئاشۇرىدۇ ، ئەلۋەتتە . خان ـ پادىشاھلار بولسا ، ناكەسلەرنىڭ شۇنداق ئەسكىلىكلىرىنى كۆرمەسكە سالىدۇ . راستچىل ، دەلىل ـ ئىسپاتقا ئەھمىيەت بېرىدىغان ، ئەدلى ـ ئادالەتنى سۆيىدىغان ھالال ئادەملەر خان ـ پادىشاھلارنىڭ شۇنداق ئالاھىدە ھاجىتىدىن چىقىشنى راۋا كۆرەرمۇ ؟ ياق ، ئەلۋەتتە .

پادىشاھ سۇئال گاۋۇزۇكىنى مىسال كەلتۈرەيلى : ئۇنداق بولمىسا سۇئال گاۋۇزۇك ئۆزىنىڭ تەسلىمچىلىك مۇددىئاسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ، ئۇرۇش تەرەپدارى بولغان يۆفىيدەك دانا ئەمەلدار ، قابىل سەركەردىنى شىمالدىكىلەرگە قارشى ھەدەپ ئالدىغا ئىتتىرەمتى ؟ ياق ! ئۇ خانلىق تەختىدە مەزمۇت ، خاتىرجەم ئولتۇرۇش ئۈچۈن چىن خۇيدەك ھارامزادە ناكەسنى ئىشقا سالغان . چىن خۇي قانداق قىلىپ ۋە نېمىشقا يۆفىيدەك شۇنداق يۇقىرى ئابرۇيلۇق ۋەزىرنى قەستلەپ ئۆلتۈرەلىدى ؟ بۇنداق ئىشقا ۋىجدانلىق ، دانا ئەمەلدارلارنىڭ قولى بارمايتتى . پادىشاھ سۇئال گاۋۇزۇكىمۇ شۇنداق ئىشقا پەقەت شۇنداق كۆڭلى قارا ، قولى قانلىق ، ناكەسلەرنى سالغان !

خان ـ پادىشاھلارنىڭمۇ باشقىلارغا تىنمايدىغان قەست ـ غەرەزلىرىمۇ بولىدىكەن . مەسىلەن ، تاڭ سۇلالىسىنىڭ پادىشاھلىرىدىن بىرسى بولغان لى جى دادىسىنىڭ كىچىك خوتۇنى ۋۇ زېتىيەننى چوڭ خوتۇنلۇقىغا ئېلىشقا ئۇرۇنغان ، دېمەك شەرم ـ ھايانى بۇزۇشقا ھەرىكەت قىلغان . تاڭ سۇلالىسىنىڭ پادىشاھلىرىدىن بىرسى بولغان لى لۇڭجى

كېلىنى ، يەنى ئوغلىنىڭ خوتۇنى ياڭ يۈخۇەننى ئوغلىدىن تارتىۋېلىپ خوتۇن قىلىشقا ئۇرۇنغان ، بۇمۇ شەرم ـ ھايانى بۇزىدىغان ئىش . ئوقۇغان ـ بىلگەن ، دانا ، پەزىلەتلىك ئادەملەر ، ئەمەلدارلار ئۇلارنىڭ شۇنداق شەرم ـ ھاياسىز ، رەسۋاچىلىقلىرىغا يارىدەملىشەرمۇ ؟ يارىدەملىشىش بۇياقتا تۇرسۇن ، ھاي دەپ توسۇشى تۇرغان گەپ . ئۇلار شۇنداق شەرمەندىلىكلىرىنى تەخسىچى ـ خۇشامەتگۇي ناكەسلەرنىڭ شەرمسار مەسلىھەتلىرى ۋە شاپاشلاپ قاتىراشلىرى بىلەنلا ئەمەلگە ئاشۇرالىشى مۇمكىن .

بەزى خان ـ پادىشاھلار ھاكىمىيەتنى تارتىۋېلىشتا ، قولىدىن ئىش كېلىدىغان قابىل ئادەملەرگە تايانغان ، ئۇلارسىز چوڭ ئىشلارنى قىلىشى ماھال (مۇمكىن بولمايدىغان ، مۇمكىن ئەمەس ـــ مۇھەررىردىن) گەپ . لېكىن ئىشى پۈتكەندىن كېيىن ئۇلارغا قانداق مۇئامىلە قىلىشمۇ يەنە بىر قېيىن ئىش . ئۇلار قابىل ئادەملەر ، ھاكىمىيەتنى قولغا ئېلىشتا ئۇلارنىڭ شۇنداق قابىلىيىتى كېرەك ؛ ھاكىمىيەتنى قولغا ئېلىپ بولغاندىن كېيىن بولسا ، ئۇلارنىڭ يۇكسەك قابىلىيىتى ۋە ئابرۇيى خان ـ پادىشاھلارنىڭ نەزىرىدە ئۆزى ئۈچۈن تەھدىت پۈقالىدۇ . مۇشۇنداق تەسىرى چوڭ ، خىزمەت كۆرسەتكەن ئىزىمەتلەرنى قانداق جايلاش كېرەك ؟ بۇ ئىشتىمۇ دانا ئەمەلدار ۋە پەزىلەتلىك ـ ياخشى ئادەملەرنى ئىشقا سېلىش مۇمكىن ئەمەس ، پەقەت ناكەسلەرنىڭ قولى بىلەنلا «باپلاش» كېرەك !

تاڭ پادىشاھى لى لۇڭجى ئۆز دەۋرىدە جاللات جۇن بىلەن لۇشىشىنى خىزمەتكە قويغاندا غەرىزى كۆڭلىگە ناھايىتى ئايان ئىكەن ، ئۆزىمۇ ئۇلارنى تولىمۇ ياراتماس ئادەم ، دەپ ئېيتقانىكەن ، شۇنداق بولسىمۇ مۇھىم خىزمەتلەرگە قويغانىكەن . پادىشاھ ئۇلارنىڭ ئىش ـ ئەمەلىدىن مەنمۇن بولۇپ ، سولاقخانا ـ تۇرمىلەرنى كۆپ سالدۇرۇپ ، ھەممە

ئادەمنى دەككە - دۆككىگە قالدۇرغانىكەن . شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن ، لى لۇڭجىنىڭ مۇقەددەس پادىشاھلىق ئوبرازى يۈقىرى كۆتۈرۈلۈپ ، تەختى مۇستەھكەملەنگەنىكەن . مەقسەت - مۇرادىغا يەتكەندىن كېيىن جۇنىنى ئۆلۈم جازاسى بىلەن جازالاپ كاللىسىنى ئالغان ، لۇشىنىڭ بولسا ، چۆل - جەزىرىگە سۈرگۈن قىلغانىكەن . پادىشاھ لى لۇڭجى ۋەزىرلىرىگە : «مەن ئەخمەق بولۇپ ، جۇنىنى شۇنداق خىزمەتلەرگە قويۇپتىمەن» ، «ئەمدى ئۇنى لەنەتگەردى قىلدىم ، ھەرقايسىڭلار خاتىرجەم بولۇڭلار» دەپتىكەن . دېمەك ، ناكەسلەر ئاخىر خان - پادىشاھلارنىڭ قۇربانلىقىغا ئايلىنىپ قالغان . شۇنداق قىلىپ ، ھەممە ئادەم : ئۆلۈڭ ، دانا پادىشاھىمىز ئەلنى زىياندىشلاردىن قوتۇلدۇردى ، دەپ باركاللا ئېيتقان ؛ پادىشاھ بولسا ، سىياسىي جەھەتتە يەنە بەرىكە تاپقان . ھىيلە - نەيرەڭ دېگەن ئەنە شۇ .

خان - پادىشاھلارنىڭ ناكەسلەردىن پايدىلىنىپ قىلغان ئەسكىلىكلىرى ئاز ئەمەس ، شۇڭا بىراۋلار قەست قىلارمىكىن ، خەلق ئاغدۇرۇپ تاشلارمىكىن دېگەن ئەندىشىگە چۈشۈپ ، ئۆزىنىڭ تەختى - بەختىنى ناكەسلەردىن پايدىلىنىپ قوغداشقا ھەرىكەت قىلىدۇ . مۇشۇنداق قىلىشتىمۇ ، ھارامزادە - ناكەس ئادەملەرنىڭمۇ «پوردىقى» يوغىناپ كەتسە ، ئۆزۈمگە خەۋپ يېتىپ قالارمىكىن ، دەپمۇ ۋەھىمىگە چۈشىدۇ . ئەنە شۇنداق چاغلاردا بۇ بىر تۈركۈم ناكەسلەردىن پايدىلىنىپ ئۇ بىر تۈركۈم ناكەسلەرنىڭ ئەدىپىنى بېرىدۇ ؛ يەنە بىر ئاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ، بۇ بىر تۈركۈم ناكەسلەرنى ئۇجۇقتۇرىدۇ . سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ستالىن ئۆمرىنى ئىستىبدادتلىق بىلەن ئۆتكۈزگەن يېڭى زامان پادىشاھىدۇر ، ئۇ ك گ ب ناكەسلىرىنى ئىشقا سېلىپ ، س س س ر كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ مۇنەۋۋەر پېشقەدەملىرىنى ۋە نۇرغۇن ئېسىل ئەزالىرىنى بىر - بىرلەپ

يوقاتتى ، شۇ جەريانداا ك گ ب دە تۈرۈپ ئەسكىلىك قىلىشىپ بەرگەن ئادەملەرنىمۇ بىر - بىرلەپ يوقاتتى . شۇنداق قىلغانلىقى ئۈچۈن ناھايىتى كۆپ دۇشمەنلىك بوپقالدى . ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدا ناھايىتى سۈرلۈك بولۇپ قالغاچقا ، يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلارمۇ ئۇنى كۆرگەن چاغلىرىدا ئۇلارنى سۈر باسىدىغان بوپقالغان . لېكىن ئۇ دوستسىز ، ئائىلىسىز (خوتۇنى ئۈلۈۋالغان) ، يالغۇزچىلىق تارتىدىغان تولىمۇ ئېغىر كۈنگە قالدى ، غەم - ئەندىشىسى كۆپەيدى ، ھەرقاچان تامىقىمغا زەھەر سېلىپ قويغانمىدۇ ياكى بىرەر قەست بىلەن ئۆلتۈرۈپ قويمىغىدى ، دەپ گۇمانسىرايدىغان بوپقالدى . دېگەندەك ، ئۆلگەندىن كېيىن باشقىلار دەرھال ئۇنىڭ سوئال - سورىقىنى قىلدى .

ھازىر دۇنيادا نۇرغۇن دۆلەتلەر پالانى جۇمھۇرىيەت ، پوكۇنى دېموكراتىك جۇمھۇرىيەت دەپ ئاتالسىمۇ ، دۆلەت رەھبەرلىرى ئىلگىرىكىدەك شاھ ، سۇلتان ، پادىشاھ دەپ ئاتالماي ، زۇڭتۇڭ ياكى رەئىس جۇمھۇر ، زۇڭلى ياكى پرېمىر ۋە ياكى پرېمىر مىنىستىر ، باش مىنىستىر ، سەردار دەپ ئاتالسىمۇ ، لېكىن ئۆتمۈشتىكى خان - پادىشاھلار ئۆز مەنپەئىتىنى كۆزلەپ ، نامەرد - ناكەس ئادەملەرنى يامان ئىشلارغا سالغانغا ئوخشاش ئەھۋاللار يەنىلا يۈز بەرمەكتە . خەلق ئاممىسى ئىلاجسىزلىقتا قالماقتا . ئۇلار خان - پادىشاھ دەپ ئاتالمىسىمۇ ، ئەمەلىيەتتە خان - پادىشاھدۇر ، يېڭى زامان شىم - كاستۇمىغا ئورىنىۋالغان خان - پادىشاھدۇر .

(فېك دۆكشۇ ئىمزاسىدىكى بۇ ئەسەر «ھەمسەپەرلەر» ژۇرنىلىنىڭ 2000 - يىل فېۋرال سانىغا بېسىلغان ، «فېليەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ ئاۋغۇست سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى .)

«جۇڭگولۇقلارغا نوبېل مۇكاپاتى بەرگۈدەك» مىش

نوبېل مۇكاپاتىغا نامزات تاللاش ھەيئىتىنىڭ ئەزاسى، خەنزۇچە خەتتىن ئاز - تولا ساۋاتى بار × ئەپەندى يېقىندا جۇڭگوغا خۇسۇسىي سايا‌ھەت قىلىپ كەلگەندە، ئايرودرومدىن چىقىپ بەش يۈلتۇز دەرىجىلىك بىر مېھمانخانىغا چۈشۈپتۇ. يۇيۇنۇش ئۈچۈن ھاممامغا كىرىشكە تەرەددۇت قىلىۋاتقاندا، چاي ئۈستىلىدە تۇرغان گېزىتتىكى «راك كېسىلى ئەمدى ساقايتقىلى بولمايدىغان كېسەل ئەمەس» دېگەن ناھايىتى چوڭ ھەرپلەر بىلەن بېسىلغان چوڭ ئېلانغا كۆزى چۈشۈپ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كەسپىي ئادىتى بويىچە ئولتۇرۇپ تەپسىلىي ئوقۇپتۇ. شۇ ئولتۇرغىنىچە گېزىتنىڭ باشقا بەتلىرىدىكى ئېلانلارنىمۇ ئوقۇپتۇ. قارىسا، ئۇنى ھەيران قالدۇرغان مۇھىم ئۇچۇرلار بار ئىكەن:

«بىر ھەپتىدىلا ئورۇقلىتىدۇ، ھەرگىز قايتا سەمرىتمەيدۇ!»

«قەنت كېسىلىنى ساقايتقىلى بولمايدۇ، دەپ كىم ئېيتتىدۇ؟»

«ئاياغنىڭ پېتىكى بويىڭىزنى ئۆستۈرىدۇ، بىر ئايدىلا ئۇنۇمىنى كۆرىسىز!»

. . .

× ئەپەندى دەققىتىنى يېغىپ ئولتۇرۇپ بۇ ئېلانلارنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، پۈتكۈل ۋۇجۇدىدىكى قانلىرى ھەيرانلىق ۋە ھاياجاندا مەۋج ئۇرۇپتۇ.

— پاھ! — دەپتۇ ئۇ، — بۇلار ھازىرقى كۈندە دۇنيادا نېخى ھەل بولماي كېلىۋاتقان قىيىن مەسىلىلەر ئىدىغۇ! ھەرقانداق ئادەم بۇ مەسىلىلەرنىڭ بىرىنى ھەل قىلالىسا، شۇ ئادەم نوبېل تېببىي مۇكاپاتىغا ئېرىشەلەيدۇ. جۇڭگولۇقلار بۇ بىرنەچچە قىيىن مەسىلىنى بىراقلا ھەل قىلىۋېتىپتۇ، ئۇنىڭسىيىدىكى كەسپىداشلىرىم بۇ ئەھۋاللاردىن خەۋەر تاپسا ھەيرانلىقتا ئاغزى ئېچىلىپ، ھاياجان ئىچىدە نەچچە كۈنگىچە ئۇخلىيالمايدىكەن - دە! ھازىر ئۇلارغا تېلېفون بېرىۋېتىدىغان بولسام، ئون مىنۇتقا قالماي پۈتكۈل دۇنياغا پۇر كېتىدۇ!

× ئەپەندى يۇيۇنۇشتىن ۋاز كېچىپ، نوبېل مۇكاپاتى لىشخانىسىغا بىر پارچە مەلۇمات يېزىش نىيىتىگە كەپتۇ، باش قاتۇرۇپ ئولتۇرمايلا، بارماقلىرىنى يان كومپيۇتېرنىڭ نۇپچىلىرى ئۈستىدە ئوينىتىشقا باشلاپتۇ:

«رەئىس ئەپەندى:

جۇڭگو ھەقىقەتەن قالتىس سىرلىق ئەل ئىكەن، بىزنىڭ نامزات تاللاش ھەيئىتىمىز تەكشۈرۈپ بىلىش، چۈشىنىش جەھەتتە تولىمۇ چولتا ئىكەن، نەزىرىمىز پەقەت ئەدەبىياتقىلا مەركەزلىشىپ قاپتۇ، جۇڭگونىڭ يۈكسەك پەن - تېخنىكىسىنى كۆزگە ئىلماپتۇق، ھەقىقەتەن ھەسرەت - نادامەت قىلغۇدەك ئىش بوپتۇ! بۇ، بىزنىڭ 20 - ئەسىردىكى ھەممىدىن چوڭ ساۋاتلىكسىز ئىكەن! مېنىڭ ھازىرچە مۆلچەرلىشىمچە، مەلۇم جۇڭگولۇقلارغا ئاز دېگەندىمۇ تۆت نوبېل مۇكاپاتى بېرىشنى قازا قىلۇۋېتىپتۇق! بۇ ئادەملەر تولىمۇ كەمتەرمىكىن ياكى قاپاق ئاشمىكىن - تاڭ؟! شۇنچە مۇھىم كەشپىياتلىرى بار تۇرۇقلۇق ھېمىشقا دۇنياۋى چوڭ مۇكاپات ئېلىش خىيالىغا كەلمىدى- كى!؟ ھە، ئېھتىمال بۇلار ئۇلارنىڭ ئاشكارىلاشنى خالىمايدىغان سىرىدۇر، چەت ئەللەرگە تارقاتقۇسى كەلمىگەندۇ! مەيلى قانداقلا بولسۇن، ئۇلار ئېلىشقا تېگىشلىك بولغىنىنى بالدۇرراق

ئالسۇن ، ئۇلارنىڭ بۇ ئۇلۇغ كەشپىياتلىرى دۇنيادىكى بارلىق ئەللەرگە پاتراق قۇتاتسۇن !»

× ئەپەندى هاياجان بىلەن تولغان بۇ مەلۇماتنى يېزىپ بولۇپ ، نامزات تاللاش هەيئىتىنىڭ رەئىسىگە مەلۇماتنىڭ قىل سىغمايدىغان دەرىجىدە راست ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بېرىش مەقسىتى بىلەن هېلىقى ئېلاندىكى نەرسىلەرنى سېتىۋالغىلى مېڭىپتۇ .

لېكىن كېيىن ئاڭلىساق ، × ئەپەندى شۇېتسىيىگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن ، ئۇزۇن ئۆتمەيلا هېلىقى مەلۇماتنى يىرتىپ تاشلاپتۇ . بۇنىڭ سەۋەبى : × ئەپەندىنىڭ رەپىقىسى ناهايىتى سېمىز ئايال ئىكەن ، × ئەپەندى هېلىقى «هەرگىز قايتا سەمرىتمەيدۇ» دېگەن ئورۇقلىتىش تېخنىكىسىنى ئاۋۋال رەپىقىسىگە ئىشلىتىپ كۆرگەنىكەن ، نەدىكىنى ، قىلچە كار قىلماپتۇ .

(يۆجيەنگو ئىمزاسىدىكى بۇ ئەسەر «شەهەر سەهىرى گېزىتى» نىڭ 1999 - يىل 13 - ئاۋغۇست سانىغا بېسىلغان ، «فلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 1999 - يىل نويابىر سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى .)

جۇڭگو يازغۇچىلىرى ۋە نوبېل مۇكاپاتى

جۇڭگونىڭ پۈتبولچىلىرى «دۇنيا لوڭقىسى» مۇسابىقىسىگە قاتنىشىشقا يارىمىغاندەك ، جۇڭگونىڭ يازغۇچىلىرىمۇ نوبېل مۇكاپاتىغا ئېرىشەلمەي كېلىۋاتىدۇ . پۈتبول ئۇيناش چىڭ هۇنەر ، پۈتبول ئۇينىغان چاغدىكى هەربىر هەركەتنى تاماشىچىلار ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ تۇرىدۇ ، ئۇنىڭدا هارامزادىلىك ئىشلىمەيدۇ ، قايىل بولمايمەن دېسىڭىزمۇ قايىل بولماي ئىلاجىڭىز يوق .

لېكىن ، ئەدەبىيات مۇكاپاتى ئۇنىڭغا ئوخشىمايدۇ ، ئۇنداق مۇكاپاتنى بېرىشتە ئەھۋال ناهايىتى مۇرەككەپ بولىدۇ ، هەر تەرەپلىمە ئاممىلار چېتىشلىق بولىدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن جۇڭگونىڭ يازغۇچىلىرى پۈتبولچىغا ئوخشاش تەڭلىك - ھاجالەتچىلىك تارتىپ يۈرمەيدۇ ، كۆرسىتىدىغان باهانە - سەۋەبلىرى يېتىپ ئاشىدۇ . مۇكاپات ئالالماسلىقنىڭ سەۋەبى ئوغرىسىدا ، بەزىلىرى غەرب مەدەنىيىتىگە مۇسۇمەت قىلىدۇ ، دەيدۇ ؛ بەزىلىرى خەنزۇ تىلىنى تەرجىمە قىلىش قىيىن ، جۇڭگو ئەدەبىياتىنىڭ مېغىزىنى چېقىپ بېرەلمەيدۇ ، دەيدۇ ؛ يەنە بەزىلىرى شۇېتسىيىدىكى نامزات تاللاش هەيئىتىنىڭ بىلىدىغانلىرى چاغلىق ، دەيدۇ ؛ يەنە بەزىلىرى بولسا ، نوبېل مۇكاپاتى دېگەن كارى - بارى چاغلىق بىر نەرسىكەنغۇ ! دەپ پىسەنتىگە ئالمايدۇ . بۇنداقلارنىڭ سۆزىنىڭ ئورامىغا قارىغاندا ، مۇكاپاتنى بەرسىڭىزمۇ ئالماسمىش . نوبېل مۇكاپاتى ئالغان چەت ئەل يازغۇچىلىرىنى

ياراتمايدىغانلارمۇ يوق ئەمەس . بۇنىڭدىن بىرنەچچە يىل ئىلگىرى نوبىل مۇكاپاتى ئالغان (ياپونىيەلىك) داجاك جەنسەنلاك شەرقىلقلەرگە مەنسۇپ يازغۇچى ئىدى . شۇ چاغدا ئۇلار ، ئۇ ئالۋاستى ياپونەك قانچىلىك بىرنېمىتى ! دېيىشتى . ئۇنىڭ ئەسەرلىرى خەنزۇ تىلىغا بىر - بىرلەپ تەرجىمە قىلىنغاندىن كېيىن بولسا ، ھەممىسىنىڭ ئاغزى يۇمۇلۇشقا باشلىدى . داجاك جەنسەنلاكنىڭ ھېكايىلىرىدە ئىنسان تەبىئىتى توغرىسىدىكى پىكىر - مۇلاھىزىلىرىنىڭ چوڭقۇرلۇقىغا جۇڭگونىڭ ھازىر ھايات تۇرغان يازغۇچىلىرىدىن يېتىشەلەيدىغىنىنى تېخى تاپقىلى بولمايدۇ . باشقىلارنى ياراتمىغانلىقىمىز دەل ئۆزىمىزنىڭ بىلىدىغانلىرىمىزنىڭ چاغلىق ئىكەنلىكىدىن بولماقتا .

جۇڭگو يازغۇچىلىرىنىڭ نوبىل مۇكاپاتىغا ئېرىشىشىگە يەنە زادى قانچىلىك مۇساپە باردۇر ؟

ئاۋۇال نوبىل مۇكاپاتىنىڭ تارىخىغا قاراپ باقايلى : 1895-يىلى نوبىل مۇكاپاتى تەسىس قىلىنغان چاغ دەل جۇڭگودا پادىشاھ گۈاڭشۈي ، پۇقرالار شەرقىي شىمالدىكى كەڭ كەتكەن يەرلەرنى ئېچىپ زىرائەت تېرىسا بولىدۇ ، دەپ شەپقەت قىلغان يىل ئىدى ، يەنى تۇڭكېڭ ، ۋۇيىڭ ، تاڭۋاڭ دەريالىرىنىڭ ۋادىلىرىدا ، گۈەنيىڭ تاغلىرىنىڭ ئېتەكلىرىدە پۇقرانىڭ تېرىكچىلىك قىلىشىغا رۇخسەت قىلغان يىل ئىدى . ئۇنىڭدىن ئىلگىرى شۇ بىپايان زېمىن ئۇلۇغ مەنچىڭ خانلىقىنىڭ «پادىشاھلىق يېرى» بولۇپ ، پۇقرانىڭ قەدەم بېسىشىغا يول قويۇلمايدىكەن . ئۇ يەر ھازىرقى كۇندىكىدەك «تەبىئىي قوغدىلىدۇ» غان يەر ئەمەس ئىكەن ، ئاتا - بوۋىمىزنىڭ روھى ئاياغ ئاستى بولمىسۇن ، دەپ ئادەم ئايىغى تېگىش مەنئى قىلىنغان يەر ئىكەن .

مەلۇماتلاردىن مەلۇم بولۇشچە ، نوبىل مۇكاپاتىنى شۇبھىسىيە پادىشاھى ئۆز قولى بىلەن تارقىتىدىكەن .

بۇ ئىككى پادىشاھنىڭ پەرقىگە قاراپ باقايلى : مۇبادا نوبىل جۇڭگودا تۇغۇلغان بولسا ، ئۇلۇغ مەنچىڭ پادىشاھى دۆلەت ئۆھۈلىكىگىمۇ قارىمايدىغان شۇنداق مۇكاپاتنى تەسىس قىلىشقا ماقۇل بولارمىدى ؟ شۇنچە نۇرغۇن مۇكاپات پۇلىنى پادىشاھقا ئەقدىم قىلماي ، چەت ئەللىكلەرگە بېرىۋېتىشنىڭ ئۆزى ۋېتەنسىزلىك ، ۋەتەنگە خائىنلىق بولمامدۇ ؟ تۇزكورلۇق ئەمەسمۇ ؟ دېمەك ، نوبىل شۇ زامانداً جۇڭگودا بولغان بولسا كاللىسى كېتەتتى . ئۆز ۋاقتىدا نوبىل دۇنيانىڭ ھەرقانداق يېرىدە ئىنسانلار ئۈچۈن تۆھپە قوشقان ئالىملارنى ، ئەدىبلەرنى ئۆزىنىڭ پۇلى بىلەن مۇكاپاتلاشنى ۋەسىيەت قىلغان بولسا ، شۇ چاغلاردا جۇڭگودا زەكىي (دانىشمەن) ئادەملەر قەھرىتان سوغۇق كۇنلەردە خېيلۇڭجياڭ دەرياسىنىڭ ۋادىسىدا بىر - بىرىنىڭ ئىزىنى بېسىپ ، «سىشتەيخۇ ئانا» غا ئالتۇن قېزىش بىلەن ئاۋارە بولۇپ يۈرگەنىكەن . ئۇ يەردە بىر ئالتۇن كانى ئېخسۇسلا سىشتەيخۇنىڭ پەردازلىق ئۇپا - ئەڭلىك خىراجەتلىرىگە ئاتالغانىكەن . دېمەك ، ئوخشاش بىر زامانداً ئىككى دۆلەتتە ياشىغان زەكىيلەر نەزەر دائىرە ۋە تەپەككۇردا ئەنە شۇنداق ئاسمان - زېمىن پەرق قىلىدىكەن !

نوبىل مۇكاپاتىغا نامزات تاللاش جەھەتتىكى خىلمۇخىل ئۇسۇرلارنى بىر - بىرلەپ كۆرسىتىپ بېرىشىمىز مۇمكىن . لېكىن بىز جۇڭگو ئادەملىرىگە باھالىتىدىغان - تاللىتىدىغان بولسا ، ئىش قانداق بولار ؟ يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان جۇڭگودا ھۆكۈمەت ماقۇل كۆرگەن ئالىي ئەدەبىيات مۇكاپاتلىرىنى تولا چاغلاردا پۇقرا ئانچە ماقۇل كۆرمەيۋاتىدۇ ، يەنى راۋا بولمايۋاتىدۇ . پۇقرا ماقۇل كۆرگەنلىرىنى ھۆكۈمەت ئانچە ماقۇل كۆرمەيۋاتىدۇ . تېلېفىلىمى جەھەتتە تامامەن پۇقرا باھالاپ بېرىدىغان قانداقتۇر بىرقانداق مۇكاپات تەسىس قىلىنغاندەك بولۇۋىدى ، ئاقىۋەتتە ماقۇللاش چېكى

سېتىۋالىدىغان ، ماقۇللىغۇچىلارنىڭ ئاغزىنى ياغلايدىغان رەسۋاچىلىق يوز بەردى .

دېمەك ، نوبىل مۇكاپاتىغا جۇڭگونىڭ ئەدەبىي ئەسەرلىرى يارىمايلا قالماستىن ، نوبىل مۇكاپاتىغا باھالاپ تاللاش مۇھىتىمۇ ناھايىتى ناچار . ئەگەر بۇ دۇنياۋى چوڭ مۇكاپات ئۇچۇن باھالاش ـ تاللاش ئىشى جۇڭگولۇقلارغا قالىدىغان بولسا ، چوقۇم رەسۋايى ئەزىم بولىدۇ .

1999 ـ يىللىق نوبىل مۇكاپاتى گېرمانىيىلىك گىراسنا بېرىلدى ، شۇ چاغدا جۇڭگولۇقلار غىدىك ـ پىدىك قىلمىدى ، چۇنكى ئۇنىڭ «قەلەي دۇمباق» ناملىق ئەسىرى بىرقانچە يىل ئىلگىرىلا مەلۇم بولغانىدى . ئەسەرنىڭ بەدئىيلىكىدىن گەپ ئاچمايلا تۇرايلى ، گىراسنىڭ گېرمان مىللىتىدىن بولۇش سۈپىتى بىلەن گېرمان فاشىستلىرىنى چوڭقۇر پاش قىلالىشى ، گىتلېرنى شۇنچە قەبىھ ـ رەزىل قىلىپ تەسۋىرلىيەلىگەنلىكى ئاسان گەپ ئەمەس . مەن ئويلايمەنكى ، چىڭگىزخاننىڭ قارا نىيىتى گىتلېرنىڭكىدىن قېلىشمايدۇ ، بۇلارنىڭ ھەر ئىككىسى ئوخشاشلا دۇنياغا يېگانە خوجا بولماقچى . چىڭگىزخان ياۋۇزلۇقتا گىتلېردەك بولمىسىمۇ ، ئېھتىمال ئادەملەرنى خۇددى گۆش توغرىغاندەك توغرىغان بولۇشى مۇمكىن . ئۇنداق بولمىسا ، موڭغۇلىيە چۆلىدىن قانداق قىلىپ ۋولگا دەرياسىغىچە بارالىسۇن ؟ چىڭگىزخان جۇڭگودا يازغۇچىلار ، شائىرلار ئىزچىل مەدھىيىلەيدىغان ئۇلۇغ قەھرىمان بولۇپ كەلمەكتە ، ياۋروپالىقلار نەزىرىدە بولسا ، گىتلېردىن قېلىشمايدىغان ئەزرائىلدۇر . جۇڭگونىڭ يازغۇچىلىرى ھازىر خان ـ پادىشاھلارنى ـــ چىن سىخۇاڭ ، خەن ۋۇدىدىن تارتىپ تاكى كاڭشى ، چيەنلۇڭغىچە زوق ـ شوق بىلەن مەدھىيىلىمەكتە . بۇ يەردە گەپ بۇنداق مەدھىيىلەر بىلەن گىراسنىڭ گىتلېرنى پاش قىلىشتىكى ئويلىرى ئوتتۇرىسىدا قانچىلىك پەرق بارلىقى

مەسىلىسىدە ئەمەس ، ئوي ـ پىكىرنىڭ بىر ـ بىرىگە مۇتلەق ئوخشىمايدىغانلىقىدىدۇر . «يۇڭجېڭ خانلىقى» ناملىق تېلفىلمدا ، پادىشاھلارنىڭ ئۆز يېنىدىكى ھەرەمئاغىلىرىغا ئۆزىنىڭ سىنىپىي قېرىنداشلىرىغا ئوخشاش مۇئامىلە قىلغانلىقىنى كۆرىمىز . شۇ فىلىمنىڭ ئاپتورلىرى ، رېژىسسورلىرى شۇ ئەركەكلەرنىڭ ئاغزىدىن بولغاندىن كېيىن ، يەنى پىچىپ تاشلانغاندىن كېيىن ئاندىن يۇڭجېڭنىڭ خىزمىتىنى قىلىشقا مۇۋاپىق بولالىغانلىقىنى بىلمەمدىكىن ـ تاڭ ؟ گىتلېر ئۇنچە قەبىھ ـ زالىم بولسىمۇ ، ئۆزىنىڭ خىزمىتىنى قىلىدىغان ئەركەكلەرنى پىچىپ تاشلىماپتىكەن . «ياڭجۇدىكى ئون كۈنلۈك قەتلىئام» ، «جياديڭدىكى ئۈچ كۈنلۈك قەتلىئام» لار گىتلېر ئوسۇشسىم جازا لاگېرىدا ئېلىپ بارغان قىرغىنچىلىقتىن قېلىشمايدۇ . جۇڭگو يازغۇچىلىرى ئۇلۇغ مەنچىڭ پادىشاھلىرىنىڭ ئىنسان قېلىپىدىن چىققان ئەنە شۇنداق ياۋۇزلۇقلىرىنى پاش قىلماقتا يوق ، ئۇلارنىڭ «رەھىم ـ شەپقەت ۋە پەزلى ـ پەزىلەت» لىرىنى ھەدەپ مەدھىيىلەۋاتسا ، قېنى ئېيتىپ بېقىڭا ، ئۇلارنىڭ نوبىل مۇكاپاتى بىلەن بولغان ئارىلىقى قانچىلىك باردۇر ؟

(سۇن شاۋسەن ئىسىزاسىدىكى بۇ ئەسەر «بۇگۈن ئاخشام گېزىتى» نىڭ 2000 ـ يىل 20 ـ ماي سانىغا بېسىلغان ، «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2000 ـ يىل ئاۋغۇست سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان نۇسخىسىغا ئاساسەن تەرجىمە قىلىندى .)

ئۇنۇڭ باھالايدىغان ئىش ئاخىرقى چېكىگە بېرىپ قالغاندەك قىلىدۇ

ھەر قېتىم ئۇنۇڭ باھالاش مەۋسۇمى يېتىپ كەلگەندە، مەيلى مەكتەپلەرنىڭ ئىچى ياكى سىرتىدا بولسۇن، مەيلى تەجرىبىخانىلاردا بولسۇن، مەيلى ئائىلىدىكىلەر جەم بولغان داستىخان ئۈستىدە بولسۇن، ۋە ياكى ئىشقا كېتىۋاتقان ياكى ئىشتىن چۈشۈۋاتقان نۆۋەتچىي ئاپتوموبىللاردا بولسۇن، زىيالىيلارلا بولىدىكەن، ئۇنۇڭ باھالاش توغرىسىدا گەپ بولمايۋاتقىلى قالمايدۇ. «باھالاش مەۋسۇمى» تۇغۇلغاندىن كېيىن، باھالانغانلار خۇشال بولسا، باھالىنالمىغانلار سولىشىپ قالىدۇ، ھەتتا يەنە بىرمۇنچىسى قورساق كۆپۈكى بىلەن رەنجىيدۇ ياكى شۇنىڭدىن تارتىپ پاسسىپلىشىدۇ، ئىش خۇشياقماس بوپقالىدۇ، ۋە ياكى رەھبەرلىرى بىلەن تاقارىشىدىغان بوپقالىدۇ.

ھازىرقى ئۇنۇڭ باھالاش خىزمىتىدە ئادەمنىڭ نارازى قىلىدىغان، غەزەپلەندۈرىدىغان غەلىتە - غەلىتە ھادىسىلەر مەۋجۇت بولۇپ تۇرماقتا.

ئۇنۇڭ باھالىغاندا ھەممە ئادەم چەت تىلدىن ئىمتىھان بەرمىسە بولمايدىغان بولدى

ئۇنۇڭ باھالاش قاچاندىن تارتىپتۇ چەت تىلدىن ئىمتىھان ئېلىش دېگەن سۆزنىڭ مەنداش ئاتالغۇسىغا ئايلىنىپ قالدى. چۈنكى ئۇنۇڭ باھالىغاندا ئومۇمەن چەت تىلدىن قاتتىق ئىمتىھان ئېلىنىدىغان بولدى. ھالبۇكى، ئادەتتىكى چاغلاردا خىزمەت

ئۈستىدە چەت تىلدىن پايدىلىنىش پۈرسىتى بىرمۇنچە ئادەمدە كۆپ بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە چەت تىل دېگەن نەرسىنى كۈنمۈكۈن، ئايمۇئاي ئۆگىنىپ پىششىقلاشقا توغرا كېلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن چەت تىل بىرمۇنچە ئادەم ئۈچۈن ئۇنۇڭ باھالىغاندا ئۆتمەك تەس بولغان «چەت تىل پىلىسراتى» غا ئايلىنىپ قالدى.

تېلېۋىزىيە پروگراممىلىرى رىياسەتچىلىكىي جەھەتتە «جۇڭگو بويىچە قالتىس رىياسەتچى» دەپ تەرىپلىنىپ كەلگەن چېن رو ئەپەندى چەت تىل ئىمتىھانىنىڭ «كاساپىتى» گە ئۇچرىغان ئادەملەرنىڭ بىرسى. بۇ، ياشتا چوڭ، چاچلىرى ئاپئاق، ئەمما جۇشقۇن رىياسەتچى «خۇاڭخې دەريا سى توغرىسىدا پاراڭ»، «قانالنىڭ قىسقىسى»، «بىپايان غەربىي جەنۇبنى گۈللەندۈرۈش توغرىسىدا» دېگەنگە ئوخشاش تېلېۋىزىيە پروگراممىلىرىغا ئاجايىپ ياخشى رىياسەتچىلىك قىلغانلىقى بىلەن داڭق چىقارغان. لېكىن ئالىي دەرىجىلىك ئۇنۇڭ ئالدىغان چاغدا چەت تىل ئۇنىڭ ئۈچۈن مۇشكۈلات بولدى. ئۇنىڭ خىزمەتتىكى نەتىجىلىرى ناھايىتى زور بولسىمۇ، «ئالىي دەرىجە» گە توشىدىغان - توشمايدىغانلىقىنى چەت تىل بىلەن باھالاش توغرا كېپقالغاچقا، ئۇ نائىلاج سالاۋات قىلغان.

سالاۋات قىلىشقا كۆڭلى ئۇنىماي تىرىشىپ - تىرمىشىپ باشقا ئامالالارنى تاپقان ئادەملەرمۇ بار ئىكەن. ئۆزىنىڭ خىزمىتىنى جان كۆيدۈرۈپ ئىشلەپ كەلگەن بىر پېشقەدەم ئوقۇتقۇچى «كىتاب تەرجىمە قىلىش» قا باشلاپتۇ. شۇ ئوقۇتقۇچىنىڭ تېگى - پېيىنى ئوبدان بىلمىدىغانلار: ئۇنىڭ ABC نى بىلمىشى ناتايىن، ئۇ دەرسنى ناھايىتى ياخشى ئۆتىدۇ، لېكىن چەت تىلنى ئۆگىنىدىغان زامان ئۇنىڭغا نېسىپ بولمىغانىدى، دەپ ھەيران بوپقاپتۇ. لېكىن ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتمەيلا ئۇ راستىنلا بىر «تەرجىمە ئەسەر» نى ئوتتۇرىغا چىقىرىپتۇ ۋە

ئەسىرى دەرھال ئۇنىڭ دەردىگە دەرمان بوپتۇ : چۈنكى مەلۇم خەتلىك تەرجىمە ئەسىرى بولسا ، مۇناسىۋەتلىك بەلگىلىمىلەر بويىچە چەت تىلدىن ئىمتىھان بەرمەسمۇ بولىدىكەن . ئەلۋەتتە ، ھېلىقى پېشقەدەم ئوقۇتقۇچىنىڭ «تەرجىمە ئەسىرى» باشقىلارنىڭ قولىدىن چىققان .

«ياردەم كۆرسى» غا كىرىپ ئوقۇشمۇ بىر چارە ئىكەن ، ياردەم بېرىش دېگەن گەپ ئىمتىھان سوئاللىرىنى «تىنىپ قويۇش» دېمەكتۇر . بەزى جايلاردا ياردەم بەرگۈچىلەر چەت تىلدىكى ماتېرىياللارنى خەنزۇ تىلىغا تەرجىمە قىلىپ ، كۆرسىتىكىلەرگە ياد ئالدۇرىدىكەن . بىراق بۇ ھېيلە ھازىر كارغا يارىماس بوپقالدى ، چۈنكى ئىمتىھان مەملىكەت بويىچە بىر قېلىپتا ئېلىنىدىغان بولدى - دە . بۇنىڭدا ئىمتىھان ئىلگىرىكىدىنمۇ بەكرەك قېلىپلىشىپ كەتتى . شۇنداق بولسىمۇ يەنە بەزى نۇقسانلىرى تېخىمۇ دوڭغىيىپ چىقماقتا .

ئۇنۇڭان ئېلىش ئۇچۇن ئۇنىڭغا - بۇنىڭغا يېلىنىپ ، ئىلمىي ماقالە ئېلان قىلدۇرىدىغان ئىش چىقتى

1992 - يىلى ئوتتۇرا ، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرى ئىچىدە ئۇنۇڭان باھالاش ئىشى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن ، بىرمۇنچە جايلاردا ئوتتۇرا ، ئالىي ئۇنۇڭان ئېلىش شەرتلىرى قاتارىغا : ئىككى پارچە ئىلمىي ماقالىسى بولۇشى ، ئۇنىڭ ئۆلكىلىك ۋە ئۇنىڭدىن يۇقىرى دەرىجىلىك مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلغان بولۇشى ، ھەجمى خەنزۇچە ئىككى مىڭ خەتتىن ئارتۇق بولۇشى شەرت دەيدىغان بىر شەرت قوشۇلغانىدى . بۇ شەرت شۇنىڭدىن كېيىن بارغانسېرى چىڭىپ ، ئەمەلىيەتتە «بىر ئاۋاز بىلەنلا رەت قىلىۋېتىلىدۇ» غان ھالغا كېپقالدى . شۇنىڭ بىلەن

ئۇنۇڭان ئۇچۇن ئۆزى پۇل خەجلەپ كىتاب چىقىرىدىغان ، ئۇنۇڭان ئۇچۇن باشقىلارغا يېلىنىپ «ئىلمىي ماقالە» ئېلان قىلدۇرىدىغان ئەھۋاللار ئاشكارا سىر - مەخپىيەت بوپقالدى . نەشرىيات ساھەسىدە ھەتتا مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن «ئۇنۇڭان كىتابى» دەيدىغان يېڭى ئاتالغۇ پەيدا بولدى .

ئېھتىياجغا يارىشا بازار بولىدۇ . ئوتتۇرا ، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرى ئۇنۇڭان ئېلىش ئۇچۇن ئىلمىي ماقالە بولۇشى شەرت بوپقالغاچقا ، دارىلمۇئەللىمىنگە ئوخشاش مەكتەپلەر ئوتتۇرا ، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىغا ئاتاپ ئۆزلىرىنىڭ ئىلمىي ژۇرناللىرىدا «قوشۇمچە سەھىپە» لەر چىقاردى ؛ ئىلمىي جەمئىيەت ، جەمئىيەت دېگەندەك ماۋارىپ تەشكىلاتلىرىمۇ ھەدەپ «ئىلمىي ماقالە سەھىپە» لىرىنى چىقارغىلى تۇردى . بەزى ئۇششاق گېزىت - ژۇرناللارمۇ «ئۆلكە بويىچە 2 - دەرىجىلىك ژۇرنال» دەيدىغان ناملارنى قاشقا قىلىپ تۇرۇپ ، نېسىۋە ئايرىۋېلىپ يەيدىغان بولدى . «600 - 800 يۈەن پۇل تاپشۇرسىڭىز بىر پارچە ئىلمىي ماقالە ئېلان قىلىپ بېرىمىز» دەيدىغان خەتلەر ئوتتۇرا ، باشلانغۇچ مەكتەپلەرگە كەينى - كەينىدىن لەپشىپ كېلىدىغان بولدى . قولىدىن كېلىدىغانلىرى ئۆزى ئەپلەپ - سەپلەپ قۇراشتۇرۇپ يازسا ، قولىدىن كەلمەيدىغانلىرى باشقىلارغا يازغۇزىدىغان بولدى . دېمەك ، ئاخىرىدا ئۆزىنىڭ قابىلىيىتىنى ئەمەس ، پۇلىنى بەيگىگە سالىدىغان بولدى .

بىر پارچە دىپلوم قان چىقارماي جان قىيناىدىغان خەنجەرگە ئايلىنىپ قالدى

بىر كۈنى دېموكراتىك پارتىيە - گۇرۇھلار ئاچقان يىغىندا بىر كىنو ستۇدىيىسىنىڭ مەشھۇر دىرېكتورى :

«ستۇدىيەمىزدىكى كەسپىي تايانچلارنىڭ تولىسى تارىخىي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ئالىي مەلۇمات سالاھىيىتىگە ئېرىشەلمەپتىكەن . مۇناسىۋەتلىك بەلگىلىمىلەرگە قارىغاندا ، ئۇلارنىڭ ئۇنۇڭان باھالىتىش سالاھىيىتى توشمايدىكەن . نەتىجىدە ، شۇنداق ئەھۋال كېلىپ چىقتىكى ، قولىدىن ئىش كېلىدىغانلار ئوقۇش ئىستاژى توشمىغانلىقى ئۈچۈن ئۇنۇڭان ئالالمايۋاتىدۇ ؛ قولىدىن ئىش كەلمەيدىغانلارغا بولسا ، ئوقۇش ئىستاژى يېتەرلىك بولغاچقا ئۇنۇڭان باھالاپ بېرىش شەرت ئىكەن » دەپتۇ .

سەھنە سەنئىتى ساھەسىدە «دىپلومىپەرەسلىك» نىڭ كاساپىتى ھەقىقەتەن چوڭ بولۇۋاتىدۇ . پېشقەدەم ئارتىسلارنىڭ قانچىسى ئالىي مەكتەپ يۈزى كۆرگەن دەيسىز ؟ سەنئەت قابىلىيىتى ئۇستۇن ئارتىسلارنىڭ ئوقۇش ئىستاژى توشمايدىغانلىرىمۇ ئاز ئەمەس . شۇنىڭ ئۈچۈن مەملىكەت بويىچە ساناقلىقلا بىرقانچە ئاتاقلىق ئارتىسمۇ 1 - دەرىجىلىك ئۇنۇڭانغا ئېرىشەلمەيۋاتىدۇ . چۈنكى يۇقىرىنىڭ 1 - دەرىجىلىك ئارتىس دەپ ئۇنۇڭان ئېلىش ئۈچۈن ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەن بولۇش شەرت ، دەيدىغان ھۆججىتى بار .

ئەمەلىيەتتە دۆلەتنىڭ مۇناسىۋەتلىك ھۆججەتلىرىدە ئوقۇش ئىستاژى ، دىپلوم ھەققىدە تولىمۇ چوڭ بەلگىلىمە يوق . لېكىن شۇ ھۆججەتلەر بەزى تارماق ياكى جايلارغا بارغاندا ئۇ يەردىكىلەر يۇقىرىنىڭ ھۆججەتلىرىدىكى شۇ بەلگىلىمىلەرنى شەرھلىگەندە دىپلوم ، ئوقۇش ئىستاژى جەھەتتە ناھايىتى ئېنىق تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا چىقىرىدىكەن . شۇنداق قىلسا «ئىش ئاسانلىشىدۇ» ، باھالاش «لىللا - ئادىل بولىدۇ» مىش . لېكىن شۇنداق قىلغاندا ، تېخىمۇ چوڭ ئادالەتسىزلىك بولىدىغانلىقىنى ئۇلار بىلسە كاشكى !

ساقال - سۇمبىتىغا ئېتىبار بېرىش ئىلاجسىزلىقنىڭ ئالامىتى

دۆلىتىمىزدە ئۇنۇڭاندا «ساقال - سۇمبىتىغا قاراش» قا ئەھمىيەت بېرىلىدۇ . چۈنكى ئۇنۇڭان باھالاشقا ئائىت بىرمۇنچە بەلگىلىمىلەردە ھەربىر دەرىجىدىكى ۋەزىپىنى ئۆتەشنىڭ ۋاقىت چېكى ئېنىق كۆرسىتىلگەن . ھۆججەتلەردىكى شۇنداق بەلگىلىمىلەردىن تاشقىرى يەنە ۋەزىپە ئۆتىگەن مۇددىتى ئوخشاش بولغان ئادەملەر توغرا كېپقالسا ، ئىشلىگەن ۋاقتى — ساقىلى سىزدىن ئۇزۇنراق ئادەمگە غىڭ - پىڭ قىلماي يول قويۇشقا مەجبۇر بولىسىز . بار - يوقنىڭ ئارىلىقىدىكى بۇنداق بەلگىلىمىلەر ئەمەلىي تۇرمۇشتا خىلمۇخىل زىددىيەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقارماقتا .

قۇرۇلۇش تېخنىكىسى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان تەتقىقات ئىنستىتۇتىنىڭ بىر ئىشخانىسىدا بىرلا ئالىي دەرىجىلىك تېخنىكا ۋەزىپە شتاتى تەسىس قىلىنغانكەن ، ئەنە شۇ بىر ۋەزىپە ئۇنۇڭانغا 30 نەچچە نەپەر تېخنىك تەلمۇرۇپ قاپتۇ . بۇ جەھەتتە ئىنستىتۇت باشلىقلىرى قاتتىق باش قاتۇرۇپ ، ئۇنداق ئۆلچەپ ، مۇنداق تەكشەپ ، ئاخىر شۇ ئۇنۇڭاننى 35 يىل ئىشلىگەن بىر پىشقەدەم يولداشقا بېرىپتۇ . بۇنى ئېلان قىلغان كۈنى ھەممە ئادەم خەپشۇك بولۇپ ئولتۇرۇپتۇ ، ھېچكىم بىرەر ئېغىز پىكىر بەرمەپتۇ . لېكىن ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتمەيلا ئىنستىتۇت رەھبەرلىرى شۇ سەۋەب بىلەن «قەرەللىك پارتلايدىغان بومبا» كۆمۈلۈپ قالغانلىقىنى چۈشىنىپتۇ . ئىنستىتۇتقا بىرەر يېڭى ۋەزىپە تاپشۇرۇلۇپ ، بۇنىڭ ئۈچۈن بىرەر گۇرۇپپا باشلىقى تەيىنلەش زۆرۈر بولغاندا ، ئۇلار ئوتتۇرا ياشلىق بىر ئىنژېنېرنى تەكلىپ قىلسا ، ئۇ ئىنژېنېر بېشىنى چايقاپ : «گۇرۇپپا

باشلىقى بولالمايمەن . ھەممىز ئوخشاشلا ئىنژېنېر تۇرساق ، گېپىمنى كىم ئاڭلايدۇ ؟ » دەپتۇ ۋە يېقىندىلا ئالىي ئىنژېنېرلىق ئۇنۋانى ئالغان مويسىپت يولداش ئۇستىگە ئالسۇن ، دەپ تەكلىپ بېرىپتۇ . ئىنستىتۇت رەھبەرلىرى ئىلاج قىلالماي ، بىر دەم ئۇنىڭ ئالدىغا ، بىر دەم بۇنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ ، ھەمىسىدىن داۋىسىنى ئىشتىپتۇ . ئىنژېنېرلاردىن بىرسى تېخىمۇ بابلاپتۇ : «ھەي ، باشقا بىر داناراق ئادەمنى تەكلىپ قىلۇېلىڭا ، مەن بىرئاز ۋاقىت چىقىرىپ ساقلىمىنى ئۇستۇرەي ، ھازىر ساقال ـ سۇمباتىنىڭ بازىرى چىقىۋاتىدىن خەۋىرىڭىز بارغۇ ؟ »

تۇرلۇك دەرىجىدىكى ئۇنۋانلارنىڭ مۇئەييەن تۇزۇلۇش نىسبىتى ۋە سان چېكى بار ، بۇنىڭدا ئەسلىدە ئىقتىدارلىق ئادەملەرنى ئىسراپ قىلۇەتمەسلىك ، ھەممە ئادەمنىڭ ئۆز قابىلىيىتىگە يارىشا ئىشلەش ، ماھارىتىنى جارى قىلدۇرۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش مەقسەت قىلىنغان . لېكىن ھازىر ئۇنۋانلارنىڭ تولىسى ۋەزىپە جاۋابكارلىقىدىن چەتنەپ تەمىنات بىلەن بىرلىشىپ كېتىۋاتىدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن ئاتاقا تۇشلۇق قابىلىيەت يوق ، دېگەندەك ، ئەمەلىي مەنپەئەت توقۇنۇشى ، خىزمەتداشلار ئارا پۈت تېپىشىدىغان ، بىر ـ بىرىنى پۇتلايدىغان ئەھۋاللار پەيدا بولماقتا .

ھەممىدىن يامىنى باھالىغۇچىلار ئىچىدە باشقىلارنىڭ گېپىنى قىلىدىغان ئادىمى بولۇپ ، سېنىڭ گېپىڭنى قىلىدىغان ئادىمىڭنىڭ يوقلۇقى

مەلۇم بىر ئىدارىدە ئۇنۋان باھالىغۇچىلارنى ئايروپىلان بىلەن بىرنەچچە مىڭ چاقىرىم يىراقتىكى بىر شەھەرگە ئاپىرىپ

ئۇنۋان باھالاپتۇ . ئۇنىڭ ئۇستىگە يەنە : ئۇنۋان باھالاش جەريانىدا ئىدارىدىكىلەر بىلەن ئالاقىلىشىشقا رۇخسەت قىلىنمايدۇ ، يانتاق ھۇجرىسىدىن ئۇزۇن يوللۇق تېلېفوندا سۆزلىشىشكە رۇخسەت قىلىنمايدۇ ، يانفوندا سۆزلىشىشكىمۇ رۇخسەت قىلىنمايدۇ ، دەپ بەلگىلىمە چىقىرىپتۇ . چۈنكى ئۇنۋان باھالاۋاتقاندا ناتوغرا كەيپىيات ئارىلىشىپ قالمىسۇن ، دەپ ئېھتىيات قىلغانمىش . لېكىن بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئالدامچىلىق ئىكەنلىكىنى كىم بىلمەيدۇ دەيسىز ؟ ! چۈنكى باھالاش ھەيئىتىنىڭ ئەزالىرى كىملەر ئىكەنلىكى ھەممە ئادەمگە ئاللىقاچان ئېنىق مەلۇم بولۇپ بولغان . ھەرقاچان ئۇنۋان باھالايدىغان چاغدا باھالىغۇچىلار ئالدىراش بولىدۇ ، باغاق ـ خەت سۆڭگۈتىدىغانلار ، ئىما ـ ئىشارەت قىلىدىغانلار ، ئۆيىگە بېرىپ ھال ئوقۇيدىغانلار ، مېھمان قىلىدىغانلار ، زەللە ئەۋەتىدىغانلار . . . نىڭ ئايىغى ئۇزۇلمەيدۇ . باھالىغۇچىلارنىڭ يۇرەكسىزرەكلىرى نائىلاج ئۆزىنى قاچۇرىدۇ ، يۇرىكى تومراقلىرىغا بولسا ، بۇ «پۇڭ دېمەي موك يەيدۇ» غان غەنىيمەت پۇرسەتتۇر .

باھالىغۇچى ناھايىتى پاك ـ ئىنساپلىق بولغان تەقدىردىمۇ بەزىلەر ئۆيىگە يوقلاپ بېرىپ تونۇشۇپ قېلىشنى زۆرۈر تاپىدۇ . ھازىر بىرمۇنچە ئىدارىلەر ئادەتتە تەكشۈرۈپ ـ خاتىرىلەپ تۇرۇشقا ئانچە ئەھمىيەت بەرمەيدۇ ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنۋان باھالىغاندا چەت تىل ، دىپلوم ، ئىلمىي ماقالە ۋە خىزمەت ئىستاژى دېگەندەك ئۆزگەرمەس «چىڭ شەرت» لەرنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، ئاساسەن تەسىراتقىلا قاراپ باھالىماقتا .

ئۆتكەن يىلنىڭ ئاخىرىدا شاڭخەيدە پروفېسسورلار «كەسىپ ئەھلى بولمىغان ئادەملەر كەسىپ ئەھلىگە ئۇنۋان باھالاۋاتىدۇ» دەپ ئەرز سۇنغان بىر ئەھۋال يۈز بەردى . ئەگەر ھەقىقەتەن كەسىپ ئەھلى بولمىغان ئادەملەر كەسىپ ئەھلىنى

باھالىغان بولسا ، بۇنىڭ قورقۇپ كەتكۈچىلىكى يوق ، چۈنكى كەسىپ ئەھلىمۇ بەربىر تەسراتىغا قاراپ باھالاۋاتىدۇ . ھەممىدىن بەك قورقۇنچلۇقى — باھالاش ھەيئىتى ئىچىدە باشقىلارنىڭ گېپىنى قىلىدىغان ئادەملىرى بار بولۇپ ، سىزنىڭ گېپىڭىزنى قىلىدىغان ئادىمىڭىزنىڭ بولماسلىقى . مەلۇم بىر ئىدارىدە ئۇنۋان باھالىغاندا ، شۇ ئىدارىنىڭ ئىشخانىسىغا مەسئۇل مۇئاۋىن باشلىقمۇ ، بىر كەسىپى بۆلۈمگە مەسئۇل مۇئاۋىن باشلىقمۇ باھالاش ھەيئىتىنىڭ رەھبەرلىرى ئىكەن . شۇ قېتىمقى ئۇنۋان باھالاشتا ئەنە شۇ ئىككى تارماق ئوتتۇرىسىدا رىقابەت ناھايىتى كەسكىن بوپتۇ . لېكىن ئىشخانا مۇدىرىمۇ باھالاش ھەيئىتىنىڭ ئەزاسى بولغاچقا ، كەسىپى بۆلۈمنىڭ ئادەملىرى لېۋىنى چىشلەپ قاپتۇ . دەسلەپتە ، باھالاش ھەيئىتىنىڭ تەركىبىگە كىرگۈزۈلىدىغان ئادەملەرنى تاللاش ، باھالاشنىڭ كونكرېت چارىلىرىنى تۈزۈشكە ئىشخانا مۇدىرى مەسئۇل بوپتۇ ، ئۇنۋان باھالىغۇچىلار ۋە يۇقىرىنىڭ ھۆججەتلىرىدىكى شەرتلەردىن قايسىسى ئىشخانىغا پايدىلىق بولسا شۇنى توغرىلاپتۇ . ئاخىردا ، باھالانغانلارنىڭ سانى باھالايدىغان سانغا يەتمەپتىكەن ، شۇ سانىنى ئىدارىنىڭ ھېلىقى ئىككى نەپەر مۇئاۋىن باشلىقى تەك ئۇلىشۋېلىشنى تەشەببۇس قىپتۇ ، ھېلىقى ئىشخانا مۇدىرىنىڭمۇ بىر كىشىلىك نېسىۋە ئېلىش نىيىتى بار ئىكەن ، كەسىپى بۆلۈمگە مەسئۇل مۇئاۋىن باشلىق نائىلاج ئۆتۈنۈپ بېرىپتۇ .

ئۇنۋان باھالاش تۈزۈمى خالتا كوچىدىن قانداق چىقىدۇ

سەندۇقى يېزا ئىگىلىك ئۇنۋېرسىتېتى بۇ يىل يانۋاردىن باشلاپ ھازىر مەملىكەت بويىچە ئېقىۋاتقان ئۇنۋان تۈزۈمىنى

ئادەمنىڭ نامىغا قاراپ باشقۇرۇشتىن ۋەزىپە ئورنىغا قاراپ باشقۇرۇشقا ، ئېھتىياجغا قاراپ بىۋاستە ۋەزىپە ئورنى تەسىس قىلىشقا ، ۋەزىپە ئورنى ئۈچۈن ئاشكارا رىقابەتلەشتۈرۈشكە ، رىقابەتتە ئۇزۇپ چىققانلارنى كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىگە تەكلىپ قىلىشقا ئۆزگەرتتى . بۇ ئىش پۈتكۈل مەملىكەتتىكى ئالىي مەكتەپلەر بويىچە باش بولۇپ ئوتتۇرىغا چىققان بىر ئىش بولدى . سەندۇقى يېزا ئىگىلىك ئۇنۋېرسىتېتىدىكى بۇ ئىسلاھات ئۇنۋان باھالاش تۈزۈمى جەھەتتە ئۇزاق ۋاقىتتىن بۇيان ئارزۇ قىلىپ كەلگەن ھەقىقىي ئىسلاھات بورىنىنىڭ كۆتۈرۈلۈۋاتقانلىقىدىن دېرەك بەرسە كېرەك .

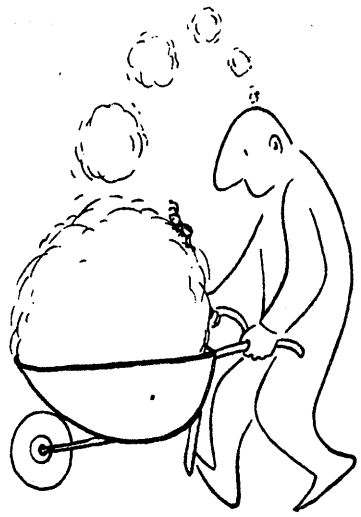
ئۇنۋان مەسلىسى

ئۇنۋان مەسلىسى مىڭلىغان - تۈمەنلىگەن ئادەمنىڭ يۈرىكىگە تۇتىشىغان مەسىلە . بۇنىڭدىن 20 نەچچە يىل ئىلگىرى ئۇنۋان باھالاشنىڭ ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەنلىكى ئۈچۈن خۇشال بولۇپ ، دوپپىمىزنى ئاسمانغا ئاتقانىدۇق . لېكىن يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان ئۇنۋان توغرىسىدا گەپ چىقسا ، تاغاردا بىر قاقشايدىغان بولدۇق . بۇ يىل «ئىككى يىغىن» (مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋە سىياسىي كېڭەشنىڭ ئومۇمىي يىغىنلىرى) ئېچىلغاندا ، زىيالىيلارنىڭ ھەرقايسى ساھەدىن كەلگەن 31 نەپەر ۋەكىلى ھازىرقى ئۇنۋان باھالاش ئەھۋالىنى ئىسلاھ قىلمىساق بولمىدى ، دەپ نەكلىپ بەردى . ئۇلار ھەتتا ئۇنۋان باھالاش خىزمىتىنى قانۇن چىقىرىش «نەشتىرى» بىلەن تازا ئوبدان ئوپېراتسىيە قىلىش كېرەك ، دېگەن تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويدى .

راست ، ئۇنۋان — زىيالىيلار ئىچىدە تولىمۇ قەدىرلىك بولغان بۇ ئاتاق — مۇقەددەس ئېلىمىزدە قانچىلىغان ئىلىم

ئەھلىنى تەلمۇرتمەي كەلدى ، دەيسىز ؟ ! ھالا بۇگۈنكى كۈندە ئۇنۇڭ باھالاش تالاي ئادەمنى رەنجىتمەكتە . ئۇنۇڭاننىڭ قەدىر - قىممىتى تۆۋەنلىمەكتە ، پروفېسسورلار كاساتلاشماقتا ، ئۇنۇڭ ئېلىشقا ھەقلىق بولغانلار قاتمۇقات ئېگىز بوسۇغىنىڭ كاساپىتىدىن تاشقىرىدا توسۇلۇپ قالماقتا ، ئۇنۇڭ ئېلىشقا تېگىشلىك بولمىغانلار قاتمۇقات مۇشكۈل ئۆتكەللەردىن ھارامزادىلىك بىلەن ئۆتۈپ كەتمەكتە . ئۇنۇڭ تېگىشلىك قىممىتىنى يوقىتۇاتقاندەك قىلىدۇ ، ئۇنۇڭ باھالاشمۇ كۈندىن-كۈنگە ناتوغرا كەيپىياتلارغا باش ئېگىۋاتىدۇ . . . ئۇنۇڭ باھالايدىغان ئىش ئاخىرقى چېكىگە بېرىپ قالغاندەك قىلىدۇ !

(نەي ۋېن ئىمزاسىدىكى بۇ ئەسەر «ھەر ساھەدىن ئۆچۈر» ناملىق ژۇرنالنىڭ 2000 - يىل ئۆكتەبىر سانىغا بېسىلغان ، «قېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2000 - يىل دېكابىر سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى .)

ئادەمنى ئىش تالدۇرمايدۇ ، شۇ ئىشنىڭ «مىكى ، مىكى ، مىكى» سى ، «قانداق بولار» دەيدىغان ئەندىشىسى ھاردۇرىدۇ .

100 كويچەنلىك بىر ژاراق قەغەز پۇلنىڭ سەرگۈزەشتىسى

بۇ قېلىيەتوندا بىر ژاراق قەغەزنىڭ «زۇۋان» غا كېلىپ ، ئۆزىنىڭ «كەچۈرمىش» لىرىنى بايان قىلغانلىقى ژاستە قىلىنىپ ، جەمئىيەتتىكى ھەر خىل رەزىللىكلەر ئېچىپ تاشلىنىدۇ ، يەنى ئەمەلدارلار ئىچىدىكى ئىناسىپسىزلىقلار ، رەسۋاچىلىقلار ماھىرلىق بىلەن پاش قىلىنىدۇ ، مىليونلىغان بىچارە ئادەملەرنىڭ كەمبەغەللىكى ، موھتاجلىقى ژە مۇشكۈلچىلىكلىرى بىلەن خىيانەتچى ، پاراخور ئەمەلدارلارنىڭ ئىسرايخورلۇق بىلەن بۇزۇپ - چېچىشى ، شەرمەندىلىكلىرى ژە شۇنىڭ بىلەن بىللە قارامتى ياكى ھارام يول بىلەن بېيىغانلارنىڭ خىلمۇخىل رەزىللىكلىرى ئاماپىتى روشەن سېلىشتۇرۇلغان . بۇنىڭدىكى تولىمۇ ئوخشىتىپ تەسۋىرلەنگەن ئوبرازلار ئەسەرنى ئوقۇغان ئادەمنىڭ كۆز ئالدىدا مانا مەن دەپ پەيدا بولىدۇ ، ھېسسىدە كىنو ئېكرانىدىكىدەك نامايان بولىدۇ ، ئوقۇغاندىن كېيىن ئۇنتۇشمۇ تەس . پۈتكۈل ئەسەرنىڭ تۈپ ماھىيىتى زاھىرىي كۆرۈنۈپ تۇرغان قۇرلار ، بايانلارنىڭ ئېگىدىن ئېنىق مەلۇم بولۇپ تۇرىدۇ . بۇ قېلىيەتون چاڭچۇن شەھىرىدە چىقىدىغان «قېلىيەتونلاردىن تاللانما» ناملىق ژۇرنالنىڭ 2000 - يىل ئاۋغۇست سانىغا «خۇنەن باج گېزىتى» نىڭ 1999 - يىل 9 - فېۋرال سانىدىن كۆچۈرۈپ بېسىلغان ، ئەسلى ئاپتورى سىماۋ . تۆۋەندىكىچە ئۆزلەشتۈرۈپ تەرجىمە قىلىندى :

—— تۆزگۈچىدىن

*　　*　　*

—— بۇرادەر ، —— قاراڭغۇدا كىمدۇر بىراۋ ماڭا گەپ قىلدى .

توخۇ كاتىكىچىلىكمۇ كەلمەيدىغان بۇ تار ئۆيدە ماڭا گەپ قىلىۋاتقان كىمدۇ ؟ قارىسام ، بۇ ئاۋاز پۇل قاپچۇقۇمدىن چىقىۋاتىدۇ ، تېخىمۇ ئېنىق ئېيتسام ، قاپچۇقۇمدىكى بار - يوقى

بىر ژاراقلا 100 كويچەنلىك قەغەز پۇل زۇۋان سۇرۇپ سۆزلەۋاتىدۇ .

ـــ مەن بىلىمەن ، ـــ دېدى ئۇ ، ـــ ئەتە مېنى ئاشلىق دۇكىنىغا ئاپىرىپ بىر خالتا گۈرۈچ ئالىسىز ، ئاندىن كېيىن ئوتياش بازىرىغا ېپرىپ ئىككى جىك گۆش ، بىرنەچچە جىك كۆكتات ئالىسىز ، ئۇنىڭدىن كېيىن ماگىزىندىن بىر بوتۇلكا هاراق ، تۆت كويچەنگە كېلىدىغان بىر قاپ تاماكا ئالىسىز ، مېنىك قىممىتىم شۇنچىلىك ، ئەنە شۇلارنى سېتىۋېلىشقىلا يارايمەن .

ـــ سىز ئالدىمغا كېلىپ توغرا قىپسىز ، مېنىك ئىسمىم سىماۋ ، يەنى تۆت موچەن ؛ بىز تېخى نەسەبداش ، بىر ئائىلىلىك بولۇپ چىقامدۇق ، بۇنىڭغىمۇ بىرنېمە دېگىلى بولمايدۇ ، ـــ دېدىم ئۇنىڭغا ، ـــ بىراق قىممىتىم ئاران تۆت موچەن . قېنى ، سەرگۈزەشتىلىرىڭىزنى سۆزلەپ بېقىڭا ، قۇلىقىم سىزدە .

ـــ مەن 1990 ـ يىلى پۇل زاۋۇتىدا مىليونلىغان ئاكا ـ ئۇكا ، ئاچا ـ سىڭىللىرىم بىلەن بىللە دۇنياغا كەلدىم . بىزنى دەستە ـ دەستە قىلىپ باغلىدى ، مەن ھەممىنىڭ تېشىدا تۇرۇپتىمەن ، ئىچىدىكى بەزى ئاچا ـ سىڭىللىرىم ئۆلگۈدەك دىمىقتا بوپقاپتۇ . پۇل توشۇيدىغان ماشىنىنىڭ قېلىن ئەينەكىدىن تاشقىرىدىكى ئالىيېشىل دۇنياغا قاراپ قاپتىمەن ، ئۇزۇن ئۆتمەيلا بىزنى بانكىنىڭ قاپقاراڭغۇ خەزىنىسىگە ئەكىرىپ تاشلاشتى .

مېنىڭ 1 ـ قېتىم ئۇچراتقىنىم بىر پۇلدار غوجا بولدى . ئۇ ، بىناكارلىق قۇرۇلۇش ئىشچىلىرىنىڭ ھۆددىگەر باشلىقى ئىكەن . شۇ كۈنى ئۇ مېنى بانكىدىن ئېلىپ ، نەمدىلىپ پەجمۇدە بوپقالغان ئالىپاساق خالتىغا سالدى ، بىز نەچچە مىڭ ئاكا ـ ئۇكا ، ئاچا ـ سىڭىل شۇنداق پەجمۇدە خالتىغا تىقىلغانلىقىمىزغا ناھايىتى رەنجىدۇق . ھۆددىگەر بىزنى كۆتۈرۈپ قاراڭغۇلۇق

دالدىسىدا قايسىبىر باشلىقنىڭ ئۆيىگە باردى ـ دە ، بىزنى ئۇنىڭ ئۆيىدىكى بىر كارىۋاتنىڭ ئاستىغا تىقىۋەتتى . ئاندىن كېيىن ھېلىقى باشلىققا : «باشلىق جانابلىرى ، يۇرتىمىزنىڭ يەرلىك مەھسۇلاتى ئىكەن ، ئالغاچ كەلگەنىدىم ، ئاز كۆرمەي قوبۇل قىلىپ ئالسىلا» دېدى . بۇ گەپنى ئاڭلاپ ، ئارىمىزدىن بىر شاكىچىك كۇلۇپ سالغىلى تاسلا قالدى . بىزمۇ يەرلىك مەھسۇلات ئىمىشمىز . يەنە بىر قارىغاندا ، بۇ گەپمۇ راستتەك قىلىدۇ ! بىزنىڭ ئەجدادلىرىمىزمۇ قۇمۇش ، دەرەخ قوۋزىقى ، شاخ ـ شۇمبا ، يەنى ياغاچ ئىكەنغۇ ! ھۆددىگەر غوجا چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ، ھېلىقى باشلىق خوتۇنى بىلەن بىللە بىزنى ئالىپاساق خالتىدىن چىقىرىپ تۆكتى . پاھ ! بۇ باشلىقنىڭ ئۆيى نېمىدېگەن ھەشەمەتلىك ! مەن پادىشاھلارنىڭ ئوردىسىنى كۆرمىگەن . لېكىن پادىشاھنىڭ ئوردىسى ھەرقانچە ھەشەمەتلىك بولسىمۇ مۇشۇنچىلىك بولار ! باشلىق ۋە ئۇنىڭ خوتۇنى خالتىدىن تۆكۈلگەن پۇلنى كۆرۈپ كۆزلىرى چاقناپ كەتتى ، بىزنى بىر ـ بىرلەپ ساناشقا باشلىدى : «دادىسى ، جەمئىي 300 مىڭ ئىكەن ! بۇ شۇمتەك يارىملىق ئادەم بوپقاپتۇ . دادىسى ، قۇرۇلۇشنى شۇنىڭغا ھۆددىلەپ بېرەيلى» . باشلىق مەن بار بىر دەستە پۇلنى ئۆزىنىڭ پۇل سومكىسىغا سالدى . ۋاھ ! ئۇنىڭ بۇ سومكىسىنى قانداق سومكا دېمەمسىز ؟ ! «پىركادان» كارخانىسى لەھەڭ تېرىسىدىن ئىشلىگەن سومكا ئىكەن . بىز ئاكا ـ ئۇكا ، ئاچا ـ سىڭىللار يەنە بۇ باشلىقنىڭ سومكىسىغا تىقىلدۇق . بۇ باشلىقنىڭ شۇ سومكىسىدا يېرىم ئاي ياتتۇق ، بىزنى قولدىن ـ قولغا ئۆتكۈزىدىغان ئىش بولمىدى . چۈنكى بۇ باشلىقنىڭ يەيدىغىنى ئۇچۇن باشقىلارنىڭ زىياپىتى تەييار ئىكەن ، لازىملىق نەرسە ـ كېرەكلىرىنى باشقىلار تەييار قىلىپ بېرىدىكەن ، ئىدارىسىگە خىزمەتكە بارسا ئاپىرىپ ـ قويىدىغان پىكاپى تەييار ئىكەن . بۇنداق باشلىقلار «تۆت

ئاساسي پرىنسىپتا چىڭ تۇرىدۇ» غان ياخشى كادىرلار ئىكەن: ماۋاشىنى ئاساسەن تەۋرەتمەيدىكەن، يەيدىغىنىغا زىياپەت ئاساسەن تەييار ئىكەن، ئىچىدىغان ھاۋىقىنى ئاساسەن باشقىلار ئەكىلىپ بېرىدىكەن، خوتۇن دېگەن نەرسە ئاساسەن كېرەك ئەمەس ئىكەن، شۇڭا بۇ باشلىقنىڭ خوتۇنى بىرقانچە قېتىم جېدەللەشكەنكەن. ھەرقېتىم جېدەللەشكەندە قالغاندا، بۇ باشلىقنىڭ قولىدا ئىشلەيدىغانلار ياكى تەۋە ئىدارىدە ئىشلەيدىغانلار بۇ باشلىقنى كۆڭلىنى ئېچىپ قويايلى، دەپ ئويناتقىلى ئاچقىپ كېتىدىكەن. بىر كۈنى بىز بۇ باشلىق بىلەن بەش يۈلتۇزلۇق بىر ئېسىل مېھمانخانىغا باردۇق. باشلىق ئاۋۋال ناخشا ئوقۇدى، ئاۋازى ۋاھ دەپ كەتكۈچىلىكى يوق ئىكەن، شۇنداق بولسىمۇ، ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، يارايدۇ، دەپ چاۋاك چالىدىغانلارمۇ چىقىدىكەن. بۇ باشلىق قۇرغۇيدەك كېلىشكەن بىر سەتەك چوكانىنى يېنىغا چاقىرىپ، چىراغلىرى گۈڭگا يورۇپ تۇرغان خاس بۆلۈمىگە باشلاپ كىردى، ئاندىن كېيىن بۆلۈمىنىڭ چىراغلىرىنى ئۆچۈرۈۋېتىپ، چوكان بىلەن بىرەدەم ھەپىلەشتى. كېيىن بىز ئاكا - ئۇكا، ئاچا - سىڭىلىدىن بەشىمىزنى ھېلىقى چوكانىنىڭ لىپتىكى ئىچىگە تىقىپ قويدى، ئىنىلىرىمدىن بىرسى لىپتىكتىكى سۇت داغلىرىنىڭ ھىدىغا چىدىماي ئاغزىنى بۇزۇپ تىللىۋەتكۈدەك بوپتۇ. ئۇ باشلىق بولسا بۆلۈمىنىڭ چىراغلىرىنى ياندۇرۇپ، يەنە سالاپەتلىك ئېسىل ئادەم بولۇۋالدى.

كېيىن تەلەتىدىن خۇنخورلۇق چىقىپ تۇرىدىغان بەتبەشىرە بىر ئادەم ھېلىقى چوكانىنى ئىزدەپ كىرىپ، ئۇنىڭدىن 500 كويىچەننى ئالدى، شۇ بەش ۋاراقتىن ئىككىسىنى چوكانغا بەردى، بىر ۋاراقنى مېھمانخانىنىڭ دىرېكتورىغا بوسۇرۇق ھەققى، دەپ بەردى، قالغان ئىككى ۋاراقنى ئۆزىنىڭ يانچۇقىغا سالدى. بەتبەشىرە ئادەم بىزنى بىر يەر ئاستى قىمارخانىغا

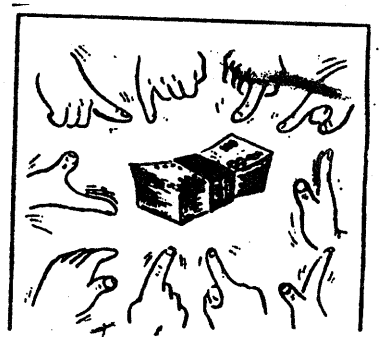
ئەكەلدى. ئۇ يەردە بىر پۈزۈر ئايال ئۇنى ئۆزىگە جەلپ قىلىپ پىشنى قايدۇردى. شۇنىڭ بىلەن بۇ بەتبەشىرە ئادەم ئۆز پىنىدىكى 2000 كويىچەندىن كۆپرەك پۇلنى بىر سائەتكە قالماي پاك - پاكىز ئۇتتۇرۇپ تۇگەتتى.

قىمارخانىنىڭ خوجايىنى كېچىدە ھېساب - كىتاب قىلدى، بىر كۈندە جەمئىي 30 مىڭ كويدىن كۆپرەك پۇل كىرىپتۇ. ئۇنىڭدىن 2000 كويىچەننى قول ئاستىدىكى بىر چاپارمەنگە ئۇقۇزۇپ، مى مى دەپ ئاتلىدىغان بىر چوكانغا يەتكۈزۈپ بېرىشنى تاپىلىدى. كۆپ قەۋەتلىك بىنادا ئولتۇرىدىغان بۇ چوكان قىمارخانا خوجايىنىنىڭ كىچىك خوتۇنى ئىكەن.

بىزنىڭ يەڭگۈشلەنگەن خوجايىنىمىز مى مى خانىم بىزنى بىر ماگىزىنغا ئاپىرىپ، ئۇپا - ئەڭلىك دېگەندەك پەرداز بۇيۇملىرى بىلەن ئورۇقلىتىش دورىسى ئالدى. قەددى - قامىتى ۋە ھۆسنى - چىرايى ئۇنىڭ ئۇچۇن ھەممىدىن مۇھىم دەسمايە ئىكەن. بىز كېيىن يەنە ماگىزىن خادىملىرىنىڭ ئىش ھەققىگە ئايلىنىپ، كۆكتات بازىرىدا تۇخۇم ساتىدىغان بىر دېھقانىنىڭ بىلگە تۇگۈلدۇق، ئۇ يەردىن چىقىپ يەنە شۇ دېھقانىنىڭ كەنجى ئوغلىنىڭ مەكتەپكە تۆلەيدىغان ئوقۇش خىراجىتىگە ئايلىنىپ، يەنە بانكىغا ئامانەت قويۇلدۇق، ئۇنىڭدىن كېيىن ماڭاش بولۇپ سىزنىڭ قولىڭىزغا چۈشتۇق، سىز ماڭا ئىگە خوجايىن ھېپقالدىڭىز. ئىسسىت، ئەتە يەنە قولىڭىزدىن چىقىپ كېتىدىغان بولدۇم، ئىسسىت! ئىستىقبالىمدىن بەكمۇ قايغۇرمەن. ئۇچۇشنى بىلىپ، چۈشۈشنى بىلمەيدىغان ئىككى بايۇەچچە كۈنلەرنىڭ بىرىدە بايلىقتا بەسلىشىپ پۇل كۆيدۇرىدىغان بولسا، بىز ئوتتا تۇتەپ ھارام كېتىشىمىز مۇمكىن. چۈشەنمىدىم، بۇ دۇنيا نېمىشقىمۇ شۇنچە تەڭشەلمىگەن دۇنيادۇر؟ ئاچلىق، ئادايلىق دەردىدىن تېخىچە قۇتۇلۇپ كېتەلمىگەن دېھقانلار بىزگە شۇنچە موھتاج بولۇپ تۇرسا، بىز بايۇەچچىلەرنىڭ پۇل

سومكىسىدا قىستىلىپ ـ سىغدىلىپ ياتىدىكەنمىز ، ـــ 100 كويچەنلىك قەغەز پۇل شۇ گەپلەرنى قىلىۋېتىـــپ ، ئۆكسۈپ يىغلاپ سالدى .

ـــ بۇرادەر ، ـــ دېدىم ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ ، ـــ مەندە نېمە ئىلاج بولسۇن؟ ئەتە تېخى ســـزگە گۇرۇچ ، كۆكتات ئالىمەن ، كەچۈرۈڭ ، بۇرادەر .

پوزىتسىيە بىلدۈرۈشمەكتە

چاغان توغرىسىدا قىسسەلەر

كىرىش سۆز

چاغان كۈنلىرى ئۆتۈپ كەتتى ، لېكىن ئەل قاتاردا ئورتاق بەھرلەنگەن چاغان كۈنلىرىدىن قالغان خىلمۇ ـ خىل تەسىرات ۋە ھېسسىياتلار خۇددى تېخى تۇنۇگۈنلا ھەتتا ھېلىراقتىلا زاھىر بولغان ئەھۋاللاردەكلا كۆز ئالدىمدا تۇرۇپتۇ . چوڭقۇرلاپ ئويلاپ قارىسام ، بۇ تەسىرات ۋە ھېسسىياتلىرىمدا ئۇلگە تەرىقىسىدە ئىزچىل قوبۇل قىلىپ ، داۋاملىق گۈللەندۈرۈشكە ئەرزىيدىغان ئاسىللار بار ئىكەن ، ئىبرەت قىلىپ تاشلاشقا توغرا كېلىدىغان ئاسىللارمۇ بار ئىكەن ، كونا ئۇدۇملاردىن پايدىلىنىپ يېڭىلىق يارىتىشقا ياردەم بېرىدىغان ئىلھامبەخش ئامىللارمۇ بار ئىكەن . چاغان دېمەك ھېيىت ـ بايرام دېمەكتۇر . خۇشال ۋەتەنىنىڭ بەخشەندىسى دەپ تەرىپلىنىدىغان «چاغان» مۇ باشقا تۇرلۇك ـ تۈمەن مەدەنىيەت ھادىسىلىرىگە ئوخشاش تولـــمۇ مول ۋە بۇرەككەپ مەزمۇندىن تەركىب تاپقان بولغاچقا ، ئىرادىلىك ئادەملەرنىڭ شۇ مەزمۇنلار بىلەن تونۇشۇپ كۆرۈش ھەۋىسىنى قوزغىماي قالمايدۇ . چۈنكى ھەرقانداق سۆزنى چۈشىنىـــپ ئىلىش ، ھەرقانداق ئىشنى بىلىپ قىلىش ـــ بۇ بىر ئادەمنىڭ ئەقلىي پائالىيەت مىزانى . چۈنكى ئەقىل تارازىسىدا ئۆلچەپ ـ چۈشىنىپ قىلغان سۆزدىن ، بىلىپ قىلغان ئىشتىن خاتالىق ئاز چىقىشى ، كېيىنكى پۇشايمانىنىڭ يوق دېيەرلىك دەرىجىدە ئاز بولۇشى ھەممە ئەقىل ئىگىســـگە ئايان ساۋاتتۇر . بولۇپمۇ

هازىرقى ئۇچۇر دەۋرىدە ھەممىدىن ، ھەر جەھەتتىن خەۋەردار بولۇش ، چالا بولسىمۇ كۆپرەك ساۋاتلىق بولۇش ۋە بۇ يولدا تىرىشىش يالغۇز مەخسۇس كەسىپ ئىگىلىرى ، ئىلمىي تەتقىقاتچىلار ئۇچۇن زۆرۇر بولۇپلا قالماستىن ، ھاياتلىقنىڭ ئىگىسى بولغان ھەربىر ئادەم ئۇچۇن ھاياتلىقنىڭ زۆرۇر شەرتلىرىدىن بىرىدۇر . چاغان ئوياش ، ئۇنىڭ خۇشاللىقى بىلەن ئۆزئارا مۇبارەكلىشىپ ، چاغان تەتىنەسىدىن ئورتاق بەھرلىنىش بىلەن بىر ۋاقىتتا ، دىققەت- نەزىرىمىز كۆز ئالدىمىزدا كۆرۈنۈپ تۇرغان مەۋجۇدىيەتلەرگىلا مەركەزلىشىپ قالسا ، قارىماققا «ئۇستۇاش پۇتۇن ، قورساق توق» تۇرسىمۇ ، مېڭىدىكى ئاچارچىلىقتىن خالىي بولۇش مۇمكىن ئەمەس .

بىزدە بولۇمسىز ئادەملەرنى «ئۇلى بوش ئادەم» دەپ سۈپەتلەيدىغان گەپ بار ؛ بىلىمسىز ياكى بىلىمى ئاز ئادەملەرنى بەزىدە «قورسىقىدا ئۇمىچى يوق ئادەم» دەپمۇ سۈپەتلەيمىز . بەزى ئادەملەر قارىماققا توققۇزى تەل بولسىمۇ ، لېكىن ماھىيىتىدە ئىچى كاۋاك ، مېڭىسى قۇرۇق بولىدۇ . ئۇچۇر دەۋرى باشلانغاندىن بۇيانقى ئەھۋال بولسا كىشەرك ، جەمئىيەتتە ئادەملەر ئۆزىنى «زەرەت» قىلىپ تۇرۇش كىشەرك دەيدىغان ئۇندەشلەر كۆپىيىپ قالدى . ئۇيغۇر تىلى لۇغەتلىرىگە سىڭدۇرۇلگەن بۇ رۇس تىلى ئاتالغۇسى فىزىكىدا «توك قاچىلاش» دېگەن مەنىدىن ئىبارەت بولۇپ ئېلېكتر توكىدىن دېرەك بەرسىمۇ ، ماھىيەتتە كۈچ - قۇۋۋەت ، غەيرەت ، جۇشقۇنلۇق ، يۈرەك ئوتى ۋەھاكازا دېگەن كۆچمە مەنىلەردىمۇ قوللىنىلىدۇ ، خەنزۇ تىلىدا ھەم شۇنداق . بۇ سۆز بىز ئۇيغۇرلارنىڭ ئەنئەنىۋى جانلىق تىلىمىزدا «قورساقتىكى ئۇماچ» دېگەن سۆز بىلەن تەسۋىرلىنىدۇ . «سامان قورساق» بولغاندىن كۆرە قورساققا «ئۇماچ» توپلىغان ئەلا . ھەرقانداق ئادەم ئۆزىنى «زەرەت» قىلىپ تۇرمىسا ، ئوقۇمىسا ،

ئۆگەنمىسە ، قورسىقىغا ئاز - تولا «ئۇماچ» توپلىمىسا ، كۆرۈنۈشتە قورسىقى توق تۇرغىنى بىلەن ماھىيەتتە مېڭىسى ئاچ بولىدۇ . «ئازادلىق ئارمىيە گېزىتى» نىڭ 2000 - يىل 27- نويابىردىكى سانىدا خەۋەر بېرىلىشىچە ، (ئېلىمىز خەلقىنىڭ ئىلىم - بىلىم سەۋىيىسى جەھەتتە خەلقئارادا ئومۇملاشقان ئۆلچەمگە يېتىدىغانلىرى ئومۇمىي نوپۇس بويىچە ئاران 0.3% نى تەشكىل قىلىدىكەن . ياۋروپا ئورتاق گەۋدىسىدە بولسا 1989- يىلى ئۆلچەمگە يەتكەنلىرى 4.4% ، ئامېرىكىدا بولسا 6.9% ئىكەن . دېمەك ، ئېلىمىزنىڭ نەقەدەر ئارقىدا قالغانلىقىنى مانا بۇ كونكرېت رەقەملەردىن ئېنىق بىلىۋالغىلى بولىدۇ .)

ئىلىم - بىلىمسىزلىك ، قورساقتا ئۇماچ يوقلۇقى قارىماققا چاغان ئويناشقا ، ھېيت - بايرام ئۆتكۈزۈشكە ، يەپ - ئىچىش ۋە ئويناپ - كۈلۈشكە ، كۈنلەرنى قەدىر - ئەھۋال ئۆتكۈزۈشكە دەخلى يەتكۈزمەيدىغاندەك كۆرۈنىدۇ . لېكىن (مېڭىڭىز ئاچ ، قۇرۇق بولسا ، دائىم شۇنداق كېتىۋەرسىڭىز ، مېڭىڭىزنى زەرەت قىلىپ تۇرمىسىڭىز ، قورساقنى ئەستەرلىگەندەك مېڭىڭىزنىمۇ ئۇلداپ ، قۇۋۋەتلەندۈرۈپ تۇرمىسىڭىز دەۋرنىڭ قەدىمگە يېتىشەلمەي ئارقىدا قېلىشىڭىزدا شەك بولمىسا كېرەك . ئەگەر بىر مىللەتتە شۇنداق مېڭىسىنى يېڭىلىقلار بىلەن ئۇلداپ تۇرمايدىغان ئادەملەر كۆپىيىپ كەتسە شۇ مىللەتنىڭ تىرىكىشىش ، جانلىنىش ئىقتىدارى بارغانسېرى ئاجىزلىشىپ ، ئومۇمىي رىقابەتتە شاللىنىپ قېلىشى ، ئاخىر ئېغىر كۈنلەرگە قېلىشى مۇمكىن .)

(ھازىر بىز ئۇچۇر دەۋرىدە ، يەنى ئىلىم - بىلىم دەۋرىدە ياشاۋاتىمىز . جىسمانىي كۈچكە ، ئەنئەنىۋى ئەمگەككە سۆيۈنۈپ جان باقىدىغان ھالەتتىن بارا - بارا مېڭىنى تولۇقلاش ، ئىلىم - بىلىمنى ۋاستە قىلىش يولى بىلەن ياشايدىغان ھالەتكە قاراپ قەدەم تاشلىماقتىمىز . كەلگۈسىدە ئىلىملىكلەر ،

بىلىملىكلەر روناق تاپىدىغان زامانلار يېتىپ كەلگەندە ، بۇگۈنكى مېڭىسى ئاچ ئادەملەر قورسىقىنى توقلاشقىلا بېرىلىپ ، مېڭىسىنى ئىلىم - بىلىم بىلەن ، يېڭى تېخنىكا بىلەن ئۇلداشقان ئەھمىيەتسىز قارىغانلىقىنىك دەردىنى تارتىشى ، «قورسىقى ئاچ» قېلىشى ئېھتىمالدىن يىراق ئەمەس) ئامېرىكىلىق مەشھۇر كەشپىياتچى توماس ئېدىسون : («ئادەمنىك قارنىنى يەتكۈچە تويغۇزۇش مۇمكىن ، لېكىن مېڭىنىك دائىم يېڭى بىلىم ئېلىش ، يېڭى تەجرىبە ھاسىل قىلىش ئارزۇسىنى قاندۇرۇش مەڭگۈ مۇمكىن ئەمەس») دەپتىكەن . بىرقانچە يىلدىن بۇيانقى تىرىشىش ئارقىسىدا كۆز - قارنىمىز ھەرھالدا تويۇۋاتىدۇ ، ئەمدى مېڭىمىزنى ئۇلداش نۆۋىتى كېلىۋاتىدۇ . پۈتۈن دۇنيا ، پۈتۈن ئەل كەسكىن رىقابەت دەۋرىگە كىرىپ كېتىۋاتقان بىر زاماندا ، مېڭىنى ئىلىم - بىلىم بىلەن ، زامانىۋى پەن - تېخنىكا بىلەن قوراللاندۇرۇش — بۇ ھەممىمىزنىك ئىنسانىي ھوقۇقىمىز ھەم سەل چاغلاشقا بولمايدىغان زۆرۈر ۋەزىپىمىزدۇر .

يۇقىرىدا «چاغان توغرىسىدا قىسسە» دېگەن سەرلەۋھىنى يېزىش بىلەنلا «قىسسە» توغرىسىدىكى بايانلىرىمىز بىر چەتتە قېلىپ ، سۆزۈم شاخلاپ كېتىپ قالدى . ئوقۇرمەنلەرنىك قىممەتلىك ۋاقتىنى ئارتۇقچە بەند قىلىپ قويغانلىقىمدىن ئۆزۈر سورايمەن . ئەسلى سۆزۈمگە قايتسام ، ھەرقانداق ئادەم مېڭىنى ساز ، نەزەرنى ئۆتكۈر ، كۆڭۈلنى كەڭ تۇتۇش ۋە شۇنىك بىلەن ئاق - قارىنى ئېنىق پەرق ئېتىش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن ئۇنى - بۇنى ئوقۇپ تۇرۇشى لازىم دەپ مەسلىھەت بەرمەكچىمەن .

بۇ يەردە شۇ مەسلىھەتىمگە ئاساسەن تونۇشتۇرماقچى بولۇۋاتقىنىم «چاغان» توغرىسىدىكى قىسسە . خەنزۇ خەلقىنىك ئادىتىدە كونا تەقۋىم بويىچە ، يەنى قەمەرىيە كالېندارى بويىچە

5- ئاينىك 5 - كۈنى «دۇەن ۋۇجې» دەپ ئاتىلىدىغان ئايەم كۈنى بار . رىۋايەتلەرگە قارىغاندا قەدىمكى زامانىدا چۈيۈەن نامىلىق مەشھۇر شائىر شۇ كۈنى ئۆزىنى دەريا‌غا تاشلاپ ئۆلگەنىكەن ، ئەل - يۇرت شۇ كۈنى ئۇنىك روھىغا ئاتاپ زۇڭزى (گۈرۈچنى يىكەن يوپۇرمىقىغا ئوچ بۇرجەك قىلىپ ئوراپ پىشۇرۇپ ، شىرنە بىلەن يەيدىغان تائام) يېگەنىكەن . شۇ خاتىرىلەش پائالىيىتى ھازىرغىچە ئەنئەنىۋى ئايەم بولۇپ داۋاملاشماقتا . كونىچە 5 - ئاينىك 5 - كۈنىدىكى شۇ «ئايەم» — (توغرىسى : ئەييام) — بىز ئۇيغۇرلاردا ئادەتتە «تاڭزۇڭزا چاغنى» دەپ ئاتىلىپ كەلمەكتە . يەنى قەمەرىيە كالېندارى بويىچە 8 - ئاينىك 15 - كۈنى ، يەنى ئاي تازا تولۇن بولغان كۈنى ئاي تاماشىسى ئوتكۈزۈپ ، ئايتوقاچ يەيدىغان بايرام بار . خەنزۇلار «جۇڭجيۇجې» دەپ ئاتايدىغان بۇ ئايەم «ئۇيغۇرلاردا «تاۋۇز چاغنى» دەپ ئاتىلىپ كەلمەكتە . ئېھتىمال بۇ ئايەم كۈنلىرى ئۇيغۇر خەلقىنىك جۇغراپىيە - كىلىمات مۇھىتىدا تاۋۇز راسا نىيامغا يېتىپ پىشقان ۋاقىتقا توغرا كەلگەنلىكىدىن شۇنداق ئاتالسا كېرەك . شۇنداق چاغان دەپ ئاتىلىدىغان ئايەم كۈنلىرى ئاز ئەمەس . مەن پەقەت ئەسلى خەنزۇچە «قەدىمكى ۋە ھازىرقى رىۋايەتلەر گېزىتى» دە ئېلان قىلىنغان ، «شىنجاڭ رادىئو - تېلېۋىزىيە گېزىتى» نىڭ 2001 - يىل 16 - يانۋار سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان «دېھقانلار تەقۋىمى بويىچە يىللىق چاغان ئادەتلىرىدىن تەرجىمە» دېگەن سەرلەۋھىدىكى ماقالىنى نىسقارتىپ تەرجىمە قىلىپ ، كونا يىلنى ئۆزىتىپ ، يېڭى يىلنى كۈتۈۋالىدىغان «چاغان» ، يەنى «باھار بايرىمى» توغرىسىدىكى قىسسەلەرنىلا تونۇشتۇردۇم .

* * *

1 . «چاغانلىق» توغرىسىدا قىسسە

«چاغانلىق» دېمەك ، چاغان مۇناسىۋىتى بىلەن بېرىلىدىغان پۇل ۋە باشقا نەرسە دېمەكتۇر . چاغان كۈنى ئائىلىدىكى ئولۇغ-ئۇششاق ھەممە ئادەم جەم بولۇپ ، كۆڭۈللۈك ئولتۇرۇپ غىزالانغاندىن كېيىن ، ئائىلىنىڭ چوڭى تۆرە ئولتۇرۇپ ، كىچىكلەرنىڭ ئىززەت سالىمىنى قوبۇل قىلىدۇ ، ئۇنىڭدىن كېيىن كىچىكلەرگە پۇل - مال تارقىتىپ بېرىدۇ .

يەنە بىر رىۋايەتكە قارىغاندا ، ھارپا كۈنى ئاخىرلاشقاندا ئائىلە جامائىتى بىر - بىرىنىڭ چاغىنىنى مۇبارەكلەيدۇ ، ئاندىن كېيىن ئائىلىنىڭ چوڭى كىچىكلەرگە تەڭگە - تىللا تارقىتىپ بېرىدۇ . ئۇرۇق - تۇغقان ، يارۇ - بۇرادەرلەر چاغانىنى مۇبارەكلەپ كەلگەن بولسا ، ئۇلارنى ئېلىپ قېلىپ چاي بېرىدۇ ، تائام بىلەن مېھمان قىلىدۇ ؛ ئاندىن كېيىن ئۇلارغا تەڭگە ياكى تىللا ۋە ياكى بېزەك سېلىنغان كەشتىلەنگەن ھەميانىدىن بىرنى چاغانلىق قىلىپ بېرىدۇ .

قەدىمكى زاماندا چاغانلىق ناھايىتى ئېتىبارلىنىدىكەن ، بەزىدە 100 داچەن ياكى تومپۇرنى قىزىل شوينىغا ھەر خىل شەكىلدە ئۆتكۈزۈپ چاغانلىق دەپ بېرىدىكەن . بۇنىڭدا «100 ياش ئۆمۈر سۈرۈڭ» دېگەن مەنە بار ئىكەن . بەزىدە شۇنداق مىس پۇللارنى شوينىغا بايلىق ، بايلىق ئاشتلىق مەنىسىنى بىلدۈرىدىغان نەرسىلەر شەكلىدە ئۆتكۈزۈپ ، چاغانلىق دەپ بېرىدىكەن . پۇلدىن باشقا ، بەزى يەرلەردە ئامۇت ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش مېۋىلەرنى سۆزنىڭ ئاھاڭداشلىقىغا توغرىلاپ كىچىك بالىلارنىڭ ياستۇقى يېنىغا «ئامەت» لىك بولسۇن دەپ قويۇپ قويىدىكەن .

بۇلاردىن باشقا ، شىمالىي جۇڭگولۇقلار : كىچىك بالىلار سەغىرە - مەسۇم بولغانلىقى ، ئۆزىنى تۇتۇش ئىقتىدارى ئاجىز

بولغانلىقى ئۈچۈن جىن - شەيتانلارغا ئاسان ئالدىنىپ كېتىدۇ ، شۇنىڭ ئۈچۈن بالىلارغا چاغانلىق پۇل بەرسەك ، ئۇلار شۇ پۇلغا ئاسماندىكى ، يەردىكى مالائىكىلەرنى سېتىۋېلىپ ، شۇلارنىڭ شەپقىتى بىلەن بالا - قازا ۋە ئاغرىق - سىلاقتىن ئامان بولىدۇ ، دەيدىكەن .

چاغانلىق بېرىش ئادىتى ھازىرمۇ بار . ئائىلە باشلىقلىرى بالىلارغا چاغانلىق پۇل بېرىپ ، ئۇلارنى تىرىشىپ ئوقۇشقا ، ساغلام ئۆسۈشكە رىغبەتلەندۈرىدۇ .

2 . تۇنەك توغرىسىدا قىسسە

تۇنەك تۇنەش ئادىتىنىڭ تارىخى ئۇزۇن ، «كېچىچە ئۇخلىماي تۇنەپ تاڭ ئاتقۇزۇش» دەيدىغان خاتىرىلەر بار . رىۋايەت قىلىنىشىچە ، بۇرۇنقى زامانىدا «يىل» دەپ ئاتىلىدىغان بىككە مۇڭگۈزلۈك بىر ھايۋان بار ئىكەن ، ئۇ غەلىتە ھايۋان ناھايىتى يىرتقۇچ ئىكەن ، ھەر يىلى 12 - ئاينىڭ 30 - كۈنى ئادەمزات ئارىسىغا كىرىۋېلىپ ئادەم يەيدىكەن . لېكىن يالقۇنجاپ ئۇرغان ئوتتىن ، قىزىل رەڭدىن ۋە ئاۋازدىن ناھايىتى قورقىدىكەن . ئادەملەر شۇ «يىل» ناملىق ھايۋاننىڭ زىيانكەشلىكىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن دەل شۇ كۈنى قىزىل كىيىم كىيىۋالىدىكەن ، قىزىل پانۇس ياقىدىكەن ، قىزىل قەغەز چاپلايدىكەن ، يانغىن (رەڭدار تۇتۇن) ئاتىدىكەن ، پوجاڭزا ئاتىدىكەن ، نوكچە - شام يانىدۇرىدىكەن ، تاڭ ئاتقۇچە ئۇخلىماي دۇئا تەلەپ قىلىدىكەن . ئۇدۇم بولۇپ قالغان بۇ ئادەت «تۇنەك» دەپ ئاتىلىپ كەلمەكتە .

«بىر كېچە ئىككى يىلغا تۇتىشىدۇ ، تۇن ھەسسە بولغاندا شۇ يىل ئىككىگە ئايرىلىدۇ» دەيدىغان گەپ بار . شۇنىڭ ئۈچۈن تۇنەك بولىدىغان كۈن ناھايىتى قەدىرلىنىدۇ . بەزى جايلاردا

هارپا كېچىسى «بەرىكەت كېلىدىغان كېچە» دەپمۇ ئاتىلىدۇ (بۇ مەنە جەھەتتىن بىز ئۇيغۇرلادىكى «شۆبىقەدرى كېچىسى» دەيدىغان ئادەتكە ئوخشاپ كېتىدۇ) . رىۋايەتكە قارىغاندا ، مەيلى چوڭلار بولسۇن ياكى كىچىكلەر بولسۇن ، شۇ كېچىسى كىشىلەرنى خۇشال قىلىدىغان ياخشى گەپلەرنى قىلىشى ، ئادەمنى رەنجىتىدىغان شۇم گەپلەرنى قىلماسلىقى لازىم ئىكەن ، ئەگەر شۇم گەپلەرنى قىلىپ سالسا شۇ يىلى پالاكەت باسىدىكەن ، تۇنەك بولغان ئائىلىدە ئاتا - ئانىنىڭ ئۆمرى ئۇزۇن بولىدىكەن ، بەزى جايلاردا «كىچىكلەر 10 يىل تۇنەك تۇنىسە چوڭلارنىڭ ئۆمرىگە بىر يىل قوشۇلىدۇ» دەيدىغان گەپمۇ بار ئىكەن . قەدىمكى زامانلاردا تۇنەك كېچىسى «تۇسۇ شارابى» ئىچىدىغان ئادەت بار ئىكەن ، ئۇ شاراب بىر خىل كەڭ يوپۇرماقلىق ئوتنى مەيگە چىلاش يولى بىلەن تەييارلىنىدىكەن . هارپا كېچىسى ئىچسە ۋابا كېلىسىدىن ساقلاپ ، ساغلاملىقنى ئاسرايدىكەن . يەنئەن تەۋەسىدە : «چاغان كېچىسىنى ئۇخلىماي ئۆتكۈزسەك ، كېلەر يىلى بىلىكىمىز كۈچ - قۇۋۋەتكە تولىدۇ ، ئىشىمىز بەرىكەت تاپىدۇ» دەيدىغان رىۋايەتلەر بار . شىمالىي جۇڭگولۇقلار تۇنەك كېچىسى يېرىم بولغاندا «يىلنى يەڭگۈشلەش جۇۋاۋىسى» يەيدۇ . يەنە كېلىپ شۇ كېچىسى دەل سائەت 12 دە يېيىشنى ياخشى كۆرىدۇ ، چۈنكى جۇۋاۋا ئىككى قۇلاقلىق يامبۇ بولغاچقا ، ئۇنى يىل ئالمىشىدىغان ۋاقىتتا يېسە ، كېلەر يىلدا دۆلىتى ئارتىپ ، ئىش - ئوقىتى بەرىكەتلىك بولارمىش .

شىمالىي جۇڭگولۇقلاردا تۇنەك كېچىسى «پاخال دەسسەش» ئادىتىمۇ بار . بەزىلەر هارپا كېچىسى كىرگەن - چىققانلار دەسسەپ ئۆتسۇن دەپ ، هويلىغا كۈنجۈت پاخلىنى پايخان قىلىپ قويىدىكەن ، چۈنكى سان - ساناقسىز كۈنجۈت دانلىرىدا «دۆلىتى زىيادە بولسۇن» ، «ئۆمرى ئۇزۇن بولسۇن» دېگەن مەنا بارمىش .

3 . چاغان هارپىسىدا «غەم - قايغۇ تەلپىكىنى چۆرۈپ تاشلاش» قىسسەسى

بۇرۇنقى جاۋ بەگلىكىنىڭ پايتەختىنى خەندەندە «غەم - ئايغۇدىن خالاس بولۇش» دەيدىغان ئۆرپ - ئادەت بار ئىكەن . بۇ گەپنىڭ كونا خاپىلىقلارنى تاشلاپ ، يېڭى خۇشاللىقنى كۈتۈۋالىمىز دەيدىغان مەنىسى بار ئىكەن .

رىۋايەتلەرگە قارىغاندا ، بۇ ئادەت ئۇرۇشقاق بەگلىكلەر دەۋرىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدا باشلانغانىكەن . پادىشاھ چىن شىخۇاڭ ئۆز زامانىسىدا چى ، چۇ بەگلىكلىرىنى مەغلۇپ قىلغاندىن كېيىن ، جاڭ خەن ناملىق سەركەردىسىنىڭ باشچىلىقىدا جاۋ بەگلىكىگە لەشكەر تارتىپ هۇجۇم قىپتۇ . جاۋ بەگلىكىنىڭ لەشكەرلىرى ۋە پۇقرالىرى باتۇرلۇق بىلەن قارشى تۇرۇپ ، چىن شىخۇاڭنىڭ لەشكەرلىرىگە ئېغىر زەربە بېرىپتۇ . بۇ ئەھۋالدىن غەزەپكە كەلگەن سەركەردە جاڭ خەن شۇ ئەتراپتىكى خەلقنى ئومۇميۈزلۈك بۇلاڭ - تالاڭغا قالدۇرۇپتۇ ، ئېتىپتۇ ، چېپىپتۇ ، ئۆي - ماكانلىرىغا ئوت قويۇپتۇ . جاۋ بەگلىكىنىڭ خەلقى شۇ قىرغىنچىلىقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن باشلىرىدىكى روماللىرىنى ، تەلپەكلىرىنى چۆرۈپ تاشلاپ ، ئەرەپ - تەرەپكە مۇساپىر بولۇپ قېچىپ كېتىپتۇ . چىن شىخۇاڭ پادىشاھلىقى بەگلىكلەرنى بىرلەككە كەلتۈرگەندىن كېيىن ، باشقا ئارتىدىغان ، كېيىدىغان هەر خىل باشلىقلارنى بىر قىلىپقا چۈشۈرۈش توغرىسىدا پەرمان چىقارغانىكەن ، خەلق ئىلگىرىكى ئاھانەت ۋە خورلۇقلارنى ئېسىدىن چىقارماي ئەسلەپ ، چىن شىخۇاڭ پادىشاھلىقى تارقىتىپ بەرگەن باشلىق — يەنى تەلپەكلەرنى كوچىلارغا چۆرۈپ تاشلاپتۇ . چىن پادىشاھلىقىنىڭ بەگلىرى بۇنىڭدىن قاتتىق دەرغەزەپ بولۇپ ، تەلپەكلەرنى

چۆرۈپ تاشلىغان ئادەملەرنىڭ بىرمۇنچىسىنى ئۆلتۈرۈپ تاشلاپتۇ . خەلق بۇنداق بىگۇناھ زۇلۇمدىن ساقلىنىش ئۈچۈن «چاغاندا كوننى يېڭىلاش» پۈرسىتىدىن پايدىلىنىپ ، تەلىپكىلىرىنى كوچا - كوچىغا چۆرۈپ تاشلاپتۇ ، ھۆكۈمەتمۇ بۇنىڭغا ئامالسىز قاپتۇ . بۇ ھەربىر كىشىنىڭ چاغلاردا «غەم-قايغۇ تەلىپىنى چۆرۈپ تاشلاش» دەپ ئاتىلىپ ، بىر خىل ئۆرپ- ئادەت تەرىقىسىدە ئۇدۇم بولۇپ قاپتۇ . بۇ ئىبارىدىن كونا غەم - غۇسسىنى چۆرۈپ تاشلاپ ، يېڭى خۇشال - خۇراملىقنى كۈتۈۋالايلى ، دەيدىغان مەنە چىقىدۇ .

4 . ھارپا كۈنى پۇت يۇيۇش قىسسەسى

ئېلىمىزنىڭ نۇرغۇن جايلىرىدا ھارپا كۈنى پۇت يۇيۇش ئادىتى بار . بۇنىڭدا بالايىئاپەت نېرى كەتسۇن ، دۆلەت ۋە راھەت بېرى كەلسۇن ، باسقان قەدەملىرىم خەيرلىك بولسۇن ، ئارزۇ- ئارمىنىم ئىشقا ئاشسۇن ، دەيدىغان ئارزۇلار بار .

بىز ھەر كۈنى دېگۈدەك پۇتىمىزنى يۇيۇپ تۇرىمىز . لېكىن ھارپا كۈنى پۇت يۇيۇشنىڭ ئەھمىيىتى باشقا كۈنلەردىكىگە ئوخشىمايدۇ ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئالاھىدە ئېتىبار قىلىنىدۇ . بولۇپمۇ مياۋ خەلقى چاغان ھارپا كېچىسىدە ئۇشتۇمتۇت قۇچوقى قاتار جەم بولۇپ ئولتۇرۇپ ، پۇتلىرىنى ئەستايىدىل يۇيىدۇ . ئۇلار پۇت يۇيۇشتىن ئىلگىرى ئېرىق - ئۆستەڭ بويلىرىدىن بىرنەچچە تۇپ يېكەننى يۇلۇپ كېلىپ ، يەنە بىرنەچە شاپتۇل شېخىنى قوشۇپ داڭقاندا قاينىتىدۇ . شۇنداق سۇ بىلەن پۇت يۇغاندا پاشا - قۇرت چاقماسمىش ، ۋابا كېسىلى يۇقماسمىش ، ھاردۇقى چىقارمىش ، چۆچەكلەرنىڭ ئۆمرى ئۇزۇن بولارمىش ، كېچىكلەر بالا - قازادىن ئامان بولارمىش .

پۇت يۇيىدىغان سۇ كۆپ بولۇشى ، يۇيۇش ۋاقتى ئۇزۇن

بولۇشى كېرەك ئىكەن . پۇت يۇيۇش تەرتىپى ئاۋۋال كىچىكلەردىن باشلىنىپ ، ئاخىرى چوڭلار بىلەن تۈگەيدۇ . كىچىكلەر پۇتىنى يۇيۇپ بولغاندىن كېيىن چوڭلارنىڭ ئالدىغا ئۇزارتىدۇ ، چوڭلار سىنچىلاپ كۆرگەندىن كېيىن : «ھارپا كېچىسى پۇتۇڭنى پاكىز يۇساڭ ، باسقان قەدىمىڭ بىكارغا كەتمەيدۇ ، كېلەر يىلى ئامەت كېلىدۇ» دەيدۇ . كىچىكلەرمۇ چوڭلارغا راھەت ، ئۆمۈر ۋە ئامانلىق تىلەيدۇ .

ئېلىمىزنىڭ شىمالىدىمۇ ھارپا كۈنى پۇت يۇيۇش ئادىتى بار ، بۇ ئادەتنىڭ ماھىيىتى مياۋ خەلقىنىڭكىگە ئوخشىشىپ كېتىدۇ . لېكىن ئۇلار پۇت يۇغان سۇنى دەرھال تۆكۈۋەتمىشتىن ھەزەر قىلىدىكەن . رىۋايەت قىلىنىشىچە ، پۇت يۇغان سۇدا پۇل- مالنىڭ ساقىنىدىسى بارمىش ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى يېڭى يىلنىڭ 1 - كۈنى چىققاندىن كېيىن تۆكۈش كېرەك ئىكەن ، ئۇنداق قىلغاندا پۇل - مالنى قالدۇرۇپ قالغىلى ، بالا- قازانى تۆكۈپ تاشلىغىلى بولارمىش .

5 . «5 - كۈنى خىزىرنى كۈتۈۋېلىش» قىسسەسى

كونىچە 1 - ئاينىڭ 5 - كۈنى چاغان باشلانغاندىن كېيىنكى ، يەنى باھار بايرىمىدىن كېيىنكى خاسىيەتلىك كۈن دەپ قارىلىدۇ ، شۇ كۈن «كىچىك چاغان» دەپمۇ ئېيتىلىدۇ . چۈنكى شۇ كۈنى رىۋايەتلەردىكى «بايلىق ئىلاھى» ، يەنى خىزىر بولۇقىدىغان كۈنمىش . شۇنىڭ ئۈچۈن ھەممە ئادەم خىزىرنى بولۇقتۇرىمىز دەپ كاتتا ھەم مول مەزە ، يەنى داستىخان تەييارلايدۇ ، پوجاڭزا ئاتىدۇ ، خۇشاللىققا چۆمىدۇ .

رىۋايەتلەرگە قارىغاندا ، بايلىق ئىلاھى بىر ئەمەس ئىكەن . «باش بايلىق ئىلاھى» ، «ياردەمچى بايلىق ئىلاھى» ، «مۇلكىي

بايلىق ئىلاھى» ، «ھەربىي بايلىق ئىلاھى» دېگەندەك ئىلاھلار بارمىش . بۇلارنىڭ ئىچىدە «باش بايلىق ئىلاھى» ھەممىدىن بەك ھۆرمەتلىك ئىكەن . ئۇتمۇشتە سودا دۇكانلىرىدا ، ئاھالە ئۆيلىرىدە شۇ باش ئىلاھنىڭ سۈرىتىگە سەجدە قىلىنىدىكەن ، سۈرەتتە ئۇنىڭ يۈزى قازاننىڭ قوغىدەك قارا بولىدىكەن ، قولىدا سىم قامچا ، ئاستىدا مىنۈالغىنى قارا يولۋاس ، ناھايىتى سۇرلۇك ، ئىككى تەرىپىدە ئىككى كۈچتۇڭگۇر سەرۋاز تىك تۇرغان .

يارەمچى بايلىق ئىلاھى ئاكا - ئۇكا بولۇپ بەش نەپەر ئىكەن . رىۋايەتكە قارىغاندا ، ئۇلار ھايات ۋاقتىدا بايلارنى ئۆلتۈرۈپ ، ئۇلارنىڭ مال - مۈلكىنى ئېلىپ كەمبەغەللەرنى يۆلەيدىغان قاراقچى ئىكەن ، ئۇلار ئۆلگەندىن كېيىنمۇ ئەسلى تەبىئىتى ئۆزگەرمىگەنىكەن ، شۇنىڭ ئۈچۈن كەمبەغەللەرنىڭ ئۇلارنىڭ سۈرەتلىرى ئالدىدا بايلىق تىلەپ قىلغان دۇئالىرى ناھايىتى ئاسان ئىجابەت بولارمىش ، ھەممىتى يوق بايلار كۆپىنچە خاكسار بولۇپ قالارمىش . بۇ يارەمچى ئىلاھلار ناھايىتى ھەققانىيەتچى بولغاچقا ، خەلق ئۇلارغا ناھايىتى ئىخلاس بىلەن چوقۇنىدىكەن . بېيجىڭدا «بەش نەپەر بايلىق ئىلاھى ئىبادەتخانىسى» بار ، ھەر يىلى 1 - ئاينىڭ 2 - كۈنى ئۇ يەرگە بېرىپ ياغ پۈرتىپ ، بايلىق تىلەپ قىلىپ سەجدە قىلىدىغانلار بار . ئۇلار ئىبادەتتىن قايتقاندا ، بىرنەچچە تىزىق «قەغەز يامبۇ» سېتىۋېلىپ ، ئۇنى بايلىق ئىلاھىدىن ئۆتنە ئالغان پۇل دەپ قارايدۇ . بەزىلەر قەغەزدىن يەملەنگەن ، ئۇستىگە ئالتۇن - كۈمۈش قاچىلانغان ساندۇق ئارتىلغان «ئالتۇن - قۇلان» سېتىۋالىدۇ ، بۇنىڭدا «ئالتۇن ئات ئالتۇن - كۈمۈشنى يۈكلەپ ماڭماقتا» دېگەن مەنە بارمىش . ئاياللارمۇ ، بالىلارمۇ «بەخت» دېگەن سۆز كەشتە قىلىنغان دۇخاۋا گۈلنى بېشىغا ، چېكىسىگە قىستۇرۇۋالىدىكەن ، بۇنى «ئۆيگە بەخت ئېلىپ قايتىمىز»

دېيىشىدىكەن .

«مۇلكىي بايلىق ئىلاھى» نىڭ سۈرىتىگە قارىغاندا ، ئۇ ئاق يۈزلۈك ، ئۇزۇن چاچلىق ، سالاپەتلىك ، بەزىلەر ئۇنىڭ سۈرىتىنى «بەخت» ، «بەرىكەت» ، «ئۇزۇن ئۆمۈر» ، «مال - دۇنيا» ۋە «شاد - خۇرام» دېگەن مەنىلەرنى چىقىرىپ سىزىدىكەن . ئۇنىڭ قولىغا ئالتۇن - كۈمۈش يىغىدىغان قاچىنىمۇ تۇتقۇزۇپ قويىدىكەن . تۇرمۇشىمىزدىكى «بەرىكەت يامغۇن ، مال - دۇنيا نېسىپ بولسۇن» دېگەن گەپلەر ئەنە شۇ سۈرەتتىكى مەنىدىن چىققانمىش .

بەزىلەرنىڭ گۇمان يۈگە ھەربىي بايلىق ئىلاھى دەپ چوقۇنۇشى بىرئاز ئەقىلگە سىغمايدۇ . گۇمان يۇ — گۇمانگۇڭ ، گۇمان ھەزرەت دەپمۇ ئاتىلىدۇ ، بىز ئۇيغۇرلارنىڭ جانلىق تىلىمىزدا باتۇر دېگەن سۆزنىڭ ئورنىدا ئىشلىتىلىدىغان «گاڭگۇڭ» دېگەن سۆزنىڭ مەنىلىرىدىن بىرى شۇنىڭغا قارىتىلغان بولۇشى مۇمكىن . «ئۇچ دۆلەت قىسسەسى» دىكى يۇ مەشھۇر باتۇر خەنزۇ خەلقىنىڭ ئادىتىدە «پىر» دەپ قاراپ ئىلاھلاشتۇرۇلۇپ قالغان . مال - دۇنياغا نەزىرىنى سالمايدىغان گۇمان يۇ قانداقسىگە بايلىق ئىلاھى بولۇپ قالىدۇ ؟ گەپ شۇ يەردىكى ، ئۇ پۇل - مالغا نەزەر - گۇزىرىنى سالمايدىكەن ، لېكىن باشقىلارنىڭ دۆلەتمەن بولۇشىغا مەدەت بېرىدىكەن . رىۋايەتلەرگە قارىغاندا ، ئۇ پادىشاھ ساۋ ساۋغا ياراپ قېلىپ باش ۋەزىرلىككە قويۇلغاندىن كېيىن ئىززەت - ھۆرمىتى كۆتۈرۈلۈپ ، پۇل - مېلى كۆپەيگەندە ئۆزىگە تەئەللۇق پۇل - مالنى مۇمىن ، كەمبەغەل ئادەملەرگە سەدىقە قىلىپ بېرىۋەتكەنىكەن . شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ «بايلىق ئىلاھى» بولۇپ قېلىشى ھەقلىق - دە .

شىمالىي جۇڭگونىڭ بەزى جايلىرىدا 1 - ئاينىڭ 5 - كۈنى بەزى ئادەملەر قەغەز ئادەم ياساپ ، «گادايلىقنى ئۆزىتىپ

قويدۇم» دەپ تاشقىرىغا تاشلىۋېتىدۇ ؛ «گادانىڭ قورسىقىنى تويغۇزۇپ قويماي» دەپ ھۇزۇر بىلەن تويۇنۇپ تائام يەيدىغانلارمۇ بار . بەزىلەر شۇ كۈنى «يامبۇ يەيمىز» دەپ جۇۋاۋا يەيدۇ . بۇ ئادەتلەردىكى ۋە «بايلىق ئىلاھى» نى كۆتۈۋېلىشتىكى مەقسەت ئوخشاش : بۇلار ئەمگەكچى خەلقنىڭ پۇل ـ مالىنىڭ بولۇشى ، كەمبەغەللىكتىن قۇتۇلۇش ، دۆلەتمەن ، بايلىقلار ياشاش ئارزۇسىنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ .

6 . زىگۇ بۇۋىگە ئاتاپ نەزىر قىلىش قىسسەسى

نۇرغۇن جايلاردا چاغان باشلانغان 1 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى «زىگۇ بۇۋى» گە ئاتاپ نەزىر قىلىدىغان ئادەت بار . بۇنىڭدىن مەقسەت ـــ زىگۇ بۇۋىدىن شاپائەت تىلەش .

رىۋايەتچىلەرنىڭ رىۋايەت قىلىشچە ، زىگۇ ئەسلى تاڭ سۇلالىسى دەۋرىدە ياشىغان ئايال ئىكەن . شۇياڭ (ھازىرقى سەنشى ئۆلكىسىنىڭ بىر ناھىيىسى) ھاكىمى ئۇنىڭ ھۆسن ـ جامالىغا ئاشىق بولۇپ ، ئىرىنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ كېيىن ئۆزىگە توقال قىلىۋالغانىكەن . ھاكىمنىڭ چوڭ خوتۇنى ئۇنىڭ گۈزەللىكىگە ھەسەت قىلىپ ، ئۇنى تەرەتخانىدا ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ . كېيىن خۇدا ئۇنىڭغا رەھىم ـ شەپقەت قىلىپ ، ئۇنى تەرەتخانا ئىلاھى قىلىپ تەينىلەپتۇ ۋە ئۇنىڭغا ياخشى ـ يامانلىق توغرىسىدا پال ئېچىش ئىقتىدارىنى ئاتا قىپتۇ . ئۇ دېھقانچىلىق ، باغۋەنچىلىك ، توقۇمىچىلىق ، ئۈي ـ ئىمارەت سېلىش ، پەرزەنت كۆرۈش ، سودا ـ تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىش ، تۆھپە يارىتىش ، ئىنئام ئېلىش ھەتتا ئۇرۇش ـ جەڭ ۋە دۆلەتنىڭ چوڭ ئىشلىرى جەھەتتە ئالدىن خەۋەر بېرەلەيدىكەن . شۇنىڭ ئۈچۈن 1 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى خۇنەنلىكلەر «زىگۇ بۇۋىنى كۆتۈۋېلىش»

پاغىنى ئۆتكۈزىدىكەن ، خېبېيلىكلەر «تەرەتخانا بۇۋىسىنى ئەكلىپ قىلىش» چاغىنى ، جياڭسۇلۇقلار «تەرەت ئازگىلى بۇۋىسىنى قارشى ئېلىش» چاغىنى ، جېجياڭلىقلار ۋە ئۇجيەنلىكلەر «بۇۋىمگە ئاتاپ ياغ پۇرىتىش» چاغىنى ئۆتكۈزىدۇ . بۇلاردىن مەقسەت ـــ زىگۇبۇۋى شاپائەت قىلسۇن ، بالا ـ قازالاردىن ساقلىسۇن دېگەندىن ئىبارەت .

7 . بەخت تىلەپ پانۇس تاماشىسى قىلىش قىسسەسى

كونىچە 1 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى «يۈەنشياۋ» بايرىمى دەپمۇ ئاتىلىدۇ . خەلقنىڭ شۇ كۈنى پانۇس ئېسىپ ، پانۇس تاماشىسى قىلىش ئادىتى بار ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى «پانۇس بايرىمى» دەپمۇ ئاتىشىدۇ .

بۇ بايرامنىڭ پەيدا بولۇشى توغرىسىدا رىۋايەت كۆپ . شۇ رىۋايەتلەرنىڭ بىرى مۇنداق : پادىشاھ خەن گازۇ ئۆلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ خانىشى لۈيخۇ مەلىكە پادىشاھلىق تەختىگە ئولتۇرغان . بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن جۇبو ، چېن پىڭ دېگەن سەركەردىلەر مەلىكىنى ئۆلتۈرۈپ ، لىيۇ خېڭنى پادىشاھلىق تەختىگە ئولتۇرغۇزغان . مەلىكە لۈيخۇ ۋە ئۇنىڭ ئاكا-ئىنى ـ ئەشرەپلىرىنى يوقاتقان كۈن دەل 1 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى بولغاچقا ، پادىشاھ لىيۇخېڭ ھەر يىلى شۇ ئاينىڭ شۇ كۈنى ئوردىدىن چىقىپ پۇقرا بىلەن بىللە نەغمە ـ ناۋا قىلغان ۋە شۇ كۈنىنى «يۈەنشياۋ» بايرىمى قارارلاشتۇرغان .

رىۋايەتلەرنىڭ يەنە بىرى مۇنداق : داۋ (تەرىقەت) دىنىنىڭ مۇخلىسلىرى «ئۈچ مالائىكە» گە ، يەنى ئاسمان مالائىكىسىگە ، يەر مالائىكىسىگە ، سۇ مالائىكىسىگە چوقۇنىدىكەن . ئاسمان مالائىكىسى نەغمە ـ ناۋاغا ، يەر مالائىكىسى ئادەمزاتقا ، سۇ

مالائكىسى پانۇس - چىراغقا ھېرس ئىكەن . 1 - ئاينىڭ 15-كۈنى «ئۇچ مالائىكە» ئاسماندىن تەڭلا زېمىنغا چۈشىدىكەن ، ئاسمان مالائىكىسى بەخت ئاتا قىلىدىكەن ، يەر مالائىكىسى گۈناھلارنى كەچۈرۈم قىلىدىكەن ، سۇ مالائىكىسى بالا - قازالارنى ھەيدەيدىكەن . شۇنىڭ ئۈچۈن بەزى ئادەملەر ئۈچ مالائىكىنى پانۇسلارنى ئېسىپ ، چاغان قىلىپ كۆتۈۋالىدىكەن ، شۇنىڭ بىلەن ئەل ئىچىدە «يۈەنشياۋ چاغنى» ئويناىدىغان ئادەت پەيدا بولۇپ قالغانىكەن .

يەنە بەزى ئالىملارنىڭ قارىشىچە ، «يۈەنشياۋ چاغنى» بۇرۇنقى ئادەملەر تەقۋىم - كالېندارغا ۋە ئاينىڭ كۆرۈنۈشىگە ئاساسەن قارارلاشتۇرغان خاسىيەتلىك كۈن ئىكەن . كونىچە 1-ئاينىڭ 15 - كۈنى يىل بېشىدا ئاينىڭ 1- قېتىم تولۇن بولغان كۈنى . ئاينىڭ تولۇن بولغانلىقى ئۇرۇق - تۇغقانلارنىڭ جەم بولۇشىدىن ، تۇرمۇش - مەئىشەتتە راھەت كۆرۈشىدىن دېرەك بېرىدۇ . شۇ كۈنى يەر ۋە ئاسمان مالائىكىلىرىگە سېغىنىپ شاپائەت تىلەش تولىمۇ ياخشى ئىش . شۇنىڭ ئۈچۈن ئەل ئىچىدە شۇ كۈن ناھايىتى قىزىق ، قايناق ئۆتىدۇ .

1 - ئاينىڭ 14 - كۈنىدىن باشلاپ ھەممە ئادەم ھەممە يەردە قەغەزدىن شىر ياساپ ، رەخت ئەجدىھا ياساپ ، داپ - دۇمباقلىرىنى ياڭرىتىدۇ ، پوجاڭزىلارنى ياسىشىپ ئاتىدۇ . بەزى جايلاردا 14 - كۈنىدىن 16 - كۈنگىچە پانۇس ئاسىدۇ ، ياندۇرىدۇ ، ئاسقۇدىن چۈشۈرىدۇ . شۇ پانۇس بايرىمىدا ئېسىلغان پانۇسلارنىڭ تولىسى ياخشىلىققىتىن دېرەك بېرىدىغان پانۇس ، ئۇلاردىن بەزىسى بايىاشاتچىلىققا ، بەزىسى دۆلەت ۋە شۆھرەتكە ، بەزىسى توي - تۆكۈن خۇشاللىققا ، يەنە بەزىسى ھەم دۆلەتمەنلىككە ۋە ئۇزۇن ئۆمۈرگە سەۋۈل بولىدۇ . ئاشلىق ۋە پاختا بىلەن مول ھوسۇلغا ئىشارەت قىلىنىدىغان ، پۇل - مال بەرىكەت بىلەن كېلىپ تۇرۇشىغا ئىشارەت قىلىنىدىغان

پانۇسلارمۇ بار . بۇلاردىن باشقا ، يەنە ئەجدىھا ، شىر ، تاغ - دەريا ، ئۇچار قانات قۇشلار ، تۆت ئاياغ ھايۋانلار ، قۇرت - قوڭغۇزلار ، ھەرە - كېپىنەكلەر ، بېلىقلار ، راۋاق ۋە يىشتاقلار ، ئونچە - مارجانلار ۋە گۈل - چېچەكلەرنىڭ رەسىملىرى چۈشۈرۈلگەن پانۇسلارمۇ بار . بۇلارنىڭ ھەممىسى دۆلەتمەنلىك ، بايلىق ، ئىززەت - ھۆرمەت ۋە بەرىكەتتىن ، بەخت - سائادەتتىن دېرەك بېرىدۇ . «يۈەنشياۋ بايرىمى» كېچىسىدە سەيلە قىلىسىڭىز ، گويا پۈتۈن جاھان ئاجايىپ سرايلىق گۈل - گىياھلار بىلەن بېزەلگەندەك ، رەڭدار چىراغلار بىلەن بېزەلگەن دەرەخلەردىن خۇددى ئالتۇن زەررىچىلىرى تۆكۈلۈپ تۇرغاندەك ، قاراڭغۇ كېچە گويا ئاپتاپ چاقناپ تۇرغان كۈندۈزگە ئايلىنىپ قالغاندەك ھېسسىياتقا كېلىسىز ، قاراپ تويمايسىز .

قەدىمكى زامانىدا يۈەنشياۋ كېچىسى خاسىيەتلىك پانۇس ئاساسىدىن باشقا ، بەخت تىلەشكە دائىر يەنە بىرمۇنچە ئادەتلەرمۇ بار ئىكەن . فۇجيەن تەۋەسىدە «ئەر - خوتۇن بىللە پانۇس ئېسىش» ئادىتى بار ، بۇنىڭ بىلەن ئەر - خوتۇن بىللە ياشاپ ، بىللە قېرىشنى ، پاتراق ئوغۇل پەرزەنت كۆرۈشنى تەلەپ قىلىدىكەن ؛ چاۋشيەن خەلقى «ئايغا تېۋىنىش» بىلەن بەخت - سائادەت ۋە بالىلىرىغا ئامەت تىلەيدىكەن ؛ بەزى بىرمۇنچە پەرلەردە پانۇسنى ئاسقۇدىن چۈشۈرۈش بىلەن تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى ھەيدەيدىغان ئادەت بار : بەزىلەر 1 - ئاينىڭ 16-كۈنى پانۇسلارنى ئاسقۇدىن چۈشۈرگەندىن كېيىن ئۆيلىرىدىن چىقىپ ، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنىڭكىگە كېتىدۇ ، بۇنداق قىلىشنى «كېسەللىكلەرنى ھەيدەش» ، «شۇملۇقتىن قۇتۇلۇش» دەپ ئاتىشىدۇ . سۇجۇلۇقلار شۇ كۈنى «كۈنىمىز بارغانسېرى ياخشى بولسۇن» دېگەن دۇئا - تەلەپ بىلەن ئۆيلىرىنىڭ پېشايۋانلىرىغا كۈنجۇت شاخلىرىنى قاداپ قويىدۇ ؛ گۇاڭدۇڭلۇقلار 1 - ئاينىڭ

13 ـ كۈننى «شام چېچەكلەيدىغان كۈن» دەپ ئاتايدۇ . يېڭى توي قىلغان چوكانلار شۇ كۈنى ئاتا ـ ئانىسىنى يوقلاپ بارىدۇ ، ئالدىنقى يىلى پەرزەنت كۆرگەنلەر بولسا «پانۇس زىياپىتى» تەييارلايدۇ ، قەدەھ كۆتۈرگەندە : «پەرزەنتلىك بولغانلىرىغا مۇبارەك بولسۇن ، خۇدا يەنىمۇ كۆپ ئوغۇل بەرسۇن !» دەپ دۇئا ـ تەلەپ قىلىشىدۇ .

1 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى «يۇەنشياۋ بايرىمى» كۈنى دەپ ئاتالغىنىدەك ، «يۇەن شياۋلىق يېيىش بايرىمى» دەپمۇ ئاتالدى . خەنزۇ خەلقىنىڭ ئەنئەنىۋى ئادىتىدە 1 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى يەنى «يۇەنشياۋ» كۈنى ھەم بايرام كۈنىنىڭ نامى ، ھەم بىر تۈرلۈك يېمەكلىكنىڭ نامى . «يۇنشياۋ» ناملىق بۇ يېمەكلىك ئەسلىدە شىرىلىك گۈرۈچنىڭ ئۇنىغا باشقا خۇرۇچلارنى تۇغۇپ يۇمىلاق ساقا شەكلىدە كۆمىلاچ قىلىپ ، قاينىتىپ پىشۇرۇپ يەيدىغان يېمەكلىك بولۇپ ، «يۇەنشياۋ» كۈنى ، يەنى 1 ـ ئاينىڭ 15 ـ چاغان كۈنى يېيىلىدىكەن . يېڭى يىل چاغىنىنىڭ بۇ ئاساسىي تەۋەررۈك يېمەكلىكى ھازىرقى كۈندە باھار چاغىنىنىڭلا ئەمەس ، تۇت پەسلىنىڭ ھەممىسىدىلا تېپىلىدىغان ئوزۇق بولۇپ تۇرماقتا .

8 . «باھارنى دۇمبالاش» قىسسەسى

«باھارنى دۇمبالاش» دېگەن سۆز بەزىدە «باھار كالىسىنى قامچىلاش» دەپمۇ ئېيتىلىدۇ . بۇ ئېلىمىزدە قەدىمكى زامانلاردا باھارنى كۈتۈۋېلىش ئادەتلىرىنىڭ بىرى ئىكەن .

باھار ـــ تۇت پەسلىنىڭ بېشى . باش باھار مۇچەل بويىچە كالىدىن باشلىنىدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ ھۆكۈمەتمۇ ، پۇقرامۇ بۇ مۇچەلگە ناھايىتى ئەھمىيەت بەرگەنكەن . ھەر يىلى باش باھار باشلىنىشتىن ئىلگىرى ھۆكۈمەت «باھارنى

دۇمبالاش» مۇراسىمى ئۇنىكۈزىدىكەن ، يەنى باھار كالىسىنى قامچىلايدىكەن . «باھار كالىسى» دېگىنى راست كالا ئەمەس ، ئايدىن ياسىغان كالا ئىكەن . جۇڭگو يېزىلىرىدا قىش كىرىش بىلەنلا ھەممە يەر دېگۈدەك مۇز ، قار بىلەن قاپلىنىپ كېتىدۇ ، شۇڭا ئادەملىرى دېھقانچىلىقتىن قولى بوشايدىغان مەۋسۇمغا كىرىپ كېتىدۇ ، ئادەملەرمۇ ، ئۇلاغمۇ قىشلىق ئارام ئالىدۇ . باھار باشلانغان كۈنى «باھارنى دۇمبالاش» مۇراسىمى دېھقانلارغا : قىشلىق ئارام ئېلىش ۋاقتى تۈگەپ ، دېھقانچىلىقتا تۇنۇش قىلىش ۋاقتى يېتىپ كەلدى ، يەڭنى شىمايلاپ ئىشلەيلى ، ئېتىز ـ ئېرىق ئىشىنىڭ پەيتىنى قولدىن بېرىپ قويمايلى ، دەپ خەۋەر بېرىدىكەن .

قېرىلىقنىڭ يامىنى يوق ، دەرمانغا يارىشا بىرەر ئىش بىلەن مەشغۇل بولۇپ ، ئۇنىڭ بىلەن راھەتلەنمەسلىك يامان ؛ جىسمى بار ، ھېسسى يوق ، تىرىك موردا يۈرۈپلىش تېخىمۇ يامان .

مائاش ۋە پاكلىق توغرىسىدا

گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسىنىڭ فۇسەن شەھىرىدە ھۆكۈمەت خىزمەتچىلىرىگە تەمىنات بېرىش تۈزۈمى توغرىسىدا بۇلتۇر مەملىكەت بويىچە ھەممىدىن بۇرۇن ئىسلاھ قىلىش سىنىقى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن ، ھۆكۈمەت خىزمەتچىلىرىنىڭ مائاشى ۋە ھالال ئىشلەش ، مائاش بىلەن خىيانەتسىزلىكنىڭ مۇناسىۋىتى قاتارلىق مەسىلىلەر دىققەت ئېتىبارىنى تۈزۈكە تارتىپ ، جامائەتچىلىكنىڭ مۇزاكىرە ۋە مۇھاكىمىسىنى قوزغىدى . شۇ مۇناسىۋەت بىلەن چاڭچۇن شەھىرىدە چىقىدىغان «فېلىيەتونلاردىن تالالنا ژۇرنىلى» نىڭ 2001 - يىل 2 - ئايلىق سانىدا «ھەركىم ھەرنېمە دەيدۇ» دېگەن ئىستوندا مۇھاكىمىچىلەرنىڭ مۇھاكىمىلىرىدىن ئىككى پارچە ماقالە تالالاپ كۆچۈرۈپ بېسىلغان . شۇ ئىككى پارچە ماقالىنىڭ بىرى — «پاكلىقنى يۇقىرى مائاش بىلەن ئاسراشنىڭ زۆرۈرلۈكى ۋە مۇمكىنلىكى» . لېيۇ يۈدې ئىمزاسىدىكى بۇ ماقالە ئەسلى «جەنۇب شەنبىلىكى» ناملىق گېزىت سەھىپىسىنىڭ 2000 - يىل 9 - ئايىنىڭ 14-كۈنىدىكى سانىدا ئېلان قىلىنغان . يەنە بىرى — «پاكلىقنى يۇقىرى مائاش بىلەن ئاسراش توغرىسىدا باشقىچە مۇلاھىزە» ، ئاپتورى دۇمەن مۇچاڭ . بۇ ماقالە دەسلەپ «ۋۇخۇيباۋ» گېزىتىنىڭ 2000 - يىل 12 - ئايىنىڭ 15 - كۈنىدىكى «قەلەم يېغنى» (گېزىت يۇزىدە ماقالە ئېلان قىلىش يولى بىلەن مۇنازىرىلىشىش دېگەن مەنىدىكى يېغىن) سەھىپىسىدە ئېلان قىلىنغان . بۇ ماقالىلەرنى تولۇق تېكىستى بىلەن تەرجىمە قىلىپ ، گوقۇرمەنلەرگە سۇندۇم .

— تۈزگۈچىدىن

پاكلىقنى يۇقىرى مائاش بىلەن ئاسراشنىڭ زۆرۈرلۈكى ۋە مۇمكىنلىكى

گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسىنىڭ فۇسەن شەھىرىدە ھۆكۈمەت خىزمەتچىلىرىگە تەمىنات بېرىش تۈزۈمى توغرىسىدا مەملىكەت بويىچە تۇنجى ئىسلاھات سىنىقى يولغا قويۇلغانلىقى بىلەن مۇناسىۋەتلىكمۇ - ئەمەسمۇ ، بۇنىسى نامەلۇم ، يېقىندىن بۇيان

«پاكلىقنى يۇقىرى مائاش بىلەن ئاسراپ قېلىش» دەيدىغان گەپ ھەممىمىزنىڭ دىققەت - ئېتىبارىمىزنى تارتماقتا . بۇ ھەقتىكى بۇنازىرىچىلەرنىڭ تولىسى «پاكلىقنى يۇقىرى مائاش بىلەن ئاسراش» دېگەن نۇقتىنىنەزەرنى رەت قىلىش پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويماقتا ، بۇلارنىڭ بەزىسى بۇنداق گەپ پۇت تىرەپ تۇرالمايدۇ دېسە ، يەنە بەزىسى ھازىر جۇڭگودا «پاكلىقنى يۇقىرى مائاش بىلەن ئاسراش» «زېمىنى» تەييار ئەمەس دېگەن قاراشتا تۇرۇۋاتىدۇ . مېنىڭچە ، بۇ قاراشلارنىڭ ھەر ئىككىسى قارىماققا ئوخشىمايدىغان تۇرغىنى بىلەن ئەمەلىيەتتە توغرا ئەمەس .

«پاكلىقنى زادى يۇقىرى مائاش بىلەن ئاسراپ قالغىلى بولامدىكەن ؟» دەپ تەنە قىلىدىغان يولداشلاردا ، بىرىنچىدىن ، ئاڭ نېگىزلىك مەنتىقىي ساۋات يوق ئىكەن . مائاش يۇقىرى بولسىلا خىزمەتتە پاك - خىيانەتسىز بولغىلى بولىدۇ دەيدىغان ئاخمىقانە گەپنى قىلغان ئادەم بارمۇ ؟ يوق . چىرىكلىككە قارشى تۇرۇش ، خىيانەتسىزلىكنى - پاكلىقنى تەرغىب قىلىش ئۇچۇن ئىدىيىۋى تەربىيە كېرەك ، قانۇن - ئىنتىزامنىڭ زورى كېرەك ، تۇزۇم بىلەن قېلىپقا چۇشۇرۇش كېرەك ، ھوقۇقنىڭ كۇچى بىلەن تەڭشەپ تۇرۇش كېرەك . مۇشۇنداق شەرتلەرنى بىرىكتۇرۇپ رول ئويناتتۇرۇش لازىم . بۇ پۇتۇن جەمئىيەتكە ئاللىقاچان ئورتاق چۇشەنچە بولۇپ قالغان . «پاكلىقنى يۇقىرى مائاش بىلەن ئاسراش» (بۇ يەردىكى «يۇقىرى» دېگەن سۆز جەمئىيەتتىكى ھازىرقى ئوتتۇرىچە كىرىم دەرىجىسىگە نىسبەتەن ئېيتىلغان ، ئەلۋەتتە . ھۆكۈمەت خىزمەتچىلىرىنىڭ ھازىرقى مائاش دەرىجىسىگە نىسبەتەن ئېيتىلسا ، ئۇ ھالدا «يۇقىرى» دېگەن سۆز «يۇقىرى ئۆرلىتىش — يەنى كۆپەيتىش» دېگەن مەنىدە چۇشىنىلسە تېخىمۇ ئېنىق بولىدۇ) تەرەپدارلىرى مائاشنى كۆپەيتىشنى ئىقتىسادىي شەرت - شارائىت جەھەتتىن «پاكلىقنى ئاسراش» نىڭ زۆرۈر شەرتلىرىدىن بىرى دېگەن

قاراش بىلەن مۇھاكىمە قىلماقتا ، ئۇلار قاچان «يۇقىرى مائاش» «پاكلىقنى ئاسراش» نىڭ تەلتۆكۈس تولۇق شەرتىدۇر دەپتۇ؟ بۇ خۇددى سۇ بېرىدىغان ئادەم بولمىغان چاغدا ئادەم قاتتىق چاڭقايدۇ دېگەنگە ئوخشاش گەپ ؛ بۇ يەردە سۇ بولسىلا نورمال ھايات كەچۈرگىلى بولىدۇ دېگەن گەپ يوق . دۆلەت ئورگانلىرى ھۆكۈمەت خىزمىتىگە ياراملىق ئادەملەرنى رىقابەت يولى بىلەن تاللاپ قويۇشى لازىم ، شۇ ياراملىق ئادەملەرنىڭ دارامىتى جەمئىيەتتىكى ئوتتۇرىچە سەۋىيىدىن تۆۋەن بولماسلىقى لازىم ، ئۇلار شۇنىڭ بىلەن ئۆزلىرىنىڭ جەمئىيەتتىكى ۋەزىپىسىگە ۋە مەقسىتىگە مۇناسىپ ئائىلىۋى تۇرمۇش شارائىتىنى قامداپ ، غەم ـ ئەندىشىسىز ياشىسۇن . ھازىرقى ئاشكارىلانغان خىيانەتچى ـ ئىنساپسىز ئەمەلدارلار توغرىسىدا گەپ قىلىدىغان بولساق ، ئۇلار داخىركالۇالىرىدىن ئېشىپ ـ تېشىپ كەتكۈچە جايلىۋاپتۇ ، تېخى يەنە قاقتى ـ سوقتى قىلىۋېتىشىپتۇ . بۇ باشقا گەپ ، يەنى «قولۇمغا كەلگەندە يۇلماي قاراپ تۇرامدىمەن !» دەيدىغان ئەھۋالدىن توسۇش مەسلىسى .

ئىككىنچىدىن ، «پاكلىقنى يۇقىرى مائاش بىلەن ئاسراش» نۇقتىئىنەزىرىنى رەت قىلغۇچىلاردا ئومۇمىي ئىنسان تەبىئىتى توغرىسىدا ئەڭ تۆپ چۈشەنچە كەم ئىكەن . «ماددىي رىغبەتلەندۈرۈش» كە قارشى تۇرۇشنى خېلى ئۇزۇن بىر ۋاقىتلارغىچە ھەدەپ تەكىتلەپ ، ماددىي مەنپەئەتكە كۆڭۈل بۆلۈشنى ۋە ئىنتىلىشنى ھارامغا چىقىرىۋەتتۇق ، ئىنسان تەبىئىتىگە خىلاپ كېلىدىغان شۇنداق تەپەككۇرلار ھازىرمۇ بەزى ئادەملەرنىڭ ئىدىيىسىگە تەسىر قىلىپ ، ئۇلارغا ماددىي مەنپەئەت پرىنسىپىنى ئېتىراپ قىلغۇزمايۋاتىدۇ ، ئادەمزاتنىڭ پەيغەمبەر ، ئەۋلىيا ئەمەس ، نەپسى بار بولغانلىقى ، يەنى تەمەدىن خالىي بولالمايدىغانلىقى ئۈچۈن ئادەم بولۇپ ياشاۋاتقانلىقىنى «ئۇنتۇل» دۇرغۇزۇۋاتىدۇ . نەپسى تويمايدىغان تۇغما بەتنىيەت ،

قارام ، ئۆز نەپسى ئۈچۈن ئەلگە خىيانەت قىلىدىغان مەرەزلەر بار دەيدىغان بولساق ، ئۇلارمۇ ناھايىتى ئاز ؛ ھېچقانداق تەمەسى يوق ، دىلى تۇغما پاك ، ئاتسا ئوق ئۆتمەيدىغان ، چاپسا قىلىچ كەسمەيدىغان پەرھىزكارلار بار دەيدىغان بولساق ، ئۇلارمۇ خۇددى بۇلبۇلگويانىڭ تۇخۇمىدەك تېپىلماستۇر . ئار ـ نومۇسىنى چىڭ ساقلايدىغان ، ئاۋۇال باشقىلارنىڭ غېمىنى يەيدىغان ، خەلقئالەمنىڭ كويىدا بولىدىغان ، شۇكۇر ـ قانائەتلىك ، پەرھىزكار ئادەملەر دەپ ئاز ساندىكى پارتىيىلىك رەھبىرلىرى كادىرلارغا ئۈمىد باغلاش مۇمكىن ، ئادەتتىكى ھۆكۈمەت خىزمەتچىلىرىنى بۇ جەھەتلەردىن ئەيىبلەش مۇمكىن ئەمەس . «پاكلىقنى يۇقىرى مائاش بىلەن ئاسراش» دېگەندەك مەسىلىلەرنى مۇزاكىرە قىلىشتا ئەنە شۇنداق چۈشەنچىنى ئالدىنقى شەرت قىلىشىمىز لازىم .

«پاكلىقنى يۇقىرى مائاش بىلەن ئاسراش» نىڭ ئىقتىسادىي شەرتىدىن گەپ ئاچساق ، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىيىتىدە سەۋىيىسىدە مەسىلە يوق دەپ كېسىپ ئېيتىش مۇمكىن . ئەجدىھا بۇنىڭدىن 100 يىل ئىلگىرىكى سەۋىيىگە يەتمەمدىكەن ؟ سۇن جۇڭسەن ئەپەندى 1894 ـ يىلى 6 ـ ئايدا لى خۇڭجاڭ (مەنچىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى دەۋرىدىكى مىلىتارىست ، غەربلەشتۇرۇش ئېقىمىدىكەرنىڭ باشلىقى ـــ ئەرجىمان ئىزاھى) غا خاندانلىقنىڭ قانۇن ـ تۈزۈملىرىنى ئۆزگەرتىشنى تەلەپ قىلىپ تەكلىپنامە سۇنغاندا ، غەرب دۆلەتلىرىنىڭ ھۆكۈمەت خىزمەتچىلىرى تۈزۈمىنى ئۆگىنىشنى تەشەببۇس قىلغان : «ۋەزىپىنى ئۈزاق ئۆتىگەنلەرنىڭ كۆرگەن ـ بىلگەنلىرى چوڭقۇر بولىدۇ ، ئىشلەپ ئادەتلەنگەندە ، ئەقىل ـ تەدبىر چىقىدۇ ، مائاشى كۆپ بولسا ، پاك ، خىيانەتسىز بولىدۇ . مائاش تەمىناتى مۇقىم بولسا ، غەم ـ ئەندىشىدىن خالىي بولۇپ ، يەكدىل بولالايدۇ . » بىراق ھازىر ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەتلەر

مالیه جەهەتتە قازانلىرىنى ئۆز ئالدىغا ئايرىۋالغان ، بەزى جايلاردىكى پارتىيە ، ھۆكۈمەت ئورگانلىرى ئىش ھەققىنىمۇ بېرەلمەيۋاتقان يەردە مائاشنى كۆپەيتىشنى قانداقمۇ ئېغىزغا ئالالىسۇن ؟ ! مالىيە تۈزۈلمىسىنى قانداق ئوڭشاشقا مۇناسىۋەتلىك بولغان بۇنداق مەسىلىلەر ئۇستىدە بۇ ماقالىمىزدە ئېغىز ئاچمايمىز . ھېچبولمىغاندا مالىيە كىرىم - چىقىمى ياخشىراق يەرلەردە ، مەسىلەن ، جۇجياڭ دىلتىسىدىكى فۇسەن شەھىرىدە «پاكلىقنى يۇقىرى مائاش بىلەن ئاسراش» تۈزۈمىنى سىناپ كۆرۈش مۇمكىن .

«پاكلىقنى يۇقىرى مائاش بىلەن ئاسراش» نى يولغا قويۇشنىڭ ئۆزىگە يارىشا ئالدىنقى شەرتى بولىدۇ ، ئەلۋەتتە . چۈنكى مائاشنى ئۆستۈرۈش ئاسان ، ئازايتىش تەس . «نەپ - مەنپەئەتنىڭ چىگىلىقى» مائاشنى مۇناسىۋەتلىك شەرت - شارائىتى تەل بولماي تۇرۇپ زور دەرىجىدە ئۆستۈرۈش مۇمكىن ئەمەسلىكىنى زۆرۈر تاپىدۇ . ئۆز زامانىسىدا پادىشاھ سۇڭ تەيزۇ پاكلىقنى يۇقىرى مائاش بېرىش چارىسى بىلەن ساقلاش توغرىسىدىكى پەرمانىدا : «خىزمەتچىلەر ئىچىدە ناقابىل ئادەملەر كۆپەيىپ كەتسە ، ھاكىمىيەت سۈرمەك تەس بولىدۇ ، مائاش - تەمىناتى ئاز بولۇپ قالسا ، پاكلىق جەھەتتىن ئەيىبلىمەك تەس بولىدۇ . بىكار تەلەپ خىزمەتچىلەرگە ئارتۇقچە پۇل چىقىم قىلغاندىن كۆرە ، ئەمەلدارنى ئازايتىپ ، مائاشنى كۆپەيتكەن تۈزۈك» دەپتىكەن . ئۇنىڭ سۆزىگە قارىغاندا ، مائاشنى كۆپەيتىشنىڭ ئالدىنقى شەرتى ئەمەلدارنى ئازايتىش ، بىكار تەلەپ خىزمەتچىلەرنى شاللاپ چىقىرىۋېتىش ئىكەن . مانا بۇ شەرت بىزنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىمىزغا ناھايىتى باب كېلىدۇ .

«پاكلىقنى يۇقىرى مائاش بىلەن ئاسراش» دېگەن گەپنىڭ ئۆزى پاكلىقنى تەرغىب قىلىشنى مەقسەت قىلىدۇ . فۇسەن شەھىرىنىڭ باشلىقى لياڭ شوتاڭ مۇنداق دەيدۇ : فۇسەندە

ھۆكۈمەت خىزمەتچىلىرىنىڭ مائاش تەمىناتى تۈزۈمىنى ئىسلاھ قىلىش ، — بۇ ، مەمۇرىي ئىشلارغا ئائىت ئېلىنغان ھەقلەرنى «كىرىم يولى ۋە چىقىم يولى دېگەن ئىككى يول» بويىچە باشقۇرۇشنى كاپالەتلەندۈرۈشنىڭ ۋە پارتىيە - ھۆكۈمەت ئورگانلىرىنى ئۆزىگە قاراشلىق كارخانىلاردىن ئۈزۈل - كېسىل ئايرىۋېتىش خىزمىتىنى ئۇنۇملۇك يولغا قويۇشنىڭ مۇھىم تەدبىرىدۇر ، شۇنداقلا چىرىكلىككە قارشى تۇرۇش پەنجىرىسىنى پاكلىقنى مائاش - تەمىنات بىلەن ئاسراشنىڭ يېڭى مېخانىزمىنى تېپىش ۋە ئورنىتىش تەرىپىگە يۆتكەش يولىدىكى سىناقتۇر (جەنۇب گېزىتى» نىڭ 9- ئاينىڭ 1- كۈنىدىكى سانىغا قارالا) .

فۇسەندىكى بۇ ئىسلاھاتنىڭ پۈتۈن بىر يۇرۇش تەدبىرى بار ئىكەن ، ئۇنىڭدا ئۆلچەملەشتۈرۈش ، قېلىپلاشتۇرۇش ، پۈلغا ئايلاندۇرۇش ، «ئالدى ئىشىكنى ئوچۇق قويۇش ، ئارقا ئىشىكلەرنى توسۇۋېتىش» تەكىتلەنگەن . ئەگەر شۇ تەدبىرلەر ئۈزۈشلۇق يولغا قويۇلمىغان بولسا ، چىرىكلىككە قارشى تۇرۇپ ، پاكلىقنى تەرغىب قىلىشتىن ۋە ھۆكۈمەتنىڭ ئىناۋىتىنى ئۆستۈرۈشتىن زور ئۈنۈم ھاسىل قىلىنمىغانلىقىغا ئىشەنچ قىلغىلى بولمىدۇ .

«پاكلىقنى يۇقىرى مائاش بىلەن ئاسراش» توغرىسىدا باشقىچە مۇلاھىزە

ھازىر «پاكلىقنى كۆپ مائاش بىلەن ئاسراپ قېلىش» ياكى «پاكلىقنى يۇقىرى مائاش بىلەن ئاسراش» دەيدىغان گەپلەر پەيدا بولۇپ قالدى . بۇنداق گەپنىڭ تەرغىباتچىلىرى ۋە ئۇلارنىڭ ھەمدەملىرى كۆپىنچە گېپى ئاغزىدىن چۈشۈپ قالمىغان ھالەتتە ئۇرسىمۇ ، يەنە بەزىلىرى ھەدەپ ئۆز گېپىنى يورغىلاتماقتا .

يېقىندا «پاكلىقنى يۇقىرى مائاش بىلەن ئاسراشنىڭ

زۆرۆرلۇكى ۋە مۇمكىنلىكى» («جەنۇب شەنبەلىكى» نىڭ 9 - ئاينىڭ 14 - كۈنىدىكى سانىغا بېسىلغان. ئاپتورى لىيۇ يۈدې) دېگەن ماقالىنى ئوقۇغاندىن كېيىن ھېلىقىدەك گەپلەرنىڭ قالتىس گەپلىكىنى بىلىپ قويدۇم. ئاپتور بىر تەرەپتىن، پاكلىقنى يۇقىرى مائاش بىلەن ئاسراش» قا ھەدەپ مەدەتكارلىق قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن، «مائاش يۇقىرى بولسىلا خىزمەتتە پاك - خىيانەتسىز بولغىلى بولىدۇ» دەيدىغان گەپلەرنىڭ بارلىقىنى ئىنكار قىپتۇ؛ ئۇنىڭدىن كېيىن باشقىچە پىكىرده بولغانلارنى «ئەڭ نېگىزلىك مەنتىقىي ساۋاتىمۇ يوق ئىكەن»، «ئومۇمىي ئىنسان تەبىئىتى توغرىسىدا ئەڭ تۆپ چۈشەنچىسى كەم ئىكەن» دەپ قاتتىق ئەيىبلەپتۇ؛ «يۇقىرى مائاش» دېگەن سۆزنى «جەمئىيەتتىكى ھازىرقى ئوتتۇرىچە كىرىم دەرىجىسىگە نىسبەتەن ئېيتىلغان»، بۇ يەردىكى «يۇقىرى» دېگەن سۆزنىڭ «تېخىمۇ ئېنىق» مەنىسى «يۇقىرى ئۆرلىتىش، يەنى كۆپەيتىش» تۇر دەپتۇ. ھەتتا ناھايىتى مەنتىقلەشتۇرۇپ: «بۇ خۇددى سۇ بېرىدىغان ئادەم بولمىغاندا ئادەم قاتتىق چاڭقايدۇ دېگەنگە ئوخشاش گەپ؛ بۇ يەردە سۇ بولسىلا نورمال ھايات كەچۈرگىلى بولىدۇ دېگەن گەپ يوق» دەپتۇ. ماركسىزم كلاسسىكلىرىنى شاھىدلىققا تارتىپ نەقىل كەلتۈرەي دېسە، كلاسسىكلىرىدىن بۇ جەھەتتە بىرەر ئېغىز سۆز قالماپتىكەن دەپ ھەسرەت چېكىپ، ئاخىر سۇن جۇڭسەن ئەپەندىنىڭ بۇنىڭدىن 100 يىل ئىلگىرى خاندانلىقنىڭ قانۇن - تۈزۈملىرىنى ئۆزگەرتىش توغرىسىدا لى خۇڭجاڭغا سۆنغان تەكلىپنامىسىدىكى مۇنداق سۆزلەرنى تېپىپتۇ: «ۋەزىپىنى ئۇزاق ئۆتىگەنلەرنىڭ كۆرگەن - بىلگەنلىرى چوڭقۇر بولىدۇ. ئىشلەپ ئادەتلەنگەنده ئەقىل - تەدبىر چىقىدۇ. مائاش كۆپ بولسا پاك، خىيانەتسىز بولىدۇ، مائاش تەمىناتى مۇقىم بولسا غەم - ئەندىشىدىن خالىي، يەكدىل بولالايدۇ.» پادىشاھ سۇڭ تەيزۇنىڭمۇ پاكلىقنى يۇقىرى

مائاش بىلەن ئاسراش تەدبىرىنى يولغا قويغاندا: «خىزمەتچىلەر ئىچىده ناقابىل ئادەملەر كۆپىيىپ كەتسە ھاكىمىيەت سۈرمەك تەس بولىدۇ؛ مائاش تەمىناتى ئاز بولۇپ قالسا پاكلىق جەھەتتىن ئەيىبلىمەك تەس بولىدۇ. بىكار تەلەپ خىزمەتچىلەرگە ئارتۇقچە پۇل چىقىم قىلغاندىن كۆرە، ئەمەلدارنى ئازايتىپ، مائاشنى كۆپەيتكەن تۈزۈك» دېگەن سۆزنى تېپىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ گەپلەرنىڭ ھەممىسىنى خۇددى قاراڭغۇلۇق قاپلىغان دېڭىزدا بىر تال سەرەڭگىنى ياققاندەك دەستەك قىلىپ، دېڭىزدا كېتىۋاتقانلارنىڭ ھەممىسىگە مەشئەل بىلەن يول كۆرسىتىپ بېرمەكچى بوپتۇ. شۇنداق، ئەجدادلىرىمىز گەپنى ناھايىتى ئوچۇق قىلغانىكەن، ئەمدى نېمە دېگۈلۈك؟ پاكلىقنى يۇقىرى مائاش بىلەن ئاسرايلى دېگەن گەپكە ھەممىمىز دەرھال ماقۇل بولايلى، ئۇ گەپنى ھەممىمىز ھىمايە قىلايلى! دېمەكچى بوپتۇ.

لېكىن، ھاي، ئالدىراپ كەتمەيلى، ئاۋۋال مۇنداق بىرنەچچە ئاساسىي پاكىتقا قاراپ باقايلى:

«يۇقىرى مائاش» دېگەن سۆز پەقەت «يۇقىرى ئۆرلىتىش-كۆپەيتىش» دېگەنلا سۆزمۇ؟ پەقەت «جەمئىيەتتىكى ھازىرقى ئوتتۇرىچە كىرىم دەرىجىسىگە نىسبەتەن ئېيتىلغان» مۇ؟ ئەملىيەتتە ھازىر تۆھپىسىگە قاراپ ھەق ئېلىش چارىسى يولغا قويۇلۇۋاتىدۇ، مەنسەپ دەرىجىسىنىڭ يۇقىرى - تۆۋەنلىكى تۆھپىسىنىڭ چوڭ - كىچىكلىكىنى ئۆلچەشنىڭ ئومۇملاشقان چارىسى بولۇپ قالدى. قېنى قەيەرده ئىدارە دەرىجىلىك خىزمەتچىلەر باشقارما دەرىجىلىكلەردىن كۆپ ئالمايدىكەن؟ قەيەرده باشقارما دەرىجىسىدىكىلەر بۆلۈم دەرىجىسىدىكىلەردىن، بۆلۈم دەرىجىسىدىكىلەر بۆلۈم ئەزالىرىدىن كۆپ ئالمايدىكەن؟ ئەۋال مۇشۇنداق تۇرسا يەنە «. . . گە نىسبەتەن ئېيتىلغان» دەپ ئىزاھلاش بىھۇده ئىش ئەمەسمۇ؟ ئېھتىمال ھازىر بىر نىسىم جايلاردا مائاش تارقىتىش، مۇكاپات پۇلى ئېلىش

ئىشلىرى يەك ئىچىدە بولۇۋاتقانلىقتىن ، بۆلۈم دەرىجىسىدىكىلەرنىڭ ، باشقارما دەرىجىسىدىكىلەرنىڭ ، ئىدارە دەرىجىسىدىكىلەرنىڭ زادى قانچىلىك ئالغان ، ئېلىۋاتقانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيدىكەن . ئەگەر شۇنداق بولسا ، ئاپتونومىيە خاتا ئەيىبلىگەن بولمىز ، بۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئۆزىرىخاھلىق بىلدۈرمىز . لېكىن يەنە شۇنى ئېيتمىزكى ، سىز ھېچبولمىغاندا تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىپ كۆردىڭىزمۇ ؟

ئەگەر گەپنى ئەگىتمەي قىلساق ، «پاكلىقنى يۇقىرى ماۋاش بىلەن ئاسراش» دېگەن سۆزدىن «ماۋاش يۇقىرى - كۆپ» بولسا ، «پاكلىقنى - خىيانەتسىزلىكنى ئاسراش» مۇمكىن دېگەن مەنە چىقىدۇ . ئۇنداق بولسا ، ئادەتتىكى مەنتىقىي پەرەز بىلەن ئېيتقاندا ، ھازىرقى كۈندە بىر قىسىم ئادەمنىڭ پاك بولماسلىقى ، ھەتتا چىرىپ كەتكەنلىكى كىرىمنىڭ تۆۋەن - ئاز بولغانلىقى بىلەن مۇناسىۋەتلىكمۇ ؟ ئۇ ، پاكىتقا ئۇيغۇن ئەمەس. بىرىنچىدىن ، ئۆتمۈشتىكى «داشقازان تامىقى» غا تەلمۈرىدىغان يىللاردا ھۆكۈمەت ئورگانلىرىنىڭ خادىملىرىنىڭ كىرىمى ناھايىتى ئاز ئىدى ، لېكىن شۇ چاغلاردا ھازىرقىدەك كۆپ ھارامخورلۇق — ناپاكلىق ۋە چىرىكلىك يوق ئىدى. ئىككىنچىدىن ، 90 - يىللاردىن بۇيان مەملىكەت بويىچە ھەر دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ ۋە دۆلەت خادىملىرىنىڭ ئىقتىسادىي دېلولىرى كۆپىيىپ 1 مىليون 100 مىڭغا يەتتى . بۇنى ئۇلارنىڭ كىرىمىنىڭ ئازلىقى بىلەن مۇناسىۋەتلىك دەپ كىم ئېيتالايدۇ؟ شۇنداقلا چېكى كېچە ، خۇ چاڭچىكنىڭ دېگەن بىرنەمىلەر نەچچە مىليونلاپ ، نەچچە ئون مىليونلاپ قاقتى - سوقتى قىپتۇ ، ئەجبا بۇنىڭغىمۇ كىرىمنىڭ ئازلىقى زامىن بوپتۇمۇ ؟

پاكلىق قۇرۇلۇشىنى زادى نېمە بىلەن ئىشقا ئاشۇرغىلى بولىدۇ ؟ بۇنىڭغا تارىخمۇ ، ئەمەلىيەتمۇ ، ئىجابىي تەرەپلەرمۇ سەلبىي تەرەپلەرمۇ شۇنداق كۆچلۈك جاۋاب بەرمەكتىكى

سىياسىي چۈشەنچىگە ، پاكلىق ئېڭىغا ، مۇكەممەل تۈزۈمگە (ھەممىدىن ئاۋۋال قانۇنغا) ۋە چىن مەنىدىكى ئاممىۋى نازارەتكە سۆيۈنۈپ ئىشقا ئاشۇرغىلى بولىدۇ ، ئەلۋەتتە . بۇ تەشكىلىي تەپتىشلىك مېخانىزمى بىلەن باشقۇرۇلىدۇ ، كاپالەتلەندۈرۈلىدۇ .

مېنىڭ قارىشىمچە ، «پاكلىقنى يۇقىرى ماۋاش بىلەن ئاسراش» دېگەن گەپنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشىنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدە شەرت - شارائىتى يوق ئەمەس . شۇنداق ئويلايمەنكى ، ئىقتىساد تەرەققىي قىلسا ، ئىجتىمائىي ئوتتۇرىچە كىرىم سەۋىيىسى يۇقىرى كۆتۈرۈلسە ، ھۆكۈمەت خىزمەتچىلىرىنىڭ كىرىمىمۇ تەبىئىي كۆپىيىدۇ . سۇ ئۇلۇغ كەلسە كېمە يۇقىرى ئۆرلەيدۇ ، ئىش ئوڭغا تارتسا ئىشتان سوڭغا كېلىدۇ دېگەن گەپ ئەنە شۇ . ئەگەر «پاكلىقنى يۇقىرى ماۋاش بىلەن ئاسراش» دېگەن گەپنى بىر تەرەپلىمە چۈشىنىۋالساق ياكى ئۇنىڭغىلا بېرىلىپ كەتسەك ، ئەكسىچە ئىش تەس بولىدۇ . بولۇپمۇ ھۆكۈمەت خىزمەتچىلىرىنىڭ كىرىمى ئوتتۇرىچە ئىجتىمائىي سەۋىيىدىن تۆۋەن بولمىغان ، يەنە نۇرغۇن پۇقرانىڭ كىرىمى ئوتتۇرىچە ئىجتىمائىي سەۋىيىدىن تۆۋەن بولۇپ تۇرغان ھازىرقى شارائىتتا ، «پاكلىقنى يۇقىرى ماۋاش بىلەن ئاسراش» نىڭ ، «پاكلىقنى ماۋاشنى كۆپەيتىش بىلەن ئاسراش» نىڭ «زۆرۈرلۈكى ۋە مۇمكىنلىكى» نى ھەدەپ داۋراڭ قىلساق ، بىرئاز نادانلىق ، رەھىمسىزلىك بولماسمۇ ؟

بىرئاز ۋاقىت ئىلگىرى يولداش جياڭ زېمىن مەركىزىي ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ 4 - قېتىملىق ئومۇمىي يىغىنىدا ھەر دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرلارغا : «ئۆزىمىزنى ئاۋۋال بېيىتىۋالمايلى» ، «مەيلى ئىنقىلاب ، قۇرۇلۇش ياكى ئىسلاھات مەزگىلىدە بولسۇن ، جاپانى ئاۋۋال تارتىپ ، راھەتنى كېيىن كۆرۈش ، پرىنسىپىنى ئۆزگەرتمەيلى» دەپ نەسىھەت قىلغان . شۇنداق ئىكەن ، «پاكلىقنى يۇقىرى ماۋاش بىلەن ئاسراش» يولىدا داۋراڭ كۆتۈرۈشكە نېمە ھەققىمىز بار ؟

غەربىي رايون ھەممىدىن بەك نېمىگە موھتاج

غەربىي قىسمىنى كەڭ كۆلەمدە رەتلەك ، ئۇنۇملۇك گۈللەندۈرۈپ ، مەركەزنىڭ ئىستراتېگىيىلىك مۇددىئاسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ، بەزى جايلار ۋە تارماقلار ئاكتىپ ھالدا مەسلىھەت يىغىنلىرىنى ئېچىپ ئەدبىر ئىزدىمەكتە . «2000 ـ يىللىق جۇڭگو غەربىي قىسمى مۇنبىرى» دە 10 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنىدىن 22 ـ كۈنىگىچە چېڭدۇ شەھىرىدە تۇنۇش قېتىم يۇمىلاق شىرە يىغىنى ئۆتكۈزۈلۈپ ، غەربىي قىسمىنى گۈللەندۈرۈشتە مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان مەسىلىلەر مۇزاكىرە قىلىندى . مۇزاكىرىدە ئاساسىي نۇقتىئىنەزەرلەرمۇ مۇنداق تۇنۇلدى : بىرىنچى ، غەربىي قىسىم ئادىل قانۇنىي ئىدارە قىلىشقا موھتاج ؛ ئىككىنچى ، غەربىي قىسىم كۆزقاراشنى يېڭىلاشقا موھتاج ؛ ئۈچىنچى ، غەربىي قىسىم قابىلىيەتلىك ئادەملەرنى يىغىشقا موھتاج ؛ تۆتىنچى ، غەربىي قىسىم ئەل ئىچىدىكى مەبلەغكە موھتاج . ھەربىر ئەزىز مېھمانغا بايان قىلماقچى بولغان نۇقتىئىنەزىرىنى بايان قىلىشقا پەقەت 100 سېكۇنتلا ۋاقىت چەكلەپ بېرىلگەن . شۇنىڭ ئۈچۈن يۇمىلاق شىرە يىغىنى «مېڭىنىڭ قېتىقىنى چىقىرىدۇ» غا «پەيزىلىك 100 سېكۇنت» دەپ تەرىپلەندى .

غەربىي قىسمىنى گۈللەندۈرۈش توغرىسىدىكى مۇھاكىمىلەردە مەسىلىلەر ئومۇمەن مۇنداق تەرتىپتە رەتلىنىپ كەلگەنىدى . بىرىنچى ، مەبلەغ ؛ ئىككىنچى ، تېخنىكا ؛ ئۈچىنچى ، ئىختىساسلىق ئادەملەر . بۇنىڭدا چاتاق يوق ئەلۋەتتە

لېكىن ئەتراپلىق بولمىغان ؛ ئۇلار مەسىلىنىڭ تۈپ ـ تومۇرىنى ئەمەس ئىدى . بۇ قېتىمقى يۇمىلاق شىرە يىغىنىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان تۆت نۇقتىئىنەزەر غەربىي قىسمىنىڭ «تومۇرى» نى دەل توغرا تۇتقان . ئادىل قانۇنىي ئىدارە قىلىش ، كۆزقاراشنى يېڭىلاش ، غەربىي قىسىم نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا ، بۇ قېتىمقى كەڭ كۆلەمدە گۈللەندۈرۈشنىڭ غەنىيمەت پۇرسىتىنى تولۇق ئىگىلەپ ، غەربىي قىسمىنىڭ ئىجتىمائىي ئىقتىسادىي ئەرەقەيانىنى ھەممە جەھەتتىن ئىلگىرى سۈرۈشنىڭ ھەممىدىن مۇھىم ئالدىنقى شەرتىدۇر . مۇشۇ ئىككى ئىش ئۈچۈن ھازىرقى ۋاقىتتا ھەممىدىن زۆرۈر بولغىنى كۆزقاراشنى يېڭىلاشتۇر .

«ئىقتىسادتا پايدىلىنىش گېزىتى» نىڭ 10 ـ ئاينىڭ 30ـ كۈنىدىكى سانىدا «بىر يەردە بازار تەسىس قىلىش ئۈچۈن 12 ھۆكۈمەت تامغىسى بېسىش كېرەك بوپتۇ» دېگەن بىر خەۋەر گېزىت سەھىپىسىنىڭ بېشىدا بېسىلىپ چىقتى . شۇ خەۋەردە بايان قىلىنىشىچە ، شىنىن شەھىرىدە بىر يەككە تىجارەتچى بىر تۈپ سېتىش بازىرى تەسىس قىلماقچى بولۇپ ئىلتىماس سۇنۇپتۇ ، ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ بىر يېرىم يىل ۋاقىت ئىچىدە 12 تامغا باستۇرۇپ ، تۈرلۈك رەسمىيەتلەرنى ئارىن تەسلىكتە پۈتتۈرۈپتۇ . خەۋەردە بەزى تارماقلارنىڭ ئىش بېجىرىش جەھەتتىكى قاشاڭلىقلىرى ، ئىش ئۇنۇمىنىڭ تۆۋەنلىكى ئاشكارىلىنىپتۇ . ئۆلكىلىك كومىتېتنىڭ ئاساسىي مەسئۇلى بۇ خەۋەرنى ئوقۇغاندىن كېيىن بەرگەن مۇھىم پولىيورۇقىدا : «بۇ خەۋەرنى ئوقۇدۇق ، بىرقانچىمىز ناھايىتى چۆچۈپ كەتتۇق» دەپتۇ ۋە مۇناسىۋەتلىك تارماقلارغا «ئادەم ئاجرىتىپ ، بۇ قۇشقاچنى ئەستايىدىل ئوپېراتسىيە قىلىپ بېقىڭلار . مۇشۇنداق خاھىش خاراكتېرلىك مەسىلىلەرنىڭ پاڭىسىنى جامائەت ئالدىدا يېيىش كېرەك ، قاتتىق ئەدىپىنى بېرىپ ، بېشىنى سىلكىۋەتسۇن» دەپتۇ .

دەل شۇ كۈنى «گۈيجۇ شەھەر گېزىتى» دىمۇ مۇنداق بىر خەۋەر بېسىلىپ چىقتى : جەنۇب تەرەپتە بىر دورا ياساش كارخانىسى ئەمەلىي تەكشۈرۈپ كۆرگەندىن كېيىن ، گۈيجۇ ئۆلكىسى تەۋەسىدىكى بىر ئاپتونوم ئوبلاستتا دورا ماتېرىياللىرى تېرىيدىغان ، دورا ياسايدىغان بازا تەسىس قىلىش نىيىتىگە كېلىپ ، بۇنىڭغا سالىدىغان مەبلەغ ھېسابىدا دەسلەپ قىلىپ 400 مىڭ يۈەن پۇلنى شۇ يەردىكى بانكىغا پېرېۋوت قىلىپ بېرىپتۇ . كارخانىنىڭ ئاساسلىق ئىشلەپچىقىرىش بىناسى ئوبلاست باشلىقى قوبۇل قىلىپ كۆرۈشۈپتۇ ، ئوبدان مېھمان قىپتۇ . لېكىن ئىشقا رەسمىي تۇتۇش قىلىشقا باشلىغاندا قاتمۇقات توسقۇنلۇقلارغا دۇچ كەپتۇ ، 40 نەچچە مىڭ يۈەن چىقىم تارتىپ ، ئىككى ئايغا يېقىن ۋاقىت ئاۋارە بولۇپ ، ئاخىر لېۋىنى چىشلەپ قايتىپ كېتىشكە مەجبۇر بوپتۇ .

بۇمۇ «قۇشقاچ» لارنىڭ بىرى . ئەمدى يەنە بىر «قۇشقاچ» قا قاراپ باقايلى :

مەركىزىي تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ 24 - نويابىردىكى خەۋىرى : 2001 - يىلى ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرىدىغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ تەقسىم قىلىنىشىغا يەنە بېرىم يىل ۋاقىت قالغان بىر چاغدا ، كارخانىلار ئارا ئىختىساسلىق ئادەملەرنى تالىشىش جېڭى تەرەپ - تەرەپتىن باشلىنىپ كەتتى . شاڭخەيدىن 20 نەچچە كارخانىنىڭ ۋەكىللىرى 11 - ئاينىڭ 19 - كۈنى ھەممىدىن بۇرۇن چىڭخۇا ئۇنىۋېرسىتېتىغا كىرىپ ، ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەكلىپ قىلىش سورۇنلىرىنى قۇرۇپ ئولتۇردى . دېگىز بويىلىرىدىن 40 نەچچە كارخانىنىڭ ئادەملىرىمۇ ئوقۇشى تاماملىنىدىغان ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنى تەكلىپ قىلىش ئۈچۈن 11 - ئاينىڭ 20 - كۈنى بېيجىڭ ، تيەنجىن ، شاڭخەيلەردىكى ئاتاقلىق ئالىي مەكتەپلەرگە بېرىپ بولدى . شۇ كارخانىلار ئىختىساس ئىگىلىرىنى جەلپ قىلىش ئۈچۈن تۈرلۈك

چارىلىرىنى ئېلان قىلىشتى : بەزىسى يۇقىرى ماڭاش بېرىدىغانلىقىنى ئېلان قىلدى ، بەزىسى ئۆي بېرىدىغانلىقىنى ۋەدە قىلدى ، بەزىسى يەنىمۇ چوڭقۇر بىلىم ئاشۇرۇشىغا رۇخسەت قىلىدىغانلىقىنى ۋەدە قىلدى ، ئۇلار ئۆزلىرىگە كېرەكلىك ئىختىساس ئىگىلىرىدىن مەھرۇم بولۇپ قېلىشتىن ئەنسىرىدى . لېكىن ، ئىختىساسلىق ئادەملەرنى تالىشىدىغان جەڭ مۇشۇنداق كەسكىن بولۇۋاتسا ، ئۇنىڭغا غەربىي قىسىمدىن بىرەرمۇ كارخانا قاتناشقىنى يوق . مۇخبىر غەربىي قىسىمدىكى بىرنەچچە ئۆلكىنىڭ كادىرلار نازارەتلىرىدىن تېلېفون بىلەن ئۇقۇشسا ، ئۇلار بۇ جەھەتتە تېخى بىرەر بۇداققا كەلگىنىمىز يوق ، دەپتۇ . بۇنىڭ سەۋەبى ئۇلاردا پۇل يوقمىش ، شەرت - شارائىت يوقمىش .

3 - «قۇشقاچ» نى ئوپېراتسىيە قىلىپ كۆرسەكمۇ گەپ يەنە شۇ كۆزقاراش مەسىلىسى ئىكەن .

مەسىلەن ، قۇرۇلۇش مەبلىغى جەھەتتە مەمۇرىي جەھەتتىن تەكشۈرۈپ تەستىقلىغاندا بىرئاز كەڭ قوللۇق بولۇش مۇمكىن ئەمەسمىدۇ ؟ ئالىدىغان مەمۇرىي ھەقنى ئازايتىش ياكى ئالماسلىق مۇمكىن ئەمەسمىدۇ ؟ رەسمىيەتلەرنى بىرئاز ئاسانلاشتۇرۇشقا بولماسمۇ ؟ بېجىرىش ئۇنۇمىنى بىرئاز يۇقىرى كۆتۈرۈش مۇمكىن بولماسمۇ ؟ بەزى ئالاھىدە ئىشلارنى ئالاھىدە بېجىرىشكە بولماسمۇ ؟ ئىختىساس ئىگىلىرىنى جەلپ قىلىش مەسىلىسىدە غەربىي قىسىمدا شەرق ، جەنۇب تەرەپلەر بىلەن مۇسابىقىلەشكۈدەك دەرمان راست يوقمۇ ؟ ئەگەر شۇنداق بولسا باشقا ئامال يوقمۇ ؟ يەنە مەسىلەن ، غەربىي قىسىمدا ئورگان كۆپەيىپ كەتكەن ، ئىشتىن ئادەم كۆپ بولۇپ كەتكەن ئەھۋال يوقمۇ ؟ مەمۇرىي ئورگانلاردا ، كەسپىي ئورۇن ۋە كارخانىلاردا ئېھتىياجدىن ئوشۇق بىكارچى ئادەملەر يوقمۇ ؟ كونىلارنىڭ «ئۇچ لەك ئەسكەرنى ھازىرلىماق ئاسان ، بىر قوماندانىنى تاپماق

تەس» دېگەن سۆزى بار . ئەگەر كارغا كەلمەيدىغان ئۇچ ئادەمنى ئازايتىپ ، ئۇلارنىڭ «مائاشى» بىلەن كارغا يارايدىغان بىر ئادەمنى بېقىش ، غەربىي قىسىم ئېھتىياجلىق بولغان يارامليق ئادەملەرنى جەلپ قىلىش تەس ئىش بولمىسا كېرەك ؛ پۇلىمىز يېتىشمەيدۇ ، شەرت ـ شارائىتىمىز ياخشى ئەمەس دەپ بىپەرۋالىق قىلىشنىڭ نېمە ھاجىتى بار ؟

كۆزقاراشنى يېڭىلاش ئۈچۈن چوقۇم دەسمايە سېلىش ھاجەتسىز ، غەربىي قىسىم تامامەن ئۆزى ھەل قىلىپ كېتەلەيدۇ ، بۇ غەربىي قىسىم رەھبەرلىرىنىڭ چۈشەنچىسىگە ۋە غەيرىتىگە باغلىق . غەربىي قىسمىغا زۆرۈر بولۇپ تۇرغان ئىشلار ناھايىتى كۆپ ، ئەلۋەتتە . لېكىن ھازىر ھەممىدىن بەك ئېھتىياجلىق بولۇپ تۇرغىنى يەنىلا كۆزقاراشنى يېڭىلاش ، ئۇنداق قىلمايدىكەن ، ئادەمنى «ناھايىتى چۆچۈتىدۇ» غان ئىشلار يەنە تۈگۈلۈشى مۇمكىن .

(سۈيى لى ئىمزاسىدىكى بۇ ماقالە «فېلىيەتون» گېزىتىنىڭ 12 ـ دېكابىر سانىدىن تەرجىمە قىلىندى .)

شەكىلۈازلىق توغرىسىدا پاراڭ

مەركىزىي تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ 9 ـ نويابىردىكى «ھازىر ئاڭلىتىدىغانلىرىمىز» سەرلەۋھىلىك پروگراممىسىدا خەۋەر قىلىنىشىچە ، خۇنەن ئۆلكىسىنىڭ شياڭيىن شەھىرىدىكى سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشىغا 10 مىڭدىن ئارتۇق ئادەم ئاتلانغان . لېكىن ، شۇنداق بىر غەلىتە ئەھۋال يۈز بەرگەنكى ، قۇرۇلۇشقا ئاتلانغان ئادەملەر ئىككى سائەت بولمايلا قولىدىكى ئىشلىرىنى تاشلاپ ئۆيلىرىگە قايتىپ كەتكەن ! 10 مىڭدىن ئارتۇق ئادەمنىڭ شۇنچە دەبدەبە بىلەن ھەربىكەتكە كەلتۈرۈلۈشى ئاران شۇ ئىككى سائەت ئىشلەش ئۈچۈنمۇ ؟ ئەسلىدە شۇ كۈنى ئۆلكە رەھبەرلىرى سۇ ئىنشائاتلىرىنىڭ قۇرۇلۇش ئەھۋالىنى ئۆيەر ـ بۈيەگە بېرىپ تەكشۈرمەكچى بولغانىكەن . شياڭيىن شەھىرىنىڭ رەھبەرلىرى 17000 دىن ئارتۇق ئادەم ئىشقا ئاتلاندى دېگەندىن كېيىن ، ئۆلكە رەھبەرلىرى ئەلۋەتتە 10 مىڭدىن ئارتۇق ئادەم قۇرۇلۇشقا ئىشلەۋاتقان داغدۇغىلىق مەيداننى كۆرگىلى باردۇ ـ دە . ئۇلار كۆرگەندىن كېيىن خۇشال بولۇپ ، پىكاپلىرىغا ئولتۇرۇپ باشقا يەرلەرگە مېڭىپتۇ . ئۇلار يۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن ، ھېلىقى «ھەدەپ ئىشلەپ» تۇرغان ئادەملەر دەرھال ئىشلىرىنى تاشلاپ قايتىپ كېتىپتۇ . مۇخبىر ئۇلاردىن : ئىشنى نېمىشقا شۇنچە بالدۇر توختاتتىڭلار دەپ سورىسا ، ئۇلار : رەھبەرلەر بىزگە ئىككى سائەت تۇرۇپ بېرىسىلەر ، تەكشۈرۈش تۈگىگەندە سىلەرنىڭ ئىشىڭلارمۇ تۈگەيدۇ ، دېگەن ؛ بۇ ئىككى سائەت بىكارغا تۇرمىدۇق ، ئىككى ئىش كۈنىمىزگە توغرىلىنىدۇ ـ دە ، دەپتۇ .

سۇ ئىنشائاتلىرىنى قۇرۇشقا بەجانىدىل ئىشلەش توغرا كېلىدۇ ، قۇرۇشتا تېگىشلىك بولغانلىرىنى قۇرۇش كېرەك ، قانچىلىك ئادەم كېرەك بولسا شۇنچىلىك ئادەم چىقىرىش كېرەك . لېكىن شياڭيىن شەھىرىنىڭ رەھبەرلىرى ئۇنداق قىلمىغان ، ئۇلار 17000 دىن ئارتۇق ئەمگەك كۈچىنى پەقەت ئۇلكە رەھبەرلىرىنىڭ كۆزىدىن بىر ئۆتكۈزۈۋېلىش ئۈچۈنلا سەرپ قىلغان .

دائىم بەزى رەھبەرلەرنىڭ شەكىلۈازلىقتا قاتتىق نەپرەتلەنگەنلىكى توغرىسىدىكى خەۋەرلەرنى كۆرۈپ كېلىۋاتىمىز ، رەھبەرلىرىمىز شەكىلۈازلىقنى ناھايىتى يامان كۆرىدىغاندەك قىلىدۇ . لېكىن ، ئەجەبكى ، شەكىلۈازلىق ئازايمايۋاتىدۇ . خەلقىمىز شەكىلۈازلىقتا ھېرىسمۇيا ؟ 17000 دىن ئارتۇق ئادەمنى ئىككى سائەت تۇرغۇزىدىغان چوڭ پائالىيەتلەر پۇقرانىڭ قولىدىن كەلمەس ، ئۇنداق تەشكىللەش ئىقتىدارى ۋە شەرت - شارائىتى پەقەت رەھبەرلەردىلا بار .

شەكىلۈازلىقنىڭ رولى كۆپ ، پايدىسىمۇ كۆپ ، رەھبەر بولغان ئادەمنىڭ قايسىبىرى بۇنى بىلمەيدۇ دەيسىز ؟ ! ئالدى بىلەن ناھايىتى داغدۇغا پەيدا قىلىپ ببرەلەيدۇ ، يېڭى - يېڭى خەۋەر تارقىتىپ ببرەلەيدۇ . ئۇنىڭ ئۈستىگە شەكىلۈازلىق قىلىۋەرگەندىن كېيىن ئادەتكە ئايلىنىپ قالىدۇ ، شۇنىڭ بىلەن بەزى شەكىلۈازلىقلار مەسىلە بولۇپ تۇيۇلمايدىغان بولۇپ قالىدۇ .

سۆزلەپ كەلسەك ، شەكىلۈازلىق تېخى «بىزنىڭ شەرەپلىك ئەنئەنىمىز» . 50 - يىللاردىكى ، 60 - يىللاردىكى كىنولارغا قارىساق ، ئادەملەرنىڭ توپ - توپ ، مىڭ - مىڭ يىغىلىپ تۇرغانلىقىنى ، قىزىل بايراقلارنىڭ لەپىلدەپ جاھانىنى قاپلىغانلىقىنى كۆرىمىزغۇ ! شۇنداق قالتىس مەيدان ، قالتىس كۆرۈنۈشلەردىن تېلېۋىزىيە فىلىمى ، فوتو رەسىملىرى ئىشلەنسە

تېخىمۇ كارامەت كۆرۈنىدۇ - دە . ئۇنىڭ ئۈنۈمىنىڭ قانداقلىقى بىلەن كىمنىڭ كارى ! داغدۇغىسى بولسىلا بولدى - دە !

شەكىلۈازلىقتىن يېڭى - يېڭى خەۋەر تۇغدۇرۇش مۇمكىن ، ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن نەتىجە قازىنىش تېخىمۇ مۇمكىن ، بۇنىڭ ھېكمىتىنى قايسىبىر مەنسەپدار بىلمەي قالار ؟ شياڭيىن شەھىرىدىكى سۇ ئىنشائاتى توغرىسىدا مۇخبىر چاتاق تاپمىغان بولسا ، شۇ داغدۇغا خەلققە ئۆلكە رەھبەرلىرىنىڭ غەيرىتى بار ئىكەن ، قابىلىيىتى بار ئىكەن ، ئاممىنى كەڭ كۆلەمدە قوزغىيالايدىكەن ، تولۇپ تاشقان غەيرەتكە كەلتۈرەلەيدىكەن ، زور كۆلەملىك ھەرىكەتكە كەلتۈرەلەيدىكەن دەيدىغان چوڭقۇر تەسراتلارنى پەيدا قىلماسمىدى ؟ يەنە تېخى مەنسەپ - دەرىجىلىرىنى ئۆرلىتىشى ياكى چوڭ - چوڭ مۇكاپاتلارغا ئېرىشىشمۇ مۇمكىن ئىدى .

(سۈي لى ئىمزاسىدىكى بۇ ماقالە «فېلىيەتون» گېزىتىنىڭ 2000 - يىل 12 - دېكابىر سانىدىن تەرجىمە قىلىنىدى .)

ناھايىتى «قورقۇنچلۇق» ئادەملەر

ئەگەر «يېڭى تۈرمۈشىمىزدا ناھايىتى قورقۇنچلۇق ئادەملەر كىم؟» دەپ سوئال قويۇلسا، بۇ سوئالغا ھەر خىل جاۋاب چىقىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

بەزىلەر: زوراۋان جىنايەتچىلەر ھەممىدىن قورقۇنچلۇق، ئۇلار ئادەم ئۆلتۈرۈشتىن، ئوت قويۇشتىن، بۇلاڭچىلىق قىلىش، باسقۇنچىلىق قىلىشتىن يانمايدۇ، باشقىلارنىڭ ھاياتىغا، مال ـ مۈلكىگە زىيان ئۈرىدۇ، ئۇنداق ئادەملەرگە يولۇقۇپ قالغان ئادەم قارا تەرگە چۆمۈلمەي قالارمۇ؟ دېيىشى مۇمكىن.

بەزىلەر: ئۆز نەپسىنى دەپ قانۇننى دەپسەندە قىلىدىغان ئادەملەر ھەممىدىن قورقۇنچلۇق بولىدۇ. ئۇنداق ئادەملەر جامائەت بەرگەن ھوقۇققا خىيانەت قىلىپ، شەخسىي مەنپەئىتىنى كۆزلەيدۇ. چوڭراق بىر خىيانەتچى ئەملدار بىرنەچچە يىل ئىچىدىلا نەچچە مىليون ھەتتا نەچچە ئون مىليون يۈەنگە خىيانەت قىلسا، پارا يېسە، نەچچە مىڭ دېھقاننى بىر يىل بىكارغا ئىشلەتكەن بىلەن باراۋەر بولىدىكەن، دېيىشى مۇمكىن.

بەزىلەر: كۆز بويايدىغان ساختىپەزلەر ھەممىدىن قورقۇنچلۇق بولىدۇ. ئۇلار ساختا ھاراق بىلەن ئادەمگە زىيان سالىدۇ، ساختا دورا بىلەن ئادەم ئۆلتۈرىدۇ، ساختا مال بىلەن خەقنىڭ پۇلىنى ئالىدۇ، ساختا ئەسەرلىرى بىلەن ئادەم ئازدۇرىدۇ. «ساختا ئەملدار» تېخىمۇ قورقۇنچلۇق بولىدۇ، شۇنداق ئەملداردىن بىرسىلا پۈتۈن بىر تەۋەنى زىيانغا ئۇچرىتىۋېتىدۇ، دېيىشى مۇمكىن.

بەزىلەر: كالىكومشارلار ھەممىدىن قورقۇنچلۇق بولىدۇ، ئۇلار ھۆكۈمەتنە بىرەر ئورۇننى ئىگىلىۋېلىپ، ھۆكۈمەتتىن پۇل ئالىدۇ، لېكىن سوراپ بېقىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى سورىمايدۇ، باشقۇرۇشقا تېگىشلىك ئىشلار بىلەن كارى بولمايدۇ، گەپ قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارغا مۇرىمەيدۇ، بېجىرىشكە تېگىشلىك ئىشلارنى بېجىرمەيدۇ، دېيىشى مۇمكىن.

مۇشۇنداق «قورقۇنچلۇق» ئەھۋاللار نۇرغۇن ئادەملەرنى ئەزىرىدە ئورتاق بىر چۈشەنچىگە ئايلىنىپ قالغان بولۇشى مۇمكىن، لېكىن ھەربىر ئادەمنىڭ تۇرغان مەۋقەنى بېشىدىن كەچۈرگەنلىرى ئوخشاش بولمىغاچقا، ئۇلارنى رەتكە تىزغاندا بەزىلەر «بىر، ئىككى، ئۈچ، تۆت» دەپ تىزسا، يەنە بەزىلىرى «تۆت، ئۈچ، ئىككى، بىر» دەپ تىزىشى مۇمكىن. بۇلاڭچىنى ئۇچراتسا، جىنايەتچى ھەممىدىن قورقۇنچلۇق بولىدىكەن دېيىشى مۇمكىن؛ خىيانەتچىنى كۆرسە، خىيانەتچى ئەملدار ھەممىدىن قورقۇنچلۇق بولىدىكەن دېيىشى مۇمكىن؛ بىيۇروكراتچىلىقنىڭ دەستىدىن كۆپ دەرد تارتقان ئادەمنىڭ: ئاشۇنداق كالىكومشارلىق ھەممىدىن قورقۇنچلۇق بولىدىكەن، دېيىشىغا شەك يوق!

لېكىن، بىرمۇنچە ئادەملەرنىڭ ئەزىرىدە قىلچىلىكمۇ قورقۇنچلۇق بولمىغان، ھەتتا خۇشال بولىدىغان ئىشلار يەنە باشقا ئادەملەرنىڭ ئەزىرىدە «ناھايىتى قورقۇنچلۇق» بولۇشى مۇمكىن. مەسىلەن:

بەزىلەر ئەرز قىلىشقا ئامراق ئادەملەرنى ناھايىتى «قورقۇنچلۇق» دەپ قارايدۇ. بەزى ئىدارىلەرنىڭ رەھبەرلىرى پۇقرىغا دەرد ـ ئەھۋالىنى ئېيتىدىغان، ئەرز سۇنىدىغان ئادەملەردىن ۋەھىمە يەيدۇ، ئۇلارنى ئۆلگۈدەك يامان كۆرىدۇ، ئۇلارنى ئىدارىمىزدىكى «ھەممىدىن چوڭ خاتىرجەمسىزلىك ئامىلى» دەپ قارايدۇ، شۇڭا ئۇلارنى باشقا «رويخەت» كە

كىرگۈزۈپ قويىدۇ ، ھەرگىز ئېتىبار بىلەن ئىشلەتمەيدۇ ، سەۋەبى چۈشەنچىسى مۇكەممەل بولسا سەۋەبى چۈشەنچىسىز ھەرىكەت قىلىدۇ ، چۈشەنچىسى ئېتىقادىي بولسا ئۇ ھەرىكەتنى ئىخلاس بىلەن ئىجرا قىلىدۇ .

مەسىلەن : باشقىلارنىڭ «يېغىرى» نى ئاچىدىغان ئادەم ھەممىدىن قورقۇنچلۇق بولىدۇ ، چۈنكى ئۇلارنىڭ يەتكۈزىدىغان زەخمىتى ناھايىتى چوڭ بولىدۇ ، ئۇنداق ئادەملەر خۇددى «چۈشەن» غا ئوخشاش ، باشقىلارنىڭ دەزى بار يېرىگىلا قونۇۋالىدۇ ، دېھقانلارنىڭ ساپ دارامىتىنى كۆپرەك مەلۇم قىلىپ قويسىڭىز ، ئۇلار ھېسابات دەپتىرىڭلارنى كۆرۈپ باقايلى دەپ سۇرۇشتە قىلىپ كېلىۋالىدۇ ؛ بورداقچىلىققا دائىر نەق مەيدان يېغىنى ئاچسىڭىز ، ئۇلار قويلىرىڭلارنى ساناپ كۆرەيلى دەپ تۇرۇۋالىدۇ ؛ ئۇلار بىرەر ساختا ، يالغان ئىشنى ، بىرەر سەت ، يامان ئىشنى ، ئاممىدا پىكىر پەيدا قىلىپ قويغان ئىشلارنى بىلىپ قالسا گېزىتكە ياكى تېلېۋىزورغا خەۋەر يەتكۈزۈپ قويىدۇ ، شۇنىڭ بىلەن بىرمەھەل يۇقىرىدىن سۇرۇشتە قىلىپ تەكشۈرۈپ ، تۆۋەندە بولسا غۇت - غۇت كۆپىيىپ ، شۇ بىر نۆۋەتلىك رەھبەرلەرنىڭ بىر يىل ھەتتا بىرنەچچە يىل ئىشلىگەن خىزمىتىنى كۆپۈككە ئايلاندۇرۇپ قويىدۇ ، دېيىشى مۇمكىن .

مەسىلەن : «ساپاققا ئېسىلىۋالىدۇ» غان ئادەملەر ھەممىدىن «قورقۇنچلۇق» بولىدۇ . مەسىلەن ، جېجياڭ ئۆلكىسىنىڭ رۇيئەن شەھىرىدىكى ھېلىقى «ئاتەي» لەقەملىك چىن سىسۇك بىر ج خ كادىرنىڭ ھويلىسىدىكى قوتاندا يەتتە كېچە پايلاپ يېتىپ ، ئۇ ، بۇلار سوۋغات دەپ ئېلىپ كەلگەن پارىلارنى بىر-بىرلەپ تىزىملىغان ؛ يەنە تېخى سىنئالغۇنى يېنىدا ئېلىپ يۈرۈپ ، مەلۇم بىر رەھبەرنىڭ تاكى خىيانەت قىلغان ، پارا ئالغان ، يەپ - ئىچكەن ۋە ئوينىغان ئىشلىرىنىڭ ساپقىنى تۇتۇۋالغۇچە بىر ئاي ئۇدا پېيىگە چۈشكەن . ئاندىن كېيىن ئۇنىڭ

بىلەن يەڭ سودىسى قىلىشىپ ، ئۇنى بۇياققا ماڭ دېسە شۇ ياققا ماڭىدىغان ، ئۇ ياققا ماڭ دېسە شۇ ياققا ماڭىدىغان ھالغا كەلتۈرۈپ قويغان . ئۇنىڭغا ماقۇل دېمىسە ، ئۇنىڭ «يېغىرى» نى ئەتىسىلا ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىغا مەلۇم قىلغان . دېمەك ، شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن شۇنچە كۆپ ئادەم يۈرەكزادە بولۇپ قالغان ، شۇنچە كۆپ ئادەم باش چۆكۈرۈپ گەپ ئاڭلايدىغان ھالغا چۈشۈپ قالغان ، دېيىشىدۇ .

ئىنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا ، قورقۇنچنى ئىككى خىلغا ئايرىش مۇمكىن . بىر خىلى — ئاممىۋى قورقۇنچ ، يەنە بىر خىلى — شەخسىي قورقۇنچ . بىر خىلى — ئاشكارا قورقۇنچ ، يەنە بىر خىلى — يوشۇرۇن قورقۇنچ ؛ بىر خىلى — شەرەپلىك قورقۇنچ ، يەنە بىر خىلى — شەرمەندە قورقۇنچ ؛ بىر خىلى — ھەممە ئادەم قارشى چىقسىلا قورققۇچىلىكى قالمايدىغان قورقۇنچ ، يەنە بىر خىلى — ھەممە ئادەم ياخشى دەۋەرسە تېخىمۇ قورقۇنچلۇق بولىدىغان قورقۇنچ .

قورقۇنچلۇق ئىكەنلىكىنى ياكى ئەمەسلىكىنى ئۆزىڭىزدىن سوراپ كۆرۈڭ ! قورقۇنچلۇق بولۇشى ياكى بولماسلىقى كۆپچىلىككە باغلىق !

(ۋاڭ جىنيۇ ئىمزاسىدىكى بۇ ئەسەر «فېلىيەتون» گېزىتىنىڭ 2000 - يىل 12 - سانىدىن تەرجىمە قىلىنغان .)

بۇنىڭغا كىمنىڭ قورسىقى كۆپمىسۇن

شىمالىي جياڭسۇنىڭ مەلۇم يېزىسىدا بىرمۇنچە كىچىك بالىلار ئائىلىسىدىكى قىيىنچىلىق سەۋەبى بىلەن مەكتەپتە ئوقۇشتىن توختاپ قالىدىغان ھالەتكە كېلىپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ يېيىغان بۇرادەرلەردىن بىرنەچچىسى شۇ ئەھۋالنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ، كەمىنە قەلەم ئىگىسىنى ھەمراھ قىلىپ ، ماشىنا بىلەن بىرنەچچە يۈز كىلومېتىر يولنى بېسىپ ، شۇ بالىلارنىڭ مەكتەپلىرىگە ۋە ئۆيلىرىگە پۇل ۋە باشقا نەرسە - كېرەك ئېلىپ باردى . بىر كۈن جاپا تارتىپ يۈرۈپ پۈلنىمۇ تارقىتىپ بېرىپ ، كومپيۇتېرلارنىمۇ تارقىتىپ بېرىپ ، يېرىم كېچىدە قايتىپ ماڭدۇق . شۇ چاغدا كۆڭلىمىز خۇش بولۇش بۇياقتا تۇرسۇن ، كەمبەغەللەرگە ياردەم بېرىمىز دەپ قورساق كۆپۈكى تېپىۋالدۇق ، دەيدىغان ھېسسىيات بىلەن رەنجىپ قالدۇق .

قورساق كۆپۈكىنى پەيدا قىلغان ئەھۋاللارنىڭ بىرى : كەمبەغەللىكى كەمبەغەل ئىكەن ، لېكىن «سېخىي» كەمبەغەل ئىكەن . بىز ئاۋۋال يېزا بازىرىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپكە باردۇق ، ناھايىتى ۋەيرانە بىر «مېھمان كۈتۈش بۆلۈمى» گە كىرگەندىن كېيىن قارىساق ، پارتىلارنىڭ ئۈستىدە قۇتىلىق شەربەتلەر قاتار تىزىقلىق تۇرۇپتۇ . بۇنى ئىچمەيلى ، قاياقتا سۇ ئىچسەك تېگىل بولىدۇ دېسەك ، مەكتەپ رەھبەرلىرى «مەكتەپ ئىگىز كەلمىگىلار تەس ، سىلەر دېگەن ئېسىل مېھمان» دەپ ، شۇ شېرىن ئۈسسۈلۇقلارنى ئىچىشكە زورلاۋەردى . مەركىزىي باشلانغۇچ مەكتەپكە بارغاندا ، ئۇ يەردىكى ھەشەمەت بىزنى

تېخىمۇ ھەيران قالدۇردى : قارىساق ، پارتىلاردا ئوقۇتقۇچىلار 20 نەچچە كىلومېتىر يىراقلىقتىكى ناھىيە مەركىزىدىن سېتىۋېلىپ كەلگەن مېۋە - چېۋە ، يېڭى ئۈزۈلگەن ھەر خىل گۈل ۋە قۇتىلىق شەربەتلەر قاتار تىزىقلىق تۇرۇپتۇ . چۈش ۋاقتى بولغاندا ، بىز كوچىغا چىقىپ ئۆز خىراجىتىمىز بىلەن چۈشلۈك تاماق يەۋالايلى دېسەك ، يېزا بازىرىنىڭ رەھبەرلىرى چۈشلۈك تاماقنى ئاللىقاچان بۈيرۇتۇپ قويانلىقىنى ئېيتتى ۋە بىزنى بىر تار كوچىدىكى ژۇسكىسى يوق بىر مېھمانخانىغا باشلاپ باردى (كېيىن شۇ يەردىكى خەلقتىن ئاڭلىساق ، شۇ مېھمانخانا مەخسۇسلا يېزا بازىرىدىكى رەھبەرلەرنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈنلا خىزمەت قىلىدىكەن) ، ئىككى شېرەگە تىزىۋېتىلگەن ناۋاملارنىڭ مۇللۇقى چوڭ شەھەرلەردىكى ئالىي مېھمانخانىلارنىڭكىدىن قېلىشمايدىكەن . شۇ شېرەلەردىكى بەزى ناۋاملارنىڭ خۇرۇچىنى بىرنەچچە 100 چاقىرىم يىراقلىقتىكى ئۆلكە مەركىزىدىن ئالدۇرغانمىش .

قورساقنى كۆپتۇرگەن ئەھۋاللارنىڭ يەنە بىرى : كەمبەغەللىكى كەمبەغەل ئىكەن ، لېكىن كەمبەغىلى پۇقرا ئىكەن . داستىخان ئۈستىدە ئولتۇرغاندا ، شۇ يەردىكى رەھبەرلەردىن مۇشۇ ئىككى ئۈستەلدىكى تاۋاملارغا قانچىلىك پۇل خەجلەندى دەپ سورىساق ، ئۇلار «ھېچقانچە كەتمىدى ، ھېچقانچە» دەپلا ئولتۇرۇۋالدى . ھېچبولمىغاندا ئوقۇشتىن قالغان ئىككى بالىغا ياردەم بېرىشكە يەتكۈدەك پۇل خەجلەنگەندۇ ، دېسەك ، ئۇلار «سىلەرنىڭ كەلمىكىلار تەس ، بىز كەمبەغەل بولساقمۇ قورسىقىمىزنى ئاچ قويساق بولمايدۇ - دە !» دەپ ، بىزنى غىزاغا ئېغىز تېگىشكە زورلىدى . مەكتەپنىڭ ، يېزا بازىرىنىڭ رەھبەرلىرى يەنە بىر تەرەپتىن ئاغزى بېسىلماي ھال ئېيتىپ ، دەرد تۆكۈپ : بىزنىڭ بۇ يەردە ھېچقانداق زاۋۇت - فابرىكا يوق ، بۇ يەرنىڭ خەلقى ئېتىز -

ئېرىق ئىشى بىلەنلا جان باقىدۇ ، ئۇ يىلدىن ـ بۇ يىلغا ھېچقانچە تاپاۋەت قىلالمايدۇ ؛ يېزا بازىرىنىڭ گۈللەندۈرىمىز دەپ مەكتىپىمىزنىڭ دەرۋازىسىنى باشقىدىن ياساش ئۈچۈن بىرقانچە يەتتە ـ سەككىز يۈز مىڭ يۈەن سەرپ قىلىۋېتىپتۇق ، شۇڭا بۇ يىل ئوقۇتقۇچىلارغا ئاران ئىككى ئايلىقلا مائاش بېرەلىدۇق ، دېگەن گەپلەرنى قىلدى . بىز سۆز ئارىلاپ : شۇنداق كەمبەغەل ئىكەنسىلەر ، ئەمىسە نېمىشقا بىزنى شۇنچە چىقىم بىلەن مېھمان قىلىسىلەر ؟ ئوقۇتقۇچىلارنىڭ مائاشىنىمۇ بېرەلمەي تۇرۇپ ، نېمىشقا دەرۋازىنى چېقىپ قايتا ياسىدىڭلار ؟ دېھقانلار ئېتىز ـ ئېرىق ئىشىدىن تاپاۋەت قىلالمايدىكەن ، ئەجەبا بىز ئوچراشقان دېھقانلار يېزىلىق ھۆكۈمەت دائىرىلىرى ئۈنىڭ ھەققى ، بۇنىڭ بەدىلى ، دەپ كەلسە ـ كەلمەس كۆپ سېلىق سالىدۇ ، دەپ ھال ئېيتىدىغۇ ؟ ! دەپ سوئال قويساق ، شۇ يەرنىڭ رەھبەرلىرى گەپنى بۇ يانداپ سوربساق سۆزنى ئۇ يانغا ئېلىپ قېچىپ ، توغرا جاۋاب بەرمىدى .

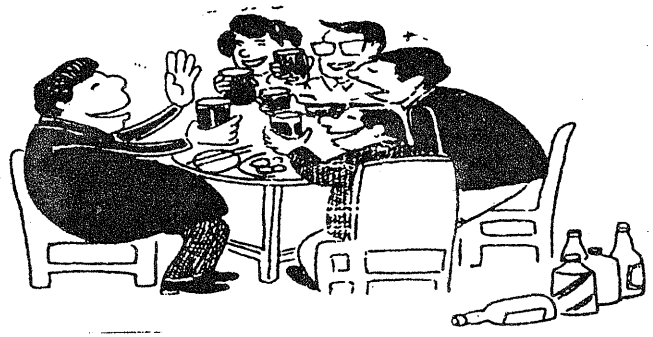
قورساقنى كۆپتۈرگەن ئەھۋاللارنىڭ ئوچىنچىسى شۇكى ، كەمبەغەللىكىگە ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى سەۋەبچى بولىتۇ . بايلاشقان دەپ تەرىپلىنىدىغان جياڭسۇ ئۆلكىسى تەۋەسىدە شۇنداق كەمبەغەل يەرمۇ بار ئىكەن ، ئەگەر كەمىنە قەلەم ئىگىسى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرمىگەن بولسام زادىلا ئىشەنمەيدىكەن . بىز بارغانلىكى يەردە بىرلا دېھقانىنىڭ خىش بىلەن سېلىنغان ئۆيىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، قالغانلىرىنىڭ ئۆيلىرى تامامەن ئوخشاشلا ئىككى ياكى ئۈچ ئېغىزلىق ئۆي ، «كېسەك تام ، لىم ياغاچلىرى ھەر خىل ، بېشىگىزنى كۆتۈرسىگىز تورۇسقا تاقىشىدۇ ، ئايىغىگىزنى سۈنسىگىز تامغا تاقىشىدۇ» ، تاملىرى قىڭغىر ـ قىيسىق ، ھېلىلا ئۆرۈلۈپ چۈشىدىغاندەك تۇرىدۇ ، ھەجىمى كۆپ دېگەندىمۇ ئاران 20 ياكى 30 كۋادرات مېتىر كېلىدۇ ؛ ئۆينىڭ ئىچىدە ھەممىسىنىڭ دېگۈدەك ئوخشاشلا بىردىن ئەبجەق

ياغاچ كارىۋات ، بىردىن جوزا ، بىرنەچچىدىن ئۆزۈن ئورۇندۇق بار ئىكەن ، شۇ ئۆيلەردىن 40 ـــ 50 يۈەنلىك پۇلغا يارىغۇدەك بىرەر سەرەمجان تېپىش ھەقىقەتەن قىيىن ئىكەن . ئۇ يەرلەردە ، ياكى سانائەت ، ياكى ئۇنۇملۇك يېزا ئىگىلىكى بولسا كاشكى . يەر كۆپ بولسىمۇ ، لېكىن جەنۇبىي جياڭسۇلۇقلارنىڭ «تاقىر ئاغلارنى يېشىل بانكىغا ئايلاندۇرايلى ، بوز يەرلەرنى بايلىق دەرىنىسىگە ئايلاندۇرايلى» دېگىنىدەك ئەمەس ، ئەكسىچە تاقىر ھالەتتە تاشلىنىپ قاپتۇ ، لاغايلاپ يۇرگەن بىكار تەلەپلەر ھەممىلا يەردە ئۇچراپ تۇرىدىكەن . يېزا رەھبەرلىرىدىن نېمىشقا بۇ يەردىكى ئادەملەرنى جەنۇبىي جياڭسۇلۇقلارغا ئوخشاش يەردىن بىرىكەت تېپىشقا يېتەكلىمەيدىڭلار ؟ دەپ سورىساق ، ئۇلار «بىزنىڭ بۇ يەرنىڭ ئادەملىرى تولىمۇ ھورۇن» دەپ جاۋاب بەردى . دېھقانلاردىن نېمىشقا ئەقىلڭلارنى ئىشقا سېلىپ ، بىلىكىڭلارغا تايىنىپ ، كەمبەغەللىكتىن قۇتۇلۇشنىڭ ئامالىنى قىلمايسىلەر ؟ دەپ سورىساق ، ئۇلار «بىز ئۆزىمىز ئامال قىلىشنى بىلمەيدىكەنمىز ، يۇقىرىدىكىلەرمۇ بىزگە ئۆگەتمىدى» دەيدۇ . «يېزا ، كەنت كادىرلىرى ئادەتتە نېمە ئىش قىلىدۇ ؟» دەپ سورىساق ، دېھقانلار : «بىرىنچىدىن ، ئەتىدىن كەچكىچە بىز پۇقرالاردىن پۇل يىغىدۇ ؛ ئۇنىڭ پۇلى ، بۇنىڭ ھەققى دەپ ئالىدىغىنى تولا ؛ تۆت جانلىق بىر ئائىلە يىلىغا 1300 ـــ 1400 يۈەن پۇل تاپشۇرىدۇ ؛ ئىككىنچىدىن ، پۇلنى يىغۇالغاندىن كېيىن يەيدۇ ، ئىچىدۇ ، ئۇنىڭدىن باشقا قىلىدىغان ئىشى يوق» دەيدۇ . بىز بارغانلىكى ئۆيدە ئاز دېگەندىمۇ ئىككى بالا بار ئىكەن . شۇ بالىلارنىڭ ئاتا ـ ئانىسىدىن : «شۇنچە كەمبەغەل ئىكەنسىلەر ، يەنە نېمانچە كۆپ بالىلىق بولدىڭلار ؟» دەپ سورىساق ، ئۇلار : «ھېچكىمنىڭ كارى بولمىغاچقا ، بالا دېگەننى تېپىۋېرىپتۇق» دەيدۇ . «بالىنى ناپاقاندىن كېيىن ، باقالامىدىمەن ـ باقالامىدىمەن دەپ

ئويلىنىدىغان گەپ . بۇنى ئويلاپ باقمىدىڭلارمۇ ؟ » دېسەك ، ئۇلار : «ياق» دەيدۇ .

كەمبەغەل تۇرۇپ چوڭچىلىق قىلسا ، ئىككى نان تاپقاندا بىرىنى داپ قىلىپ چالسا ، كەمبەغەللىكتىن قۇتۇلۇش مۇمكىنمۇ ؟ باشقىلارنىڭ قولىغا تەلمۈرۈپ جان باقسا ، كەمبەغەللىكنىڭ يىلتىزىنى قۇرۇتقىلى بولامدۇ ؟ ئەقلىنى ئىشقا بۇيرۇمىسا ، بىلەكنىڭ كۈچىگە تايىنىشتىن قورقسا ، ئاسماندىن نان چۈشەمدۇ ؟ «بۇلارنىڭ بەختسىزلىكىگە ئېچىنىمەن» ، تىرىشمايدىغان شۇ دىتسىزلىكىگە نەپرەتلىنىمەن» ، بۇ لۇشۇننىڭ سۆزى ، بۇ سۆزنى تەكرارلىغۇم كەلدى . شۇنداق ئەھۋال ھەقىقەتەن كىشىنىڭ قورسىقىنى كۆپتۈرمەي قويمايدۇ !

(ياۋ گېنروك ئىمزاسىدىكى بۇ ماقالىنىڭ خەنزۇچىسى «نەزەر» ژۇرنىلىنىڭ 2000- يىل 40 - سانىدا ئېلان قىلىنغان ؛ «قېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2000- يىل 12 - ئايلىق سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان .)

— ئاز بولسىمۇ كۆڭلىمىزنى بىلدۈرۈپ . . . — دېدى باش دىرېكتور .

— باش دىرېكتور ، كەمبەغەل مەكتىپىمىزگە ئىككى قاپ بور ھەدىيە قىلىپ ، ئېھتىياجىمىزغا ناھايىتى ئەسقېتىپسىز ، كۆپ رەھمەت ! — دېدى مەكتەپ باشلىقلىرى .

خەلقىمىز نېمىدېگەن ئوبدان خەلق

خەلقىمىز نېمىدېگەن ئوبدان خەلق ! مېنىڭ ئۆزۈمنى چاغلىماي بۇنداق دېيىشىمنىڭ سەۋەبى ، خەلقىمىزنىڭ خوجايىن بولۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن بىرئاز ئەركە ۋە ھاكاۋۇر بولۇۋالمىغانلىقىلا ئەمەس . جەمئىيىتىمىزنىڭ ئەمگەكچىلەر ئاممىسىنى ئاساس قىلغان بۇ ئاساسىي ئەزالىرىدا قەدىرگە يەتكىلى بولمايدىغان پەزىلەتلەر بار .

خەلقىمىز ناھايىتى توغرا كېسەر . خەلقىمىز ھەر ئىشنىڭ پۈتىنى بىلىدۇ . (ئىنانە بېرىش ، تېگىشلىك دارامىتىدىن پىرسەنت تۇتۇپ قېلىش ، سېلىق تۆلەش) توغرا كەلسە بىر كىشىلىك ئۇلۇشى بارلىقىنى چۈشىنىدۇ . بالدۇرراق ئۇقتۇرۇپ قويۇشقا «ئۇلگۈرمەي» ، كېيىن تېگىشلىك ھەققىدىن پۇل ئۈتۈپ قالغان بىرەر پارچە ئاق ھۆججەتنى ياكى ۋاكالىتەن تۆلەپ قويغان نەرسە - كېرەكلەر ئۈچۈن پۇل تۆلەش تالونىنى ئەۋەتىپ بېرىسكىزمۇ ياق دەيدىغان ئادەم چىقماسلىقى مۇمكىن . بۇلتۇر گۈەنجۇڭ رايونىنىڭ بىر يېزىسى «تاۋاپ سەيلىسى» (يېزا بېرمەنكىسى) ئۆتكۈزگەندە ، يېزا خەلقىمۇ ، سودا - تىجارەتچىلەرمۇ تەرەپ - تەرەپتىن كەلگەن «ئەمەلدار» لارنى كۈتۈۋېلىشقا سەرپ قىلىش «خىراجىتى» تاپشۇرۇپتۇ . قارالا ، شۇ يېزا خەلقى ۋە تىجارەتچىلەر تاپشۇرغىنىمىز يەپ - ئىچىشكە ھەجلەيدىغان خىراجەت ئىكەن دەپ «جېدەل چىقىرىپ» بۇرمەپتۇ ، پەقەت ئازغىنە ئادەم ئازغىنە نارازى بوپتۇ ، خالاس .

خەلقىمىز ناھايىتى ئىتائەتچان . گېزىت خەۋىرىگە قارىغاندا ، خېنەن ئۆلكىسى سۇيشەن ناھىيىسىنىڭ بىر يېزىسىدا

(1993 ـ يىلىدىن ئىلگىرى) دېھقانلارنىڭ كەمبەغەللىكتىن قۇتۇلۇشىغا ياردەم بولسۇن دەپ ئۇزۇم تىكىش چاقىرىق قىلىنغانىكەن. ئۇ ئىش قاملاشمىغاندىن كېيىن ئالما دەرىخىنى سىناق قىلىپ تىككەنىكەن، نەتىجىدە، تۇخۇمنىڭ سېرىقىدەك ئۇششاق ئالما چۈشۈپتۇ. 1994 ـ يىلى ئالمىنىڭ ئورنىغا ئۈجمە كۆچىتى قويغانىكەن، ئىككىنچى يىلى پىلە غوزىكىنىڭ بىر جىڭى ئىككى ـ ئۈچ يۈەنگە چۈشۈپ كەتكەچكە ئىش ھەققىنىمۇ تۆلىيەلمەپتۇ. 1996 ـ يىلى بۇغداي ئۇرۇقىنى چېچىپ بولۇپ تۇرغاندا، يېزىلىق ھۆكۈمەت يەرنى ھەيدەتتۇرۇپ، بۇغداينىڭ ئورنىغا سامساق تېرىتتۇرۇپتۇ، نەتىجىدە، سامساق تەييار بولغاندا ئۇنى ئالمىغان خېرىدارمۇ چىقماپتۇ. 1998 ـ يىلى شۇ يېزىدا يەنە 20 نەچچە كادىر مۇئاۋىن يېزا باشلىقىنىڭ يېتەكچىلىكى بىلەن تۆت تراكتورنى ئىجارىگە ئېلىپ، 56 مو يەردىكى دان تۇتۇشقا باشلىغان بۇغداينى ھەيدەپ ـ ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، ئۇنىڭ ئورنىغا تاماكا تېرىتتۇرۇپتۇ. دېمەك، «كەمبەغەللىكتىن قۇتۇلدۇرۇش» ئۈچۈن ئۇنىڭ ئورنىغا بۇنى تېرىتتۇرىدىغان ئىش رەھبەرلىك نۆۋەت ئالماشتۇرۇشنىڭمۇ، زىرائەت ئۇرۇقىنى ئۆزگەرتىشنىڭمۇ ئالدىغا ئۆتۈپ كەتتى، دېگەن گەپ مانا شۇ.

خەلقىمىز بوزەك. گېزىت خەۋىرىگە قارىغاندا، بىر يېزىنىڭ باشلىقى كادىرلارنى باشلاپ پىلانسىز تۇغۇت جەريانى پۇلىنى يىغىشقا بېرىپتۇ. بىرەيلەن: ئىككى بالا تاپقىنىمىزغا جەريانە قويىدىكەنسىلەر، كەنت مۇدىرى بەش بالا تاپقان تۇرسا، نېمىشقا ئۇنىڭغا جەريانە قويمايسىلەر؟ دەپ «تاكاللاشسا»، يېزا باشلىقى شۇ دېھقانغا 2000 يۈەن «تاكاللىشىش» ھەققى تاپشۇرىسەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ساقچىخانىغا ئاپىرىپ نوخۇلاڭنى ئالدۇرىمەن، دەپ چىچاڭلاپتۇ، ئاخىر كۆپ يېلىنىپ، 1000 يۈەن تاپشۇرۇپ، جەبىر ـ زۇلۇمدىن قۇتۇلۇپ قاپتۇ. يەنە قىز

بالىلار ياسىنىپ يۈرۈشكە ئامراق بولغانلىقى ئۈچۈن، پارلىغۇچى تارماقلارنىڭ كۆزەتچىلىرى ئۇلارنى «ئىپپىتىنى ساتىدۇ» كەن دەپ قارايدىغان، ھېچبىر ئاساسسىز ئوغرىلىق ئىپتۇ دەپ جەريانە ئالمىغان، ھەتتا ئەمگەك بىلەن تەربىيىلەش ئورنىغا تۇتۇپ بېرىدىغان غەلىتە ـ غەلىتە ئەھۋاللارمۇ مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدىكەن.

خەلقىمىز ئاسان گول بولىدۇ. خەلقىمىز ئادەتتە كۆڭۈلچەك كېلىدۇ، ھەرگىزمۇ باشقىلارنىڭ كۆزىگە كىرىۋالمايدۇ، باشقىلارنى چىشلەپ تارتمايدۇ. گېزىت خەۋىرىگە قارىغاندا، سىچۈەن ئۆلكىسىنىڭ بىر يېزا بازىرىدا ئادەم بېشىغا نىرىك مال بېجى ئالمىدىكەن. بىر دېھقان «يەنە بىر ـ ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن كەلمەمسىلەر» دەپ تەلەپ قىلغانىكەن، ئۇنىڭ ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويۇشۇپتۇ. دېھقانلار بازارلىق ھۆكۈمەتكە داد ئېيتىپ بارسا، دەرۋازىنى چىڭ تاقاپ، پەرۋا قىلماپتۇ. سەۋر ـ تاقىتى قالمىغان دېھقانلار بازارلىق ھۆكۈمەتنىڭ پىكاپىنى يولدا توسۇۋېلىپ، مەسىلىنى ھەل قىلىشنى تەلەپ قىلسا، نائىلاج كەنتكە بېرىپ ئۆلگۈچىنىڭ بالا-چاقىلىرى بىلەن كېڭىشىپ، 4000 يۈەن پۇل بىلەن مەسىلىنى تۈگىتىپتۇ. قاراڭ، شۇ دېھقانلار ئۆز قېرىندىشىنىڭ دۈمبالاپ ئۆلتۈرۈلگەنلىكى سەۋەبى بىلەن چىڭ ئېسىلمۇالمىغان. يەنە بىنائىنلىك بىر دېھقان رايونلۇق مېۋىلىك دەرەخ ئىدارىسىدىن «ئالا سۈپەتلىك پاكار مېۋە كۆچىتى» دەپ تەمىنلىگەن كۆچەتلەرنىڭ ئەمەلىيەتتە مېۋىلىمەيدىغان «ئەركەك كۆچەت» بولۇپ چىققانلىقى توغرىسىدا داد ئېيتىپ ئەرز قىلغانىكەن، ئاخىردا، شۇ ئەرزنى سوراپ بىر تەرەپ قىلىدىغان خادىمنىڭ «تىلى قىسىق» بولغانلىقى ئۈچۈن (ھۆكۈمەت تەرەپتىن خېلى زور دەرىجىدە ئارىلاشقانمىش)، دېھقانغا ئەرزىنى قايتۇرۇۋالغۇزۇپتۇ. باغۋەن دېھقان ئالتە يىل جاپا بىلەن ئەجىر

قىلىپ ، ئاخىر ئالغان ھوسۇلى شاخ ـ شۇمبا بولۇپ چىقسا ، تەر تۆكۈپ سالغان دەسمايىسىنى تىرىلدۈرۈۋېلىش بۇ ياقتا تۇرسۇن ، سوراقچىنىڭ تىل قىسىنچىلىقىغا ئۇچ ئاغرىتسا ، بۇنداق ئەھۋالنى «گول» لۇق دېمەي نېمە دەيمىز ؟

خەلقىمىز جاپاغا ناھايىتى چىدايدۇ ، چوڭ ـ كىچىك ھەممە ئادەم بىلىدىغان بىرەر ئىش ئۈچۈن تولا چاغلاردا «ئالاقدار تارماق» لارنىڭ ئىش بېجىرىش ئۈنۈمىنى ئۆستۈرۈشنى تەلەپ قىلىپ رەھبەرلەرنى ، خەلق قۇرۇلتىيىنى ئىزدەپ تېپىپ ھال ئوقۇيدۇ . خەلقىمىزنىڭ ناھايىتى دىلى يۇمشاق . ئادەتتىكى ئىش تەرتىپى بويىچە بىرەر قېتىم يۆتكىلىش ئىشى بېجىرىلسە ، ئىشقا قوبۇل قىلىنسا ، بىرەر ئىشنى ئەنگە ئالدۇرسا ياكى كېچىكىپ كەلگەن ھال سوراش بۇيۇملىرىنى ، نېسى قالغان ئىش ھەققىنى تاپشۇرۇپ ئالسا ، ھاياجانلانغانلىقىدىن نېمىدەپ تەشەككۈر ئېيتىشنى بىلەلمەي كۆزلىرىگە ئىسسىق ياش ئالىدۇ . خەلقىمىز باشقىلارنىڭمۇ بەك غېمىنى يەيدۇ ، ئۆزى دەرد تارتسىمۇ ، رەھبەرلىكنى مالال قىلمايدۇ . مۇشۇنداق پەزىلەتلىرى بار خەلقنى يامان دېيىشكە ئاغزىڭىز بارامدۇ ؟ !

(فېڭ زىڭلۇ ئىمزاسىدىكى بۇ ماقالا «ئىجتىمائىي كاپالەت» گېزىتىنىڭ 2000 - يىل 26 - ئىيۇل سانىدا ئېلان قىلىنغان ، «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2000 - يىل 12 - ئايلىق سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى .)

ھايۋانلىقنىڭ پاجىئەسى

ئادەم ئۆلىدىغان ئىش دائىم بولۇپ تۇرىدۇ . بەزى ئادەمنىڭ ئۆلۈمى تولىمۇ پاجىئەلىك بولىدۇ ، شۇنداق پاجىئەلەر بەزىدە ئۆلۈمنىڭ ئۆزىنى ئۇنتۇلدۇرىدۇ ـ دە ، شۇ ئۆلۈمنىڭ جەريانى ئىس ـ ھوشىمىزنى ئېلىپ قويىدۇ ، ئۆزىگە ئوخشاش ئىنسان بالىسىنى شۇنداق پاجىئەلەرگە يولۇقتۇرىدىغان ئادەمنىڭمۇ بار ئىكەنلىكىگە ئىشەنگىمىز كەلمەي قالىدۇ .

«ۋۇخەن سەھەر گېزىتى» نىڭ بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى خەۋەر قىلىشچە ، گۇاڭسەن ناھىيىسىدە توققۇز ياشقا كىرگەن لىڭيا ئىسىملىك بىر كىچىك قىز مەكتەپكە كېتىۋاتقاندا ، ئاپتوموبىلنىڭ تويلۇق نەرسە ـ كېرەكلەر بېسىلغان سۆرىمى (پرىتسېپ) گە ئىلىنىپ قېلىپ ، 4250 مېتىر سۆرىلىنىپ ماڭغاندىن كېيىن ئۆلۈپ قالغان .

بۇ پاجىئەنىڭ دەھشىتى مانا شۇ 4250 مېتىردا . بىر تىرىك جان چۆچۈپ ھودۇقۇپ قالغان ۋە لېكىن ھوشى بار ھالەتتە گويا دوزاخقا تاشلانغان ! ئۇ قىز سۆرەمگە ئىلىنىپ قالغان چاغدا : «شوپۇر ، ھەي شوپۇر ! ماشىنىنى توختىتىڭ ! » دەپ ۋارقىرىغان . شۇنداق ۋارقىراۋاتقاندا ئۇنىڭ يۈمران بەدىنى يولغا سۈركىلىپ ، پۈت ـ قولى تېنىدىن ئاجراشقا باشلىغان ؛ مېڭىسى چۈۋۈلۈپ ، قېتىقى تېرىلىپ كەتكەن .

بۇ پاجىئەنىڭ دەھشىتى شۇ يەردىكى ، سۆرىلىپ كېتىۋاتقان قىزنىڭ ساداسىمۇ ، يولدىكى ئادەملەرنىڭ ھايت ـ ھۇيتلىرىمۇ ئۇچقاندەك غۇيۇلداپ كېتىۋاتقان چاقنى توختىتالمىغان . خۇددى ماشىنىغا تىرىك ئادەم ئەمەس ، بىر باغلام ئوت ـ چۆپ ئېسىلىپ

ساڭگىلاپ قالغاندەك ، ئاپتوماشىنىدا ئولتۇرغان ئالتە ئادەم شوپۇرنى «توختاتماي ھەيدە !» دەپ بەسكە سالغانىنىڭ ئۈستىگە يەنە تېخى ساڭگىلاپ قالغان ھېلىقى قىز بالىنى ئەپكەش بىلەن ئىتتىرگەن . . .

ئادەم ئەسلىدە ئادەملىكى بىلەن ياشايدىغان مەخلۇق . ئەگەر ئۇنىڭدا ھايۋانلىق تەبىئىتىلا بولۇپ ، ئادەملىك تەبىئىتى بولمىسا ، ھايۋانلىقى بىلەنلا ياشايدىغان ھايۋاندىن پەرقى بولماي قالىدۇ . ھايۋانلىقنىڭ بەلگىسى شۇكى ، باشقىلارنىڭ جېنىغا ۋەھشىيلىك بىلەن مۇئامىلە قىلىدۇ ، شۇ جۈملىدىن ئۆز جىنسىدىكىلەرنىمۇ ئۆز قولى بىلەن ۋەھشىيانە ئۆلتۈرىدۇ . خۇدانىمۇ ، بەندىلەرنىمۇ غەزەپلەندۈرىدىغان ھېلىقى دەھشەتلىك بالا - قازا ئەسلىدە ئادەملەردىكى رەھىمدىللىق بىلەنلا توختاپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى ، پاجىئەنىڭ سەۋەبكارىدا ئاز - پاز ئادەملىك تەبىئەت بولىدىغان بولسىلا ، ئەمدىلا غۇنچىدەك ئېچىلىۋاتقان بىر جان كۆپ دېگەندە تاشقى جەھەتتىن ئازغىنە جاراھەتلەنگەن بولاتتى - دە ، شۇنداق ئېچىنىشلىق ھالدا تۈگەپ كەتمەس ئىدى . پاجىئەگە سەۋەبچى بولغۇچىنىڭ مۇددىئاسىنى پەرەز قىلىدىغان بولساق ، ئۇ قانۇننىڭ جازاسىدىن قېچىپ تۇگىشىش چارىسى بىلەن قۇتۇلۇپ كېتىشنى كۆزلىگەن بولۇشى مۇمكىن . ئۇ باشقا ئادەمنىڭ جېنى بىلەن ئۆزىنىڭ مەنپەئىتىنى تارازىغا سېلىپ ، باشقىلارنىڭ جېنى كەتسە كەتسۇن ، ئۆزۈمنىڭ مەنپەئىتىگە زىيان يەتمىسۇن ، دېگەن تەرەپنى تاللىغان (شۇنداق زىيان ئۆزىنىڭ خاتالىقى سەۋەبىدىن ئۈستىگە ئېلىشى زۆرۈر بولغان جاۋابكارلىق بولغان تەقدىردىمۇ ئۇنىڭدىن قاچقان) . بۇنىڭدىن مەلۇمكى ، چېكىدىن ئاشقان خەسىسلىك - شەخسىيەتچىلىك ھەرقانداق ئادەمنىڭ ئادەملىكىنى يوقىتىپ ، ھايۋان قىلىقىنى قىلدۇرىدىغان ئىدىيىۋى ئېچىتقۇدۇر .

بەزى ئادەملەرنىڭ ھايۋانلىق تەبىئىتى تاسادىپىي باھانە

بىلەن قوزغىلىپ قالسا (يۇقىرىدا بايان قىلىنغاندەك ئادەتتىكىچە ئاپتوماشىنا چاتىقى بىلەن قەستەن ئادەم ئۆلتۈرۈش ۋەقەسى كېلىپ چىقسا) ، يەنە بەزى ئادەملەرنىڭ ھايۋانلىقى قەستەن باھانە تېپىش يولى بىلەن ئەۋجىگە كۆتۈرۈلىدۇ . 8 - ئاينىڭ 16 - كۈنىدىكى «دىققەت مەركىزى بولۇپ تۇرغان مەسىلىلەردىن سەۋەبەت» تە خەۋەر قىلىنىشچە ، سىچۈەن ئۆلكىسىدىكى ۋېيۈەن ناھىيىلىك قاتناش - ترانسپورت باشقارمىسىنىڭ تۆت نەپەر قانۇن ئىجرا قىلغۇچى ئەمەلدارى ئاتالمىش «ترانسپورت ئىشلىرىنى تەكشۈرۈش» داۋامىدا ، تۇغۇتى قېيىن بولۇپ قالغان بىر ئايالنى ئېلىپ كېتىۋاتقان «بولكىۋاي» غا قەستەن چاتاق سېلىپ ، 21 ياشلىق ھامىلىدار شۇ ۋېنىيىڭنى جىددىي قۇتقۇزۇش پۇرسىتىدىن مەھرۇم قالدۇرۇپ ، ئىككى جاننىڭ بىراقلا ئۆلۈشىگە زامىن بولغان . بۇ پاجىئە يۈز بەرگەندىن كېيىن ، ھېلىقى «قانۇن ئىجرا قىلغۇچى» لار يەنە تېخى «قانۇن بويىچە تەكشۈردۇق» دەپ تۇرۇۋېلىپ ، «قانۇننى چاتاقسىز ئادىل ئىجرا قىلغان» قىياپەتكە كىرىۋالغان . بۇ ئەھۋالدىنمۇ مەلۇمكى ، ھوقۇقمۇ ھايۋانلىق قىلىشنىڭ سەۋەبچىسى بولۇپ قالىدىكەن . تەبىئەت دۇنياسىدىكى ياۋايى ھايۋانلارنىڭ كۈچلۈكلىرى ئاجىزلىرىنى يەم قىلىپ يەيدۇ ، بويسۇندۇرۇش ئارزۇسىغا يەتكەن كۈچلۈكلىرى خۇشال بولۇپ سەكرەپ كېتىدۇ . تۇرلەنگەن ھوقۇققا مەست بولۇپ كەتكەن ئادەملەر باشقىلار ئالدىدا جان ئاتا قىلىدىغان ، جان ئالىدىغان ، خالىغىنىنى بېرىدىغان ، ئالىدىغان ئىمتىيازغا ئىگە بولۇش — راھەتلىنىش ، ھۇزۇرلىنىش نەپسىنى قاندۇرۇش يولىدا ھەرقانداق ئىشنى قىلىشتىن يانمايدىكەن . شۇڭا بىر قاراش بىلەنلا تۇگەيدىغان ئەكشۈرۈش ئۇلارنىڭ قولىدا خۇددى گۈمانلىق دېلونى ئەكشۈرۈشتەك مۇرەككەپلىشىپ كەتكەن . بالا - قازاغا ئۇچرىغۇچىنىڭ ئاتا - ئانىسى ، ئۇرۇق- تۇغقانلىرى ئىككى جاننى

قۇتقۇزۇۋېلىش ئۈچۈن تىزلىنىپ ، باش ئۇرۇپ يېلىنسىمۇ ، ئۇلار ئۆكتەملىك قىلىشتىن ۋاز كەچمىگەن .

رېئال تۇرمۇشتا ئادەملەرنىڭ ھايۋانلىق تەبىئىتى ئەزۋەيلەپ باشقىلارنىڭ جېنىغا زامىن بولىدىغان ئىشلار يۈقىرىدا ئېيتىلغانلىرى بىلەنلا چەكلىنىپ قالمايدۇ . ئۆز ئېرىنى قەستلەپ ئۆلتۈرگەنلەر چىقتى ؛ خوتۇن - قىزىنى سېتىۋەتكەنلەر چىقتى ؛ ئۆزىنى زەھەرلەپ ، بالىسىنى «ھام» قىلىپ يەۋەتكەنلەر چىقتى ؛ تىلىنى كېسىۋەتكەنلەر ، كۆزىنى ئويۇۋەتكەنلەر چىقتى ؛ بىگۇناھ ئادەمنى ئېتىۋەتكەنلەر چىقتى . . . . كۆڭىلىدىكى ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ ماشىنىسىنى بۇلىغان دېلو يېقىندىلا ئاشكارىلاندى : ئۇلار زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان 18 ئادەمنىڭ جەسىتىنى پىشۇرۇپ ئىتقا تاشلاپ بېرىشكەن . ئادەمنىڭ ھايۋانلىقى ئەۋجىگە چىقىپ ، شۇنداق ئىستېرىيە تەلۋىلىك دەرىجىسىگە يەتكەنلىكى ئىنسان بالىسى ئۈچۈن شەرمەندىلىكتۇر ، ئىنسانىيەت ئۈچۈن پاجىئەدۇر . ھايۋان تەبىئىتى نېمە ئۈچۈن ئادەم ۋۇجۇدىدا نامايان بولىدۇ ؟ ئاق كۆڭۈل ئادەملەر بۇنى چۈشىنىپ كېتەلمەيدىكەنمىز . ئادەمدىكى ھايۋان ئەسەبىيلىكىنى ئۇنۇملۇك توسۇيالمىساق ، ئىنسانىيەت ياراتقان ماددىي مەدەنىيەتنىڭ زادى نېمە ئەھمىيىتى بولسۇن ؟ بىز ئاق كۆڭۈل ئادەملەر شۇنداق گۇمانغا كەلمەيمۇ قالمايمىز .

پەرەڭلەردە ئادەمنىڭ يېرىمى پەرىشتە ، يېرىمى شەيتان دەيدىغان ماقال بار ئىكەن . بۇنى ئۆزلەشتۇرۇپ ئېيتساق ، ئادەم يېرىم ئادەم تەبىئەتلىك ، يېرىم ھايۋان تەبىئەتلىك بولىدۇ دېگەن گەپ . ئادەملىكنى راۋاجلاندۇرۇپ ، ھايۋانلىقنى تۇگىتىش ئۈچۈن ئەخلاق - پەزىلەت تەربىيىسىگە ، قانۇن بىلەن ئىدارە قىلىش تەدبىرلىرىگە تايىنىشقا توغرا كېلىدۇ ، ئەلۋەتتە ؛ لېكىن تېگى- تەكتىدىن ئالغاندا ، يەنىلا ھەربىر ئادەمنىڭ يولنى ئۆزى تاللىشىغا باغلىق . ئوخشاش ئەخلاق - پەزىلەت ، قانۇن - تۈزۈم

مەجبۇت بولۇپ تۇرغان شارائىتتا ، بەزى ئادەملەر قانداقلا بولسۇن ئادەم تەبىئەتلىك ئادەم بولۇپ ياشايدۇ ؛ بەزى ئادەملەر ھەتتا خېلى كۆپ ، خېلى ئوبدان ئەخلاق - پەزىلەت تەربىيىسى ئالغان ئادەملەرمۇ ئادەملىكىنى پۈتۈنلەي يوقىتىپ ، ھايۋانلىقى بىلەنلا قالغان ئادەم بولۇپ قالىدۇ ، خۇددى ۋىيۇەن ناھىيىسىدىكى ئاتالمىش ئىجراچىلاردەك ؛ ئۇلار ھەر كۈنى دېگۈدەك «خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلايلى» دېگەن تەربىيىنى ئېلىپ تۇرغان . لېكىن ۋاقتى كېلىپ جان خەۋپ ئۇستىدە تۇرغان ھامىلدار ئاياللىنى كۆرگەندە ، يۈرىكى مىت قىلماي ، بىپەرۋا ھالدا «قانۇن ئىجرا قىلىۋەرگەن» .

ئەلۋەتتە ، ئادەملىكنىڭ ھايۋانلىق پاجىئەسىگە تەڭ تۇرالماسلىقى جۈزئى ۋە ئايرىم ھادىسە . مۇتلەق كۆپ ئادەم ئادەملىكنى قولدىن بەرمەسلىك ، ھايۋانلىقتىن بىزار بولۇش يولىنى تاللايدۇ ، شۇنىڭ ئۈچۈن پاجىئە تۇغۇلغانلىقتىن چۆچۈپ كەتسەكمۇ ، يەنىلا ئۈمىدۋار بىلەن ياشاۋېرىمىز .

(دالىن ئىمزاسىدىكى بۇ ماقالىنىڭ خەنزۇچىسى «ئىشچىلار گېزىتى» نىڭ 2000- يىل 11 - سېنتەبىر سانىدا ئېلان قىلىنغان ، «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2000 - يىل 12 - ئايلىق سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى .)

مەستلىكتە ئۆلگەن «ياخشى» جۈيجاڭ

جۈيجاڭ ـــ (ئىداره باشلىقى) ئېغىـــر مەستلىـــكتە «ئۆرۈكلۈك» تاماشخانىسىغا «پائالىيەت» قىلغىلى بېرىپ، نەتىجىده ھۇجرىدا ئۆلۈپ قاپتۇ. ئەتىسى ئۇنىـــڭ ئۇرۇق - تۇغقانلىرى جامائەت خەۋپسىزلىكى كادىرلىـــرىنىـــڭ ئالدىدا جەسەتنى كۆتۈرۈپ، تاماشخانىنى تىرىپىرەن قىلۋېتىـــپتۇ. تاماشخانىنىڭ خوجايىنى ۋۇ لىچۈن خانىم 10 مىـــڭ يۈەن خەجلىگەن بولســـمۇ، بېشـــغا كەلگەن بۇ بالا ـ قازادىن قۇتۇلالماي، نائىلاج زەھەر ئىچىپ ئۆلۈۋاپتۇ...

بۇ چۆچەك ئەمەس، تىياتىر ئەمەس. «سەندۇڭ كەچلىك گېزىتى» نىڭ بۇ يىلقى 6 ـ ئۆكتەبىر سانىدىكى خەۋىرىگە قارىغاندا، بۇ ۋەقە يۈننەن ئۆلكىسىنىڭ يۈكشەن ناھىيىسىده يۈز بەرگەن، مەستلىكتە ئۆلگەن ئادەم شۇ ناھىيىدىكى يېزا ـ جېڭ كارخانا ئىدارىسىنىڭ باشلىقى دۇ ×× جۈيجاڭ ئىكەن.

ئادەم ئاخىر ئۆلىدۇ. خوجايىن خانىمنىڭ ئۆلۈۋېلىش يولى بىلەن قارشىلىق كۆرسەتكەنلىكىگە ھەممە ئادەم ئىچ ئاغرىتىپ، ئۇنىڭ ئۆلۈمىنى ئۆزلۈكىدىن ئۇيۇشتۇرۇپ قويۇپتۇ ۋە: «جۈيجاڭ مەستلىكتە ئۆلسە، ئۇنىڭغا نېمە پەرۋايىمىز!» دېگەن يوغان لەۋھەنى كۆتۈرۈپ چىقىپتۇ. بۇ ئەھۋالدىن جىق بىر مەنىلەر مەلۇم بولۇپ تۇرىدۇ. دۇ ×× نىڭ ئۆلۈمىنى خىزمەت يولىدا جان پىدا قىلغان دېمەكچى، خالايىق ھەرگىز ئۇنىمايدۇ؛ ئۆزىنىڭ شورى دېمەكچى، ئۇ ئۇدۇنيادىمۇ ماڭا ئۇۋال بولدى دەپ ۋايسىشى مۇمكىن. بۇ ئەھۋالنى ھازىرچە تاسادىپىي ئەھۋال

ئىكەن دەپ تۇرايلى.

لېكىن يۇقىرىقى ناھىيىسىنىڭ ئەمەلدارلىرىنىڭ دەيدىغان گېپىمىز بار دەپ تۇرغانلىقى كىشىنى ئەجەبلەندۈرىدۇ. گېزىت خەۋىرىگە قارىغاندا، ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ بىـــر مۇئاۋىن سېكرېتارى جامائەت ئالدىدا: «بىزنىڭ قارىشىمىزچە دۇ ×× يەپ، ئىچىپ، ئويناپ بۇزۇقچىلىق قىلىدىغان رەھبىرىي كادىر ئەمەس. ئۇ يېزا ـ جېڭ كارخانا ئىدارىسىدىكى خىزمەتلىرىده ئىزچىل ياخشى باھا ئېلىپ كەلگەن» دەپتۇ، يەنە تېخى ×× نى «ياخشى جۈيجاڭ» دەپ ئىسپاتلاش ئۈچۈن، بىـــر پارچە ئىسپاتنامىمۇ تېپىپ چىقىپتۇ: ناھىيىلىك پارتكوم تەرىپىدىن ئۇدا ئىككى يىل «مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى» دەپ تەقدىرلەنگەنلەرنىڭ رويخېتىده دۇ ×× مۇ بار ئىكەن.

ئەمما يەنە بىر گېزىت خەۋىرىگە قارىغاندا دۇ ×× مەستلىكتە ئۆلۈشتىن بىر كۈن ئىلگىـــرى ئاخشـــمى تاماشخانىدىكى دىۋانىدا بىر چوكان بىلەن تاڭ ئاتقۇچە تاماشا قىلىپ، ئەتىسى ئەتىـــگەنده «ئۇچكە ئەھمىـــيەت بېرىش» ئۆگىنىشىگە قاتناشقىلى كەتكەنمىش. ئۇنىڭ خوتۇنىـــنىـــڭ ئېيتىشچە، ئۇنىڭ ئۆيگە قايتىپ كەلمىگىنىگە بىرنەچچە كۈن بولغانمىش.

ئەمەلىـــيەتتە، يەنە شۇ خەۋىرلەرگە قارايدىغان بولسا، تېگىدىكى ئىشلارنى چۈشىنىۋالغىلى بولىدۇ. دۇ ×× ناھىيىلىك «ئۇچكە ئەھمىيەت بېرىش» خۇلاسە يىغىـــنى ئۆگىگەندىن كېيىن بىرنەچچە رەھبىرىي كادىر بىلەن بىـــللە ئولتۇرۇپ ھاراق ـ شاراب ئىچكەندىن كېيىن تاماشخانىـــغا بارغانمىش، ھەسرەتلىك «تاسادىپ» ئەنە شۇ يەردە يۈز بېرىپتۇ. كېلىپ ـ كېتىپ تۇرىدىغان كۆچمە نوپۇسى تولىمۇ ئاز بولغان، ئۆلەت تەرىپىدىن كەمبەغەل دەپ قەيت قىلىنغان بۇ ناھىيىنىڭ

مەركىزىي شەھىرىدىلا 39 تاماشخانا بار ، تاماشخانىلارنىڭ ئىش- ئوقىتى تولىمۇ چاپ - چاپ . ناھىيە بويىچە «ئۇچقە ئەھمىيەت بېرىش» ئۆگىنىشىدىن خۇلاسە چىقىرىش يىغىنى ئۆتكۈزۈلگەندە ، پۈتۈن ناھىيىدىكى ئەمەلدارلارنىڭ ھەممىسى جەم بوپتۇ ، تۈزۈكرەك دەپ سانالغان مېھمانخانا ، تاماشخانىلار- نىڭ ئاجايىپ بازىرى چىقىپتۇ ، چۈنكى كادىرلار مۇشۇنداق پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ «مۇڭدىشۇالمدۇ» كەن . دۇ ×× ئۆلۈشتىن ئىلگىرى ئىقتىساد - سودا كومىتېتىنىڭ ، پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتىنىڭ «كاتتىۋاش» لىرى ئۇچ يېزىلىق پارتكومنىڭ شۇجىلىرى ۋە يەنە باشقىلار ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ ئىچىشكەنىكەن (ناھىيىنىڭ ئالاقىدار رەھبىرى بۇ كىشىلەرنىڭ ئىسمىنى ئوتتۇرىغا چىقىرىشتىن ھەزەر قىلىڭلار دەپ تاپىلاپتۇ) .

بۇ ئەھۋالدىن شۇنى بىلىۋېلىش قىيىن ئەمەسكى ، يۇقىرى- دىكى ناھىيىسىنىڭ ئايرىم رەھبەرلىرى دۇ ×× نىڭ ئۆلگەنلىكىگە بىرەر «باھانە» تېپىشنىلا كۈزدە تۇتمىغان . ئۇلارنىڭ تۇپكى مەقسىتى — «ئۆرۈكلۈك» ۋەقەسىنىڭ پۈتۈن ناھىيىدىكى كادىرلار قوشۇنىغا يامان تەسىر بېرىپ قويۇشىدىن ساقلىنىش ، «ئۇچقە ئەھمىيەت بېرىش» تەربىيىسىنىڭ ئۇنۇمىنى ئۆز ئىچىدە مۇئەييەنلەشتۈرۈش .

يۇقىرى- دىكى ناھىيىسىدىكى كادىرلارنىڭ ھۆكۈمەت خىزمىتىدە يارانقان نەتىجىلىرىنى ۋە كادىرلارنىڭ ئاساسىي تەرەپلىرىنى كەم سۇندۇرۇش ياكى ئىنكار قىلىش نىيىتىم يوق . ئەكسىچە ، بۇ ناھىيىدىكى بەزى ئەمەلدارلارنىڭ ئوقۇشايمەن دەپ چاندۇرۇپ قويغانلىقى ھەقىقەتەن مېزىنى باسمەن دەپ تېزىنى چىقىرىپ قويغاندەك بىر ئىش بولۇپ قاپتۇ .

ئۆلۈپ كەتكەن «ياخشى جۈيجاڭ»غا ئەجىر قىلىپ

يۈزىمىزنى ئايىاپ قالايلى ، يامان تەسىردىن ساقلىنايلى دەپ ئاۋارە بولغاندىن كۆرە ، قەتئىي بەل باغلاپ ، مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان مەسىلىلەرنى «ئۇچقە ئەھمىيەت بېرىش» نىڭ تەلىپىگە يارىشا تۈزىتىپ ، پۈتۈن ناھىيە بويىچە پارتىيە ، ھۆكۈمەت ئىستىلىنى داۋاملىق ياخشىلىغان تۇرۇك ، شۇنداق قىلغاندىلا ، «ئۆرۈكلۈك» ۋەقەسى تەكرارلانماسلىقى مۇمكىن .

(چىڭچۇەن ئىمزاسىدىكى بۇ ماقالا «ئىشچىلار گېزىتى» نىڭ 2000 - يىل 17 - سېنتەبىر سانىدا ئېلان قىلىنغان ، «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 200- يىل 12 - ئايلىق سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان نۇسخىسىدىن ئۆزلەشتۈرۈپ تەرجىمە قىلىندى .)

— بۇ يېزا خەلقىنىڭ ئاڭ - سېزىمى ئەجەبمۇ تۆۋەن ئىكەنا؟ !

هايۋانلىقنىڭ دەللى

ئادەمنىڭ ياخشى - يامانلىقىنى پەقەت ئۇنىڭ ئۆزىگە — تۇرقىغا قاراش بىلەنلا ئىشەنچلىك ئاساسلار بىلەن ئىسپاتلاپ بەرگىلى بولمايدۇ . ئادەمنى هايۋان بىلەن بولغان پەرقى جەھەتتىن تەكشۈرۈپ قارىغاندىلا ئاندىن ئادەمنىڭ ئادەملىكىنى ، هايۋانىنىڭ هايۋانلىقىنى ئېنىق بىلگىلى بولىدۇ .

ئاۋۋال مۇنداق گەپلەرنى ئاڭلىدۇق : بەزىبىر «دورامچۇق سەنئەتچى» لەر نەنجىڭ شەھىرىدىكى مەلۇم جامائەت باغچىسىدا «دورامچىلىق سەنئىتى» نى ئويناپتۇ . «دورامچۇق سەنئەتچى» كالىنى ئۆلتۈرگەندىن كېيىن ، ئۆزىنىڭ كىيىملىرىنى ـ ـ ى سېلىۋېتىپ — يالىڭاچ بولۇپ كالىنىڭ قورسىقىغا كىرىپ ، ئاندىن كېيىن كالىنىڭ قورسىقىنى سىرتىدىن تىكتۇرتۇپتۇ . «هامىلدار» بولۇشنى دوراپ ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزگەندىن كېيىن ، قولىدىكى پىچاق بىلەن قورساقنى يېرىپ چىقىپتۇ . بۇنى «تۇغۇلۇش» دەيدىكەن .

بۇنىڭدىن باشقا ، يەنە بەزى ئادەملەر قويغا هاراق ئىچۈرۈپ مەست قىلىپ قويىدىكەن ياكى بېلىققا سىياهنى ئىچكۈزىدىكەن ؛ ۋە ياكى يېڭى تۇغۇلغان ئاسلاننىڭ تۇكلىرىنى چالا قويماي چۇشۇرۈۋېتىدىكەن . ئۇلاردىن مەقسىتى «سەنئەت» نى كۆرسىتىمىش . ئەسلىدە سەنئەت گۈزەل ئىنسان تەبىئىتىنى نامايان قىلسا ۋە راۋاجلاندۇرسا بولاتتى ؛ لېكىن هازىر بەزى «سەنئەتكار» لار «ئىنسانلىق تەبىئىتى» نى ۋە «ماهارىتى» نى هايۋانلارنى قىيناش يولى بىلەن نامايان قىلىدىغان بولۇپ قاپتۇ .

كېيىن يەنە ئاڭلىشىمىزچە ، ۋۇخەن شەھىرىنىڭ غەربىي سەھراسىدىكى بىر ئورمانزار باغچىدا هەر شەنبە كۈنى ئادەم سۇغ - مىغ ئىكەن . چۈنكى ئۇ يەردە قان چېچىشىپ «جان بىلەن ئۆلۈشىدۇ» غان ئويۇن ئوينىلىدىكەن . تۈلۈمدەك سېمىز كالىنى قامچا بىلەن ئۇرۇپ ، پىچاق سانجىپ ، زورلۇق بىلەن «جازا مەيدانى» غا هەيدەپ ، ئۇ يەردە تۆت ياكى بەش شىر بىلەن سوقۇشقا سالىدىكەن . كۈچ سېلىشتۇرمىسى شۇنداق زور بېرقلىق بولۇپ تۇرغان شارائىتتا كالىنىڭ تەقدىرى قانداق بولىدىغانلىقى مانا مەن دەپ مەلۇم بولۇپ تۇرىدۇ . «ئادەم تەبىئىتى» بولمىغان كالا كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ ياش تۆكسىمۇ ، لېكىن ئۇنىڭ چېكىنىدىغان يوللىرى ئاللىقاچان جازا قوراللىرى بىلەن توسۇپ تاشلانغان . ئەگەر كالا مەيداندا «مەردلىك بىلەن جان پىدا» قىلمىسا ، باغچىدا «ئادەم نىملداپ» كەتمىگەن بولاتتى . قايسىبىر نۆۋەتتە بىر كالا ئادەملەرنىڭ خىيالىغا كەچمىگەن هالدا تاسادىپىي غەلىبە تىلغانىكەن ، تاماشا كۆرۈپ تۇرغان ئادەملەرنىڭ هەپىسلىسى ئېلىلا پۇر بوپتۇمىش . شۇڭا ئۇ كالىنى تارتىپ چىقىرىپ ئۆلتۈرۈپ «مۇكاپاتلىغان» لىقى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس . ئاماشچىلارنىڭ نەپسى ، باغچىنىڭ دارامىتى ئەسلىدە كالىنىڭ قېنى ۋە قۇربان بولۇشى بىلەن تەمىن ئېتىلىدىكەن .

كالىنىڭ قورسىقىدا «هامىلە» بولىدىغان ، «تۇغۇلىدۇ» غان «دورامچۇق سەنئەتكار» لار ۋە ياۋاش كالىنى يىرتقۇچ شىرغا يەم قىلىپ بېرىدىغان تىجارەتچىلەر «قالتىس» هۇنىرىمىز بار دەپ ئويلايدىغاندۇ ، لېكىن ئۇلارنىڭ جەبىر - زۇلۇم سېلىش ۋە قىيناش «تەپەككۇرى» دەل تەسەۋۋۇر قىلىش ئىقتىدارىنىڭ تۆلىمۇ كەمچىل ئىكەنلىكىنى دەللەلەپ بېرىدۇ . گۇناهسىز هايۋاننى ئەھمىيەتسىز قۇربانلىق قىلغانلىقى ئۇلارنىڭ ئۆز

ژۇجۇدىدىكى ھايۋانلىقنىڭ يوقالمىغانلىقىنىڭ دەلىلىدۇر .
شۇنداق «دورامچۇق سەنئەتكار» لارنى ماختاپ - ئۇچۇرىدىغان ئادەملەرمۇ ، كالىنىڭ مەغلۇبىيىتىنى ۋاھالاپ تاماشا قىلىدىغان تاماشىچىلارمۇ ئۆزىنىڭ ژۇجۇدىدىكى ھايۋانلىقىنى ئۆزىنىڭ شۇنداق «قىلىق» لىرى بىلەن دەلىللەپ قويىدۇ .

(تېڭ چاۋيىڭ ئىمزاسىدىكى بۇ ماقالا «ئىشچىلار گېزىتى» نىڭ 2000 - يىل 13 - ئۆكتەبىر سانىدا ئېلان قىلىنغان ؛ «فېلىيەتونلاردىن تالانما» ژۇرنىلىنىڭ 2000 - يىل 12 - ئايلىق سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان .)

تەنقىدنى قارشى ئالىمەن .

«تىيەن لۇشۇن»

مەلۇم بىر شەھەردە يازغۇچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغان «تىيەن» فامىلىلىك بىر ئادەم بار ئىكەن ، ئۇ جەمئىيەتتىكى ناچار كەيپىياتلارغا زەردە بىلەن تەنە قىلىدىغان ھەجۋىي شېئىر ، ساتىرا - فېلىيەتونلارنى يېزىشقا ماھىر ئىكەن ، شۇڭا ئۆزىنى شۇ شەھەرلىك «تىيەن لۇشۇن» مەن ماختىنىدىكەن . كېيىنكى چاغلاردا شەھەرلىك پارتكومنىڭ رەھبەرلىرى ئۇنى ياقتۇرۇپ قېلىپ ، تەشۋىقات بۆلۈمىگە يۆتكەپ قويۇپتۇ . يەنە ئۆزۈن ۋاقىت ئۆتمەيلا ئۇ تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ رادىئو - تېلېۋىزىيە ئىشلىرىغا مەسئۇل بولىدىغان مۇئاۋىن باشلىق دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلۈپتۇ .

«تىيەن لۇشۇن» كىتاب ئوقۇشقا ناھايىتى ھېرىس ئىكەن . گۆش - ياغ دېگەن نەرسىنى يېللاپ يېمىسە ماقۇل دەيدىكەن ، لېكىن بىر كۈنىنمۇ كىتابسىز ئۆتكۈزۈشكە تاقىتى يوق ئىكەن . ئۇ رادىئو ئەسلىھەلىرىنى ئۆزگەرتىش توغرىسىدا ئىلتىماس قىلىش ئۈچۈن بىر كۈنى ئۆز قارىمىقىدىكى رادىئو ئۆزىلىنىڭ مەسئۇلىنى باشلاپ ئۆلكە مەركىزىگە بېرىپتۇ . ئىلتىماس تۇغرىسىدىكى گەپلەر بىر ياقلىق بولۇپ قالغان بىر چاغدا ، «تىيەن لۇشۇن» كوچىدىكى شىنخۇا كىتابخانىسىغا چىقىپ كېرىپتۇ . چۈشلۈك تاماق ۋاقتىدا رادىئو ئۆزىلىنىڭ مەسئۇلىغا كىتابخانىدىن سېتىۋالغان كىتابنىڭ ھۆججىتىنى كۆرسىتىپ : «ئۆيۈمده جان سانمىز كۆپ ، ئۇلارنىڭ قورسىقىنى بېقىش ئېلى گەپ ، شۇڭا كىتاب سېتىۋېلىشقا چىقىنالمايمەن ، ئۇشۇنىڭغا بىر ياردەم قىلسىڭىز ئىكەن» دەپتۇ . ئۆزىل باشلىقى كۈلۈپ قويۇپ ھۆججەتنى قولىغا ئاپتۇ ۋە يېنىدا ئولتۇرغان

كاسسرغا بېرىپتۇ . كاسسر بار - يوقى جەمئىي 30 نەچچە كويچەن پۇلنى قولىغا بېرىپتۇ . «تيەن لۇشۇن» ھاجەتخانىغا كىرمەكچى بولۇپ ئورنىدىن تۇرۇشىغا كاسسر : «قايتىپ بارغاندىن كېيىن بۇ پۇلنى قايسى ھېسابقا چاقىمەن ؟» دەپ سوراپتۇ .

— بۇيرۇتقان تاماقلاردىن ئىككى خىلىنى دەرھال توختىتىپ قويايلى ، — دەپتۇ ئۇزىل باشلىقى .

«تيەن لۇشۇن» ئۆيىگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن ، «شەخسىي ھەۋەس جەھەتتە چىرىكلىشىشتىن ھەزەر قىلايلى» دېگەن ماۋزۇدا بىر پارچە ماقالە يېزىپتۇ . ماقالىدە گەپنى مەلۇم بىر رەھبىرىي كادىرنىڭ ئۆز قارىمىقىدىكى بىر ئورۇنغا ئۆزى سېتىۋالغان كىتابنىڭ پۇلىنى ھېسابقا ئالدۇرتۇۋالغانلىقىدىن باشلاپ ، رەھبىرىي كادىرلارنىڭ ئۆز مەنسىپىدىن — خىزمەت ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ ئۇنى - بۇنى ئالغان چىرىكلىك ھادىسىلىرىنى قاتار تىزىپ بايان قىپتۇ . بۇ ماقالە ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن خېلى چوڭ تەسىر پەيدا قىپتۇ ، بىرقانچە گېزىتتە كۆچۈرۈپ بېسىلىپتۇ ؛ شۇ شەھەردىكى ئوقۇرمەنلەردىنمۇ بىرقانچىسى ئۇنىڭغا تېلېفون بېرىپ ، بەزىسى ، كۆڭلىمىزدىكى گەپنى يېزىپسىز ، دەپ توغرىدىن - توغرا ماختاپتۇ ؛ ئون نەچچە ئىدارە ئۇنى قوشۇمچە مۇپەتتىشلىككە تەكلىپ قىپتۇ ؛ بەزى پېشقەدەم يولداشلار بولسا ، پۇخايىنى چىقىرالماپتۇ ، «تيەن لۇشۇن» گەپنى سىيپاپ ئۆتكۈزۈپتۇ ، ئەھۋاللارنىلا يېزىپتۇ ، ئادەملەرنىمۇ ئىسمىنى ئاتاپ تەنقىد قىلغان بولسا تېخىمۇ ياخشى بولاركەن ، دەپتۇ .

كېيىنكى كۈنلەردە «تيەن لۇشۇن» نىڭ مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىنغان ماقالىلىرى كۆپىيىپ قاپتۇ ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ توپلام چىقىرىش نىيىتىگە كېلىپ نەشرىيات بىلەن سۆزلەشكەنكەن ،

راستتىنلا پۈتۈشۈپ قاپتۇ . ئاۋۋال «خەنجەر ۋە ئوت» ناملىق بىر شېئىرلار توپلىمى چىقىرىدىغان بولۇشۇپتۇ . بۇنىڭ شەرتى : ئاپتور كىتاب نومۇرىنىڭ ھەققى ئۈچۈن 20 مىڭ يۈەن تۆلەيدىكەن ، تىراژىنى ئاپتورنىڭ ئۆزى بەلگىلەپ بېرىدىغان ، كىتابنى باستۇرۇش ، سېتىش ئىشىنى ئاپتور ئۆزى زىممىسىگە ئالىدىغان ، سېتىلغان كىتابنىڭ پۇلى ئاپتورنىڭ قەلەم ھەققى ھېسابىغا قالىدىغان بوپتۇ . شۇنىڭ بىلەن «تيەن لۇشۇن» شەھەرلىك پارتكومنىڭ تەشۋىقات بۆلۈمىدىن باشلاپ سەدىقە تىلەشكە كىرىشىپتۇ ، بۇ ئىش شەھىرىمىز بويىچە «بەش ئۇرۇلۇش» نىڭ ئىچىدىكى بىردىنبىر مۇھىم ئىش ، ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ بۇ مۇقەددەس خىزمەتنى قوللىشىنى تەلەپ قىلىمەن ، دەپتۇ . شۇنىڭ بىلەن ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىگە 3000 يۈەن ، مەدەنىيەت ئىدارىسىگە 2000 يۈەن ، رەزگى قەغەزلەرنى سېتىۋېلىش زاۋۇتىغا 5000 يۈەن ، سەھنىگە لازىملىق نىقاب ياساش زاۋۇتىغا 10 مىڭ يۈەن ، تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ ئۆزىگە جەمئىي 2000 يۈەن پۇل تېگىپتۇ . بۇلاردىن تاشقىرى ، «تيەن لۇشۇن» ئىلگىرىكى يىللىرى ھېيىغانلارنىڭ ئولگىسى قىلىپ تەكلەنگەن بىر يەككە كارخانىچىنى تېپىپ ئۇنىڭدىن 3000 يۈەن ئاپتۇ . شۇنداق قىلىپ ، بىر باسما زاۋۇتى بىلەن سۆزلىشىپ ، شېئىرلار توپلىمىدىن 2000 نۇسخا باستۇرۇپ ، شەھەرلىك ئالتە يۇرۇش ئورگانىنىڭ رەھبەرلىرىگە ، ياردەم بەرگەن ئورۇنلارغا ھەدىيە قىلىپ بەرگەندىن تاشقىرى ، قالغان كىتابلارنىڭ ھەممىسىنى پىزا - كەنتلىك مائارىپ ئىشخانىلىرىغا ، ئوتتۇرا مەكتەپلەرگە ھەربىر نۇسخىسىنىڭ باھاسى 10 يۈەن ھېسابىدا ئۆتكۈزۈپ ، 12 مىڭ يۈەن پايدا ئاپتۇ .

«تيەن لۇشۇن» ئەنە شۇ چوڭ ئىشنى تۇگەتكەندىن كېيىن ، ھەقسۇسلا فېلىيەتون يېزىپ ، بالدۇرراق بىر فېلىيەتونلار توپلىمى

چىقىرىش قارارىغا كەپتۇ ، شۇنىڭ بىلەن قەلەمنى قولىغا ئېلىپ ، «كىچىك بالىلارغا چاڭگال سىلىشنى كۆڭلىمىز قانداقمۇ كۆتۈرۈر ؟ » دېگەن ماۋزۇدا بىر پارچە ماقالە يېزىپتۇ ، ئۇ ماقالىمۇ بىرقانچە گېزىت - ژۇرنالدا كۆچۈرۈپ بېسىلىپتۇ .

«تېخەن لۇشۇن» كېيىنكى چاغلاردا بىر ھوقۇقلۇق ئورۇننىڭ مەسئۇلى بولۇپ قاپتۇ ، دەل شۇ چاغدا شۇ ئىدارىدە پۇل توپلاپ ئۆي - جاي سېلىنىۋاتقانىكەن . ئۆي پۈتكەندىن كېيىن ، قانداق تەقسىم قىلىش كېرەك ؟ بۇ ھەقتە ئىشچى - خىزمەتچىلەر «چەك تاشلايلى» دەپتۇ . «تېخەن لۇشۇن» بولسا ئۇ تەكلىپكە قوشۇلماي :

— ئۇنداق قىلساق پرىنسىپسىز تەك تەقسىماتچىلىق قىلغان بولىمىز ، ياتاق بىناسىنىڭ ياخشى قەۋەتلىرىنى تۆھپىسى بار ئادەملەرگە بېرىش كېرەك ، — دەپتۇ .

شۇنداق قىلىپ ، «تېخەن لۇشۇن» ۋە ئۇنىڭ مۇئاۋىنى ئۇچىنچى قەۋەتتىكى ئۆيلەرنىڭ ئاچقۇچىنى ئاپتۇ ، باشقا ئىشچى - خىزمەتچىلەرگە چەك بويىچە تەقسىم قىلىپ بېرىلىپتۇ . كېيىن بەزىلەر ئىنتىزام تەكشۈرۈش تارماقلىرىغا ئەرز ئېيتىپ بارغانىكەن ، «تېخەن لۇشۇن» باشقا بىر ئىدارىگە مۇئاۋىن باشلىق قىلىپ يۆتكىۋېتىلىپتۇ . شۇنىڭ بىلەن «تېخەن لۇشۇن» دەرھال مۇنداق ئىككى پارچە فېلىيەتون يېزىپتۇ :

«رەھبىرىي كادىرلار ئالاھىدىلىشۇالماسلىقى كېرەك»

«ئەمەلىي ئىش قىلىدىغان ئادەملەرگە ياخشى مۇھىت كېرەك»

كېيىنكى چاغلاردا «تېخەن لۇشۇن» نىڭ بىرمۇنچە فېلىيەتونلىرى گېزىت يۈزىدە ئۇچراپ تۇردى . ئۇنىڭ توپلىمى قاچان نەشر قىلىنارىكىن تاڭ ؟ !

(بۇ ماقالىنىڭ خەنزۇچىسى «ئۇچۇر گېزىتى» نىڭ 1999 - يىل 9 - ماي سانىغا بېسىلغان ، «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 1999 - يىل ئاۋغۇست سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان .)

ئۇنتۇپ قالمايلى

ئادەم ئەگەر ئۇنتۇمايدىغان بولسا ، تۇرمۇشنىڭ غېمى تولىمۇ ئېغىر يۈك بولۇپ بېسىۋالغان بولاتتى دەيدىغان گەپ بار . ئەگەر ئانچە كۆپ ئويلاشمايلا بىرنەرسە دېيىشكە توغرا كەلسە ، بۇنداق گەپنى مەنمۇ توغرا تاپمەن . بەزى ئىشلارنى ، بولۇپمۇ يامان ئىشلارنى ئۇنتۇپ كېتىشكە ، خۇددى كۆرگەن يامان چۈشنى تېزرەك ئۇنتۇشقا ئالدىرىغاندەك تېز ئۇنتۇپ ، يېنىكلەپ قېلىشقا ئالدىرايمىز . لېكىن ئەمەلىيەتتە ئۇنداق ئۇنتۇش قورقۇنچاقلىقتىن تۆگە قۇشىغا ئوخشاش ئەخمەقلىق قىلىپ ، ئۇزىنى ئۆزى گوللاشتىن باشقا نەرسە ئەمەس (تۆگە قۇشى خەۋپىسىرەپ ھودۇقۇپ قالغاندا بېشىنى قۇمغا تىقىۋالىدۇ ، مانا ئەمدى خەۋپتىن قۇتۇلىدىغان بولدۇم دەپ ئويلايدىكەن) . ئۇنتۇش دېگەن نەرسە تولا چاغلاردا «ئۆپكىسى يوق» ئادەمگە تەسەللى بولۇپ قالىدۇ . كەتكەن قورقۇنچاق ئادەمنى تەسكىن تاپتۇرىدۇ . ئەگەر قورقۇنچلۇق پالاكەتلەر تۆپىتۆپىلەپ بېشىغا كېلىۋەرسە قانداق بولىدۇ ؟ ئۇ چاغدا ئۇنىڭ بەرداشلىق بېرەلمەسلىكى ، تۆگىشىپ كېتىشى تۇرغان گەپ ، شۇ پالاكەتلەر ئۇنىڭ بېشىغا بالا بولىدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن جىگەرلىك ، ئەقىللىق ئادەملەر تۆگە قۇشى تەدبىرىنى راۋا كۆرمەيدۇ .

سەگەك مېڭە بىلەن ئەستە تۇتۇشنىڭ ئۆزى بىزنىڭ ئۇزىمىزنى تەڭشەپ تۇتۇپ تۇرۇشىمىزغا ، ئۆزىمىزنى دەرد - ھەسرەتتىن قۇتۇلدۇرۇشىمىزغا ياردەم بېرەلەيدۇ . ئەگەر بېشىمىزغا يەنە بىر قېتىم دەردى - بالا كەلسە بېشىمىزنى سىلكىپ دەرمانغا كېلىشىمىزگە مەدەت بېرەلەيدۇ ! بېشىمىزغا چىدىغۇسىز دەردى - بالا كېلىپ قالسا ، سەۋەب قىلساڭ سېۋەتتە

سۇ توختايدۇ دېگەندەك ، شۇ دەرد - ئەلەمنىڭ نەدىن ، قانداق كەلگەنلىكىنى ئېسىمىزدە مەھكەم تۇتۇپ ، شۇنداق دەرد - ئەلەمنىڭ يەنە بېشىمىزغا كېلىشىدىن ھەزەر ئەيلىيەلەيمىز .

پالانى ئادەمنىڭ ئەسته تۇتۇش ئىقتىدارى ياخشى بولغاچقا ، شۇنىڭ كاساپىتى بىلەن ئۇنىڭ مېڭىسىنىڭ يۇكىسى بەك ئېغىرلىشىپ كېتىپتۇ دېگەندەك گەپلەرنى ئاڭلىغىنىمىز يوق ؛ «ئۇنتۇغاقلىق كېسىلى» گە مۇپتىلا بولۇشنى خالايدىغان بىرەر ئادەمنىمۇ كۆرگىنىمىز يوق ؛ ئۇنتۇغاقلىق كېسىلى بىر خىل مەرەز . ئەلۋەتته ، ئەسته تۇتۇش دېگەن گەپ ھەرقانداق بىر ئىشنى چوڭ - كىچىكلىكىگە قارىماي ، مىسقالالاپ تەگەپ ھېسابلىشىش كېرەك دېگەن گەپ ئەمەس . «چوڭ ئىشنى ئۇجۇر-بۇجۇرىغىچە بىلىش كېرەك» ، ئەرزىمەس ئۇششاق ئىشلارغا سالاۋات قىلىش كېرەك» — بۇ بىزنىڭ ئەسته تۇتۇش پاراسىتىمىز ، مەسىلىنى بىرياقلىق قىلىش ئەقلىمىز .

ئۇنداق بولسا ، چوڭ ئىشلار دېگىنىمىز قايسى ، ئۇششاق ئىشلار دېگىنىمىز قايسى ؟ شەخسىي ئىززەت - ئابرۇيىمىز ۋە ھاياتىمىز بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان ئىشلارنى شەخسىي چوڭ ئىش دېسەك بولار . دۆلەتنىڭ ، مىللەتنىڭ تەقدىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان ئىشلارنى دۆلەتكە ، مىللەتكە مۇناسىۋەتلىك چوڭ ئىش دېسەك بولار ! سولۇبنستىننىڭ «گورگ تاقىم ئاراللىرى» ناملىق رومانىدا «بالايىئاپەت تۇگىگەندىن كېيىن» كى ئەھۋاللارنى خاتىرىلەپ يازغان بايانلىرى پايدىلىنىشىمىزغا ئوبدان ئەرزىيدۇ .

«بالايىئاپەت تۇگىگەندىن كېيىن ، بەزىلەر تارتقان قازاسىنىڭ ئورنىنى مەنسەپ - دەرىجە جەھەتته تولدۇرۇۋېلىشقا ئۇرۇندى ؛ بەزىلەر ئىلمىي ئۇنۋان ، ھەربىي دەرىجە ۋەھاكازالار جەھەتته تولدۇرۇش بىلەن بولۇپ قالدى ؛ بەزىلەر پۇل ۋە بانكىنىڭ ئامانەت چېكى جەھەتته تولدۇرۇۋالماقچى بولدى ؛ بەزىلەر قىز - چوكان بىلەن تولدۇرۇۋېلىشقا بېرىلىپ كەتتى ،

بىرمۇنچە ئادەملەر ئۆتمۈشنى ئەسلىمەيدىغان بولۇپ قالدى . چۈنكى ئۇلار ئۆزلىرىگە مەلۇم ئەرمەك تېپىۋېلىپ ، شۇنىڭ بىلەن پاناھدايدىغان بولۇپ قالدى ، باشتىن ئۆتكەن مۇشكۈللۈكلەر ئەس - يادىمغا كېلىپ قالمىسۇن دەپ ، بېشىدىن ئۆتكەن ئېغىرچىلىقلارنى ئاڭلىق ئۇنتۇيدىغان بولۇۋالدى . »

بەزى ساداقەتمەن ئادەملەر ئۇۋال قىلىنغان ناھەق مەسىلىلىرى توغرا بىر تەرەپ قىلىنىپ ، نامۇ ئەمەل سالاھىيەتلىرى ، پارتىيىلىك ئىستاژى ، مائاش تەمىناتى ، كۆرسەتكەن خىزمەتلىرىنىڭ خاتىرىلىرى ۋەھاكازالىرى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن ، ئۆتمۈشنى ئەسلەشتىن قورقىدىغان بولۇپ قالدى ، خۇددى بالايىئاپەت مەزگىللىرىدە «ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش لاگېرى» دا كۆرگەن كۆرگۈلۈكلىرى ئۆزىنىڭ «قەدىر - قىممىتى» نى چۈشۈرۈۋېتىدىغاندەك ، ھەتتا ئىززەت-ئابرۇيىغا «داغ» چۈشۈرىدىغاندەك ! شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار ئەلىبىنى تەبرىكلەشكە خۇشتار بولۇپ ، بالايىئاپەتلەرنىڭ سەۋەبلىرى توغرىسىدا ئويلىنىشنى خالىمايدۇ ، چۈنكى ئۇلارنىڭ شۇ سەۋەبلەر بىلەنمۇ ئىرماش - چىرماش مۇناسىۋىتى بار . ئىلگىرى چېقىمچىلىق قىلغانلار ، ئاتارمەن - چاپارمەن بولغانلار ، ئوشۇقى ئالچۇ قوپقانلار ئەسلەشنى خالىمايدۇ ، بەلكى ئۇنتۇشنى خالايدۇ ، ئەلۋەتته ، چۈنكى ئۇلار لەنەت - نەپرەتكە ئۇچراپ قېلىشتىن ، پاش قىلىنىشىدىن غەم قىلىدۇ .

بەزى دەردمەنلەرمۇ ئۇنتۇشنى بەك خالايدۇ ، خۇددى رۇسلارنىڭ :

تارتقان دەردلىرىم نەلەردە قالدى ،
ئۆتكەچكە بىر كۈنۇم قەندەك ؛
خاتىرەمدىن كەتتى شۇنداق ئاسان
يارا ساقىيىپ ، ئاغرىقى تۇگىگەندەك .

دېگەن ماقالىنىڭ مەزمۇنىدىن مەلۇم بولۇپ تۇرغىنىدەك ئاسانلا ئۇنتۇپ قالمىدۇ . ئۇلارنىڭ بەزىسى ئۆزلىرى تارتقان دەرد -

ئەلەملەرنى مەغلۇبىيىتىنىڭ خاتىرىسى ، ئۇنى ئۇنتۇپ كېتىشىم كېرەك ، دەپ قارايدۇ . بەزىلىرى بېشىغا كەلگەن دەردلەرنىڭ ئەلىمىنى سېزە - سەزمەي ئۆتكۈزۈۋېتىدۇ ، شۇڭا ئۇنىڭدا دەرد-ئەلەملەردىن ئەسەر قالمايدۇ ؛ بەزىسى كۈننىڭ ئۇياقتا ، پۈلنىڭ بۇياقتا ئۆتكىنىگە رازى بولۇپ ، ئەسلەشنى خالىمايدۇ ؛ بەزىسى ئۆز ئۆيىدىلا ئۇنى - بۇنى دەپ ئاز - تولا قاقشاپ قويىدۇ ، بۇنىڭدىن مۇددىئاسى — بېشىمدىن ئۆتكەن دەرد - ئەلەملەرنى ئاز - تولا ئەسلەپ سۆزلەپ بەرسەم بالىۋاقىلىرىم ئىچ ئاغرىتىپ قەدىرىمگە يېتەرمىكىن دەيدۇ ، لېكىن ئۆيدىن تاشقىرىغا چىقىش بىلەنلا ئۆتمۈشنىڭ ھەممىسىنى پاك - پاكىز ئۇنتۇپ كېتىدۇ .

ئەجەبا ، ئادەمنىڭ تەبىئىتى شۇنداقمىدۇ ؟

«مەدەنىيەت ئىنقىلابى» بىزنىڭ بېشىمىزغا كەلگەن بىر بالايىئاپەت . ئۇنىڭ بولۇپ ئۆتكىنىگە 20 نەچچە يىل بولۇپ قالدى ، بىزمۇ ئۇنتۇپ كېتەي دەپ قالدۇق . ئۇ چاغدىكى ئەھۋاللار ھازىرقى ياشلارنىڭ نەزىرىدە گويا «ئەلپىللەيلى» — «مىڭ بىر كېچە» دىكى ھېكايىلەردەك بىر ئىشتۇر . بۇنى قويۇپ تۇرايلى ، ھەتتا ئۆز ۋاقتىدىكى «يېشى توختىغان» ئادەملەردىن ، بالايىئاپەتنى «ئۆز بېشىمدىن كەچۈرگەن» ئادەملەردىن «يۇرىكىگە ئورناپ كەتكەن» لىرى قانچىلىكتۇر ؟ ئۆزىنىڭ ئامان قالغانلىقىغا ، غەلىبە قىلغانلىقىغا خۇشال بولۇپ يۈرگەن «بەختىيار» لار ئۆلگەنلەرنى يادلاپ تۇپراق بېشىغا چىقىدىغان كۈنلەردە ھەمدەردلىرىنىڭ روھىغا دۇئا قىلىپمۇ قويامدىغاندۇ ؟ سەۋەنلىك بىلەن ئېزىپ كەتكەنلەر ئۆز مېڭىسى بىلەن ئويلاپ كۆرۈشتىن ۋاز كېچىپ ، «چۈشەنگەن بولسىمۇ ئىجرا قىلىش ، چۈشەنمىگەن بولسىمۇ ئىجرا قىلىش» ، «ئىستراتېگىيىلىك ئورۇنلاشتۇرۇشقا يېقىندىن ئەگىشىش» سەۋەنلىكىنى ئۆتكۈزگەن ساۋاقلىرىنى خۇلاسىلەپ باققاندۇرمۇ ؟ ئاتارمەن - چاپارمەنلەرنىڭ قولىغا چۈشكەنلەر بالا - قازادىن قۇتۇلغانلىقىغا خۇش بولۇش بىلەن تەڭ ئۆزىنىڭ ئەۋلادلىرىنىڭ غېمىنى يەپ

باققانمىدۇ ؟ زورلۇق - زومبۇلۇق قىلغان ئادەملەر ، زورلۇق - زومبۇلۇققا ئۇچرىغان ئادەملەر شۇنداق زورلۇق - زومبۇلۇقلارنى قانداق قىلىپ مەڭگۈلۈك تۆگىتىش ھەققىدە ئويلىنىپ كۆرگەنمىدۇ ؟ چۇقان سالغانمىدۇ ؟

گېرمانىيىدە يوقالغان ناتىستلارنىڭ تىرىلىۋاتقانلىقىدىن ھەيران قالماڭ ؛ ياپونىيىدە نەنجىڭدىكى زور قىرغىنچىلىقنى ، ئىنسان قېلىپىدىن چىققان زور جىنايى ھەرىكەتنى ئېتىراپ قىلىشتىن ئەمگەلمەي باش تارتىۋاتقان ، شۇ جىنايەتلەردىن ھېنىۋېلىۋاتقان ئادەملەر بارلىقىغا ھەيران قالماڭ ؛ ياش ئادەملىرىمىزنىڭ مەدەنىيەت ئىنقىلابىدىكى ئەھۋاللارنى ئاڭلىغاندا چىنپۇتەمەي ، ئەقلىگە سىغدۇرالماي كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ ھاڭ - تاڭ قالغانلىقىغا ھەيران بولماڭ . ئۇلار ھەتتا ئۆيلىنىش ئۈچۈن ئۆزىگە لايىق ئىزدىگۈچىلەرنىڭ «سىنىپىي نەركىب نەزەرىيىسى» نىڭ كاساپىتى بىلەن «پومېشچىك ، باي دېھقانلارنىڭ پۈشتى» دىن خۇددى سىبلىستىن ، ئەيدىزدىن ئورققاندەك يىراق قاچقانلىقىنى ئاڭلاپ ، شۇ بىر ئەۋلاد ياكى ئىككى ئەۋلاد ئادەملەر نېمىشقا شۇنداق ساراڭلىق قىلغاندۇر دەپ ، ئەينى ئەھۋاللارغا ئىشەنمەيدۇ .

مانا بۇ ئەھۋاللارنىڭ ھەممىسىگە «ئۇنتۇش» سەۋەبچى بولماقتا . ئەگەر يەنە داۋاملىق ئۇنتۇپ كېتىۋېرىدىغان بولساق ، ئۇنۇگۈنكى بالايىئاپەتلەرنىڭ قويۇپ تۇرايلى ، شۇنداق پالاكەتچىلىك بۈگۈنمۇ ، ئەتىمۇ يەنە پەيدا بولۇشى ، شۇ جۈملىدىن شەكلىنى ئۆزگەرتكەن ھالدا باشقىچە شەكىل بىلەن پەيدا بولۇشى ئېھتىمال .

(گۇدىماۋ ئىمزاسىدىكى بۇ ماقالىنىڭ خەنزۇچىسى «ساتىرا» ژۇرنىلىنىڭ 2000-يىل 3 - سانىغا بېسىلغان ، «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2000-يىل 8 - ئايلىق سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان .)

تارىخ بۇ يەردە چوڭقۇر خىيال سۈرمەكتە

ئەگەر «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى مۇزىيى» قۇرۇش توغرىسىدا باجىنىڭ ئۆز ۋاقتىدا ئوتتۇرىغا قويغان تەكلىپىنى يېتەرلىك دەرىجىدە چۈشەنمىگەن بولساق ، مانا ئەمدى 10 نەچچە يىلدىن كېيىنكى بۈگۈنكى كۈندە ، جۇڭگو جەمئىيىتى چوڭ بۇرۇلۇشقا قەدەم باسقان ئەسىر ئاخىرىدا (ئەسلى ماقالە 1998-يىل 19 - نويابىردا يېزىلغان — تەرجىمان ئىزاھى) ، شۇ ۋەزنى ئېغىر تارىخنى قايتا ئوقۇساق ، بىر - بىرىگە ئوخشىمايدىغان مەنىۋى ھالەتلەر پەيدا بولىدۇ : مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا مەنىۋى ھەم جىسمانىي ئازابلارنى تارتقان پېشقەدەم يولداشلار «دەرد - ئەلەم تۈگىگەن» دىن كېيىن چوڭقۇر ئويغا پاتقان ؛ مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا قايمۇقتۇرۇلغان «قىزىل قوغدىغۇچى خۇڭۋېيبىڭ» لار «ئىلگىرىكى گۇناھ» لىرىنى تۈزا بىلەن يۈيۈشقا باشلىغان ؛ مەدەنىيەت ئىنقىلابى جەريانىدا تۈغۇلغان ياكى ئۇنىڭدىنمۇ كېيىن تۈغۇلغان ياش ئەۋلادلار بولسا مەدەنىيەت ئىنقىلابى توغرىسىدا ھېچ نەرسە بىلمەيدىغانلىقىنى ئىپادىلىمەكتە .

مەدەنىيەت ئىنقىلابى زادى نېمە ؟ 30 يىل ئۆتكەندىن كېيىن تارىختىن قايتا سوراپ كۆرگىنىمىزدە ، بىزگە مەلۇم بولغىنى شۇكى ، مەنىۋى بايلىقىمىز ناھايىتى بەك خوراپ تۈگىگەن ، مانا بۇ ئىدىيىۋى گادايلىق بىزنىڭ ئۆزىمىزنىڭ مەدەنىيەت ئىنقىلابىنى تېخىمۇ چوڭقۇر چۈشىنىشىمىزگە توسالغۇ بولۇپ قالغان ؛ شۇنىسىمۇ مەلۇم بولۇپ تۇرۇپتۇكى ، تارىخىي ماتېرىياللار چېچىلىپ - يوقىلىپ كېتىپ ، مەدەنىيەت

ئىنقىلابى قويۇق تۇمان بىلەن قاپلىنىپ قالغاچقا ، ئۇنىڭ ئۈستىگە مەدەنىيەت ئىنقىلابىنى تەتقىق قىلىش توغرىسىدا ھازىرمۇ بەزى پەرھىزلەر بار بولغاچقا ، تارىخىي توزانلار يېسۈالغان شۇ ئىنقىلابنىڭ ھەقىقىي چىرايىنى كۆرەلمەيۋاتىمىز .

ئەمەلىيەتتە جۇڭگودا بولۇپ ئۆتكەن مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى توغرىسىدىكى تەتقىقات چەت ئەللەردە ئاللىقاچان «مەشھۇر ئىلىم» گە ئايلىنىپ قالدى ، ئىنسانلارنىڭ مەدەنىيەت تارىخىدا يۈز بەرگەن مەنىۋى كۆلپەت بولغان ئۇ ئىنقىلابنىڭ ماھىيىتى ھەرقانداق بىر دۆلەتتىكى ئىنسانشۇناس ئالىملار ، پۈتەپەككۈرلار ، جەمئىيەتشۇناسلار . . . نىڭ ئويلىنىپ كۆرۈشىگە يارايدىغان بايلىق مەنبەسى بولۇپ قالدى . ۋەھالەنكى جۇڭگو زېمىنىدا پەيدا بولغان شۇ زور ئىنقىلابنىڭ بولۇپ ئۆتكىنىگە ئەمدىلا 30 نەچچە يىل بولغاندا ، ئۇنى ئىدىيە جەھەتتە ئۇنتۇپ ، ئۇنىڭدىن يىراقلىشىپ كېتىۋاتىمىز .

بۇ ئەھۋال خەلقىمىزنىڭ ئېرەن قىلماسلىقتا تارىخنىڭ ئىزچىللىقىنى دەرەخ شاخلىرىنى چاتاپ تاشلىغاندەك چېپىپ تاشلاپ ، شۇنىڭ بىلەن ئۆزىمىزنىڭ ئۇنتۇش ۋە چەتنەش داۋامىدا تارىخنىڭ كاتاكلىزمغا قايتا چۈشۈپ كېتىشىمىزگە ئۆزىمىز زامىن بولىدىغانلىقىمىزدىن بېشارەت بېرەمدۇ ؟ شۇنداق ئىشىنىمەنكى ، مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭمۇ ئىرسىي گېنى بار (گېن — جانلىق مەۋجۇداتلاردا بولىدىغان ، تۈز سىزىق بويىچە ئاتار تىزىلىپ نەسىلدىن - نەسىلگە سۈرۈلىدىغان ئاساسىي مۇجەيرىلەر بىرلىكى) . چۈنكى ، ئۇ ئىنقىلاب ئىنسانلار ئېڭىدىكى يامانلىقنىڭ زور دەرىجىدە ئاشكارىلانغانلىقى ۋە ئوتتۇرىغا چىققانلىقىدۇر . شۇنداق بولغاچقا ئادەمنىڭ نەپسى ئەقلىگە مىنۋالىدىغان دەۋر يېتىپ كېلىۋاتقان بىر چاغدىمۇ

مەدەنىيەت ئىنقىلابىدىن قالغان خۇي ـ قىلمىقلارنىڭ نامايان بولۇۋاتقانلىقىنى ، يالىڭاچ ئوتتۇرىغا چىقىۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋاتىمىز . ھازىرقى كۈندە بەزى ئادەملەرنىڭ ماقالىلىرىدە مەدەنىيەت ئىنقىلابىدىكى مىللىتىق دورىلىرىنىڭ پۈرىقى كېلىپ تۇرۇۋاتىدۇ ؛ مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ پۈرىقى بىلەن تولغان سۆز ـ ئىبارىلەردىن ماقالىدىكى ۋەھىمىلەرنى يەنە بىر قېتىم ھېس قىلماقتىمىزكى ، شۇنداق مەدەنىيەت زومىگەرلىكى نەپسىنىڭ تاقىلداپ كېتىۋاتقانلىقى ، «مەدەنىيەت ئىنقىلابىنى يەتتە ـ سەككىز يىلدا يەنە بىر قېتىم قىلىش كېرەك» دېگەن گەپتىنلا مەلۇم بولۇپ تۇرۇۋاتىدۇ .

يېقىندا يېڭى جۇڭگو ئەدەبىياتىنىڭ 50 يىللىقى توغرىسىدىكى ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىغا ۋە جۇڭگو ھازىرقى زامان ئەدەبىياتى تەتقىقات جەمئىيىتىنىڭ يىللىق ئىلمىي يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن چۈڭچىڭغا باردىم . ھەممىدىن چوڭ تەسىرات ماڭا يىغىنلاردىن ئەمەس ، باشقا تەرەپتىن كەلدى . بىز چۈڭچىڭدىكى بەند قىلىپ قويۇلغان «قىزىل قوغدىغۇچىلار قەبرىستانلىقى» («مەدەنىيەت ئىنقىلابى قەبرىستانلىقى» دەپمۇ ئاتىلىدىكەن) نى ئۆزلۈكسىزدىن ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق . ئېھتىمال بۇ قەبرىستانلىق جۇڭگو بويىچە ھازىرغا قەدەر ھەممىدىن ئوبدان ساقلانغان مەدەنىيەت ئىنقىلابى قەبرىستانلىقى بولسا كېرەك ؛ 50 نەچچە قەبرە تېشى ۋە گۈمبەز شاپىن باغچىسىدىكى ھەممىدىن ئېگىز دۆڭگە جايلاشتۇرۇلغانىكەن ، ئۇلار گېلاۋشەن تېغى ئېتىكىدىكى تاشلاندۇق رەزگىلەر ئازگىلى بىلەن بەي ھەزرەتنىڭ باغچا ساربىي بىلەن قارىشىپ تۇرىدىكەن ، بۇنى كۆرگەن ئادەمنىڭ خىيالى يىراق بىر يەرلەرگە كېتىدىكەن : ھېلىمۇ ياخشى ، «قىزىل قىيا» رومانىنىڭ ئاپتورلىرىدىن بىرسى بولغان لوگۇاڭبىك مۇشۇ مەدەنىيەت

ئىنقىلابى قەبرىستانلىقىغا دەپنە قىلىنماپتىكەن ، ئۇنداق بولمىغان بولسا بۇ تارىخىي سېلىشتۇرمىدىن پەيدا بولىدىغان ھەجۋىي مەسخىرىلەر يۈرەكلىرىمىزنى بىئارام قىلمۇپتىدىكەن . (بۇ يەردە «قىزىل قىيا» ناملىق رومانىدا تىلغا ئېلىنغان تاشلاندۇق رەزگىلەر ئازگىلى «زازېدۇك» ، بەي ھەزرەتنىڭ باغچا ساربىي «بەيگۈڭگۈەن» كەشىلەرنىڭ خىيالىغا كېچىدۇ .)

قەبرىستانلىققا ئېكسكۇرسىيە قىلىپ بارغان يازغۇچى ، تەتقىقاتچى ، ئالىملىرىمىز گويا «سۈڭگۈچتىن كىرگەن ئوغرى» بولدى ، ھەتتا بەزى پېشقەدەم ـ مويسىپەت ئالىملارمۇ قاتاردىن قالماي ، ئىككى مېتىردىن كۆپرەك ئېگىز تۆمۈر سالاسۇن دەرۋازىغا مىك بىر مۇشەققەتتە ئارتىلىپ چىقىپ ، يامىشىپ چۈشتى . ئورمان دەرەخلىرىدەك تۇرغان گۈمبەزلەرنى كۆرۈپ قورقۇپ كەتتۇق . كىمدۇر بىرسى دەرۋازا ئالدىغا «تارىخ بۇ يەردە چوڭقۇر خىيال سۈرمەكتە» دېگەن ھەيۋەتلىك سۆزلەرنى چوك-چوك ھەرپ بىلەن يېزىپ قويۇپتۇ ! قەبرە تاشلىرىغا يېزىلىپ ، شامالدا چالا ـ پۈچۈق ئۆچۈپ كەتكەن خەتلەرنى كۆرگەن ئادەمدە تىل بىلەن سۆزلەپ بەرگىلى بولمايدىغان شۇنداق مۇرەككەپ روھىي ھالەت پەيدا بولماي قالمايدۇكى ، بىز تارىخىي مىللىتىق دورىلىرىنىڭ ئىس ـ تۈتەكلىرىنى ئارىلاپ شۇنداق بىر تەلۈلىك دەۋرىنى كۆرگەندەك بولدۇقكى ، شۇ تەلۈلىك دەۋرى ئادەملەرنى قانلىرىنى ۋە جانلىرىنى زايە قىلىپ بېرىپ تۇرۇقلۇق ، يەنە مەردانىلىك قىلىدىغان ۋە ھاياجانغا كېلىدىغان قىلىپ قويغان . مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ تۆمەن مىڭ گۇناھى بولسىمۇ ، لېكىن تارىخ تەرىپىدىن كولدۇرلىتىپ ئەخمەق قىلىنغان چىن دىيانەتلىك يۈرەكلەرنى ئەيىبلىگىلى بولمايدۇ . قاراڭ ، «جاننى قۇربان بېرىشكە ئىرادە باغلىغانمىز ، جاھاننى يېڭى تۈسكە

كىرگۈزىمىز » دەپ كۆزگە تاشلىنىپ تۇرغان لەۋھەلەر شۇ بىر ئەۋلاد ئادەملەرنىڭ ھاياجان ۋە پىداكارانە چېھرىسىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ تۇرۇپتۇ ، ئۇلار شۇ خاتا تارىخىي دەۋرنى ئائىلاج تاللىۋالغان . لېكىن ئۇلارنىڭ سەممىيلىكى ئىنسانچىلىقتىكى تولىمۇ قەدىرلىك بىرنەرسىدۇر . ئەگەر بىز بۈگۈنكى كۈندە ئەنە شۇنچىلىك ئىنسانىي بايلىقىمىزنىمۇ ئىنكار قىلىۋەتسەك ، مىللىتىمىز جان باقالمايدۇ ، ماددىي مەنپەئىتىمىزنى دەۋرىنىڭ كەلكۈندەك لەپپەڭلەپ كېلىۋاتقان ئىدىيىۋى ھۇجۇمى ئالدىدا ئامالسىز بولۇپ قېلىشىمىز مۇمكىن .

قەبرىستانلىققا دەپنە قىلىنغانلارنىڭ تولىسى چۈڭچىدىكى «15 ـ ئاۋغۇست » ئىسيانچىلار گۇرۇھىنىڭ «جەڭچى » لىرى ئىكەن . بىزگە مەلۇم ، سىچۈەن ئۆلكىسى مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا «قوراللىق كۈرەش » ناھايىتى كەسكىن بولغان ئۆلكە . ئەسلىدە بۇ ئۆلكىنىڭ ھەرقايسى ناھىيە ـ شەھەرلىرىدىمۇ چۈڭچىڭ شەھىرىدىكىگە ئوخشاش «مەدەنىيەت ئىنقىلابى قەبرىستانلىقى» بار ئىكەن . ھازىر ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىر ـ بىرلەپ چېقىلىپ پەقەت چۈڭچىڭدىكى مۇشۇ بىر قەبرىستانلىقلا مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ تەبىئىي خاتىرە سارىيى سۈپىتىدە ساقلىنىپ قالغان بولسا كېرەك . مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى تارماقلىرى بۇ قەبرىستانلىقنى «مۇھىم يادىكارلىق » دەپ توغرا ئاسرىسا ، خارابلاشتۇرۇۋەتمىسە ئىكەن . مەلۇم مەنىدىن ئالغاندا ، بۇنىڭ «ئىدىيە ئاسارئەتىقلىرىنى تەنقىد قىلىش » قىممىتى تاشلاندۇق رەزگىلەر ئازگىلىدىنمۇ ، بەزى ھەزرەتنىڭ باغچا سارىيىدىنمۇ ئۈستۈن بولسا كېرەك . ئۆز ۋاقتىدا «ئىنقىلابىي قۇربان » دەپ قارالغان شۇ «قىزىل قوغدىغۇچى » لار ۋە «ئىسيانچى » لار مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىنىڭ غەلىبە قىلىشىنى كۆزلەپ ، «ماۋجۇشىنى جان تىكىپ قوغدايمىز ، ماۋجۇشىنىڭ ئىنقىلابىي

لۇشيەنىنى جان تىكىپ قوغدايمىز » دەپ پىداكارلىق قىلىپ ، ئاخىرقى بىر تامچە قېنىنىمۇ بەرگەنىكەن ، ئۇلارنىڭ كىچىكلىرى تېخى ئەمدىلا 14 ياشقا كىرگەنىكەن . ئۇلار «مىڭلىغان ، تۈمەنلىگەن ئەجدادلىرىمىز خەلق مەنپەئىتىنى دەپ ، بىزدىن ئىلگىرى باتۇرانە قۇربان بولغانىكەن ، ئەمدى بىز شۇلارنىڭ بايرىقىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ، ئۇلارنىڭ قانلىق ئىزىنى بېسىپ ئالغا ئىلگىرىلەيلى » دېگەن مەنىۋى تۇغ شەددىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ، ئۆزلىرىنىڭ غۇنچىدەك ياشلىق باھارىنى ۋە قەدىرلىك ھاياتىنى تارىخقا سەدىقە قىلىپ بەرگەنىكەن .

بىر قەبرە تېشىدىكى يازۇ مۇنداق :

«ئىنقىلابىي قۇربان شياۋ رىنيۈەن ، ئەر ، 16 ياش ، ئائىلىۋى كېلىپ چىقىشى ئىشچى ، كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ ئەزاسى ؛ ئۇ ھەممىدىن بۇرۇن ئىسيان كۆتۈرۈپ چىققان ، سىنىپىي مەيدانى ھەممىدىن مۇستەھكەم . 1967 ـ يىلى 5ـ ئاۋغۇستتا قەھرىمانلارچە جان پىدا قىلغان . »

مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىنىڭ توپ ـ زەمبىرەك ئوقلىرىدىن چىققان ئىس ـ تۈتەك ئىچىدە ئەزىز جانلىرىدىن ئايرىلغان مۇشۇنداق «قىزىل قوغدىغۇچى جەڭچى » لەرنىڭ سانىنى بىلىپ بولمايدۇ . پەلەكنىڭ چەرخى ئۇلارنى ئاللىقاچان «تارىخنىڭ ئەخلەت دۆۋىسى » ئىچىگە تاشلىۋەتتى ، ھەتتا ئۇلارنى مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ باش جىنايەتكارى ، بالايىئاپەت تېرىغۇچىلىرى قاتارىغا كىرگۈزۈۋەتتى . ئەگەر بىز مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىنى ئەنە شۇنداق چۈشىنىدىغان بولساق ، تولىمۇ پۇچەكلىك قىلغان بولىمىز .

تېخىمۇ مەنىلىك يېرى شۇكى ، قەبرىستانلىقتا 30 ـــ 40 ياشلارغا كىرىپ قۇرامىغا تولغان ئادەملەرمۇ كۆپ ئىكەن . ئۇلار ئىسيانچى بولغىنىدا ئىدىيە جەھەتتىن نىسپىي ھالدا ئۆزىنى

توختاتقان ، پىشقان بولغىيدى . لېكىن تارىخنىڭ ھاۋايى - ھەۋىسى ئۇلارنىڭ قانلىرىنى قىزىتىۋەتكەن . تارىختا يۈز بەرگەن ئەھۋاللارنى شۇ چاغدىكى ئادەملەرنىڭ ھاياجىنى بىلەن ، سەممىيىتى بىلەن قوشۇپ نېرى - بېرىسىگە قارىمايلا يېنىكلىك بىلەن بۇگۈنكى مەۋقەدە تۇرۇپ ئىنكار قىلىۋەتسەك ، ئۇ چاغدا سەدىقە - پىترە بىلەن جان باقىدىغان «دەۋىدە» (توغرا يېزىلىشى : دەربەدەر) بولۇپ قېلىشىمىز مۇمكىن .

بۇ يەردە تىلغا ئېلىنىشقا ئەرزىيدىغان شۇنداق بىر ئەھۋال بارکى ، ئەينى يىللاردا ئىككى بالىنىڭ ئاتىسى بولۇپ قالغان بىر ئادەم ماۋجۇشىنىڭ ئىنقىلابىي لۇشيەنى ئۆچۈن «جېنىنى پىدا» قىلىپ بەرگەنكەن . 30 نەچچە يىل ئۆتكەن بۇگۈنكى كۈندە ئۇنىڭ قۇرامىغا يەتكەن ئىككى ئوغلى ئۇنىڭمۇ قەبرىسىنى قاتۇرۇپ قويۇپتۇ . قەبرە تېشىغا قىپقىزىل سىر بىلەن يېزىلغان خاتىرىنى كۆرۈپ غەلىتە بىر تارىخىي ھەيرانلىققا چۆمۈپ قالدىم . شۇ ئىككى ئوغۇل (مەدەنىيەت ئىنقىلابى قۇربانىنىڭ ئائىلە تاۋابئاتى) نىڭ ھازىر نېمە كەسىپ بىلەن مەشغۇل ئىكەنلىكىنى بىلمەيمەن ، ئېھتىمال ئەمەلدارىدۇر ياكى ئېھتىمال بەرىكەت تاپقان كارخانچىدۇر . قەبرە قوپۇرۇلغاندىن كېيىن ، شۇ «ئىنقىلابىي قۇربان» نىڭ روھى قانداق ھېسسىياتلارغا كېلىۋاتقاندۇ ؟ جۇڭگودا ئىنقىلاب يولىنىڭ شۇنداق «تەتۇر» بولغانلىقىنى پەرەز قىلالمغانمىدۇ ؟ پەرزەنتلىرى شۇ تەتۇر يولدىن «دەرھال بۇرۇلۇپ» ماڭالارمۇ ؟

ئەينى يىللاردا «ئىسيانچى» بولغۇسى كەلگەن بولسىمۇ بولالمىغان «بەش خىل ئۇنسۇر» لارنىڭمۇ مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا بىر - بىرىنى چېقىپ ، پاش قىلىپ «ماۋجۇشىنىڭ ئىنقىلابىي لۇشيەنگە قايتىپ كېلىش» كە ئۇرۇنۇپ قىلغان ئىشلىرى كۆز ئالدىمىزغا كېلىپ قالغاندا ، ئۇ ھەقتە نېمە دېيىلىشىمىز

مۇمكىن ؟

مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا ئادىمىيلىك كۆرۈلۈپ كەتتى ، كالۋالارچە ساداقەتلىك مۇتلەقلىشىپ كەتتى . جاڭ زىشىن ، يۇ لوكېلاردەك دانا ئادەملەر ئەزىز - ئەزىمەتلەردەك كەم ئۇچرايدىغان بولۇپ قالدى . «ئىسيانچىلار گۇرۇھى» نىڭ قەبرە تېشىدىكى مانا بۇ خاتىرە مەسىلىنى يېشىپ بېرەلىسە كېرەك :

«7 - ئايدا تاغلىق شەھەر (چۇڭچىڭ شەھىرى) ئاسمىنىنى قاراپ بۇلۇت قاپلاپ كەتتى . 8 - ئايدا جيالىنجياڭ دەرياسى بويلىرى قىزىل قانغا بويالدى ، قەھرىمان ‹15 - ئاۋغۇست › ئىنقىلابچىلىرى بۇرژۇئا ئەكسىيەتچى لۇشيەنىنىڭ زور قىرغىنچىلىقىغا ئۇچرىدى . بىزنىڭ 7 - مارت ئىسيانچىلار توپىمىزدىكى مۇنەۋۋەر جەڭچىلەر سەنلەرنىڭ بۇرژۇئا ئەكسىيەتچىل لۇشيەنىڭنىڭ قىلىچى ئالدىدا باش ئەگمەي چاڭ تۇرۇپ ، ئۆزلىرىنىڭ بېشىمىز كەتسە كەتسۇن ، قېنىمىز تۆكۈلسە تۆكۈلسۇن ، ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىنى يوقاتمايمىز دېگەن ئىنقىلابىي مەردانە سۆزلىرىنى جېنى ۋە قېنى بىلەن ئاقلىدى . ئۇلۇندا ، قەدىردان سەپداشلار ، بىز ماۋجۇشىنىڭ تەلىمىنى ئېسىمىزدە چىڭ تۇتۇپ ، پرولېتارىيات مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىنى چوقۇم ئاخىرغىچە ئېلىپ بارىمىز .

2307 پرولېتارىيات ئىنقىلابى ئىشچىلار ئىسيان كۆتۈرۈش جەڭگىۋارلىرى توپى 1968 - يىل 2 - ئاينىڭ 10- كۈنى»

بۇگۈنكى كۈندە سىز مەدەنىيەت ئىنقىلابىنى ھەممە تەرەپتىن شۇنداق ئاسانلا ئىنكار قىلىۋېتىشىڭىز مۇمكىن ، لېكىن مەدەنىيەت ئىنقىلابىنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن ئادەملەر ئۆز يۈرىكىگە ئورناپ كەتكەن داغلارنى ھەرگىزمۇ ئاسانلا چىقىرىۋېتەلمەيدۇ . شۇ دەۋردە بەجانىدىل قوللۇق قىلغان

ئادەملەر بار ئىدى ، قوللۇق قىلاي دەپ قىلالمىغان ئادەملەرمۇ يوق ئەمەس ، تارىخنىڭ مەنئۇى سوئال - سورىقىدىن ھېچقايسىسى قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ . مىللىتىمىزنىڭ ئۆمىدى ئەنە شۇ يەردە .

مەدەنىيەت ئىنقىلابى توغرىسىدىكى تەتقىقات «شەخسىي ھەربىكەت» بولۇپ تۇرۇۋەرمىگەن ، ئۇنىڭغا «شەخسىي پايدا - زىيان مۇناسىۋىتى» ئارىلاشمايدىغان بولغان چاغدا ، ئەنە شۇ چاغدا تەتقىقات تېخىمۇ چوڭقۇرلاپ تەھلىل قىلىش باسقۇچىغا قەدەم قويالايدۇ . مەن شۇنداق ئويلاپ كېلىۋاتىمەن : غەربلىكلەرنىڭ مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى توغرىسىدىكى تەتقىقاتلىرى پەقەت «سىرتىدىن قاراش» تىنلا ئىبارەت ، جۇڭگو خەلقىنىڭ مىللىي روھىدىكى بەزى ئېچىكى ، چوڭقۇر نەرسىلەرگە ئۇلارنىڭ زادىلا كۆزى يەتمەيدۇ ؛ روھىمىزدىكى كىر - داغلارنى ۋە تازا - پاك نەرسىلەرنى پەقەت ئۆزىمىزلا «ئىچىدىن قاراش» يولى بىلەن ئېنىق كۆرۈش ، ئۇ ھەقتە ئويلىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگىمىز . مەدەنىيەت ئىنقىلابىنى تارىخىي جەھەتتىن تەتقىق قىلىنىدىغان ئىلمىي نىشان سۈپىتىدە نورمال تەتقىقات قاتارىغا قويۇش شەرت بولغان بىر ۋاقىت يېتىپ كېلىپ قالدى .

دەۋرلەر گىرەلىشىۋاتقان بىر چاغدا ، مەدەنىيەت ئىنقىلابى توغرىسىدا يېڭىۋاشتىن ئويلانغىنىمىزدا ، بىزگە شۇ نەرسە مەلۇم بولۇۋاتىدۇكى ، ماتېرىياللارنى قۇنتۇزۇپ قېلىش ئىشى ئۇچۇن خېلى جىق چىقىمدار بولىدىغاندەك تۇرىمىز . يالغۇز بۇلا ئەمەس ، يەنە شۇنىسىمۇ مەلۇم بولماقتىكى ، «4 - ماي» دىن بۇيانقى يېڭى ئەئەنىلەرگە ئائىت ئىدىيەۋى بايلىق مەنبەلىرىمىزمۇ كونىراپ ۋە قۇرۇقدىلىپ كېتىۋاتىدۇ . تېز ئۆزگىرىۋاتقان مەدەنىيەت ھادىسىلىرى كۆز ئالدىمىزدا تۇرۇۋاتىدۇ ، ئىدىيە پېشۋالىرىمىزنىڭ خىيالىغىمۇ كەچمىگەن

يېڭى ئەھۋاللار پەيدا بولۇۋاتىدۇ ، مۇشۇنداق بىر ئەھۋال يېڭى ئىدىيە مەنبەلىرىنى قېزىپ تېپىش ئىشى كېيىنكى ئەسىر زىيالىيلىرى مۇستەقىل باش قاتۇرىدىغان مەسىلە بولۇپ قالدى .

يىكىر - ئىدىيە جەھەتتە ئەركىن ۋە مۇستەقىل روھنى قولدىن بەرمىگەندىلا مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ كاتاكلىزىغا چۈشۈپ قېلىشتىن ساقلىنالايمىز ، يېڭى ئېرا (تارىخىي دەۋر) دا تېخىمۇ كۆپ ئىدىيە مەنبەلىرىنى تاپالىشىمىز مۇمكىن .

بىز دەۋرنىڭ بەك ئۇلۇغ مۇتەپەككۇرى ۋۇجۇدقا كەلسىكەن دەپ ئارزۇ - ئارمان قىلمايمىز ، لېكىن يېڭى ئەسىردە ئۆزىنىڭ مېڭىسى بىلەن پىكىر قىلىشنى بىلىدىغان زىيالىيلار جامائىتى بارلىققا كېلىشىنى ئارزۇ قىلىمىز .

1998 - يىلى 19 - نويابىردا يېزىلدى .

(دىققەن ئىمزاسىدىكى بۇ ماقالىنىڭ خەنزۇچىسىگۇاڭشى ئۇلكىسىدىكى لىجياڭ ەشرىياتى نەشر قىلغان «جۇڭگونىڭ 99 - يىللىق ئەڭ نادىر ساتىرىلىرى» ناملىق توپلامدىن تالليىنىپ ، «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2000 - يىل 5 - سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان .)

تیەنئەنمبن مەیداندىكى قىزىل تەلۇىلىك

تیەنئەنمبن دەرۋازىسى ، دۇنیا بویىچە مەشھۇر ، ھەیۋەت كاتتا قۇرۇلۇش جۇڭگودا دۆلەتنىڭ ۋە ھوقۇقنىڭ ئالامىتى ، خەلقنىڭ كۆڭلىدە بولسا پارتیە ۋە داھىینىڭ سىمۋولى . شۇ دەرۋازا ئالدىدىكى مەیداندا جۇڭگو سیاسىتىنىڭ شان - شەۋكىتى نامایان قىلىنغان ، سیاسىي بىمەنىلىكلەرمۇ نامایان بولغان .

1966 - یىل 8 - ئاینىڭ 18 - كۈنى . شۇ كۈن جۇڭگودا ئۆز ۋاقتىدا مىلیونلىغان قىزىل قوغدىغۇچىلار (ئۆز ۋاقتىدا «خۇڭۋىبىڭ» دەپمۇ ئاتىلاتتى) نى «بەخت شارابى مەست قىلىۋەتكەن» داغدۇغىلىق بایرام . قىزىل قوغدىغۇچىلارنىڭ سیاسىي ھایاتىدا مىلیونلىغان یۇرەكنى ھایاجانغا تولدۇرغان تۇغۇلۇش كۈنى .

ئادەملەر تىقما - تىقماق ، قىستا - قىستاق بولۇپ تۇرماقتا ؛ دەستە - دەستە قىزىلگۇل شۇ ئادەملەر توپىنى خالدەك بېزەپ كۆرسەتمەكتە ؛ ئالىيىشىل ، رەڭگارەڭ بایراق - بایراقچىلار كۆزلەرنى چاقناتماقتا . پایتەختىنىڭ ۋە ھەرقایسى جایلارنىڭ مىلیونغان قىزىل قوغدىغۇچىلىرى تیەنئەنمبن دەرۋازىسىنىڭ پەشتىقىغا بوینىنى سوزۇپ تەشنالىق بىلەن كۆز تىكىپ ، بىر ئۇلۇغ ئادەمنىڭ كېلىشىنى كۈتمەكتە . . .

بىر قىزىل قوغدىغۇچىنىڭ ھوشىنى یوقىتىپ یىقىلىشى ۋە ھوشىغا كېلىشى

تەلمۇرۇپ كۈتۈش تۇن یېرىمدىلا باشلاندى .

پایتەخت قاراڭغۇلۇق بىلەن قاپلىنىپ تۇرغان بىر چاغدا شەرق ، غەرب ، جەنۇب ۋە شىمال تەرەپلەردىن كەلگەن بۇ ئوغۇل-قىزلار تەقەززالىق بىلەن مەیدانغا كىرگەن . بۇلار مۇقەددەس كۆرەكتىن ئۆتۈشنى كۈتمەكتە .

ھەممىسى تاقىتى تاق بولغان ھالدا قاراڭغۇلۇق قاپلىغان سائەتلەرنى سەۋر بىلەن ئۆتكۈزدى . تاڭمۇ سۇزۇلۇشكە باشلىدى ، بىر - بىرىگە تونۇش ، یات چىرایلار بارا - بارا ئېنىق كۆرۈنىدىغان بولدى ، ئۇ چىرایلاردىن ھارغىنلىقمۇ ، تەقەززالىقمۇ بىلىنىپ تۇراتتى .

ئوقۇغۇچى قىزلاردىن بىرسى ئۇزۇن ۋاقىت ئۆرە تۇرغانلىقى ، ئۇنىڭ ئۇستىگە قورساق ئاچلىقى ، ئۇیقۇسىراپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن بېشى قېیىپ یىقىلدى - دە ، بىر ئوغۇل ئوقۇغۇچىنىڭ قۇچىقىغا چۈشتى .

ئۇنى قۇتقۇزۇشقا ھەممە ئادەم ئولاشتى ، بىرسى یۈقىرى كالىپۇكنىڭ ئوتتۇرىسىنى چىمدىدى ، یەنە بىرسى قاینات سۇ ئىچۈردى ، یەنە بەزىلىرى نان - پانلىرىنى تەڭلىدى . ئۇلار ئىنقىلابىي دوستانىلىق قىلىشتى ، سىنىپىي شەپقىتىنى یەتكۈزدى ، بىر ھازاغىچە شۇنداق ئۆرىتۈپە بولۇشتى ، ئۇ قىزنىڭ ھوشىغا كېلىشىدىن قىلچە ئەسەر یوق .

سەندۇقلۇق بىر دارازا یېگىت ھېلىقى ھوشسىز قىزنىڭ بېشىنى بىر ئۈیان ، بىر بۇیان لىڭشىتىپ ، قۇلىقىغا : «ماۋ جۇشى كەلدى !» دەپ توۋلىغاندى ، خۇددى بىر كارامەت یۇز بەرگەندەك ، قىز بىر ئەندىكىپلا ھوشىغا كەلدى ، نۇرلىنىپ تۇرغان یوغان كۆزلىرىنى ھایاجان بىلەن تىكىپ :

— قېنى ، ماۋجۇشى قېنى ؟ — دەپ سوردى .

ھەممە كۈلدى . ئۇ قىز قارىسا ، ئالدامچىلىق ئىكەن . ئۇ قىز یەنە سۇلغۇن ھالىتىگە قایتتى ، شۇنداق بولسىمۇ خجالەتتە كۈلۈپ قویۇپ ئورنىدىن ئۆرە تۇردى ۋە كۆڭلىدە «غەیرەت

قىلاي ، ماۋجۇشىنى كۆرۈۋالاي ، ئاخىرغىچە غەيرەت قىلىشنىڭ ئۆزى غەلىبە ! » دەپ ئۆزىگە ئۆزى مەدەت بەردى .

«ماۋجۇشى 73 ياشقا كىرىپتۇ ، شۇڭا 73 ئىزناك تاقايمەن»

ۋۇخەنلىك قىزىل قوغدىغۇچى جاۋبىنجاڭ كىيىنىپ ـ ياسىنىشى باشقىچە بولغانلىقى ، ساداقىتىنى ئىپادىلەش ئۇسۇلى بۆلەكچە بولغاچقا ھەممىنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتىۋالدى . ئۇ ھەربىي شەپكىسىگە ، ھەربىي چاپىنىنىڭ ئالدى ـ ئارقىسىغا ۋە مۇرىسىگە ماۋجۇشىنىڭ سۈرىتى ۋە «خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلايلى» دېگەن ئۇزۇندە سۆزى چۈشۈرۈلگەن ئىزناكتىن 73 نى تاقاپ ، ماۋجۇشىنىڭ يېشىنى باشقىچە چوقۇنۇش ئۇسۇلى بىلەن ئۆزىنىڭ بوي ـ تۇرقىدا نامايان قىلغان ؛ ئۇنىڭ ئۇستىگە يەنە ماۋ جۇشىنىڭ يېشىغا ھەر يىلى بىر ياش قوشۇلسا ئىزناكتىنمۇ يەنە بىرنى قوشۇپ تاقايدىغانلىقىنى ، شۇنىڭ ئۈچۈن ۋالىداپ كۆزنى چاقنىتىدىغان چوڭ ـ كىچىك ۋە ھەر خىل ئىزناكلارنى زاپاس ھازىرلاپ قويغانلىقىنىمۇ ئېيتىپ ، ھەممىنىڭ ھۆرمىتىگە نائىل بولدى .

ئۇنىڭ سۆزلەپ بېرىشچە ، شۇ ئىزناكلارنىڭ تولىسىنى مەكتەپ ، ئاتا ـ ئانىسى مۇكاپاتلاپ بەرگەنكەن . ئۇلار ئاتا ـ ئانا ، بالا ـ چاقا بولۇپ پات ـ پات ئائىلىۋى مۇنازىرە مەجلىسى ئېچىپ تۇرىدىكەن ؛ ئائىلىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ماۋجۇشىنىڭ ئەسەرلىرىنى ئاكتىپ ۋە ئەستايىدىل ئۆگىنىدىكەن ، مەلۇم ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن دادىسى باھالاپ كۆرۈپ ، ئۆگىنىشتە ئەلاچى بولغانلىرىنى بىر دانە ماۋجۇشى ئىزنىكى بىلەن مۇكاپاتلايدىكەن ؛ ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى مېڭىسىنى ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسى بىلەن قوراللاندۇرىدىكەن . بىر ئادەم ئالغا

باسسا پۈتۈن ئائىلىگە شان ـ شەرەپ كېلىدۇ ـ دە .

ھەممەيلەننىڭ كۆزى شۇ دارازا يىگىتنىڭ ئۇستۇېشىغا تىكىلىپ قالدى ، كۆڭلىدە بولسا ئۇنىڭ ئائىلىسىگە زوقلاندى ، ھۆرمەت بىلدۈردى :

ـــ بېيجىڭغا كەلگىنىمگە يارىشا ھەرھالدا ياخشى بىر تەجرىبە ھاسىل قىلدىم ، ـــ دېدى شىمال تەرەپتىن كەلگەن چاسا يۈزلۈك بىر يىگىت ، ـــ ئۆيگە قايتىپ كەتكەندىن كېيىن مەتمۇ ئاتا ـ ئانامنى سەپەرۋەر قىلىپ ، ماۋجۇشى ئەسەرلىرىنى ئۆگىنىدىغان ئائىلە مەجلىسىنى قەرەللىك ئېچىپ تۇرىمىز . سىزنىڭ قىممەتلىك تەجرىبىڭىز بىزنىڭ ئائىلىمىزدىمۇ ، شەرق ـ جەنۇب ، غەرب ، شىمالدىمۇ ۋە ئوتتۇرىلىقتىمۇ گۈللەپ ـ ياشنىسۇن !

دالىيەڭشەن تېغىلىق قىزىل قوغدىغۇچىلارنىڭ مەغرۇرلۇقتىن كۆرگەن كۆرگۈلۈكلىرى

ـــ ماۋجۇشى خۇددى ماڭا بەرگەندەك سىزگىمۇ پالاكەتچىلىكنى يېڭىدىغان كۈچ ـ قۇۋۋەت بېرەر ، ـــ دېدى سىچۈەن ئۆلكىسىدىكى دالىيەڭشەن تېغىدىن كەلگەن جاڭ جىڭخەي .

ئۇ «قىزىل ئارمىيە ئۇزۇن سەپەرنىڭ جاپاسىدىن قورقمايدۇ ، مىڭلىغان ـ تۈمەنلىگەن دەريالار تۇپتۇز يولغا ئوخشايدۇ » دېگەندەك ئىنقىلابىي روھنى جارى قىلدۇرۇپ ، ئۇچ ھەمراھى بىلەن بىللە دالىيەڭشەن تېغىدىن بېيجىڭغا كەلگەنلىكى ، بىلەن پەخىرلىنىپ ، ئۆزىنى تولىمۇ مەغرۇر تۇتاتتى . بىرنەچچە مىڭ كىلومېتىر يولنى ئىككى ئايدىن كۆپرەك ۋاقىت ئىچىدە بېسىپ تۇگەتكەنىدى .

ئۇ ئۇچ سەپدىشى بىلەن كېتىۋاتقاندا ماۋجۇشىنىڭ

سۆزلىرىدىن ئىشلەنگەن «ئۇزۇندە قارتى» لىرىنىسى خەلقە تارقىتىپتۇ . يولغا چىقىشتىن ئىلگىرى تەييارلىغان 40 نەچچە كىلوگرام ئېغىرلىقتىكى ئۇزۇندە قارتىلىرىنى باۋدىك شەھىرىگە كەلگۈچە تامامەن ھەدىيە قىلىپ تارقىتىپ بولغانىكەن .

ئۇلار ھايال بولۇپ يۇرمەسلىك ئۈچۈن پاينات يوللارنى كېسىپ مېڭىپ ، شەنشى تەۋەسىگە ئۆتكەندە بىر ئورمانلىق تاغ يولىدا ئېزىپ قاپتۇ . ئېلىپ ماڭغان ئوزۇق - تۈلۈكلىرى ھاڭغا چۈشۈپ كەتكەچكە ، قورسىقى ئاچقاندا دەرەخ يوپۇرماقلىرى ، ئوت يىلتىزلىرى ۋە ياۋا مېۋە يەپ قورساق بېقىپتۇ . سەپداشلاردىن بىرسى ياۋا مېۋە بىلەن زەھەرلىنىپ ، ئىچى ئاينىپ ، ياندۇرۇپ ، ئاخىر جاڭگالدا يەرلىكىنى تېپىپتۇ . ئۇ جان ئۈزۈش ئالدىدا سەكراتتا تۇرۇپ «ئۇزۇندىلەر» رىسالىسىنى كۆكرىكىگە تېڭىپ ئاران تەسلىكتە :

«ماۋجۇشى ، سىزنى كۆرەلمەيدىغان بولدۇم ، سىزگە ناھايىتى ئىخلاسىم بار ئىدى . . .» دەپتۇ .

ئۇلار ئۇنىڭ جەسىتىنى يوپۇرماق - غازاڭلار بىلەن كۆمگەندىن كېيىن ، ئۈستىگە تاشلارنى دۆۋىلەپ قەبرە قوپۇرۇپتۇ ، پاكىزرەك ھەم چوڭراق بىر تاشقا «ماۋجۇشىنىڭ قىزىل قوغدىغۇچىسى دۇڭ ياۋشۇنىڭ قەبرىسى» دېگەن سۆزنى جىجىپ قويۇپتۇ . بۇ جىجىقلار سۇس بولسىمۇ ، لېكىن ئۇلارنىڭ تۇغمەس دەرد - ھەسرەتلىرى سىڭدۇرۇلگەنىكەن .

ھەمسەپەرلەردىن يەنە بىرسىنىڭ ئۇزۇندىلەر رىسالىسى تېك ياردىن چوڭقۇر ھاڭغا چۈشۈپ كەتكەندە ، ئۇ رىسالىنى تېپىۋالاي دەپ ياردىن يامىشىپ چۈشۈۋېتىپ يىقىلىپ كېتىپتۇ ، شۇنىڭ بىلەن سىڭا پۈتىنى سۇندۇرۇۋاپتۇ ، يەنە بىر سەپدىشىنى ياۋايى ھايۋان تالاپ يارىلاندۇرۇپتۇ .

ئۇلار ھەرقانداق بىرەر مۇشكۈلچىلىككە يولۇققاندا ماۋجۇشىنىڭ ئۇزۇندە سۆزلىرىنى ياد ئوقۇپ ، بىرەر كارامەت

ياكى مۆجىزە پەيدا بولۇشىنى ئىنتىزارلىق بىلەن كۈتۈپتۇ . . .

ئۇلار ئەس - ھوشىغا كېلىپ قارىسا ، ئۆزلىرى بىر ئۇۋچىنىڭ ياغاچ ئۆيىدە ياتقۇدەك . ئېچىرقاپ كەتكەچكە ھەربىرى ئۇچ جىڭ ياڭيۇنى يەۋېتىپتۇ .

ئۇلار ئۇۋچىنىڭ كەينىدىن مېڭىپ مەھەللىگە كىرگەندىن كېيىن ھەيران بولۇپ قاپتۇ . قارىسا ، ئۇ يەر ئادەمنىڭ يۇرىكى ئېزىلگۈدەك دەرىجىدە كەمبەغەل ئىكەن . بۇ يەردىكىلەرنىڭ بىر ئەمگەك كۈنى ئالتە تىيىن ئىكەن ، بىر تۇخۇمنى سەككىز تىيىنگە ساتىدىكەن ، بىر ئادەمنىڭ بىر كۈنلۈكىسى بىر مېكىيانىنىڭ بىر كۈنلۈكىچىلىكىمۇ قىممەتكە ئىگە بولالمايدىكەن . بۇ يەردىكى بۇ تاغلىق خەلق ئۆزىنىڭ يېقىن تۇغقانلىرى بىلەن تويلىشىدىغان بولغاچقا ، چىراي - تۇرقى بۆلەكچىلا سەت كۆرۈنىدىكەن .

شۇ يەرلىك خەلقلەر تېخى : «ماۋجۇشىنىڭ رەھبەرلىكىدە قەدىمىز رۇسلاندى ، ئازاد بولدۇق ، ھال - كۈنىمىز ئىلگىرىكىدىن كۆپ ياخشى ؛ ئۇ يىلدىن - بۇ يىلغا ياڭيۇ يېيىلەيدىغان بولدۇق» دەيدىكەن . بۇ يەردە ئەركەكلەر ئومۇمەن دېگۈدەك يالاڭتۆش يۈرىدىكەن ، ھاۋا ئىسسىغان چاغلاردا ئۇستى يالىڭاچ يۈرۈۋېرىدىكەن ، سوغۇق چۈشكەندە ياغلىشىپ تۇرغان بىرەر تېرىنى ئۇستىگە ئارتىۋالىدىكەن . ھەممىسىنىڭ ئۆيىدە كارىۋات بولمايدىكەن . بىرەر قەۋەت غازاڭنى ياكى بىرەر قوڭچاق شاخ - شۇمبىنى ۋە ياكى بىرەر پارچە مازنى كۆرپە قىلىپ ياتىدىكەن .

ھېلىقى ياۋا ھايۋاننىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرىغان سەپداش بىلەن يېقىلىپ يارىلانغان سەپداشنى شۇ تاغ خەلقى بېقىپ داۋالايمىز دەپ شەپقەت قىلىپ ئېلىپ قاپتۇ . جاڭ جىڭخەي بولسا باشتىكى ئىرادىسىدىن يانماي ، داۋاملىق پىيادە مېڭىپ بېيجىڭغا كېلىپ ، ئاخىر تېەنئەنمېن دەرۋازىسى ئالدىدا توختاپتۇ .

يەنە بىر يەنئەنلىك قىزىل قوغدىغۇچىمۇ ئۆزىنىڭ بېيجىڭغا پىيادە مېڭىپ كەلگەنلىكىنى پەخىرلىنىپ سۆزلەپ كەتتى .

ئۇ يەنە بىر سىنىپداش ساۋاقدىشى بىلەن بىللە يولغا چىقىپ لۇلياڭشەن تېغىغا كەلگەندە ، شۇ يەردىكى بىر دېھقانىڭ گۆرگە ئوخشاش قاراڭغۇ بىر غار ئۆيىدە قونۇپتۇ . ئۇ دېھقانىڭ ئۆيى بىر كاڭنى ، بىر تۆمۇر قازاننى ھېسابقا ئالمىغاندا قۇپقۇرۇق ئىكەن . دېمەك ، تولىمۇ كەمبەغەل ئىكەن . شۇ ئاخشىمى بۇلار يەنە سەپەر قىلىپ كېلىپ قالغان ئۇچ قىزىل قوغدىغۇچى ، بۇلارغا قوشۇلۇپ دېھقانىنىڭ ئۆزى ، ئۇنىڭ خوتۇنى ۋە ئۇلارنىڭ بالىسى بولۇپ جەمئىي سەككىز ئادەم شۇ بىر كاڭدا قىستىلىشىپ يېتىپتۇ .

لېكىن ، شۇنداق كەمبەغەل غار ئۆينىڭ تاملىرى قاتتىرىسىغا چاپلىنىپ كەتكەن ماۋجۇشى رەسىملىرى ، ماۋجۇشىنىڭ ئۇزۇندىلىرى بىلەن قاپلىنىپ كېتىپتۇ ، ئۇ رەسىم ۋە ئۇزۇندە لەۋھەلىرى ئىسلىشىپ - سارغىيىپ كېتىپتۇ . تامدا تېخى يەنە شۇ ئۆينىڭ ئىگىسى ماۋجۇشى ئەسەرلىرىنى ئۆگىنىش ئاكتىپى بولۇپ باھالىنىپ ئالغان تەقدىرنامىسىمۇ بار ئىكەن . ئۆي ئىگىسىنىڭ سۆزلىرىگە قارىغاندا ، ئۇ يەردە ئىلگىرى ئۇرۇش - جەڭ بولغانكەن ، ئاچارچىلىق ئاپىتى يۈز بەرگەنكەن ، مانا ئەمدى ياخشى كۈنگە ئېرىشىپتۇمىش ، شۇڭا ماۋجۇشىنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇماي بولمايدىكەن ، ئوقۇغانسېرى كۆزى روشەنلىشىپ ، دىلى يورۇيمىش .

دېھقان خەقنىڭ پىكىر قىلىشى ساددا ، كۆڭلى توز بولىدۇ ، ئۇرۇش - جەڭ بولمىسىلا ، ئاچارچىلىق ئاپىتىدىن قوتۇلسلا بولدى ، شۇنىڭغا قانائەت قىلىدۇ . سىياسەت دېگەن نېمە ، ئۇلار

ئۇنى زادىلا چۈشەنمەيدۇ ، ئۇنىڭ بىلەنمۇ كارى يوق ؛ ئۇلار ئىنساپنىلا بىلىدۇ ، رەھىم - شەپقەتنى يانداۋىدىغان پەزىلەتنىلا بىلىدۇ .

شۇ چاغدا ، غار ئۆيلۈك دېھقان ھېلىقى يەنئەنلىك بالىدىن ماۋجۇشى ئاتامغا نېمە سوۋغات ئەۋەتسەك بولار دەپ خوتۇنى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ قاپتۇ . شۇ كىچىككىنە غار ئۆيدە ۋە پۈتۈن لۇلياڭشەن بويىچە ھەممىدىن قەدىرلىك نەرسە سۇ ئىكەن . ئۇلار بىر ئەپكەش سۇ ئۇچۇن تاغ - داۋان ئېشىپ 10 نەچچە چاقىرىم يول ماڭىدىكەن ، جىلغىدىن سۇنى ئۇسۇپ ئېلىپ ئوي-دوڭغۇل يوللارنى بېسىپ ئۆيگە كەلگۈچە سۇ سوغىنىڭ قوڭدىلا قالىدىكەن . ئۇ يەردىكىلەر ئۇ يىلدىن بۇ يىلغا بويىنى سۇغا سېلىپ يۇيۇنمايدىكەن ، پەقەت ھېيىت - ئايەم كۈنلىرىدىلا يۇز-كۆزىنى ، پۇت - ئايىغىنى يۇيۇۋالىدىكەن .

شۇنداق بولسىمۇ ئەر - خوتۇن ئىككىيلەن بىر شېشە قۇتىغا لۇلياڭشەن جىلغىسىنىڭ سۇيىنى لىق تولدۇرۇپ قاچىلاپ ، بېيجىڭغا بارغاندىن كېيىن ماۋجۇشىغا يەتكۈزۈپ بېرىڭ دەپ ، يەنئەنلىك بالىغا ھاۋالە قىپتۇ .

شۇ بىر قۇتا سۇ يەنئەنلىك بالىنىڭ سومكىسىدا خۇددى لۇلياڭشەن تېغىدەك ئېغىر تۇرۇپتۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن يەنئەنلىك ئىككى بالا يولدا كېتىۋاتقاندا گاللىرى قۇرۇپ چاڭقاپ كەتسىمۇ ئۇنى ئىچمەپتۇ ، ھەتتا كېيىن ماۋجۇشى كۆرەك قىلغاندا ھەدەپ شوتار توۋلاۋېرىپ ، گاللىرى قۇرۇپ تىللىرى تاماقلىرىغا چاپلىشىپ قالغان چاغدىمۇ ئىچىۋالماپتۇ .

لېكىن لۇلياڭشەنلىك دېھقانلارنىڭ چوڭقۇر ئىخلاس - ئەقىدىلىرى قاچىلانغان شۇ شېشە قۇتا كۆرەك بولۇۋاتقان ۋاقىتتا ماۋجۇشىنىڭ قولىغا يېتىپ بارالماپتۇ . ئەلۋەتتە شۇنداق بولدۇ - دە . كېيىن ھېلىقى يەنئەنلىك ئىككى قىزىل قوغدىغۇچى ھېلىقى لۇلياڭشەن تېغىنىڭ ياغدىنمۇ قىممەت «زەمزەم سۇيى»

نی تیەنئەنمبن دەرۋازىسى ئالدىدىكى «ئالتۇن ئېرىق» (ئەسلى ئاتىلىشى «جىنشۇيخې») غا، بېيجىڭدا «ماۋجۇشىغا ھەمراھ بولسۇن»، ماۋجۇشىغا ئاتاپ «چىرايلىق غەزەل ئوقۇپ بەرسۇن»، «بەخت دولقۇنى كۆتۈرسۇن» دەپ تۆكۈپ، ھېلىقى دېھقاننىڭ ۋە ئۇنىڭ خوتۇنىنىڭ ئامانىتىنى ئاقلاپتۇ.

ئون مىڭلىغان ئادەمنىڭ ساداسى: ماۋجۇشى تۇمەن مىڭ يىللار ياشىسۇن!

تەلمۇرگەن ۋاقىت ئاخىر كەلدى.

چۈشتىن ئىلگىرى سائەت يەتتە يېرىم بولغاندا، كۈن راسا نۇرلىنىدىغان ئېگىزلىككە كۆتۈرۈلۈپ چىققاندا، «سائەت سەككىز - توققۇزلاردىكى قۇياش» لار قازاندا قاينىغان سۈدەك قاينىغىلى تۇردى، ئەسەبىيلىك بىلەن تەلۈلەشتى.

ماۋ زېدۇڭ، لىن بياۋ، جۇ ئېنلەي، چېن بودا قاتارلىق مەركەز رەھبەرلىرى تەيەنئەنمېن راۋىقىنىڭ پەشتىقىغا ئاستا مېڭىپ چىقىشتى، ئۇلار ئەسەبىيلىشىپ تەلۈلەشكەن قىزىل قوغدىغۇچىلارنى كۆرەك قىلماقچى.

ماۋجۇشى راۋاققا چىققاندا پۈتۈن مەيدانداشوئار سادالىرى ياڭراپ كەتتى، شوئار سادالىرى بىر - بىرىدىن ياڭراق، دولقۇنلىرى بىر - بىرىدىن يۇقىرى.

لىن بياۋ ئادەتتىكىگە ئوخشاش ھەربىي كىيىم كىيىۋالغان، ئۇ ماۋجۇشىنىڭ بەھەيۋەت، زەبەردەست بوي - تۇرقى يېنىدا يادا‌ڭغۇ، ۋۇجۇك بوي - تۇرقى بىلەن نەزەرگە ئالغۇچىلىكى يوق كۆرۈنەتتى.

ماۋجۇشى چىرايى گۈلدەك ئېچىلغان، روھلۇق ھالدا مەيداندىكى قىزىل قوغدىغۇچىلارغا قولى بىلەن سالام بەردى. مەيداندا «تۇمەن مىڭ يىللار ياشىسۇن» دېگەن سادالار

ئۇزاق ياڭراپ، يانار تاغدەك پارتلاپ تۇردى. «قىزىل گۈھەر كىتاب» لار گويا دېڭىز دولقۇنىدەك كۆتۈرۈلۈپ پۈتۈن مەيدانىنى قاپلىدى.

بەختلىك قول ئېلىشىش

تەيەنئەنمېن راۋىقىنىڭ ئىككى يېنىدىكى مۇراسىم كۆرۈش سۇپىلىرى سايلام بىلەن ئوتتۇرىغا چىققان 1 مىڭ 500 مۇنەۋۋەر قىزىل قوغدىغۇچى بىلەن تولغانىدى. ماۋجۇشى قاتارلىق رەھبەرلەر ئەنە شۇلار بىلەن قول ئېلىپ كۆرۈشۇش ئۈچۈن شۇلارنىڭ قاتارىغا كەلدى. بىردەمدىلا 100 ــ 1000 جۈپ يۈمران ۋە ياش بىلەك قول ئېلىپ كۆرۈشۇش ئۈچۈن ماۋ جۇشىغا سۇنۇلدى. بۇ نېمىدېگەن زور بەخت، نېمىدېگەن چوڭ شان - شەرەپ!

شاڭخەيدىن كەلگەن بىر قىزىل قوغدىغۇچى قىزنىڭ ئىسمى سۇخۇڭ ئىكەن. سوۋېت ئىتتىپاقى رىۋىزىئونىزم (شىيۇجېڭجۇيى) يولىغا كىرىپ كەتكەچكە، «قىزىل سوۋېت ئىتتىپاقى» دېگەن مەنىگە تارتىپ قويۇلغان بۇ ئىسىم (سۇخۇڭ دېگەن ئىسىم سوۋېت ئىتتىپاقى قىزىل دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ) تولىمۇ ناباب بولۇپ قالغانىدى. شۇڭا ئۇ ئۆزىنىڭ ئىسمىنى «سادىق - ساداقەت» دېگەن مەنىنى بىلدۈرۈپ تۇرسۇن دەپ «سۇچېڭ» غا ئۆزگەرتىۋەتكەنىكەن. ئۇ ماۋجۇشى بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشكەندىن كېيىن خۇشاللىقىدا ئىختىيارسىز سەكرەپ كەتكەن.

ئۇنىڭ ماۋجۇشى بىلەن تۇتۇشقان ئوڭ قولى ئاسراپ ساقلايدىغان مۇھىم «ئاسارئەتىقە» بولۇپ قاپتۇ، كېيىن ئۇزۇن بىر چاغلارغىچە ئۇ ھەرقاچان بىرەر قىيىنچىلىققا يولۇقسا، كۆرەشتە «تەمتىرەپ - گاڭگىراپ» قالسا، ماۋجۇشىنىڭ قولىنى

تۇتقان شۇ قولىغا ئۇزاق قارايدىكەن ، شۇنىڭ بىلەن بىردىنلا غەيرەتكە كېلىدىكەن ـ دە ، «گاڭگىراش» لىرى يوقلىدىكەن . كېيىن بىر چاغدا ئۇنىڭ ئۇكىسى ماشىنا ۋەقەسى بىلەن قازا قىلغانىكەن ، ئۇنىڭ دەردـ ھەسرىتىنى شۇ قولىغا ئۇزاق قاراپ تۇرۇش چارىسى بىلەن يوقىتىپتۇ . يەنە ھەممە ئادەم ئومۇمىي مۇنازىرىگە چۈشكەن بىر چاغدا ، تىللى تۇتۇلۇپ قالغان رەقىبلىرى ئۇرماقچى بولۇپ قول كۆرگەنىكەن ، ئۇ ھېلىقى ئوڭ قولىنى دادىل چىقىرىپ تۇرۇپ :

ـــ قېنى ئۇرۇپ بېقىڭلارچۇ ! مۇشۇ قولۇمغا ئۇرامسىلەر ؟ بۇ قولچۇ ، ماۋجۇشىنىڭ قولىنى تۇتقان قول جۇمۇ ! ـــ دەپتۇ .

خالا جايغا كىرگەننىڭ گۇناھى

سىچۈەندىن كەلگەن بىر قىزىل قوغدىغۇچىنىڭ شۇ كۈنى قورسىقى ئاغرىپ ، تەرىتى قىستىغاندا چىداپ تۇرالماي خالا جايغا كىرمەكچى بوپتۇ . خالا جاي يىراق بىر يەردە بولغاچقا ، ئۇ يەرگە يېتىپ بارغۇچە ناھايىتى تېپىرلاپ قاپتۇ . قارىسا ، قۇياش بارا-بارا كۆتۈرۈلۈپ چىقىۋاتقان . ئۇ ، ئەگەر بالدۇرراق بېرىپ ھاجەت قىلىۋالمىسام ماۋجۇشىنى كۆرەلمەي مەڭگۈگە ھەسرەتتە قالىمىغىيدىم ، دەپ ئەندىشىگە چۈشۈپتۇ .

شۇنىڭ بىلەن چىشىنى چىشلەپ ، سانجاق ـ سانجاق ئادەم توپىنى يېرىپ ، تەرەتخانىغا بېرىپتۇ .

پۈتۈن مەيدان ئادەم بىلەن لىق تولغان ، تەرەتخانىدىمۇ سانجاق ئادەم . ئۇ قورسىقىنى مەھكەم مۇجۇپ تۇرغان پېتى رەتكە تىزىلىپ ئۆچىرەت تۇرۇپتۇ ، قوشۇمسى خۇددى مىجلىپ كەتكەن سامان قەغەزدەك تۇرۇلۇپ كېتىپتۇ ، ئاخىر ناھايىتى تەلمۇرتكەن بىر تۆشۈك ناھايىتى تەسلىكتە تېگىپتۇ : دەل شۇ

چاغدا مەيداندا جاھاننى تىترەتكۈدەك شوخار سادالىرى ياڭراپتۇ ، تەرەتخانىدىكىلەرمۇ «ئىش» لىرىنىڭ تېخى تۈگىمىگەنلىكىگە ئارمايى چاپچىپ چىقىپ كېتىپتۇ ، تەرەتخانا بىردەمدىلا ئۇپقۇرۇق بوشاپ قاپتۇ .

ھېلىقى سىچۈەنلىك قىزىل قوغدىغۇچى قانداقمۇ قاتاردىن ئالسۇن ؟ ! ئۇ شاپۇر ـ شۇپۇر ئورنىدىن تۇرۇپ ، ئىشتىنىنى كۆتۈرگەن پېتى مەيدانغا قاراپ پالاقلاپ يۈگۈرۈپتۇ . يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ ، باشقىلارنىڭ قاتاردا شوئار توۋلاپتۇ . شوئار ئۇۋلاشنىڭ قىزىقىدا ئىشتانىنىڭ تېخى باغلىمىغانلىقىنى ئۇنتۇپ ، ئىككىلا قولىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپتۇ . شۇنىڭ بىلەن ئىشتىنى پاچىقىغىچە چۈشۈپ كېتىپتۇ . . .

ئۇ بىردىنلا ئېسىگە كەپتۇ ، دەرھال ئىككى قولى بىلەن ئىشتىنىنى كۆتۈرۈپتۇ . دېمەك ، ئۇ ۋاقتىدا ھەم ئۇنۇملۇك ئامال تېپتۇ . لېكىن تەسىرى ناھايىتى يامان بوپتۇ ؛ كېيىن مەكتەپتە كەڭ دائىرىدە تەنقىدكە ئۇچراپتۇ . ئىدىيەڭنىڭ يىلتىزىنى يوقۇر يازمىساڭ بولمايدۇ دەپ قىستىشىپتۇ . بەزى ماۋاقداشلىرى شۇنداق دەپتۇ : ئۇ ماۋجۇشىنى كۆرۈۋېلىشقا ئاكتىپ ئەمەس ئىكەن ، ماۋجۇشى قەدەم تەشرىپ قىلىپ كەلگەن چاغدا قېرىشقاندەك خالا جايغا كىرىپ مۆكۈنۈۋاپتۇ ، كېيىن ، كۈپكۈندۈزدە لۈكچەكلىك قىپتۇ ، ئۇنىڭ مەسلىسى ئىدىيە ئاراكتېرىنى ئالغان مەسىلە .

ئۇنى مەكتەپمۇمەكتەپ ھەيدەپ ئاپىرىپ ، قاتارى تەنقىد-كۈرەشكە تارتىپتۇ ، 40 نەچچە قېتىم تەكشۈرۈشنامە يازدۇرۇپتۇ ، 60 نەچچە قېتىم ئېغىزچە تەكشۈرتۈپتۇ . . .

قورسىقى تولغىنالمىقى سەۋەبى بىلەن چوڭ بالا ـ قازاغا ئۇچرىغان شۇ قىزىل قوغدىغۇچى ھازىر سىچۈەن ئۆلكىسىنىڭ بىلۈم بىر ناھىيىسىدە تۇرىدىغان ياۋاش ، ئاق كۆڭۈل دېھقان ئىكەن . ئۇ مۇنداق دەيدۇ :

— مېنىڭدە لۇكچەكلىك قىلىش نىيىتى نېمە ئۈچۈن ، يېقىندا ناھىيىمىز ماڭا ئوخشاش بېيىغان دېھقانلارنى بېيجىڭغا بېرىپ سایاھەت قىلىپ كېلىڭلار دەپ ئەۋەتكەنىدى ، باشقىلار تېخىمۇ مەيدانغا كەتتى ، يالغۇز مەنلا مېھمانخاندا ئولتۇرۇپ قالدىم . شۇ مەيداندا بولۇپ ئۆتكەن ھېلىقى رەسۋاچىلىقنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرگۈم كەلمىدى .

ئوغرىنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ ، مۇقەددەس بىر چاغدا ئاشكارىلىنىشى

بىر قىزىل قوغدىغۇچى ئۆزۈمگە تەن بېرەر قۇر كونا ھەربىي كىيىمنى بولسا كىيىۋالسام ئەجەبمۇ سۆلەتلىك ۋە مودا بولغان بولاتتىم دەپ ئارزۇ قىلىدىكەن . ھەربىي كىيىم تېپىش ئامالى بولمىغاچقا ، تەۋەككۈل قىلىپ ئوغرىلاش چارىسىنى قوللىنىپتۇ .

بېيجىڭ ئاۋىئاتسىيە ئىنستىتۇتىنىڭ قارىمىقىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپكە چوڭ خەتلىك گېزىت (ئۆز ۋاقتىدا تولاراق «دازىباۋ» دېيىلەتتى — تەرجىمان ئىزاھى) لارنى كۆرۈپ كۆرەش تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىشكە بارغاندا ، سىم تاندا يېيىقلىق تۇرغان ھەربىي كىيىمگە كۆزى چۈشۈپتۇ ، ئەتراپقا قارىسا ئادەم يوق ئىكەن . ئۇ نىيىتىنى بۇزۇپ ناھايىتى چاققانلىق بىلەن غىپ قىلىپلا ئېلىۋاپتۇ .

بۇگۈن ئۇ ئۇنى تۇنجى قېتىم ئۈچىسىغا كىيىپ ، خۇشاللىقىنى ئىچىگە سىغدۇرالمىغان ھالدا قاتاردا مەغرۇر تۇرۇپتۇ .

بەزى ئىشلار شۇنداق توغرا كېلىپ قالىدىكەن ، مىليونلىغان قىزىل قوغدىغۇچىلار قوشۇنى مىڭ - مىڭ توپلانغان مەيدانغا ، ھېلىقى ھەربىي كىيىمى يوقلىپ كەتكەن ئادەمنىڭ

شۇ كىيىمنى ئوغرىلىغان ئوغرى بىلەن ئۈچرىشىپ قېلىشىنى كۆرمەمدىغان !

ئوغرى «ئۇچامدا ماش رەڭ ھەربىي كىيىم ، بۇنىڭ بىلەن كۆتۈرۈلدى پۇتۇن روھىم» دېگەندەك كۆتۈرەڭگۈ روھىي ھالەتتە تۇرۇپ ، ماۋجۇشىنىڭ كۆرەك قىلىشىنى كۈتۈپ تۇرغاندا ، بىردىنلا گەجگىسىگە قاتتىق بىر مۇشت تېگىپتۇ . ئەندىكىپ ئارقىسىغا قارىسا ، قاتتىق غەزەپلەنگەن بىر قىزىل قوغدىغۇچى يەنە بىر مۇشت ئاتقانىكەن ، مۇشت ئۇنىڭ ئالدىغا بۇرۇلغان كۆكسىگە «گۇپ» قىلىپ تېگىپتۇ . ئوغرى نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلەلمەي قاپتۇ .

— ئىنقىلابىي كىچىك باتۇرلارنىڭ مۇشتۇمى سىنىپىي دۈشمەنلەرگىلا تېگىدۇ ، — دەپتۇ ئوغرى زەردە بىلەن ، — سەن نېمىشقا قىزىل سەپدىشىڭغا مۇشت ئاتىسەن ؟

— سەن ، — دەپتۇ مۇشت ئاتقۇچى غەزەپلىنىپ تۇرۇپ ، — بىز قىزىل قوغدىغۇچىلارنىڭ يۈزىنى تۆكتۈڭ ! ئوجائاكاڭنىڭ ھەربىي كىيىمىنى سال !

ئەسلىدە شۇ ھەربىي كىيىمنىڭ غولىدا ئۈچ بۇرجەك بىر ياماق بار ئىكەن ، ئىگىسى شۇنىڭدىن تونۇۋالغانىكەن .

ئۇ كىيىپ چىققىنىغا يېرىم كۈنمۇ بولمىغان ھەربىي كىيىمنى بىرنەچچە مۇشتنى يەپ ئىدىيىۋى تەربىيە ئالغاندىن كېيىن قوينىڭ قوزىسىدەك ياۋاش بولۇپ ، گەپ - سۆزسىز سېلىپ بېرىپتۇ . ماۋجۇشى پەشتاقتا چىقىپ كۆرەك قىلىۋاتقاندا ، ئۇ ئۆز كۆڭلىدە ماۋجۇشى ئالدىدا خىجىلمەن دەپ ئويلاپ ، لەسسىدە بوشىشىپ كېتىپتۇ ، ماۋجۇشى ئاتامغا باش كۆتۈرۈپ قارىغۇدەك ماجالى قالماپتۇ .

بۇ دېۋەڭلەرنى كۆرۈڭ

ماۋجۇشى قىزىل قوغدىغۇچىلارغا ھەدەپ قول ئىشارىتى بىلەن سالام بېرىۋاتقاندا ، پۈتۈن مەيدان ، مەيداندىكى ھەربىر ئادەم تەرىپكە سىغمايدىغان بەختىيارلىق ھېسسىياتىغا چۆمۈپتۇ ، ھەربىر ئادەمنىڭ يۈرىكى ئادەتتىكىدىن باشقىچە ئويناپ سوقۇپتۇ . بەزىلەرنىڭ مەيداندىكى بەزى دېۋەڭلىكلىرى ، كىشىنىڭ كۆلكىسىنى قىستايدىغان تەلۋىلىكلىرى تارىخقا سىرتىدىن قوشۇلغان مەسخىرە بولۇپ قاپتۇ ، مانا قاراڭلار :

سانجاق ـ سانجاق ئادەم تىقما ـ تىقماق بولۇپ تۇرغاندا ، جىڭگاڭشەندىن كەلگەن بىر قىزىل قوغدىغۇچىنىڭ بىر پاي ئايىغى دەسسىلىپ سېلىنىپ كەتكەنىكەن ، ئۇ سىڭايان مەزمۇت دەسسەپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن ، يالاڭ پۇتى بىلەن سىيپاپ ئايىغىنى ئىزدەپتۇ ، مىڭ بىر تەسلىكتە تاپقاندىن كېيىن دەرھال پۇتىغا سېپىۋاپتۇ . كۆرەك تۇگىگەندە قارىسا ، پۇتىغا سېپىۋالغىنى ئايالچە قىزىل لاتا خەي ئىكەن ، شۇنىڭ بىلەن ھەجىيىپ تۇرۇپ قاپتۇ .

«ئالتۇن ئېرىق» كۆۋرۈكىدە تۇرغان بىر بالا ـــ يۇقىرى دەرىجىلىك مەنسەپدارنىڭ بالىسى ـــ كىشىنىڭ زوقى كەلگۈدەك بىر فوتو ئاپپاراتىنىڭ كۆزىنى ماۋجۇشىغا تەڭلەپ ، تەپكىسىنى غاچچىدە بېسىپ رەسىم تارتىپتۇ . بىرھازا رەسىم تارتقاندىن كېيىن قارىسا ئاپپاراتىنىڭ كۆزىدىكى قاپاقىنى ئېچىۋەتمىگەنىكەن ، شۇنچە كۆپ قىممەتلىك كۆرۈنۈشلەرنى رەسىمگە تارتالمىغانلىقى ئۈچۈن ئۆكۈنۈپ ، ئۆزىنى ئۆزى ۋاي كالۋا ، ۋاي دۆت دەپ تىللاپتۇ .

قىزىل قوغدىغۇچىلاردىن بىرسى قىستاڭچىلىقتا يىقىلىپ چۈشۈپ ، سول پاچىقى سۇنغانىكەن ، ئاتا ـ ئانىسى ئۇنىڭ بېشىنى قۇچىقىغا ئېلىپ ، كۆڭلى يېرىم بولۇپ يىغلاپتۇ . لېكىن

ئۇ قىزىل قوغدىغۇچى بولسا :

ـــ ھېچگەپ يوق ، ئەرزىيدۇ ، مېنى دەسسەۋەتكەن ئادەملەر ماۋجۇشىنى كۆردى ـ دە ، ـــ دەپ تەسەللى بېرىپتۇ .

يەنە بىر قىزىل قوغدىغۇچى ماۋجۇشىنى كۆرگەندە كۆزلىرىدىن تارام ـ تارام ياش تۆكۈپ تۇرۇپ ، ئۆزىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ نامىنى چاقىرىپ توۋلاپتۇ :

ـــ دادا ، مانا مەن ساڭا ئاتاپ ماۋجۇشىغا قاراۋاتىمەن ! ئانا ، ئەمدى ساڭا ئاتاپ قاراۋاتىمەن ! ئاچا ، ماۋجۇشى بىزگە تېخىمۇ يېقىن يەرگە كەلدى ، مانا ساڭا ئاتاپ تېخىمۇ ئېنىق كۆردۈم ! . . .

يەنە بىر قىزىل قوغدىغۇچى يېنىدا تۇرغان بىلىكىدە سائىتى بار بىر ساۋاقدىشىدىن :

ـــ ئاكا ، ھازىر سائەت نەچچە بولغانـدۇ ؟ ئېيتىپ بېرىڭا ، ـــ دەپ سوراپتۇ .

ئۇ چوڭراق قىزىل قوغدىغۇچى قولىدىكى قىزىل گۈھەر رىسالىنى پۈلاڭلىتىپ ، تېخنىكىمېن راۋنقىدىن كۆزىنى ئۈزمەي قاراپ تۇرغاچقا ، بىلىكىدىكى سائىتكە قاراشقا چولىسى تەگمەي ، شاكىچىك قىزىل قوغدىغۇچى ئۆزى قارىۋالسۇن دەپ ، سول بىلىكىنى چىقىرىپ بېرىپتۇ . شۇ چاغلاردا قول سائىتى قەدىرلىك بىرنەرسە ئىكەن ، نۇرغۇن ئادەم قول سائىتىگە ھەۋەس قىلىشقىمۇ پېتىنالمايدىكەن . شاكىچىك سائەتكە بىرھازا قاراپتۇ ، لېكىن سائەت نەچچە بولغانلىقىنى بىلەلمەپتۇ . يەنە بىر قىزىل قوغدىغۇچى قىز سۈركىلىپ كېلىپ قىزغىنلىق بىلەن چۈشەندۈرۈپتۇ . لېكىن بۇ قىز تەتۈر قارىتىلغان سائەتكە ئوڭچە قاراپ 7:40 نى 1:10 دەپ ئوقۇپ بېرىپتۇ . قىزىل قوغدىغۇچى شاكىچىك ھاياجان ئىچىدە تۇرغاچقا ۋاقىتنىڭ توغرا ياكى ئەمەسلىكىگە قىلچە پەرۋا قىلماي ، خاتىرە دەپتىرىگە :

«1966 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى سائەت 1 دىن 10

مىنۇت ئۆتكەندە ئۇلۇغ داھىيمىز ماۋجۇشنىى كۆردۈم !» دەپ يېزىپتۇ . . .

ماۋ زېدۇڭ قىزىل قوغدىغۇچىلارنى ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ سەككىز قېتىم كۆرەك قىلغان . شۇ ۋاقىتلار تارىختا يېزىلغۇسى : 1966 - يىل 8 - ئاينىڭ 18 - كۈنى ، 8 - ئاينىڭ 31 - كۈنى ، 9 - ئاينىڭ 15 - كۈنى ، 10 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ، 10 - ئاينىڭ 18 - كۈنى ، 11 - ئاينىڭ 3 - كۈنى ، 11 - ئاينىڭ 10 - كۈنى ۋە 11 - كۈنى ، 11 - ئاينىڭ 25 - ۋە 26 - كۈنى .

1966 - يىلى «بايرام» كۆپ بولغان يىل بولسىمۇ ، لېكىن داۋام قىلالمايدىغان شۇ «بايرام» لارنى تارىخ ئاللىقاچان تاسقاپ چىقىرىۋەتتى . چۈنكى ئۇنداق بايراملارنىڭ كۆپىيىشى دۆلەت ۋە مىللەت ئۈچۈن پاراكەندىچىلىك ھەم يېغىلىقدۇر . شۇنداق بولغاچقا ، ھېچقانداق غەيرىيلىكى بولمىغان شۇ ئادەتتىكى كۈنلەر پەقەت «ئەسلەش» دېگەن سۆزلەردىلا مەڭگۈلۈك مەۋجۇت تۇرۇپ قالسا كېرەك .

(زىڭ يۈچىڭ ئىمزاسىدىكى بۇ ماقالىنىڭ خەنزۇچىسى «ھەر ساھەدە» ناملىق ژۇرنالنىڭ 2000 - يىل 9 - سانىدا ئېلان قىلىنغان . «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2000 - يىل 11 - سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان .)

ئەرەب لىشى

لىن بياۋنى ، كۆڭزىنى تەنقىدلەش — پىپەن قىلىش — مەزگىلىدە ، ئىشلەپچىقىرىش دادۇيى — چوڭ ئەترەت — ئىشنى مۇنداق ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ : ئىشلەپچىقىرىش ئەترەتلىرى ھەر كۈنى چۈش ۋاقتىدا قورساق باقىدىغان مەيدانغا بىر قېتىم تەنقىدلەش يىغىنى ئاچىدىغان بوپتۇ .

دەل چۈش ۋاقتى بولۇپ ، ھەممە ئادەمنىڭ ئوچىقىدىن تۈتۈن كۆتۈرۈلۈپ چىققاندا ، دۇيجاڭ مەھەللىنىڭ شەرقىي دوقمۇشىدىكى يوغان سىدىنىڭ دالدىسىدا تۇرۇپ ، ئېسىقلىق تۇرغان يارتا تۆمۈر رېلىسنى تاڭلىدىتىدىكەن . شۇ ئاۋازنى ئاڭلىغان كەمبەغەل دېھقانلار ، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار ئاش ئۈسۈلغان تاۋاق - قاچىلىرىنى كۆتۈرۈپ ، سىدە تۆۋىگە يىغىلىدىكەن ، بەزىسى داق يەردە ئولتۇرۇپ ، بەزىسى زوڭ ئولتۇرۇپ قورساق باققاچ يىغىن ئاچىدىكەن .

يىغىندا ئۇ بۇنىڭغا ، بۇ ئۇنىڭغا قارايدىكەن ، قارىسا ھەممىسىنىڭ قاچىسىدىكى ئاش ئوخشاش بىر خىل : ياكى قوناق ئۇننىڭ ئۇمىچىغا تاتلىقياڭيۇ سېلىپ قاينىتىلغان ، ياكى تاتلىقياڭيۇ قوناق ئۇننىڭ ئۇمىچىغا سېلىپ پىشۇرۇلغان ، ئۇستىگە ئۇۋاق لازا ۋە قىچا كۆكى سېلىنغان . دېھقانلار بۇنداق ئاشنى «خولوپ» دەيدىكەن .

دۇيجاڭمۇ قولىدىكى يوغان بىر چارا «خولوپ» نى خولوپ-خولوپ قىلىپ ئىچىپتۇ ، كالپۇكلىرىغا چاپلىشىپ قالغان ئۇماچ يۇقلىرىنى ئېرىتىشقىمۇ چولىسى تەگمەپتۇ .

— كېلىدىغانلار كېلىپ بولغاندەك قىلىدۇ ، يىغىنىمىزنى

ئاچايلى ، ـــ دەپتۇ دۆيجاڭ ، ـــ بۇگۈن لىن لاۋئېر بىلەن كۆك لاۋئېرنى تەنقىد قىلىمىز (ئىزاھات : لىـــن لاۋئېر دېگەندە ئىككىنچى لىن بياۋ دېمەكچى ؛ كۆك لاۋ ئېردېگەندە ئىككىنچى كۆكزى دېمەكچى) . قېنى سۆزلەڭلار .

دۆيجاڭنىڭ شۇ سۆزىدىن كېيىن خېلى ۋاقىت ئۆتكەن بولسىمۇ ، ھېچكىمدىن زۇۋان چىقماپتۇ . سىدىنىڭ ئاستىدا ئۇماچ ئىچكەندە خولوپ ـ خولوپ قىلغان ئاۋازلار بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى كۆتۈرۈلۈپ تۇرۇپتۇ .

ـــ نېمە گەپ بۇ ! ھەممىڭ گاچا بولۇپ قېلىشتىڭمۇ ؟ ـــ دۆيجاڭ ئاغزىنى بۇزۇپتۇ . كۆپچىلىكنىڭ بېشىنى كۆتۈرمەي خولوپلىتىپ ئۇماچ ئىچىۋاتقانلىقىـــنى كۆرۈپ ، ئاغزى ـ بۇرنىدىكى ئۇماچ يۇقۇندىلىرىنى سۈرتۈۋېتىپ سۆزلەپتۇ ، ـــ مەن ئاۋۋال تەنقىد قىلاي . ھىم ، ھىم ، لىن‌لاۋئېر بىلەن كۆك لاۋئېر ، بۇ ئىككى لاۋ ئېر تازىمۇ قاملاشمىغان بىرنېمىلەركەن . ماۋجۇشى ئاتىمىز شۇنچە كۆتۈرگەن بولسىمۇ قانائەت قىلماي ، لاۋيې بولغۇسى كېيىپقاپتۇ (تەرجىماندىن ئىزاھات : لاۋئېر دېگەن سۆز 2 ـ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ ، لاۋيې دېگەن سۆز 1 ـ دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ ، يەنە بىر چۈشەنچىدە ئالدىنقىسى ھەممىدىن چوڭ مەنسەپدار دېگەن مەنىنى ، كېيىنكىسى ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدىغان مەنسەپدار دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ) . ئادەمنىڭ يالىسىنى بىلىپ بولمايدىكەن . بۇ خۇددى يىلاننىڭ پىلنىـــى يەۋەتمەكچى بولغىنىغا ئوخشاش نەپسانىيەتلىك ـ دە . بۇنداق ئادەملەرنى يەر بىلەن يەكسان قىلماي كىمنى يوقىتىمىز ؟

ـــ شەھەردە ياشاپ تۇرۇقلۇق ، تۇغۇلغان (تاۋار ئاشلىق دېمەكچى) يەپ تۇرۇقلۇق يەنە شۇنداق قانائەتسىز بولسا ، ھە ، زادى يەنە نېمىنى كۆزلەيدىغاندۇ ؟ ـــ كىمدۇر بىرسى سۆز ئارىلاپتۇ .

ـــ پادىشاھلىق تەختىگە چىقىشنى كۆزلەيدىغاندۇ ! ـــ

دەپتۇ دۆيجاڭ قاش ـ كۆزلىرىنى ئوينىتىپ ، ـــ شۇ ئىككىسى پادىشاھلىق تەختىگە چىقىپ قالمىدىغان بولسا ، ئىشىمىز چاتاق . ئۇ چاغدا بىز كەمبەغەل دېھقانلار ، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار ئىككىنچى قېتىم غۇربەتچىلىككە قالىمىز ؛ ئىككىنچى قېتىم ئېغىر كۈنلەرگە قالىمىز . بۇنىڭغا قانداقمۇ ئۇنىغۇلۇق ؟ !

ـــ بۇنىڭغا ھەرگىز ئۇنىمايمىز ! ـــ سىدە تۆۋەندىن ئاخىر سادا چىقىپتۇ .

ـــ شۇنداق ، ئۇنىمايمـــــز ! ـــ دەپتۇ دۆيجاڭ ، ـــ ئىگەرىكىم (ئەگەر دېمەكچى) ئۇنايدىغان بولساق ، يېڭىۋاشتىن ئىت ـ ئېشەك ئورنىدا قوۇل بولۇپ قالىمىز . مۇشۇنداق خولوپ ئاشىنىمۇ ئىچەلمەي قالىمىز . گېزىتتىكى گەپلەرگە قارىغاندا ، دۇنيا بويىچە يەنە ئۇچ ئادەمدىن ئىككىسى ئەتىدىن ـ كەچكىچە غۇربەتچىلىكتە ، دەرد ـ ھەسرەت ئىچىدە ياشايدىكەن ، بىر تاۋاق «خولوپ» قا تەلمۇرىدىكەن . ئۇلار بىزدەك كەمبەغەل دېھقان ، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارغا ، بىزنى بىر ئازاد قىلسىكەن ، دەپ تەلمۇرىدىكەن .

دۆيجاڭنىڭ بۇ تەنقىدلىرىگە كۆپچىلىـــك ھەيران بولۇپ قاپتۇ . خولوپ ـ خولوپ ، شالاپ ـ شۇلۇپ ئاۋازلارمۇ توختاپ قاپتۇ .

كىمدۇر بىرسى :

ـــ تاتلىقياڭيۇ ئۇمىچىنىمۇ ئىچەلمىسە ، ئۇنداق بولغاندا ھەر كۈنىنىڭ تەڭدىن تولىسىدا نېمە بىلەن قورساق تويغۇزىدىغاندۇ ؟ ـــ دەپتۇ .

ـــ نېمە بىلەن قورساق تويغۇزاتتـــى ؟ ! ئۇلار ئۇلۇغ ئوكيانىنىڭ تېگىدە ئۆسىدىغان ئەرەب لىشىنى يەيدىكەن . ئۇ لەش ھەم قارا ، ھەم غاچچاي ئوت ئىكەن ، يېسە بۇغداي سامىنىدىنمۇ بەك قىرتاق ئىكەن . كىنودىن كۆرمىدىڭلىمۇ ، ئۇلار شۇنداق لەشنى كۆپ يېگەنلىكى ئۈچۈن چاچلىرى سارغىيىپ ، كۆزلىرى

كۆكىرىپ كېتىپتۇ ، چىچمىقىمۇ تەس ئىكەن (كەچۈرۈڭلار ، ئەسلى گەپ شۇنداق بولغاچقا ، سىلىقلاپ تەرجىمە قىلىشقا ئىلاجسىز قالدىم ـــ تەرجىمان) شۇڭا ئۇلار يوروپا (ياۋروپا دېمەكچى) دەيدىغان يەرگە قېچىپ بېرىۋاپتۇ .

ـــ هاها ـ ها ، هاها ـ ها . . . ـــ سىدىنىڭ دالدىسىدا ئولتۇرغانلار ئۆزىنى بېسىۋالالماي ئېچىلىپ كۈلۈشۈپتۇ ، سىدىگە قونۇۋالغان قۇچقاچلارمۇ خۇشاللىقىدىن چۈرقىرىشىپ پەرۋاز قىپتۇ .

ـــ هاي ، كۈلمەڭلار ! ـــ دەپتۇ دۈيجاڭ سۈرلۈك ئەلپازىدا قول شىلتىپ ، ـــ ماغدۇرۇڭلارنى تۇگىتىپ قويماڭلار ، كۈن قايرىلغاندا يەنە داجەيچە ئېتىزغا تۈتۈش قىلىمىز . يىغىن تۇگىدى . . .

كەمبەغەل ، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار قۇرۇق قاچىلىرىنى كۆتۈرۈپ ، هاهالاپ كۈلۈشكىنىچە ئۆيلىرىگە قايتتى . ئۇلار دەممۇ ئالماي ، يەنە كەتمەن ـ گۈرجەكلىرىنى تەييارلاش بىلەن بولۇپ كەتتى ، چۈنكى چۈشتىن كېيىن يەنە «ئاسمان بىلەنمۇ ، يەر بىلەنمۇ كۈرەش قىلىش» قا ئاتلانماقچى .

(خۇ گىۋېڭ ئىمزاسىدىكى بۇ ماقالىنىڭ خەنزۇچىسى 2000 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنىدىكى «جۇڭگو سۈغۇرتىسى» گېزىتىدە ئېلان قىلىنغان ، كېيىن «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2000 ـ يىل 10 ـ سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان .)

كەتمەن چاپقان گۈناهىمۇ

گۈڭشى ئاپتونوم رايونىنىڭ سابىق مۇئاۋىن رەئىسى ، «پۈلغا تويماس» بەتنىيەت ، نائىنساپ شۇي بىنسۇڭنىڭ : «بىرنەچچە مو يەرنى تەجرىبە ئېتىزى قىلىپ كەتمەن چېپىپ ئىشلەپ ، خەلق ئالدىدىكى گۈناهىمنى يۇيسام دەيمەن» دېگەن «مەشھۇر سۆزى» بار ئىكەن . بۇ سۆز ئوتتۇرىغا چىققاندىن كېيىن ، بۇنى دوريغان خىيانەتچىلەر خېلى كۆپ بولدى ، ئۇلار كۆزلىرىدىن ياش تۆكۈپ ، ماڭقىلىرىنى ئېقىتىپ يىغلاپ تۇرۇپ توۋا قىلغان چاغلىرىدا : تۇرمىگە قامىلىشتىن ، بېشىم كېتىشتىن ئامان قالىدىغانلا بولسام ، دېھقان بولۇپ كېتىشكە رازىمەن ، دەپ تەشكىلگە يېلىنغان .

بىر چاغلاردا «ئادەملەرنىڭ بېشىدا تۇرىدىغان ئادەم» بولۇپ يۈرگەن شۇ ئادەملەرگە «چىن دىل بىلەن ، سەممىي هالدا» شۇنداق توۋا قىلدى دەپ هازىرچە ئىشىنىپمۇ تۇرايلى ، لېكىن يەنە شۇنداقلا ئويلاپ ، خىيانەتچى ئەمەلدارلارنى دېھقان بىلەن بىر قاتارغا قويساق ، دېھقانىنىڭ شەنىگە داغ چۈشۈرگەن بولماسمىزمۇ ؟ «كەتمەن چېپىپ گۈناهىنى يۇيۇش» دېگەن گەپنى قايتا ـ قايتا چوڭقۇر ئويلاپ قارايدىغان بولساق ، بۇ گەپتىن «بۆلەكچىلا» بىر مەنە چىقىپلا تۇرىدۇ .

شۇي بىنسۇڭ بىر دائىرىدە كاتتا ئەمەلدار بولۇپ تۇرغان چاغلىرىدا ، «ئەمەلدار بولۇپ تۇرۇقلۇق خەلققە ئاتىدارچىلىق قىلمىغاندىن كۆرە ، ئۆيىگە قايتىپ كەتمىنىنى چاپقان ياخشى» دەيدىغان گەپلەرنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغان بولغىيدى ؟ ! مۇئاۋىن رەئىسلىك تەختىدىن موللاقلاپ هەپسىگە

(تۇرمىگە) چۈشۈپ قالغاندىن كېيىن، «ئېتىزغا تەرلىرىنى تۆكۈپ ئىشلەيدۇ» غان دېھقان بولۇشنى ئارزۇ قىلىپ قاپتۇمىش. ئىنتىزامنى، قانۇننى ئىجرا قىلغۇچى ئىدارىلەر ئۇنى ئارزۇسىغا يەتكۈزەرمۇ، دېھقانلار ماقۇل دەرمۇ، بۇ ياشقا گەپ. كەتمەن چېپىشنى گۇناھىنى يۇيۇش بىلەن بىر قاتاردا قويىدىغان، دېھقانىنى قاماقتا چۈشكەن مەھبۇستىن پەقەت بىر دەرىجىلا «يۇقىرى» تۇرغان پارىخور - خىيانەتچى ئەمەلدار قاتارىغا قويىدىغان مەنتىقە قانداقلا بولسۇن ئوبيېكتىپ ئەمەلىيەتنى ئاز - تولا ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ. جۇڭگودا دېھقانلارنىڭ ھەقىقىي ئىجتىمائىي مەۋقەسىنى ۋە تىرىكچىلىك ئەھۋالىنى ئەنە شۇنىڭدىن بىلگىلى بولمامدۇ؟

مېنىڭ ئاتا - بوۋام ئەزەلدىن كەتمەن چېپىپ، ئېتىز - ئېرىق بىلەن ھەپىلىشىپ ئۆتكەن. ئانامنىڭ: ئامال قىل، تىرىشىپ ئوقۇ؛ ھەرگىزمۇ «تومپاي دېھقان» بولۇپ قالما، دەپ پەند - نەسىھەت بىلەن بەرگەن تەربىيىسى ھازىرمۇ ئېسىمدە تۇرۇپتۇ. مېھرىبان ئانامنىڭ ئۆزلىرىنى ئۆزلىرى پەسلەشتۈرىدىغان شۇ سۆزلىرىنىڭ تېگىدىكى دەرد - ئەلەملەرنى شۇ چاغلاردا چوڭقۇر چۈشەنمەپتىكەنمەن، شۇنىڭ ئۈچۈن ئوقۇشقا ئانچە كۆڭۈل قويماپتىمەن، ئاقىۋەتتە ئالىي مەكتەپكە كىرىش ئىمتىھانىدىن - پىلىسىرات كۆۋرۈكىدىن ئۆتەلمەي، ئاخىر دېھقانچىلىق قىلغاچ مۇشكۈل رېئاللىقتىن قايتا تەربىيە ئېلىشقا مەجبۇر بولدۇم. قەددى - قامىتىم رۇسلىنىپ، شەھەرلىك بولۇش ئارمانىمغا يەتكۈچە توپتوغرا 11 يىللىق نەۋقىران ۋاقتىم ئۆتۈپ كەتتى.

دەرد - ھەسرەتنىڭ تەمىنى تېتىپ بىلگەن بۇگۈنكى كۈندە، ئەمدى ئانامنىڭ پەند - نەسىھەتلىرىنىڭ قەدرىنى بىلۈاتىمەن: دېھقان بولماق تەس ئىكەن!

ئەمەلدار پۇقرادىن چىقىدۇ، پۇقرا تۇپراقتىن چىقىدۇ،

تۇپراقتىن — يەردىن ئۈندۈرۈۋېلىنغان نەرسىلەر يىلدىن - يىلغا ئەرزانلىشىپ - كاساتلىشىپ بارماقتا. بۇ يىل يېزىدا ئاشلىقنىڭ باھاسى 50 كىلوگرام ھېسابى بويىچە 35 يۈەنگە چۈشۈپ قالدى، تارىخ بويىچە ئەڭ تۆۋەن ھالغا كېلىپ قالدى، بىر مو يەردىن ئالغان ھوسۇل كۆپ دېگەندە 600 يۈەنگە يەتمەيدۇ، يۇقىرىغا تەخمىنەن 200 يۈەنچە ھەق تاپشۇرغاندىن ۋە سەرپ قىلىنغان دەسمايىسىنى چىقىرىپ تاشلىغاندىن كېيىن ئاساسەن قالمىغىنى: زىيان! «جان تومۇر» قورساقنى باقالمىغانكەن، دېھقان ئاز - تولا پۇل تېپىپ جان بېقىش ئۈچۈن بالا - چاقىلىرىنى تاشلاپ قويۇپ، يۇرتمۇيۇرت سەرسان بولۇپ مەدىكارلىق قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇ. شۇڭا كۆزىمىز كۆرۈپ تۇرۇپتۇ: شەھەردە قەيەردە مەينەت، ئېغىر ئىش بولسا، شۇ يەردە جاپا چېكىپ ئىشلەۋاتقان دېھقان ئىشچى بار؛ 40 نەچچە گرادۇسلۇق ئىسسىقتا، ئوتتەك كۆيدۈرۈپ تۇرغان پىچ - پىچ ئاپتاپتا يالاڭتۆش بولۇپ ئېرىق - چۆنەك قېزىۋاتقانلارمۇ دېھقان. ئوخشاشلا ئاتا - ئانىدىن تۇغۇلغان، ئوخشاش قېنى بار، جېنى بار ئادەملەر يەنە تېخى ئۇلارنى تۆپىدىن زىخلاپ تۇرىدۇ. ئۇلار كۈچەپ ئىشلەش ئارىلىقىدا يول بويىدا بىر دەم ئارام ئېلىپ سايىدەپ قالسا، يەنە بەزىلەر تېخى ئۇلارنى مەدەنىيەتسىز دەپ ئەيىبلەيدۇ. قورساقنى تۇزۇككىنە تولدۇرۇشنىڭ ئىلاجىنى تاپالمايۋاتقان ئادەم قانداقمۇ سۆلەت - سالاپەت پەيدا قىلالىسۇن؟! بەزىلەر: ئولتۇراق جايلىرىمىز «خاتىرجەم ئەمەس»، دېھقانغا ئوخشايدىغان بىرنەچچە ئادەم يورغىلاپ يۈرگەندەك قىلىدۇ.... دەيدۇ. بالىۋاقسىدىن، ئىسسىق ماكانىدىن رىشتىسىنى ئۈزەلمەيدىغان بىچارە دېھقان موھتاجلىقتا ئىلاجسىز بولۇپ قالمىسا، ياقا يۇرتلارغا بېرىپ خورلىنىپ يۈرۈشنى ئالامدۇ؟ دەسلەپكى چاغلاردا، ياقا يۇرتلارغا بارغان دېھقانلار «ئاققۇنلار» دەپ ئاتالغان؛ بۇ ئات سەرگەردان «لۇكچەك» دېگەن

سۆزگە يېقىنلا مەنىنى ئاڭلىتاتتى . ھازىر بولسا ئۇنىڭدىن بىر دەرىجە يۇقىرىلىتىپ «خەلق ئىشچىسى» دەپ ، ئازغىنە بولسىمۇ «ئىشچى» دېگەن شەرەپ بېرىلىۋاتىدۇ . شۇنداق بولسىمۇ دېھقانغا نىسبەتەن تېگى - تېگىدىن چوڭقۇر يىلتىز تارتىپ كەتكەن كەمستىشلەر زادىلا ئۆزگەرگىنى يوق . مەسىلەن ، «قوناقنى بىكارلاپ قوشنى يەڭگوشلەپ» ، ئىش ئورنىدىن ئايرىلغانلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇشتا ھەممىدىن ئاۋۋال پەشۋا يەۋاتقىنى يەنە دېھقانلار . چۈنكى دېھقانلار شەھەرلىكلەرنىڭ رىزقىغا زوڭ ئولتۇرماسلىقى كېرەكمىش ، ئۇلارنى قايتۇرۇۋېتىش لازىممىش . دېمەك ، دېھقانلار جەمئىيىتىنىڭ ئەمگەكچى بولغانلىق ھوقۇق - مەنپەئەتلىرىدىن مەھرۇم بولۇش گىرداۋىغا يېقىنلا بېرىپ قالغان .

دېھقانلارنى كېسەل بولۇپ قېلىشتىن ، قېرىلىق يېتىشتىن خۇدا ساقلىغاي . دېھقانلارغا نىسبەتەن تېببىي داۋالىنىش كاپالىتى دەيدىغان گەپ يوق ، پېنسىيىگە چىقىش دەيدىغان سۆز يوق . ئۇلار ئاغرىنغىنىڭ دەردىنى كۆتۈرەلمەيدۇ ، كېسەل بولۇپلا قالسا خانىۋەيران بولۇپ كېتىدۇ ، شۇڭا ئۆمۈر بويى خۇدادىن ساغلاملىق تىلەپ ياشايدۇ ، ھاياتلا بولىدىكەن ، قولى ئىشتىن توختىمايدۇ ، ھەتتا قېرىپ قالغان بولسىمۇ كۆزى يۇمۇلمىسلا ، ھايات ئۇچۇن قان - تەر تۆكمىسە ئۇنى باقىدىغان ئورگان يوق ، دېھقانىنىڭ ئاشلىق تاپشۇرۇش — باج تۆلەش مەجبۇرىيىتى بار ، باج تۆلىگۈچى سۈپەتتە دۆلەتتىن ياردەم ئېلىش ، دۆلەتنى ئېمىش لاياقىتى يوق . شۇنىڭدەك ، دېھقان پەرزەنتى بولغانلار ئالاھىدە تەرمىشىپ - تەرىشىپ ئوقۇش مۇكاپات پۇلى ئېلىشنىڭ ئامالىنى قىلىشقا مەجبۇر ، شۇ پۇل گويا خېمىرغا سەپكەن قۇرغۇنچىلىك ئاز بولسىمۇ تەرىشىپ قولغا كەلتۈرۈشكە مەجبۇر . ئۇنى قولغا كەلتۈرمىسە ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ۋە ئېغىر كۈنلەر ئاياغلىشىپ كېلىۋاتقان بولسىمۇ ، «ماڭارىپ

كەسپىي ئىگىلىككە ئايلانغان» دا بىر ئوقۇش مەۋسۇمىنىڭ پىقىمى 10 مىڭ يۈەنلەپ كۆتۈرۈلسە ، بۇ خىراجەتكە كاتەكتىكى توخۇ ، ئېتىزدىكى زىرائەت چىقىش قىلالامدۇ ؟ خېنەن ئۇلكىسىدە ئالىي مەكتەپكە كىرگەن بىر قىز ئوقۇغۇچى مەكتەپتىكى ئوقۇشىنى تاماملىغىچە كېتىدىغان خىراجەتنى تېپىش ھېسابىغا ئۆزىنىڭ قىزلىق باھارىنى يۇقىرى باھادا نېسى قىلىپ سېتىش توغرىسىدا ئۆز ئىختىيارى بىلەن ئېلان چىقارغانىدى ، ئېلان چىقارغىنىغا نەپرەتلىك سادا بىلەن كۆمۈلۈپ كەتتى ، لېكىن شۇ ئاجىز بىچارىنىڭ ھالىغا ۋاي دەيدىغان ئاۋاز تولىمۇ ئاز چىقتى . بۇ نېمىدېگەن ئادالەتسىز دۇنيا ؟ يار - يۆلىكى يوق دېھقان قىزى تەڭقىسلىقتا ئۆزىنىڭ قىزلىقىنى تەۋەككۇل بازىرىغا سالىدىغان ھالغا چۈشۈپ قالسا ، بۇ پاجىئەلىك ئۇرۇقنى زادى كىم چېچىۋاتىدۇ ؟

خىيانەتچى - پاراخور ئەمەلدارلارنىڭ كەتمەن چېپىپ كۈناھىنى يۇيىمەن دېگەنلىكى پۈتۈنلەي ھەزىلى گەپ ، ئۇلارغا ئۇنداق پۇرسەتمۇ يوق ، ئۇلار راست - چىن دېھقانمۇ بولالمايدۇ ھەم بولمايدۇ . توپا - تۇپراق ئۇستىدە خۇددى گۈناھىنى يۇيىدىغاندەك دەم ئالماي جاپا چېكىپ ئىشلەيدىغانلار ۋە ئىشلەۋاتقانلار يۇز مىليونلىغان ئاجىز ئاممە . خىيانەتچى - پاراخور ئەمەلدارلار دېھقانلارنىڭ دەرد - ئەلەملىرىنى بارغانسېرى ئېغىرلاشتۇرۇپ ، ئۇلارنى شۇ ئېغىرچىلىقلارنى ئەۋلادتىن - ئاۋلادقا قالدۇرۇپ كۆتۈرىدىغان ھالغا چۈشۈرمەكتە . كۈنلەر شۇنداق ئۆتۈۋەرسە ، يەنە قانچىلىك نەپسى تويماس بەتنىيەت ئائىنساپلار چىقاركىن ؟ ئۇلار يەنە قانچىلىك پۇرسەت تېپىپ ، دېھقان بولۇپ «بىرنەچچە مو يەرنى تەجرىبە ئېتىزى قىلىپ ئىشلىگۈم بار . . .» دەپ تەنە قىلاركىن ؟

(چېن چىڭ ئىمزاسىدىكى بۇ مۇھاكىمە ماقالىنىڭ خەنزۇچىسى «جەنۇب ئوقۇلۇقى» ژۇرنىلىنىڭ 2001 - يىل 1 - سانىدا ئېلان قىلىنغان ؛ «فېلىيەتونلاردىن ئاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2001 - يىل 3 - سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان .)

جاهالەتلىك «پوجاڭزا مەدەنىيىتى» توغرىسىدا مۇھاكىمە

يىلان يىلىدىكى چاغان (باهار بايرىمى) ئۆتۈپ كەتتى. ئويلاپ قارايدىغان بولساق، ئېتىلغان پوجاڭزىلارنىڭ قۇلاقنى پاڭ قىلىدىغان پاڭ - پۇڭ ئاۋازلىرى هازىرمۇ كىشنى بەزدۈرىدۇ.

«كونا يىلنى پوجاڭزا ئېتىپ ئۇزىتىمىز» دېگەندەك، چاغان بايرىمىنى ئىس - تۈتەك ئىچىدە ئۆتكۈزۈش — بۇ بىز خەنزۇ خەلقىنىڭ ئىجادىيىتى. بىزنىڭ ئەجدادىمىز ئۇلۇغ بولغانلىقى ئۈچۈن مىلتىق دورىسىنى هەممىدىن بۇرۇن كەشپ قىلغانىكەن. ئۇزۇن زامانلارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن «پوجاڭزا مەدەنىيىتى» جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيەتلىرىنىڭ بىرى بولۇپ قەدىرلىنىپ كەلمەكتە.

بىزنىڭ مىلتىق دورىسى ياساش تېخنىكىمىز چەت ئەللەرگە تارقالغاندىن كېيىن، چەت ئەللىكلەر ئۇنى كان قېزىشقا، سۇ ئىنشائاتلىرى قۇرۇشقا، هەربىي قۇدرىتىنى ئاشۇرۇشقا، ئەلنى بېيىتىشقا ئىشلىتىدىغان بولدى. بىز ئۆزىمىز بولساق پوجاڭزا ياساشقا ئىشلىتىپ، پوجاڭزىلارنى پاڭ - پۇڭ، ڭاق - ڭۇق ئېتىلدۇرۇپ، شۇ يول بىلەن غايىب «پاراڭان - بايا‌شات زامان» پەيدا قىلىشقا زوقمەن بولۇپ قالدۇق.

هازىرقى زامانداپۇتۇن ئىنسانىيەت تەبىئىي ئېكولوگىيىلىك مۇهىتنى ئاسراشنى تەرغىب قىلىۋاتىدۇ. هەرقايسى دۆلەتلەر ئىزچىل تەرەققىي قىلىش يولىدىن تايماي مېڭىشنى تەكىتلەۋاتىدۇ. دۆلىتىمىز جوڭگونى ئۆز ئىچىگە

ئالغان هەرقايسى دۆلەتلەرنىڭ هۆكۈمەتلىرى باج بەرگۈچىلەرنىڭ بەرگەن پۇللىرىنى نۇرغۇنلاپ سەرپ قىلىپ، تولىمۇ ۋەيران بولۇپ كەتكەن يۇرت - ماكانلارنى «ئەسلىگە كەلتۈرۈش» يولىدا تىرىشىۋاتىدۇ. بىزنىڭ دۆلىتىمىز جۇڭگودا ئېكولوگىيىلىك مۇهىتنىڭ بۇزۇلۇشىدىن پەيدا بولغان هاياتلىق يۇكىمىز تېخىمۇ ئېغىر هالەتتە تۇرۇپتۇ.

شۇنىڭغا هەيرانمەن، بىزنىڭ سۆيۈملۈك قېرىنداشلىرىمىز نېمىشقا مۇهىتتىكى بۇلغىنىشنى يوقىتىش ئۈچۈن بىر تەرەپتىن نۇرغۇن پۇل چىقىم قىلىپ تۇرۇپ، يەنە بىر تەرەپتىن پۇلنىڭ بېشىغا سۇ قۇيۇپ يېڭى بۇلغىنىشنى پەيدا قىلىدىغاندۇ؟

ئەگەر بۇنىڭ سەۋەبلىرىنى مەدەنىيەت جەهەتتىن ئىزدەيدىغان بولساق، «پوجاڭزا مەدەنىيىتى» هەقىقەتەن قالاق، جاهالەتلىك مەدەنىيەتتۇر.

پەلەكنىڭ چاقى چۆرگىلەپ بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە، جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ «ئەنئەنىۋى مەدەنىيەت» بوغچىسى يەنى جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ يەلكىسىدىكى يۈكى ئاجايىپ ئېغىرلاشماقتا!

«پوجاڭزا مەدەنىيىتى» نى يوقىتىش ئۈچۈن هۆكۈمىتىمىز قەتئىي ئىرادە باغلىغان. ۋاللاهىئەئلەم، بۇنىڭدىن بەش يىل ئىلگىرى چوڭ، ئوتتۇرا شەهەرلەردە پوجاڭزا ئېتىش مەنئى قىلىنغانىدى. شۇنىڭدىن كېيىن بىرمۇنچە كىچىك شەهەرلەرمۇ (شۇ جۈملىدىن بىر قىسىم ناهىيە شەهەرلىرىدىمۇ) مەنئى قىلىنغانىدى.

هۆكۈمەتنىڭ مەنئى قىلىش پەرمانى ئادەتتە شۇ يەرنىڭ خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ماقۇللۇقىدىن ئۆتكۈزۈلىدۇ. شۇنداق ماقۇللاش ئۈچۈن ئالدى بىلەن خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ پارتىيىلىك ۋەكىللىرىنى يىغىپ «ئىدىيىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش» كېرەك ئەمەس، شۇ پارتىيىلىك ۋەكىللەرنىڭ قاتارى شاق - شۇق قول

كۆتۈرۈپ ماقۇللىشى لازىم ئەمەس . دېمەك ، مۇشۇنداق ئەھۋالدىن ئىسپاتلىنىپ تۇرىدۇكى ، ھۆكۈمەتنىڭ مەنئى قىلىش پەرمانى خەلققە ياقىدۇ ، خەلقنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى ئۇنى ماقۇل كۆرىدۇ ، قوللايدۇ .

مەنئى قىلىش پەرمانىنىڭ ئەمەلىيەتتىكى ئىجراسىمۇ ئۇنۇم جەھەتتىن خېلىلا ياخشى بولغانىدى . ھاۋا يېڭىلاندى ، پاك ـ پۇڭدىن قۇلاق تىنچىدى ، كۆز دوختۇرلىرى ئۆز نۆۋىتىدىن تاشقىرى زەربىدارلىق بىلەن ئىشلەشتىن قۇتۇلدى ، ئوت ئۆچۈرگۈچىلەرمۇ تەرەپ ـ تەرەپكە چاپمايدىغان بولدى . . . .

دۆلەتكىمۇ ، خەلقىمۇ ، جەمئىيەتكىمۇ شۇنداق كۆپ پايدىلىق بولغان چوڭ بىر ئىشنى ھەرقايسى جايدىكى ھۆكۈمەتلەر نېمىشقا داۋاملىق چىڭ تۇتماي ، پەرزنى بۇزىدۇ ؟ مەنئى قىلىش پەرمانىنى بىكارچى قىلىۋېتىدۇ ؟

ئەمەلدارلار :

ـــ خەلقنىڭ رايىنى يېڭىۋاشتىن قەدىرلەش ئۈچۈن . . . ـــ دەيدىكەن .

مەلۇم جايلاردىكى ئەمەلدارلارنىڭ «خەلقنىڭ رايىنى يېڭىۋاشتىن قەدىرلەش» دېگەنلىرى ، مېنىڭچە ، قۇرۇق باھانە . پۇلنىڭ بېشىغا سۇ قۇيۇش ، پۇلغا پوجاڭزا سېتىۋېلىپ ، ئۇنى ئېتىپ ، شۇ يول بىلەن «كۆڭۈل خۇشى» قىلىش ، ئەنە شۇنداق يوللار بىلەن «بىز باشقۇرۇپ تۇرغان دائىرىدىكى خەلق شۇنداق خۇشال ـ خۇرام ياشىماقتا» دەيدىغان «خىزمەت نەتىجىسى» نى ھازىرلاشتىن ئىبارەتتۇر . گەپنىڭ پوسكاللىسى ئەنە شۇ .

قەمەرىيە يىلىنىڭ ھارپىسىدىن تارتىپ 1 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنىگىچە پۈتۈن مەملىكەتنىڭ نۇرغۇن جايلىرىدا قار ياكى يامغۇر توختىماي يېغىپ تۇرغان بولسىمۇ ، يەنە بەزى جايلىرىدا يەرلىك ھۆكۈمەتلەر باش بولۇپ يالقۇن ـ پوجاڭزا ئېتىش كېچىلىكى ئۆتكۈزدى ، پوجاڭزىلارنىڭ ياڭراپ ئېتىلىشى بىلەن

ئازراقى نەچچە يۈز مىڭ يۈەن ، كۆپرەكى نەچچە مىليون ھەتتا نەچچە ئون مىليون يۈەن پۇل تۈتۈنگە ئايلاندى . شۇ «داغدۇغا» ئۈچۈن ئامانلىقنى ، تەرتىپنى قوغداشقا ، ساقلاشقا ئاجرىتىلغان ئادەملەرگە كەتكەن نۇرغۇن خىراجەت تېخى بۇ ھېساب قاتارىغا كىرگۈزۈلمىدى . دېمەك ، ھۆكۈمەت كۆپ «ئەجر» قىلدى ، لېكىن خەلق بۇنىڭغا رازى بولمىدى . چۈنكى ، شۇ چوڭ ـ كىچىك شەھەرلەردە «ئىش ئورنىدىن قوشلاپ قالغان» ئادەملەرنىڭ چاغان بايرىمىنى ئۆتكۈزۈشى تولىمۇ مۇشكۈل ئىدى ! شەھەر ئاھالىلىرىدىن بەزىلەر :

ـــ پۇلنى تۈتۈنگە ئايلاندۇرۇپ «كۆڭۈل خۇشى» قىلمەن دەپ ھاۋانى بولغىغاندىن كۆرە ، شۇ قەدىرلىك پۇلنى شەھەردىكى كەمبەغەل ئائىلىلەرنىڭ «دەردىگە دەرمان بولىدۇ» غان بىر نەرسىلەرگە سەرپ قىلىشسا بولماسمىدى ؟ ـــ دەپ نەپرەتلەنمەي قالمىدى .

پۇلغا تۈتۈن سېتىۋېلىپ «كۆڭۈل خۇشى قىلىش» ـــ بۇ ھۆكۈمەتنىڭ پائالىيىتى ؛ ئۆز ۋاقتىدا مەنئى قىلىش پەرمانىنى چىقىرىشمۇ ھۆكۈمەتنىڭ پائالىيىتى ئىدى . لېكىن ئۆز ۋاقتىدىكى ھۆكۈمەت پائالىيىتى يەرلىك خەلق قۇرۇلتايلىرىنىڭ تەستىقىدىن ئۆتكۈزۈلگەچكە «قانۇن» ئەھمىيىتىگە ئىگە ئىدى . ئەمدىلىكتە پەرزنى ئۆزلۈكىدىن بۇزۇشتا «خەلق قۇرۇلتىيى يولى» بىلەن ماڭغانلىقىنى كۆرگەن ئادەم يوق . شۇنىڭ ئۈچۈن جايلاردىكى ھۆكۈمەتلەرنىڭ «پەرزنى بۇزۇش پەرمانى» قانۇنغا سىغمايدۇ ! دەپ جەزملەشتۈرۈش مۇمكىن .

«پەرزنى بۇزۇش» نىڭ ئاقىۋىتى توغرىسىدا ئارتۇقچە سۆزلەشنىڭ ھاجىتى يوق ، ئەلۋەتتە . ھۆكۈمەت تۈتۈن تۈتەتسە پەرزنى بۇزغان قاتارغا كىرمەيدىكەن ، خەلق ئۇنى دورىماي تۇرالامدۇ ؟ شۇڭا پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ھەممە يېرىنى دېگۈدەك تۈتۈن قاپلاپ كەتتى . . .

ئاخبارات ۋاستىلىرى ئەزەلدىن تارتىپ ئىلغار مەدەنىيەتنى تەرغىب قىلىدىغان ئىجتىمائىي ۋەزىپىنى ئۆتەپ كەلمەكتە . ئۆز ۋاقتىدا پوجاڭزا ئېتىشنى مەنئى قىلىشنى تەرغىب قىلىش جەھەتتە ئاخبارات ۋاستىلىرىنىڭ كۆرسەتكەن خىزمەتلىرىگە كۆز يۇمۇش مۇمكىن ئەمەس . لېكىن ھازىرقى كۈندە «پەرزىنى بۇزۇش پەرمانى» توغرىسىدا ئاخبارات ۋاستىلىرىنى «غەپلەت» باسقاندەك قىلىدۇ . چاغان بايرىمىدىكى دەم ئېلىش كۈنلىرىدە چىققان چوڭ ـ چوڭ ئاخبارات ۋاستىلىرىنى كۆرۈپ باقتىم ، پەقەت «جۇڭگو ياشلىرى» گېزىتىنىڭ 29 ـ يانۋار سانىنىڭ 1 ـ بېتىنىڭ بېشىدا «پەرزىنى بۇزۇش پەرمانى» غا مۇناسىۋەتلىك تەستايىدىل تەنقىد بېرىلىپتۇ :

«پۈتۈن مەملىكەت بويىچە پوجاڭزا ياڭرىمىغان يەرنىڭ يەنە قانچىلىك ئىكەنلىكىنى پېقىر مۇخبىر ھېسابلاپ كۆرۈشكە ئامالسىز قالدىم» . «ئىلغار ئىجتىمائىي مەدەنىيەت دولقۇنلاپ ئىلگىرىلەۋاتقان بىر شارائىتتا ، ئەجەبا پوجاڭزا ئېتىش توغرىسىدىكى پەرزىنى بۇزۇش قىلمىشلىرى بىزدە بىر تەرەپ قىلغىلى بولمايدىغان قېيىن مەسىلە بولۇپ قالامدۇ ؟»

بىز خەنزۇ خەلقى چاغان ـ بايرامنى سوزۇپ ئۆتكۈزۈشكە خۇشتار . يەنە بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ، يەنى «1 ـ ئاينىڭ 15ـ كۈنى يۇەنشياۋ بايرىمى» ئۆتكۈزىمىز ، شۇ چاغدا يەنە پۈتۈن مەملىكەت بويىچە ھەممە ئادەمنىڭ «پاك ـ پۈك» قىلىدىغان پوجاڭزا ساداسى ئىچىدە قالماسلىقىنى تىلەيمەن .

(لۈنىن ئىمزاسىدىكى بۇ ماقالىنىڭ خەنزۇچىسى «جۇڭگو ياشلىرى» گېزىتىنىڭ 2001 ـ يىل 1 ـ فېۋرال سانىدا ئېلان قىلىنغان ؛ «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2001 ـ يىل 3 ـ سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان .)

ماۋزۇسىز

△ چۈنى شاھنىڭ تاجىغا قونۇۋالىمۇ يەنىلا تەرەتخانىدىكى چۈننىدىن پەرقى يوق .

△ چۈنى ناھايىتى تەنتەنىلىك بىر رەسىملەر كۆرگەزمىسىنى كۆرگەندىن كېيىن دەپتۇ :

ـــ شۇنداق چوڭ كۆرگەزمىدە ئەخلەتنى سىزغان بىرەر رەسىمنىمۇ كۆرمىدىم ، ئۇنداق رەسىم يوق ئىكەن ، شۇنىڭغا قارىغاندا ، رەسساملارنىڭمۇ ھالى خاراب ئىكەن .

△ ھازىرقى بالىلار بىزنىڭ كىچىك ۋاقتىمىزدىكىگە زادىلا ئوخشىمايدىغان بولۇپ قالدى . بالا ئانىسىغا ئەمەس ، ئانىسى بالىسىغا يېلىنىدىغان بولدى .

بىز كىچىك ۋاقتىمىزدا بىرەر تۇخۇم پىشۇرۇپ بەرسە يەۋالسامكەن دەپ ئانىمىزغا يېلىناتتۇق ، ھەتتا يىغلايتتۇق . ھازىر بولسا ، ئانىسى تۇخۇمدىن بىرنى بولسىمۇ يەۋالغىن دەپ بالىسىغا يېلىنىدىغان بولدى . مانا قاراڭ ، بۇ بىچارە ئانىغا .

ئۆزۈڭنى كەم سۈندۈرما

قايسىدۇر بىر ئەسەردە چۈمۈلىنىڭ پىداكارلىق تەبىئىتى توغرىسىدا يېزىلغان تولىمۇ قىزىقارلىق ۋە چوڭقۇر مەنىلىك بىر ھېكايىنى ئوقۇغانلىقىم بىردىنلا خىيالىمغا كېچىپ قالدى . شۇ ھېكايىنى تەكرار يادلاپ تۇرۇش ، ئۇنىڭ چوڭقۇر ماھىيىتىدىن ھۇزۇر ئېلىش ئۈچۈن ئەسلىيەلىگەنلىرىمنى بۇ يەردە خاتىرىلەپ قويىدۇم .

. . .

چۈمۈلە پۈتۈن ئۇرۇق - ئەۋلادى بىلەن ناھايىتى ئىناق - ئىتتىپاق ياشايدىكەن ؛ تىنماي ھەرىكەت قىلىدىكەن ؛ چىشىسى بالا تۇغۇپ ، بالا بېقىش بىلەن ئالدىرىسا ، ئەركەكلىرى بالىۋاقىلىرىنى تەمىنلەش يولىدا چاپىدىكەن ؛ لېكىن ئۇلارنىڭ شۇنداق تىرىشچانلىق بىلەن ئۆتىدىغان تۇرمۇشىغا بىز ئىنسانلارنىڭ نەزىرى چۈشمەيدۇ . ئۇلار دالىدا ، چۆلدە ، قاقاسلىقتا ، ئوزۇق - ئوقەت توشۇيدۇ ، ئۆي - ماكانلىرىنى تۈزەيدۇ ، نەسلىنى كۆپەيتىدۇ . بۇ كىچىك ، ئۇششاق جانىۋارلار ئەنە شۇنداق رەتلىك ، شۇنداق مەنىلىك ياشايدۇ .

ئەگەر پەيتى توغرا كېلىپ قالغاندا زېھنىمىزنى قويۇپ كۆزىتىدىغان بولساق ، ئۇلارنىڭ بەزى ئاپەتلەرگە قارشى ھەرىكەتلىرىنى كۆرۈپ ھاڭ - تاڭ بولۇپ قېلىشىمىز مۇمكىن .

ئوت ئاپىتى پەيدا بولۇپ قالغاندا ، چۈمۈلە ئۆز جانلىرىنى قانداق قۇتقۇزىدۇ ؟

چۈمۈلىلەرنىڭ ھەممىسى دەرھال بىر يەرگە يىغىلىپ ، بىر- بىرىنى قۇچاقلاپ دۆگىلەك ھالەتكە كېلىدىكەن ، ئاندىن

كېيىن خۇددى يۇمىلاق توپ دومىلىغاندەك دومىلىغىنىچە ئوت گىردابىدىن يىراقلاپ كېتىدىكەن .

ئەگەر بىر - بىرىنى قۇچاقلاپ دۆگىلەك بولۇۋالمىدىغان ئەقىل - پاراسەت بولمىسا ، دۆگىلەكنىڭ تاشقى قەۋىتىدىكىلىرىدە ئۆزلىرىنى قۇربان قىلىدىغان پىداكارلىق بولمىسا ، شۇ كىچىككىنە ، كۆزگە ئىلىنمايدىغان چۈمۈلىلەرنىڭ بار - يوقى تامامەن يوقىلىپ كەتكەن بولاتتى .

جانلىقلارنىڭ كىچىكلىكى ، كۈچ - قۇۋۋىتىنىڭ ئاجىزلىقى خەۋپلىك ئەمەس ، ھەتتا تەقدىرنىڭ كۆزگە ئىلىنماسلىقىمۇ ھېچ گەپ ئەمەس . ئاجىز بولسىمۇ شۇ كۈچ - قۇۋۋىتىگە ئىشەنچسىز قاراش ، شۇنىڭ بىلەن غەيرەت - جاسارەتنى بوشاشتۇرۇپ قويۇش ھەممىدىن بەك خەۋپلىكتۇر .

كىچىككىنە چۈمۈلە چېغىدا شۇنداق غەيرەتلىك ، شۇنداق پىداكار ، شۇنداق ئۈمىدۋار ئىكەن ، بىز ئادەمزات ئۆزىمىزنى كەم سۈندۈرۈپ ، «تەقدىرىم مۇشۇنچىلىك ئوخشايدۇ» دەپ ئۆز ئىشەنچىمىزگە بەرھەم بەرسەك ، ئاقىۋىتىمىز نېمە بولىدۇ ؟

دۇنيادا ھەرقانداق مەخلۇق كۆپ شارائىتتا ئۆزىنىڭ ۋۇجۇدىنىڭ چوڭلۇقى بىلەن ئەمەس ، روھىنىڭ ئۇستۇنلۇكى بىلەن چوڭ ، ئۇلۇغ ھېسابلانسا كېرەك .

مۇشۇ مەندىن ئالغاندا ، چۈمۈلىنى «كىچىك» دېگىلى بولمايدۇ .

قىزىق پاراڭ

بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى «بېيجىڭدىكى ئەھۋاللاردىن خاتىرىلەر» ناملىق ژۇرنالدىن ناھايىتى «قىزىق پاراڭ» خەۋىرىنى ئوقۇپ قالدىم :

بېيجىڭدا ئولتۇرىدىغان 68 ياشلىق بىر بوۋاينىڭ كۆڭلى «كۇرسكى»غا تارتىپ ، رۇسىيىنىڭ يادرولۇق چۆمگۈچى پاراخوتىنىڭ غەرق بولۇپ كەتكەنلىكىگە ئىچى سىيرىلىپ ، يېرىم ئايدىن كۆپرەك ۋاقىت ئاھ ئۇرۇپتۇ ۋە شۇنىڭ بىلەن بىللە ، بېشى قېتىپ تۇرغان پۇتىنىڭ دەردىنى تەڭ تارتىشقان بولاي دەپ ، ھېلىقى غەرق بولۇپ كەتكەن پاراخوتنىڭ مودېلىنى ياساپتۇ .

بۇ خەۋەرنىڭ ئاخىرىغا قوشۇلغان تەھرىر ئىلاۋىسىدە ، پۇتىن شۇنچە قاتىلاشچىلىقتا ئالدىراش بولسىمۇ ، بۇ بېيجىڭلىق بوۋايغا ئوبدان تەشەككۇر ئېيتسا بولىدىكەن ، دېگەن تولىمۇ مەمنۇنىيەتلىك مۇراجىئەتمۇ بار ئىكەن .

شۇ «قىزىق پاراڭ» نى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن ، شۇ بېيجىڭلىق ئىنتېرناتسىئونالىزم روھىغا باي بوۋاي ھەققىدە نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەي قالدىم .

شۇ بېيجىڭلىق بوۋاينى رۇسىيىنىڭ شۇ «كۇرسكى» ناملىق يادرولۇق چۆمگۈچى پاراخوتى غەرق بولۇپ كەتكەن 2000- يىل 8 - ئايدا بىزنىڭ ئۆز دۆلىتىمىزدە نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلەمدىغاندۇ ؟ بىزدە دۇنيانىڭ غېمىنى يېيىشكە پاناھ بولغۇدەك خاسىيەتلىك ئىشلار يۈز بەرگەندۇرمۇ ؟

بوۋايغا مەن ئېيتىپ بېرەي : «كۇرسكى» ناملىق يادرولۇق

چۆمگۈچى پاراخوت غەرق بولغان كۈنى (2000 - يىلى 8 - ئاينىڭ 12 - كۈنى) دىن سەككىز كۈن ئىلگىرى مەملىكىتىمىزنىڭ جياڭشى ئۆلكىسىدىكى پېڭشياڭ يېزىسىدا يەنە بىر قېتىم پارتلاش ۋەقەسى يۈز بېرىپ 27 ئادەم ئۆلدى ، 27 ئادەم يارىلاندى ! «كۇرسكى» غەرق بولۇپ يەتتە كۈن ئۆتكەندە مەملىكىتىمىزنىڭ ئۇرۇمچى شەھىرىدە ناھايىتى زور پارتلاش ۋەقەسى يۈز بېرىپ ، 173 ئادەم ئۆلدى ، 300 گە يېقىن ئادەم يارىلاندى ، 20 ئاپتوموبىل زەخمىلەندى ! ئەگەر خىيالىمىزنى يەنىمۇ نېرىسىغا يۈگۈرتۈپ ، 6 - ۋە 7 - ئايلاردا كەينى - كەينىدىن قۇلاققا خەۋىرى ئاڭلىنىپ تۇرغان ئايروپىلان ھادىسىسى ، كېمە - پاراخوت غەرق بولۇش ھادىسىسى ، سەيلە- سايا‌ھەت ئورۇنلىرىدىكى ئاسما ماشىنا كۆمتۇرۇلۇپ چۈشۈش ھادىسىسى ، پارتلاش ۋەقەسى دېگەندەك چوڭ - چوڭ ھادىسىلەرنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرسەك ، شۇ ھادىسە ، ۋەقەلەردە ئۆلگەن ئادەملەرنىڭ سانى «كۇرسكى» دىن ھەقىقەتەن بىرقانچە ھەسسە ئارتۇق ؛ ھادىسىلەرنىڭ سانىنى سانايدىغان بولساق يۈرەكلىرىمىز جىغىلدايدۇ !

بېيجىڭلىق بوۋاي ئۆزىگە ناھايىتى يېقىن يەرلەردە يۈز بەرگەن شۇنداق ھادىسە ، ۋەقەلەرنى ئاڭلىمىغانمىدۇ ؟ ئاڭلىغان بولسا كۆڭلىدە نېمە تەسىرات پەيدا بولغاندۇ ؟ ئاڭلىغان بولسا ، باشقىلارنىڭ غېمىنى يەپ مودېل ياساشقا قانداق ھەپسىلە قىلغاندۇ ؟

مەن ھەقىقەتەن بۇ ياخشى نىيەتلىك بوۋايغا تەنە قىلماقچى ئەمەسمەن ، پەقەت ئۆزىمىزدىكى ۋەھشەتلەردىن بىخەۋەر بولغانلىقىغا ئىچىم ئۆرتىنىدۇ . رۇسىيە جەمئىيىتى ھەرقانچە مالىمان بولسىمۇ بىز جۇڭگو خەلقىنىڭ تۇرمۇشىمىزغا بىۋاستە تەسىر يەتمەيدۇ ، ۋەھالەنكى ئۆز دۆلىتىمىزدىكى ئىشسىزلىق ۋەھىمىسى ، ئىستېمال كاساتچىلىقى ۋە ھادىسىلەرنىڭ كۆپلەپ

پەيدا بولۇۋاتاللىقى بىزنىڭ ھەممىزنىڭ تەقدىرىمىز بىلەن ھەمنەپەس بولۇپ تۇرماقتا !

رۇسىيە ماريالىك (دېڭىزچى) لىرىنىڭ ھاياتى قەدىرلىك ، بۇنىڭدا شەك يوق ؛ بىزنىڭ ئۆز قېرىنداشلىرىمىزنىڭ ، ئاكا-ئۇكا ، ئاچا - سىڭىللىرىمىزنىڭ ھاياتىمۇ قەدىرلىك ئەمەسمۇ ؟ ! ئىنسانىيەت ئالمىدە ، قېرىنداشلىرىمىز ئىچىدە بالا- قازا پاجىئەلەرنىڭ كۆپلەپ يۈز بەرمەسلىكى ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك ؟ بۇنىڭغا يالغۇز بىر بېيجىڭلىق بوۋاينىڭ ئەقىل - پاراسىتى يار بەرمەيدۇ .

دىققىتىمىزگە ئەرزىيدىغان مەسىلە شۇكى ، رۇسىيىنىڭ يادرولۇق چۆمگۈچى پاراخوتىغا بالا - قازا يەتكەنلىكى ئىسپاتلانغان ھامان دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرى شۇ سەۋەبلىك خىزمىتىدىن ئىستېپا بەردى . ۋەھالەنكى ، بىزدە مەلۇم بىر جايدا كەينى - كەينىدىن ، تەكرار - تەكرار پەۋقۇلئاددە زور ھادىسىلەر يۈز بەردى ، شۇ يەرنىڭ مەمۇرىي رەھبەرلىرىدىن خجالەتچىلىكتە ئۆزلۈكىدىن خىزمىتىدىن ئىستېپا بەرگەنلەرنى كىم كۆرۈپتۇ ؟ مۇشۇ جەھەتتىن ئالغاندا ، بېيجىڭلىق بوۋاينىڭ باشقا دۆلەتنىڭ پاراخوتى غەرق بولۇپ كەتكەنلىكىگە ئىچى سىيرىلگەنلىكىگە ئەجەبلىنىشنىڭ ھاجىتى يوق . ئېھتىمال دۆلىتىمىزنىڭ مەلۇم جايلىرىدىكى رەھبەرلەر «باشقىلارنىڭ ئارىلىشىشى» نى لازىم تاپماي ، باشقىلاردىن يوشۇرۇپ يېپىپ ئولگۈرەلمەيۋاتساق ، سېنىڭ «ياردەم» بېرىشىڭ «سىياسىي ئېڭىڭنىڭ تۆۋەنلىكى» نى بىلدۈرمەمدۇ ، دەپ ئويلىسا كېرەك .

كېيىن بولۇپ قالغان تۇرۇقلۇق داۋالاشنى ، ياردەمنى رەت قىلساڭ ، «كېيىنلىي يوشۇرساڭ ئۆلۈم ئاشكارا بولىدۇ» دېگەن گەپ بار . دۆلىتىمىزدە مۇشۇنداق مودا مىسالالار قەدەمدە بىر ئۇچراپ تۇرىدۇ . مەلۇم بىر جايدا خەندەكنىڭ بۇلغىنىشى سەۋەبىدىن ئادەم ئۆلۈۋاتسا ، بۇ ئەھۋال شۇنداق ئېنىق تۇرسىمۇ ،

شۇ يەرنىڭ رەھبىرى «ھەققانىيەت ئۈچۈن پىداكارلىق كۆرسىتىپ» ئۆلۈپتۇ ، دېگەن ؛ شۇ چاغدا كىمكى ئۆلۈمنىڭ سەۋەبلىرىنى يېشىپ ، شۇ يەردىكى بۇلغىنىشنى يوقىتىشقا ياردەم بەرمەكچى بولسا ، شۇ كىشىنى «سىياسىي سېزىمى كاردىن چىققان» دەپ قارىغان .

كېيىنلىي يوشۇرۇشتىن شۇنداق بىۋاستە ئاقىۋەت كېلىپ چىقىدۇكى ، كېيىل جانغا تاقىلىدۇ . ئۆپكە ياللۇغى بولغان ئادەم ۋاقتىدا داۋالاتمىسا ، ئۇنىڭ ئۇستىگە تاماكا چېكىۋەرسە ، بارا - بارا ئۆپكە راكى تەرەپكە قاراپ كېتىپ قالىدۇ ، ئۇ چاغدا داۋالاتسا ، لوقمان ھەكىمنى تاپسىمۇ ئامال قانچە بولار ؟

ئېھتىمال بېيجىڭلىق بوۋاي خۇپسەنلىك قىلغاندۇر ، ئۆز دۆلىتىمىزدىكى يەرلىك رەھبەرلەرنىڭ دەردىنى تەڭ تارتىشىپ بەرگۈچىلىكى يوق دەپ ئويلاپ ، ھېسداشلىق نەزىرىنى دەردىتە ئۆرتىلىپ تۇرغان خەلقئارا دۇنياغا يۆتكىگەن بولۇشى مۇمكىن . شۇنداق بولسا ، بېيجىڭلىق بوۋايدىن ئۆگىنىمەن ، ئۇنىڭغا ھۆرمەت بىلدۈرىمەن ، مەنمۇ پۈرسەت تېپىپ «كۆڭلۈمنى كوندۇا»غا بېرىمەن . . .

(چېڭ ۋەنجۇن ئىمزاسىدىكى بۇ ئەسەرنىڭ خەنزۇچىسى «فېلىيەتون گېزىتى» نىڭ 2001 - يىل 16 - فېۋرال سانىدا ئېلان قىلىنغان .)

ئوقۇپ قويۇڭ

بۈگۈنكى جۈڭگودا لۇشۈندىن تەسىرات ئالمىغان ئادەم بولمىسا كېرەك . كۆپ ياكى ئاز بولسۇن ، چوڭقۇر ياكى يۈزەكى بولسۇن ، بىۋاستە ياكى ۋاستىلىك بولسۇن ، ھەرھالدا تەسىرات مەۋجۇت . بېيجىڭ سانائەت ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى 1995 ـ يىلى نەشر قىلغان خەنزۇچە «لۇشۈن دۇنياسىغا كىرىپ باقايلى» ناملىق مەجمۇئەنىڭ مۇقەددىمىسىدە : «دۆلەتنىڭ ئىستىقبالىغا ، خەلقنىڭ تەقدىرىگە جان كۆيدۈرىدىغان ئاڭلىق ئادەملەر ئۈنى ـ بۈنى كۆرۈپ بېقىپ ، ئۈنى ـ بۈنى سېلىشتۇرۇپ كۆرۈپ ، يەنە شۇ لۇشۈن يارايدىكەن ، لۇشۈن ئەسەرلىرىنى ئوقۇغانسېرى ئوقۇغۇسى كېلىدىكەن ، دېگەن يەرگە كەلگەن» دەپ توغرا ئېيتىلغان . شۇنداق ، بۇ گەپ نۇرغۇن ئادەمنىڭ پىكرى ۋە ھېسسىياتىغا ۋەكىللىك قىلىدۇ .

بەزى تەنقىداتچىلار لۇشۈن ئەسەرلىرىنى ، بولۇپمۇ ئۇنىڭ فېلىيەتونلىرىنى ۋاقتىنىڭ سىناقلىرىدىن ئۆتەلەيدۇ ، ئۇ ۋاقال ـ ۋۇل قىلىپلا ئۆچۈپ كېتىدىغان چاقماق ئەمەس ، مەڭگۈ يېنىپ تۇرىدىغان مەشئەل ، دەپ تەرىپلەيدۇ . شۇنداق ، ئەگەر لۇشۈن ئەسەرلىرىنى كۆز بىلەنلا ئەمەس ، ھاياتىمىزدىكى سەرگۈزەشتلىرىڭىز ، تەجرىبە ـ ساۋاقلىرىڭىز بىلەن ۋە دۆلەتنىڭ ، مىللەتنىڭ تارىخىغا دائىر بىلىملىرىڭىزنىڭ ياردىمى بىلەن ، ئوخشىتىش ، سېلىشتۇرۇش ئۇسۇلى بىلەن ئوقۇيدىغان بولساڭىز ، روھىي جەھەتتىكى قىممەتتىدىن مۆلچەرلىگۈسىز ھۈزۈر ئېلىشىڭىز مۇمكىن .

لۇشۈن ئەسەرلىرى ئۇزاق يىللاردىن بۇيان ماڭا ھەمراھ

بولۇپ كەلمەكتە . ئۇ ھاياتىمدىكى ئۇنتۇلغۇسىز ئېغىر كۈنلەردە زەئىپلەشكەن مەنىۋى ھاياتىمغا قۇۋۋەتبەخش تۈۋرۈك بولدى ؛ ھاياتىمنىڭ نورمال ، خاتىرجەم كۈنلىرىدە بولسا ئارامبەخش ، ئىلھامبەخش مەنىۋى ئوزۇق بولدى .

كەمىنە قەلەم ئىگىسىنىڭ لۇشۈن ئەسەرلىرىنى كۆپ ئوقۇشۇمنىڭ سەۋەبى ئەنە شۇ يەردە . ئۆمرۈمنىڭ خېلى كۆپ قىسمىنى ئوقۇش بىلەنلا ئەمەس ، بەلكى مېنى خۇشتار قىلغان شۇ نېمەتلەردىن قېرىنداشلىرىمنىمۇ بەھرىمەن قىلىش ئارزۇسى بىلەن ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىشقا كۈچ سەرپ قىلدىم . لۇشۈن ئەسەرلىرىنى ئوقۇشنىڭ ئۆزى بىر مەنىۋى ھۈزۈر ، مەنىۋى مەنپەئەت . مەشھۇر يازغۇچى ماۋدۈن ئەپەندى 1937 ـ يىلى 1 ـ مارتتا ياپونىيەنىڭ «ئىسلاھات» ناملىق ژۇرنىلىدا ئېلان قىلغان ماقالىسىدە مۇنداق دېگەن : «ھازىرقى جۇڭگودا خەلقنىڭ مىللىي خاراكتېرىنى لۇشۈندەك چوڭقۇر چۈشەنگەن ئادەم يوق ، شۇنىڭ ئۈچۈن جۇڭگو خەلقى ئىچىدە لۇشۈندەك چوڭقۇر ئىززەت ـ ھۆرمەتكە ئىگە بولغان ئادەممۇ يوق . ئۇنىڭ شۇنداق ئۇلۇغلۇقىنىڭ مەنبەلىرىنىڭ بىرىنچىسى ـــ ئۇنىڭ كۆزىتىشىنىڭ چوڭقۇرلۇقى ۋە ئېتراپلىقلىقى ؛ ئىككىنچىسى ، ئۇنىڭ ئىنسانلارغا كۆيۈنۈشى ۋە غەمگۇزارلىقى ؛ ئۈچىنچىسى ، ئۇنىڭ ئۇلۇغ پەزىلەتلىك ھاياتىدا بارلىققا كەلتۈرگەن جەڭگىۋار خىزمەتلىرى ؛ تۆتىنچىسى ، ئۇنىڭ يۇقىرىدىكى ئۈچ نۇقتىنىڭ يۇغۇرۇلۇشىدىن ھاسىل بولغان بەدئىي ئىجادىيەتلىرى . » «ئۇنىڭدىن 16 ياش كىچىكمەن ، ـــ دەيدۇ ماۋدۈن يەنە شۇ ماقالىسىدە ـــ مەنىۋى ئوزۇقنى ئۇنىڭدىن ئالغانلىقىمدا گەپ يوق . لۇشۈن ئەسەرلىرىنى ھەر قېتىم ئوقۇسام ئۇنىڭغا زوقلىنىمەن . قايتا ـ قايتا ، ھەتتا بىرقانچە قېتىم ياندۇرۇپ ئوقۇسام تېخىمۇ كۆپ نەپ ئالىمەن . »

گېزى كەلگەچكە شۇنى ئېيتىپ ئۆتكۈم كەلدىكى ، لۇشۈن

ئەسەرلىرىدىن «قەبرە» ، «سايەۋەن» ، «ئالا كۆڭۈل» ، «ساختا ئەركىنلىكنامە» ، «گۈلشەن پاراڭلىرىغا ئىستىئارە» ، «چىلتەكلىك ئەدەبىيات» ، «ئۈچ بىكار» ، «تاغدىن - باغدىن» ، «خالاس» ۋە «كونىس بوتكىسى زاۋىنلىرى» ۋە يەنە «چۇقان» ، «تېڭىرقاش» ، «لۇشۇن مەكتۇپلىرى» قاتارلىق توپلاملىرى 70 - يىللاردا ئۇيغۇر تىلىدا نەشر قىلىنىپ تارقىتىلغان بولسىمۇ ، ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن يېڭى - يېڭى ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئېھتىياجىنى تولۇق قامدىيالمىدى . بولۇپمۇ ئوتتۇرا ۋە ئالىي مەكتەپلەرنىڭ ئەدەبىيات دەرسلىرىدە لۇشۇن ئەسەرلىرى ئادەتتىكىدەك داۋاملىق ئۆتۈلۈۋاتىسمۇ ، قىسمەن مۇئەللىملەرنىڭ قوللىدىكى قوللانمىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، مۇتلەق كۆپچىلىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ دەرس ئۇستىدە لۇشۇن ئەسەرلىرىنى ئاڭلىسا ، دەرس سىرتىدا ياكى دەرس تەكرارلاش ۋاقىتلىرىدا لۇشۇن ئەسەرلىرىنى تېپىپ ئوقۇش جەھەتتە قىيىنچىلىق تارتىپ تۇرغانلىقىنى ئاڭلاپ تۇرماقتىمىز .

«لۇشۇن ئەسەرلىرى» دېگەندە ئالدى بىلەن لۇشۇننىڭ فېلىيەتونلىرى كۆز ئالدىمىزغا كېلىدۇ . شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى يېقىندا ئىككى تومլۇق «لۇشۇن فېلىيەتونلىرى» نى نەشر قىلىپ ، بىزدەك ئوقۇرمەنلەرنىڭ قىممەتلىك بىر مەنىۋى مىراسىدىن ئۆز تىلىمىزدا بەھرلىنىشىمىزگە ئىمكانىيەت يارىتىپ بەردى .

فېلىيەتون دېگەن نېمە ؟ لۇشۇن ئۆزىنىڭ فېلىيەتونلىرىغا زادى نېمە دەيدۇ ؟ فېلىيەتون ئەسلى فرانسۇز تىلى (فېۋىللىتون) بولۇپ ، ئۇيغۇر تىلىغا رۇس تىلىدىن تۇرلىنىپ كىرگەن شەكلى بويىچە ئۆزلەشكەنلىكى مەلۇم . كۈندىلىك رېئال تۇرمۇشتا يۈز بەرگەن ، يۈز بېرىۋاتقان ۋەقە ، مەسىلە ، ھادىسىلەرنى ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش شەيئىلەرنى مەزمۇن قىلغان ھالدا ئۆتكۈر تىل بىلەن يېزىلىدىغان بۇنداق قىسقا ماقالىلەر بەزىدە پارچە

تەسىرات ، قىسقا مۇلاھىزە ، ئوبزور ، ئەنزار ، مۇنازىرە ، مۇھاكىمە ، ئىستىئارە ، ھەجۋىي ، كىنايە ، ھەتتا خەنزۇچە زاۋۇن ، ئىنگلىزچە ئىسسايى دېپمۇ ئاتىلىدۇ . لېكىن ئومۇملاشتۇرۇپ «فېلىيەتون» دەپ قوبۇل قىلىنىشى بىز ئۇيغۇرلارنىڭ بەدىئىي مەدەنىيىتىمىزنىڭ تەرەققىيات تارىخىدا 20 - ئەسىرنىڭ 30 - يىللىرى ئەتراپىدا باشلانغانلىقى ، يەنى شۇ زامانلاردا لۇشۇن ئەسەرلىرىنىڭ بىزگە سوۋېت ئەدەبىياتى بىلەن بىللە تارقىلىپ كىرىشى بىلەن ئۆزلەشكەنلىكى قەيت قىلىنماقتا .

قىسقا بولۇش فېلىيەتونىنىڭ مۇھىم بەلگىلىرىدىن بىرى . شۇڭا ، لۇشۇن جۇڭگو جەمئىيىتىنىڭ جىددىي ئېھتىياجىنى كۆزدە تۇتۇپ فېلىيەتون يېزىشنى ھەممىدىن ياخشى ۋاستە قىلىپ تاللىۋېلىپ ، رېئال كۆرەش قانىنىمىغا كىرىپ ، جەمئىيەتتىكى چىرىكلىكنى ، خەلقنىڭ تەبىئىتىگە سىڭىپ كەتكەن ، ئۆزلىشىپ ئادەتكە ئايلىنىپ كەتكەن ئىللەتلەرنى تېزلىك بىلەن ئېچىپ تاشلىغان . ھەتتا بەزىدە ئۇ بىر كېچە - كۈندۈز ئىچىدە بىرنەچچە فېلىيەتون يازغان . لۇشۇن فېلىيەتونلىرى ئەدەبىي ژانىر نۇقتىسىدىن قىسقا ، ئايرىم ماقالە بولسىمۇ ، ئۇنۇملۇك ، ھازىر جاۋاب قورال بولۇشتەك ئالاھىدىلىكى بىلەن ، ماھىيەتتە چوڭ ۋە كاتتا ئەسەر قىممىتىگە ئىگە .

گەپنىڭ لەززىتى قىسقىلىقىدا . «ياخشى ھۆكۈمەتنىزم» ، «ھاقارەت ۋە تەھدىت ھەرگىزمۇ كۆرەش ئەمەس» ، «نەقىل دۇم چۈشۈپتۇ» ، « ‹گۈلشەن پاراڭلىرىغا ئىستىئارە› نىڭ خاتىمىسى» ، «ئەدەبىيات مۇنبىرىدىكى جىن - شەيتانلار» . . . بۇلار «لۇشۇن فېلىيەتونلىرى» ئىچىدىكى قىسمەن ماقالىلەرنىڭ مۇندەرىجىسى . قارىماققا چۈشىنىكسىزدەك كۆرۈنىدۇ . لېكىن ئوقۇپ كۆرسىڭىز ، ئازغىنە سۆزلەر ، قىسقىغىنە گەپلەر بىلەن بايان قىلىنغان مەنە - پىكىرنىڭ چوڭقۇرلۇقىغا ھەيران

قالمسز ، بۇ بىر گەپ .

يەنە بىر گەپ ، لۇشۇن ئەسەرلىرىدە ، بولۇپمۇ فېلىيەتونلىرىدا ئومۇمەن جەمئىيەتتىكى پاسسىپ ھادىسىلەر ، تۇرلۇك ئىللەتلەر ، بولۇپمۇ مىللىي خاراكتېر مەسىلىسى مەركەزلىك تەھلىل قىلىنىدۇ . مىللىي خاراكتېر دېمەك ، مەلۇم بىر مىللەتنىڭ ئورتاق تىل ، ئورتاق ئىقتىسادىي تۇرمۇش ئاساسىدا تەدرىجىي ۋۇجۇدقا كەلگەن ئورتاق مەدەنىيەتتى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان ئورتاق پسىخولوگىيىلىك ئامىلدۇر . مىللىي خاراكتېرنىڭ ياخشى تەرەپلىرىمۇ بولىدۇ ، يامان تەرەپلىرىمۇ بولىدۇ . لۇشۇن ئەسەرلىرىدىن قارىغاندا ، لۇشۇن «مىللىي خاراكتېر» نى خەلقنىڭ تەبىئىتى ، خۇي - پەيلى ، روھىي ھالىتى ، روھىي مىجەزى ، روھىي دۇنياسى ، مىللەتنىڭ پسىخولوگىيىسىنى ھەتتا مىللىي رەزىللىك دېگەندەك ئاتالغۇلار بىلەنمۇ بايان قىلىدۇ . لۇشۇننىڭ پىكرىچە ، ھەرقانداق مىللەتنىڭ روناق تېپىشى ئۇچۇن ماددىي ، ئىقتىسادىي تەرەققىيات كېرەك ، شۇنىڭ بىلەن بىللە مەدەنىي - مەنىۋى تەرەققىياتمۇ كېرەك ؛ ماھىيىتىنىڭ چوڭقۇرلۇقىدا ۋە ئۇزاق مۇددەتلىكى جەھەتتىن ئالغاندا ، مەنىۋى تەرەققىيات تېخىمۇ مۇھىم . كونا ھاكىمىيەتنىڭ ئاغدۇرۇلۇشى ھەرگىزمۇ مىللىي خاراكتېردىكى رەزىل ئىللەتلەرمۇ سۇپۇرۇپ تاشلاندى دېگەن مەنىنى بىلدۇرمەيدۇ . مىللىي خاراكتېردىكى زەئىپلىك - رەزىللىكلەر تۇگىتىلمىسە ، ئۇلارنىڭ يېڭى شارائىتتا يېڭىۋاشتىن كۆكلەپ چىقىشى نۇرغۇن پاكىتلار بىلەن ئىسپاتلىنىپ تۇرماقتا .

لۇشۇن ۋاپات بولۇپ 13 يىل ئۆتكەندىن كېيىن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە زۇلمەتلىك كۇنلەر كەلمەسكە كەتتى . دەۋر ئۆزگەردى ، لېكىن ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر ، ئىنقىلابچى لۇشۇننىڭ ئاقىلانە پىكىرلىرى ، قورقماس باتۇرانە

پەزىلىتى ، يۇرەك قېنى بىلەن يېزىپ ئىنسانىيەتكە سۇنغان قىممەتلىك فېلىيەتونلىرى — ئەسەرلىرى ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قىممىتىنى يوقاتمىدى . سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغا كۇچ چىقىرىش بىلەن بىر ۋاقىتتا لۇشۇن ئەسەرلىرىنى ئۆگىنىشنىڭ ئۆزى ئىجتىماتلىق ئادەم ئۇچۇن مەنىۋى راھەتتۇر . لۇشۇن فېلىيەتونلىرى ۋەتەننى ، مىللەتنى قانداق سۆيۇش ۋە قانداق راۋاج تاپقۇزۇش جەھەتتە بىزنى مول مەزمۇنلۇق ، ئەمەلىي ، جانلىق بىلىم بىلەن تەمىنلەيدۇ .

لۇشۇن ئەسەرلىرىنى ئوقۇپ قويۇڭ .

«دېھقانلارغا ئىچ ئاغرىتىش» هارامزادىلىكى

«جەنۇب گېزىتى» نىڭ خەۋەر قىلىشچە ، چۈڭچىڭ شەھىرىگە قارايدىغان پېڭشۇي ناھىيىلىك پارتىيە كومىتېتى ، ناھىيىلىك ھۆكۈمەت دېھقانلارنىڭ سېلىقىنى ئازايتىش خىزمىتى توغرىسىدا يېغىن ئېچىپ ، ناھىيىگە بىۋاسىتە قاراشلىق تارماقلارغا يېغىن روھىنى ئەستايىدىل يەتكۈزۈشنى ۋە بۇنىڭ ئەمەلىيلەشتۈرۈلۈش ئەھۋالىنى چەكلىك ۋاقىت ئىچىدە مەلۇم قىلىشنى تاپشۇرغانىكەن . نەتىجىدە ، ناھىيىلىك ھۆكۈمەت ئىشخانىسى ، ئوزۇق ـ تۈلۈك ئىشخانىسى ، سودىگەر چاقىرىش ئىدارىسى ، ئۇجمە ـ پىلە ئىدارىسى بولۇپ بۇ تۆت ئىدارىنىڭ مەلۇم قىلغان ماتېرىياللىرى خۇددى بىر قېلىپتا قۇيۇلغاندەك ئوپمۇئوخشاش بولۇپ چىقىپتۇ . بۇ ماتېرىياللارنىڭ يېزىلغان خەتلىرىنىڭ چوڭ ـ كىچىكلىكى ، نۇسخىلىرى ، ماتېرىياللارنىڭ ماۋزۇلىرى ، ئابزاسلىرى ، ھەرپلىرىنىڭ تىزىلىشى ھەتتا پەش-چېكىتلىرى ۋە ئىملا خاتالىقلىرىمۇ قويۇپ قۇيغاندەك ئوخشاش چىققان .

لۇشۇن ئەپەندىنىڭ قەدىمكى زامانىدىكى موللىرىنىڭ «دېھقانلارغا هارامزادىلىك بىلەن ئىچ ئاغرىتىپ يازغان ئەشئارلىرى» غا كىنايە قىلغاندا ئىشلەتكەن سۆزلىرىنى قوللانساق ، پېڭشۇي ناھىيىسىدە يۈز بەرگەن ئەنە شۇ ھادىسىنى «دېھقانلارغا ئىچ ئاغرىتىش هارامزادىلىكى» دەپ ئاتاش مۇمكىن . پېڭشۇي ناھىيىسىدىكى شۇ «ئەشئار» لارنى يازغان ، هارامزادىلىك قىلغان ئادەملەرنىڭ ھەممىسى «پاشالىق ئاشلىق»

يەيدىغان (يەنى ھۆكۈمەتتىن ماڭاش ئالىدىغان) ئەمەلدارلاردۇر ، ئۇلار «يېمەكچى بولسا گۆش ـ ياغلىرى تەييار ، ماڭماقچى بولسا ماشىنىسى تەييار» ، تۈرمۇشى پاراۋان ، ھەشەمەتلىك بار ئادەملەردۇر ، لېكىن ئۇلار «خەلقنىڭ دەردىگە يىغلايدۇ» غان شېئىرلارنى «خەلقنىڭ دەردىگە يىغلايدۇ» غان مەلۇماتلارنى يېزىشقا خۇشتار بولۇپ قالغان . ئەمما شۇنداق بىر پەرقى باركى ، كونا موللىلار ھەرقانچە هارامزادىلىك قىلسىمۇ ، دېھقانلارغا ئىچ ئاغرىتىدىغان شېئىرلارنى ئۆزلىرى يازغانىكەن . دېھقانلارغا ئىچ ئاغرىتىدىغان ھازىرقى ماتېرىياللارنىڭ بولسا «جامائەت مالايلىرى» دەيدىغان ئەمەلدارلار بىر ـ بىرىدىن ئەينەن كۆچۈرۈپ تەييارلىغان . بۇلارنىڭ شۇنداق سېلىشتۇرۇپ قارايدىغان بولساق ، ھازىرقىلارنىڭ هارامزادىلىك قىلىش سەۋىيىسى تېخىمۇ يۇقىرى ئىكەن . لېكىن تەتۈرىگە ياندۇرۇپ قارايدىغان بولساق ، ھازىرقىلارنىڭ هارامزادىلىك قىلىش دەرىجىسى تېخىمۇ يۇقىرى بولغانلىقى ئۈچۈن هارامزادىلىكى تېخىمۇ تېز ، تېخىمۇ ئاسان چېنىپ قالىدۇ ، كۆرگەن ئادەملەر ئۇلاردا دېھقانلارنى مەنسىتمەيدىغان ، پەس كۆرىدىغان ، ھەتتا دېھقانلارغا زەخمەت يەتكۈزىدىغان رەزىل ئاڭ تەگ ـ تېگىدىن ئورناپ كەتكەنلىكىنى ئاسانلا بىلىۋالالايدۇ : ئۇلار ئەمەلىيەتتە دېھقانلار مەسلىسىنى مەسىلە دەپ قارىمىغان ، دېھقانلارنىڭ دەردىگە دەرمان بولمىغان ، دېھقانلارنىڭ ئاچ ـ توقلۇقى بىلەن كارى بولمىغان ، گۆۋدۈيۈەن دېھقانلارنىڭ سېلىقىنى يېنىكلىتەيلى دەپ ئىزچىل چاقىرىق قىلىپ تۇرسا ، ئۇلار ، چاقىرىق قىلسا قىلمۇەرسۇن ، مەنمۇ ئۆز بىلگىنىمچە ئىش قىلمۇەرىمەن ، دەپ قۇلاق سالمىغان : تەكشۈرۈپ قالمىغىيدى ، دەپ كۆزىنى يۇمۇپلا بىرەر پارچە مەلۇمات ماتېرىيالىنى تېپىپ كۆچۈرۈپ تەييارلاپ قويغان ، بەس .

تېخىمۇ يامان يېرى شۇكى ، ئۇلار دېھقانلارنىڭ سېلىقىنى

باشقىچە يول بىلەن ئېغىرلاشتۇرۇۋەتكەن . «ئوقۇتقۇچى» گېزىتىدە بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى بېسىلغان بىر خەۋەرگە قارىغاندا ، غەربىي شىمالدىكى مەلۇم ئۆلكىنىڭ بىر يېزا بازىرىدا مالىيە قىيىنچىلىقى يۈز بەرگەچكە بازارلىق ھۆكۈمەت : دېھقانلاردىن ئوقۇغۇچى بېشىغا پۇل توپلاپ ، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ بېرىلمەي قالغان ئىش ھەققىگە سەپلەپ بېرىلسۇن ، دەپ بۇيرۇق تارقاتقان . شۇ سەۋەبتىن بازار بويىچە كەمبەغەل دېھقانلارنىڭ 2000 دىن ئارتۇق پەرزەنتى ئوقۇشقا بارالمىغان . بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن ، ئاڭلىغان ئادەمنىڭ قۇيقا چاچلىرى تىك تۇرماي قالارمۇ ؟ ! بىر پارچە داستاندىن ئېسىمدە قېلىشچە ، بىر پارىخور ئەمەلدار دېھقانلارنى خورلاپ : «دېھقان ئۆمۈر بويى بىر پارچە يەر بىلەن ، بىرەر قوي بىلەن ھەپىلىشىپ ، نەتىجىدە ئۆزىمۇ بىر پارچە يەرگە ، بىر دانە قويغا ئايلىنىپ قالىدۇ» دەپتىكەن . بىزنىڭ بەزى «جامائەت مالاي» لىرىمىز ۋە ئەمەلدارلىرىمىز ئەنە شۇنداق دەپ ، دېھقانلارنى داڭگال ئورنىدا دەسسەيدۇ ، قوي ئورنىدا كۆرۈپ ، ئەڭ ناچار يەم بىلەن باقىدۇ ۋە لېكىن ئۇلارنى ئەڭ يۇقىرى دەرىجىلىك گۆش - ياغ بېرىشكە مەجبۇر قىلىدۇ .

«لۇشۈن روھىنىڭ ۋارىسى» دەپ تەرىپلىنىدىغان مەرھۇم يازغۇچى خۇفېڭ بۇنىڭدىن 40 يىل ئىلگىرى شياۋخۇڭ خانىمنىڭ «ھايات - مامات بوسۇغىسىدا» ناملىق رومانىغا يېزىپ بەرگەن خاتىمىسىدە ، دېھقانلارنىڭ تەقدىرىنى مۇنداق ئېچىنىشلىق تەسۋىرلىگەن :

«دېھقانلار خۇددى چۇمۇلىگە ئوخشاش تىرىكچىلىك قىلىۋاتىدۇ ، كۈننىڭ ئۆتكىنىچە ياشاۋاتىدۇ ، سەرسانچىلىقتا ئۆلۈۋاتىدۇ ، ئۆزىنىڭ قان - تەرلىرى ۋە ئەڭ جانلىرى بىلەن يەرنى ئوغۇتلاپ ئاشلىق تېرىپ ، مال - ۋاران بېقىپ ، تەبىئىي ئاپەتنىڭ ۋە ئىككى ئاياغلىق زالىملارنىڭ زۇلمى ئاستىدا

تىرىشىپ - تىرمىشىپ يۈرمەكتە .»

مۇشۇنداق قۇرلارنى ئوقۇغاندا ئادەمنىڭ ئەزايى تىكەنلەشمەمدۇ ؟ !

ھازىرقى جۇڭگو يەنىلا يېزا ئىگىلىك دۆلىتى ، يېزا ئىگىلىكى بىلەن شۇغۇللانغانلارنىڭ نوپۇسى پۈتۈن مەملىكەتتىكى ئاھالىنىڭ 80 پىرسەنتىدىن كۆپرەكنى تەشكىل قىلىدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن يېزىنىڭ مۇقىملىقى ۋە يېزا ئىقتىسادىنىڭ راۋاجلىنىشى ئەل ئامانلىقىنىڭ مۇھىم ئۇلى ھەم كاپالىتى . جەمئىيەتشۇناس مۇتەخەسسىس چىن خۇي ئەپەندى كىشىنى ئويغا سالىدىغان بىر گەپنى قىلىپ : «دېھقانلار مەسىلىسىنىڭ ماھىيىتى ئەمەلىيەتتە جۇڭگو مەسىلىسىدۇر» دېگەنىكەن . «دېھقانلارغا ئىچ ئاغرىتىش ھارامزادىلىكى» نى قىلغان ئەمەلدارلارغا ئەنە شۇنداق يۈكسەكلىك بىلەن قارايدىغان بولساق ، ئۇلارنىڭ پەزىلىتى ۋە كۆڭلى ئۇ ياقتا تۇرۇپ تۇرسۇن ، پەقەت نەزىرىنىڭ تارلىقى ، بىلىمىنىڭ يۈزەلىكى ۋە سۈپىتىنىڭ ناچارلىقىنى بىر قاراپلا بىلۈۋالغىلى بولىدۇ .

(بۇ سېپىڭ ئىمزاسىدىكى بۇ مۇھاكىمىنىڭ خەنزۇچىسى «شىنجاڭ قانۇن - تۈزۈم گېزىتى» نىڭ 2001 - يىل 7 - يانۋار سانىدا ئېلان قىلىنغان ؛ «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2001 - يىل 3 - ئايلىق سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان . قىسمەن ئۆزلەشتۈرۈپ تەرجىمە قىلىندى .)

كىم بەكرەك ساختىپەز

پۇقرالىرىمىز ئۆز پۇلى بىلەن چەت ئەللەرگە سایاھەت قىلىپ بارىدىغان ئىش يولغا قويۇلغاندىن بۇيان تايلاندقا سایاھەت قىلىپ بارغانلاردا «ئادەم پەرىزات» لىرىنىڭ پەيزىنى كۆرۈش «ئۇدۇم» بولۇپ قاپتۇ. لېكىن «ئادەم پەرىزات» لىرىنى كۆرۈپ پەيزى قىلغاندىن كېيىن ئۇلار بىلەن بىللە خاتىرە ئۈچۈن رەسىمگە چۈشمەيدىغانلارمۇ ناھايىتى ئاز ئىكەن. يېنىدا تۇرغان «ھۆر - پەرىگە ئوخشاش چىرايلىق قىز» لارنىڭ «سۈنئىي، ساختا بىر نەرسە» ئىكەنلىكىنى ئېنىق بىلىپ تۇرۇقلۇق شۇنىڭغا مەردلىك يانچۇقىنى كولاپ پۇل خەجلەش — بۇ ھەيرانە بولغانلىقمۇ ياكى كۆز - كۆز قىلىپ ماختانغانلىقمۇ، بۇنىڭغا بىرنېمە دېمەك تەس.

تايلاندنىڭ «ئادەم پەرىزاتى» تولىمۇ ئۆز كېلىدىكەن. چىن ئىخلاس بىلەن بېرىلىپ، ئاجايىپ چىرايلىق خۇلقلار بىلەن ئويناپ بېرىدىكەن، لېكىن كىشىلەردە كۆڭۈلدىن زادىلا كۆتۈرۈلمەيدىغان بىر ھېسسىيات پەيدا قىلىدىكەن: شۇ پەرىزاتلارنىڭ چىرايى يالغان، چاچلىرى يالغان، دومباق كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان كۆكسىمۇ يالغان؛ باشتىن بويغا خۇددى ئايالالرنىڭ ئەزالىرىنى قۇراشتۇرۇشتىن ھاسىل بولغان يالغان ئادەمگە ئوخشايدۇ. ئەنە شۇنداق چىرايى يالغان، چېچى يالغان، كۆكسى يالغان، قەددى - بويى يالغان «پەرىزات» لارنىڭ جىڭ ئادەملەرگە ئويناپ بەرگەنلىكىگە قاراپ شۇنداق ھېسسىياتقا كېلىسىزكى، بۇ دۇنيا غەلىتە ئىكەن!

شۇ «پەرىزات» لارغا تازا زەن قويۇپ قارىسىڭىز، چېنىپ

تۇرغان يەرلىرىنى بىلىپ قالىسىز! شۇ «ئادەم پەرىزات» لىرى تاماشىچىلار ئالدىدا ساختا ئويۇن ئويناپ، ساختا ناخشا ئوقۇپ، يەنى ئاغزىنى ئۇنئالغۇنىڭ ئاۋازىغا توغرىلاپ تاماشىچىلارنى ئەخمەق قىلىدىكەن. تايلاندتا «ئىستېمالچىلار جەمئىيىتى» يوقمىكەن؟ بار بولسا جۇڭگودىكىدەك ساختا نەرسىلەرگە قارشى كۆرەش قىلىدىغانلارنى قوللامدىكەن تاڭ! «ئادەم پەرىزات» لىرىنىڭ ئويۇنلىرىنى كۆرۈۋېتىپ ئەتراپىڭىزغا شۇنداق كۆز سالسىڭىز، بۇ ئويۇنلارنى كۆرۈشنىڭ ئۆزى مۇشۇنداق ساختىلىقنى كۆرۈپ ھۇزۇر ئېلىش ئەمەسمىدۇ؟ دېگەن چۈشەنچىگە كېلىپ قالىسىز. بىرنەچچە ئەركىشىنىڭ ئۆزلىرىنى ھەتتا راست قىز - چوكانلارمۇ گۈزەللىكىدىن ھاڭ - تاڭ بولۇپ قالىدىغان چىرايلىق قىزلارغا ئوخشىتىپ ياساپ - تاراپ، سەھنىدە تۇرلۇك ناز - كەرەشمىلەر بىلەن خۇلق چىقىرىپ، سەھنە ئالدىدا ئولتۇرغان تاماشىچىلارنى مەست - مۇستەغرەق قىلىۋېتىشى، تاماشىچىلارنىڭ كۆزىنى ئالاچەكمەن قىلىپ، يالغاننى راست قىلىپ كۆرسىتىش ئەمەسمۇ؟ لۇشۇن ئەپەندى: «بىزنىڭ جۇڭگودا ئەرلەرنىڭ ئايالالرچە ياسىنىشى ھەممىدىن ئۇلۇغ، ھەممىدىن مەڭگۈلۈك بىر سەنئەت بولۇپ تۇرماقتا»، «بۇنداق ئاختا قىلىنغان ‹ھەرەمئاغىلىرى مەدەنىيىتى›، خەلقىمىزدىكى بىر خىل كېسەللىكىنىڭ ئىنكاسىدۇر» دەپ تەنە قىلغانىكەن. كەمىنە قەلەم ئىگىسىنىڭ پەرەز قىلىشچە، لۇشۇن ئەپەندى جەنۇب ئەللىرىگە بېرىپ باقمىغان. «ئادەم پەرىزات» لىرىنىڭ ئويۇنلىرىنى كۆرۈپ باقمىغان بولسا كېرەك، ئۇنداق بولمىسا ئۆز خەلقىنىڭ بۇنداق يېغىرىغا تەگمىگەن بولاتتى. «ئەرلەرنىڭ ئايالالرچە ياسىنىشى» غا سېلىشتۇرغاندا، تايلاندلىق ئادەم پەرىزاتلىرى ئېشىپ چۈشسە چۈشىدۇكى، قېلىشمايدىكەن، ئەرلەر پۇتۇنلەي سېپى ئۆزىدىن «ئايال» لارغا ئايلىنىپ كېتىدىكەن.

ئويۇن توگىگەندىن كېيىن تاماشىچىلارنىڭ بىرمۇنچىسى ، خۇددى كۆرۈپ قالمىغاندەك ، كۈلۈۋېتىن ئالدىراپ - تېنەپ چىقىپ ، ئادەم پەرىزاتلىرى بىلەن خاتىرە رەسىمگە چۈشىدىكەن . رەسىمگە چۈشۈۋاتقاندا گۈلقەغەلىرى ئېچىلىپ كېتىدىكەن ، لېكىن پۈلىنى تېلەش ۋاقتىدا كۆزلىرى چانىقىدىن چىقىپ كەتكىلى تاسلا قالىدىكەن . رەسىمنىڭ پۈلى تايلاند پۇلىغا 20 تايجۇ ئىكەن ، لېكىن 50 يۈەنلىك بىر قەغەز خەلق پۈلىنى تەڭلىسىڭىز ، ئادەم پەرىزاتلىرى نەزىرىگىمۇ ئىلمايدىكەن ، ئۇلار ئامېرىكا دوللىرى بىلەن تايجۇنىلا تونۇيدىكەن . دەسلەپتە مەنمۇ بۇنىڭ سەۋەبىنى چۈشەنمەي ، 50 يۈەن بەرسە ھېسابقا توغرا بولىدۇ ، بەلكى تايجۇدىن يەنە بىرئاز ئوشۇق بولىدۇ دەپ ئويلاپتىمەن . كېيىن شۇ ئادەم پەرىزاتلىرىنىڭ بىرسى : «False coin» (يەنى يالغان پۇل) دەپ قالدى . ئەنە شۇ چاغدىلا ، ھە ، مۇنداق گەپ ئىكەن - دە ، دەپ چۈشىنىپ قالدىم .

مېھمانخانىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن بىرئاز قورسىقىم كۆپتى : بۇ ساختا ئايالار سەھنىدە ناخشىنى ساختا ئوقۇپ تۇرۇقلۇق يەنە نېمىدەپ بىزنى يەرگە قارىتىدۇ ؟

مەن بۇ قورساق كۆپۈكىنى بىزگە يول باشلامچىلىق قىلغان تايلاندلىق خانىمغا تۆكۈپ بەرسەم ، ئۇ پىسخىكىدە كۈلۈپ قويۇپ ، ماڭا ، پۈجى ئارىلىدىكى يايمىكەشلەرنىڭ دۇكانلىرىغا بېرىپ قاراپ باقسىڭىز بولىدۇ ، دەپ تەكلىپ بەردى . پۈجى ئارىلىدىكى يايمىكەشلەر سېتىشۇاتقان دۇنياۋى مەشھۇر ماركىلىق ئازادە ئىشتان - چاپانلار ، كالتە يەڭلىك كۆڭلەكلەر ، سايابەت ئاياغلىرى ، ھەتتا كۆزەينەك ، چامادان ۋە سومكىلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك بىزنىڭ چوڭ قۇرۇقلۇقىمىزنىڭ شەرقىي - جەنۇبىي دېڭىز ياقىلىرىدىن كىرگۈزۈلگەن ساختا مەھسۇلات ئىكەن . بۇ يەرلەر شۇ جايدىكى خەلقنىڭ نەزىرىدە ساختا مال كۆپ چىقىدىغان ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ساختىپەزلىك قىلىشقا ئۇستا

يەر ئىكەن ، شۇڭا ئۇلار مېلى ساختا بولغان يەرنىڭ پۇلى ساختا بولماي قالمايدۇ ، دەيدىكەن . باشلامچى خانىمنىڭ ئىزاھلاپ بەرگەن سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ئاغزىم ئېتىلىپ قالدى .

(جاۋ گاڭ ئىمزاسىدىكى بۇ ئەسەرنىڭ خەنزۇچىسى «جاھان ئېقىم مەسىلىلىرى» گېزىتىنىڭ 2001 - يىل 16 - يانۋار سانىدا ئېلان قىلىنغان ، «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2001 - يىل 3 - سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان . قىسمەن قىسقارتىپ تەرجىمە قىلىندى .)

«پىشانەڭنى سىلىۋېتىپ گەپ قىل» مىسالڭ بولماس

مەيلى قايسى ساھە ، قايسى ئىدارە بولسۇن ، بەش يىللىق ، 10 يىللىق دېگەندەك «چوڭ توي» كۇنلىرىنى خاتىرىلەش ۋاقتىدا «خۇلاسە» يېزىشتىن خالىي بولالمايدۇ . شۇنداق «خۇلاسە» نى داقا - دۇمباقلار ياڭرىغان ، نەغمە - ناۋالار كۆڭۈلنى كارامەت شادلاندۇرغان ، ھەممە خۇشال - خۇراملىققا چۆمگەن قىلىپ يازىدۇ . گېزىتىلەرنىڭمۇ ئۆزلىرىنىڭ ئىشلىرىدىن «خۇلاسە» يېزىشىدا گەپ يوق . گېزىتنىڭ ئىلكىدە شۇنچە كۆپ ماھىر قەلەم ئىگىلىرى بولغاچقا ، بىرەر «خۇلاسە» نى يېزىپ چىقىش ھېچقانچە چوڭ ئىش ئەمەس .

لېكىن ، شۇنى بايقاپ قالدىمكى ، جۇڭگودا بەزى گېزىتلەر ئۆزلىرىنىڭ يېقىنقى 50 يىلدىن بۇيان قىلغان ئىشلىرىنى «خۇلاسە» لەشتە بىرئاز باش قېتىمچىلىقىغا قاپتۇ ، بولۇپمۇ 1978 - يىلىدىن ئىلگىرى ۋۇجۇدقا كەلگەن بەزى گېزىتلەر ئۆز ۋاقتىدىكى «شەرەپلىك ئىش - ئىزلىرى» نىڭ ئاز دېگەندە يېرىمىنى تىلغا ئالاي دېسە خىجىل بولىدىكەن . تىلغا ئېلىپ قالسا يۇزى چىمىلداپ ، ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالمايدىغان ھالەتكە چۈشۈپ قېلىش ئېھتىمالى بار ئىكەن . شۇ «شەرەپلىك ئىش - ئىزلىرى» نى پۈتۈنلەي ئىنكار قىلىۋېتىشكىمۇ پېتىنالمايدىكەن ، چۈنكى ئەينى يىللاردىكى مۇشتەرىلەرنىڭ تولىسى ھازىر ھايات ، شۇ ئىشلار ئۇلارنىڭ ئېسىدە ھازىرقىدەك تۇرغان بولۇشىدا شەك يوق . شۇنىڭ ئۈچۈن ، ئۇ گېزىتلەر باشقىچە يول تېپىشقا مەجبۇر بولغان . مانا بۇ ئەھۋال قەلەم

ئوينىتىشقا ئۇستا بولۇپ كەتكەن قەلەم ئىگىلىرىنى بىرئاز باش قاتۇرۇشقا مەجبۇر قىلغان .

ئانچە چوڭمۇ ئەمەس ، ئانچە كىچىكمۇ ئەمەس بىر گېزىتنىڭ بۇلتۇر ئۆزىچە زوقلىنىپ ماختىنىپ ، بۇنىڭدىن بىرقانچە يىل ئىلگىرى ئاران بىرنەچچىلا ئىشچى - خىزمەتچىسى بارلىقىنى ، ھازىر قانچىگە كۆپەيگەنلىكىنى ، ئىلگىرى ئەبجىقى چىقىپ كەتكەن بىرلا باسما ماشىنىسى بارلىقىنى ، ھازىر بىرنەچچە ھەسسە كۆپەيگەنلىكىنى ، ئىلگىرى بەتلەرنىڭ قوغۇشۇن بىلەن ياسىلىدىغانلىقىنى ، ھازىر بولسا كومپيۇتېر بىلەن ياسىلىدىغانلىقىنى . . . ۋەھاكازالارنى يازغانلىقىنى ئوقۇپ قالدىم . بۇلارنى ئىجتىمائىي رېئاللىقنى خەلقنىڭ ۋىجدانى ھەم زۇۋانى بولغان ھالدا راستى بىلەن توغرا ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىشى پەرزى ھەم قەرزى بولغان گېزىت ئالدىدا قانداق «خىزمەت نەتىجىسى» دېگىلى بولسۇن ؟ بۇلارنى ھەرقانچە قىلغان تەقدىردىمۇ پەقەت شۇ گېزىتنىڭ باسما زاۋۇتىنىڭ ھېسابىغىلا چېقىش مۇمكىن . بۇ ئەھۋال خۇددى بىر ساقچىنىڭ ئۆزىنىڭ نەچچە ئون يىللىق خىزمەتلىرىنى خۇلاسىلىگەندە ، ئۆزىنىڭ قانچىلىك ياخشى ئادەمنى قوغداپ قالغانلىقى ، قانچىلىك يامان ئادەمنى تۇتقانلىقى توغرىسىدا گەپ قىلماي ، ئۆزىنىڭ قاتناش قورالىنىڭ ۋېلىسىپىتتىن ئاپتوماشىنىغا ، سىملىق تېلېفونىنىڭ «ئالەمگە ئۆتەر» يانفونىغا ئۆزگەرگەنلىكىنى توغرىسىدا ھۇزۇرلىنىپ سۆزلىگەنلىكىگە ئوخشايدۇ .

گېزىت نېمە ئۈچۈن «ئۆزىنىڭ پېشانىسىنى سىلاپ بېقىپ» گەپ قىلمايدۇ ؟ نېمىشقا «گەپنى ئېلىپ قاچىدۇ» ؟ ئەسلىدە ئۇنىڭ «تىلى قىسقا» . ئەگەر قىلنى قىرىققا يارىدىغان بىرەر «چاتاق» چى ئادەم كۈتۈپخانىغا كىرىپ شۇ گېزىتنىڭ «مانچە ئون يىللىق توپلىمى» نى تېپىپ ، 1978 - يىلىغىچە بولغان 30 يىلدەك ۋاقىت ئىچىدىكى مەزمۇنلىرىغا كۆز يۈگۈرتۈپ

چىقىدىغان بولسا ، تاغار ـ تاغار يالغان گەپلەرنى ، لاپ ئۇرۇپ ئاتقان پو گەپلەرنى ، كاتىۋاللىق بىلەن قىلىنغان «پىپەن»ـ تەنقىدلەرنى كۆرۈشى مۇمكىن ! ئۇلار كىملەرنىڭ «ۋىجدانى» ؟ كىملەرنىڭ «زۇۋانى» ؟ بۇنى خۇدا بىلىدۇ ! دېمەك ، ئۇ گېزىتىنىڭ «باسما ماشىنىسى» ، «بەت ياساش» توغرىسىدىلا گەپ سېتىشىدا «گەپ بار» ! ھەقىقەتەن ئىلاجسىزلىقتىن شۇنداق قىلغان . مىسال بىلەن ئېيتايلى ، ئۇ ئۆزىنىڭ 30 يىل ئىلگىرىكى ئاتالمىش «خىزمەت نەتىجىلىرى» قاتارىدىكى تۆۋەندىكىدەك ئىشلىرىنى ھازىرقى ئادەملەر ئالدىدا بايان قىلىشنى راۋا كۆرمىسە كېرەك :

1950 ـ يىلى ، دۆلەت يېڭى قۇرۇلغان چاغدىلا «ۋۇشۇننىڭ تەرجىمھالى» ناملىق كىنو فىلىم ۋە ۋۇشۇننىڭ ئۆزى قوپاللىق بىلەن تەنقىد قىلىندى .

1954ـ يىلى مەشھۇر ئالىم يۇ پېڭبەي ئەپەندى ۋە ئۇنىڭ «قىزىل راۋاقتىكى چۈش توغرىسىدا تەنقىقات» لىرى ناھايىتى بەك قامچىلاندى . . .

1955 ـ يىلى خۇ فېڭ ۋە ئۇنىڭ سەپداشلىرى ئەدەبىيات ـ سەنئەت خىزمىتى توغرىسىدا باشقىچىرەك پىكىردە بولغانلىقى ئۈچۈنلا ئاتالمىش «ئەكسىلئىنقىلابچىلار گۇرۇھى» قىلىنىپ ، ھەدەپ «پاش» قىلىندى ، ئۇلارغا «نەپرەت ياغدۇ» رۇلدى .

1957 ـ يىلى ئەمر ـ پەرمانغا بىنائەن پىكىر بەرگەن 550 مىڭ نەپەر زىيالىي بىراقلا ئوڭچى ئۇنسۇر دەپ ئېلان قىلىندى .

1958 ـ يىلى «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» ئەسەبىيلىك بىلەن ماختاپ ئۈچۈرۇلدى ، «بىر مو يەردىن 80 مىڭ جىڭ شال ئېلىندى» دەپ خەۋەر تارقىتىلدى .

1959 ـ يىلى ، «ئوڭ ئاغمىچىلىققا قارشى» . . . .

1960 ـ يىلى 10 مىليون ئادەم ئاچلىقتا ئۆلدى (بويىبونىڭ «بىرنەچچە چوڭ قارار ۋە ھادىسىلەر توغرىسىدا

ئەسلىمە» سەرلەۋھىلىك ماقالىسىگە قارالسۇن) ، لېكىن گېزىتلەر بۇ ھادىسىلەرنى «كۆرۈپ تۇرۇپ كۆرمەسكە سالدى» .

1962 ـ يىلى ، «سىنىپىي كۈرەشنى ھەرگىز ئۇنتۇمايلى» . . . .

1965 ـ يىلى ، ياۋ ۋېنيۈەننىڭ «يېڭى يېزىلغان تارىخىي دراما ‹خەيرۇينىڭ مەنسەپتىن ئېلىنىشى› غا باھا» ئېلان قىلىنىپ ، ئۆكتەملىك ۋە تۆھمەت قىلىندى .

1966 ـــ 1976 ـ يىللىرى «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدار» تارتىپ چىقىرىلدى ۋە كۈرەشكە تارتىلدى ؛ قوشۇن تازىلاندى ؛ قانۇنچىلارغا باھا ، كۆڭزىچىلارغا تەنقىد بېرىلدى ؛ «ئۇنىڭ ئاغمىچىلىق ئەنزىسىنى ئاغدۇرۇش» قا قارشى تۇرۇلدى ؛ «پرولېتارىيات مەدەنىيىتى زور ئىنقىلابىنى ھەقىقەتەن ياخشى !» . . .

1977 ـــ 1978 ـ يىللىرى «ئومۇمەن . . . لىكى ئومۇمەن . . . لىكى . . .»

ئۆزىمىزنى توختىتىپ تۇرۇپ گەپ قىلىدىغان بولساق ، گېزىتلەر شۇنچە ئون يىل ئىچىدە بىرمۇنچە راست خەۋەرلەرنىمۇ بەردى . لېكىن مەسىلە «راست» بىلەن «يالغان» نىڭ نىسبىتى قانچىلىك ئىكەنلىكىدە ئەمەس . «بىر تال چاشقان مايىقى بىر قازان ئاشنى بۇلغايدۇ» دەيدىغان ماقال بار . شۇنداق «چاشقان مايىقى» توپتوغرا 30 يىلدەك ئۆزۈن ۋاقىت ئىچىدە بىر تال ياكى ئىككى تال ئەمەس ، ئىششەكلەپ ، كۆرىلەپ پەيدا بولدى ، شۇ قازاندىكى ئاشنى دۇنيا بويىچە ئەڭ ئەلا سورتلۇق ئەتىر بىلەن قاينىتىسىمۇ ، ئۇنىڭدىكى بەتبۇيلۇق يوقالماسلىقى مۇمكىن . شۇنىڭ ئۈچۈن دىڭ دۇڭ ئېپەندىنىڭ «20 ـ ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدىكى جۇڭگو گېزىت ـ ژۇرناللىرى» توغرىسىدىكى مۇھاكىمىسىدە شۇنچە كۆپ داڭقى چىقىپ كەتكەن چوڭ گېزىت ـ ژۇرناللارنى چەتكە قايرىپ قويۇپ ، ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ

پەقەت ئۇچ ئايلا مەۋجۇت تۇرغان ، فېئودال «قانداشلىق نەزەرىيىسى» گە باتۇرلۇق بىلەن دەككە بەرگەنلىكى سەۋەبلىك «مەدەنىيەت ئىنقىلابى مەركىزىي گۇرۇپپىسى» دىكى چى بېنيۇ تەرىپىدىن مەنئى قىلىنىپ پېچەتلەنگەن «ئوتتۇرا مەكتەپ مەدەنىيەت ئىنقىلابى گېزىتى» ناملىق تۇنجى بەتلىك بىر كىچىككىنە گېزىتنى «تولىمۇ شان ـ شەۋكەتلىك» دەپ ئالىي ھۆرمەت بىلەن تەرىپلىگەنلىكى ئەجەبلەنگۈدەك بىر ئىش ئەمەس (يۇلۇۋېن : «مېنىڭ ئائىلەم» ، جۇڭگو ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسى نەشرىياتىنىڭ 2000 ـ يىل 5ـ ئايدىكى نەشرى) . ئالىملارنىڭ نەزىرى ئەنە شۇنداق كارامەت بولىدىكەن .

بەزىلەر : بۇلارغا ئاساسەن گېزىت چىقارغان ئادەملەر جاۋابكار ئەمەس ، بەلكى «سىنىپىي كۆرەش» لەرنى كەينى ـ كەينىدىن قوزغاتقان «يۇقىرى» جاۋابكار دەيدۇ . دەرۋەقە شۇنداق . لېكىن شۇ ئىشلارنىڭ ئۇجۇر ـ بۇجۇرىنى كىيىنكى ئەۋلادلار نەدىن بىلسۇن ؟ ! ئۇلارنىڭ كۆرىدىغىنى «ئېچى قەغەز ، قارىسى سىياھ» بولغان دەستە ـ دەستە گېزىت . ئۇلارنىڭ «تەسىرات» لىرى پەقەت ئەنە شۇ ئۇزۇن ياكى قىسقا ماقالىلەردىن ، رەسىملەردىن كېلىدۇ . ئەگەر گېزىت بىر نۇسخىلا بولۇپ ، مەلۇم بىر كۇتۇپخانىدا ساقلىنىپ قالغان بولسا ، ئۇنىڭدىكى مەزمۇننى ئۆزگەرتىشكە ھېچقانچە كۈچ كەتمەيدۇ . يامان يېرى شۇكى ، گېزىت ئۆز ۋاقتىدا دۇنيانىڭ ئۇ بېشىدىن بۇ چېتىگىچە ، ئۆيمۇئۆي تارقالغان ؛ ئەمدى ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى يىغىۋېلىش ماھال گەپ .

شۇ 30 يىللىق گېزىتلەر «جۇڭگونىڭ ھازىرقى زامان ئاخباراتچىلىق تارىخى» نى ھەقىقەتەن بىرئاز خىجالەتكە قالدۇردى . بۇ خىجالەتچىلىك ئوخشىشىپ كېتىدىغان يەنە بىر ئەھۋالنى ئېسىمىزگە سالىدۇ :

1998 ـ يىلى ، مەشھۇر بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ

دۇنياغا كەلگىنىگە 100 يىل بولغان يىل . مەملىكىتىمىزنىڭ ئىچىدە ۋە سىرتىدا شۇنىڭغا بېغىشلاپ نەشر قىلىنغان ، ئېلان قىلىنغان كىتاب ۋە خاتىرە ماقالىلەر ھەددى ـ ھېسابسىز كۆپ بولدى . قىزىق يېرى شۇكى ، بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تارىختا ئۆتكەن مۇدىرلىرىنى قىزغىن ئەسلەپ يېزىلغان ماقالىلەرنىڭ ھەممىسىدە دېگۈدەك ئالدىنقى 50 يىل ئىچىدە ئۆتكەن سەي يۈەنفى ، فۇسنىيەن ، خۇشى . . . لار تىلغا ئېلىنىدى ، گەرچە ئۇلار بىزنىڭ نەزىرىمىزدە «سىياسىي جەھەتتە توغرا» ئەمەس ئادەملەر بولسىمۇ ، كېيىنكى 50 يىلدىن بۇيانقى مۇدىرلار بولسا ، گويا كىشىلەر «ئۇنتۇلۇپ قالغان» دەك ، ناھايىتى ئاز تىلغا ئېلىنىدى . يىراقلاپ كەتكەنلىرى ناھايىتى ئېنىق ئەسلەندى ، يېقىنىدىكىلىرى توغرىسىدا بولسا ، ئەكسىچە ، قىلارغا گەپ تېپىلمىدى . ئەجەبا ، بۇ ئەھۋالمۇ «بايان قىلغۇدەك خەيرلىك ئىشلىرى يوق» لىقىدىن بولغانمىدۇ ؟

(خۇ جۆچۈەن ئىمزاسىدىكى بۇ ئەسەرنىڭ خەنزۇچىسى «بىللە ئالغا» ژۇرنىلىنىڭ 2000 ـ يىل 12 ـ سانىدا ئېلان قىلىنغان ، «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2001 ـ يىل 3 ـ سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان . قىسمەن ئۆزلەشتۈرۈپ تەرجىمە قىلىندى .)

لېۋىنى چىشلەپ قالغان تەمەخور پارىچى

بۇ ماۋزۇنى كۆرگەندىن كېيىن ، لېۋىنى چىشلەپ قالغان تەمەخور پارىچى نېمە ئىش قىلىدىغان ئادەم ئىكەن ؟ تائەت - ئىبادەت بىلەن مەشغۇل بولىدىغان سوپىمىدۇ ياكى تورۇستا ماڭىدىغان چەۋەنداز باتۇرمىدۇ ۋە ياكى يۇرتمۇيۇرت يۇرىدىغان ئابدالمىدۇ ؟ دەپ سوئال قويۇشىڭىز مۇمكىن .

گەپنىڭ ئوچۇقىنى ئېيتسام ، ئۇ بىر لامزەللە ، دائىم كۆزگە چېلىقىپ تۇرىدىغان ، قۇلاققا كىرىپ تۇرىدىغان ، كىشىنى زەردە گۆش قىلىدىغان بىرنەرسە ، مەنسەپ تەمە قىلىپ پارا سۇئىگۇتىدىغان پارىچى . ئۇنداق ئادەملەر مەنسەپ تەمەسى بىلەن پۇل سۇئىگۇتۇپ ، مەنسەپنى قولغا كەلتۈرەلمىگەندە لېۋىنى چىشلەپ قالىدۇ .

ئەنخۇي ئۆلكىسىنىڭ مېڭچىڭ ناھىيىسىگە قاراشلىق مەلۇم بىر يېزا بازىرىدىكى پارتكومنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى باش سېكرېتارلىقنى قولغا كەلتۈرۈش مەقسىتى بىلەن 100 مىڭ يۈەن «سوۋغات» بەرگەن ، لېكىن ئاتقان بۇ ئوقى نىشانغا تەگمىگەنلىكى ئوچۇن ئاخىر يەنىلا مۇئاۋىنلىقىدا قېلىۋەرگەن . شۇنداق بولسىمۇ تەسەللى بېرىش يۈزىسىدىن ئۇنىڭ ۋەزىپىگە تەيىنلەش قەغىزىگە «بۆلۈم باشلىقى» دەرىجىلىك دېگەن سۆز تىرناق ئىچىگە قىستۇرۇپ قويۇلغان . ئەمما تەيىنلەش ھۆججىتى ئېلان قىلىنغاندا ، ئۇ تولىمۇ بىئارام بولۇپ ئۇن سېلىپ يىغلاپ كەتكەن («خېنەن قانۇن - تۈزۈم گېزىتى» نىڭ 2000 - يىل

7 - ئۆكتەبىردىكى سانىغا قارالسۇن) . 100 مىڭ يۈەن پۇل بىكارغا كەتسە ، بەرگەن پارتىلىرى كارغا كەلمىسە ، يىغلىماي تۇرالامدۇ ؟

100 مىڭ يۈەن ئوچۇن ئۆرتىنىپ كۆزلىرىدىن ياش تۆككەنلىك تولىمۇ چاكىنىلىق ؛ بۇنداق ئادەملەرنى پارا بېرىپ لېۋىنى چىشلەپ قالغانلار ئىچىدە تېخى پىشىپ يېتىلمىگەن سويما شاگىرت قاتارىغا كىرگۈزۈشكىلا بولار . شۇ مۇئاۋىن سېكرېتار دەرد - ھەسرەتكە چىدىمايلا بىنانىڭ يۇقىرى قەۋىتىدىن ئۆزىنى تاشلىۋالمىسۇن ياكى قۇدۇققا ئاتمىسۇن ، ئېسىلىپ ئۆلۈۋالمىسۇن ۋە ياكى زەھەر ئىچىۋالمىسۇن ، شۇنداق لېۋىنى چىشلەپ قالغان چوڭراق بىر پارىچىنى ھازىر قىلايلى ، سويما شاگىرت كۆرۈپ باقسۇن :

گۇاڭشى ئۆلكىسى يۈلىن ۋىلايىتى لۇچۈەن ناھىيىسىنىڭ مۇئاۋىن ھاكىمى ۋۇ دېيۆ ئۆزىنىڭ مەنسەپ تاجىسىدىكى «مۇئاۋىن» دېگەن سۆزنى يوقىتىۋېتىش ئوچۇن ، قورۇلۇشنى كۆتۈرە ئالغوچى جان دوستى چېۋ بىلەن مۇ قۇلدىشىپ مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن ، چېۋىنىڭ پۇل چىقىرىشى بىلەن «باش» ھاكىملىقنى سېتىۋالماقچى بولىدۇ . شۇنىڭ بىلەن ئۇ بىرىنچى قەدەمدە ئۆز ۋاقتىدىكى يۈلىن ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى يۆ فاڭلىننى نىشان قىلىپ تاللىۋېلىپ (يۆ فاڭلىن پارا ئالغانلىقى ئوچۇن مۇددەتسىز قاماق جازاسىغا تارتىلىدۇ) ، تۆت قېتىمدا 900 مىڭ يۈەن سۇئىگۇتۇپ بېرىدۇ ، لېكىن يۆ فاڭلىن ئۇنىڭغا «ئىشنى توغرىلاپ» بەرگۈچە بىر بۇيرۇق بىلەنلا يۈلىن ۋىلايىتىدىن يۆتكىلىپ كېتىپ قالىدۇ . ۋۇ دېيۆ شۇنچە پارا بېرىپ ، ئاخىر لېۋىنى چىشلەپ قالىدۇ ، 900 نەچچە مىڭ يۈەن پۇلى بىكارغا كېتىدۇ .

ۋۇ دېيۆ تەرسالىقىدىن يانماي ، ھەسرەت بىلەن : «خۇددى تاڭ ئاتقاندا ئورنىدا يېتىپ سىيىپ قويغاندەك بىر ئىش بولدى» دەيدۇ - دە ، يەنە بىر نىشاننى قارىغا ئالىدۇ ، تېخىمۇ يۇقىرى

يەردىن يوچۇق تاپماقچى بولىدۇ . ئۆز ناھىيىسىدە قولىدىن ھەر ئىش كېلىدىغان بىر «سودىگەر» بارلىقىنى ئاڭلاپ ، ئۇنىڭغا كىشى قويۇپ ياردەم سورايدۇ . «سودىگەر» ھە دېگەندىلا «قەدەم ھەققى» ئۈچۈن 100 مىڭ يۈەن بەرسۇن ، ئىش پۈتسۇن - پۈتمىسۇن ، بۇ «قەدەم ھەققى» نى قايتۇرۇپ ئالمىسۇن دەيدۇ . ۋۇ دېيۆ پۇلنى چېۋىنقىغىمۇ ئالماي ماقۇل دەيدۇ ۋە ئاپتونوم رايونىمىڭ مەلۇم رەھبىرىگە پارا قىلىپ بېرىشكە 800 مىڭ يۈەن پۇل بېرىدۇ . نەتىجىدە ، بۇنىڭ ئاقىۋىتى «يەنە بىرئاز ۋاقىت سەۋر قىلىپ تۇرسۇن» دېگەن چىرايلىق گەپ بىلەنلا تۈگەيدۇ .

شۇنداق بولسىمۇ ۋۇ دېيۆ دەرەخكە ئېسىلىپ ئۆلۈۋالمايدۇ ، بىر كۈنى ئۇنىڭ بىر جان دوستى ئۇنىڭغا خېچى ۋىلايىتىدىكى مەلۇم بىر زاۋۇتنىڭ باشلىقى «ۋىلايەت» نىڭ مەلۇم بىر رەھبىرى بىلەن قەدىناس دوست ئىكەنلىكىنى ئېيتىدۇ . ۋۇ دېيۆ جان دوستىدىن دەرھال كۆرۈشۈشنى ئۆتۈندۇ . زاۋۇت باشلىقى ئىنساپنى قايرىپ قويۇپلا 1 مىليون 80 مىڭ يۈەن ھەق بېرىشنى ئېيتىدۇ . ۋۇ دېيۆمۇ چىشنى چىشلەپ تۇرۇپ ، ئۇنىڭغا بانكىدىن بىۋاستە ئالغىلى بولىدىغان چەك كېسىپ بېرىدۇ .

مەنسەپ تەمەسىدە خۇددىنى يوقىتىش دەرىجىسىگە يېتىپ قالغان ۋۇ دېيۆ شۇ چاغدا خۇددى ئېچىرقاپ كەتكەن ئادەم ئالدىغا نېمە كەلسە پۈۋ دېمەي يەيدىغان ھالەتكە كېلىپ قالىدۇ . 1 مىليون 80 مىڭ يۈەن پۇلدىن بىرەر سادا چىقماي تۇرغاندا ، خېبىي ئۆلكىسىنىڭ مەلۇم رەھبىرى گۇاڭشىنىڭ مەلۇم رەھبىرى بىلەن ئۇرۇق - تۇغقان ئىكەنلىكىنى ، شۇنىڭغا ئازغىنە پۇل خەجلىسە مۇئاۋىنلىقتىن ئاسانلا كۆتۈرۈلەلەيدىغانلىقىنى ئاڭلاپ ، يەنە بانكىنىڭ 600 مىڭ يۈەنلىك بىر «مودەن» قارتىسىنى توغرىلاپ ، دوستىغا «خېبېيگە قاراپ ھۆجۈمغا ئۆتۈش» نى ھاۋالە قىلىدۇ .

1998 - يىلى 6 - ئاينىڭ 30 - كۈنى ۋۇ دېيۆ

ئىشخانىسىدا خۇش خەۋەر كۈتۈپ ئولتۇرغاندا ، ئىككى قولىغا مۇزدەك ئىسكەنجە سېلىنىدۇ ، 3 مىليون 500 مىڭ يۈەن خەجلەپ رەسمىي سېكرېتارلىقنى قولغا كەلتۈرۈش خام خىيالى ئاخىر ماغزاپقا ئايلىنىدۇ (« خېنەن قانۇن - تۈزۈم گېزىتى» نىڭ 2000 - يىل 16 - دېكابىردىكى سانىغا قارالا) .

ھازىرقى كۈندە مەنسەپ تەمەسى بىلەن پارا بېرىدىغانلار باشتىكى چاچتەك كۆپىيىپ كەتتى ، سۈڭگۈتكەن پۇللىرى خۇددى ئىتنى پېتىر مانتا بىلەن ئۇرغانغا ئوخشاپ قالغان ئادەملەر ئاز ئەمەس . لېۋىنى چىشلەپ قالغانلار بىر بولسا نادامەتتە ۋايساپ ئاھ ئۇردى ، بىر بولسا دەرد - ئەلەم بىلەن ماڭقىسىنى ئېقىتىپ يىغلىدى ياكى ئاغزىغا كەلگەننى بوغۇزىغا يۈتماي ۋالاقشىپ تىللىدى ، ئارقىسىغا يېنىپ قايتۇرما ھۇجۇم قىلدى . لېكىن ۋۇ دېيۆگە ئوخشاش ۋايساپمۇ يۇرمەي ، پۇشايمانمۇ يېمەي ، يىقىلغان چېلىشقا تويماپتۇ دېگەندەك بىر قېتىمدا ئىشى پۈتمىسە ئىككىنچى قېتىم ، ئۈچىنچى قېتىم ھەتتا تۆتىنچى قېتىم ئۇرۇنۇپ ، نەچچە مىليون يۈەن پۇلنى سەرپ قىلغان ، ھەر قېتىم ئارماندا قالسىمۇ يەنە كاجلىق بىلەن ئۇرۇنغان ئادەم دۇنيادا قانچىلىك چىقار ؟ ! شۇنداق ئادەمگە لېۋىنى چىشلەپ قالغان پارچىلارنىڭ «ئۇستازى» دەپ ئۇنۇان بېرىلسە مۇناسىپ كېلىدۇ !

چىرىكلىكنىڭ ئۆزىگە ئېلىپ قايسى دەرىجىگە بېرىپ قالغانلىقىنى ۋۇ دېيۆنىڭ ئەھۋالىدىن بىلىۋالغىلى بولىدۇ . بۇنداق يۇكسىلىشكە بەرھەم بېرىش ئۈچۈن ئىستىھكامغا ھۇجۇم قىلىش جېڭىنى ياخشى قىلىشقا ئوبدان تەييارلىق كۆرۈش كېرەك . بۇ ماقالە ئاخىرلىشىپ تۇرغاندا ، مەركىزىي تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ «مەملىكەت خەۋەرلىرى» دىن شەرقىي شىمالدىكى مەلۇم بىر جايدا كادىرلارنى ئۆستۇرۇشتە «جامائەتكە ئېلان قىلىش» تۈزۈمى يولغا قويۇلغانلىقىنىڭ دېرىكى كەلدى .

يېقىندا چەققان گېزىتلەرنى ۋاراقلاپ قارىسام ، يېڭى ئەسىرنىڭ بىرىنچى يىلىدا پارا بەرگۈچىلەرگە قاتتىق پەشۋا بېرىش توغرىسىدا خەۋەر بار ئىكەن . پاكلىقنى تەرغىب قىلىپ ، چىرىكلىككە قارشى تۇرۇش ئىشىمىز خۇددى قارا بۇلۇتلارنى سۈرۈپ يوقىتىدىغان شىددەتلىك بورانىدەك ئەۋج ئالغاي ! مەنسەپ تەمەسى بىلەن پارا بەرگۈچى مۇناپىقلارنى سۈرۈم - توقاي قىلغاي ! شۇنداق بولسا ، ۋۇ دېيۈنىڭ ئۈچ يېرىم مىليون يۈەنگە خام خىيال سېتىۋالغىنىدەك رىۋايەتلەر دۇنياۋى جىنس رېكورتى بولۇپ قېلىشى مۇمكىن .

(لى چاڭفېڭ ئىمزاسىدىكى بۇ ئەسەرنىڭ خەنزۇچىسى «فېلىيەتون» گېزىتىنىڭ 2001- يىل 3 - ئاينىڭ 13 - كۈنىدىكى سانىدا ئېلان قىلىنغان . قىسمەن ئۆزلەشتۈرۈپ تەرجىمە قىلىندى .)

بەرگەن پارىنى قايتۇرۇۋېلىش توغرىسىدا پاراڭ

جازا قانۇنىدا پارا بېرىش ، پارا قوبۇل قىلىش ، پارا ئېلىش جىنايەتلىرى توغرىسىدا گەپ بار ، بەرگەن پارىنى قايتۇرۇۋېلىش توغرىسىدا گەپ يوق . بەرگەن پارىنى قايتۇرۇۋېلىش شۇنداق بىر ھادىسىكى ، ئۇ پارا بەرگەن ئادەم مەقسىتىگە يېتەلمىگەنلىكى ئۈچۈن ، ئاللىقاچان بېرىۋەتكەن پارىنى قايتۇرۇۋېلىش دېمەكتۇر . گۇاڭشى ئۆلكىسىدىكى لۇچۈەن ناھىيىسىنىڭ سابىق مۇئاۋىن ھاكىمى ۋۇ دېيۆگە ئوخشاش «مەنسەپ تەمەسى بىلەن بەرگەن پۇلنى قايتۇرۇۋالمايدۇ» غان ، مەنسەپنى قولغا كەلتۈرمىگۈچە تىنمايدىغان مەنسەپپەرەس ئادەملەر دۇنيادا ئاز ئەمەس ئىكەن ؛ لېكىن مۇرادىغا يېتەلمەي قالسا ، بەرگەن پۇللىرىنى قايتۇرۇۋالمىغان ، مەنسەپدارلىقنى تىجارەت - سودىگەرچىلىك دەپ قارايدىغان «مەنسەپ سودىگەرلىرى» مۇ بار ئىكەن .

بۇ ئادەم مېنىڭ بىر دوستۇمنىڭ باشلىقى . ئۇ ئاۋۋال يېزا باشلىقى بوپتۇ ، كېيىن يېزا پارتكومىغا سېكرېتار بولۇپ كۆتۈرۈلۈپتۇ . بۇ ئادەمنى ھازىرچە «پالانكام» دەپ ئاتاپ تۇرايلى . پالانكام سېكرېتار بولغاندىن كېيىن ، شۇ ناھىيىنىڭ يېڭى شەھەر رايونىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئىشى توغرا كېلىپ قاپتۇ . شۇنىڭ بىلەن يېڭى شەھەر رايونىدا يېزىدىكى مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقىدىن يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ ھەربىرىگە ئۈچ ئېغىزلىق بىر يۈرۈش ئۆي سېتىپ ئېلىپ بېرىش ، ھەربىر يۈرۈش ئۆيگە ھەقدار نىڭ ئۆزى 10 مىڭ يۈەندىن پۇل

تاپشۇرۇش ، قالغان پۇلنى يېزىدىن سەپلەپ بېرىش تەشەببۇس قىلىنىپتۇ . بۇ ئەسلىدە ھەممە ئادەم خۇشال بولىدىغان ياخشى ئىش ئىكەن . قانداق نىيەت بىلەن بولدىكى ، پېنسىيىگە چىقىپ كەتكەن مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقى دەرىجىلىك بىرنەچچە ئادەم رويخەتكە ئېلىنماپتۇ . شۇنىڭ بىلەن ئۇلار قورسىقى كۆپۈپ ، ۋىلايەتلىك ئىنتىزام كومىتېتىغا ئەرز قىپتۇ . ئۇ يەردىن ھېچقانداق سادا چىقمىغاندىن كېيىن ، ئۆلكىلىك ئىنتىزام كومىتېتىغا ئەرز قىپتۇ . ئۇلارنىڭ ئەرز قىلغىنى ھېلىقى ئىش ئەمەس ، بەلكى ئۇلار ھېلىقى پالانكامنىڭ يېزا باشلىقى بىلەن بىرلىكتە يېزىدىكى مەلۇم كارخانىنىڭ نامىدا شەھەر ئىچىدىن ئىككى يۈرۈش ھەشەمەتلىك ياسىداق ئۆي سېتىۋېلىپ ، ئۆينىڭ مۆلۈك گۇۋاھنامىسىگە پالانكامنىڭ ۋە يېزا باشلىقىنىڭ نامىنى يازدۇرۇۋالغانلىقىنى شىكايەت قىلىپ ئەرز قىپتۇ . ئۇلارنى مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقى دەرىجىسىدىكى ئادەملەرکەنغۇ ، يەنە تېخى پېنسىيىگە چىقىپ كەتكەن ئىكەن دەپ سەل چاغلاشقا بولمايدۇ . ئۇلار پېشقەدەم ، ئۇنىڭ ئۇستىگە يۇقىرىدا «ئادىمى بار» ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار بوش كەلمەيدۇ ، تەكشۈرۈلۈپ قالسا ، پالانكامۇ ، يېزا باشلىقىمۇ مەنسەپتىن قالدۇرۇلۇشى ، دەرىجىسى چۈشۈرۈپ ئىشلىتىلىشى تۇرغان گەپ .

پالانكامنىڭمۇ زىيان قىلىدىغان سودىغا كىم ئۇنايدىكەن؟ دەپ قورسىقى كۆپۈپتۇ . شۇنىڭ بىلەن ناھىيىنىڭ «بىرىنچى باشلىقى» نىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ . شۇ چاغدا «بىرىنچى باشلىق» بۇ يەردىكى ۋەزىپىسىدىن قېلىپ ، باشقا بىر يەرگە يۆتكىلىش ئالدىدا تۇرغانىكەن . پالانكام كۈندۈزى ئۇنىڭ ئىشخانىسىغا بېرىپ ، دەسلەپتە سىزنى «قوغدايمەن» دەپ قەسەم بىلەن ۋەدە قىلغاندىڭىز ، ئەمدى بۇ يەردىن كەتمەكچى ئىكەنسىز ، نەگە كېتىسىز ؟ دېگەندەك گەپلەر بىلەن جېدەللىشىپتۇ . ئاخشامدىمۇ ئۇنىڭ ئىشكى ئالدىغا بېرىپتۇ . ئۇ «بىرىنچى باشلىق»

ئىشكىنى ئېچىشتىن قورقۇپتۇ . پالانكام ئىشىك ئالدىدا : «ئىشكىنى ئاچامسەن - ئاچمايدىغان بولساڭ ژارقىرايمەن ! بەرگەن نەرسىلىرىمنى قايتۇرماي كېتىدىغان بولساڭ ، كېتىپ باققىنا قېنى ! » دەپ توۋلاپتۇ . «بىرىنچى باشلىق» نائىلاج ئىشكىنى ئېچىپتۇ .

بۇ ۋەقە ھېلىقى دوستۇم يېزىلىق ھۆكۈمەتتىن يۆتكىلىپ كېتىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا يۇز بەرگەن . دوستۇمغا باشقىلار سۆزلەپ بەرگەنىكەن . بۇ ۋەقەنى شۇ يەرلىك ئادەملەرنىڭ تولىسى كۆزى بىلەن كۆرۈپتۇ ، قۇلىقى بىلەن ئاڭلاپتۇ . «بىرىنچى باشلىق» ھېلىقى پالانكامنىڭ «نەرسە» لىرىنى قايتۇرۇپ بېرىپتۇمۇ ؟ دوستۇم ناھىيىنىڭ كادىرلىرىدىن سوراپ باقسا ، ئۇلارمۇ ئېنىق بىرنېمە دېمەپتۇ .

بۇنىڭدىن ئىلگىرى ھېلىقى ئالدامچى «سوت باشلىقى» ياۋ شياۋخۇڭ كوچىغا پاتماي كېرىلىپ كەتكەنكەن . پالانكامنىڭ ئەسكىلىكلىرى ياۋ شياۋخۇڭنىڭ ئەسكىلىكلىرىدىن قېلىشامدۇ ؟ پەرق شۇكى ، ياۋ شياۋخۇڭ ئاللىقاچان جاجىسىنى تاپتى ، پالانكام بولسا مەنسەپدارلار دائىرىسىدە تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىۋېتىپتۇ .

(تېڭ چاۋياڭ ئىمزاسىدىكى بۇ تەقرىزنىڭ خەنزۇچىسى «فېلىيەتون» گېزىتىنىڭ 2001- يىل 20 - مارت سانىغا بېسىلغان . قىسمەن ئۆزلەشتۈرۈپ تەرجىمە قىلىندى .)

ئىداره باشلىقىغا بېغىشلانغان تەزىيەنامە

(قىسقىچە تەرجىمھالى قىسقارتىلدى) يولداش دۇ مىڭشياڭ يۇننەن ئۆلكىسى يۇنشەن ناھىيىلىك يېزا - بازار كارخانا ئىدارىسىدە باشلىق بولۇپ تۇرۇپ ، 2000 - يىل 7 - ئاينىڭ 11 - كۈنى «ئۆرۈكلۈك كەنتى» تاماشخانىسىدا «ھۆكۈمەت مېھماندارچىلىقى خىزمىتى» ئۈستىدە ھاراق مەستلىكى بىلەن قازا تاپتى .

يولداش دۇ مىڭشياڭ «ھۆكۈمەت مېھماندارچىلىقى» خىزمىتىگە ئېتىبار بىلەن قارايتتى ، ئىدارىنىڭ مېھماندارچىلىق پائالىيەتلىرىنى تەشكىللەيتتى ، ئۇنىڭغا رەھبەرلىك قىلاتتى ۋە قاتنىشاتتى ، ئۇنىڭ ئۈچۈن نۇرغۇن پۇل سەرپ قىلاتتى ۋە كۈچ چىقىراتتى . ئۇ بىرقانچە يىلدىن بۇيان دەم ئېلىش ۋاقىتلىرىنى قۇربان قىلىپ ، نەغمە - ناۋاخانا ، تانسىخانا ۋە تاماقخانىلارغا بېرىپ ، باشقىلارنىڭ خوتۇن - قىزلىرىغا ، ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەرگە ، يەرلىك مۇتئەرلەرگە ، باشقا يەرلەردىن كەلگەن شەيخلەرگە ئىلپەت - ھەمراھ بولاتتى . ئۆزىنىڭ ساقسىز بەدەن بولۇشىغىمۇ پىسەنت قىلماي ، ھەر يەردىن كەلتۈرۈلگەن داڭلىق ماركىلىق ، گىرادۇسلۇق ھاراقلارنى ، ئىشتىھانى تارتىپ تۇرىدىغان «خىزمەت ھاراقلىرى» نى ئىچەتتى . شۇ ھاراقلار دۇ مىڭشياڭ يولداشنىڭ جىگىرىنى زەھەرلەپ قويغان بولسىمۇ ، لېكىن ئۇ ئالدىراش بولغانلىقى ئۈچۈن دوختۇرخانىغا بېرىپ تەكشۈرتۈشكە ، داۋالىنىشقا چولىسى تەگمەي ، ئۆز قولى بىلەن ھۆكۈمەت پۇلىغا ئالغان خىزمەت ھاراقلىرىنى تىزىپ قويۇپ ، «خىزمەت تانسىسى» ئوينىپ تۇرغان خىزمەت ئورنىدا قازا

تاپتى ، بىز كەم تېپىلىدىغان ياخشى كادىرىدىن ، ياخشى جامائەت چاكىرىدىن ئايرىلىپ قالدۇق !

يولداش دۇ مىڭشياڭ «چەت - ياقا» يۇننەن ئۆلكىسىدە ، يۇنشەن ناھىيىسىدە خەزىنىدە پۇل ناھايىتى قىس بولۇپ تۇرغان شارائىتتا «ھۆكۈمەت مېھماندارچىلىقى خىزمىتى» نى ياخشى ئىشلەش ئۈچۈن تۇرلۇك توسقۇنلۇقلارنى يېڭىپ ، ئۆز ئىدارىسىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا يارىشا تۇرلۇك چارە - تەدبىرلەرنى ئىزدەپ ، پۇل تېپىش يوللىرىنى تېپىپ ، «ھۆكۈمەت مېھماندارچىلىقى» غا سەرپ قىلىدىغان خىراجەت قىيىنچىلىقىنى ئوبدان ھەل قىلىپ ، «مېھماندارچىلىق» ۋەزىپىسىنى ھەر يىلى ۋاقتى - قەرەلدە سۈپەتلىك ، نورمىدىن ئاشۇرۇپ ئورۇنداپ كەلگەن . «مېھماندارچىلىق خىزمىتى» نى ئىشلەش جەريانىدا «تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسىنى كۈتۈۋېلىش تەرتىپى» گە پرىنسىپال ۋە لېكىن جانلىق ئەمەل قىلغان ؛ تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى كەلسە قانداق قىلىش كېرەك ؟ ئاۋۋال مېھمانخانىغا جايلاشتۇرۇپ ، ئاندىن كېيىن تاماق بېرىش كېرەك ؛ تاماق يېگۈزۈپ بولغاندىن كېيىن قانداق قىلىش كېرەك ؟ بىرەر تانسىخانىنى تېپىپ ئوينىتىش كېرەك ؛ تانسىخانىدا ئوينىتىپ بولغاندىن كېيىن قانداق قىلىش كېرەك ؟ ئۇچا تۇنقۇچى قىزلارغا ئۇچا تۇنقۇزۇش كېرەك ۋەھاكازا دېگەندەك ، ھەممە ئىشنى جايى - جايىدا ئورۇنداپ ئىدارىنىڭ «ھۆكۈمەت مېھماندارچىلىقى» خىزمىتىنى يۇنشەن ناھىيىسى بويىچە يېمەك - ئىچمەك ، كۆڭۈل ئېچىش — تاماشا تىجارىتىدە زور تەسىرات پەيدا قىلىپ ، ناھىيىدىكى خۇسۇسىي ئىقتىساد ئۈيۇن - تاماشا كەسىپلىرىنى گۈللەندۈرۈشكە كۆزگە كۆرۈنەرلىك تۆھپە يەتكۈزگەن ، قالتىس ئۇلگە يارانقان .

ئىداره باشلىقى دۇ مىڭشياڭنىڭ ياش تۇرۇپ قازا تاپقانلىقى ھەركەزدىن تارتىپ يەرلىك مۇناسىۋەتلىك پارتىيە ، ھۆكۈمەت

ئورۇنلىرىدىكى رەھبەرلەرنىڭ دىققەت - ئېتىبارىنى تارتتى. مەركىزىي تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى (2000 - يىل 11 - ئاينىڭ 18 - كۈنىدىكى «قىزىق نۇقتىلار توغرىسىدا سۆھبەت») ، «جۇڭگو ياشلىرى» گېزىتى (2000 - يىل 11 - ئاينىڭ 28- كۈنىدىكى خەۋەر) قاتارلىق چوڭ ئىستانسا ، چوڭ گېزىت ، چوڭ ژۇرناللار بۇ ھەقتە خەۋەر تارقاتتى ، تەرىپلىدى. ئىنتېرنېتلار تېخىمۇ قاينىاپ كەتتى ، دولقۇن كۆتۈردى . يولداش دۇ مىڭشياڭ ئۆزىنىڭ ھاياتىنى ۋە «ئۆرۈكلۈك كەنتى» نىڭ خوجايىنى بولغان چوكاننىڭ ھاياتىنى دەسمايە قىلىپ سېلىپ بېرىپ ، ئۆزىگە خاس ھاراقخۇمارلىق نەتىجىسىنىڭ ۋە كەم كۆرۈلىدىغان كارامەت قىلىقلىرىنىڭ تەسىرى بىلەن يۇنشەن ناھىيىسىنى تەشۋىق قىلىشقا ۋە ئۇ ناھىيىنىڭ داڭقىنى چىقىرىشقا ھايات ۋاقتىدا شۇنچە تىرىشىپمۇ كۆرسىتەلمىگەن زور تۆھپىلەرنى قوشتى !

ئەنخۇي ئۆلكىسى دۇڭزى ناھىيىلىك مالىيە ئىدارىسى خام چوت سىرتىدىكى مەبلەغنى باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ باشلىقى يولداش جياڭ خىزمەت بىلەن خېلى شەھىرگە كەلگىنىدە جىيەنجياڭ مېھمانخانىسىدا لۇي خېنىم ناملىق بىر جالاپ بىلەن كېچىچە بىللە بوپتۇ . لېكىن جياڭ باشلىق چىقمىنى تېجەش ، خىراجەتنى ئازايتىش پرىنسىپىغا ئەمەل قىلىپ ، لۇي خېنىمغا تۆلەيدىغان ھەقنى تولىمۇ تۆۋەن دەرىجىگە چۈشۈرگەنىكەن ، نەپسى يامان لۇي خېنىم نارازى بولۇپ ، جياڭ باشلىق بىلەن جېدەللىشىپ قاپتۇ ۋە ئاخىر ئاشىنىسىنى تېلېفون بىلەن چاقىرىپ كەپتۇ . جياڭ باشلىق لۇي خېنىمدىن خۇمارىنى چىقىرىۋالغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ھەققىنى بېرىشتە پىخسىقلىق قىلغاچقا ، لۇي خېنىمنىڭ ئاشىنىسى ھۆرمەتلىك ئىدارە باشلىقى جياڭ يولداشقا ئەسەبىيلىك بىلەن بەش پېچاق سالىپتۇ . . . جياڭ باشلىق قازا تاپقاندىن كېيىن ، ئۇنى دەپنە قىلىش ھەيئىتى خېلى

شەھىرىدىكى «مېيىت ئۇزىتىش ئورنى» مەرھۇم جياڭ يولداش بىلەن خەيرلىشىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈپتۇ . مالىيە ئىدارىسىنىڭ بىرقانچە رەھبىرى نەچچە يۈز كىلومېتىر يولنى بېسىپ ، دۇڭزى ناھىيىسىدىن خېلى شەھىرگە كېلىپ خوشلىشىش مۇراسىمىغا قاتنىشىپتۇ . ناھىيىدىكى ئالاقىدار تارماقلار ئىدارە باشلىقى جياڭ يولداشقا «ھۆكۈمەت خىزمىتى بىلەن جان پىدا قىلغان» دەپ خۇلاسە يېزىپتۇ . دۇڭزى ناھىيىسىنىڭ شەھەر مەركىزىدىكى ناھىيىلىك مالىيە ئىدارىسىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا ۋە باشقا جايلارغا ئىدارە باشلىقى يولداش جياڭ «ھۆكۈمەت خىزمىتى بىلەن بارغان يېرىدە ۋەزىپە ئۈستىدە پىداكارلىق بىلەن ۋاپات بولغان» دېگەن مەزمۇندا تەزىيەنامىلەر چاپلىنىپ بولغانىكەن . ناھىيىلىك مالىيە ئىدارىسى 8 - ئاينىڭ 22 - كۈنى «مېيىت ئۇزىتىش ئورنى» دا يەنە يولداش جياڭنىڭ سۆڭىكى كۆلىنى دەپنە قىلىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈپتۇ ، ئۇنىڭغا ناھىيە رەھبەرلىرى قاتنىشىپ ھازا تۇتۇپتۇ ؛ ناھىيىلىك مالىيە ئىدارىسىنىڭ رەھبىرى تەزىيە سۆزى سۆزلەپ خۇلاسىلەپتۇ . دۇڭزى ناھىيىلىك مالىيە ئىدارىسىنىڭ بىر مەسئۇلى 11 - ئاينىڭ 8 - كۈنى «جۇڭگو ياشلىرى» گېزىتىنىڭ مۇخبىرىنى قوبۇل قىلىپ سۆھبەت بايان قىلغاندا ، ئىدارە باشلىقى جياڭ يولداشنى يۈكسەك دەرىجىدە تەرىپلەپ : جياڭ يولداش «مەيلى پەزىلەت جەھەتتە بولسۇن ، مەيلى خىزمەت جەھەتتە بولسۇن ئۈلگىلىك يولداش ، خەلقىمىزنىڭ ياخشى كادىرى ، جامائەتنىڭ ياخشى چاكىرى» دېگەن («جۇڭگو ياشلىرى» گېزىتىنىڭ 2000 - يىل 11 - ئاينىڭ 13 - كۈنىدىكى سانىغا قارالسۇن) .

يولداش دۇ مىڭشياڭمۇ ھۆكۈمەت خىزمىتى مۇناسىۋىتى بىلەن ھاراقتا قازا قىلدى . ئۇنىڭ مەستلىكتە قازا قىلغانلىقىمۇ ھۆكۈمەت خىزمىتى بىلەن قۇربان بولغانلىقىدۇر ، خىزمەت ئۈستىدە جان پىدا قىلغانلىقىدۇر ، شۇنىڭ ئۈچۈن «ياخشى

كادىر ، ياخشى جامائەت چاكىرى» دېگەن شەرەپلىك ئاتاقا مۇناسىپتۇر ! شۇنىڭ ئۈچۈن يولداش دۇ مىڭشياڭدىن ئۆگىنىشىمىز ، ھەسرەتنى كۈچكە ئايلاندۇرۇپ ، يولداش دۇ مىڭشياڭنىڭ ئورۇندالمىغان ئىشلىرىغا ۋارىسلىق قىلىپ ، ئۇ ئىچىپ تۈگىتەلمىگەن ھاراقنى ئىچىپ تۈگىتىپ ، «ھۆكۈمەت مېھماندارچىلىقى» خىزمىتىنى تېخىمۇ كەڭ ، تېخىمۇ چوڭقۇر ، تېخىمۇ پۈختا ئىشلەپ ، يولداش دۇ مىڭشياڭنىڭ روھىنى تېخىمۇ چوڭ ھاراق نەتىجىسى بىلەن خۇش قىلايلى !

خىزمەت يولىدا شېھىت بولغان يولداش دۇ مىڭشياڭنىڭ روھى تاربختا مەڭگۈ ياشايدۇ ، مەڭگۈ ئۆچمەيدۇ !

پاربخور - خىيانەتچى ئەمەلدارلارغا ماتەم تۇتۇش ھەيئىتىنىڭ يولداش دۇ مىڭشياڭنى دەپنە قىلىش گۇرۇپپىسى .

(جۇ فېڭلىن ئىمزاسىدىكى بۇ ئەسەر «كورلا كەچلىك گېزىتى» نىڭ 2000 - يىل 12 - ئاينىڭ 30 - كۈنىدىكى سانىدىن قىسمەن ئۆزلەشتۈرۈپ تەرجىمە قىلىندى .)

قاراڭغۇلار ، بۇ جىن قوغلاش پائالىيەتلىرىنى

ئالەمنىڭ بىنا بولۇشىدا جىن - ئەرۋاھ بارمۇ ؟

بۇ ھەقتە ئېلىمىزدىكى ئۇرۇشقاق دۆلەتلەر دەۋرىدە ياشىغان شۇڭ كۇاڭدىن تارتىپ قەدىمكى يۇنانىستانلىق ھېراكلىتقىچە 2000 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت بەس - مۇنازىرە بولغانىكەن . مانا ھازىر نازۇك پەن - تېخنىكا راۋاج تېپىۋاتقان بىر زاماندا ياشاۋاتىمىز ، ئىنسانىيەت ئايغا قەدەم بېسىپ چىقتى ، ئەمدى يارسقا قاراپ يول ئالماقتا . مۇشۇنداق بىر چاغدا شۇ مەسىلىنى يەنە تىلغا ئېلىش ئەخمەقلىق ئەمەسمۇ ؟

مانا بۇ خاتىرىلەرگە قاراڭ :

1999 - يىلى 10 - ئاينىڭ 18 - كۈنى گۇاڭشى ئۆلكىسى داخۇا ناھىيىسىنىڭ تازىلىق ئىدارىسىدىكى تەن جىيەنئەن ئاتارلىق ئۇچ مۇئاۋىن باشلىق يېڭى ئۆيگە كۆچۈش ۋاقتىدا ئامان - ئېسەنلىكىنى تىلەپ ، يېڭى بىنادا زور كۆلەمدە جىن توغلاش پائالىيىتى ئۆتكۈزگەن .

2000 - يىلى 9 - ئاينىڭ 19 - كۈنى چاڭشا شەھىرىگە قاراشلىق شۇاڭفېڭ ناھىيىلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ ساقچىسى زىڭ خېسەن ئېگىز بىنادىن يىقىلىپ چۈشۈپ ئۆلۈپ كەتكەندە ، سوت مەھكىمىسىنىڭ پارتىيە گۇرۇپپىسى كوللېكتىپ مۇزاكىرە قىلىپ ، جىن - ئەرۋاھلارنى قوغلاش ئۈچۈن «پېرىخون» ئەكلىپ قىلغان . «جىن - ئەرۋاھلارغا يول ئېچىپ بېرەيلى» دەپ پېرىخوننىڭ باشچىلىقىدا مەھكىمە باشلىقىنىڭ ئىشخانىسىدىن تارتىپ ھەرقايسى ئىشخانىلار ، گاراژ ، ئارخىپ ئۆلۈمى ، سوراقخانا ، ھەتتا باشلىقلارنىڭ ئولتۇراق ئۆيلىرىگىچە

بهرىپ ، داقا ـ دۇمباقلارنى چېلىپ ، ئەرۋاھلارغا ئاتالغان جىن قوچاق ۋە نوكچىلارنى كۆتۈرۈپ پېرە ئويىنىغان .

يەنە ، ناھىيىلىك پارتكومنىڭ سېكرىتارى پالغا ئىشىنىپ رەھىم باقتۇرغان ، ئاتا ـ بوۋىسىنىڭ قەبرىسىنى قاتۇرغان .

جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى جىنايەت دېلوسىنى پاش قىلىشقا پالچى تەكلىپ قىلىپ ، ئەما پالچىغا پال باقتۇرغان .

. . .

مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى كومۇنىست ؛ بۇلارنىڭ ئىچىدە مۇھىم ۋەزىپىلەرنى ئۆتەيدىغان رەھبىرىي كادىرلارمۇ بار . ئۇلارنى «پۇقراغا ئوخشاشلا . . .» دېسەك ھۆرمەتسىزلىك بولار ؛ پارتىيىگە ئىدىيىدە كىرمىگەن دېسەك راست گەپ قىلغان بولمىز . دىئالېكتىك ماتېرىيالىزم پرولېتارىيات پارتىيىسىنىڭ بىلىش نەزەرىيىسىدۇر ، پارتىيىنىڭ ھەربىر ئەزاسىغا دىئالېكتىك ماتېرىيالىزمنى ئوبدان ئۆزلەشتۈرۈشى شەرت دەپ تەلەپ قويغىلى بولمايدۇ ، لېكىن ماتېرىيالىزمغا ئېتىقاد باغلىشى شەرت . مانا بۇ لاياقەتلىك پارتىيە ئەزاسىنىڭ ئەقەللىي ئۆلچىمىدۇر .

بۇرۇنقى شەرقىي خەن سۇلالىسى دەۋرىدە ۋاڭ چۇڭ دېگەن ئالىم جىن ـ ئەرۋاھنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ئىنكار قىلغان ؛ جەنۇب سۇلالىسى دەۋرىدە ياشىغان ئالىم فەن جىن ھەم روھ بىلەن جىسىمنىڭ بىرلىكىنى شەرھلەپ بەرگەن . كومۇنىست دەپ يۈرگەن ئادەملەرنىڭ بۇنىڭدىن 1000 نەچچە يۈز يىل ئىلگىرى ياشىغان ئادەملەرچىلىكمۇ بولالماي ، جىن ـ ئەرۋاھلارنى قوغلايمىز دەپ ئەخمەقلىق قىلىشى تەنمۇ ياكى بىچارىلىكمۇ؟ ئۇلار پارتىيە بايرىقى ئالدىدا قەسەم بەرگەن ، «ئەزەلدىن يوق قونتۇزغۇچى خۇدا ، ئىشەنمەيمىز ئەۋلىيا ـ خانغا» دەپ «ئىنتېرناتسىئونال» مارشىنى ئوقۇغان . ئۇلار بۇنى ياكى ئۇنتۇپ قالغان ، ياكى خىيالىغىمۇ ئالمىغان !

جىنغا ئىشىنىدىغان ، جىندىن قورقىدىغان ئادەم بولىدىكەن ، جىن ـ ئەرۋاھ قىياپىتىگە كىرىۋېلىپ ھېيلە ـ مىكىر قىلىدىغان ، مال ـ دۇنيا توپلايدىغان ئادەم چىقىدىكەن . مۇشۇ مەنىدىن ئالغاندا ، بىزمۇ جىن قوغلىشىمىز ـــ فېئودال خۇراپاتلىقلارنىڭ قالدۇق زەھەرلىرىنى ، بارلىق بىدئەت ئالۋاستىلىرىنى يوقتىشىمىز لازىم . قەدىمكىلەر بىلىم ئال ، ئەمەل قىل دەيدۇ . پارتىيىنىڭ ئۆگىنىش جەھەتتىكى ئېسىل ئىستىكى نەزەرىيىنى ئەمەلىيەتتە ئىشلىتىشتۇر ، نەزەرىيىنىڭ كۆچى ئەمەلىيەتتە كۆرۈلىدۇ . دۆلىتىمىزدە تەشۋىقات ، تەلىم ـ تەربىيە بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئىدىئولوگىيە خادىملىرى مىليونلىغان ساننى تەشكىل قىلىدۇ ، ئۇلار جىن ـ ئەرۋاھلارنى قوغلاش قوشۇنىمىزنىڭ ئاۋانگارتلىرى ، ئىدىئالىزم تۇمانلىرىنى سۈپۈرۈپ تاشلايدىغان باشلامچىلاردۇر . لېكىن «فالۇن گۇمپىسى» ئەۋجى ئالغان ، ئىدىئالىزم جاھانىنى قاپلىغان بىر چاغدا غەزەپ بىلەن كۆكرەك كېرىپ چىققان ئادەم فىزىكا ئالىمى خې زوشيۇ بولدى ! سىياسىي نەزەرىيىچىلىرىمىزنىڭ ، پەلسەپە پروفېسسورلىرىمىزنىڭ چولىسى تەگمىدى . ئۇلار ئوقۇغۇچىلارغا ، مەۋجۇدىيەت ئاڭنى بەلگىلەيدۇ ، بەزىلەرنىڭ ئاڭ يەر شارىنىڭ پارتلىشىنى ياكى پارتلىماسلىقىنى بەلگىلەيدۇ دەيدىغان قاراشلىرى بولسا بىز تەتقىق قىلىۋاتقان مەزمۇن بىلەن مۇناسىۋەتسىز دەيدىغان دەرسلەرنى سۆزلەش بىلەن ئاۋارە ؛ تومـ تۇم كىتاب يېزىش بىلەن ئاۋارە ؛ ئۇلار چوڭ ـ چوڭ ئەسەرلەرنى يېزىپ ، كىتاب بازارلىرىغا سېلىپ ، قىرائەتخانىلارغا كىرگۈزۈپ مەشھۇر ئادەملەر قاتارىغا ئۆتمەكچى . «ئىبادەت ـــ تۇرلۇك كېسەلنى دەپنە قىلىدۇ» ، كېسەلنى دورا يېمەي ساقايتقىلى بولىدۇ دەيدىغان ئەقىدىلەرنىڭ ، 700 قانچە ئادەمنىڭ شۇنداق سەۋەبتىن ئۆلۈپ كېتىشىنىڭ ، ئۇلارنىڭ ئۇنۇان ئېلىشى بىلەن ، قوشۇمچە ماڭاش ئېلىشى بىلەن نېمە مۇناسىۋىتى

بولسۇن ؟ !

تېخىمۇ يامىنى شۇكى ، شەھەرلىك پارتىيە مەكتىپىنىڭ بىر مۇئاۋىن مۇدىرىنىڭ بويى بىلەن تەڭ دېگۈدەك ئەسەرلىرى بار ئىكەن . ماركسىزم ـ لېنىنىزمدىن بىلىمى ناھايىتى چوڭقۇر ئىكەن ، ئۇ ھەتتا «فالۇن گۇمپىسى» دا ماتېرىيالىزم ئاملى بار دەپ دەللەلەپ بېرەلەيدىكەن . ئۇ تىلىدىن غۇنچە چېچەكلىتىپ ، مېكىيانىنى ئۆرەككە ئايلاندۇرارمىش . دېمەك ، «ماركسىزم ـ لېنىنىزم نەزەريىيىسى» بىدئەتنىڭ ھامىيسىغا ئايلىنىپ قالغان . بەزىدە ، جۇڭگودا بەزى نەزەريىيىچىلەر سەپسەتىنى دىئالېكتىكا دەپ بازارغا سېلىشقا ئۇستا ، دېگەن گەپلەرنى ئاڭلاپ قالغىنىمدا ، ئۇنداق گەپلەرگە ئىشەنگۈم كەلمىگەنىدى ، مانا ئەمدى ئىشىنىۋاتىمەن .

شۇاڭفېڭ ناھىيىلىك سوت مەھكىمىسىدە جىن قوغلاش ئەخمەقچىلىقى بەش ـ ئالتە سائەت داۋام قىلغان ، پېرىخونغا 600 يۈەن سەدىقە بېرىلگەن . پۈتۈن مەھكىمىدىكى كادىرلار ، ساقچىلار ۋە رەھبەرلەرمۇ سۈكۈت قىلىشنى ئالتۇندەك قەدىرلىك بىلگەن ، ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى ھېلىقىدەك ئەخمەقلىقلەرگە قارشى چىقمىغان . ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ جىنغا ئىشىنىشى ، جىندىن قورقۇشى ناتايىن ؛ ئۇلار جىندىن قورقىدىغان پارتكومنىڭ قارارىدىن قورققان .

بۇ ئەھۋالدىن مەلۇمكى ، فېئودال خۇراپاتلىققا ، چېرىكلىكلەرگە قارشى كۈرەشتە دادىل بولۇش ھەممىدىن مۇھىم . دۇنيادا جىن يوق ، لېكىن كۆڭۈلگە جىن كىرىۋالغاچقا جىن مەۋجۇت بولۇپ قالغان . خې چىفاڭ ئەپەندى تۇزۇپ چىققان «جىندىن قورقماسلىق توغرىسىدا ھېكايىلەر» نى ماۋجۇشى ئۆگىنىشكە تەشەببۇس قىلغانلىقتىن ، بىر چاغلاردا ناھايىتى ياخشى تەربىيىۋى رول ئوينىغان ؛ ھازىر ئۇ كىتاب نەشرىدىن توختاپ قاپتۇ . مېنىڭچە ، شۇ كىتاب ياخشى قوللانما ، ئۇنىڭ

ياخشىلىقىغا گەپ كەتمەيدۇ .

ئالدى بىلەن جىندىن قورقمىغاندا ، ئاندىن ماتېرىيالىزمچە تارىخ قاراشنى ئورناتقىلى ، كۆڭلىمىزدىكى ۋە ئەل ئىچىدىكى جىن ـ ئەرۋاھلارنى يوقاتقىلى بولىدۇ .

(چېن سى ئىمزاسىدىكى بۇ ئەسەر «فېلىيەتون» گېزىتىنىڭ 2001 ـ يىل 30 ـ يانۋار سانىدىن قىسمەن ئۆزلەشتۈرۈپ تەرجىمە قىلىندى .)

4000 نەپەر گۇمانلىق جىنايەتچىنى كىم قاچۇرۇپ قويدى؟

ئالىي تەپتىش مەھكىمىسى بىلەن جامائەت خەۋپسىزلىك مىنىستىرلىكى 1 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى تېلېۋىزور تېلېفون يىغىنى ئېچىپ ، قېچىپ كەتكەن گۇمانلىق خىيانەتچى ـ پارىخورلارنى ئالاھىدە ئىز ـ دېرەكلەپ تۇتۇش خىزمىتىنى پۈتۈن مەملىكەت بويىچە تاپشۇردى . بۇ زور جىنايەتچىلەر توپىدىكى ئادەملەر 4000 دىن ئاشىدۇ ، بۇ چىرىك ئۇنسۇرلار گۇاڭشى ئۇلكىسى بويىچە ئەڭ چوڭ تۇرمىلەرنى بوشاتقان تەقدىردىمۇ سىغمايدۇ . چىرىكەن ئۇنسۇرلارنىڭ كۆپلۈكىگە ھەيران قالمايدىغان بولۇپ قالدۇق . ھېلىغۇ 4000 ئادەم ئىكەن ، پۈتۈن مەملىكەت ئاھالىسى ئىچىدە 400 مىڭ ئادەمدە چىرىكلىك قىلمىشلىرى مەلۇم بولۇپ چىقسىمۇ ھەيران قالمايدىغان بولۇپ قالغانىدىم . لېكىن شۇنىسى مېنى ھەيران قالدۇردىكى ، 4000 ئادەم جەمئىي 5 مىليارديۇەندىن ئارتۇق پۇلنى يەنى ئادەم بېشىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 1 مىليون 200 مىڭ يۈەن پۇلنى ئېلىپ قاچقان . مانا بۇ بىر غەلىتە ئەھۋال ، مەلۇم بىر جايدىكى تەپتىش ئورگىنى بىلەن جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگىنىنىڭ خىزمەتتىكى بېپەرۋالىقى سەۋەبى بىلەن بىر ـ ئىككى گۇمانلىق جىنايەتچى قېچىپ كەتكەن بولسا ، بۇنى نورمال ئەھۋال دېيىش مۇمكىن . بىر قاچقاندا 4000 ئادەم قاچسا ، ئۇنىڭ ئۇستىگە نۇرغۇن پۇل بىلەن قاچسا ، شۇ «خىزمەت ـ ۋەزىپە» سى بار گۇمانلىق پاراخور ـ خىيانەتچىلەرنى تولىمۇ «ھېيلىگەر» ئىكەن دېمەي تۇرالمايمىز . لېكىن بىزنىڭ ھەر دەرىجىلىك

ھۆكۈمەتلىرىمىز ، جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگانلىرىمىز ۋە ئەدلىيە ئورگانلىرىمىز ئىقتىدارسىز ئىكەن دېيىلسە ئۇنىڭغىمۇ ئىشەنمەيمەن .

پالانى يېزىدا ، پوكۇنى بازاردا جامائەت خەۋپسىزلىكى خادىملىرى ، ئەدلىيە خادىملىرى يېزا ، بازارلىق ھۆكۈمەتكە ماسلىشىپ ، دېھقانلاردىن تۇرلۇك ھەق ـ خىراجەتلەرنى ئېلىشىپ بەرگەن ، بەزى دېھقانلار 10 ـــ 20 يۈەن دېگەندەك چاغلىق پۇلنىڭ كۆزىگە قاراپ باشقا يەرلەرگە قېچىپ كەتكەندە ، ئاخىر ئۇلارنىمۇ «تەكەللۇپ» بىلەن قايتۇرۇپ كېلىپ ، تۆلىمىگەن ھەقلىرىنى تۆلەتتۇرگەن ئەھۋاللارنى گېزىتلەردىن بىلىپ تۇرغان ئىدۇققۇ ! كىمكى قۇتۇلۇپ قالمەن دېسە ، كېلەر يىلى يەنە شۇ دېھقانچىلىق قىلىدىغان يەرلىرىنىڭ مېھرىدىن كەچمىگەچكە ، قۇتۇلۇپ قېلىشى مۇمكىن ئەمەس . ئەنە شۇنداق بوش قويۇۋەتمەيدىغان «ئۇستىلىق» نېمە ئۈچۈن شۇ 4000 ئادەمگە بالدۇرراق قوللىنىلمايدۇ ؟ 5 مىليارد دېگەن ئاز پۇلمۇ ، نېمىشقا غانجۇغا بىلەن بولۇپ كېتىپ ئاتنى قاچۇرۇپ قويىمىز ؟ شۇ «خىزمەت ۋەزىپىسى» بار ئادەملەرنى بىكاردىن ـ بىكار قاچۇرۇپ قويغىنىمىز نېمىسى ؟ شۇ 4000 ئادەم شۇنچە ھېيلىگەرمۇ ؟ ياكى شۇ 4000 ئادەمنى باشقۇرىدىغان رەھبەرلەر ياكى تارماقلار تولىمۇ ئىقتىدارسىزمۇ ؟

تەكشۈرۈش كېرەك . ئەگەر ھاكىم شۇنداق نۇرغۇن پۇل بىلەن قاچقان بولسا شۇ ناھىيىلىك پارتكوم سېكرېتارىنى ، ئىنتىزام كومىتېتىنىڭ سېكرېتارىنى ، خىيانەتكە قارشى ئىدارىنىڭ باشلىقىنى ، تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باشلىقىنى تەكشۈرۈش كېرەك ، ھېچقانداق چېتىشلىقى يوق ئىش بولماس ؛ ئاممىنىڭ ئاغزىدا مىش ـ مىش گەپ بولۇپ قالغان ، ئامما پاش قىلغان ئەھۋاللار بولماي قالماس . شۇ تارماقلار خەلقنىڭ باجغا تاپشۇرغان پۇلى بىلەن ئۆرە بولۇپ تۇرۇقلۇق ، خىيانەتچىلەرنى

قاچۇرۇپ قويسا ، ئۇلار «تىل بىرىكتۈر» مىگەن ، خىيانەتچىلەر بىلەن ئىلپەتچىلىك قىلمىغان تەقدىردىمۇ ، خىزمەتتىكى «بىپەرۋا» لىقى ئوبيېكتىپ چىرىكلىككە زامىن بولغانلىقىدۇر . خىزمەت - ۋەزىپىسى بار ئادەملەر چەت ئەلگە بارماقچى بولسا رەنە قالدۇرۇش تۈزۈمى بارغۇ ياكى چەت ئەلگە مېڭىشتىن ئىلگىرى مالىيە جەھەتتىن تەكشۈرۈش تۈزۈمى بارغۇ .

ماقالىدە شۇنداق يازغىلى بولىدۇ ، لېكىن ئەمەلىيەتتە ئۇنداق قىلىش مۇمكىن ئەمەس . ھازىرقى كۈندە كىچىككىنە خىزمىتى بار بىرەر ئادەمنىڭ ئۆزىنىڭ تەسىر دائىرىسى ، مۇناسىۋەت دائىرىسى ئىچىدە ئاز - پاز پۇل جايلاشقى ، ئاندىن كېيىن چەت ئەللەرگە چىقىش رەسمىيەتلىرىنى بابلاشقى گويا مېنىڭ خوتۇنۇمدىن ئالداپ - سىلاپ بىرنەچچە تەڭگە ئېلىپ ، بىرەر تاماشخانىغا بېرىپ بىرەر قېتىم كۆڭۈل ئاچمىقىدىنمۇ ئاسانلىشىپ قالدى . بۇنىڭ بىلەن جامائەت خەۋپسىزلىكى ، ئەدلىيە ، ئىنتىزام تەكشۈرۈش ئورۇنلىرىنىڭمۇ كارى يوق . گۇاڭشى ئۆلكىسى خېپۇ ناھىيىسىنىڭ سابىق ھاكىمى 2000 - يىلى باھار بايرىمىدا چەت ئەلگە چىقىپ كېتىپ قايتىپ كەلمەسلىك غەرىزى بىلەن ناھىيىلىك پارتكوم سېكرېتارىغا تېلېفون بېرىپ : «مەندىن ئىستېپا ، ھاكىملىقنى تاشلىدىم» دەپتۇ . كېيىن تەكشۈرۈپ قارىسا ، ئۇ ھېلىقى 4000 ئادەمنىڭ بىرسى ئىكەن ؛ ئۇ قانچىلىك ھۆكۈمەت پۇلىنى ئېلىپ قاچتى ، ئۇنىڭ چەت ئەلگە قاچقانلىقىغا كىم جاۋابكار ، ھازىر تېخى بۇ مەسىلىلەرنىڭ ئاخىرى چىققىنى يوق . لېكىن ئۇ ئېلىپ كەتكەن پۇلنىڭ 5 مىليارىدنى 4000 ئادەمگە تەقسىم قىلغاندا ئوتتۇرا ھېساب بويىچە چىقىدىغان ساندىن ئېشىپ كېتىدىغانلىقىدا شەك يوق .

قاشانى پۇختىلاشتىن مەقسەت ـــ پەقەت تالادىكى ياۋا ئىتلاردىن ھەزەر قىلىشلا ئەمەس ، تولىسىغا ئۆزىمىزنىڭ

قويلىرىنىڭ قېچىپ كەتمەسلىكىدىن ھەزەر ئەيلەش . ھازىر قاشا تاملىرىمىز بار ، لېكىن ئىشكىلىرى ھەددىدىن ئارتۇق كۆپ . تېخىمۇ كۆلكىلىك يېرى شۇكى ، ھەربىر قوينىڭ بېشىدا بىردىن «تىلسىم ئاچقۇچ» ئېسىقلىق تۇرۇپتۇ . ئۇلار قايسى ئىشىكتىن ماڭغۇسى كەلسە ، «كىرىپ چىقىش ئەركىن» لىكى ئۆز قولىدا . 4000 ئادەمنىڭ 5 مىليارد پۇل بىلەن قېچىپ كېتىشىنىڭ سەۋەبى ئەنە شۇ .

بىزنىڭ خىزمەتلىك كادىرلارنى باشقۇرۇش تۈزۈممىزدە يەنە تېخى ئېغىر نۇقسانلار بار ئىكەن ، ئۇنداق بولمىسا بىرەر «رەئىس جۇمھۇر» مۇ قېچىپ كېتەلمەيدۇ ، خىزمەتلىك 4000 گۇماندار خىيانەتچى - پاراخورنىڭ قېچىپ كېتىشى تېخىمۇ ماھال گەپ .

قېچىپ كەتكەن 4000 ئادەمنى تۇتۇپ كېلىش توغرا كەلسە ، مېنىڭچە ، يەنە 5 مىليارد پۇل خەجلەش بىلەنمۇ ئىش پۈتمەيدىغاندەك قىلىدۇ .

دېمەك ، دۆلەتنىڭ ، خەلقنىڭ بايلىقىنى زىيانغا ئۇچراتماسلىق ئۈچۈن ئامال تاپماي بولمايدۇ ، خىيانەت قىلىش نىيىتى بارلار خىيانەت قىلالمايدىغان بولسۇن ؛ ئىگىسىنىڭ پېتىر مانتىسىنى يەۋېلىپ ئىگىسىنى تاشلاپ كەتكەن ئىت ئاخىر قۇسۇشى مۇمكىن ، لېكىن قۇسقانلىرىمۇ ئىت پوقىدىن باشقا نەرسە ئەمەس .

(رۇەن جى ئىمزاسىدىكى بۇ مۇھاكىمە «فېلىيەتون» گېزىتىنىڭ 2001- يىل 23 - مارت سانىدىن قىسمەن ئۆزلەشتۈرۈپ تەرجىمە قىلىندى .)

«خيانەتچى ئەمەلدارلارنى قاچۇرۇپ قويۇش» نىڭ سەۋەبلىرى توغرىسىدا

«فېلىيەتون» ژۇرنىلىنىڭ 23 ـ مارت سانىدا ئېلان قىلىنغان «4000 نەپەر گۇمانلىق جىنايەتچىنى كىم قاچۇرۇپ قويدى؟» سەرلەۋھىلىك، روھن جى ئىمزالمىدىكى ماقالىدا چىرىكلىككە قارشى تۇرۇش، خيانەتچىلەرنى جازالاش توغرىسىدا بىر يېڭى مەسىلە بايان قىلىنىپتۇ. شۇ ماقالىنى ئوقۇغاندىن كېيىن، گەپنىڭ چالا قالغانلىقىنى، چوڭقۇر مۇھاكىمە قىلىش زۆرۈرلۈكىنى ھېس قىلىپ قالدىم.

روھن جى ئەپەندىنىڭ بايان قىلىشچە، 18 ـ يانۋاردا ئالىي تەپتىش مەھكىمىسى بىلەن جامائەت خەۋپسىزلىكى مىنىستىرلىكى تېلېۋىزور ـ تېلېفون يىغىنى ئېچىپ، قېچىپ يۈرگەن گۇماندار خيانەتچى ـ پاراخورلارنى (يەنى خيانەتچى ئەمەلدارلارنى) جىددىي ئىزدەپ تۇتۇش توغرىسىدا مەملىكەت بويىچە تاپشۇرۇق بەرگەن؛ شۇ خيانەتچىلەر جەمئىي 4000 دىن ئاشىدىكەن، خيانەت قىلىپ ئېلىپ كەتكەن پۇلى 5 مىليارد يۈەندىن ئاشىدىكەن، ھەربىرىگە 1 مىليون 200 مىڭ يۈەندىن توغرا كېلىدىكەن. دېمەك، بۇ ھەقىقەتەن چىرىكلىككە قارشى تۇرۇپ، خيانەتچىلەرنى جازالاشقا دائىر يېڭى مەسىلە ئىكەن. شۇ 4000 دىن ئارتۇق خيانەتچى ئەمەلدار قانداق قاچۇرۇپ قويۇلدى؟

بۇ ھەقتە روھن جى ئەپەندى «تەكشۈرۈپ كۆرۈش لازىم» دەپتۇ. بۇ ناھايىتى ياخشى گەپ، ناھايىتى توغرا!

«خيانەتچى ئەمەلدارلارنى قاچۇرۇپ قويۇش» نىڭ سەۋەبى

نېمە؟ روھن جى ئەپەندى مۇھاكىمىسىدە بىر تەرەپلىمە گەپ قىلىپ: «خيانەتچى ئەمەلدارلارنى قاچۇرۇپ قويغانلار (خيانەتچى ئەمەلدارلارنىڭ ئۇستىدىكى باشلىقلار، جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىلىرى، تەپتىش ئورگانلىرى، قانۇن ئورگانلىرى، ئىنتىزام تارماقلىرى) قاچقانلار بىلەن تىل بىرىكتۇرمىگەن، ئۇلپەتلەشمىگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ خىزمەتتىكى مەسئۇلىيەتسىزلىكى ئوبيېكتىپ جەھەتتە چىرىكلىككە زامىن بولغان» دەپتۇ. «تىل بىرىكتۇرمىگەن، ئۇلپەتلەشمىگەن» دېگەن خۇلاسە تولىمۇ مۇتلەقلەشتۇرۇلگەن خۇلاسىدۇر. 4000 خيانەتچىنىڭ قېچىش ۋاقتىدا ھېچبىرىنىڭ تىل بىرىكتۇرمىگەنلىكىنى، ئۇلپەتلەشمىگەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بېرەلەيدىغان ئادەممۇ بارمۇ؟ مەلۇم بىر يەردە بىرنەچچە «باج خيانەتچىسى»، «بانكا خيانەتچىسى» چاتاق چىقىدىغانلىقىنىڭ «شەپسىنى ئاڭلاپ» خيانەت قىلغان پۇللارنى ئېلىپ قاچىدىغان چاغدا ئالدىرىماي ـ ئاسقىماي ئوبدان تەييارلىق كۆرۈپ، بىمالال قېچىپتۇ ھەتتا ئەر ـ خوتۇن بىللە بەخىرامان قېچىپتۇ، قېچىپ كەتكىنىگە بىرقانچە يىل بولغان بولسىمۇ ھازىرغىچە «ئومۇمىي تۇتۇش بۇيرۇقى»، «ئىز قوغلاپ تۇتۇش بۇيرۇقى» چىقىرىلماپتۇ، ئۇلار ئۇزۇن ۋاقىتتىن بۇيان خەۋپ، ئەندىشىسىز خىرامان يۈرۈپتۇ. شۇ خيانەتچى چاشقانلارنى ئوغرى مۇشۇكلەر بىلەن تىل بىرىكتۇرمىگەن، ئۇلپەتچىلىكى يوق دەپ كىم ئېيتالايدۇ؟ بۇ «قوي يوقالغاندىن كېيىن قوتانىنى پۇختىلاش» ئەمەس، بەلكى «قوتانىنىڭ ئىشكىنى ئېچىۋېتىپ قوينى قاچۇرۇش» دۇر؛ بۇ «خىزمەتتىكى مەسئۇلىيەتسىزلىك»، «خىزمەتتىكى سەۋەنلىك» مۇ ئەمەس؛ بەلكى «مۇشۇك بىلەن چاشقان تېپىشىپ قالغان» لىقى، «مۇشۇكنىڭ چاشقانىنى ئاۋايلاپ قاچۇرغانلىقى» مەسىلىسىدۇر. ئەلۋەتتە، شۇ 4000 خيانەتچى چاشقانىنىڭ ھەممىسى مۇشۇك بىلەن تىل

بىرىكتۇرۇپ ، قېچىپ كەتكەن دېگىلىمۇ بولمايدۇ ، كونكرېت مەسىلىنى كونكرېت تەھلىل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ .

قىسقىسى ، «خىيانەتچى ئەمەلدارلارنى قاچۇرۇپ قويۇش» نىڭ سەۋەبى يالغۇز بىرلا بولماي ، A ، B ، C بولۇشى مۇمكىن ؛ «ئىز قوغلاپ تۈتۈش كۇچسىز» بولۇشىنىڭمۇ سەۋەبى بىرلا بولماي ، A ، B ، C بولۇشى مۇمكىن . قانداقلا بولمىسۇن ، ئەقىلنى ئىشقا سېلىپ ، كۆپرەك تەھلىل قىلىش لازىم . ئوبدان تەھلىل قىلغاننىڭ پايدىسى چوڭ بولىدۇ . ھەر ھالدا كېسەلگە قاراپ دورا بەرگەندەك ، «قاشا ـ قوتاننى پۈختىلاپ» ، ئوقنى نىشانلىق ئېتىپ ، ئوبدان تۇزىگەنگە يەتمەيدۇ .

(لۇيۇرەن ئىمزاسىدىكى بۇ مۇھاكىمە «فېلىيەتون» گېزىتىنىڭ 2001 ـ يىل 17 ـ سانىدىن قىسمەن ئۆزلەشتۇرۇپ تەرجىمە قىلىندى .)

لەتىپىلەردىن تەرىملەر

سىياسىي نېسىۋە

ئىدارىدە «باشقارما باشلىقلىرىنىڭ ئۆگىنىش كۇرسى» ئېچىلغاندا ، ئابدۇللا كېسەلخانىدا يېتىپ قالغاچقا كۇرسقا قاتنىشالمىغانىكەن ، تەشكىلات بۆلۈمىگە يېڭى كەلگەن مۇھەممەت ئۇنىڭ ئىسمىنى تىزىملىكتىن ئۆچۈرۈۋېتىپتۇ .

ئۆگىنىش كۇرسىدا ھەربىر ئادەمنىڭ ئېدىتلىق ئورنى بولىدىكەن .

تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ باشلىقى تىزىملىك بويىچە قاراپ كەلسە ، ئابدۇللا يوق ئىكەن . شۇنىڭ ئۈچۈن مۇھەممەتتىن :

ـــ ئابدۇللا كەلمەپتۇغۇ ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ .

مۇھەممەت گەپنىڭ راستىنى قىلىدىغان تۇز يىگىت بولغاچقا ، تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ باشلىقىغا توغرا گەپنى قىلىپ :

ـــ ئابدۇللا كېسەل بولۇپ بالىسىدا يېتىپ قاپتۇ ، شۇڭا كېلەلمەپتۇ ، ـــ دەپتۇ .

ـــ كېسەل دېگەن باشقا گەپ ، ئىسىم دېگەن باشقا گەپ ، ـــ دەپتۇ باشلىق بېشىنى سەل چايقاپ ، ـــ ئىسمىنى رويخەتتىن قالدۇرماسلىق كېرەك .

ـــ ئۆگىنىشكە قاتنىشالمىسا ، ئىسمىنى رويخەتتە قالدۇرغىنىمىز نېمىسى ؟ ـــ دەپتۇ مۇھەممەت .

ـــ بۇ سىياسىي نېسىۋە ، يەنى سىياسىي تەمىنات مەسىلىسى ، ـــ دەپتۇ تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ باشلىقى مۇھەممەتكە ئۆگىتىپ ۋە ئابدۇللانىڭ ئىسمىنى رويخەتكە پۈتۈپ قويۇپتۇ .

داغدۇغا

ئىداره باشلىقىنىڭ ئولتۇراق ئۆيى ئىدارىنىڭ جەنۇبىي رايونىدىكى پەرزەنتلەر مەكتىپى بىلەن تام قوشنا ئىكەن . شۇنىڭ ئۈچۈن ئىداره باشلىقى هەر كۈنى ئاخشامدا ياكى سەھەردە مەكتەپنىڭ مەشىق مەيدانىدا هاۋا يېگەچ تەنھەرىكەت قىلىدىكەن . بىر كۈنى ئىدارىدىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەرگە پەرزەنتلەر مەكتىپىدە ئىداره باشلىقىنىڭ دەرسىنى ئاڭلاش توغرا كەپتۇ . مەكتەپ ئىداره باشلىقىنىڭ ئۆيىگە يان قوشنا بولغاچلىقى ئۈچۈن ، ئىداره باشلىقى سومكىسىنى قولتۇقىغا قىسىپ ئۇدۇللا مېڭىپ بارسا بولىدىكەن . لېكىن ، ئۇ ئۇنداق قىلماپتۇ . ئىدارىسىنىڭ ئۈنى توشۇيدىغان پىكاپى كەلگەندىن كېيىن ، شۇ پىكاپ بىلەن ئاۋۋال ئىدارىسىدىكى ئىشخانىسىغا بېرىپ بىرەم ئولتۇرۇپتۇ ، هېلىقى مەكتەپتە دەرس ئاڭلاشقا بارىدىغان ئادەملەرنىڭ هەممىسى يىغىلىپ ، يالغۇز ئىداره باشلىقىغىلا قاراپ ئولتۇرىدىغان چاغدا ئاندىن سالاپەت بىلەن پىكاپقا چۈشۈپ بېرىپتۇ ، پىكاپتىن چۈشىدىغان چاغدا ئىشخانىنىڭ كاتىپى پىكاپنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ بېرىپتۇ ، مەكتەپنىڭ رەھبەرلىرى پوش - پوش قىلىپ يول باشلاپتۇ ، دەرسخانىغا كىرگەندە بەزىلەر باشلامچىلىق بىلەن چاۋاك چاپتۇ ، پۈتۈن سورۇندا چوڭ داغدۇغا پەيدا بوپتۇ .

تەربىيىنىڭ تۈرى

ئۈچ قارار ئۆزگىنىش كۈرسى ئېچىلىپتۇ . هەربىر قارار كۈرستا دەرس بەرگەنلەر ، دەرس ئالغانلار ئوخشاش ئەمەس ئىكەن .

بىرىنچى قارارىدا ئىداره باشلىقى ، پارتىيە سېكرېتارى دەرس بېرىپتۇ ؛ دەرس ئالغانلار بولسا هەرقايسى تارماقلارنىڭ ئاساسىي رەھبەرلىرى ئىكەن . دەرس بەرگۈچىلەرنىڭ قايتا - قايتا تەكىتلەيدىغىنى ، بىرىنچى باشلىقلىقنى قانداق ياخشى ئورۇنداش كېرەك ، دېگەن گەپلەر ئىكەن .

ئىككىنچى قارارىدا تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ باشلىقى ، ئەمگەك هەققى بۆلۈمىنىڭ باشلىقى دەرس بېرىپتۇ ؛ ئۆگىنىشكە قاتناشقانلارنىڭ هەممىسى هەرقايسى تارماقلاردىكى مۇئاۋىن كادىرلار ئىكەن . بۇنىڭدا «بىرىنچى باشلىق» نىڭ خىزمىتىگە ئوبدان ماسلىشىش كېرەك ، دېگەن گەپلەر ئاساسىي مەزمۇن قىلىنغانىكەن .

ئۈچىنچى قارارلىق كۇرس پېنسىيەدىكى پېشقەدەم كادىرلارغا ئېچىلغانىكەن ، بۇنىڭدا دەرس بەرگەن كىشى ئاللىقاچان پېنسىيەگە چىقىپ كەتكەن سابىق ئىداره باشلىقى ئىكەن . ئۇنىڭ دەرس سۆزلەپ بەرگەنلىرى تامامەن ئۆز ۋاقتىدا ئىداره باشلىقى بولۇپ ئىشلىگەن چاغلىرىدىكى شان - شەرەپلەر ئىكەن .

ئوقۇرمەنلەرنى جەلپ قىلىدىغان بىر مۇنازىرە

ئەدەبىي ئاتالغۇلار لۇغەتلىرىدە ئومۇمەن كۇندىلىك تۇرمۇشنى ماتېرىيال قىلىپ ئېلىپ ، ئۇنىكۇر تىل بىلەن يېزىلغان ماقالە «فېلىيەتون» دەپ ئاتىلىدۇ . ئەسلى فرانسۇز تىلىدىكى ئوت تۇتاشتۇرىدىغان «تۇتۇرۇق» دېگەن مەنىدىن تۇرلىنىپ چىققان بولۇپ ، دۇنياداً نۇرغۇن مىللەتلەرگە ئورتاق سۆز بايلىقلىرى تەركىبىدە قىممەتلىك بىر «مەرۋايىت» قا ئايلىنىپ قالغان . بىز ئۇيغۇرلار ئەدەبىياتنا ئىجتىمائىي تۇرمۇشتىكى ياكى كىشىلەردىكى كەمچىلىك ، يېتىشسىزلىكلەرنى كىنايە بىلەن مەسخىرىلەشتە ۋە شۇنداق ھادىسىلەرنى ئىپادىلەشتە لاتىن تىلىدىن كىرگەن «ساتىرا» دېگەن ئاتالغۇنى ، ئەرەب تىلىدىن كىرگەن «ھەجۋىي» دېگەن سۆزنى قوللانغان بولساقمۇ ، «فېلىيەتون» دېگەن سۆزنى كۆپرەك ئىشلەتمەكتىمىز . ئۇلۇغ ئەدىب لۇشۇن ئىجتىمائىي تۇرمۇشتىكى ، خەلقنىڭ مىللىي مىجەزىدىكى ناچار ، زەئىپ ھادىسىلەرنى نىشانلاپ «نەشتەر» ۋە «نەيزە» ئورنىدا ياراتقان ئەسەرلىرىنى «زاۋېن» دەپ ئاتىغان . بۇ ئاتالغۇمۇ كېيىنكى چاغلاردا بىزدە «ئىشكىنى كەڭ ئېچىۋېتىش» نىڭ خاسىيىتى بىلەن خەلقئارا ئورتاقلىققا ئۇزلەندۈرۈلۈپ ، «فېلىيەتون» دېگەن ھالەتتە ئۆزلىشىپ بارماقتا . بىز بۇ جەھەتتە توغرا بولدا ماڭماقتىمىز . ئىنسانىي ھاياتتىكى يېتىشسىزلىكلەرنى ، يارىماسلىقلارنى تۇزىتىش ، ئوڭشاش ۋە ياكى يوقىتىش ئۈچۈن ، ئۇنىكۇر تىل ، ئاچچىق سۆز كېرەك ؛ ساتىرىك ياكى ھەجۋىي ئۇسۇل بىلەن تەسۋىرلەيدىغان بەدىئىي ئەسەر كېرەك ، ئىككىنچى تۇرلۇك قىلىپ ئېيتقاندا ، ئوت يانداۋرىدىغان شۇنداق «تۇتۇرۇق» كېرەك ، زەردابلارنى چىقىرىپ تاشلايدىغان «نەشتەر» كېرەك ، يەنى ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا ، «فېلىيەتون» كېرەك .

فېلىيەتون ، تېگى ـ تەكتىدىن ئالغاندا ، ئىنسانىي ھاياتنىڭ پاك ، ساغلام ۋە پاراۋان بولۇشىنى مەقسەت قىلىدۇ . «مەن كۆپىنچە نەس باسقان جەمئىيەتتىكى بەختسىز ئادەملەرنى ماتېرىيال قىلىپ تۇرۇپ يازىمەن ، ـ دەيدۇ لۇشۇن فېلىيەتوننىڭ ماھىيىتى ئۇستىدە توختىلىپ ، ـ بۇنىڭدىن

مەقسىتىم ـ شۇ نەسلىكلەرنى ئېچىپ كۆرسىتىپ ، ئۇلاردىن قۇتۇلۇش ، قۇتۇلدۇرۇشقا دىققەتنى تارتىش . »

گېزىت خەۋىرىگە قارىغاندا ، بۇلتۇر 11 ـ ئايدا پايتەختىمىز بېيجىڭدا چىقىدىغان مەركىزىي «خەلق» گېزىتى فېلىيەتون تۇغرىسىدا چاقىرغان مۇھاكىمە يىغىنىدا فېلىيەتونغا دائىر مۇھاكىمە ئۇستىدە ئوتتۇرىغا چىققان بىر نۇقتىنىنەزەر قىزغىن مۇنازىرە قوزغىغان . شائىر ، فېلىيەتونچىي يې يەنبىڭ : «فېلىيەتون يازىدىغان فېلىيەتونچىلار ھازىرقى جەمئىيەتتىكى ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم» لەردۇر ، دەيدۇ . سۇ شۆسەن : «ياق ، ئۇنداق ئەمەس» دەيدۇ چېن سىشۇن بولسا : «ئۇنداق ئەمەس ، راست شۇنداق» دەيدۇ . بۇ نۇقتىنىنەزەرلەر ئۇستىدىكى مۇنازىرە يەنە داۋام قىلىدىغاندەك تۇرىدۇ . خەنزۇ تىلىدىن پايدىلىنالمايدىغان ئوقۇرمەنلەرنىڭ ، بولۇپمۇ ئەدەبىيات ھەۋەسكارلىرىنىڭ ئۇلگە ياكى ئىبرەت ئېلىشىغا ياردىمى تېگىپ قالسا ئەجەب ئەمەس دېگەن ئارزۇ بىلەن بۇ يەردە ئىككى پارچە تەقرىزنى قىسمەن ئۆزلەشتۇرۇپ تەرجىمە قىلدىم . بىرى ـ «فېلىيەتون» گېزىتىنىڭ 2001 ـ يىل 27 ـ فېۋرال سانىدا ئېلان قىلىنغان «فېلىيەتونچى ،ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم ،دۇر ، دېگەن گەپكە ھەيرانمەن» ، ئاپتورى سۇشۇسەن ؛ يەنە بىرى ـ يەنە شۇ گېزىتنىڭ 2001 ـ يىل 23 ـ مارت سانىدا ئېلان قىلىنغان «بىرنەچچە سوئال» ، ئاپتورى چېن سىشۇن .

فېلىيەتونچى «ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم» دېگەن گەپكە ھەيرانمەن

ھازىرقى جەمئىيىتىمىزدە «ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم» كىم ؟ دەپ سوئال قويۇلسا ، ھەتتا ئومۇمىي خەلقنىڭ رايىغا قويۇلغان تەقدىردىمۇ ، فېلىيەتونچى ، دەپ جاۋاب بېرىلىشى ناتايىن . لېكىن

2000 ـ يىلى نويابىردا «خەلق» گېزىتى جىنەيدە ئاچقان «فىلىيەتون مۇھاكىمە يىغىنى» دا شائىر ، فىلىيەتونچى يې يەنبىك ھازىرقى جەمئىيىتىمىزدە «ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم» فىلىيەتون يازغۇچىلار ، فىلىيەتونچىلاردۇر دېگەن كۆزقاراشنى ئوتتۇرىغا قويدى . ئۇ : «ھازىرقى كۈندە فىلىيەتون يېزىۋاتقان ئادەملەر پارتىينى ئەڭ قىزغىن سۆيىدىغان ، خەلقنى قىزغىن سۆيىدىغان ئادەملەردۇر ، يېڭى دەۋرنىڭ ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەملىرىدۇر . چۈنكى ، ھازىرقى كۈندە راست گەپ قىلىدىغان ، ھەق گەپنى قىلىپ رەھبەرلەرگە پىكىر بېرەلەيدىغان ، خەلق ئاممىسى ئىچىدە ، ئىجتىمائىي تۇرمۇشتا مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش توغرىسىدا پارتىيىگە ، دۆلەتكە تەلەپ قويالايدىغان ئادەم قانچىلىك چىقار ؟ پارتىيىگە ، خەلقە ئىلتىجا قىلالايدىغان ئادەم ئەڭ ياخشى ئادەمدۇر» دەيدۇ .

يې ئەپەندى گەپنى تولىمۇ بىر تەرەپلىمە قىلىپ قويدى . كىچىككىنە بىر گۈرۈھ ، چاغلىق بىر جامائەت ئالدىدا (تولىسى ياشىنىپ قالغان 20 نەچچە ئادەم قاتناشقان يىغىن) دا ، فىلىيەتونچىلار «ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم» دەيدىغان دەۋر ئالامىتى بار تەرىپنى ئوتتۇرىغا قويۇشتا مەزھەپچىلىك خاھىشى يوقمۇ ؟ ئەگەر فىلىيەتونچىنى «ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم» دەيدىغان بولساق ، ئازادلىق ئارمىيە جەڭچىسىنى نېمە دېگۈلۈك ؟ خىيانەتچىلىككە قارشى تۇرۇش ئىدارىسىنىڭ كادىرلىرىنىچۇ ؟ 1 مىليارد 300 مىليون ئاھالىنى بېقىۋاتقان جۇڭگو دېھقانلىرىنىچۇ ؟ ئىش ئورنىدىن چۈشۈشكە رازى بولغان ، دۆلەتكە ، كارخانىغا يۈك بولۇپ قېلىشنى راۋا كۆرمىگەن جۇڭگو ئىشچىلىرىنى نېمە دېگۈلۈك ؟ ئالتە ئاي ، بىر يىل ماڭاش ئالالمىسىمۇ دەرسخانىغا كىرىپ دەرس بېرىشنى ئۆكسۈتمىگەن خەلق ئوقۇتقۇچىلىرىنى نېمە دېگۈلۈك ؟ . . . ئۇلار «ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم» ئەمەسمىكەن ؟ ئەجەبا ئۇلار «راست گەپ» قىلامدۇ ؟» «ھەق

گەپ» نى قىلامدۇ ؟ «رەھبەرلىككە پىكىر بېرىش» كە پېتىنامدۇ ؟ ئۇلار جەمئىيىتىمىزگە ئازدۇر ـ كۆپتۇر تۆھپە يەتكۈزمىدىمۇ ؟ ئۇلارنىڭ يەتكۈزگەن تۆھپىلىرى فىلىيەتون يازغۇچىلارنىڭكىچىلىك ، فىلىيەتونچىلارنىڭكىچىلىك يوقمۇ ؟

فىلىيەتونچىلار راست گەپ قىلىدۇ ، لېكىن راست گەپ قىلىدىغانلار يالغۇز فىلىيەتونچىلارلا ئەمەس . دەۋرىمىز داۋاملىق ئىلگىرىلىمەكتە ، جەمئىيىتىمىز داۋاملىق راۋاجلانماقتا ، دۆلىتىمىز داۋاملىق قۇدرەت تاپماقتا ، بۇ ئەھۋالنى ئەمگەكچى خەلقنىڭ تىرىشچىلىقى ئىشلىشىدىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ ، دېمەك ، «ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم» فىلىيەتونچىلار ئەمەس ، ئەمگەكچى خەلقتۇر .

بۇنىڭ تەتۈرىچە ، بەزى ئادەملەرنىڭ نەزىرىدە فىلىيەتونچىلار ، فىلىيەتون يازغۇچىلار ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم ئەمەس ، بەلكى ئەڭ نەپرەتلىك ئادەمدۇر . راست گەپتىن قورقىدىغان ، ھوقۇقنى دەستەك قىلىپ ئىشلىتىشكە ئاشىق بولۇپ قالغان ئادەملەر ، تەختتە ئولتۇرغان چېغىدا جامائەتنىڭ ياخشى چاكىرى بولۇۋالىدىغان ، تەختتىن چۈشكەندە چىرىپ كېتىدىغان ئادەملەر ، ئۇچىغا چىققان سولچىلىق دەۋرىنى سېغىنىدىغان ئادەملەر فىلىيەتونچىلارنى ھەممىدىن بەك يامان كۆرىدۇ . فىلىيەتون نەشتەر ، نەيزە رولىنى ئويناغاندا ، ئۇ ئادەملەر بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلاردا چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىدۇ . مەن بىر پارچە فىلىيەتون يازغانلىقىم ئۈچۈن ، ماشىنا ھەيدەشنى بىلمىدىغان 60 نەچچە ياشلىق بىر قېرى ئادەمدىن تىل ـ ھاقارەت ئىشىتتىم . ئۇ تېلېفوندا ماڭا گەپ بەرمەي ۋاتىلداپ : «1 مىليارد 300 مىليون ئاھالە ئىچىدىن خۇ چاڭچىڭ ۋە چىڭ كېجىدەڭ چىرىك ئۇنسۇرلارنىڭ چىققانلىقى ناھايىتى نورمال ئەھۋال . قىزىل قوغدىغۇچىلار مەدەنىيەت ئىنقىلابى داۋامىدا تارىخنى ئىلگىرى سۈرىدىغۇ !» دېدى . ئۇ سۆزىنىڭ ئاخىرىدا :

«خەپ ، كوچىدا ماشىنا بىلەن سوقۇپ ئۆلتۈرۈۋەتمەيدىغان بولسام . . .» دەپ تەھدىتمۇ سالدى . فېلىيەتون يازىدىغان ئادەملەر ئەنە شۇنداق ئادەملەرنىڭ نەزىرىدە كاللىسى بىر قازاندا قاينىمايدىغان سىنىپىي دۈشمەندۇر . شۇ تېلېفوننى ئالغاندىن كېيىن شۇنى ھەقىقىي چۈشەندىمكى ، جۈڭگودا دېموكراتىيىنى يولغا قويۇش تولىمۇ تەس ئىكەن .

فېلىيەتونچىلار ھېچقاچان «سۆيۈملۈك ئادەم» بولالمىغان ئەمەس . لۇشۈن «سۆيۈملۈك» بولغان ئەمەس ، ئۇ ئۆز دەۋرىدە فېلىيەتون يازغانلىقى ئۈچۈن قانچىلىك تىل ۋە ئاھانەتكە قالمىغان ؟ «ئۇچ ئائىلىلىك كەنت» دىكى ۋۇخەن فېلىيەتون يازغانلىقى ئۈچۈن ئاھانەتكە قالدى ، ئاخىر ئۆزىنى كۆلگە تاشلاپ ئۆلۈۋالدى . دېڭ تومۇ «راست گەپ قىلىش» قا جۇرئەت قىلغانلىقى ئۈچۈن «موللام گېزىت چىقىرىپتۇ ، ئۆلۈك - تاپ گېزىت چىقىرىپتۇ» دەپ ھاقارەتلەندى ، ئۇمۇ «راست گەپ قىلغان» لىقى سەۋەبى بىلەن ئۆز جېنىغا زامىن بولدى — ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالدى . ھازىرقى ۋاقىتتا فېلىيەتون يېزىۋاتقان بەزى ئادەملەرنىڭ بىرنەچچە پارچە فېلىيەتون يېزىش بىلەنلا ئۆزلىرىنى «ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم» دەۋالغىنى خۇددى فېئودال شاھزادىلەرنىڭ تەختكە چىقىشقا ئالدىراپ كەتكەنلىكىگە ئوخشاش بىر ئىش ئەمەسمۇ ؟ ھازىرقى كۈندە لۇشۈندەك «ئىجتىمائىي تەنقىد» بىلەن ، «مەدەنىيەت تەنقىدى» بىلەن شۇغۇللىنالايدىغان كىم بار ؟ كىممۇ ۋۇخەن ، دېڭ تودەك فېلىيەتون يولىدا جاندىن كېچەلەيدۇ ؟

فېلىيەتونچىلار «سۆيۈملۈك ئادەم» ئەمەس ، پەقەت ھۆرمەتلىك ئادەملەردۇر . چۈنكى ئۇلار باشقا نۇرغۇن ئادەملەرگە ئوخشاش راست گەپ قىلالايدۇ . راست گەپ قىلىدىغان ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ھۆرمەتكە سازاۋەر بولىدۇ ، لېكىن ئۇلارنىڭ سۆيۈملۈك بولۇشى ناتايىن . لېكىن فېلىيەتونچىلار

جامائەت ئالدىدا راست گەپ قىلىدىغان بولغاچقا ، ئادەتتىكى ئادەملەردىن غەيرەتلىكرەك ، ئەقىللىقراق بولىدۇ . فېلىيەتونچىلار تولا چاغلاردا دەرد تارتقان دەردمەنلەردۇر ، ئۇلار ئادەتتىكى ئادەملەرگە ئوخشاش قۇياش نۇرىدا ياشاۋاتقان بولسىمۇ ، لېكىن ئۇلار ئادەتتىكى ئادەملەرگە قارىغاندا قاراڭغۇلۇقنى ، رەزىللىكلەرنى كۆپرەك كۆرىدۇ ، ئۇنى بايان قىلىپ قورسىقىنى بوشىتىۋالمىسا دەردى چىقمايدۇ . شۇنداق بولسىمۇ ، قورسىقىدىكىنى ھەقىقەتەن خالىغىنىدەك بايان قىلالايدىغان فېلىيەتونچى قانچىلىك ؟

بىرنەچچە سوئال

سۇ شۆسەن ئەپەندىنىڭ : «فېلىيەتونچى ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەمدۇر ، دېگەن گەپكە ھەيرانمەن» سەرلەۋھىلىك ماقالىسىنى ئوقۇپ چىققاندىن كېيىن ، خۇددى كېكىردىكىگە قىلتىرىق كەپلىشىپ قالغان ئادەمدەك بولۇپ قالدىم . ئويلىغانلىرىمدىن سۇ ئەپەندىگە بىرنەچچە سوئال قويغۇم كەلدى ، يېشىپ بەرسىكەن .

بىرىنچى ، «جىنتەيدىكى فېلىيەتون مۇھاكىمە يىغىنى» شان - شەۋكەتلىك نام بېرىش يىغىنى ئەمەس ، مەنسەپ ، ئوردىن بېرىش يىغىنىمۇ ئەمەس ، ئۇنۋان باھالاش يىغىنىمۇ ئەمەس . يې يەنىبىر ئىنكاسچى فېلىيەتونچى يېڭى زامانىدىكى ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەملەردۇر ، دېگىنىڭىزمۇ يولى بار ، بۇ ناھايىتى ئادەتتىكى بىر گەپ . بۇنىڭ فېلىيەتونىنىڭ ئابرۇيىنى ، يازغۇچىنىڭ ئىززىتىنى ئۆستۈرۈشكە مەلۇم پايدىسى بار (ئىززەتنى ئۆستۈرۈش يازغۇچىنىڭ ئۆزىگە باغلىق ، ئەلۋەتتە) ؛ فېلىيەتون يازغۇچىلار بۇنىڭدىن خۇشال بولۇشى كېرەك ، بۇ گەپنى ماقۇل كۆرسۇن ياكى ماقۇل كۆرمىسۇن ، ئۆپكىلىمەي چىرايلىق

مۇزاكىرىلەشكىنى ياخشى ئىدى . لېكىن سۇ ئەپەندى خوددى پۇلىنى قەرزگە بېرىپ قويغاندىن كېيىن ئالالمىغان ئادەمدەك قاتتىق ئۆپكىلەپ كېتىپتۇ ، ماقالىسىدە فىلىيەتونچىلارنى ھەدەپ كەمسىتكەندىن تاشقىرى ، يامان گەپلەر بىلەن قاساپتۇ . ئۆزىنى كەسپىداش دەپ بىلگەن بۇ ئادەمنىڭ خىيالى نېمىكىن تاك ؟ !

ئىككىنچى ، يې يەنىڭ ئۆزىنىڭ قاراشلىرىنى ۋە نۇقتىئىنەزىرىنى ئىلمىي مۇھاكىمە يېغىندا ئوتتۇرىغا قويغان ، مېنىڭچە ، بۇنى ئەيىبلەشنىڭ ھاجىتى يوق . لېكىن سۇ ئەپەندى بولسا يې يەنىڭنى بىر كىچىك گۇرۇھ (سۇ ئەپەندى بۇ «گۇرۇھ» نى سىياسىي بەتنام بىلەن ئاتىغان) ، بىر جامائەت يېغىندا «دەۋر ئالامىتى بار تەرىپ» نى ئوتتۇرىغا قويغانلىقىنى «مەزھەپچىلىك خاھىشى يوقمۇ ؟» دەپ ئەيىبلەپتۇ . قېنى ئېيتىپ باقسۇنچۇ ، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى ئاچقان يېغىندا ، شۇنچىلىك سۆز ئەركىنلىكى يوقمۇ ؟ ئازغىنە ئادەم قاتناشقان يېغىندا سۆزلىسە مەزھەپچىلىك قىلغانلىق بولسا ، ئادىمى كۆپ سورۇندىكىسى نېمە قىلغانلىق بولىدۇ ؟

ئۇچىنچى ، سۇ ئەپەندىنىڭ قارىشىچە ، مەلۇم ئادەمنىڭ ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم دەيدىغان بولساق ، قالغان ئادەملەر سۆيۈملۈك بولماسمىش . مېنىڭ قارىشىمچە ، بەزى ئادەم شۇنداق تەرىپىنى ئوتتۇرىغا قويۇشتا ئاساسەن راست گەپ قىلىشتىن قورقۇپ يۇرگەنلىكىمىزنى نىشانغا ئالغان ؛ يۇرەكلىك ، جىگەرلىك فىلىيەتونچىلاردىن ئۆگىنىشنى ، پارتىيە ۋە خەلق مەنپەئىتى ئۈچۈن ئۇندەپ ، ھەر خىل ناچار ھادىسىلەرنى توگىتىشنى ، زامانىۋى قۇرۇلۇشقا ھەممە بىردەك كۈچ چىقىرىشنى تەشەببۇس قىلماقچى . ئىجتىمائىي ئەھمىيىتىدىن قارىشىمىز لازىمكى ، بۇ يەردە فىلىيەتونچىلارغا تاج

كىيدۇرۇۋاتقان ، ئۇنى كۆتۈرۈپ ، بۇنىڭ چۆكۈرۈپ ، باشقا ئەمگەكچىلەرنى فىلىيەتونچىلاردەك سۆيۈملۈك ئەمەس دەۋاتقان گەپ يوق .

ئۆز ۋاقتىدا ، ئامېرىكىغا قارشى تۇرۇپ چاۋشيەنگە ياردەم بېرىلىۋاتقان چاغدا ، پىدائىيلار قوشۇنىدىكى جەڭچىلەرنى ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم دەپ تەرىپلىگەنلىكمۇ ئۇلارغا كۆيۈنگەنلىك ئىدى . بۇ ئەھۋال ئۆز ۋاقتىدا خەلقىمىزنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك قىزغىنلىقىنى ناھايىتى زور دەرىجىدە ئۇرغۇتقانىدى . لېكىن ھېچكىم ھېچقاچان ئۆز ۋاقتىدىكى ئازادلىق ئارمىيىنى ، ئىشچىلارنى ، دېھقانلارنى ۋە ئىنقىلابىي كادىرلارنى پىدائىيلار قوشۇنىدەك سۆيۈملۈك ئەمەس ، دېمىگەن .

«ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم» دېگەن تەرىپنى فىلىيەتونچىلارغا نىسبەتەن مەجھۇل گەپ دەيمىز ، بۇنداق تەرىپنى خەلق ئاممىسى يۇرىكىدىن چىقىرىپ ماقۇللىغاندا ھېسابقا ئۆتىدۇ ، لېكىن دەككىسى بېرىلگەن ، بېرىلمىغان ئادەملەرنىڭ ماقۇللىشىنى ھەرگىز ئۇمىد قىلماسلىق كېرەك . راست گەپتىن قورقمىغان ، ھوقۇقنى دەستەك قىلىۋالمىغان ، خىيانەتچىلىك بىلەن چىرىپ كەتكەن ، ھەددىدىن ئارتۇق «سول» چىلىق دەۋرىنى سېغىنمىغان ئادەملەرنىڭ فىلىيەتونچىلارنى يامان كۆرگەنلىكى سەۋەبى بىلەن ئۆزىمىزنى پەسلەشتۈرۈپ ، ئۇركۇپ كەتمەسلىكىمىز لازىم .

سۇ ئەپەندى ئۆزىنىڭ ماقالىسىدە « ‹ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم› فىلىيەتونچىلار ئەمەس ، ئەمگەكچى خەلقتۇر » دەپتۇ . غەلىتە گەپ . ئەجەبا ، فىلىيەتونچىلار ئەمگەكچى بولماي ، ئېكسپىلاتاتسىيەچىمىكەن ؟ سۇ ئەپەندى ، سىز بۇ يەردە يەنە بىر كىچىككىنە ساۋات خاتالىقى سادىر قىلىپسىز . سىزنىڭچە بولغاندا ، «ئەمگەكچىلەر قاتارىدا فىلىيەتونچىلاردىن باشقا ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ئەڭ سۆيۈملۈك» دېسەك تېخىمۇ ئېنىق بولىدىكەنتۇق : شۇنى بىلىشىمىز لازىمكى ، ھازىر فىلىيەتونچىلارنىڭ بىرمۇنچىسى ياخشى يېزىۋاتىدۇ ، ئۇلار

شەخسي غەرەزلىك بولمىغاچقا ئۇركۈپ - قورۇنۇپ ئولتۇرماي ، خەلق مەنپەئىتى ئۈچۈن گەپ قىلىۋاتىدۇ ، پەزىلىتى ئۈستۈن ؛ ياۋۇز - ئۆكتەم كۈچلەرگە قارشى جەسۇرانە كۈرەش قىلىۋاتىدۇ ، شۇنىڭ ئۈچۈن خەلق ئاممىسىنىڭ مېھىر - مۇھەببىتىگە ۋە ئىززەت - ھۆرمىتىگە نائىل بولماقتا . مېنىڭ بىلىشىمچە ، جەنۇبتىكى مەلۇم گېزىتكە فېلىيەتون يېزىپ تۇرىدىغان مەلۇم يازغۇچىلارنىڭ بەزىسى ئېغىر زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان ھەتتا جان خەۋپىگىمۇ دۇچار بولغان . سۇ ئەپەندىنىڭ بايان قىلغانلىرىغا قارىغاندا ، ئۇ ھەم زىيانكەشلىككە ئۇچرىغانلارنىڭ بىرسى ئىكەن ، شۇڭا بۈاستە ھېسسىياتقا ئىگە بولسا كېرەك .

سۇ ئەپەندى ماقالىسىنىڭ ئاخىرىدا : «قورسىقىدىكىنى ھەقىقەتەن خالىغىنىدەك بايان قىلالايدىغان فېلىيەتونچى قانچىلىك ؟ » دەپ سوئال قويۇپتۇ . قورساقتىكىنى خالىغانچە بايان قىلىش تامامەن سۇبېيېكتىپ ئەھۋال ئەمەس ، ئۇنىڭدا ئوبېيېكتىپ ئامىللار بار . مەسىلەن بەزى جايلارنىڭ رەھبەرلىرى مېنىڭ گېپىمنى گەپ دەيدۇ ؛ بەزى جايلاردا پارتىيىنىڭ جامائەت پىكرى ئازارەتچىلىكى پرىنسىپىنى ئىجرا قىلىش تەس ؛ «كەسىپداش» لارنىڭ يوشۇرۇن ئاتىدىغان ئوقلىرىمۇ يوق ئەمەس ، ئەلۋەتتە . سۇ ئەپەندىنى مىسال قىلساق ، بەزىلەر يىغىندا ئۆزىنىڭ بىرەر كۆزقارىشىنى ئوتتۇرىغا قويسا ، ئۇنىڭغا دەرھاللا «مەزھەپچى» لىك قالپىقىنى كىيدۈرگەن . بۇنداق ئەھۋالدا كىممۇ «قورسىقىدىكىنى خالىغانچە بايان قىلىش» قا جۈرئەت قىلالىسۇن ؟ يې يەنىبىگىنى مەشھۇر يازغۇچى دەپ ھېسابلاش مۇمكىن ، ئۇ شۇنداق كۆرگۈلۈكلەرگە ئۇچرىغان يەردە ، تېخى نامى چىقمىغان باشقا يازغۇچىلار توغرىسىدا بىرنېمە دېمەك تەس . ئۇلار «قورسىقىغىلا يۇتۇپ ، تېشىغا چىقىرالمايدۇ» غان ھالغا قېلىشى مۇمكىن .

ئالما تەقسىماتى

گېزىتتىن كۆرگەنلىكىم ئېسىمدە تۇرۇپتۇ ، لېكىن قايسى گېزىت ئىكەنلىكىنى ئەسلىيەلمىدىم . ئېسىمدە قالغانلىرىنى سۆزلەپ بېرەي .

ئامېرىكىلىق بىر پىسخولوگىيە ئالىمى ئاننىڭ بالىغا ، يەنى ئادەمنىڭ پۈتۈن ئۆمرىگە قانداق تەسىر قىلىدىغانلىقىنى بىلىپ بېقىش مەقسىتى بىلەن روناق تاپقانلاردىن 50 ئادەمنى ، جىنايەتچىلەردىن 50 ئادەمنى نىشانلاپ ، ئانكېتزىنىڭ سىزگە قانداق تەسىرى سېزگەنلىكىنى بايان قىلىپ بەرسىڭىز ئىكەن ، دېگەن مەزمۇندا سالام خەت يازغانىكەن ، ئۇلاردىن كەلگەن جاۋاب خەتلەردىن ئىككىسىنىڭ مەزمۇنى ئالىمغا ناھايىتى چۈشۈر تەسىر قىپتۇ . شۇ خەتلەرنىڭ بىرى ئاق سارايدىكى مەشھور بىر ئادەمدىن كەلگەنىكەن ؛ يەنە بىرى جىنايەت سەۋەبى بىلەن تۇرمىدە قامىلىپ ياتقان بىر گۇناھكار مەھبۇستىن كەپتۇ . بۇ خەتلەرنىڭ ھەر ئىككىسىدىلا ئوخشاش بىر ۋەقە بايان قىلىنىپتۇ : ئالما تەقسىماتى .

تۇرمىدىكى گۇناھكار يازغان خېتىدە مۇنداق دەپتۇ : «كىچىك ۋاقتىمدا بىر كۈنى ئانام بىرنەچچە ئالما ئېلىپ كەپتۇ . قارىسام قىزىللىرىمۇ ، كۆكلىرىمۇ بار ئىكەن ، بەزىسى چوڭ ، بەزىسى كىچىك ئىكەن . ئاشۇ قېتىمقىزىل قىزارغان ھەم چوڭ ئالمىغا كۆزۈم چۈشتى ، لېكىن كۆزۈم چۈشكەن شۇ ئالمىنى مەن ئالاي دەپ ئاغزىمدىن چىقىرىپ بولغۇچە ئۇكام دەرھاللا ، ئانا ، ئاۋۇ قىزىل يوغان ئالمىنى ماڭا بېرىڭ ، دەپ تالاشتى . بۈنى ئاڭلاپ ، ئانام :

— ئوبدان بالا دېگەن ئوبدان نەرسىنى باشقىلارغا ئۆتۈنۈپ بېرىدۇ ، بىرەر نەرسىنىڭ مېھرىدىن كېچىشنى بىلمەش كېرەك ، — دەپ هومايدى .

شۇنىڭ بىلەن دەرهال بىر ئەقىل تاپتىم - ده ، ئاغزىمدىن تېخى چىقمىغان گېپىمنى يۆتكەپلا :

— ئانا ، هەممىدىن كىچىك ئالمىنى ماڭا بېرىڭ ، هەممىدىن چوڭى ئۇكامغا قالسۇن ، — دېدىم .

ئانام بۇ سۆزۈمنى ئاڭلاپ ناهايىتى خۇرسەن بولدى ، شۇ گېپىمگە هەم قىزىل ، هەم يوغان ئالمىنى ماڭا مۇكاپات قىلىپ بەردى . شۇنىڭدىن باشلاپ يالغان گەپ قىلىشنى ئۆگىنىپ قالدىم . كېيىنچە بېرىپ - بېرىپ ئۇرۇشىدىغان ، تالىشىدىغان ، ئوغرىلايدىغان ، بۇلايدىغان بولدۇم . كۆزۈم چۈشكەن نەرسىنى قولۇمغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن هەرقانداق ئىشنى قىلىشتىن يانمايدىغان بولدۇم . ئاخىر ، مانا ئەمدى تۇرمىگە تاشلاندىم .»

ئاق سارايدىكى مەشهور ئەربابتىن كەلگەن خەتتە مۇنداق گەپلەر بار ئىكەن : «كىچىك ۋاقتىمدا بىر كۇنى ئانام بىرنەچچە ئالمىنى ئالدىمىزغا قويدى ، ئۇلارنىڭ بەزىسى قىزىل ، بەزىسى كۆك ، بەزىسى چوڭ ، بەزىسى كىچىك . ئۇكام بىلەن ئىككىمىز ئالمىنىڭ چوڭىنى تالىشىپ قالدۇق . ئانام هەممىمىزدىن بەك قىزىل هەم يوغان ئالمىنى قولىغا ئېلىپ :

— مانا بۇ يوغان هەم قىزىل ئالما ناهايىتى يېيىشلىك ، هەممىمىزنىڭ يېگۈمىز كېلىدۇ . قېنى ئەمسە مۇسابىقىلىشىڭلار . دەرۋازا ئالدىدىكى ئۇچ پارچە چۆپلۇكنى ئاكا- ئۇكا ئۇچىڭلار بىر پارچىدىن ئۇلۇشۇۋېلىپ ، ئۆسۈپ كەتكەن ئوت - چۆپلەرنى تەكشىلەپ قىرقىڭلار ، قايسىڭلار هەم تېز ، هەم ياخشى قىرقساڭلار ، بۇ ئالما شۇنىڭ بولسۇن ، — دېدى .

بىز ئۇچەيلەن ئوت - چۆپنى مۇسابىقە بىلەن قىرقىدۇق ،

نەتىجىدە ، هەممىدىن يوغان ئالما ماڭا تەگدى . ئانامغا ناهايىتى كۆپ رەهمەت ئېيتتىم ، چۈنكى ئۇ ماڭا ناهايىتى ئاددىي ۋە لېكىن تولىمۇ مۇهىم بىر هەقىقەتنى بىلدۈردى .»

گېزىتتە يېزىلغانلىرىنى ئەسلىشىمچە ، گېزىتتىكى خەۋەرنى يازغان قەلەم ئىگىسى يازمىش — بايانلىرىنىڭ داۋامىدا : بۇ ئىككى هېكايە هەقىقەتەن ئاپىرىن ئوقۇشقا ئەرزىيدىغان چوڭقۇر مەنىلىك ئىكەن . مەنمۇ ئالما تەقسىملەشكە دائىر بىر هېكايە توقۇپ بېرەي دەيدۇ : « . . . ئانىسى قىزىل ، كۆك ئالمىدىن بىرنەچچىنى ئەكەپتۇ ، ئالمىنىڭ بەزىسى چوڭ ، بەزىسى كىچىك ئىكەن . بىر ئانىدىن ئاكا - ئۇكا بىرنەچچە بالا ئىكەن . بۇلارنىڭ هەممىسىنىڭ كۆزى هەم قىزىل ، هەم يوغان ئالمىغا چۈشۈپ ، نەپسى تاقىلداپتۇ .

— هەممىڭلارنىڭ كۆزى هەم قىزىل ، هەم يوغان ئالمىغا چۈشۈپتۇ . ئۇنداق بولسا ، — دەپتۇ ئانىسى ، — دەرۋازا ئالدىدىكى ئۇچ پارچە چۆپلۇكنى ئاكا - ئۇكا ئۇچىڭلار بىر پارچىدىن بۆلۈشۈۋېلىڭلار ، ئوت - چۆپلەرنى مۇسابىقە بىلەن تەكشىلەپ قىرقىڭلار ، قايسىڭلار هەم تېز ، هەم ياخشى قىرقساڭلار ، هەم چوڭ ، هەم قىزىل ئالمىنى شۇ ئالسۇن .

بالىلارنىڭ چوڭى قورال - سايمانلارنى تەييارلاپ ، ئاپتاپتا كۆيۈپ - پىشىپ ئىشلەپتۇ ، چۆپلۇكتىكى ئىش - كۈشلەرنى تۈگىتىپ ، تەرگە چۆمگەن هالدا ئانىسىنىڭ ئالدىغا بارسا ، ئۇستەلدە ياڭاقتەك كىچىك بىرلا ئالما قاپتۇ ، ئىككى ئۇكىسى ئانىسىنىڭ يېنىدا ئالمىنىڭ هەم قىزىل ، هەم چوڭلىرىنى هۇزۇر بىلەن غاجىلاپ يەپ ئولتۇرۇپتۇ .

— ئانا ، قىزارغان چوڭ ئالمىلار قېنى ؟ — دەپ سوراپتۇ چوڭ ئوغلى .

— نېمانداق كۆزى تويماس ئاچ كۆز بولۇپ كەتتىڭ ؟ — دەپ كايىپتۇ ئانىسى .

ـــ كىم ياخشى ئىشلىسە ئالمىنىڭ ھەم قىزىل ، ھەم يوغىنى شۇنىڭ بولىدۇ دەپ ۋەدىلەشكەنتۇققۇ ؟ ـــ دەپتۇ چوڭ ئوغلى ئەقىدىسىگە يىغلاپ .

ـــ مىننەت قىلما ! ـــ دەپتۇ ئانىسى قاپاقلىرىنى تۆ-رۈپ ، ـــ مۇددىئايىڭ توغرا ئەمەس ، قىلغان ئىشلىرىڭ مىننەتلىك ئىكەن !

ـــ شۇنداقمۇ دەپ تۇرايلى ، ئەمىسە ئۇكىلىرىم ئىشلىمەپتۇغۇ ؟

ئانىسى قاتتىق غەزەپلىنىپتۇ :

ـــ شۇنداق ئىشلىيەلەيدىكەنسەن ، نېمىشقا ئۇلارنىڭ ئورنىدا ئىشلەپ قويمۇدۇڭ ؟

چوڭ ئوغلى دەردىنى يۇتۇپ ، نېرى كېتىپتۇ ، ئانىسىنىڭ ئۇكىلىرىنىڭ مازاق كۈلكىلىرى ئارقىسىدىن ئاڭلىنىپ تۇرۇپتۇ . »

قەلەم ئىگىسى خەۋىرىنىڭ ئاخىرىنى مۇنداق چۈشۈرۈپتۇ :

«بۇ ھېكايە ئىلگىرىكى جۈڭگونىڭ مەلۇم جايلىرىدىن چىققانىكەن . ھازىرمۇ ۋە بۇنىڭدىن كېيىنمۇ چىقىۋاتقان بولۇشى ، چىقىشى ئېھتىمال . »

مايمۇنجان سۇن ۋۇكۇڭنىڭ ئىش ئورنىدىن قالدۇرۇلۇشى توغرىسىدا قىسسە

مەغرىبتىن بۇددا كالامۇللاسى ئەكېلىش خىزمىتىنى گۇرۇپپىسىدا خەرجى ـ خىراجەت قىس بولۇپ قالغانلىقى ، ئاقنانچى ئادەملەرنىڭ كۆپىيىپ كەتكەنلىكى سەۋەبى بىلەن يەۋالاي ، ئىچىۋالاي دەيدىغان ھادىسە پەيدا بوپتۇ . بۇ ئەھۋال خىزمەت گۇرۇپپىسىنى يول بويى كۈتۈۋالغان ئەللەرنى نارازى قىلىپ قويۇپتۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكى ئادەملەردىن بىرسىنى ئىش ئورنىدىن قالدۇرۇش توغرا كېلىپ قاپتۇ .

كىمنى ئىش ئورنىدىن قالدۇرۇش كېرەك ؟

كىمنى ئىش ئورنىدىن قالدۇرۇش كېرەكلىكى توغرىسىدا خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى تاڭ سامگاھى (تەرجىمانىدىن ئىزاھات : سامگاھ دېگەن سۆز «راھىب» دېگەن سۆزنىڭ بۇددا تىلىدىكى ئەسلى ئاتىلىشى ، دىنىي خىزمەتتە تائەت ـ ئىبادەت پائالىيەتلىرىنى ۋە باشقا ئىشلارنى باشقۇرغۇچى) تولا باش قاتۇرۇپ بىرنەچچە كېچە كىرپىك قاقماپتۇ .

تاڭ (خاندانلىقى) سامگاھى ھەممىدىن ئاۋۋال ئاق بوز ئاتنى كۆز ئالدىغا ئەكەپتۇ ، لېكىن يەنە دەرھال يالتىيىپتۇ . ئاق بوز ئات ئەسلىدە شەرقىي دېڭىز پادىشاھىنىڭ ئوغلى ئىكەن ، پادىشاھ بەزى گەپ ـ سۆزدىن قاچۇرۇپ ، ئۇنى موشۇ گۇرۇپپىدا ئىشلىسۇن دەپ ئەۋەتكەنىكەن . شەرقىي دېڭىز پادىشاھى پۈتۈن مەملىكەتتىكى سۇ دىيارىنى باشقۇرىدىغان تۇرسا ، ئۇنى قانداقمۇ رەنجىتكىلى بولسۇن ؟ ! يەنە تېخى گەپ بار : ئاق بوز ئات ئىش

ئورنىدىن قالدۇرۇلسا ، مېنىڭ مىنىدىغان نەرسەم يوق بولمامدۇ ؟ ھازىر مەغرىبكە كېتىۋاتىمىز ، بۇ تۆگىمەس يولنى ئۆز ئايىغىم بىلەن مېڭىپ قانداقمۇ چىدارمەن ؟ گېزىتتە مەلۇم بىر ئەمەلدارنىڭ ئىشخانىدىن مېھمانخانىغا ئاران 100 مېتىر كېلىدىغان يولنى پىكاپ بىلەن بېرىپ - كېلىدىغانلىقىنى يېزىپتۇ . مەن ئەمىلىم كىچىك بولسىمۇ باشقارما باشلىقى دەرىجىسىگە توغرا كېلىمەن ، يەنە تېخى تاڭ رەئىس جۇمھۇرنىڭ ئالاھىدە ئەلچىسى ، رېئېزور مەن ، مېنىڭ ئاتلىق يول يۇرگىنىمۇ خىزمەتتە پاك ، ئىنسابلىق بولغانلىقىم .

ئىش ئورنىدىن قالدۇرۇشقا ئاق بوز ئات توغرا كەلمەپتۇ .

ئۇنداق بولسا ، ئۇچىنچى شاگىرتىم شامانارا كاچو ؟

(تەرجىماندىن ئىزاھات : شامانارا كا ــ بۇددا ئاتالغۇسى بولۇپ ، ئىستىقامەت قىلغۇچى دېگەن مەنىدە قوللىنىلىدۇ .) ئۇ كۇچ - قۇۋۋەت ، ئىستىقامەت - ئىخلاس جەھەتتە باشقا ئىككى بۇرادىرىگە يېتەلمەيدۇ ، لېكىن تاپا قىلماي ، زارلانماي ، قاقشىماي باش چۆكۈرۈپ ئىشلەيدۇ ، ھازىرقى كۈندە ئۇنىڭدەك قۇلىقى يۇمشاق ، گەپ ئاڭلايدىغان خادىم ئاز قالدى . ئۇ ئىش ئورنىدىن كېتىپ قالسا ، ئەپكەش كۆتۈرىدىغان ئىشنى كىم قىلىدۇ ؟

مايمۇنجان تەنتەك ، ھولولۇپ ، ئۆزىنى ناھايىتى ئۇستۇن چاغلايدۇ ، ھاكاۋۇر .

پەرھىزكار چوشقىباي سىلاۋنىيا (تەرجىماندىن ئىزاھ : سىلاۋنىيا ــ بۇددا ئاتالغۇسى ، سەككىز ئىشتا ، يەنى جانلىقلارغا زۇلۇم قىلماسلىق ، ئوغرىلىق قىلماسلىق ، ھارامخورلۇق قىلماسلىق دېگەندەك سەككىز پەرھىزگە ئەمەل قىلغۇچى دېگەن مەنىدە قوللىنىلىدۇ .) بولسا قورسىقىغا ئامراق ، نەپسى تويماس ، قاشاڭ ، ھۇرۇن .

يەنە شۇ ئىستىقامەتچى شامانارا كا جانغا ئەسقاتىدىكەن . بۇ

مەغرىب سەپىرىدە شامال تېگمىپ زۇكام - پۇكام بولۇپ قالسام ، سۇ توشۇپ چاي - پاي قاينىتىدىغان ، ئاش - تاماق ئېتىدىغان ، كىر - قات يۇيىدىغان ئادەم بولمىسا بولماس ؟

ئىش ئورنىدىن قالدۇرۇش ھۆججىتىدىكى شەرتلەرگە قارىغاندا ، ئىككىنچى شاگىرت ، پەرھىزكار چوشقىباي سىلاۋنىيانانى ئىش ئورنىدىن قالدۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ . بىراق خادىملارنى قىسقارتىش توغرىسىدىكى خەۋەر تارقىلىشى بىلەنلا ئۇ چوشقىباي كاتتا باي قېينىتىسى ــ مۇشاۋىر غوجامنى ماڭدۇرۇپ ، بىر تال ئالتۇن بويۇن زەنجىرى ، ئۇچ دانە گۆھەر كۆزلۈك ئۈزۈكنى يارىشىق دەپ ئەۋەتىپتۇ . ھەي ي - ي . . . باشقىلار سۆڭگۈتكەن يارىشىقنى ئالغان ئادەمنىڭ تىلى تۇتۇق بولىدىكەن . شۇنداق تۇرسا ئۇنى قانداقمۇ ئىش ئورنىدىن ھەيدەۋەتكىلى بولسۇن ؟ ! ئۇنىڭ ئۇستىگە ، بۇ چوشقىباي قولىدىن ھېچقانداق ئىش كەلمەيدىغان ئادەممۇ ئەمەس ، ئۇنىڭ ئاغزىدا گېپى بار ، خۇشامەتچىلىكنى قاملاشتۇرالايدۇ . ئىنساپ بىلەن گەپ قىلسام ، چوشقىباينىڭ بەزى گەپلىرىنى ئاڭلىسام ھەقىقەتەن كۆڭلۈم ئېچىلىپ قالىدۇ . ئادەمنىڭ ئىچى سىقىلىدىغان مەغرىب سەپىرىدە شۇ چوشقىباي بولسىلا كۆلكە - پاراڭ كەم بولمايدۇ .

بۇلارنى ئىش ئورنىدىن قالدۇرۇشقا توغرا كەلمەيدىكەن . چوڭ شاگىرت مايمۇنجان سۇن ۋۇكۇڭنى ئىشتىن ھەيدەش كېرەك بولدىمۇ ؟ مايمۇنجان زېرەك مۇھاپىزەتچى ، ئۇنىڭ ماھارىتى ئۇستۇن . بىراق ھازىر ھەممىمىز قانۇن - تۈزۈملۈك جەمئىيەتتە ياشاۋاتىمىز ، ئۇلۇغ تاڭ پادىشاھلىقىنىڭ كاتتا سامگاھىنىڭ قەدىمى يەتكەنلىكى دۆلەتنىڭ قايسى بىرىدە ساقچى ماشىنىلىرى ئالدىدا مېڭىپ يول ئاچمىسۇن ، ھەربىي ئەترەتلىرى چاجاڭ ئۇرۇپ قوغداپ ماڭمىسۇن ؟ ئوغرى - قاراقچى دېگەن بىرنېمىلەر شەپىنى ئاڭلىمايلا شىيىندەك

قېچىۋاتسا ، مايمۇنجانغا خەۋپلىك چاغدا كارامىتىنى كۆرسىتىدىغانغا نەدىمۇ پۇرسەت چىقار ؟ ھە ، تېخى سۇن ۋۇكۇڭ دېگەن بۇ بىرنېمە ئۆزىنىڭ رەھبەرلىرىنى كۆزىگە ئىلمايدۇ ، خالىغىنىنى قىلىدۇ ، تەنتەك ، ئۇنىڭ نەزىرىدە تەشكىل - پەشكىل ، ئىنتىزام - پىنتىزام دەيدىغان نەرسە يوق ؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەرشىنىڭ شاپتۇلىنى ئوغرىلاپ يېگەن ، ئەرشىنى مالىماتاڭ قىلغان شالتاقلىرى بار . ھەقىقەتچى تاتىھاگاتو (بۇددا ئەۋلىياسى بولغان ساكيامونىنىڭ سۈپەتلىرىنىڭ بىرى بولۇپ ، ھەقىقەتچى ، ھەق دېگەن مەنىلەردە قوللىنىلىدۇ — تەرجىمان ئىزاھى) ، ئەرش شاھىنشاھى ، شەپقەتلىك ئاۋالوكتسۋارا بۇۋىم ، ھۆر - پەرى ۋاڭمۇ ئانامىلارنىمۇ رەنجىتكەنىكەن . مانا شۇنداق قەرەللىك پارتلايدىغان بومبىنى ئۆز يېنىمدا ساقلىسام ، ئەھۋال دائىم شۇنداق تۇرۇۋەرسە يۇقىرىدىكى رەھبەرلەرمۇ ماڭا ئۆچ بولۇپ قالماسمۇ ؟ بۇ ئىشنى كىچىكتۇرۇپ يۈرمەي ، بۇ بالاخورنى دەرھال كۆزۈمدىن يوقىتاي ! . . . . . .

ئىككىنچى كۈنى ، مايمۇنجان پاسىق سۆڭەك ئالۋاستى بەيگۇجىنغا ئۇچىنچى قېتىم زەربە بېرىۋاتقاندا ، تاڭ سامگاھى ئۇنى پۇقرانى خاتا زەخمىلەندۈردى ، دېگەن باھانە بىلەن ئىشتىن بوشىتىۋېتىپتۇ .

تاڭ سامگاھى مەغرىب سەپىرىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ . ئاستىدا ئاق بوز ئات ، سول تەرىپىدە خۇشامەتگۈي ، ياغلامچى چوشقىباي ، ئوڭ تەرىپىدە بولسا ئىستىقامەتچى ئەپكەش كۆتۈرگەن ساماناراكا . بۇلار ماڭا - ماڭا ، قايسى بىر دۆلەتكە بېرىپ قاپتۇ . ئۇ دۆلەتنىڭ ھاۋاسى ، ئادەملىرى ئۇلۇغ تاڭ پادىشاھلىقىدىن پەرقلەنمەيدىكەن ، شۇڭا ئۇلار ئۆز يۇرتىغا كېلىپ قالغاندەك بوپتۇ .

شۇ دۆلەتنىڭ مېھمان كۈتۈش باشقارمىسى تاڭ راھىبغا ۋە ئۇنىڭ شاگىرتلىرىغا كاتتا زىياپەت بېرىپتۇ . شىم -

كاستۇملىرىنى قاتۇرۇپ دەزمالالىغان ، بەتىنكىلىرىنى ۋالىلدىتىپ مايلىغان ، سالاپەتلىك بىرنەچچە يوغان قورساق ئادەم ئىككى ياندا ھەمراھ بولۇپ ئولتۇرۇپتۇ .

زىياپەت ئاخىرلىشاي دەپ قالغاندا :

— تاڭ سامگاھىنىڭ گۆشى داستىخانغا كەلتۈرۈلسۇن ! — دېگەن ئۇنلۇك بىر ئاۋاز چىقىپتۇ .

قارىسا ھېلىقى يوغان قورساق بورداقلارنىڭ بىرسى توۋلىغانىكەن . بۇ ئاۋازنى ئاڭلىغان تاڭ سامگاھىنىڭ ئەرۋاھى ئۇركۈپتۇ ، ئەزايى تەرگە چۆمۈلۈپتۇ .

دەل شۇ چاغدا بەستلىك ئىككى ئادەم دۇپۇلدەپ كېلىپ ، ئۇنى مۆكچەيتىپ بېسىپتۇ ، ئۇ :

— سىلەر . . . بۇ . . . سىلەرنىڭ نېمە قىلغىنىڭلار . . . — دەپتۇ تىترەپ تۇرۇپ دۇدۇقلاپ .

— بىز بىر ۋاخلىق تامىقىمىزدا بىر كالىنى يەۋتىتىمىز ، — دەپتۇ ھېلىقى بورداق قاقاقلاپ كۈلۈپ ، — ئاسماندا ئۇچىدىغان ، يەردە ماڭىدىغان ، سۇدا ئۈزىدىغان ، توپا ئىچىدىن ئونۇپ چىقىدىغان نەرسىلەرنى ، دۆلەت قوغدايدىغان ھايۋاناتلارنىڭ ھەرقاندىقى بولسىمۇ مەيلى ، ھەممىسىنى يەۋېرىمىز ! سەن يىراق يەردىن كەلگەن راھىب ئىكەنسەن ، سېنى يەۋەتسەك تېخى ئۈزۈن ئۆمۈر كۆرىدىكەنمىز . ئۇخلىغاندا چۈشىمىزدىنمۇ چىقمايدىغان ئارزۇيىمىزدەك ئىش بولۇۋاتىدۇ ، سېنى يېيىشكە نېمىدەپ پېتىنالمايدىكەنمىز ؟

سورۇندىكى ھەممە ئادەم قىقاس كۆتۈرۈپ كۈلۈشۈپتۇ :

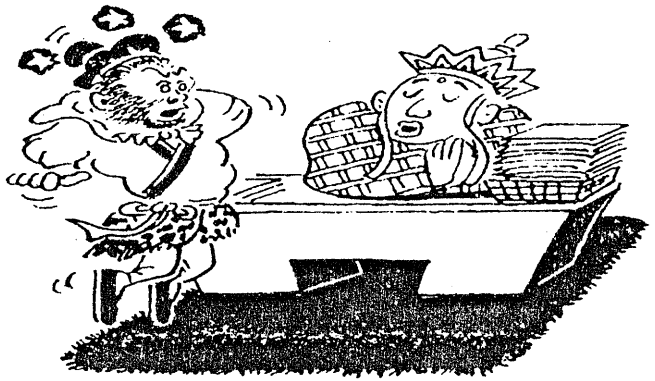
— بۇنىڭ گۆشىدىن قورۇما قىلايلى ، ياغدا پىشۇرۇپ يەيلى ، شورپا سالايلى ، دۈملىمە قىلايلى ، ھورداپ پىشۇرايلى . . .

— تاڭ سامگاھى زىياپىتىگە داخىل بولىدىغان بولدۇق . بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ، پوكانچىغا ئوخشايدىغان بىرنەچچە

ئادەم هە ـ هۇ دەپ توۋلىغىنىچە پىچاقلىرىنى تەڭلەپ كەپتۇ .
دەل شۇ چاغدا :
ـــ هاھ ! ـــ دېگەن ئاۋاز چىقىپتۇ .
سورۇن جىمجىت بىر هالغا كەپتۇ . تاڭ سامگاهى كۆزىنى ئېچىپ قارىسا ، شەپقەتچى بۇۋىم كەلگەنكەن . تاڭ سامگاهى دەرهال تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ تەزىم بىلەن تەشەككۇر ئېيتىپتۇ .
ئاخىردا يېلىنىپ :
ـــ ئالدىنقى كۈنى خاتالىشىپ ، مايمۇنجاننى ئىشتىن بوشتىپ ساپتىمەن ، شۇنىڭ ئۈچۈن بېشىمغا مانا بۇ بالا ـ قازا كەلدى . ئەگەر مايمۇنجان بۇ يەردە بولغان بولسا ، بۇنداق بالا ـ قازا كەلمىگەن بولاتتى . بۇۋىم ، شەپقەت قىلسىلا ، مايمۇنجان ئورنىغا قايتىپ كېلىپ ئىشلەۋەرسۇن ، ـــ دەپتۇ .
ـــ ئۇ تەنتەك مايمۇننى هەيدىۋەتكەن ئىكەنسىز ، بوپتۇ ، كېتىۋەرسۇن ، سىزگە باشقا بىر يېڭى شاگىرت تېپىپ بەرسەم قانداق ؟ ـــ دەپتۇ شەپقەتچى بۇۋىم .
ـــ كىم ئىكەن ئۇ ؟ ـــ دەپ دەرهال سوراپتۇ تاڭ سامگاهى .
ـــ ئەنە ، ئاۋۇ كىشى ، ـــ دەپ شەپقەتچى بۇۋىم بىر بورادانى كۆرسىتىپتۇ .
تاڭ سامگاهىنىڭ جان ـ ئىمانى چىقىپتۇ :
ـــ هە ؟ ! شۇ ئادەم . . . . ئۇ قانداق بولغىنى ؟ . . . جىن ـ ئالۋاستىلارنى ، دۇنيانى بويسۇندۇرالارمۇ ؟
ـــ نېمىشقا بولمايدىكەن ؟ ـــ دەپتۇ شەپقەتچى بۇۋىم كۈلۈپ تۇرۇپ ، ـــ موشۇنىڭغا ئوخشاش بىر تۇركۈم ئادەم دۆلەتنىڭ 500 مىليارد پۇلىنى بىر يىلدىلا يالماپ ـ يۇتۇۋەتكەن تۇرسا ، چاغلىق بىرنەچچە ئالۋاستىنى هام دەپلا يەپ قويىدۇ . بۇنداق ماهارەت تەنتەك مايمۇندىمۇ يوق . خاتىرجەم بولۇڭ .
تاڭ سامگاهى بۇ گەپكە ئىتائەت قىلىپ ، هېلىقى بورادانى

چوڭ شاگىرتلىققا قوبۇل قىپتۇ .
ئۇ بورادانىڭ قالتىس ئىكەنلىكىنى كىم ئويلىسۇن ، ئۇ يول بويى «پۇۋ» دېمەي يەۋېرىپتۇ ، جىن ـ شەيتان ۋە ئالۋاستىلارنى يەپ ، جېنىنى ئېلىپ يەردە قويۇپتۇ ، تاڭ سامگاهىنى تىنچ ـ ئامان مەغرىبكە يەتكۈزۈپ قويۇپتۇ .
كېيىن ئاڭلىساق ، هەقىقەتچى ئىگەم ئاتاگاتا هېلىقى بورادانى كۆرۈپ ئۆڭۈپتۇ ، موشۇنداق پاك بۇددا دىيارىغا بۇنداق ئادەم قانداق كېلىپ قالغاندۇ ؟ دەپ ئويلاپ ، ئۇنى ئەپلەپ ـ سەپلەپ يولغا سېلىۋېتىپتۇ . شەپقەتچى بۇۋىمنىڭ تەكشۈرمەي ئادەم ئىشلەتكەن خاتالىقىنى سۈرۈشتۈرۈپ ، ئۇنىڭغا بىر چوڭ گۇناھ پۈتۈپتۇ . بۇلار كېيىنكى گەپلەر ئىكەن .

(بى بىن ئىمزاسىدىكى بۇ ئەسەر «فېلىيەتون» گېزىتىنىڭ 2000 ـ يىل 14 ـ ئىيۇل سانىدا ئېلان قىلىنغان . قىسمەن ئۆزلەشتۈرۈپ تەرجىمە قىلىندى .)

مايمۇنجان سۇن ۋۇكۇڭنىڭ ئىش ئورنىدىن بوشىتىلىشى

پەرھىزكار چوشقىباينىڭ مەنسەپكە كۆتۈرۈلۈشى توغرىسىدا قىسسە

مەغرىبكە بېرىپ بۇددا «كالامۇللا» سىنى ئېلىپ كېلىش يولىدىكى چىرايلىق مەنزىرىلىك يەرلەر غەربىي قىسمىنى كەڭ كۆلەمدە گۈللەندۈرۈش ئىشلىرىنىڭ بارغانسېرى تەرەققىي قىلىشى بىلەن پەيزى سايادەتكاھلارغا ئايلىنىپ قاپتۇ . شۇ مۇناسىۋەت بىلەن مەغرىبتىن «كالامۇللا ئەكەلدۈرۈش ئىدارىسى» نىڭ خىزمەت كۆلىمىمۇ بارغانسېرى كېڭىيىپتۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن ئەرش شاھىنشاھى مەغرىبتىن كالامۇللا ئەكەلدۈرۈش ئىدارىسىنىڭ رەھبەرلىكىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن يەنە بىر مۇئاۋىن باشلىق قويۇلسۇن دەپ ئەمر - پەرمان چۈشۈرۈپتۇ ۋە بۇنىڭغا لايىق ئادەم تاللاشنى شۇ ئىدارىنىڭ باشلىقى بىلەن تاڭ (سۇلالىسىنىڭ) سامگاھىغا تاپشۇرۇپتۇ .

تاڭ سامگاھى يارلىقىنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن ، بىر تەرەپتىن خۇشال بوپتۇ ، يەنە بىر تەرەپتىن غەمگە پېتىپ قاپتۇ . مۇئاۋىن باشلىق قوشۇلغىنى ياخشى ئىش ، بۇ ئىش كىشىنى ئەلۋەتتە خۇشال قىلىدۇ ، لېكىن بۇنىڭغا كىمنى كۆرسىتىش كېرەك ؟ بۇنىڭغا باش قاتۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ . تاڭ سامگاھى ئۆزىنىڭ ئىلكىدىكى بىرنەچچە ئادەمنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپتۇ ، ئۇلار كالامۇللانى ئېلىپ كېلىش جەريانىدا ئوبدان مۇھاپىزەتچىلىك قىلغان ئادەملەر ئىكەن . شۇڭا ئۇلارنىڭ قايسىسىنى تاللاش توغرىسىدا بىرقارارغا كېلەلمەي ، رەھبەرلىك نۇقتىسىدا تۇرۇپ ئەتراپلىق ۋە چوڭقۇر ئويلىنىپ كۆرۈشكە

مەجبۇر بوپتۇ . بولۇپمۇ ئۆزىگە مۇئاۋىن تاللاش تولىمۇ مۇھىم ئىش ئىكەن ، چۈنكى ئۆزىگە ئوبدان ماسلىشالايدىغان ئادەمنى تاللاش كېرەك - دە .

مايمۇنجان سۈن ۋۇكۇڭ يارامۇ ؟ قىلىۋاتقان خىزمەتلىرىنى دېسەم ، ئۇ مايمۇنجان ھەممىنىڭ ئالدىدا تۇرىدۇ . لېكىن ئىككى چوڭ ئەيىبى بار . بىرى — ئۇ ئۇلۇغلارنى ، كاتتا تۆرە - بەگلەرنى كۆزىگە ئىلمايدۇ ، ھەتتا شاھىنشاھ ئالدىدىمۇ غادىيىپ تۇرىدۇ ، «سالام - تەزىم» نىمۇ ، «ئىلتىپاتلىرىغا رەھمەت» دېيىشنىمۇ بىلمەيدۇ ؛ تېخىمۇ تاپتىن چىقىپ كەتكەن يېرى شۇكى ، بۇدساتۇانى «ئۆمرۈڭ تۇللۇقتا ئۆتكەي !» دەپ تىللىغانكەن . مېنى تېخىمۇ كۆزگە ئىلمايدۇ . ئىككىنچىدىن — تەنتەك . ھەرقانداق ئىشتا قارامىلىق قىلىدۇ ، جىن - ئېزىتقۇلار قولىغا چۈشۈپ قالسا ئاياپ قويمايدۇ ، ئەرش رەھبەرلىرى ئەتراپىدىكى ئادەملەرنىڭ تولىسىنىڭ چىشىغا تېگىپ قويۇپتۇ ، راھىبلارنىمۇ رەنجىتىپتۇ ، بۇتلارنىمۇ رەنجىتىپتۇ ، شۇڭا مەن ئۇستازى بولۇش سۈپىتىم بىلەن رەھبەرلەر ئالدىدا تىلىم قىسىلىپ تۇرۇپتىمەن . بۇنداق ئادەملەرنى قورال - سايمان ئورنىدا ئىشلەتسە بولار ، رەھبەر قىلىشقا بولمايدۇ .

شامانارا كا قانداق ؟ ئۇ تېخىمۇ يارىمايدۇ . ئۇ ئىشنى باش چۆكۈرۈپ ئىشلەيدۇ ، ئەمگىكىمۇ بار ، تۆھپىسىمۇ بار ، ئادەملەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمۇ ياخشى . بىراق ئۇ ئارقا سەپتىن تەمىنلەش ئىشى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ ، خىزمەت دائىرىسى تار ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ، يېڭىلىق يارىتىش ئېڭى كەم ، پالاقلاپ يۈرۈپ كالىدەك ئىشلەشنىلا بىلىدۇ ، يەنە كېلىپ تولىمۇ گول ، گالۋاڭ ؛ جانلىق ئىشلەشنى بىلمەيدۇ .

مۇنداق قارىغاندا ، چوشقا تۇمشۇق پەرھىزكار جۇباجى يارايدىغاندەك قىلىدۇ . ئۇ قورسىقىغا ئامراق ، ئۇيقۇچان ،

شەھۆتپەرەس بولسىمۇ ، بەزىدە يانپېشىغا ئۇرۇپلا يالغان سۆزلەيدىغان ، مەمەدانلىق بىلەن گەپ يورغىلىتىدىغان بولسىمۇ ، نامى ئانچە ياخشى بولمىسىمۇ ، لېكىن ياخشى تەرەپلىرىمۇ يوق ئەمەس . بىرىنچىدىن ، رەھبەرلىك بىلەن بىرلىكنى ساقلاشقا ماھىر . مەن نېمە دېسەم ، ئۇ ھەم شۇ دەيدۇ ۋە قەتئىي ئىزچىل ئىجرا قىلىدۇ ؛ ئۇ مەن بىلەن پىچىرلىشىدۇ ، خىزمەتداشلىرىنىڭ ئىچىدىكى ئەھۋاللارنى ۋاقتىدا ئىنكاس قىلىپ تۇرىدۇ ؛ رەھبەرلەرنىڭ غېمىنى يەيدۇ ، مېنى بىرقانچە قېتىم سەيلىگاھقا تەكلىپ قىلىپ باردى ، يېمەك - ئىچمەكمىنى ، ياتاق خىراجەتلىرىمنى كۆتۈردى ، ئويناتتى ؛ ئۇنىڭ ئۇستىگە قىممەت باھالىق بىرنەرسىلەرنى يارىشىق قىلىپمۇ بەردى . مەن ئۇنى ئىچ - ئىچىمدىن «ئۆز ئادەم» دەپ قارايمەن . ئىككىنچىدىن ، ئۇ گەپكە ئۇستا ، ئاقنى قارا دېيەلەيدۇ ، يالغاننى راستقا ئايلاندۇرالايدۇ ، خاتانى توغرىغا چىقىرالايدۇ ، ئۇ گەپ بىلەن كۆڭۈلنى ئېچىشتا ، شىلامچىلىقتا خې شېنىدىن قېلىشمايدۇ (خې شېن — مىلادىيەنىڭ 1750 — 1799 - يىللىرى پادىشاھ چېيىنلۇڭ دەۋرىدە ياساۋۇللۇق دەرىجىسىدىن ھەربىي ۋەزىرلىك دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلگەن مەنسەپدار ، مانجۇ مىللىتىدىن . ئۇ كاتتا مەنسەپتە تۇرغان 20 نەچچە يىل ئىچىدە پادىشاھنىڭ دالدىسىدا ئەتراپىغا ئادەم توپلاپ ، پارا ئېلىپ ، خىيانەت قىلىپ ، زالىملىقتا چېكىگە يەتكەن . ئاخىر 20 تۈرلۈك جىنايەت بوينىغا چۈشۈپ ، بارلىق مال - مۈلكى مۇسادىرە قىلىنىپ ، ئۆزىنى ئۆلتۈرۈش جازاسىغا مەھكۇم بولغان . خەنزۇچە «سۆز ئوكيانى» ناملىق لۇغەتنىڭ 1740 - بېتىگە قاراڭ — تەرجىمانىدىن ئىزاھات) . مانا بۇ تەرىپى ناھايىتى مۇھىم ، بولۇپمۇ بۇگۈنكى كۈندە بۇنداق قاملاشقان ئادەم ئاز تېپىلىدۇ . ئۇچىنچىدىن ، ئۇ بالا قورساق . ئۇ قېينىاتىسىنىڭ ئۆيىدە ئەتىگەنلىك چايدىلا بىرەر يۇز توقاچنى گەپ يوق

يەۋەتكەن ، شۇڭا ئۇلارنىڭ ئۇنى باقمىقى ھەرھالدا قىيىن . لېكىن مەن بار يەردە يېمەك - ئىچمەك ھۆكۈمەتتىن بولغاچقا ، يېمەك - ئىچمىكىنى كۆتۈرەلمەسلىك مەسىلىسى مەۋجۇت ئەمەس . بەزى سورۇندا مېنىڭ ئېغىرلىقمىنىمۇ كۆتۈرۈپ كېتەلەيدۇ . تۆتىنچىدىن ، ئۇ قوپال ، دەلتىرەك ، خاپاڭ كاللا ، گومۇش ؛ قولىدىن چوڭ ئىش كەلمەيدۇ . لېكىن دىئالېكتىك قارىساق ، بۇلار ئۇنىڭ ئارتۇقچىلىقىدۇر . چۈنكى ئۇنىڭدىن ماڭا ياماناتلىق كەلمەيدۇ ، مۇئاۋىنى بىرىنچى باشلىقنى ئۆلتۈرۈۋېتىدىغان پاجىئە تۇغۇلۇشىدىن ئەندىشە قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق ۋەھاكازا . بولدى ، شۇنى تاللىغىنىم تاللىغان . مەن شۇ پەرھىزكارنىڭ ئۇستىدىكى باشلىق بولغاچقا ، مېنىڭ تاللىغىنىم ھەرھالدا ماقۇل كۆرۈلۈپ قالار .

دەرۋەقە ، بىرنەچچە كۈن ئۆتمەيلا پەرھىزكارنى تەكشۈرۈپ كۆرۈشكە يۇقىرىدىن ئادەم كەپتۇ . ئىداردىكىلەرنىڭ تولىسى پەرھىزكارنى يارىمايدۇ دەپ باش چايقىغان بولسىمۇ ، تاڭ سامگاھىنىڭ پىكرى ئالاھىدە ئېتىبارغا ئېلىنىپتۇ ، يەنە بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ، ئەرش شاھىنشاھى ھۇزۇرىدا ئېچىلغان بىر مەجلىستە پەرھىزكارنى ۋەزىپىگە قويۇش مەسىلىسى مۇزاكىرە قىلىنىپ ، «ئاز سانلىق ئادەم كۆپ سانلىق ئادەملەرنىڭ پىكرىگە بويسۇنىدۇ» دەيدىغان پرىنسىپ مەۋجۇت تۇرسىمۇ ، مەجلىسكە قاتناشقان كۆپ سانلىق رەھبەرلەر ئەمەلىي ئەھۋالدىن خەۋەرسىز بولغاچقا ، تەكشۈرگۈچىلەرنىڭ پىكرىنى ماقۇللاپتۇ . شۇنداق قىلىپ ، شاھىنشاھ : پەرھىزكار مەغرىبتىن كالامۇللا ئەكېلىش ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىقىغا تەينىلەندى ، دەپ ھۆكۈم قىلىپتۇ .

پەرھىزكار خىزمەتكە تەينىلىنىپ ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتمەي ، تاڭ سامگاھى ئىلگىرى بارغان يەرلىرىنى — ھىندىستاننى قايتا سىياھەت قىلىپ كېلىش نىيىتىگە كەپتۇ . پەرھىزكار ئۇنىڭ قىلغان شەپقەتلىرىگە تەشەككۈر بىلدۈرمەكچى بولۇپ :

ئۇستازىم ، سەپەرلىرىنىڭ ئاسان بولۇشى ئۈچۈن ، ئەزىم دەريادا بالدۇرراق بىر ھەسەن - ھۈسەن كۆۋرۈكى سالدۇرۇش خىيالىم بار ، دەپتۇ ۋە بۇ ئىشنى تەشكىللەشكە مەسئۇل بولۇشنى ئۆز زىممىسىگە ئاپتۇ . كۆۋرۈكنى قۇرۇش ئىشى ناھايىتى تېز بوپتۇ . شۇنداق چوڭ بىر كۆۋرۈك 10 نەچچە كۈن ئىچىدىلا پۈتۈپتۇ . تاڭ سامگاھى ناھايىتى خۇشال بولۇپ ، شاگىرتلىرى بىلەن يولغا چىقىپتۇ . نەدىمۇ خىيالىغا كەپسۇن ، ئەزىم دەريا بويىغا بېرىپ ، كۆۋرۈككە چىقاي دەپ تۇرغاندا ، پۈتۈن كۆۋرۈك «گۈلدۇر - غالاپ» قىلىپ ئۆرۈلۈپ چۈشۈپتۇ . تاڭ سامگاھى «ئامىتابا !» دەپ دېمىنى ئىچىگە تارتىپتۇ . بۇ ۋەقە ئەرشتىكىلەرنى چۆچۈتۈپتۇ . ئۇ يەردىن ئەۋەتىلگەن ئادەملەر ئەھۋالنى تەكشۈرۈپتۇ . تەكشۈرۈشتىن مەلۇم بولۇشىچە ، كۆۋرۈكنىڭ قۇرۇلۇشى پاخپاق ئىكەن ، 30 ئادەم ئۆلۈپتۇ ، 40 ئادەم زەخمىلىنىپتۇ ، بىۋاستە ئىقتىسادىي زىيان 15 مىليونغا يېتىپتۇ . بۇ ۋەقەنىڭ مۇنداق ئىكىكى سەۋەبى بار ئىكەن : بىرى — پەرھىزكار رەھبەرگە خۇشامەت قىلىمەن دەپ ، قۇرۇلۇشنى سۈپىتىگە قارىماي ئالدىراڭانىكەن ؛ يەنە بىرى — پەرھىزكار قۇرغۇچى ئورۇندىن ئىككى يېرىم مىليون پارا ئالغانىكەن ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ، سەككىز نەپەر سەتەڭ قىز - چوكان ئۇنى كېچە- كۈندۈز كۈتۈپتۇ . شۇنىڭ بىلەن قۇرغۇچى ئورۇنلار قولىنىڭ ئۇچىدىلا ئىشلەپتۇ ، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرىنى ئوغرىلاپتۇ ، يارىماس ماتېرىياللارنى ئىشلىتىپتۇ . بۇنىڭغا قانداق چارە كۆرۈلۈشى ، جاۋابكارلىق قايسى دەرىجىدىكى ئادەملەرگىچە سۈرۈشتۈرۈلىدىغانلىقى كېيىنگە قاپتۇ . شامانا راكا ، مايمۇنجانلار تۆت كۆز بولۇپ قاراپ قاپتۇ .

(لى زىيۈەن ئىمزاسىدىكى بۇ ساتىرا «فېلىيەتون» ژۇرنىلىنىڭ 2001 - يىل 23- مارت سانىدا ئېلان قىلىنغان . قىسمەن ئۆزلەشتۈرۈپ تەرجىمە قىلىندى .)

يېڭى يېزىلغان كونا تەسىرات

ئۆمۈر تارىخىمنىڭ بىرنەچچە ۋاراقى

(خاتىمە ئورنىدا)

1

«تەڭرىتاغ» ژۇرنىلىنىڭ 2000 - يىللىق 3 - سانى ئالدىمدا تۇرۇپتۇ . ئاپتور تىلەكنىڭ مەن توغرۇلۇق «لۇشۈننىڭ جىنى چاپلاشقان ئادەم» سەرلەۋھىلىك تەزكىرە — نامۇئەمەل تەرىقىسىدە يازغان ماقالىسىنى ئوقۇپ ، بەزى كونا - يېڭى تەسىراتلىرىمنى ئەسلەپ قالدىم .

1945 - يىلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنىڭ قوماندانلىقى ئاستىدىكى تاشقورغان پارتىزانلىرى تاشقورغاننى قولغا ئالغاندىن كېيىن ، قەشقەر تەرەپكە يۈرۈش قىلىپ ، بۇلۇڭكۆل ، مىڭتېبكە ، يەكەن ، يېڭىسار قاتارلىق جايلارنىمۇ غەلىبىلىك ئىلگىرىلەپ ، قەشقەر كونىشەھەرگە 50 كىلومېتىردەك ئارلىق قالغان تاشمىلىق كەنتىدە گومىنداڭنىڭ قەشقەر كونىشەھەر مۇداپىئەسىدە جانبازلىق بىلەن تىركىشىپ تۇرغان جاھىل قوشۇنلىرى بىلەن پىداكارانە سوقۇشۇۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە ، گومىنداڭنىڭ قەشقەر ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ «تۈنقۇن قىلىش ئەتىرىتى» تەرىپىدىن قولغا ئېلىنىدىم . تاشلانغان يېرىم ، بەزى گەپلەرگە قارىغاندا ، قەشقەر يېڭىشەھەرلىك بىر ئادەم ئۆلۈم جازاسى بەدىلىگە پۇل تۆلەپ سالدۇرۇپ بەرگەن قەشقەر كونىشەھەر قۇمەرۋازىسى يېنىدىكى

سۇرلۇك ، ھەيۋەت قارا دەرۋازلىق تۇرمە . بۇ بىرەر يۇز يىللىق كونا تۇرمىنىڭ ئۆز ۋاقتىدا «كامېر» دەپ ئاتىلىدىغان قاماقخانىلىرىدا مەھبۇسلارنىڭ ياتىدىغان يېرى زەيدەپ كەتكەن داق يەر . تاملىرىنىڭ قېلىنلىقى توپتوغرا بىر مېتىر كېلىدىغان ، پۈتۈنلەي سېپىل تاملىرىنىڭكىدەك يوغان كېسەكتىن ياسالغان بۇ قاماقخانىلاردا كارىۋات ياكى كالا تۇگۇل ، نە يوتقان ، نە كۆرپە دېگەن نەرسە بولسا كاشكى . مەن تاشلانغان كامېردا داق يەرنىڭ ئۈستىدە قاچاندىدۇر نامەلۇم بىرەر «مەھبۇس» تىن قالغان كونا كىگىزدەك نەم بىرنەرسە يەرگە چاپلىشىپ تۇرۇپتۇ . ئەسلىدە ئۇ كىگىز ئەمەس ، كونىراپ- چىرىپ توپىغا ئايلانغان ئەسكى ماز كۆرپە ياكى يوتقان ئىكەن . ئىككى ئىلىك قېلىن تاختايدىن ياسالغان ، سىرتىغا بىر ئىلىك قېلىن تاسما تۆمۈر چاپرىسىغا مەزمۇت مىخلانغان ، ئەسكى قوتاننىڭ ئىشكىدەك كونىراپ تېزەك رەڭگىگ كىرىپ قالغان ئىشكىنىڭ بېشىدىكى كىچىككىنە تۆمۈر سالاسۇنلۇق روجەكتىن چۈشۈپ تۇرغان يورۇقلۇقنىڭ ياردىمى بىلەن سىنچىلاپ قارىسا كۆرگىلى بولىدىغان تامغا چاچرىغان قان داغلىرى ۋە شۇ ئېغىر كۈنلەردىكى تاڭ ئاتماس كېچىلەردە ئادەمگە ئارام بەرمەيدىغان قىچىشىشلار ، ئەنە شۇ توپىغا ئايلانغان ئەسكى مازلارنىڭ ئاللىقاچان چۈسا ، بۇرگىلەرنىڭ ئۇۋىسىغا ئايلىنىپ قالغانلىقىنى ئىسپاتلاپ تۇراتتى . بىر كۈنى ئىچىم سىقىلىپ ، كىچىككىنە بىر پارچە مازنى ئۈزۈپ ئېلىپ يەرگە تاشلىسام ، ئۇنىڭ خۇددى سۇغا چۈشكەن يوپۇرماقتەك يەردە ئېقىپ ماڭغانلىقى ، شۇ مازنىڭ تېگىدىن بىرمۇنچە چۈسا چىققانلىقى ھازىرمۇ كۆز ئالدىمدىن كەتمەيدۇ .

شۇ كۈنلەردە سوراقچىنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىدى . قىيناش ئۈسۇللىرى بىر - بىرىدىن دەھشەتلىك ھالدا تۇرلىنىپ تۇردى : سىلىق - سىپايە سوئال قويۇشتىن ، ھاراق بوتۇلكىسىنى تىكلەپ

قويۇپ «خۇماردىاپ قالغانسەن» دەپ رومكا تۇتۇشتىن ، يىرىك شاخارغا تىزلاندۇرۇپ ئولتۇرغۇزۇشقا ، تامغا تارتىلغان بالداققا ئىككى قولىنى كېرىپ ئېسىپ قويۇشقا ، باشنى تۆۋەن ، پۈتنى ئاسمان قىلىپ تىكلەپ قويۇپ ، ئۇۋاق لازا چىلانغان لىق بىر داس سۇنى بۇرۇندىن قۇيۇشقا ، ھەتتا ئۇزۇن ئورۇندۇقتا ئوڭدىسىغا تېڭىپ يانقۇزۇپ ، ئىككى پاچاقنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ئاستىغا دەستىلەپ خىش يانقۇزۇشقا ، دەرىجىمۇدەرىجە ، ئارقىمۇئارقا شىددەتلىك ئۆزگىرىپ تۇردى . بىزدىكى «مىڭ ئۆلۈپ ، بىر تىرىلدىم» دېگەن گەپ ، ئېھتىمال ، ئەنە شۇنداق ئەھۋاللارغا قارىتىلغان بولسا كېرەك .

شۇنداق ئېغىر كۈنلەردە ياكى شۇ كۈنلەرنىڭ ئالدى - كەينىدە ، تۇتقۇن قىلىنىشىمنىڭ جىنايى دەلىللىرىگە ئائىت بىرەر ماتېرىيال ، بىرەر ھۆججەت ياكى بىرەر خاتىرە كۆرگىنىم يوق . پەقەت سوراق قىلىنۇاتقان ، قىيىن - قىستاقتا تارتىلىۋاتقان چاغلاردىلا ، سوراقچىلارنىڭ «ھوي ئەكسىلھەرىكەتچى ! . . . » ، «ھەي قىزىلپاچاق ! . . . » دېگەن دەشنام - تەھدىدىلىرىلا قۇلىقىمغا كىرىپ تۇرىدۇ . شۇ كۈنلەردە «ئەكسىلھەرىكەتچى» ، «قىزىلپاچاق» دېگەن سۆزلەر «باسمىچى» ، «قوزغىلاڭچى» ، «قانخور جاللات» ۋە ئۇلاردىنمۇ يامان «كوممۇنىست» دېگەن سۆز ئىكەنلىكى ھەممىگە ئايان ساۋات ئىدى . شۇنداق بەتنامغا قالغان ئادەملەرنىڭ تۇرمىدىن ھايات چىقىشى قىيىن ئىدى . قىيىن - قىستاقلارنىڭ زەربىسى بىلەن كېسەل بولۇپ ، قورايدەك ئورۇقلاپ ، بىر تېرە ، بىر ئۇستىخان بولۇپ قالغان بولساممۇ ، لېكىن سوراقچى جاللاتلار سوراقتىن نەتىجە چىقىرىپ ، ئۆز خوجايىنلىرىنىڭ كۈتكەن ئارزۇلىرىنى ئورۇنداپ ، كۆرسەتكەن «خىزمەت» لىرى ھېسابىغا ياغ چاپىناش مەقسىتىدە كۈنلەرنى تەقەززالىق بىلەن ئۆتكۈزۈشكە ئالدىرايتتى . خەلق دۇشمەنلىرىنىڭ ، مۇستەبىت

زالىملارنىڭ كۆتكەن ئارزۇلىرىنىڭ ئەكسىچە ، ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ غەلىبە بىلەن بىسىۋاتقان زەبەردەست قەدەملىرى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنى قۇيرۇقىنى قىسىپ ، تىنچلىق بىتىمىگە قول قويۇشقا مەجبۇر قىلدى . 11 ماددىلىق تىنچلىق بىتىمىنىڭ قۇدرىتى گومىنداڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمىتىنىڭ زۇلۇم ۋاستىلىرىدىن بىرى بولغان سىياسىي تۇرمىلەرنىڭ قارا دەرۋازىلىرىنى ئېچىپ تاشلىدى . 1947 - يىلى ئەتىيازدا تۇرمىدىن ئازاد بولۇپ چىقتىم .

ئەپسۇسكى ، ئەركىن نەپەس ئالىدىغان ئازاد كۈنلىرىم ئۇزۇن داۋام قىلالمىدى . 11 بىتىمنىڭ كۈچى بىلەن قوراللىق ئۇرۇش توختىغان بولسىمۇ ، لېكىن گومىنداڭ ئەكسىيەتچى كۈچلىرى بىلەن ئۇچ ۋىلايەتنى بازا قىلغان خەلقچىل ئىنقىلابچىلار ئوتتۇرىسىدىكى سىياسىي كۈرەش بارغانسېرى كۈچىيىپ باردى . مەغلۇبىيەتكە كۆزى يەتكەن ئەكسىيەتچى كۈچلەر ئاخىر يەنە بۆرە جۇۋىسىنى كىيىپ ، ئاشكارا تېررورلۇق يولىغا كىردى . 1947 - يىلى 22 - ئىيۇل ، كەچ . كۆزۈم لۆڭگىدەك بىرنەرسە بىلەن كۆرمەس قىلىپ تېڭىلغان . قوراللىق بىرنەچچە ئەسكەر ئانداق ماڭ ! مايافقا ماڭ ! تېز ماڭ ! دەپ مىلتىقلىرى بىلەن دۈشكەلەپ ، ئاتۇش مەشىت قۇمباغدىكى ئۆيۈمدىن تىجەندىكى ساي بويىغا ھەيدەپ ماڭماقتا . ساي بويىغا بارغاندا تىزلاندۇرۇپ ئولتۇرغۇزۇشتى . گويا ھېلىلا ئېتىپ تاشلايدىغاندەك ئەلپاز بىلەن «قىمىرلاشما !» دەپ ۋارقىرىشىدۇ . يان تەرىپىمدىن «ئى ، ئاتۇش زېمىنى ، گۈزاھ بول ، بىز گۇناھسىز ، بىگۇناھ ئۆلتۇرۇشۇۋاتىدۇ ! ئاھ خۇدا . . .» دېگەن بىر سادا ئاڭلاندى . تەلەپپۇزىدىن قارىغاندا ، شۇ چاغدا ئاتۇش ناھىيىلىك ھۆكۈمەتتە ئىشلەيدىغان خىزمەتدىشىم ، مەسلەكدىشىم ، شائىر مەھەممىدىن توختى ئىكەن . مەشىت بىلەن تىجەن ئارىلىقىدىكى غىڭ سايدا پۈت - قولنى كىشەنلەپ ،

كۆزىنى تېڭىپ ، ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلىنغان گۇناھكارلارنى ئاتىدىغان چاغدىكىدەك تىزلاندۇرۇپ ئولتۇرغۇزۇپ قويغان ، قوراللىرىنى شاراقلىتىپ بەتلەپ - تەڭلەپ تۇرغان ئەسكەرلەرنىڭ دەشنامىلىرىدىن باشقا سادانى ئاڭلىغىلى بولمايدىغان شۇنداق سۈرلۈك بىر پەيتته «ئاھ . . . ئۇھ . . .» دېگەندەك ۋىدا پىغانلىرى ھەقىقەتەن ئادەمگە ئۆلۈم ئوقىدەك تەسىر قىلماي قالمايدۇ . لېكىن ئۆلمىگەن جاندا ئۇمىد يوق ئەمەس . «مەھەممىدىنكا ، يۈرەكنى ئەزمەڭ . ئۇلار بىزنى قېچىشنىڭ مەسلىھەتىنى قىلىشۋاتىدۇ دەپ ، يەنە ناھەق ئېتىپ تاشلىمىسۇن» دېدىم . دەرۋەقە ، ئەسكەرلەردىن بىرنەچچىسى تەڭلا دېگۈدەك : «ھەي قىزىل پاچاقلار ، ياۋاش بول !» دەپ ۋارقىراشتى . كېيىن قوڭغۇراقلىرىنى كولدۇرلىتىپ كەلگەن تۆت ئات قوشۇلغان ھەربىي ھارۋىلارغا بېسىپ ، ئۇستىمىزدىن قېلىن بىرزىنت يوپۇق بىلەن چۈمكەپ ، كېچىلەپ ماڭغىنىچە قەشقەر ھەربىي شتابىنىڭ ئاتخانىسىغا قامىدى ، ئۇ يەردىن چوڭ تۇرمىگە ئېلىپ ماڭدى . شۇ جەريانلاردا مېنىڭ ، شۇ جۇملىدىن باشقا بۇرادەرلىرىمنىڭمۇ ئاتا - ئانىمىز ئەزان ئېيتقۇزۇپ قويدۇرغان ئىسىملىرىمىز تولاراق «قىزىلپاچاق» ، «قىزىل باندىت» قا ئايلىنىپ قالدى .

دەرۋەقە «قىزىل» دېگەن سۆز «كوممۇنىست» دېگەن سۆز . كوممۇنىست دېمەك ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى ھۆكۈمرانلىق قىلىپ تۇرغان زامانلاردا «گومىنداڭنىڭ دۈشمىنى» دېمەكتۇر . ھالبۇكى ، ئەينى چاغلاردا مەن رەسمىي تەشكىلاتقا كىرگەن كوممۇنىست ئەمەس . لېكىن ئىنسانىي ھەقىقەت تەرەپدارىمەن . ئىنسانىي ھەقىقەت ۋە ئادالەت يولىدا قولۇمدىن كەلگىنىچە ئىشلىدىم ، سۆزلىدىم ، ھەتتا ئۆنى - بۇنى يازدىم — تەزكىرە قىلىپ تىلغا ئالغۇچىلىكى بولمىسىمۇ . ھەقىقەت يولىدا چەكلىك بولسىمۇ ئۆنى - بۇنى قىلغان ،

سۆزلىگەن ، يازغان ئادەمنىڭ «قىزىل پاچاق» ، «قىزىل باندىت» ژۇھاكازا دېگەن بەتناملار بىلەن بۆھتان قىلىنىشى يېمىگەن مانتىغا پۇرىقىنى پۇرىغان دەپ پۇل تۆلىتىپ ئالغانغا ئوخشاش ئېچىنىشلىق بىر ئەھۋال ئەمەسمۇ ؟

ئادەمنىڭ ياشلىق ۋاقتى تەنتەكلىك ۋاقتى . جەمئىيەتكە قەدەم قويۇش بىلەنلا ئۇستىلەپ بېشىمغا كەلگەن قارا كۈنلەر ئۈنداق دەھشەتلىك زۇلۇملاردىن كۆرە ئۆلۈمنى خالاپ قېلىشقا سەۋەبچى بولغان بولسا كېرەك . قۇمدەرۋازىسى تۇرمىسىدە يانتۇن كۈنلەردە كامېر شارائىتىنىڭ دوزاختىن بەتتەرلىكى ، سوراق ۋە قىيىن ـ قىستاقنىڭ دەھشىتى ئۇستىگە قان سىيىش كېسىلى بىلەن ئاغرىپ ، كېچە ـ كۈندۈز كېسەل ئازابى تارتتىم . بىر كۈنى ئاستىمدىكى توپىغا ئايلىنىپ كەتكەن مازدىن بىر پارچىنى ئاغرىقىنىڭ ئاچچىقىدا ئىختىيارسىز ئىككى ئالقىنىمنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئېلىپ يىمىرىپتىمەن . مازدىن تۇتۇندەك پۇراق چىقىپ قالدى . يەنمۇ يىمىرىپ ، ئوتتۇرىدىن ئۈزۈپ پۈۋلەپ قارىسام ئوت پەيدا بولدى . شۇنىڭ بىلەن ۋۇجۇدۇمغا باشقىچىلا جان كىردى . مازغا ئوت تۇتاشتۇرۇپ ، تۇرمىگە ئوت قويۇپ ئىنتىقام ئېلىش خىيالىغا چۈشتۈم . لېكىن يەنە ئويلاپ قارىسام ، مازنى يانغىن ھاسىل قىلغۇدەك دەرىجىدە يانداۋرۇش مۇمكىن ئەمەس . بۇ گۆدەكلەرچە خىيال بىردەملىك غەيرەت ـ جاسارەت كەلتۇرگەندىن كېيىن يەنە تېزلا غايىب بولدى . لېكىن تۇرمە ئازابى ، تۇرمىدىن ھالقىپ كۆز ئالدىمدا نامايان بولغان ئىجتىمائىي زۇلمەتنىڭ ئېچىنىشلىق تەسىرى خىيالىمدىن كەتمىدى . بىر كۈنى كامېردىن ھويلىغا «ھاۋاغا سېلىش» قا چىقارغاندا ، كۆزۈمگە چېلىققان بىر پارچە دەندان سۆڭەكنى كۆزەتچى ئەسكەرلەرگە تۇيدۇرماستىن كامېرغا ئېلىپ كىردىم . ئۇنى بىرقانچە كۈن يوشۇرۇن ھالدا تامغا ، بوسۇغىغا ، ئىشكىنىڭ كېشىكىگە بىلەپ ـ سۇركەپ ئۇچلۇق قىلىپ

تەييارلىدىم . ئاخىر دەرد ئۇستىگە دەرد قوشۇلۇپ ، ھەم جىسمانىي ، ھەم مەنىۋى ئازاب كۈچەيگەن بىر پەيتتە ، دەل كۆكسۈمدىكى تۆشۈنىڭ يوچۇقىغا قاداپ تۇرۇپ ئۆزۈمنى تامغا ئۇردۇم . مەقسىتىم ئۆلۈۋېلىش يولى بىلەن ئىنتىقام ئېلىش ئىدى . ئۇچلۇق پىچاق ھالىتىگە كەلتۇرۇلگەن سۆڭەك تامغا ئۇرۇلۇشى بىلەن سىڭايان كېتىپ ، كۆكسۈمنىڭ تېرىسىنى ئازغىنا گۆشى بىلەن يېنىچە تىلىپ تاشلاپتۇ . ئۆزۈم پېشانەم ۋە كۆكرىكىم بىلەن تامغا قاتتىق ئۇرۇلغاچقا زەربىدىن يەرگە گۈپۈلدەپ يىقىلىپ چۈشۈپتىمەن . بىخۇد ھالەتتە بېشىمنى كۆتۈرۈپ قاردىم ، كۆزلىرىمگە قاراڭغۇلۇق تىقىلغان ، بېشىم زىڭىلداپ ئاغرىماقتا ، قاتتىق خىيالغا چۆكتۈم . ئالەم نېمىدېگەن قاراڭغۇ ؟ ! جاھان نېمىدېگەن تار ؟ ! قايسىبىر ئالىمنىڭ بىر مەشھۇر سۆزى ئىسىمگە كەلدى ، ئۇ : «ھەرقانداق ئادەمنىڭ ئىچى تىت ـ تىت بولۇشى ، تاشقى ئامىللارنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، كۆپىنچە يىراقتا كۆزى يەتمەي ، كۆز ئالدىدىكىنىلا كۆرگەنلىكىدىن بولىدۇ» دەپتىكەن . شۇنداق ، بىزدە ئەر نومۇستىن ، توشقان قومۇشتىن ئۆلىدۇ ، دېگەن گەپ بار . بىر مەنىدىن ئالغاندا ، ئەگەر تېز يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقان توشقان ئالدىغا دۇچ كېلىپ قالغان ، ئورغاقتا قىيا چېپىلغاندىن كېيىن خەنجەردەك ئۇچلۇق بولۇپ قالغان قومۇش كۆتىچەكچىلىرىدىن قاڭقىپ ياكى قېيىپ ماڭسا ، قارنى يېرىلىپ ئۆلۈشتىن قۇتۇلۇپ كېتىش ئېھتىمالى يوق بولمىسا كېرەك . جەبىر ـ زۇلۇم ، ئىزا ـ ئاھانەتنىمۇ ئادەم ئۇچۇن تولا ھاللاردا جانغا تاقىلىدۇ . ئەگەر بۇنداق دەھشەتلىك زۇلۇمنى تاشقى ئامىل دەپ قارىساق ، شۇ زۇلۇم ۋە زىيانكەشلىك ئۇستىگە ئۆزىنى ئۆزى مەيۇسلۇك ئوتىدا ئۆرتەش ، ئۆزىنىڭ يۇرىكىنى ئۆزى سىقىپ تىت ـ تىت بولۇشقا ئوخشاش ھالەتلەرنىڭ ئۆزىمۇ تىرىك تۇرۇپ ئۆلگەن بىلەن باراۋەر بولىدىكەن .

ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز «ئۆلمىگەن جاندا ئۈمىد بار» دەپ تولىمۇ راست ئېيتقانىكەن. كامېر ئىشكىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئالقاندەك چوڭلۇقتىكى نازارەت تۆشۈكىنىڭ قاپقىسى ئېچىلغانلىقىغا كۆزۈم چۈشتى ۋە «ھەي، نېمە بولدى؟» دەپ توۋلىغان ئاۋاز خۇددى يەرنىڭ تېگىدىن چىققاندەك ئاڭلاندى. ئېھتىمال، شۇ چاغدا كۆزەتچى ئەسكەر يەرگە قاتتىق يېقىلغانلىقىمنى ئاڭلىغان بولسا كېرەك ياكى يېقىلغاندىن كېيىن بىخۇدلۇقتا ئاھ ـ پىغان قىلغان بولسام كېرەك. ئەسكەرنىڭ سوئاللىرىغا نېمىدەپ جاۋاب بەرگەنلىكىمنى ۋە باشقا يەنە نېمە گەپلەرنى قىلغانلىقىمنى ھازىر ئەمەس، شۇ چاغنىڭ ئۆزىدىمۇ ئەسلەپ تاپالمىغانىدىم. ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن خىيالىمغا كىرىپمۇ باقمىغان بىر ھادىسە يۈز بەردى: نازارەت تۆشۈكىنىڭ ياپقۇچى تاراق قىلىپ ئېچىلغاندەك بولدى، كىتابقا ئوخشايدىغان بىر نەرسە پاق قىلىپ كامېر ئىچىگە چۈشتى. بۇ ياخشىلىقنىڭ بېشارىتىمۇ ياكى يامانلىقنىڭمۇ؟ دەرھال ئورنۇمدىن يۆتكىلىپ بېرىپ قولۇمغا ئالدىم. كىتاب! ئىشىك بېشىدىكى پەنجىرىدىن چۈشۈپ تۇرغان گۈڭگا يورۇقىغا توغرىلاپ ھەجىلەپ ئوقۇدۇم:

«لۇشۈن ئەسىرى: ئىسىق شامال»

يىللاپ يالغۇز ياتقان، ئېغىلدىنمۇ بەتتەر خۇنۇك ھەم زەيدەپ تۇرغان قاراڭغۇ كامېردا بۇ كىتابنىڭ بىردىنلا غايىبتىن چۈشكەن خىزىرىدەك پەيدا بولۇشى روھىي ھالىتىمدە ئاجايىپ ئۆزگىرىش پەيدا قىلدى. بۇ ئوڭۇمۇمۇ ياكى چۈشۈمۇمۇ؟ قانداقلا بولمىسۇن بۇ بىر ياخشىلىقنىڭ بېشارىتى! زۇلمەت باسقان دۇنيادىن قول ئۈزۈپ تۈگىشىپ كېتەي دەپ قېتىپ كەتكەن جەھلىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە كېسەل ئازابى، دەندان پىچاق جاراھىتىدىن پەيدا بولغان زەھەردەك ئاچچىق ئاغرىق بىردىنلا مېڭەمدىن، ھېس ـ تۇيغۇلىرىمدىن يوقىلىپ كەتكەندەك

يېنىكلەپ قالدىم. تۇتۇلۇپ قالغان روھىي ھالىتىم خۇددى گۈلدەك ئېچىلىپ كەتتى. چۆللەردە ھەمراھ ئۈچرىغاندەك، ماڭا ھەمراھ ـــ كىتاب پەيدا بولدى! كىچىكىمدىن تارتىپ ئوقۇشقا ھېرىس بولغانلىقىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئاز ـ تولا ساۋاتلىق بولغانلىقىم، بولۇپمۇ خەنزۇ تىلىدىن ئاز ـ تولا مەلۇماتلىق بولغانلىقىم ئۈچۈن، بۇ كىتاب مېنى ئۆلۈم گىردابىدىن تارتىپ چىقتى. شۇ چاغدىكى روھىي ئۆزگىرىشنى چاقماق چۈشكەن يەردە ئەجەللىك زىيان پەيدا بولماستىن، ئەكسىچە سۈيى سۈزۈك شېرىن بۇلاق پەيدا بولغانلىقىغا ئوخشاتقۇم كېلىدۇ. تېنىمگە ئوشۇقچە يۈك بولۇپ تۇيۇلغان، بىزار بولۇپ ۋىدالىشىشقا بەل باغلىغان جانىنىڭ تولىمۇ تاتلىق ۋە شېرىن ئىكەنلىكىنى گويا ئەمدىلا بىلگەندەك، شۇنداق شېرىن جاندىنمۇ كېچەمدىغان؟! دەپ نادامەت بىلەن توۋلاپ سالغانلىقىممۇ ئېسىمدە تۇرۇپتۇ.

شۇ كۈنلەردە تېنىم تۇرمىدە ئەركىنلىكتىن مەھرۇم ھالدا كېسەل ئازابىنى تارتىپ ياتقان بولسا، روھىم خىيال دۇنياسىدا ئەركىن قانات قېقىپ، ئۈمىد ۋە ئىشەنچ لەززىتىدىن بەھرلىنىدىغان بولدى. شۇ چاغدىكى «كەشپىيات» لىرىمغا ئۆزۈمۇ ھەيرانمەن. ئۇزۇن كارىدورنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى قاتار بويلىتىپ سېلىنغان كامېرلارنى بىر ـ بىرىدىن ئايرىپ تۇرىدىغان بىر مېتىر قېلىنلىقتىكى كېسەك تامغا تاماق يېگەندە ئىشلىتىدىغان غېدىرنى كۆمتۇرۇپ تۇرۇپ، يان كامېردىكى «ھەپسىداش» لار بىلەن خۇددى تېلېفوندا سۆزلەشكەندەك سۆزلىشىش مۇمكىن ئىكەن.

«...بۇرۇندىن تارتىپ دەرد ـ ئەلەمدە زەردىگۆش بولۇپ ئۆلگەن ئادەملەر خېلى بار ئىكەن. ئۇلارنىڭ بەزىسى ئازرۇ ـ ئارمىنىغا يېتەلمىگەنلىكى ئۈچۈن، بەزىسى ‹جاھاندا ئىنساپ قالمىغان› لىقى ئۈچۈن قورسىقى كۆپۈپ، نارازى بولۇپ، ئاخىر زەردىگۆش بولۇپ ئۆلۈپ كەتكەنىكەن.»

« . . .هازىر جۇڭگودا قورساق كۆپۈكى بىلەن زەردىگۆش بولۇۋاتقان ئادەم ناھايىتى كۆپ . زەردىگۆش بولغانلىق ھېچقانداق پايدىسى يوق . »

« . . .زەردىگۆش بولۇشنىڭ ئۆزى دەرد - ئەلەم بىلەن ئۆلۈپ كېتىشنىڭ سەۋەبچىسىدۇر ، بۇرۇن بىرمۇنچە ئادەم شۇنداق زەردىگۆش بولۇپ ، دەرد - ئەلەمدە ئۆلۈپ كەتكەنىكەن . بىز ئۇلار ماڭغان يولدا ماڭمايلى . »

. . . «جاھاندا ئادالەت قالمىدى ، ئادەملەردە ئىنسانپ قالمىدى دەيدىغان گەپلەرنى باھانە قىلىپ ، زەردىگۆش بولدۇم ، ئەلەمگە قالدىم ، دەردكە چىدىمايۋاتىمەن دەپ ، ئۇمىدسىزلىكتە ئۆزىمزنى تاشلىۋەتمەيلى . »

« . . . قورساق كۆپۈكى ئىجتىھات بىلەن تىرىشىشنىڭ باشلامچىسى . »

«ئىنسانىيەت قانداقلا بولسۇن جىم ياتمايدۇ ، چۈنكى ھاياتلىقنىڭ ئۆزى ئالغا قەدەم بېسىپ تۇرىدۇ ، ھەرقاچان راھەت- ئاسايىشلىقنى خالايدۇ . . . »

. . . .

قەشقەر كونىشەھەر قۇمەرۋازىسىدىكى يوغان قارا دەرۋازىلىق ، ھەم سۇرلۇك ، ھەم قاراڭغۇ تۇرمىدە مەندەك بىگۇناھ ، تەنتەك يىگىتنى زۇلمەت باسقان دەۋرنىڭ ، مۇستەبىت ھاكىمىيەتنىڭ زۇلمىدىن ، سىياسىي بوھتانلىرىدىن ، تۇرلۇك ئازابلىرىدىن زەردىگۆش بولۇپ ، ئۇمىدسىزلىكتە ماڭغان ئەجەللىك يولدىن خۇددى قارا باسقان چۈشتىن ئويغانغاندەك چۆچۈتۇپ قايتۇرغان بۇ ھاياتبەخش گەپلەر ئەينى چاغدا كەمىنە خاتىرلىگۈچىگە شۇنداق تەسىر قىلىپلا قالماستىن ، بەلكى «غېيدىر تېلېفون» لار ئارقىلىق كامېرمۇكامېر تارقالغانلىقى شۇ تارىخنى ئەسلىگۈچىلەرنى ھازىرمۇ خۇشنۇت قىلىدۇ . ئۆز ۋاقتىدىكى «ھەپسداش» لىرىم ئابدۇرېھىم ئىمىنوپ ، ياقۇپ

ھاجى ، ئۆمەر سەلەي ، غۇلامجان ، ئەمەت ئۆمەر ، سىدىق شېرىپ ، ئابدۇلئەھەت زوھۇرىدىن قاتارلىق بۇرادەرلىرىم بىلەن كېيىنكى كۈنلەردە گېزى كېلىپ مۇڭدىشىپ قالغاندا ، ھېلىقى كىتابنىڭ بىزنىڭ قايغۇلۇق كۈنلىرىمىزدە بىزگە بەرگەن مەنىۋى مەدەتلىرىگە ئاپىرىن ئوقۇغانلىقىمىز ئېسىمدىن كۆتۈرۈلمەيدۇ . شۇنداق پاراڭلىمىزدىن مەلۇم بولۇشچە ، ھېلىقى كىتابنى يوشۇرۇن تاشلاپ بەرگەن كۆزەتچى ئەسكەر ئەسلىدە گەنسۇلۇق دېھقان ئوغلى بولۇپ ، ئەسكەرلىككە تۇتۇلۇپ ئاز ۋاقىت ئۆتمەيلا قەشقەرگە كەلتۈرۈلگەن ، ئوتتۇرا مەكتەپ تەربىيىسىنى ئالغان ئاق كۆڭۈل ، ئىنسانپەرۋەر يىگىت ئىكەن .

يۇقىرىدا خاتىرلىگەنلىرىم ئۆمۈر تارىخىمنىڭ پەقەت 1945- يىلىدىن 1949 - يىلىغىچە بولغان قىسقىغىنا تۆت يىلدەك ۋاقىت جەريانىدىكى چەكلىك سەھىپىلىرىدىنلا ئىبارەت . شۇنىڭ بىلەن بۇ پاجىئەلىك كەچۈرمىشلىرىم ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر ئادىب لۇشۈننىڭ ئۆزۈل - كېسىل رېئالىزملىق ئەسەرلىرى بىلەن تونۇشۇشقا باشلىغان تۇنجى قەدىمىمنىڭ قىسقىچە تارىخي ئارقا كۆرۈنۈشىنىڭ ئەينەن خاتىرىسىدۇر .

2

لۇشۈن جۇڭگو تارىخىدىلا ئەمەس ، خەنزۇ خەلقىنىڭ نەزىرىدىلا ئەمەس ، دۇنياۋى مەدەنىيەت تارىخىدىمۇ ، شۇنىڭ بىلەن بىللە رۇس ، ئىنگلىز ، فرانسۇز ، نېمىس ، ياپون ، ئەرەب ، تۈرك ۋە يەنە باشقا مىللەتلەر نەزىرىدىمۇ ئېتىبارلىق ئورۇن تۇتۇپ كەلمەكتە .

«باشقىلارنىڭ كۆزىنى قۇيۇۋەتكەن ، چىشىنى تۆكۈۋەتكەن تۈرۈقلۇق ، ئىنتىقام ئېلىشقا يول قويماي ، كەچۈرۈشنى ، ئەپۇ قىلىشنى تەشەببۇس قىلغان ئادەمگە ھەرگىز يېقىنلاشما » .

«. . . مېنىڭ رەقىبلىرىم كۆپ بولۇشى مۇمكىن ، ئەگەر يېڭىياچى ئادەملەر قانداق قىلسەن ، دەپ سوراپ قالسا ، شۇنداق جاۋاب بېرىش قارارىغا كېلىپ قويدۇمكى ، ئۇلار ئۆچمەنلىك قىلسا قىلىۋەرسۇن ، مەنمۇ ئۇلارنىڭ بىرسىنىمۇ كەچۈرمەيمەن» .

«. . .دۇنيانى بىر دەملىك هاياجانغا سالىدىغان مەردانە قۇربانلاردىن بولغاندىن كۆرە ، تەمكىنلىك بىلەن سۇباتلىق كۆرەش قىلغان ياخشى» .

«قەهر ـ غەزەپسىز ئەر بولماس ، پىسەنت قىلماسلىقنىڭ هەممىدىن ئەلاسى ـــ گەپ قىلماسلىق ، هەتتا كۆزىنىڭ قارىچۇقىنىمۇ مىت قىلىپ قويماسلىق .»

«مۇشۇ جەمئىيەتتە مېنىڭ يەنە تېخى هايات ياشىغۇم بار . بۇنىڭ بىر كىچىككىنە سەۋەبىمۇ بار ، بۇنى ئىلگىرىمۇ بىرنەچچە قېتىم بايان قىلغانىدىم ، يەنى ئاتالمىش ئالىيجاناب ـ پالىيجاناب بولۇپ يۈرگەنلەرنى بىرنەچچە كۈن بولسىمۇ بىئارام قىلماقچىمەن . شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇستۇبشىدا ساۋۇتنىڭ پارچىلىرىنى ئاتايىتەن ساقلاپ قويدۇم . تاكى ئۆزۈم ئۇنىڭدىن بېزىپ ، سىلىپ تاشلىۋەتكەنگە قەدەر دەست تۇرىمەن ، ئۇلارنىڭ دۇنياسىغا شۇنداق قۇسۇر يەتكۈزىمەن . . .»

لۇشۇن بىر تەرەپتىن كونا جەمئىيەتنى ، مۇستەبىت هاكىمىيەتنى ، زالىم هۆكۈمرانلارنى ۋە ئۇلارنىڭ «يېڭىياچى ئادەم» لىرىنى ، يەنى ياللانما گۇپپاڭچىلىرىنى ، بارغانلا يېرىدە كۆلنى سېسىتىۋېتىدىغان ۋە لېكىن ئۆزىگە سۇ يۇقتۇرمايدىغان «ئالىيجاناب» لارنى ئەنە شۇنداق ماهىرلىق بىلەن سۇرەتلەپ ، قەهرى بىلەن ئۇلارغا قارشى كۆرەش قىلغان ، قەلبىنى ئۇچى پۈكۈلمەس نەيزە قىلىپ ۋە بىسى قايرىلماس خەنجەر قىلىپ ئۇرغان ، ئاتقان بولسا ، خەلق ئاممىسىغا گويا ناردىسىدە بالىلارغا كۆيۈنگەندەك مېهرىنى بېرىپ ، خەلق ئاممىسىنىڭ دەردىگە دەرمان بولغان ، خەلق ئاممىسى بىلەن پىكىرداش ، تەقدىرداش ،

هەمنەپەس بولغان . خەلقنىڭ هەر خىل دۇشمەنلىرىگە قارشى تۇتقان مەيدانىنىڭ ئەكسىچە ، خەلق ئاممىسىغا تولۇپ تاشقان سەمىمىيلىك ۋە كۆيۈمچانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلغان ، خەلق ئاممىسىنىڭ ئاڭ سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈش ، ئەركىن ئىنسانىي هاياتلىقتا بايات ياشاش ئىمكانىيىتىنى يارىتىش يولىدا كۆرەش قىلىشقا يېتەكلەيدىغان سەمىمىيەت بىلەن سۆزلىگەن ، يازغان .

«بىز كەمبەغەللەرنىڭ بىردىنبىر كاپالىتىمىز ـــ جان . جاننى دەسمايە سىلىپ جەمئىيەت ئۈچۈن ئاز بولسىمۇ ئىش قىلىشىمىز لازىم ، شۇنىڭ بىلەن هەرهالدا كۆپرەك نەپ ئالغىنىمىز ياخشى . جاننى ئۆسۈمى ئاز ئىشقا قۇربان قىلىپ بېرىش ئەرزىمەيدۇ . . .»

«ئالغا ئىنتىلىدىغان خەلق ئىچىدە چۈسلۇقنىڭ بولۇشى ياخشى ئىش ؛ لېكىن جۇڭگودەك غەپلەتكە چۆككەن يەردە چۈسلۇق قىلىشتىن ئاسانلا زىيان كېلىدۇ . . . شۇنداق غەپلەت باسقان ئەلنى ئوڭشاشنىڭ بىرلا چارىسى ـــ شىنا بولۇش ، يەنى قېقىلغان شىنادەك يېرىپ كىرىش .»

«قورقۇنچلۇق ئادەم غەزەپ ئوتىنى گۈركىرىتىپ ياندۇرغان تەقدىردىمۇ ، سۇلىشىپ قالغان خەستىن باشقا نېمىنى كۆيدۈرەلىسۇن ؟»

«رېئاللىققا تىكىلىپ قارىيالىغان ئادەم مېڭىسىنى ئىشقا سىلىشقا ، گەپ قىلىشقا ، هەركەت قىلىشقا ، زىممىسىگە ئېلىشقا جۇرئەت قىلالايدۇ .»

«گەپنىڭ قىسقىسى ، گەپ قىلىش بىلەنلا ئىش پۈتمەيدۇ . مۇهىمى ـــ ئەمەلدە ئىشلەش .»

«ئامما ئوقۇغان ـ بىلگەن ئادەملەرنىڭ تەسەۋۋۇر قىلغىنىدەك دۆت ئەمەس .»

«مەن مۇشتلاشچى ئەمەس ، جانبازمۇ ئەمەس ، هەقىقەتەن ئىلاجىم يوق ، قولۇمدا بارى پەقەت قەلەم بىلەن قەغەز ، مانا

مۇشۇ سالام خەتكە ئوخشاش تايىنى يوق بىر نەرسىلەرنىلا يازالايدىكەنمەن . شۇنداق بولسىمۇ ، چوڭقۇر يىلتىز تارتىپ كەتكەن كونا مەدەنىيەت دېگەن بىرنېمىلەرگە دەككە بېرىپ ، كەلگۈسىدە ئۈمىد تۇغۇلۇپ قالسا يىلتىزىدىن تەۋرىتىۋەتسەم ئەجەب ئەمەس ، دەپ ئارزۇ قىلىمەن . »

لۇشۇننىڭ ئىچ - ئىچىدىن قاينىاپ چىققان ھاياتبەخش سۆزلىرى ھەقىقەتەن ئوقۇغان ، بىلگەن ، ئاڭلىغان ئادەمنى تەسىرلەندۈرمەي ، ھاياجانغا سالماي قالمايدۇ . بۇ يەردە ئۇنىڭ تۆۋەندىكى خاتىرىسىنى ئەينەن كۆچۈرۈپ بەرسەم ، ئېھتىمال ، تەكرارلىق قىلماس .

1904 - يىللىرى ، ياپونىيە جاھانگىرلىرى بىلەن رۇسىيە چار پادىشاھلىقى ئوتتۇرىسىدا ئېلىمىزنىڭ شەرقىي شىمال رايونىنى ۋە چاۋشيەننى تالىشىدىغان جاھانگىرلىك - تاجاۋۇزچىلىق ئۇرۇشى يۈز بېرىپ تۇرغان ، لۇشۇن ياپونىيىدە تېبابەتچىلىك مەكتىپىدە ئوقۇۋاتقان كۈنلەر . شۇ چاغدا ، مەكتەپتە مىكروبئولوگىيىگە دائىر كىنولاردىن باشقا تەبىئەت مەنزىرىسىگە ، ئۇرۇش خەۋەرلىرىگە ئائىت كىنولارمۇ قويۇلۇپ تۇرىدىكەن . لۇشۇن بۇلارنى كۆرگىنىدە دائىم باشقا ساۋاقداشلىرىغا قوشۇلۇپ چاۋاك چېلىپ ئالقىشلىغانلىقىنى خاتىرىلەۋېتىپ مۇنداق بىر ئەھۋالنى يازغان :

«بىر كۈنى كىنودا ئۇزۇندىن بۇيان كۆرمىگەن بىرمۇنچە جۇڭگولۇقنى بىردىنلا ئۇچرىتىپ قالدىم . ئۇلاردىن بىرسى ئوتتۇرىدا قولى ئارقىسىغا باغلانغان ھالدا تۇرۇپتۇ ؛ بىرمۇنچىسى ئۇنىڭ ئەتراپىدا تۇرۇپتۇ . ھەممىسىنىڭ تېنى ئوخشاشلا قاۋۇل ، لېكىن چىراي - تۇرقىدىن بىخۇدلۇق چىقىپ تۇرىدۇ . چۈشەندۈرگۈچىنىڭ سۆزىگە قارىسام ، ھېلىقى قولى باغلاقلىق تۇرغىنى رۇسىيىگە ھەربىي ئىشپىيونلۇق قىلغانمىكەن ، ياپون ئەسكەرلىرى ئۇنىڭ كاللىسىنى ئېلىپ سازايى قىلماقچى بولۇپ

تۇرۇپتۇ . ئەتراپىدىكىلەر بولسا شۇ سازايىنىڭ داغدۇغىسىنى تاماشا قىلغىلى كەلگەنلەر ئىكەن . . . شۇ ئەھۋالنى كۆرگەندىن كېيىن ، تېبابەتچىلىك ئۇ قەدەر مۇھىم ئەمەس ئىكەن ، نادانلىقتا قالغان خەلق ھەرقانچە ساغلام ، قاۋۇل بولسىمۇ ، قىلچە ئەھمىيەتسىز سازايىغا ماتېرىيال ۋە تاماشىچى بولماقتىن باشقىغا يارىمايدىكەن ، كېسەلدە ئۆلگەنلەرگىمۇ ھەسرەت قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق ئىكەن ، شۇڭا ھەممىدىن ئاۋۋال ئۇلارنى روھىي جەھەتتىن ئۆزگەرتىش كېرەك ئىكەن ، دېگەن چۈشەنچىگە كېلىپ قالدىم . شۇ چاغدا روھىنى ئۆزگەرتىشتە ھەممىدىن مۇۋاپىق نەرسە ئەدەبىيات - سەنئەت بولسا كېرەك ، دېدىم - دە ، ئەدەبىيات- سەنئەتنى تەرغىب قىلىش نىيىتىگە كەلدىم . . . »
(لۇشۇن «چۆقان» غا قارالا) .

لۇشۇن شۇنداق نىيەتكە كەلگەن ھەم شۇنداق قىلغان . ئەدەبىياتنى قورال قىلىپ تۇرۇپ ئادالەت ، ھەققانىيەت ئۈچۈن ، خەلقنىڭ ئەركىنلىكى ئۈچۈن ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە ھارماي - تالماي كۆرەش قىلغان . لۇشۇننىڭ نەقەدەر چىڭ ئىرادىلىك ۋە جاسارەتلىك يېڭى مەدەنىيەت باشلامچىسى ئىكەنلىكىنى تەرىپلەپ ، قايسىبىر مۇتەپەككۇرنىڭ مۇنداق ئوبرازلىق باھالىغانلىقى خاتىرەمدە تۇرۇپتۇ : لۇشۇن زۇلمەت قاپلىغان ۋە مۇستەبىتلىك ھۆكۈم سۈرگەن بىر دەۋردە توغرا نىشانىنى تاللاپ ئالغاندىن كېيىن ، شۇ نىشانغا قاراپ قەيسەرلىك بىلەن ئالغا باسقان ؛ ئۇيغاندىن شامال سوقسا بۇيانغا يېتىۋالمىدىغان چىغىرتماق ئەمەس ، قەددىنى ھەرقاچان تىك تۇتىدىغان قارىغايغا ئوخشاش ، ئەگىلمەس سۇنماي ، يەنە قەددىنى رۇسلاپ ، باشقىلارغا ئىلھام بەرگەن ، باشقىلارنى قەتئىي كۆرەش قىلىشقا ، يول ئېچىشقا رىغبەتلەندۈرگەن . . . لۇشۇن ئۆزى ياشاپ كەلگەن چىرىك جەمئىيەتكە ، ياۋۇز ھۆكۈمرانلىققا ۋە ئۇلارنىڭ ئاتالمىش «ئالىيجاناب ئادەم» لىرىگە ، «پىستەك - كۆچۈك» لىرىگە ،

«ياۋاش» قىياپەتتە كۆرۈنىدىغان «ئاسلان - مۇشۇك» لىرىگە ، ئۆزىنىڭ ئەخمەقلىق قىلمۇاتقانلىقىنى بىلمەي ، باشقىلارنىڭ ئالداشقا ، باشقىلارنى «هارۋا يولىدىكى ئوت - خەس» كە ئوخشاش ئاياغ ئاستى بولۇپ «هايات ياشاش» قا ئۇندەيدىغان «ياللانما — گۈپپاڭچى ئەدىب» لەرگە ، «لازا ياكى زەنجىۋىل سۇيىگە چىلىغان قوليا غلىقىنى كۆزىگە سۈرتۈپ ، يالغان يىغلاپ تۇرۇپ ۋەز ئېيتىدۇ» غانلارغا ، ياۋاش قوي پادىسىنى يېتەكلەپ ماڭىدىغان «ئۆچكە» لەرگە ، «سەللىسى يوغان ئىمانى يوق» ۋە لېكىن ئىمكانىيەتلەرنى پۇراپ - هىدلاپ تېپىپ «تۆرنى قولدىن بەرمەيدۇ» غان «مويسىپىت» لارنىڭ چىرايلىق سۆزلەر بىلەن پەردەزلەنگەن «جان بېقىش يولى» غا . . . قارشى رەهىمسىز كۆرەش قىلغان ۋە ئاممىنى شۇنداق كۆرەشكە يېتەكلىگەن .

«زۇلمەتنىڭ تايانچلىرىغا قارشى بىرەر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي ، بىرەر پايمۇ ئوق ئاتماي ، پەقەت ‹زەئىپ› لەرگىلا تىنماي ۋاتىلداۋەرگەن ئادەم ، مەيلى شۇ ئادەمنىڭ ئەپتىدىن هەرقانچە ئادالەتلىك چىقىپ تۇرسىمۇ ، مەن شۇنى ئېيتماي تۇرالمايمەنكى ، — هەقىقەتەن تاقەتسىم تاق بولدى ! — ئۇنداق ئادەم ئەمەلىيەتتە ئادەم ئۆلتۈرگۈچىلەرنىڭ دۇمباقچىسىدۇر ، خالاس» (لۇشۈن «چىلتەكلىك ئەدەبىيات» ئۇيغۇرچە نەشرى 76- بەت) . «بەھۇزۇر يۇرگىلى بولمايدىغان بىزدەك ئادەملەرنىڭ دۇنياسىدا قاپاق سۆلەت تۆرلەرچە غادىيىپ يۇرۇشكە چولا تەگمەيدۇ . ئىشلەيمىز دېگەنىكەنمىز ئىشلەيلى ، ئەتىكى هاراقتىن بۇگۈنكى سۇ ياخشى ؛ 21 - ئەسىرگە بارغاندا قارىنىنى يېرىپ ، ئۇچەي - باغرىنى چۆۋۈۋېتىمەن دەپ قاراپ ئولتۇرغاندىن كۆرە ، هازىرلا بىر تەستەك سالغان ياخشى . . .» (لۇشۈن «سايىۋەن ، نىڭ داۋامى» 23 - بەت) .

لۇشۈننىڭ يېڭى ، جەڭگىۋار تەپەككۇرلىرى ۋە شۇنداق يېڭى تەپەككۇرلار بىلەن سۇغىرىلغان يېڭى بەدىئىي قوراللىرى

ئەينى زاماندا بارلىق خەلقىمىزنىڭ ئادەملەرنى ، تەرەققىيپەرۋەر جامائەتنى ، هۆرلۈك ۋە ئازادلىققا تەلپۈنىدىغان مىللەتلەرنى جاهانگىرلارنىڭ مۇستەملىكىچىلىك مەدەنىيىتىگە ، فېئودالىزمنىڭ چىرىك مەدەنىيىتىگە ۋە ئەكسىيەتچى هۆكۈمران كۈچلەرنىڭ نادانلاشتۇرۇش مەدەنىيىتىگە قارشى كۈرەشكە ئاتلاندۇرۇشتا تۇغۇشچان مەنىۋى بايراق بولۇپ خىزمەت قىلغان . ئەگەر لۇشۈننىڭ بەدىئىي قوراللىرىنى — «نەشتەر هەم نەيزە» كەبى بەدىئىي ئەسەرلىرىنى سىستېمىلىق ئوقۇپ كۆرىدىغان بولساق ، ئۇنىڭ شۇ ئەسەرلىرىنىڭ جۇڭگو جەمئىيىتىگە مەدەنىيەت جەهەتتە ، بولۇپمۇ ئىجتىمائىي پەن ۋە ئەدەبىيات - سەنئەت ساهەسىدە ، ئىدىيە ، پەلسەپە ۋە تارىخ ساهەسىدە ، ئىقتىساد ، سىياسەت ، هەربىي جەهەتتە ، هەتتا كىنو - تىياتىر ، مۇزىكا ، گۈزەل سەنئەت ، هەيكەلتىراشلىق جەهەتتە نەقەدەر چوڭقۇر تەسىر قوزغىغانلىقىنى يۇزەكى بولسىمۇ چۈشىنىۋېلىش مۇمكىن .

بۇ يەردە گەپ توغرا كېلىپ قالغاچقا شۇنىمۇ قىستۇرۇپ ئۆتۈش زۆرۈركى ، «سىنىپىي كۆرەش تۈنقا» قىلىنغان يىللاردا ، بولۇپمۇ لەنەتلىك «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» هۆكۈم سۈرۈپ ، «قىزىل گۈهەر كىتاب» لار ، تاماشىبىنلارنىڭ بەزدۈرگەن «ئۇلۇغلۇق تىياتىر» لار پۈتۈن مەملىكەت مىقياسىدا هەممە مىللەت خەلقىنىڭ تەپەككۇر دۇنياسىنى ، يەنى مېڭىسىنى ئات بەيگىسى مەيدانىغا ئايلاندۇرۇۋېلىپ ، يېگانە ئات چاپتۇرۇپ يۇرگەنلىكى ئۈنتۈلغۇسىز پاجىئەلىك ئەهۋالدۇر . ئەنە شۇنداق ئېغىر كۈنلەردە «لۇشۈن ئەسەرلىرى» نىڭ ماركس ، ئېنگېلس ، لېنىن ۋە ستالىن ئەسەرلىرى قاتارىغا ئۆتۈپ قالغانلىقى ، نۇرغۇن ئادەمنىڭ «لۇشۈن ئەسەرلىرى» نى زوقلىنىپ ئوقۇشى هەم ئەجەبلىنەرلىك بىر ئەهۋال ، هەم هەيران بولۇشنىڭ هاجىتى يوق مۇقەررەر بىر ئەهۋال .

لۇشۇننىڭ ئەسەرلىرىنى مەن تولا چاغلاردا سۇنغان كۆڭۈلگە ئارام بېرىدۇ ، ئۇسسىغان يەرگە بارىدۇ ، سقىلىپ تۇرغان يۈرەكنى قىسماقتىن ئازاد قىلىدۇ ، بىلىم ھەۋەسكارلىرىنىڭ بىلىم سەۋىيىسىنى ئاشۇرىدۇ ، دەپ سۆيۈنۈپ ئوقۇيمەن .

بالا ـ قازا كۆرۈنۈپ كەلمەيدىكەن . بېيجىڭدە مىللەتلەر نەشرىياتىدا ئىشلەپ تۇرغان چاغلىرىم ئىدى . 1957 ـ يىلى «ئوڭچى ئۇنسۇر» دېگەن سىياسىي بەتنام بىلەن قارىلىنىپ نازارەت ئاستىغا ئېلىنغانلىقىنىڭ ئۈستىگە ، 1958 ـ يىلى «نەق ئەكسىلئىنقىلابچى» دېگەن سىياسىي زىيانكەشلىك بىلەن بېيجىڭدىكى «چىنچىڭ 1 ـ قورغىنى» دېگەن مەشھۇر تۇرمىگە قامالدىم . شۇ چاغدا ، ھەتتا لۇشۇن ئەسەرلىرىدىن «تىكىر-قاش» ، «چۇقان» ناملىق ئىككى ئەسەرنى ئىختىيارى تەرجىمە قىلىپ ئوقۇرمەنلەرگە سۇنغانلىقىمدەك ، بۇ تۆھپەمنى «ئارتىشى» دېگەن تەخەللۇسنى قوللانغانلىقتىن چاپلانغان بۆھتانلارنى قايتۇرۇشقا دال بولالمىدى . بىرەر يىلغا سوزۇلغان سۈرلۈك سوراقلاردىن كېيىن ، كەينى ـ كەينىدىن قىلغان تەلەپلىرىمگە يارىشا قىسمەن ئارزۇلىرىمغا يەتتىم : كۇندىلىك «خەلق گېزىتى» نى ھەر كۈنى يەتكۈزۈلىپ ، كامېرىنىڭ ھەم تۆمۇر سالاسۇن ئىشىكى ھەم ياغاچ ئىشىكى بار ، لېكىن بوسۇغىسى يوق قوش ئىشىكىنىڭ ئاستىدىكى يوچۇقتىن تاشلاپ بېرىدىغان بولدى ؛ يەنە تەلىپىمگە جاۋابەن «لۇشۇن ئەسەرلىرى» بىلەن كۆرۈشۈشكە ، كىچىككىنە تار كامېردا يالغۇز «ئىستىقامەت» قىلىپ يانقان شۇ ئۇزۇن كۈنلەردە ئۇنىڭ بىلەن «دەرد تۆكۈپ مۇڭدىشىش» ئىمكانىيىتىگە مۇيەسسەر بولدۇم . كېيىن تۇرمە خادىملىرىدىن قاماپ قويغۇدەك جىنايىتىڭ يوق ئىكەن ، تەكشۈرۈشتىن مەلۇم بولۇشچە ، كەسپىي خىزمەتتىكى سەۋەنلىك ، خاتالىقلىرىڭ قانۇندا جازالاشقا توغرا كەلمەيدىكەن ،

دېگەن غەيرىي رەسمىي گەپلەرنى ئاڭلاپ ، تېخىمۇ يېنىكلەپ قالدىم . تەلىپىمگە يارىشا تاشلاپ بەرگەن «خەنزۇ تىلىنىڭ ئىزاھلىق لۇغىتى» نى ئۇستاز تۇتۇپ ، خەنزۇ تىلىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىشكە كىرىشىپ كەتتىم . ئۆگىنىش ئەستايىدىللىقى ، تەبىئىيكى روھىي خاتىرجەملىكتىن كېلىدۇ . ئۆلمىگەن جاندا ئۈمىد بار دېگەندەك ، ئۈمىدسىزلىك ئىچىدە پەيدا بولغان ئۈمىد تۇرمىدە بەند بولۇپ يانقان ئېغىر كۈنلەردىمۇ كىشىگە خاتىرجەملىك بېغىشلىيالايدىكەن . بىزدە «يولدىن چىقما ، خاندىن قورقما» دەيدىغان گەپ بار . ئەسلىدىنلا «يول» دىن چىقىش نىيىتىم يوق ئىدى ، «يول» دىن ئاڭلىق چىقىش ھەرىكىتىممۇ يوق ئىدى . شۇ ئۆمرۈمدە تىلغا ئالغۇدەك ، «جىنايەت» غا توختىغۇدەك بىرەر يامانلىق قىلغىنىمنى ، ھەتتا خىيال قىلغىنىمنى بىلمەيتتىم . خەلق خىزمىتىنى سەمىمىي غەيرەت بىلەن ، ھالال ئەمگىكىم بىلەن ئىشلەيدىغان ئىرادەم ۋە ئەمەلىيەتىملا بار ئىدى . مۇشۇنداق ئاق كۆڭۈللۇكمۇ ئادەملەرنىڭ «خاھىشى بىلەن ئىدارە قىلىدۇ» غان ئادالەتسىزلىك ھۆكۈم سۈرگەن چاغلاردا «جىنايەت» كە ئايلىنىپ قالىدىكەن ؛ ئۇنىڭ ئەكسىچە ، «قانۇن بىلەن ئىدارە قىلىنىدۇ» غان ئادالەت يولغا قويۇلسا ، ھەق ـ ھەقىقەت ئۆز جايىنى تاپىدىكەن . جاھاندا ، قانداقلا بولسۇن ، قانۇن بويىچە ئىش قىلىدىغان ، قانۇننىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىنى قەدىرلەيدىغان ئادەملەر بار ئىكەن . ئۇمىدتىن ئىشەنچ كېلىپ چىقىدىكەن ، ئىشەنچتىن كۈچ ـ قۇۋۋەت ۋە غەيرەت پەيدا بولىدىكەن . ئەنە شۇنداق غەيرەت ، ئېغىر كۈنلەردە لۇشۇن ئەسەرلىرىنى قېتىرقىنىپ ئوقۇشقا ، تەنقىق قىلىشقا ناھايىتى كەڭ ۋە قىممەتلىك ئىمكانىيەت يارىتىپ بەردى .

دەرۋەقە ، قانۇن ئۆز كۈچىنى كۆرسەتتى . ئۇزۇن ئۆتمەي ، يەنى 1964 ـ يىلى «خاتا قولغا ئېلىنغان» دېگەن ھۆكۈم بىلەن

تۇرمىدىن ئازاد قىلىندىم . بىراق قانۇننىڭ بۇ توغرا ھۆكۈمىگە تولىمۇ روشەن سىلىشتۇرما بولغان ھالدا ، ئادەمنىڭ «خاھىشى» ھۆكۈم قىلىدىغان ، قانۇننىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىنى يەرگە ئۇرىدىغان ، قانۇنغا زىت بولغان ھادىسە يەنە مېنىڭ ئۇستۇمدە ھۆكۈم سۈردى . «نەق ئەكسىلئىنقىلابچى» دېگەن «جىنايەت» نىڭ پاكىتلىرى قانۇنغا چۈشمىگەنلىكى ئۈچۈن ، «تەگەشتىن قالدۇرۇلۇپ» تۇرمىدىن ئازاد قىلىنىپتىمەن . لېكىن «ئوڭچى ئۇنسۇر» دېگەن قالپاقنى بولسا ئاممىۋى ھەرىكەتتە «ئاممانا» كىيدۈرگەنمىش ، بۇ مەسىلىنىڭ «قانۇن» بىلەن ئالاقىسى يوقمىش ، «ئاممانا» كىيدۈرگەن قالپاقنى «ئاممانا ئالىدۇ» مىش . ئەنە شۇنداق «چۈشەندۈرۈش» لەرنىڭ زورى بىلەن «ئوڭچى ئۇنسۇر» دېگەن قالپاق داۋاملىق كىيدۈرۈلدى . «ئاممانا» زادى كىم ؟ ئەگەر «ئاممانا» نى «خەلق» دەپ چۈشەنسەك ، خەلقچىللىق جارى قىلىنغان يەردە بىزدە «خەلقچىللىقنى مەركەزلەشتۈرۈش» دەيدىغان قائىدە بارغۇ ؟ ! «مەركەزلەشتۈرۈش» دېمەك تەشكىلىي رەھبەرلىك ، يەنى «قانۇن بويىچە ئىش قىلىش» دېگەن گەپ ئەمەسمۇ ؟ ! ئەلۋەتتە ، شۇنداق بولۇشى كېرەك ئىدى . قالپاق كىيدۈرۈش ۋاقتىدا قارار ، ھۆكۈم چىقىرىدىغان «تەشكىلىي رەھبەرلىك» بار ، ئەمدى شۇ قالپاقنى ئېلىش مەسىلىسى ئوتتۇرىغا چىققاندا ، شۇ «تەشكىلىي رەھبەرلىك» جاۋابكارلىقنى «ئاممانا» غا ئىتتىرىپ قويسا ، قايسى «ئاممانا» غا ئىلتىجا قىلىش مۇمكىن ؟ ! «ئاممانا» نى پەش قىلىپ تۇرۇپ ، «ئاممانا» دېگەن سۆزگە ، «خەلق» دېگەن مەجھۇل ئاتالمىغا دۆگدەپ تۇرۇپ قىلىنىدىغان بۇنداق زىت ھادىسىلەر بىر تەرەپتىن چۈشىنىشلىك بولسىمۇ ، لېكىن كونكرېت شارائىتتا ئۇنى توغرا يېشىش ھەقىقەتەن قىيىن ئىكەن . «ئوڭچى ئۇنسۇر» دېگەن سۆز كۆز بىلەن كۆرگىلى بولمايدىغان مەجھۇل — ئابستراكت ئۇقۇم بولسىمۇ ، لېكىن ئۇنىڭ گويا ئادەمنى يانجىپ تاشلىغۇدەك ئېغىر

تۇگمەن تېشى بولۇپ ، قان چىقارماي جان ئالىدىغان ، ئۇنلۇك نەپەس ئېلىشقىمۇ ئىمكان بەرمەي قىينايدىغان رودۇپاي ئىكەنلىكىنى ئۆز بېشىغا كەلمىگەن ئادەمنىڭ چۈشىنىشى تەس بولسا كېرەك .

ئەسلەپ كەلسەم ، ئۆزۈمۇ ھەيران قالىمەن . «ئوڭچى ئۇنسۇر» دېگەن ۋەھىمىلىك قالپاقنىڭ كاساپىتى بىلەن ۋە «قانۇندا تەگىلمەيدۇ» دەپ ئاللىقاچان توغرا خۇلاسىلەنگەن قانۇنىي ھۆكۈمنىڭ ئىناۋىتى دەپسەندە قىلىنىپ ، «ئۆلگەن يولۋاس تىرىلىپتۇ» دېگەن بوھتان يېڭىۋاشتىن تەگىلىپ ، «ئاممانا» تەرىپىدىن ئوتتۇرىغا «تارتىپ» چىقىرىلدىم . شۇنىڭ بىلەن كېيىنكى ھايات‌ىم يەنە بىر قېتىم دىشۋارچىلىققا قالدى . ئاتالمىش «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» ھارپىسىدا بېيجىڭدىن ئۇرۇمچىگە ، «شىنجاڭ گېزىتى» ئىدارىسىگە «يۆتكىلىپ» كەلگەنىدىم . «ئىنقىلاب» باشلىنىشى بىلەنلا «تارتىپ» چىقىرىشتى ، «كالا قوتىنى» غا سولىدى ، چوڭ - كىچىك يىغىنلاردا «كۆرەش» كە تارتىشتى ، «ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش» مەيدانلىرىغا ھەيدەشتى ، «ئەتىگەندە يولىورۇق سوراش» ، «كەچقۇرۇندا گۇناھىنى تىلەش» ئىبادەتخانىسىغا ئۆكسۈتتۇرمىدى . «مەسىلە تاپشۇرۇش» ، «ئىدىيىۋى ئەھۋالنى مەلۇم قىلىپ تۇرۇش» ئۈچۈن ماتېرىيال يېزىش مەجبۇرىيىتىنى يىللاپ - ئايلاپ ئەمەس ، ھەتتا ھەپتىلەپ ، گاھى چاغلاردا كۈنلەپ كۆچەيتىشتى ؛ «خەلق» قاتارىدىن چىقىرىپ ، «ئاممانا» دىن چەك - چېگرا «ئايرىپ» ، ئۇزۇن ۋاقىت يېتىم قالدۇردى . ئىداره دەرۋازىسىنىڭ سىرتىغا ، ئەمگەك سورۇنلىرىنىڭ نېرىسىغا ئىختىيارىي مېڭىش ، ھەتتا ئۇرۇق - تۇغقان يوقلاش ئۈچۈن ئۇيان - بۇيان بېرىش ئەركىنلىكىمنىمۇ چەكلەپ تاشلاشتى . بىر كۈنى بىر «ئاممانا» بىلەن سالاملىشىپ قالغانلىقىم ئۈچۈن ، «تەشكىل» دىن : «نېمە دېيىشتىڭ ؟ بۇ

جىنايىتىڭنى يېزىپ تاپشۇر !» دېگەنلىكى ھازىرقىدەكلا ئېسىمدىن كەتمەيدۇ . بۇنداق ئەھۋاللار 20 — 30 يىل ئۆتۈپ كەتكەن ھازىرقى كۈندە قەغەز يۈزىدە بايان قىلىنغاندا ھېچقانچە چوڭ ئىشتەك تۇيۇلماس . لېكىن شۇ ئەھۋاللارنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى كونكرېت ئەينى تەسىرىنى «ئادەمنى مىڭ ئۆلتۈرۈپ بىر تىرىلدۈرىدۇ» غان ، «ئادەمنىڭ تاقىتىنى تاق قىلىدۇ» غان پاجىئە دەپ تەسۋىرلىسەك مۇبالىغە بولماس .

ھايات ئۆزى غەلىتە بىر ھادىسە ئىكەن . ھايات ماماتلىق ، يەنى ئۆلۈمنىڭ ئەكسى بولغىنى ھالدا ئۆلۈمگە پىسەنت قىلمايدىغان چاغلىرىمۇ بولىدىكەن . تەبىئەت ، تەقدىر ئىنسان بالىسىغا ھەر خىل دەرد - ئەلەم ، رەنج - مۇشەققەتلەرنى كەلتۈرىدىكەن ، شۇ سەۋەب بىلەن «ئۆزىنى تاشلىۋېتىدۇ» غان ئادەملەرمۇ بولىدىكەن ، مۇشكۈللۈكلەرگە پەرۋا قىلماي ، كۆكرەك كېرىپ ئالغا كېتىۋېرىدىغان ئادەملەرمۇ بولىدىكەن . ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ «زىمىستان كۆرمىگەن بۇلبۇل باھارنىڭ قەدرىنى بىلمەس ، جاپانى چەكمىگەن ئاشىق ۋاپانىڭ قەدرىنى بىلمەس» دېگەن ئاقىلانە سۆزلىرى نۇرغۇن - نۇرغۇن تەجرىبىلەرنىڭ قىممەتلىك يەكۈنى ئىكەنلىكىدە شەك يوق . بۇ يەردە ئېيتىلغان «باھار» نى «ھاياتلىق» دەپ چۈشىنىش تامامەن مۇمكىن . تەبىئەت دۇنياسىدا باھارلا بولىدىكەن ، يەنى ئىنسان بالىسى ھاياتلا بولىدىكەن ، شۇ ھاياتلىقنىڭ ئۆزى ئادەمگە ۋاپا قىلىدۇ ، يەنى ئۇمىد ۋە قۇۋۋەت بېغىشلايدۇ . «دۇنيادا ئەگەر ھەقىقەتەن ھايات ياشاشنى ئارزۇ قىلىدىغان ئادەملەر بولسا ، ئالدى بىلەن ، سۆز توغرا كەلگەندە سۆزلەشتىن ، كۆلكە توغرا كەلگەندە كۈلۈشتىن ، يىغلاش توغرا كەلگەندە يىغلاشتىن ، تىللاش توغرا كەلگەندە تىللاشتىن ، مۇشت توغرا كەلگەندە مۇشت ئېتىشتىن قورقماسلىقى ، بۇنداق لەنەتگەردى جايدا لەنەتگەردى زامانىنىڭ دەككىسىنى بېرىشى لازىم !» (لۇشۈن «سايىۋەن» ، 56 - بەتكە قاراڭ) لۇشۈن دەردلىك ئادەملەرنىڭ

يۈرىكىگە بىر پارچە ئوت بولۇپ يانىدىغان شۇنداق رىغبەتنى ئۇندەش بىلەن تەڭ يەنە : «ئەلەمدارلار سېپى» دە ئەمەس ، «قەلەمدارلار سېپى» دە ، يەنى «ئەدەبىيات سېپىدە تۇرغان ئادەم ، ئېگىلەر سۈنماس ، بولۇشى كېرەك . . . مەدەنىيەت ساھەسىدە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش ئۈچۈن ئىگىلەر سۈنماس بولماي مۇمكىن ئەمەس .» (« لۇشۈن ھېلىيەتونلىرى » 1 - قىسىم 222 - ، 223 - بەتلىرىگە قاراڭ) دەپ ئەسكەرتىدۇ . ئايىغى ئۇزۇلمەس «مەسىلە تاپشۇرتۇش» ، «ئىدىيە ئۆزگەرتىش» زورى بىلەن پىكىر ئەركىنلىكى چەكلەنگەن ، «ئەمگەكتە ئۆزگەرتىش» زورى بىلەن جىسمانىي ئەركىنلىك كىشەنلەنگەن ، خورلۇق ۋە زەبۇنلۇق ۋەھىمىسى بىلەن چۈمكىلىپ قالغان بىر شارائىتتا ، ئۇزۇن كۈنلىرىمنى قىسقارتقان ، زىمىستان كۈنلىرىمنى باھارغا ، رەنج - ئەلەملەرنى غەيرەتكە ، تار دۇنيايىمنى بېپايان كەڭ دۇنياغا ئايلاندۇرۇپ ، ھاياتلىق ئۇمىدى بىلەن ياشاش يولىغا باشلىغان ھەممىدىن مۇھىم ئامىل ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ «ئۆلمىگەن جاندا ئۇمىد بار» دەيدىغان ھاياتبەخش پەندنەسىھەتلىرى ۋە خۇددى لۇشۈن ئېيتقاندەك ئېگىلگەن تەقدىردىمۇ سۈنمايدىغان قەيسەرلەرچە تىرىشىش روھىم بولدى . لۇشۈن ئەسەرلىرىدىن 20 نەچچە توپلام كىتابنىڭ كۆپ قىسمىنىڭ ئۇيغۇر تىلىدىكى تەرجىمىسىنىڭ ئەنە شۇنداق لەنەتگەردى زامانىدا ، ئەسكى - تۈسكىلەرنى ساقلاپ قويىدىغان ، تولا ۋاقىت جىنچىراغ بىلەن يورۇتۇلىدىغان «سامانلىق» نى شەخسىي «قىرائەتخانا» قىلىپ پايدىلانغان ماكاندا ۋۇجۇدقا كەلدى .

3

ئاپتور تىلەك ئۆزىنىڭ قىسقا تەزكىرىسىدە مېنىڭ كەچۈرمىشلىرىمنىڭ بەزى قىسمىنى بايان قىلىپ ، ئەقىلگە ئۇيغۇن باھا بىلەن تەرىپلەپتۇ . شۇنداق قەدىرلىگەنلىكىگە

رەھمەت ئېيتىمەن ، ئەلۋەتتە .

لېكىن ، مېنىڭچە ، قەدىرلەش توغرا كەلسە ، قەدىرلەشكە ئەرزىيدىغان يېرى توختى باقىنىڭ لۇشۇننىڭ «جىنى چاپلانغان ئادەم» ئىكەنلىكىدە ئەمەس . ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ ئەنئەنىسى جەھەتتىن ئالغاندا ، ئۇيغۇر تىلىدا «جىن» دېگەن سۆزدىن ھەرقاچان جىن ، شەيتان ، مەلئۇن ، ئىبلىس دېگەن يامان مەنە چىقىدۇكى ، ياخشى دېگەن مەنە چىقمايدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن «پالانى ئادەمنىڭ جىنى چاپلىشىپتۇ» دېگىنىمىزدە ، شۇ پالانى ئادەمنىڭ ياخشى خىسلىتى چاپلىشىپتۇ ئەمەس ، يامان خىسلىتى چاپلىشىپتۇ دېگەن مەنىنى چۈشىنىمىز . «جىن» نىڭ شۇنداق يامان ئوبرازىنى گراماتىكىلىق ژاستېدىن پايدىلىنىپ قوش تىرناق ئىچىگە ئېلىش چارىسى بىلەن ياخشى سۈپەتكە ئۆزگەرتىمەن دەپ تىرىشقان تەقدىردىمۇ مۇمكىن بولمىسا كېرەك . چوڭقۇر تىل ئىلمىدىن خەۋىرىم يوق ، ئېھتىمال مەسىلە ئۇنداقمۇ ئەمەستۇر . لېكىن مېنىڭ تۇرمۇش مەنتىقىسىگە ، تەجرىبىلىرىگە ، جانلىق تىل ئادىتىگە ئاساسەن چۈشەنچىم شۇنداق . توختى باقىغا لۇشۇننىڭ «جىنى» چاپلاشقان ئەمەس ، ئۇنىڭغا ئۆزلەشكىنى لۇشۇننىڭ پۈتۈن جۇڭگو خەلقى ، شۇ جۈملىدىن تەرەققىيپەرۋەر دۇنيا خەلقى ئاغزىدىن چۈشۈرمەي تەرىپلەيدىغان «لۇشۈن روھى» .

«لۇشۈن روھى» نېمە ؟

لۇشۈن ئەسەرلىرىنى ئوقۇغان ، تەنقىق قىلغان كىشىلەر شۇنى ئاسانلا پەملىۋالالايدۇكى ، لۇشۈن تارىخنىي ، ئۆتمۈش جەمئىيەتنى ئەقىل دۈربۈنى بىلەن تەكشۈرۈپ تەنقىد قىلىش بىلەن تەڭ رېئال جەمئىيەتنى ئەقىل مىكروسكوپى بىلەن تۇجۇپىلەپ تەكشۈرگەن ۋە شۇنداق تەكشۈرۈش ئاساسىدا كىشىلەرنى قايىل قىلارلىق نەزەرىيىۋى مۇھاكىمىلەرنى ئوتتۇرىغا قويغان . شۇنىڭ ئۈچۈن ، ماۋ زېدۇڭ ئۇنىڭ جۇڭگو

بويىچە قىممىتىنى قەدىرلەپ ، كۆڭزىنى فېئودالىزم جەمئىيىتىنىڭ پەيغەمبىرى دەيدىغان بولساق ، لۇشۈن يېڭى جۇڭگونىڭ پەيغەمبىرىدۇر ، دېگەن . لۇشۈننىڭ يەنە بىر خۇسۇسىيىتى ، ئۇنىڭ جەڭگىۋارلىقىدۇر . ئۇ زۇلمەت باسقان ، مۇستەبىت قارا كۈچلەر ھۆكۈم سۈرۈۋاتقان بىر زاماندا ئەلنى ، مىللەتنى ئازاد قىلىش مەقسىتىدە ھەقىقەت ۋە ئەركىنلىك يولىدا قەيسەرلىك بىلەن كۈرەش قىلغان ، ئۆزى تاللىغان نىشاندىن ، يولدىن ئاداشمىغان ، تېڭىرقاپ قالمىغان . ئۇچىنچى بىر خۇسۇسىيىتى ، ئۇنىڭ پىداكارلىقى . ئۇ رەقىبلىرىنىڭ زورلۇقلىرىدىن ، زىيانكەشلىكلىرىدىن ۋە ئالدامچىلىقلىرىدىن قورقمىغان . قارا كۈچلەرگە خەنجەردەك پولات قەلەمى بىلەن تاقابىل تۇرغان ، ھەتتا سەپداشلىرى زىيانكەشلىككە ئۇچراپ تۇرۇۋاتسىمۇ ئارقىغا يانماستىن ، ئۇلارنىڭ ئىزىنى بېسىپ ئالدىغا قەدەم تاشلىغان . لۇشۈننىڭ يەنە بىر خۇسۇسىيىتى ، ئۇنىڭ كەم - كۈتسىز قەتئىي رېئالىزمچى ئىكەنلىكىدە تولىمۇ گەۋدىلىك ئىپادىلىنىدۇ .

4

ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر ئەدىب لۇشۈننىڭ پىداكارلىق روھى ، تەرەققىيپەرۋەر ، ھەققانىيەتچى روھى ھەممىزنىڭ ئۇلگە ئېلىشىغا ئەرزىيدۇ ، ئۇنىڭ شۇ روھى ھەممىدىن ئاۋۋال ئۇنىڭ فېلىيەتونلىرىدا روشەن ئىپادىلىنىپ تۇرىدۇ .

فېلىيەتون ئەدەبىياتنىڭ ئاساسىي ژانىرلىرىدىن بىرى . لۇشۈننىڭ ئەسەرلىرىگە قارىغاندا ، نەچچە مىڭ يىللىق تارىختىكى فېلىيەتون بىلەن كۆز يۈگۈرتۈش ھەم مۇمكىن . مۇرەككەپ رېئال جەمئىيەتنىمۇ تەھلىل قىلىش مۇمكىن . ئۇنىڭ قوينى شۇنداق كەڭ بولسىمۇ «ئۇنىڭ نىشانلايدىغىنى ئىككى چوڭ تەرەپتىن ،

يەنى ھۆكۈمرانلىق قىلغۇچىلار بىلەن ھۆكۈمرانلىق قىلىنغۇچىلاردىن باشقا نەرسە ئەمەس. بۇنى لۇشۇننىڭ فىلىيەتونلىرىدىن بىر قاراپلا بىلىۋالغىلى بولىدۇ. لۇشۇن ئۆزىنىڭ فىلىيەتونلىرىنىڭ بەزىسىنى ھۆكۈمرانلىق قىلغۇچىلارغا ۋە شۇ ھۆكۈمرانلار قوغدايدىغان ئىجتىمائىي تۈزۈملەرگە خەنجەر، نەيزە قىلىپ تەڭلىگەن؛ بەزىلىرىنى بولسا غەپلەتكە چۆكۈپ كەتكەن، نادان، قالاق خەلقنىڭ بەختسىزلىكىگە ئېچىنىپ، ئىجتىماتسىزلىقىغا رەنجىپ، غەپلەتتىن ئويغىتىدىغان دورا قىلىپ بەرگەن» دەپ يازىدۇ. لىيۇچىڭشىن «ئوت بىلەن ئوتۇن بىر - بىرىگە قاملىشىدۇ» سەرلەۋھىلىك ماقالىسىدە. ئەمدى ھازىرقى كۈندە بىز ۋارىسلىق قىلىدىغان فىلىيەتون لۇشۇن ياشىغان دەۋردىكى فىلىيەتوندىن ژانىردا پەرق قىلمىسىمۇ، لېكىن كونكرېت مەزمۇندا پەرق قىلىدۇ. «بىزنىڭ بۈگۈنكى كۈندىكى فىلىيەتونلىرىمىز ئەمەلىيەتتە بىرىنچىدىن، ئەمىر قىلغۇچىلار (يەنى ھەر دەرىجىلىك جامائەت خىزمەتكارلىرى) غا، ئىككىنچىدىن، ئاممىغا - پۇقراغا قارىتىلىدۇ؛ ئاممىباراق قىلىپ ئېيتساق، بىرىنچىدىن، جامائەت پىكرىنىڭ قورالى بولۇپ خىزمەت قىلىدۇ، ئىككىنچىدىن، خەلققە تەربىيە بېرىدۇ، خەلقنى رىغبەتلەندۈرىدۇ. دېمەك، فىلىيەتون ئىجادىيىتى قوش قىممەتكە ئىگە» («فىلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2000 - يىل 4 - ئايلىق سانىغا قارالسۇن.)

فىلىيەتونىنىڭ ھەم جانغا تېگىدىغان خەنجەر بولۇپ، ھەم جانغا داۋا بولىدىغان دورا بولۇپ خىزمەت قىلىدىغان خۇسۇسىيىتى ئۈنىڭ فىلىيەتون دېگەن ئىسمىغا لايىق ھەم تارىخىي، ھەم رېئال ماھىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكىدە ئىپادىلىنىدۇ. بىزنىڭ بۇ يەردە «فىلىيەتون» دەپ ئاتاۋاتقىنىمىز لاتىنچە، رۇسچە، ئىنگلىزچە ۋە يەنە باشقا مىللەتلەر تىلىدا

ئومۇملاشقان «ساتىرا»، ئەرەب تىلىدىكى «ھەجۋە»، «ئىستېھزا» دېگەن سۆزلەرنى، ئۇزۇمزىنىڭ ئۇيغۇر تىلىدىكى «تەنە»، «مەسخىرە» دېگەن مەنىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۇنىڭدا ھەزىل - چاقچاق، قىزىق پاراڭ، لەتىپە، كۈلكىلىك گەپ دېگەن مەنىلەرمۇ بار. لۇشۇن ئەسەرلىرىنىڭ بەدىئىي ئۇسلۇب جەھەتتىكى قىلىپى كۆپ خىل بولغانلىقى ئۈچۈن، ئەينى ۋاقىتتا بەزىلەر ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى «ئەدەبىيات قىلىپىغا چۈشمەيدۇ» غان، «شالغۇت» بىر نەرسە دەپ مەنسىتمىگەنىدى. لۇشۇن ئۇلارغا تەنە قىلىپ، ئۆزىنىڭ فىلىيەتونلىرىغا «زاۋىن — شالغۇت ئەسەر» دېگەن نامنى بەرگەن. «فىلىيەتون» دېگەن سۆزنىڭ رۇس، ئىنگلىز، فرانسۇز، لاتىن تىللىرىغا ئورتاق بولغان «براۋىر» دېگەن سۆپىتىمۇ بار ئىكەن. بۇ سۆز زەھرىك، زەكى، ئۆتكۈر، پاراسەتلىك، چېچەن، چاققان، چەبدەس، چېۋەر ۋە جەسۇر، باتۇر دېگەن كەڭ مەنىلەرگىمۇ ئىگە ئىكەن. مۇشۇنداق مەنىلەردىن قارىغاندا، مەيلى تەنە قىلىش نۇقتىسىدىن بولسۇن، مەيلى كۆپ مەنىلىك خۇسۇسىيىتىگە ئېتىبار بېرىش نۇقتىسىدىن بولسۇن، لۇشۇننىڭ فىلىيەتونىنى «زاۋىن — شالغۇت ئەسەر» دەپ ئاتىشى ئەجەبلىنەرلىك ئەھۋال ئەمەس. لۇشۇن «زاۋىن» لىرىنى بىز ئۇيغۇر تىلىدا دۇنياۋى ئورتاقلىققا ئېتىبار قىلىپ «فىلىيەتون» دېگەن ئاتالغۇ بىلەن ئاتاۋېرىمىز. فىلىيەتونىنىڭ تۈپ خۇسۇسىيىتى شۇكى، ئۇ ئىجتىمائىي رېئاللىقنىڭ — ئەمەلىيەتتە مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان خىلمۇخىل، رەڭگارەڭ ھادىسىلەرنىڭ — تۈپ ماھىيىتىنى يالىڭاچلاپ - ئېچىپ كۆرسىتىپ بېرەلەيدۇ؛ تارىخىي ۋەقە، پاجىئەلەرنىڭ سەۋەبلىرىنى، ئارقا كۆرۈنۈشلىرىنى تەھلىل قىلىپ بېرىدۇ؛ سىياسەت، ئىقتىساد، مەدەنىيەت، تارىخ، تەرتىپ - تۈزۈم، ئاڭ - پىكىر، شەخسىي ۋە ئىجتىمائىي

تۇرمۇش ۋە باشقا ساھەلەردە كىشىنى قايىل قىلالايدىغان ، ئويلاندۇرىدىغان ، غەيرەتكە كەلتۈرىدىغان ، ھەتتا نەپرەتلەندۈرىدىغان ، غەزەپلەندۈرىدىغان تەسىراتلارنى پەيدا قىلالايدۇ . ئادەمگە يېڭى - يېڭى ئىلھاملارنى بېرەلەيدۇ . ياخشى يېزىلغان فېلىيەتونلارغا قارىسىڭىز ، ئاق چۈستىگە يېزىلغان قارا خەت ، گەپ - سۆزلىرى بىلەن كەلگەن بىرەر بايان . لېكىن شۇ خەتلەرنى ئارىلاپ ، قايتا - قايتا تېگىگە چۆكۈپ ، خۇددى بورداق قوينىڭ شىنجاڭلىقلار ئۇرغىسىنى چاينىغاندەك چاينىپ كۆرە ، ئىرا قىلىپ بەرگەن مەشھۇر «يىلىك» نى تېتىپ ھۆزۈر تۇيۇن بىر - بىرلەپ . لۇشۈننىڭ نۇرغۇن فېلىيەتونلىرى بۇ ھېسسىياتنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بېرىشىدە شەك يوق .

زامان ئالماشتى ، دەۋر ئۆزگەردى ، تارىخ ئالغا باسماقتا ، ئادەمنىڭ قەدىر - قىممىتى ئوت - خەس بىلەن باراۋەر بولۇپ قالىدىغان ، ئىنسانىيلىق ئاياغ ئاستى قىلىنىدىغان زامانلار ، ئىنسان بالىسىنىڭ تەقدىرىنى چاڭگىلىغا ئېلىۋالغانلار خالىغانچە زوراۋانلىق قىلىدىغان دەۋرلەر كەلمەسكە كەتتى . لېكىن ھازىرقى رېئال جەمئىيەتكە نەزەر سالىدىغان بولساق ، يېڭى زامانغا ، يېڭى جەمئىيەتكە ، يېڭى مەدەنىيەتكە زادىلا ئۇيغۇن كەلمەيدىغان ساختا مەدەنىيەت ھادىسىلىرىنى ، چىدىغۇسىز چىرىكلىكلەرنى كۆرىمىز . مۇھىت كونا پېتىچە تۇرۇۋەرسە ، ئادەمنى زاۋالغا يۈزلەندۈرىدۇ . ئۇنىڭغا قارشى [illegible] ، يەنە كونا يولغا كىرىپ قېلىش خەۋپى تۇغۇلىدۇ . ھەر جەمئىيەتتىن سارقىندى بولۇپ كېلىۋاتقان ، يېڭى جەمئىيەتنىڭ «يېڭى مەدەنىيەت» دېگەن نىقاب بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىۋاتقان تۇرلۇك «زامانىۋى چىرىكلىك» لەرگە قارشى تۇرۇش ئادەمنىڭ ساھەسىنىڭمۇ جىددىي ۋەزىپىسى بولۇپ تۇرماقتا . شۇڭا ئۇچۇن « . . . يېڭى مىڭىنچى يىلنىڭ كىرىشى بىلەن تارىخ

يېڭى بىر سەھىپە ئېچىلدى . . . 1949 - يىلى جۇمھۇرىيىتىمىز قۇرۇلغاندىن تارتىپ ھازىرغا قەدەر توپتوغرا يېرىم ئەسىر ئۆتتى . فېلىيەتون — بۇ زېرەك باتۇر يېڭى ھاكىمىيەت قۇرۇلغاندىن تارتىپلا بەزى ئادەملەرنىڭ كۆزىگە سەت كۆرۈنۈپ قالغانىدى . غۇربەتلىك [illegible] بېشىدىن ئۆتكۈزۈپ ، ئاخىر ئەسىر ئاياغلاشقان ھازىرقى چاغدىكى ئەدەبىيات گۈلىستانىدا پورەكلەپ ئېچىلىشقا باشلىدى . [illegible] بىلەن بىللە قۇرۇق ئوتۇنغا ئوت تۇتاشقاندەك [illegible] بىر نەرسە دۇنياغا تېز ۋە چوڭقۇر تەسىر قىلماقتا . . . [illegible] ئۆزىنىڭ فېلىيەتونى) .

فېلىيەتونىنىڭ بۇنداق تېز [illegible] دېگەن نامنى ئالمان ئالغاندا ، خەنزۇ ئەدەبىياتى مۇنبىرىدە نامايان بولۇۋاتقان ئەھۋالدۇر . ئۇيغۇر ئەدىبلىرىمىزنىڭ بەدىئىي ئىجادىيەتلىرىدە فېلىيەتون يوق ئەمەس ، لېكىن ئەدىبلىرىمىزنىڭ ئۇرغۇپ تۇرغان ھەقىقىي ، ئەملىي ۋە چوڭقۇر ھېسسىياتلىرىنى ماتېرىيال قىلىپ ، ئۆزىگە خاس پىكىر ، قاراشلارنى ئوتتۇرىغا قويغان ، كىشىلەرنى جەلپ قىلالايدىغان ، چوڭقۇر ئويلاندۇرىدىغان ئەسەرلىرىنى كەم ئۇچرىتىمىز . گېزىت - رادىئو خەۋەرلىرىنى ئۇچۇر مەنبەسى قىلىپ تۇرۇپ ، ھەتتا بەزى كىتابلاردىكى پەند - نەسىھەتلەرنى نەزەرىيىۋى ئاساس قىلىپ شاخلىتىپ ، خۇددى كۆرگەزمىلەرنىڭ چۈشەندۈرگۈچىلىرىگە ئوخشاش يېشىپ بېرىدىغان «فېلىيەتون» لارنى كۆپ ئۇچرىتىمىز . بۇنداق [illegible] كىتابخانىلارنى زوقلاندۇرۇشى تەس . مۇشۇنداق ھاد[illegible] بېرىشىنى خالىمايمىز . بۇ گەپلەرنى ئېغىزغا مەقسىتىم شۇكى ، ئەدىبلىرىمىزنىڭ يارىملىق [illegible] كۆپرەك يېزىشىنى ئۈمىد قىلىمەن . ھەرقايسى [illegible] فېلىيەتونغا ئېتىبار بېرىپ ، ئۇنىڭ تېخىمۇ كۆكلىشى ئۈچۈن ، رۇشى قىلىشىنى ئارزۇ قىلىمەن .

2 - يىل ئاۋغۇست ، ئۇرۇمچىدە يېزىلدى .

I291.56
U200108
书 名
0000065990

按时归还、遗失赔偿

借 者	借 期	还 期
	2003.1.6	

قۇرۇلمى : 3
باسما تاۋىقى : 13.625 قىستۇرما ۋارىقى
2001 - يىل 8 - ئاي 1 - نەشرى
2001 - يىل 8 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىراژى : 5000
ISBN7-23-06650-2/I・2441
باھاسى : 19.80 ۋەن